HAYDAR HATİPOĞLU

سنن ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ

1

Hadis No: 1 - 392

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE

TERCEMESİ VE ŞERHİ

Terceme ve Şerheden:
HAYDAR HATİPOĞLU

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

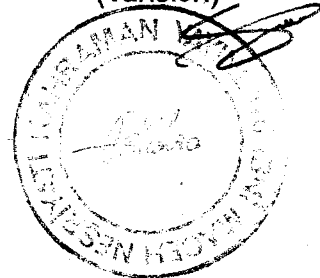
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 1

Mütercim
Haydar HATİPOĞLU
(Varisleri)

Naşir
Kahraman Yayınları
Fethullah KAHRAMAN
(Varisleri)

KAHRAMAN YAYINLARI

Umumi Neşriyat No: 6
Kur'ân ve Hadis İlimleri Husûsi No: 1

Bu eser 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 55. Maddesi
gereğince incelenmiş ve Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 15.07.1985 tarih 660 Yar. Ders Kit.
Şb. Md. 04989 sayılı yazısı ile
İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ile
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri ve
Meslek Dersleri Öğretmenleri'ne tavsiye edilmiştir.

İsteme Adresi:
KAHRAMAN YAYINLARI
Davutpaşa Cad. TİM2 No: 322
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 83 05
Fax: 0212 565 25 84

Sertifika No: 16133

İstanbul 2012

Dizgi: Ayyıldız Matbaası
Baskı: Ofis Matbaa Ltd. Şti.
Davutpaşa Kışla Cd. 75/386
Topkapı-İSTANBUL

سنن
الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT: 1

Terceme ve Şerheden:
Haydar HATİPOĞLU
İzmir Müftüsü

NEŞREDEN
KAHRAMAN YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

Din kardeşlerimize ilim yönünden de hizmet etmeyi gâye edinen müessesemiz, yeni ve büyük bir eseri, Cenâb-ı Hakk'ın inayeti ile yayınlamış bulunmaktadır. İlk olarak Türkçeye çevrilen ve değerli âlimlerimizden **Haydar Hatiboğlu** tarafından başarılan bu Hadîs-i Şerif kitabı (10) cild olarak tertip edilmiştir. Cildler arka arkaya basılarak sunulacaktır. Kitabın tertip, tasnif, baskı ve cild işleri için gereken itina gösterilerek en mükemmel bir şekilde hazırlanmasına çalışılmıştır.

Birinci cildin neşir sahasına çıkmasını bize müyesser kılan Allah Teâlâ Hazretlerine hamd eder, diğer cildlerin de tamamlanması için yardımını dileriz.

Okuyucuların istifâde ve takdirleri bizim için en büyük sürûr ve mânevi ecir vesilesi olacaktır. Cenâb-ı Allah'a hamd, Peygamberine salât, ümmete rahmet olsun...

KAHRAMAN YAYINLARI
Fethullah Kahraman

بسم الله الرحمن الرحيم

Ö N S Ö Z

İbn-i Mâce'nin Sünen'i dörtbin hadis ihtiva eden meşhur Sünen kitablarından biridir. İbn-i Kesir'in beyanına göre pek azı müstesnâ olmak üzere bu hadislerin hepsi güzeldir. Yalnız daha önce te'lif edilen üç Sünen kitabından derece itibariyle biraz aşağıdır. Çünkü yalnız kendisinin rivâyet ettiği hadislerin zayıf olduğu söylenir. Ama bu da alelıtlak değildir. Hafız İbn-i Hacer bunun hakkında şöyle demiştir: «İbn-i Mâce bir çok hadisleri yalnız kendisi rivâyet etmiştir. Fakat bunlar sahihtir. Evlâ olan zayıf sözünü hadis râvilerine hamletmektir...»

Unutmamalıdır ki zayıf hadis asılsız ve uydurma demek değildir. En sahih hadisler gibi o da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübarek ağzından çıkmıştır. Onun zayıflığı bize nakledilirken aranan bazı şartlarının bulunmamasından doğar. Yoksa nice zayıf hadisler vardır ki istikbalden haber vermiş ve haber verdiği şeyler güneş gibi zuhur etmiş, hem de etmektedir. Kıyâmetin küçük alâmetlerine dair zayıf hadisler vardır ki, bunlar neyi haber verdilerse ya zuhur etmiş yâhut halen etmektedir. Bunlardan birinde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kıyâmete yakın herc-ü mercin çoğalacağını bildirmiş, Ashab-ı Kiram bunun ne demek olduğunu sorunca: Ölüm demektir. Ölüm çoğalacak fakat kim vurduğu belli olmayacaktır, mânâsında beyanatta bulunmuştur.

O günlere varırsak biz ne yapmalıyız yâ Resûlullah? diye sorulunca:

«Devesi olan devesinin yanına koyunu olan koyununun yanına gitsin.» buyurmuşlardır. Şimdi bu hadisin haber verdikleri zuhur etti mi etmedi mi diye azıcık düşünmek hakikatı anlamak için yetip artar. Onun için tekrar ediyorum zayıf hadis deyip geçmemeli, onla-

rı da okuyup mucebince amel etmeliyiz. İbn-i Mâce büyük bir âlim, kudretli bir hafız ve fakîh idi. Onun bu kitabı diğer beş hadis kitabında bulunmayan bir çok makbul ziyadeleri havi bulunmaktadır.

Şimdi Sünen-i İbn-i Mâce'yi İzmir Müftüsü muhterem Haydar Hatipoğlu bize terceme ve şerh etmiştir. Eserinin bazı yerlerini gördüm. Tercemesi de güzel, şerh ve izahı da. Hattâ Peygamberimiz anıldıkça bazı kimselerin yaptıkları gibi (S.A.V.) işaretiyle geçmeyip (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cümlesini tam yazması memnuniyet ve takdirimi mucib oldu. Allah razı olsun. Zira asıl sevâb bu cümleyi okumaktadır. Yalnız râviler zincirini atmakta hata etmiş, keşke bunu yapmasaydı. Nevevî gibi büyük hadis imamları bu zincirin atılmamasını ehemmiyetle tavsiye etmişlerdir. Başka milletlerde bu yoktur. Bu yalnız Ümmet-i Muhammediye'ye mahsus bir mizedir ve bizim medar-ı iftiharımızdır. İnşaallah kitabın sonraki baskılarında bu hata tamir edilir.

Eseri Kahraman Yayınevi basmaktadır. Buracıkta hem mütercim ve şarihi, hem de tâbi' ve nâşiri tebrik eder; daha nice hayırlı eserler için kendilerine Cenab-ı Hak'tan muvaffakıyetler dilerim.

AHMED DAVUDOĞLU
8.1.1982

T A K R İ Z

Bilindiği gibi, yüce dinimizin iki temel kaynağı vardır. Bunlardan biri Kur'an-ı Kerim'dir; diğeri de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in söz ve işlerinden ibaret olan Hadîs-i Şerîf'lerdir ki, Sünnet ve Sünen diye adlandırılırlar.

Kur'an-ı Kerim, peyderpey nazil olduğu zamandan itibaren bugüne kadar şüphe götürmez bir nakil ile (tevatür yolu ile) asliyetini muhafaza etmiş ve asla bir değişikliğe uğramamıştır. Kıyamete kadar da bu asliyetini koruyarak hiç bir tahrife uğramayacaktır; çünkü O'nu inzal eden Vacib Teâlâ Hazretleri, O'nu tahrif ve değişiklikten koruyacağını yine Kur'an-ı Kerim'de va'd buyurmuştur. Bunun metnini kötü niyetli ve maksatlı kişiler değiştiremez ve bozamazlar. Ancak âyet-i kerimelerin mânâlarını, murad olan mânâ dışında tefsir etmek sureti ile insanların itikadlarını bozabilirler. Onun için dinî eserler okunurken, bunları aktaranların itikad ve ahlâklarını nazarı itibara almak şarttır. Buna büyük bir önem vermek gerekir.

Peygamber Efendimiz'den bize intikal eden Hadis-i Şerif'lerin hepsi tevatür yolu ile sabit olmadığından, hadis âlimleri tarafından bunlar değerlendirilmiş, kimi sahih, kimi zayıf, kimi de mevzu (uydurma) kabul edilmiştir. Bu hadis-i şerif ilmi üzerinde pek çok eserler yazılmış, çeşitli mevzu'lara ait hadîsler bir araya getirilmiştir.

Bunlar arasında Sıhah-i Sitte (Altı Sahih Kitap) yâhud «Kütüb-i Sitte», âlimlerin ittifakı ile en sahih hadîs kitapları olarak kabul edilmişlerdir. Bu altı sahih kitaptan birisi de «Sünen-i İbn-i Mâce» diye adlandırılan kitaptır. Diğer sahih kitaplardan Buharî, Müslim, Nesei ve Tirmizî'nin türkçeye tercemeleri yapılmış ve basılmıştır.

Şimdi de «Sünen-i İbn-i Mâce»nin tercemesi, uzun ve itinalı bir çalışma ile değerli kardeşimiz İzmir Müftüsü Muhterem Haydar Hatiboğlu tarafından başarılarak büyük bir ihtiyaç karşılanmış bulunmaktadır. Sünen-i İbn-i Mâce, bilhassa tasnif bakımından ve ihtiva ettiği konular yönünden de ayrı bir özellik taşıyor. Bu da, İbn-i Mâce'nin dirayetini ve ilimdeki yüksek mevkiini belirlemektedir.

Hicrî 209 yılında doğup 273 yılında vefat eden ve tefsir, hadîs, tarih ilimleri üzerinde şöhret bulan Muhammed İbn-i Yezid (Ebû Abdullah İbn-i Mâce) Hazretlerine Cenab-ı Hak'dan bol rahmet dilerken, bu kıymetli eser üzerinde yapılan hizmetten dolayı kardeşimize teşekkür eder, ona da ecri cezil niyaz ederim.

Okuyucuların da bu nurlu kaynaktan aydınlanmalarını ve üstün Peygamber'in yolunda bulunmalarını duâ ederim.

A. Fikri Yavuz
4.1.1982

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

ÖNSÖZ

Şer'î delillerin birincisinin **Kitab** (Kur'an-ı Kerim) ve ikincisinin **Sünnet** (Hadis-i Şerif) olduğu bilinmektedir. Sahih hadis kitabları arasında İslâm âlemince en çok itimada şayan görülen ve «Sıhâh-ı Sitte» veya «Kütüb-i Sitte» denilen 6 hadis kitabının taşıdığı değerin yüceliği tüm müslümanlarca takdir edilmektedir.

Kütüb-i Sitte'nin başında Buhârî (194 - 256)) ve Müslim (204 - 261) sahihleri gelir. Bunları, Ebû Dâvûd (202 - 275), Tirmizî (200 - 279) ve Nesâi (216 - 304 veya 215 - 303) sünenleri takip eder. Bunlara «KÜTÜB-İ HAMSE» veya «SIHAH-I HAMSE» denir.

İbn-i Mâceh (209 - 275)'in süneni ise âlimlerin çoğuna göre altıncı sırada yer alır. Sebebi ise, ondaki bazı hadislerin zayıf olmasıdır. Belli ve mahdut olan zayıf hadisler hesaplanmadığı takdirde, sıhhat bakımından mezkûr beş kitabtan farksız olur. Onun değeri ve içindeki zayıf hadislerin durumu hakkında Mukaddime'de özlü bilgi vardır.

Sıhâh-ı Sitte'nin birbirinden farklı özellikleri vardır. İbn-i Mâceh'in en bâriz özelliği fıkıh kitabları ve her kitabın bablarının en mükemmel şekilde şıralanmış olmasıdır.

Müslüman halkımızın son zamanlarda Dinî kitablara verdiği sıcak ilgi ve iştiyaktan cesâret alan bazı ilim adamlarının, başta Kur'an-ı Kerim ve hadis kitabları olmak üzere Dinî eserleri terceme ve şerhetmeye hız vermeleri memnuniyetle müşahede edilmektedir. Ancak gerek Kur'an-ı Kerim'in ve gerekse Hadis-i Şeriflerin sadece meâllerini yazıp geçmekle piyasaya sunulan eserlerin tatmin edici olduğu kanısında değilim...

Bugüne kadar Türkçe terceme veya şerhi yapılmamış olan İbn-i Mâceh'in süneninin dilimize çevrilmesi için «Kahraman Yayınevi»nin bana yaptığı teklif, beni çok düşündürdü. Çünkü: kendimde bu liyakatı bulmuyorum. Evet ihlaslı ve sıhhatlı yapıldığı takdirde bu hizmet sadaka-i câriye olduğu gibi ihlassız veya hatalı ya-

pıldığı takdirde de büyük ve altından kalkılmaz bir mes'uliyeti mucip olduğunu biliyorum.

Keşfü'z-Zunûn adlı kitabın ikinci cildinin 1004. sahifesinde, söz konusu **Sünen**'in 5-6 şerh veya hâşiyesinin ismi verilmekte ise de bunların piyasada bulunmayışı işin ağırlığını kat kat arttırmaktadır. Nihayet Yayınevi sahibi, **«El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'-an»** ve **«El-Lü'lü've'l-Mercân Fîma İttefaka** Aleyhi'ş-Şeyhân» adlı iki eserin yazarı Muhammed Fuad Abdülbâki'nin tetkikinden geçerek H. 1373 (M. 1954) yılında Kahire'de basılan Sünen nüshasını, bunun üzerine yazılmış olan haşiyelerden Şeyh, Muhammed bin Abdillah el-Alevî tarafından yazılan Mihtahü'l-Hace İmam Ebü'l-Hasan Muhammed bin Abdullah el-Hâdi el-Hanefî'nin te'lif ettiği Es-Sindî ve Es-Seyyid Ali bin Süleyman ed-Dimneti'nin yazdığı Mısbahü'z-Zücace adlı haşiyeleri bana getirip tekliflerinde ısrar ettiler.

Getirilen bu eserler çok kısa olup bazı kelimeleri açıklar ve pek az bilgi verir durumda gördüm. Kütüb-i Sitte'den Buhârî'nin Kastalânî şerhi, Müslim'in Nevevî şerhi, Ebû Dâvûd''un El-Menhel şerhi ve Tirmizî'nin Tuhfetü'l-Ahvezî şerhini tetkik ettim. Hepsini bir arada bulundurmak sûretiyle bu işe başlandığı takdirde yararlı bir hizmet yapılabileceği kanaatına vardım ve Allah'tan yardım umarak bu işe girişmeye karar verdim.

Muhammed Fuad Abdulbâkî'nin bahis konusu incelemesi cidden büyük bir emeğin mahsulüdür. **Mukaddime**'de buna kısmen işaret edilmektedir. Kendisi Sünenin sonuna, İbn-i Mâceh-in hal tercemesini ve kitab hakkında topladığı malumatı eklemiştir. Ayrıca konulara göre hazırladığı fihristten başka, kavlî olan hadis metinlerinin başındaki kelimeleri esas alarak alfabetik bir fihrist yapmıştır. Bu nevi fihrist, bilindiği gibi aranan hadîsin bulunmasını kolaylaştırır...

Muhammed Fuad Abdülbaki, **Kütüb-i Hamse**'de bulunmayıp bu kitabta bulunan ve «ZEVÂİD» adı verilen hadîs metinlerinin altına genellikle kısa notlar koyarak bunların isnadı hakkında özlü bilgi vermiştir. Okuyucunun faydalanmasını sağlamak için bu notların arapçasını olduğu gibi gösteriyorum. Hadîs metni harekelidir ve büyük punto harflerle yazılıdır. Mezkûr notlar ise harekesizdir ve küçük punto harflerle yazılıdır. Bu nedenle notların hadîsin metnine karışması endişesi söz konusu değildir.

Terceme ederken her hadis için «TERCEMESİ» diye bir başlık yazıp altına hadisin meâlini geçiriyorum. Meâl bitince anılan zatın notu varsa ve konulması uygunsa parağraf başı yaparak ve «NOT» diyerek onun notunun tercemesini yazıyorum. Bundan sonra «İZAHI» başlığını koyup muhtelif kitablardan yararlanarak elde ettiğim bilgileri sunmakla hadisle ilgili açıklama ve malumatı vermeye çalışıyorum. Bazen birkaç hadisin meâlini yazdıktan sonra açıklamaları bir arada sunuyorum.

Hadisin ilk râvisinin hal tercemesini genellikle açıklama bitiminde yazmayı uygun buluyorum. Bazı râvilerin hal tercemesini vermeyip onun hakkında kısa bilgiyi dip notu halinde veriyorum.

Şunu da belirteyim:

Bizim gibiler herhangi bir hadisten fıkıh hükmünü çıkarmaya muktedir değildir. Bizim gibiler Âyet ve Hadisten hüküm çıkarmaya kalkışınca büyük hatâ yapabilir, hattâ dalâlete gider ve başkasını da götürebilir. Kitab ve Sünnetten ahkâm çıkartmak büyük müctehidlerin işidir. İctihadın bir takım şartları vardır. O şartları taşımayan kimselerin ictihad etmeleri geçersizdir. Bir âyet veyâ hadis mensûh olabilir, yani onunla hüküm edilmemesi gerekebilir ve te'vile tâbi olabilir. Itlak-takyid, umum-husus gibi durumlar mevcut olabilir. Ehl-i Sünnet âlimleri ve Selef-i Sâlihin ile Müteahhirîn-i Kirâm hazretleri büyük emekler çekerek dört mezhebe ait fıkıh kitablarını İslâm âleminin istifadesine güvenle sunmuşlar ve fıkıh hükümlerini hazır sofra haline getirmişlerdi. Biz müslümanlar muhtaç olduğumuz fıkıh hükümlerini fıkıh kitablarından çıkarıp onunla amel etmek durumundayız. Okuyucularımız fıkha ait hadislerin açıklamasına göz attıkları zaman hakikatan bir hadisten fıkıh hükmünü çıkartmanın güçlüğünü ve ağırlığını hemen anlıyacaklardır.

Hadislerin râviler zincirleri arapça hadis metinlerinin başlarında mevcuttur. Hadislerin sıhhat değerinin korunması için sened denilen bu zincirlerin aynen konulması zorunludur. Fakat terceme ederken seneddeki bütün râvilerin isimlerini tekrar yazmayı lüzumlu bulmadığım gibi okuyucuyu sıkabileceği mülahazasıyla senedin başındaki ilk râvinin ismini zikretmekle iktifa ediyorum.

Bu hayırlı hizmetin ihlaslı bir şekilde tamamlanması için Hak Taâla'dan tevfik ve inâyet niyaz ederim.

Haydar Hatiboğlu
(İzmir Müftüsü)

MÜTERCİMİN KISA HAL TERCEMESİ

Mütercim, D i y a r b a k ı r ' ın H a z r o ilçesi cami mahallesinde 1929 yılı haziran ayının ilk haftasında doğmuştur. 1954 yılında ilçe teşkilatı kurulan H a z r o kasabasında fetva, irşat ve imam - hatiplik gibi dinî hizmetler yaklaşık olarak iki asırdan beri mütercimin baba ve dedeleri tarafından fahri olarak yapılageldiği için bu sulale «İMAM EVİ» lâkabı ile muhitçe tanınmaktadır. Mütercimin yedinci babası merhum O s m a n efendi namındaki âlim, Ş a f i î mezhebine ait «El-Envâr» adlı kaynak fıkıh kitabı üzerinde yazdığı iki ciltlik arapça ifadeli haşiyeye «El-Kümmesrâ» ismini verdiğinden bu sülaleye «KÜMMESRÂ EVİ» de denilir. Mütercimin merhum babası M u h a m m e d N u r i efendi 30 yılı aşkın bir zaman ilçenin büyük cami İmam - Hatipliğini fahrî olarak yaptıktan sonra kasabada ilçe teşkilatı kurulunca halkın ısrarı üzerine ilçe Müftülüğünü kabullenmiş ve 1955 yılı T e m m u z ayı başında vefat etmiştir. Allah cümlesine rahmet eylesin, âmin.

Mütercim, ilk tahsilden sonra merhum babasından arapça dersini almış, evde verimli çalışamayınca babasının izni ile ilçe müderrislerinden merhum H a c ı A b d ü l f e t t a h efendiden birkaç yıl ders almış, daha sonra D i y a r b a k ı r, S i i r t, B i t l i s ve M u ş illerinde muhtelif medreselerde mütaaddit müderrislerden ders almıştır. Ençok ders aldığı ikinci hocası S i i r t'li merhum M u h a m m e d S a i d Y a r ğ ı c ı ' d ı r. Arapça, Nahıv, Sarf, Mantık, Beyân, Vazı', Münâzara, Maânî, Bedî', Fıkıh, Tefsir, Hadis, Usul-ı Fıkıh, Usul-ı Hadis ve Akâid ilimlerinin derslerini ikmal edince 1951 yılında 22 yaşında iken derslerinin çoğunu aldığı üstadları H a c ı A b d ü l f e t t â h Y a z ı c ı ve M u h a m m e d S a i d Y a r ğ ı c ı (Rahimehumüllah) hazretlerinden birer «İLMÎ İCAZET» almıştır. Daha sonra hariçten Ortaokul ve Lise bitirme imtihanlarına katılarak üç yılda bu iki okuldan mezun olmuştur.

Mütercimin yaptığı reşmi dinî görevler:

Diyarbakır merkezindeki Fatihpaşa camii İmam-Hatipliği, Diyarbakır İmam-Hatip okulu arapça öğretmenliği, Diyarbakır Merkez Vaizliği, Hazro Müftülüğü, Siirt, Bitlis, Muş ve Bingöl illeri Gezici Vaizliği, Siirt Müftülüğü, Uşak Müftülüğü, Afyon Müftülüğü ve son olarak İzmir Müftülüğü.

Mütercimin basılı eserleri:

1. Ölümden Sonraki Hayat
2. Nereye Gidiyoruz?
3. İslâm Hukuku Tarihi (Arapçadan tercemedir)
4. Sünen-i İbn-i Mâceh'in Terceme ve Şerhi (ikmali için Allah'tan inayet umudundayız.)

KAHRAMAN YAYINLARI

MÜTERCİMİN MUKADDİMESİ

İBN-İ MÂCEH VE SÜNENİ

İ b n - i M â c e h (209 - 273)'in nesebi:

E b û A b d i l l â h M u h a m m e d b i n Y e z i d b i n M â c e h M e v l â R a b i a e l - K a z v i n i, Kütüb-i Sitte'den sayılan mâlum sünen sahibi ve meşhur hadis hâfızlarındandır. Kendisi İbn-i Mâceh künyesi ile meşhur olmuştur. Künyesini İbn-i Mâcete olarak bilip kullanan da çoktur. (1)

M â c e h veya M â c e t ' e müellifin babasının lakabıdır. R a f i i, Kazvin tarihinde böyle demiş ve bu kelimenin Farsça bir isim olduğunu belirtmiştir. Daha sonra, M â c e t ' in onun dedesinin ismi olduğunun söylendiğini, fakat birincisinin daha sıhhatli olduğunu ifade etmiştir. El-Firûzâbâdî Kamusundan da : M â c e h'in

---

(1) A) Müellifin künyesi İbn-i Mâceh olarak kullanılan kitablar :

1. İbn-i Hacer-i Askalânî'nin Fethü'l-Bârî kitabı, Mısır H. 1300
2. Hulâsa, Mısır H. 1301
3. Sahîh-i Buhârî şerhi Kastalânî, Mısır H. 1304
4. Sünen-i İbn-i Mâceh, Mısır H. 1313
5. Müntahab-u Kenzi'l-Kemâl, Mısır H. 1313
6. Es-Sirâcü'l-Münîr Şerh-u Camî'is-Sağîr, Mısır H. 1324
7. Tâhir Cezâirî'nin Tevcihü'n-Nazar ilâ Usuli'l-Eser, Mısır H. 1328
8. Muhammed bin Ca'fer'in er-Risaletü'l-Mustatrafa, Beyrut H. 1332
9. Miftahü's-Sünne li Abdilaziz el-Hûlî, Mısır H. 1347
10. Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs, Mısır H. 1351
11. Nablisi'nin Zahâirü'l-Mevâris'i, Mısır H. 1352
12. Kavâidü't-Tahdis li Cemâliddin el-Kasımî, Şam H. 1352
13. Ahmed Muhammed Şakir'in et-Tarif bi kitabı Miftahi künuzi's-Sünne Mısır H. 1353
14. Şerh-u Elfiyâti'l-Irakî, Fas H. 1354
15. Tirmizi, Mısır H. 1356
16. Et-Tarğib ve't-Terhib, Mısır ?
17. El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Hadis, Hollanda M. 1933

B) Müellifin künyesi İbn-i Mâcete olarak kullanılan kitablar :

1. İbn-i Mâcete sünen nushası. Hindistan'ın Dehli şehri M. 1847 yılı Fârûki matbaası

müellifimizin babasına ait bir lâkab olup dedesine ait olmadığı anlaşılmaktadır.

İbn-i Hallikân cilt 3, Sah. 407, **Tezkiretü'l-Huffâz** cilt 2 Sah. 189, ve **Şezerâtü'z-Zeheb**, cilt 2 Sah. 164'te: Muhammed bin Yezîd bin Mâceh tabiri kullanıldığından bunlara göre Mâceh'in müellifin dedesinin adı olduğu sanılmakta ise de böyle değildir. İbn-i Mâceh, Muhammed'in künyesi olarak zikredilmiş, gramerce de ona bağlıdır.

Mâceh'in müellifin anasının adı olduğu da söylenmiştir. Mâceh, kimin ismi veya lâkabı olursa olsun önemli olan husus, müellifimizin İbn-i Mâceh veya İbn-i Mâcete ile tanınmış olmasıdır.

Müellifin mensub olduğu Rabîa Kabilesine gelince, İbn-i Hallikân yukarda anılan sahifede: Bu isimde bir kaç kabîle vardır, O'nun bunlardan hangisine mensup olduğunu bilemiyeceğim, demektedir.

Kazvîn (2) ise onun memleketinin adıdır. Bir çok ilim adamının yetiştiği bir şehirdir.

Doğum ve vefat tarihlerine gelince, İbn-i Hallikan, El-Cevzî, Zehebî ve İbn-i Hacer-i Askalanî (Rahimahumullahu Taâla)'nin beyanlarına göre h. 209 yılı doğmuş ve 273 yılı Ramazan ayı bitimine 8 gün kala pazartesi günü vefât etmiş ve salı günü defnedilmiştir.

İbn-i Hallikâ'nın beyânına göre, merhumun cenaze namazı kardeşi Ebubekir tarafından kıldırılmış ve defin hizmetini de anılan kardeşi, diğer kardeşi Abdullah ve merhumun oğlu Abdullah görmüşlerdir. Allah cümlesine ve bize rahmet eylesin.

2. İbn-i Hacer'in Takrîbü't-Tehzîb'i, Dehli H. 1320
3. İbn-i Hacer-i Askalânî'nin Tehzîbü't-Tehzîb'i, Haydarabat H. 1325
4. İbn-i Teymiye'nin el-Münteka'sı, Dehli H. 1337
5. Yâfiî'nin Mir'âtü'l-Cenân'ı, Haydarabad H. 1334
6. İmam Ahmed'in Müsned'i, 2'nci baskı, Mısır M. 1946
7. Emin Vâsıf beyin el-Fihrist'i Kazvin kelimesi bahsi, sahife 87

(2) Kazvin (Eski ismi Kaşvin) İran'ın Irak-ı Acem eyaletinde, Tahran'dan 150 Km. mesafede Elbürz dağlarının güney eteğinde ve 1320 m. irtifaında bulunan bir şehirdir, (İslâm Ansiplopedisi)

İbn-i Mâceh hadîs ehlinin imamlarından olup, hadîs ilimlerini ve bununla ilgili bütün hususları çok iyi bilen hâfızlardandır.

Kütüb-i Sitte'den sayılan süneni meşhurdur. Ayrıca onun yazdığı Kur'an-ı Kerîm tefsiri ve tarih kitabı vardır. Bütün bu ilimleri iyi bilir.

ÜSTADLARI

Tezkiretü'l-Huffâz, Tehzibü't-Tehzib ve Şezerâtü'z-Zeheb'in yukarda anılan sahifelerinde verilen malûmata göre başlıca üstadları şu zatlardır.

Muhammed bin Abdillah bin Nümeyr (3), Abdullah bin El-Muâviye (4), Hişâm bin Ammâr (5), Dâvûd bin Rüşeyd (6), Yazîd bin Abdillah El-Yemamî (7), İbrahîm bin el-Münzir

---

(3) El-Hemedânî el-Hazifî Ebu Abdirrahman el-Kûfî hâfızdır, seçkin âlimlerdendir. Onun şeyhleri ise, Ebu Hâlid el-Ahmer İbn-i Uyeyne'dir. Başka zatlardan da hadis almıştır. Kendisinden Buharî, Müslim ve Ebu Davud da rivayette bulunmuşlardır. Ahmed bin Hanbel O'nun yüceliğini dile getirmiştir. Nesâî: «O sika ve emindir» demiştir.

İbn-i Hibbân'ın dediğine göre h. 234'te vefat etmiştir. (Hulâsa 346, 347)

(4) Bin Mûsa bin Ebî Galîz Naşit bin Mes'ûd bin Ümeyye bin Halef el-Cemhî Ebu Ca'fer el-Basrî'dir. Bu zat, Hammâd bin Seleme, Mehdî bin Meymûn ve bir cemaattan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ebu Dâvûd, Tirmizî ve müellifimiz rivayet etmişlerdir. Tirmizî ve İbn-i Hibbân onu sika görmüşlerdir. Mûsa bin Harun'un dediğine göre yüz yaşı geçkin iken h. 243 yılı vefat etmiştir. (Hülasa 215) Rahimehullah taâlâ.

(5) Es-Selmî ebü'l-Velîd ed-Dımışkî; Kurrâ, hâfız ve hatîb idi. Hadis dinlediği başlıca zatlar: İmam Mâlik, Cerrâh bin Melih, Yahya bin Hamza ve saireleridir. Kendisinden de Buharî, Ebu Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâceh ve Yahya bin Muin hadis almışlardır. Mezkur Yahya ve İclî onun sika olduğunu; Darekutnî, onun çok sâdık olduğunu ve Ebu Hâtim de onun rivâyet ettiği hadislerin çok sahih olduğunu, fakat yaşlanınca durumunun değiştiğini söylemiştir. Buharî'nin beyanına göre h. 245'te vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin. (Hulasa 410)

(6) Ebü'l-Fadl el-Havarizmî Hâşimilerin mevlâsı olup Bağdat'ta ikamet ederdi. Hadis aldığı başlıca simalar: İsmail bin Ca'fer, Hâşim, Velîd bin Müslim ve başkalarıdır. Kendisinden hadis alanlar ise Buharî, Müslim, Ebu Dâvûd ve İbn-i Mâceh'tir. Darekutnî, onun çok zekî ve sıka olduğunu söylemiştir. Buharî'nin beyanına göre 239 yılında vefat etmiştir. (Hulasa 109)

Allah Taâlâ rahmet eylesin, âmîn.

(7) Yezîd bin Abdillah bin Yezîd bin Meymûn bin Mihrân el-Yemanî Ebu Muhammed'dir. Şeyhi, İkrime bin Ammâr'dır. Râvîsi ise İbn-i Mâceh'tir. İbn-i Hibban, sıka olduğunu söylemiştir. H. 240 dolaylarında vefat etmiştir. (Hulasa 433) Allah rahmet eylesin.

el-Hazâmi (8), Ebûbekir bin Ebi Şeybe (9), Muhammed bin Rumh (10), Cübâre bin el-Muğallis (11).

Müellif, yukarda mezkûr âlimlerden başka bir çok zattan da rivayette bulunmuştur. Onları burada anmak bir hayli zaman alır. Sünen'i tedkik edildiği zaman bu zatların hepsinden rivayetleri görülecektir.

İbn-i Mâceh'den hadîs rivayet edenler:

Muhammed bin İsa el-Ebheri, Ebû Amr Ahmed bin Muhammed bin Hakim, Ebü'l-Hasan el-Kattân, Süleymân bin Yezid el-Kazvini, Ahmed bin Ravh el-Bağdadi, Ali bin Saîd bin Abdillah el-Ğadâni, İbrahim bin Dinâr el-Cersi el-Hemedâni, Ebu Ya'lâ el-Halîli'nin dedesi olan Ahmed bin İbrahim el-Kavzini, Ebü't-Tayyıb Ahmed bin Ravh el-Meş'arâni, İshak bin Muhammed el-Kazvini, Ca'fer bin İdris, Hüseyin bin Ali bin Berânyâ, Süleymân bin Yezid el-Kazvini, Muham-

(8) İbrahim bin el-Münzir bin Abdillah bin el-Münzir bin el-Muğîre bin Abdillah bin Halid bin Hazâm el-Esedi el-Hazâmi Ebu İshak Medîne-i Münevvere'dendir. Hadîs âlimlerinin ileri gelenlerindendir. İmam Mâlik, İbn-i Uyeyne ve Maan bin İsâ'dan hadis almıştır. Kendisinden de Buhari ve İbn-i Mâceh rivayette bulunmuşlardır. İbn-i Muin, Nesâi, Ebu Hâtem ve Derekutnî, sıka olduğunu söylemişlerdir. Yakub el-Fesevî'nin dediğine göre 236 yılı vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin. (Hulasa 22)

(9) Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe Abs kabîlesinin azadlısıdır. Kûfe'de doğup büyümüştür. Müsnedi ve musannafı vardır. Üstadları: Ebü'l-Ahvas, Abdullah b. el-Mûbarek, İbn-i Uyeyne, Cerir bin Abdilhamid ve devrin o muhitteki âlimleridir. Kendisinden Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesâî ve İbn-i Mâceh rivayette bulunmuşlardır. Ahmed bin Hanbel: O çok sadıktır. Kardeşi Osman'dan daha çok sevilir, demiştir. Buharî onun 235 yılı Muharrem ayında vefat ettiğini söylemiştir. (R.A.)

(Tezkire c. 2, sah. 432-433 ve Hulasa 212)

(10) Muhammed bin Rumh bin el-Mühacir Ebu Abdillah el-Mısri hadis hafızıdır. Bu zat, el-Leys bin Sa'd, İbn-i lahia ve Mâlik'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Müslim, İbn-i Mâceh ve bir çok kimse rivayet etmiştir. Ebu Dâvûd, onun sika olduğunu söylemiştir. Nesâî de: O hiç bir hadiste hata etmemiş, demiştir. En sağlam kavle göre 242 yılı vefat etmiştir. (Hulasa 336)

(11) Cubâre ibnü'l-Muğallis el-Himani Ebu Muhammed el-Kûfî'dir. Kendisi Kays bin Rabî, Ebubekir en-Nehşeli ve Ebu Avâne'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İbn-i Mâceh rivayet etmiştir. İbn-i Nümeyr: O çok sadıktır, demiştir. İbn-i Muin ise: O kezzabtır, demiştir. Buharî de: O muztariptir, der. 241 yılı vefat etmiştir. (Hulasa 65)

med bin İsa es-Saffâr, Ebü'l-Hasan Ali bin İbrahim bin Seleme el-Kazvini el-Hâfız, Ebu Amr Ahmed bin Muhammed bin Hakim el-Medenî el-Asbahânî, Ebubekir Hâmid el-Ebherî, Sa'dûn ve bir çok kimse...

Tehzibü't-Tehzib'te belirtildiğine göre müellifin Sünenini rivayet etmekle en meşhur olan râvileri Ebü'l-Hasan el Kattân, Süleymân bin Yezid, Ebû Ca'fer Muhammed bin İsa ve Ebû Bekir Hâmid el-Ebherî'dir.

İlmî Hüviyeti

İbn-i Mâceh'in yüce bir hadîs âlimi olduğu hususunda bütün âlimler ittifak halindedir. Hadisçilerin imamı, meşhur hâfız, Sika ve hüccet olduğu gibi hadisle ilgili bütün ilimleri çok iyi bilirdi. Onun ilmî kudretinin derecesini takdir etmek çin şaheser olan sünenini tetkik etmek kâfidir. Fıkhın bütün bölümlerini dikkata alarak hadisleri kitablara ve her kitabı bâblara çok mükemmel ve eşsiz bir tertible sıralamıştır.

Zehebî'nin Tezkiretü'l-Huffaz'ın ikinci cildinde «İbn-i Mâceh» bahsinde kendisinden naklettiği şu sözler sünenin değerini oldukça ifade eder:

Ben Süneni, Ebû Zur'a'ya arzettim. Kendisi inceledikten sonra buyurdu ki: «Bu kitap halkın eline geçerse mevcut câmiler (Sahih hadis kitapları)nın tamamı veya çoğu muattal olur, kanısındayım» sonra dedi ki: «İsnadı zayıf olan hadîs sayısının da otuzu bulmayacağını umarım.» (12)

İbn-i Mâceh, hadîs imamı olduktan başka müfessir ve tarihçi idi bu sahalarda-da iki eser vermiştir.

İbn-i Mâceh'in hadis yazmak için yaptığı seferler:

Müellifimiz, hadîs yazmak için memleketler dolaşmış ve büyük gayretler göstermiştir. Bu maksatla uğradığı başlıca memleketler Irak, Basra, Kûfe, Bağdat, Şam, Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere, Mısır, Rey ve Horasan'dır.

(12) Ebû Hâtim'in Kitabü'l-İlel adlı eserinde anlattığına göre Sünen-i İbn-i Mâceh'teki hadîslerden Ebu Zur'a'nın zayıf veya münker gördüğü hadis sayısı otuz değil, çoktur. Bu durumda Zehebi'nin İbn-i Tahir aracılığı ile İbn-i Mâceh'e atfen naklettiği söz kesin olmayabilir. Yahut Sünen'in tamamı değil, bir kısmı Ebu Zur'aya sunulduğundan sahih hadislerin azlığını ifade etmiş olabilir. (Sünen haşiyesi sindî sah. 3)

İbn-i Mâceh'in Süneni

Dinimizin birinci kaynağı Kur'an-ı Kerim ve ikinci kaynağı Sünnet (hadîs-i Şerif) tir. En sahîh hadîs kitablarına **Kütüb-i Sitte** (= altı kitab) ve **Sıhah-ı Sitte** (= altı sahîh kitab) denildiği malumdur. Bu kitabların başında **Sahîh-i Buhârî** ve **Sahîh-i Müslim** gelir. **Sahîhayn** diye tanınan bu iki kitabtan sonra **Ebû Dâvûd** (202 - 275) **Nesâî** (215 - 303) ve **Tirmizî** (209 - 279) nin sünen isimli kitabları gelir. Bu beş kitaba **«Usûl-i Hamse»** (= Beş kaynak kitab) ismi verilmiştir.

Bunlardan sonra en sahîh hadîs kitabı hangisidir?

Bazıları İmam Mâlik (93 - 179)'in **Muvatta**'ını, bazıları da İbn-i Mâceh 209 - 273)'in «Sünen'ini altıncı kitab olarak kabul etmişlerdir. **Sahîhayn**'ın yazılışından önce, Kur'an'dan sonra en sahîh hadîs kitabı **Muvatta'** olduğu için sahîh hadîs kitabları telif edildikten sonra da bazı âlimler, **Muvatta**'ın yine Kütüb-i Sitte içinde kalmasını istemişlerdir.

Âlimlerin çoğu, **Kütüb-i Hamse** (= Buhari, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî)'de bulunmayan ve makbul olan bir çok hadîsin İbn-i Mâceh'in süneninde bulunuşunu ve bazılarının dediği kadar zayıf hadîslerin bulunmayışını dikkate alarak bu kitabı **Muvatta**'a tercih ederek 6 hadîs kitabından saymışlardır.

Bâzıları da Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî (181 - 255)'nin **«Müsned»**ini altıncı kitab saymak istemişlerdir.

İbn-i Mâceh'in **«Sünenin»**de ne kadar hadîs bulunduğunu ve bunlardan ne kadarının zayıf olduğunu bilmekte yarar var. Hele zayıf hadîsler tesbit edilip işaretlenirse bunların dışında kalan bütün hadîsler sahîh veya hasen nev'inden olur ve bu takdirde sünenin değeri kütüb-i hamsenin değerinden aşağı olmaz. Bilakis **«Kütüb-i Hamse»**de bulunmayan bir hayli hadîsin burada yer alması hasebi ile sünen, ayrı bir özellik ve meziyet taşır.

İbn-i Mâceh'in süneninde mevcut hadîslerin anılan durumu tesbit etmek hususunda bizim bir çalışmamıza hacet kalmamıştır. Şöyle ki:

«El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'an» adlı şaheseri te'lifeden Mısır âlimlerinden Muhammed Fuâd Abdülbaki, büyük bir gayret göstermek suretiyle İbn-i Mâceh'in sünenindeki kitabları, babları ve hadîsleri numaralamış, hadîsleri

harekelemiş, bazı kelimeleri açıklayıcı bilgileri ve hadîslerin metin veya senedi ile ilgili gerekli malûmatı not olarak kaydettiği sünen nushası h. 1373 (M. 1954) yılı Kahire'de iki cilt halinde basılmıştır. Hadîslerin sened veya metni ile alâkalı bilgilere ait notları, hadîs metninin sonunda, diğer notları sahifenin altında dip notu halinde kaydetmiştir. Anılan zatın yaptığı hizmet bundan ibaret değildir. Sünenin sonuna eklediği bir kaç sahifelik malumatı terceme işinin bitiminde inşaallah okuyucularımıza sunduğumuz zaman, harcadığı emeği kendi kaleminden okuyacağız. Biz burada sadece sünenin muhtevası hakkında verdiği malumatı buraya geçirmekle yetinelim. Muhammed Fuad Abdulbakî ezcümle şöyle der:

Hadîs âlimlerinin itimad ettikleri «**Kütüb-i Hamse**»ye nazaran bu sünenin değeri hakkında hadîs imamlarımızın görüşleri muhtelif olduğu için onun hakîkî değerini tahkîk ve tesbit etmek istedim. Bu da içindeki hadîsleri saymak, Kütüb-i **Hamse**'de bulunmadığı halde burada bulunan hadîsleri tesbit edip kaç tanesinin sahîh, ne kadarının hasen olduğunu ve zayıf veya münker ile isnadı vahî olan hadîslerin miktarını bilmek gerekir. İşte ben bunu yaptım. **Zevâid** (= Kütüb-i Hamse'de bulunmayıp bu sünende bulunan) her hadîsin altına, onun değerini (Sahîh, hasen, zayıf ve münker veya vâhi) not halinde kaydettim. Sünende mevcut hadîslerin durumu şöyledir:

SÜNENDEKİ HADÎSLER

Sünen'de toplam 4341 hadîs vardır. Bunlardan 3002 adedi, **Kütüb-i hamse** sahiblerinin hepsi veya bazıları tarafından tahriç edilmiştir.

Kütüb-i hamse'de bulunanlardan başka, **Sünen**'de bulunup «**Zevâid**» ismi verilen hadîs sayısı 1339'dır.

Zevâid'in durumu şöyledir:

Ricâlı sıka ve isnadı sahîh olanlar	428
İsnadı hasen olanlar	199
İsnâdı zayıf olanlar	613 (13)

(13) Sahîh ve hasen hadîs şartlarının tamamını taşımayan hadîs'e zayıf denir. Sahih ve hasen hadîs ile ihticac edilir, Şer'î hükümler için delil olur. Zayıf hadîs ile ihticac edilir, denemez. Senedindeki bir kopukluk veya ravisindeki bir ta'n nedeni ile senedi zayıf olmakla beraber hadîsin metni başka bir tarik ile sabit olup olmadığı araştırılır. Varsa destek bulabilir ve hadîs ilminde aranan şartlar tahakkuk ederse onunla amel edilir. Aksi takdirde amel edilmez. Münker, zayıf ravînin sika raviye muhalif olarak rivayet ettiği hadîstir. Mekzub, uydurma hadîstir. İsnadı çok zayıf olana da isnad'ı Vâhî denir.

Münker, mekzûb veya isnadı vahî olanlar 99

Kütüb-i hamse sahiblerinin rivayet ettikleri 3002 hadîsi başka tariklerle rivâyet etmek sûretiyle hadîslere kuvvet üstüne yeni kuvvet veren ve ayrıca o kitablarda bulunmayan 428'i sahîh ve 199'u hasen olmak üzere 627 hadîsi ihtiva eden bir kitabın değeri gerçekten büyüktür. Başka bir meziyeti olmasa bile bu meziyet onun değerini ifade eder. Kaldı ki onun ilerde izah edilecek başka meziyetleri de vardır. (14)

Sünen'in, mukaddimesi hariç, 37 kitabı ve 1515 adet babı vardır.

HADİS İLMİNE AİT BAZI BİLGİLER

BİRİNCİ BÖLÜM:

HADÎS, SÜNNET, HABER, ESER, HADÎS-İ KUTSİ, MUHADDİS, HÂFIZ, HUCCET, HÂKİM, İSNAD, SENED, METİN, TARÎK ve VECİH.

Hadis ilmi, **Rivâyetü'l-Hadis** ilmi ve **Dirâyetü'l-Hadîs** ilmi diye iki kola ayrılır.

Rivayetü'l-Hadis ilmi: Resûl-i Ekrem'e, sahâbilere ve tabiîlere isnad edilen söz, fiil, takrir ve sıfatları bildiren yazılı mâlumatın dikkatli bir tarzda nakledildiği ilimdir. Tabiî Resûl-i Ekrem'in sözlerinden maksad, Kur'an-ı Kerim'den başka buyurduğu sözlerdir. O'na ait fiillerden maksad ise bilumum fiillerdir. Bilindiği gibi biz O'nun bâzı fiillerine uymakla mükellefiz. Bazı fiilleri ise O'nun özelliklerindendir. Ümmetine şümûlü yoktur. Resûl-i Ekrem'in zâtına mahsûs olan fiillerle ümmeti mükellef olmadığı için bu nevi fiiller fıkıh ilminin konusu dışında kalmakta ise de hadis ilminin mevzûuna dahildir.

Sahih hadisleri rivâyet eden sünenler, müsnedler, mucemler ve cüzler **Rivâyetü'l-Hadîs** ilmine ait kitablardır.

Dirayetü'l-Hadis ilmi: Hadis metninin ve onu rivâyet edenlerin şâyan-ı kabul olup olmaması bakımından durumlarını belirten bilgilerden teşekkül eden ilimdir. Bu ilimde rivâyetin şartları, çeşitleri ve hükümlerinden, râvilerin halleri ve şartlarından, keza rivâyet olunan metnin çeşitlerinden ve ondan mânâların çıkarılması keyfiyetinden bahsedilir.

(14) Mukaddime'de verdiğim malumatın çoğu Muhammed Fuad Abdülbakî'nin, sünenin ikinci cildinin sonuna eklediği yazısında ve Tezkiretü'l Huffaz ile Hulasa'dan alınmıştır. Diğeri de muhtelif kitablardan alınmıştır.

İbn-i Hacer-i Askalânî'nin **Nuhbetü'l-Fiker'i** ve bunun şerhleri Süyûtî'nin **Tedribü'r-Râvi'si**, Hakîm-i Nîsâburî'nin **Kitabü'l-Marife'si**, Hatîb-i Bağdadî'nin **El-Kifâye Fî Kavânîni'r-Rivaye'si** **Dirâyetü'l-Hadîs** ilmine ait kitablardandır. Bu ilme âit olup yazılmış olan bir çok kitap bilinmektedir. İsimlerini buraya almayı lüzumlu görmüyorum.

HADÎS kelimesi, muhaddislere göre Resûl-i Ekrem'in sözleri, fiilleri, takrirleri ve halleridir. **Usûl-ü Fıkıh** âlimlerinin tarifine göre peygamber'in hallerine hadîs denmez. Diğer üç şeye hadîs denir.

TAKRÎR asr-ı saadette müslümanlar tarafından işlendiğini Resûl-i Ekrem gördüğü veya işittiği halde bunu yasaklamamasıdır. O'nun susması işlenen husûsun meşruluğuna delâlet eder.

Yukarda belirttiğim gibi Peygamber'in kişisel halleri muhaddislere göre hadîsin mefhumuna dahil iken fıkıhçılara göre dahil değildir. Çünkü O'nun halleri, ihtiyarî fiil çeşidinden ise; zâten fiiller kelimesinin kapsamına girer. Şayet siyer kitablarında anlatılan ve şer'î hükümleri gerektirmeyen husûslardan ise fıkıhçıların çalışma sahasının dışında kalır. Buna karşılık hadisçiler ise Peygamberimize isnad edilen her şeyi hadîs sayarlar. Çünkü onların gayesi Peygamber'imizin hayatını ve hayatı boyunca buyurduğu, yaptığı, hoş gördüğü şeyleri ve bütün durumlarını ilgilendiren bilumum belgeleri imkân nisbetinde toplayıp açıklamaktır.

SÜNNET kelimesi çoğunlukla peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrîrleri anlamında kullanılır. Yukarda belirttiğim gibi **Usul-u Fıkıh** âlimlerine göre hadis de bu mânâyadır. Bu durumda sünnet ile hadis eş mânâlıdır.

Lügatta; yol demek olan sünnet kelimesi din ıstılahında Resûl-i Ekrem'in izlediği dînî yol mânâsında da kullanılmıştır. Bâzen sünnet Peygamber'in yalnız fiilleri anlamında kullanılır. Hadisçilerin **«Bu hadîs, sünnet'e, İcmâa ve Kıyas'a muhaliftir»** tarzındaki ifadeleri sünnetin hadisten ayrı mânâda kullanıldığının bir örneğidir.

HABER : Bâzılarınca hadis ve sünnetle eş mânâlıdır. Diğer bazı hadisçiler haber'i, hadisten daha umumî bir mânâya almışlardır. Onlara göre gerek Resûl-i Ekrem'den rivayet edilen hadislere ve gerekse Sahâbîlere veyâ tabiîlere âit rivâyetlerin hepsine **Haber** denilir. Sahâbîlere ve tabiîlere âit nakillere de hadis diyenler vardır. Bunlara göre; yine hadis ve haber eş mânâlı olur.

Başka bir grup âlimler de Resûl-i Ekrem'e ait rivâyetlere hadis, sahâbîler ile tabiîlere âit olan rivâyetlere de Haber derler. Yâni Resûl-i Ekrem'e âit olanlara Haber demezler. Bunlara göre Hadis ve

Haber tamamen ayrı ayrı şeylerdir. Hiç bir Hadis'e Haber veya hiç bir Haber'e Hadis denmez.

ESER: Hadis ve Haber'e müradif (eş mânâlı) olarak kullananlar olduğu gibi Merfu' (= Peygamber'e ulaşan) Hadis'e Haber ve Mevkuf (= sahâbîlere ulaşan) Hadis ile Maktu' (= tabiîlere ulaşan) Hadis'e Eser diyenler de vardır.

HADİS-İ KUTSÎ: Resûl-i Ekrem'in Allah'tan naklen beyan ettiği hadîslerdir. Bunun Kur'an'dan farkı şudur: Kur'an âyetleri vahiy yolu ile Peygamber'e inerdi, Lâfız ve mânâsı Allah'a âitti. Hadis-i Kutsî ise mânâsı Peygamber'in kalbine ilham edilirdi. Lâfız ve ifadesi Resûl-i Ekrem tarafından tanzim edilirdi. Hadis-i Kudsî'nin metni Kur'an uslûbuna benzemez. Başka bir tabirle Kur'an'ın lafzında bulunan mucizelik özelliği Hadîs-i Kutsî'de bulunmaz. Çünkü kur'an-ı Kerîm'in lafız tanzimi Allah'a âit iken Hadîs-i Kutsî'nin lafzı Resûl-i Ekrem'e âittir.

Hadis-i Kutsî'nin diğer hadislerden açık farkı Hadis-i Kutsi: «Allah şöyle buyurdu» veyâ «Rabbiniz şöyle buyurdu» ve benzeri ifadeler ile başlar ve ifade tarzına göre konuşmacı Allah'tır. Diğer hadîslerde böyle bir durum yoktur. Konuşmacının Peygamber olduğu ifade şeklinde hemen görülür.

Hadîs-i Kutsî'ye bir misal:

يا عِبادي إنّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ على نفْسي ... = (Allah Teâlâ buyurdu ki): «Ey kullarım! Ben zulmetmeyi şüphesiz kendime haram kıldım...»

Hadis-i Kutsî'lerde genellikle Resûl-i Ekrem'in, Allah Teâlâ'dan rivâyette bulunduğunu ifade etmesine bakan âlimler Hadis-i Kutsî'lerin Allah'a âit olduğunu söylemişlerdir. Fakat âlimlerin çoğu bu görüşte değillerdir. Bunların görüşünü E b ü ' l - B a k a ' nın şu sözü ile verelim:

«... Kur'an'ın lafız ve mânâsı açık vahiy ile Allah tarafından indirilmiştir. Kutsî Hadis'in ise lafzı Peygamber'e aittir. Mânâsı da ilham yoluyla veya uykuda Peygamber'e bildirmek suretiyle Allah'a âittir. (1)

MUHADDİS: Senedlerin, râvilerin cerh ve tadil durumunu, isnâdın âlî veyâ nâzil olduğunu bilen ve çok sayıda hadisi hıfzeden kimsedir. Şeyh ve imam ünvanını da alan Muhaddis, hadis ilminde kâmil üstad olana denir.

(1) Ebü'l-Baka Kül. Sah. 288

HÂFIZ: **Yüz bin hadis metinlerini senedleri ile beraber hıfzetmiş, senedlerdeki râvilerin terceme-i hallerini, cerh ve tadil durumlarını bilen muhaddise denir.**

HÜCCET: **Üçyüz bin hadisi bu şekilde bilen muhaddise denir.**

HÂKİM: **Bütün sünneti ihâta eden muhaddis demektir.**

Yukarda belirttiğim **Muhaddis, Hâfız, Hüccet** ve **Hâkim** tarifleri halk arasında genellikle bilinen şekildir. Aslında hadisçiler bu ünvanlar için değişik tarifler yapmışlardır. Hattâ **Muhaddis** ile **Hâfız** ünvanlarının eş mânâlı olduğunu söyleyenler de vardır. Bu tafsilâta girişmeyelim.

İSNAD, SENED, TARÎK VE VECİH tabirlerine gelince bunlar mühim hususlardır.

İSNAD: **Hadis'in metnini özel bir takım lafızlarla ve ravilerin isimlerini sırayla belirtmek suretiyle merciine ulaştırmaktır.** İsnad'ın karşıtı olan **İRSAL** ise hadisin metnini râviler aracılığı ile aldığı halde bu aracıları zikretmeden nakletmektir.

SENED: **Bir hadisin râvilerinin sıralanmış isimleridir.** Bu duruma göre **İSNAD** ile **SENED** ayrı ayrı şeylerdir. Râvilerin tertiplenmiş isimlerine **Sened** denir ve tertibe konan isimleri zikretmek işine de **İsnad** denir.

TARÎK ve VECİH: **Sened mânâsındadır. Çoğu zaman senede isnad denir.**

İKİNCİ BÖLÜM

SAHÎH, HASEN VE ZAYIF HADİSLER

Hadisler çeşitli bakımlardan kısımlara ayrılır. Meselâ: İlk zamanlardaki meşhurluğu ve yaygınlığı derecesine göre **Mütevatir, Meşhur, Mustafîz, Aziz** ve **Garîb**; Peygamber'e veya Sahâbîler'e yahut da Tabiîlere ulaşması bakımından **Merfû', Mevkuf** ve **Maktû'**; Keza anılan zatlardan herhangi birisine isnad edilen hadis'e ait senedin ittisal ve ınkıtaı yönünden **Muttasıl** veya **Müsned, Mürsel, Mudel, Munkati, Müdelles, Muan'an** ve **Muallak**; kısımlarına ayrılır. Bir de râvilerin sıfatına ve senedin durumuna göre **Sahîh, Hasen** ve **Zayıf** diye 3 çeşit hadis bulunur. Anılan bu taksimlerin dışında kalan bir takım taksim şekilleri var ise de onlara temas etmiyeceğiz. Burada önce son taksimi esas alarak ele alacağız. Çünkü hiç bir hadis bu taksimin dışında kalmaz.

SAHÎH HADİS

Sahih hadis: Şâz ve muallel olmayarak Peygamber'e veya Sahâbî'ye yahud da tabii'ye ulaşıncaya kadar âdil ve tam zabıt sahibi kimselerin muttasıl sened halinde rivayet ettikleri hadistir.

Tarife göre Sahîh hadiste aşağıda yazılı şartların bulunması zorunludur:

1. Hadis, Müsned; başka bir deyimle Muttasıl olacaktır. Yani ilk râvîsinden son râvisine kadar hepsinin senedde anılması gerekir. Mürsel hadisin senedinden bir sâhâbi düşürüldüğü için sened muttasıl değil ve dolayısıyla sahîh sayılmaz. Fakat Mürsel ile amel etmeyi câiz gören fıkıhçılara göre; diğer şartları taşıyan Mürsel hadis sahîhtir. Muallak, Munkati ve Mudal olan hadîsler ise Sahîh'in tarifinden çıkmıştır. Zira bunların senedinden en az bir kişi düşmüş veya durumu müsbet kaldığı için düşmüş sayılır.

2. Bütün râvileri adalet sıfatına haiz olacaklar. Adalet sahibi olmaktan maksad, râvînin din işlerinde haktan ayrılmaması, her çeşit günahtan sakınması ve kişiliğini yıpratıcı davranışlardan kaçınması demektir. Âdil olmayarak tanınan veyâ adaletli oluşu meçhul olan yahut tanınmayan râvinin yer aldığı hadis sahîh değildir.

3. Râvilerin hepsi tam zabıt sahibi yani aldığı malûmatı eksiksiz ve ilâvesiz olarak bellemiş kimseler olacaktır. Böyle olmayan kimsenin yanılması muhtemel olduğu için rivayet ettiği hadis sahîh değildir.

4. Hadîs, şâz olmayacaktır. Şâz hadîs, sıka bir râvinin, kendisinden daha sıka ravilere muhalif olarak naklettiği hadîse denir. Daha makbul râvilerin naklettikleri hadise de Mahfuz denir. Şâz hadis başka şekillerde de tarif edilmiştir.

5. Hadîs, Muallel de olmayacaktır. Muallel hadis, görünüşte illetten sâlim ise de sahîhliğini zedeleyici gizli bir illeti meydana çıkarılan hadistir.

Yukarda kısaca belirtilen şartları taşımıyan hadis sahîh sayılmaz. Bazı âlimler bir hadisin sahîh sayılması için başka bir kaç şart daha koşmuş ise de bu hususlar ihtilâflı olduğu ve uzun izah istediği için buna temas etmiyorum.

Sahîh hadis: Makbûl olma vasıflarını tamamen taşıyorsa ona: **«Li Zâtihî Sahıh»** ismi verilir.

Şayet bu vâsıfların tamamını ihtiva etmemekle beraber haricen gördüğü bir destekle sahîh sayılırsa ona **«Li Gayrihî Sahîh»** denir.

Sahih Hadisler Ne Kadardır?

Buhari ve Müslim'in sahihlerindeki hadislerin hepsi sahihtir. Bazıları sahih hadislerin bu iki kitabda bulunan hadislerden ibaret sanırlar. Tabii durum hiç de öyle değildir. Nitekim Buharî bizzat şöyle buyurmuştur: '... Kitabım pek uzun olmasın diye bir çok sahih hadisi ona dahil etmedim...' Müslim de: '... Bence sahih sayılan hadislerin hepsini bu kitabıma almış değilim. Sadece sahihliği hakkında icmâ bulunan hadisleri aldım...' demiştir. Müslim'in icma tabirinden maksadı Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Muîn, Osman bin Ebi Şeybe ve Said b. Mansûr El-Horasani'nin ittifakıdır.

Müslim'in şerhinde Nevevî: 'Doğrusu Buharî ve Müslim'in sahihleri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin sünenlerindeki hadislerden başka sahih hadis azdır', demiştir. Nevevi, İbn-i Mâceh'in süneninden bahsetmemiştir. Çünkü bu sünen kitabı onun zamanında yazılmış ve bilahare diğer sünen kitablarına eklenerek hepsine birden Kütüb-i Sitte ismi verilmiştir. İbn-i Mâceh'in sünenini ilk olarak diğer sünen kitablarına dahil eden zat Muhammed İbn-i Tâhir El-Makdisî'dir. (448 - 507) Bu kitâbı diğer sünen kitablarına dahil etmekte tereddüt edenlerin beyan ettikleri sebep, az bile olsa içinde zayıf hadislerin bulunmasıdır. Fakat bu nevi hadis sayısı pek az olup tesbit edilmiştir. Nevevî bu nedenle İbn-i Mâceh'in kitabını saymamıştır. Zayıf olan hadisleri hakkında Mukaddimede gereken bilgi verilmiş, ayrıca terceme ederken bunlar okuyuculara tanıtılacaktır. Mahdut olan bu tür hadisler bertaraf edilince bu kitabın makbuliyet bakımından derecesi diğer sünenlerin derecesinden farksızdır.

Nevevî'nin yukardaki sözü itiraz konusudur. Çünkü Buharî: Yüzbini Sahih ve yüzbini gayr-ı sahih olmak üzere 200 bin hadis hıfzımdadır, demiştir.

İbnü'l-Cevzî'nin rivayetine göre Ahmed bin Hanbel sahih hadislerin miktarı yediyüzbin küsurdur, demiştir.

Bu duruma göre Kütüb-i Sitte'de bulunmayan bir çok sahih hadis vardır.

SAHİH HADİSLERİN DERECELERİ

Sahih hadis kitaplarında yer alan sahih hadislerin sıhhat derecesi ayni değildir. Çünkü sıhhat için gerekli vasıfların farklı olması nedeniyle sıhhat derecesi de değişik olur. Nevevî, sıhhat kuvveti bakımından sahih hadisleri yedi guruba ayırmıştır.

1. Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadisler. Hadisçiler: «Müttefekun aleyh» veyâhut «Müttefekun alâ sıhhatih» dedikleri zaman bunu kasdederler. Bu iki zatın sahih saydıkları bir hadis bütün hadisçilerce sahih görülür ve bütün müslümanlarca makbuldür.
2. Buharî'nin rivayet edip Müslim'de bulunmayan hadisler.
3. 2'nci'nin aksine yalnız Müslim'in rivâyet ettiği hadisler.
4. Buharî ve Müslim'de rivayet edilmemekle beraber bunların şartlarına uygun olan hadisler.
5. Buharî'nin şartına uyan, fakat Buharî'de yer almayan hadisler.
6. Müslim'in şartına uyup onun sahihinde bulunmayan hadisler.
7. Buharî ve Müslim'in şartlarına uymayan, fakat hadis imamlarınca sahih addedilen hadisler.

Hâkim Ebû Abdillah en-Nisâbûrî (321-405) sahih hadisleri 10 kısma ayırarak 5 kısmın sıhhatında ittifak bulunduğunu ve diğerlerinkinin ihtilaflı olduğuna ifade ederek şöyle söyler:

SAHİH OLDUĞU İTTİFAKLA KABUL EDİLEN NEVİLER:

1.nci Kısım: Buhârî ve Müslim'in seçtikleri hadislerdir. Bu hadisler sahih'in birinci derecesidir. Bunların aldıkları hadisleri Resûl-i Ekrem'den rivayet eden zatın, meşhur sahâbîlerden olması ve an az iki mevsûk râvisinin bulunması şarttır. Kezâ, o sahâbiden rivayet eden zâtın meşhur tabiîlerden olması ve en az iki mevsûk râvisinin bulunması gerekir. O tabiî'den de ayni şartla Tâlebe-i tabiîn'den Hâkim'in iddiasına göre bu kısımdan meşhur bir hafızın rivayet etmesi ve nihayetine kadar senedin böyle meşhur zatlardan teşekkül etmesi gerekir. Bu şartla rivayet olunan hadislerin toplamı on bini bulmaz.

Buharî ve Müslim'de bulunan hadislerin bu durumunu belirten Hâkim kendi incelemesiyle bu sonuca varmıştır. Buharî ve Müslim'in şartları olarak anılan bu özellik Buharî ve Müslim tarafından açıkca beyan edilmiş değildir. Hâkim'den sonra gelenler sahihayn'daki hadisleri daha derin inceleyerek Hâkim'in yukarda beyan ettiği durumun genellikle sahîhayn hadislerinde mevcut olmakla beraber böyle olmıyan hadis de sahîhayn'da yok değildir. Nitekim Hâkim'in bu beyanı ile alâkalı olarak İbn-i Tâhir: «... Bu dâva, tek râvisi olan bir çok sahabî'den de Buharî ve Müslim'in rivayet etmiş olması ile nakzedilir,» demiştir.

2.nci Kısım: Birinci gibidir. Yalnız burdaki sahâbî'nin bir râvisi vardır. Meselâ: Urve bin Mudarris (Radiyallahü Anh)'in Şa'bî'den başka râvisi yoktur. Hâkim bu gibi hadislerin Buhari ve Müslim'de bulunmadığını söylemiş ise de İbn-i Hacer tek râvisi olan bir hayli sahâbî'nin hadislerinin sahihayn'da mevcut olduğunu misalleri ile zikrediyor.

3.ncü Kısım: Bu da birinci ve ikinci kısım gibidir. Yalnız burdaki tabiîn'in tek râvisi bulunur. Buna misâl Muhammed bin Cübeyr ile Abdurrahman bin Ferruh. yoktur. Halbuki İbn-i Hacer bu nevi zatların hadislerinin sahihaynda bulunduğunu örnek vererek belirtiyor.

4.ncü Kısım: Mevsûk ve âdil ravilerin rivayet ettikleri ferd ve garib hadislerdir. Ziyaü'd-Dîn-i Makdisî (569-643) Garâibü's-Sahih'inden Buhari ve Müslim'de bu neviden ikiyüz hadisin bulunduğunu saymak suretiyle beyan ediyor.

5.nci Kısım: Hadis imamlarından bir grubun, babaları vâsıtasıyla dedelerinden rivayet edip kendilerinin rivayeti tevâtür haddine ulaştığı halde babalarının dedelerinden almış oldukları rivayet tevatür haddine ulaşmamış olan hadislerdir. Meselâ: Amr bin Şuayb'ın, babasından onun da kendi babasından rivayeti, keza Behz bin Hâkim'in, babasından onun da kendi babasından aldığı rivayet ve Ali bin el-Huseyn'in, babasından onun da kendi babasından yaptığı rivayet bu türdendir. Bu zatlar ve babaları sıkalardan olup dedeleri de sahâbîlerdendir.

İbn-i Hacer: «...Bu gibi hadislerin sahihaynda bulunmamasının sebebi bu zatların babalarından ve onların da dedelerinden rivayet etmiş olmaları değil, Buharî ve Müslim'in şartlarına uygun olmayışlarıdır...» der.

Hâkim'in dediğine göre bu beş nev'i hadis, imamların kitablarında rivayet olunmuş olup, delil olarak gösterilmeye elverişlidir. Buharî ve Müslim'de bu nevîlerden yalnız birincisi tahriç edilmiş olup diğer dört nevi'den olan hadisler tahriç edilmemiştir. Bununla beraber hepsi ile ihticac olunur.

İHTİLAFLI OLAN BEŞ KISIM

1) Mürsel hadisler.

2) Sıka olan Müdellislerin kimden işittiğini belirtmeksizin rivayet ettikleri hadisler.

3) Bir çok mevsuk râvi tarafından müsned olarak rivayet edildiği halde bir sıka râvi tarafından Mürsel olarak rivayet edilen hadisler.

4) Hâfız olmayan sıka zatların rivayet ettikleri hadisler.
5) Doğru söyleyen bid'at ehlinin rivayet ettikleri hadisler.

HADİS NAKLEDENLERİN TABAKALARI

Endülüs'lü Huseyn bin Muhammed el-Ceyyanî hadis nakledenleri yedi tabakaya bölmüş olup üçü makbul üçü merdud biri de ihtilaflı olarak göstermiştir.

MAKBUL OLAN RÂVÎLER

Birinci Tabaka: Hadis imamları ve Hâfızlardır. Bunlar muhaliflerine tercih edildiler. Münferid olarak yaptıkları rivayetler de kabul olunur.

İkinci Tabaka: Hıfz ve zâbit hususunda birinci tabakadan aşağıdır. Bazı rivayetlerinde vehim ve hataları olmuştur. Çoğunlukla hadisleri sahihtir. Hatâ ettikleri yerler birinci tabakanın rivayetlerine bakılarak düzeltilir.

Üçüncü Tabaka: Sadakat ve mârifetleri sabit olmakla beraber ehl-i bid'at mezheblerine taşkınlık yapmadan temayül edenlerdir.

Hadis âlimleri bu üç tabakanın rivayetlerini kabul etmiştir. Hadisçilere göre rivayetlerin medarı bu üç tabakaya dahil olan zatlardır.

MERDÛD OLAN RÂVİLER:

Birinci Tabaka: Hadîs uydurmakla ve yalancılıkla itham edilen raviler.

İkinci Tabaka: Vehim ve hatası fazla olanlar.

Üçüncü Tabaka: Aşırı bid'atçı olup bit'atçılık propagandası yapan ve rivayetleri kendilerine hüccet olabilecek şekilde değiştirenlerdir. Anılan bu üç tabakanın rivayetleri kabul edilmiyerek red edilmiştir.

İHTİLAFLI OLAN RÂVİLER:

Bu tabakayı teşkil eden râviler adaleti meçhul olanlardır. Bunlar tek başına rivayetlerde bulunmuş, fakat rivayetlerini te'yid eden mutaba'larını getirememişlerdir. Bazı âlimler böylelerin rivayetini kabul etmiş, diğerleri çekimser kalmışlardır.

İmam Nevevî aşırılığı olmayan ve bid'atçılık propagandası yapmayan ehl-i bid'at hakkındaki El-Ceyyanî'nin beyanını kabul etmemiş ve aşırılığı olsun olmasın bütün bid'atçıların ri-

vayetlerinin kabul olunup olunmıyacağı hususunda ihtilaf bulunduğunu söylemiştir.

Adâleti meçhul olanlar üç kısma ayrılır:

1) Hem zahiren hem batınan adaleti mechul olan.
2) Zahiren âdil fakat batınan adâleti meçhul.
3) Meçhulü'l-Ayn.

Âlimlerin cumhuruna göre birinci kısım meçhul ile ihticac edilmez. Diğer iki kısım râvilerle bir çok muhakkik âlim ihticac etmiştir.

HASEN HADİS

Bu nevî hadis çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. İbn-i Hacer-i Askalânî Nuhbetü'l-Fikcr'de Lizatihi sahih hadisi şöyle tarif eder:

«Muallel ve şaz olmayarak, zaptı tam olan âdil râvinin muttasıl bir senedle rivayet ettiği hadistir.» Daha sonra şöyle der: «Eğer sahih hadisin tarifindeki şartlardan zabıt vasfı biraz kuvvetten düşerse hadis **«Li zâtihî Hasen»** olur.»

Şu halde sahîh hadis için aranan şartlardan **'mükemmel zabıt'**, şartı hariç diğer şartlar **'Li zâtihi Hasen'** hadis için de aranır. Bu duruma göre şöyle söylenebilir:

Şâz ve Muallel olmayan ve senedi muttasıl olan bir hadisin ravileri âdil ise; bakılır, şayet râvilerin hıfz ve zabtı tam ise o hadis **'Li zâtihi sahihtir'**. Eğer hıfz ve zabıt vasfı biraz gevşek ise o hadis **'Li zâtihi Hasen'dir**. Ama râvinin hafızası ve zabtı zayıf ve hatâsı çok ise onun hadisi hasen değil zayıf sayılır.

Hulâsa; senedin ittisalı, râvinin adaleti, malûlluk ve şazlığın olmayışı gibi şartlar, **sahih li zâtihi** sayılan hadislerde bulunduğu gibi hasen **'Li zâtihi** sayılan hadislerde de bulunur. Aralarındaki fark sahih hadis ricalinin hafızaları ve zabıtları kuvvetli, hasen hadisin ricâlinin hafıza ve zabıtları o kadar kuvvetli değildir.

Hasen li zâtihi olan hadisi şöyle tarif etmek mümkündür:

Adâlet ve oldukça zabıt sahibi râviler tarafından muttasıl bir sened ile rivayet olunup şâz ve malûl olmayan hadistir. Bunun ravilerindeki zabıt ve hafıza kuvveti sahih hadis râvilerinde mevcut zabıt kuvvetinden biraz azdır.

Tirmizî, Hasen hadisi şöyle tarif etmiştir: **«... Senedinde yalancılıkla itham edilmiş hiç bir kimse bulunmamakla beraber, şaz olmayan ve kendi gibi başka tariklerden de rivayet edilen hadistir.»**

Bu tarife göre; hafızası kuvvetli olmadığı için biraz hata eder; yahut hakkında cerh ve ta'dile dair bir nakil yapılmamış olan; ya-

hut yapılmış ise de ne cerh ne de tadil tarafı tercih edildiği bilinmeyen mesturü'l-hal ravinin yer aldığı yâhut an'ane ile tedlis eden bir müdellisin bulunduğu sened ile rivayet olunan hadis hasen olmuş olur.

Tirmizi, Hasen hadisi sahih hadisten iki özellikle ayırıyor:

Birincisi: Hasen'in ravisi sahih'in ravisinden derece bakımından eksiktir. Şöyle ki; Hasen'in ravisinin yalancılıkla itham edilmemiş olmasını yeterli görüyor buna karşılık sahih'in ravisinin sıka olması gerekir.

İkincisi: Hasen'in başka tariklerden rivayet edilmiş olmasını şart koşmuş ki; bu râvilerinin sahih'in râvilerinden aşağı mertebede oluşlarından ileri gelir. Çünkü râviler sıka olursa tek bir tarikten rivayet edilmesi bir hadisin sahih olmasına mâni değildir.

El-Hattâbî de Hasen hadisi şöyle tarif etmiştir: «**Mahreci marûf ve râvileri meşhur olan hadistir.**»

Hadisin mahrecinden maksad rivâyet edildiği memlekettir. Yâni hadis Mısır, Şam, Medîne, Mekke, Irak gibi diyarlardan hangisinde rivâyet edildiği bilinmeli ve o belde halkının râviden hadîs rivâyetinde bulunduğu meşhur olmalıdır. Râvilerin meşhur olmasından maksad onların adâlet ve zabt ile tanınmış olmalarıdır. Ancak bunların şöhretinin sahih'in ravilerindeki şöhretten az olmasını kasdetmiştir.

Ebû Amr bin es-Salâh'ı Şehr-i Zûrî Hasen hadisi iki kısıma ayırmıştır.

Birincisi: Senedi, ehliyeti gerçekleşmemiş mesturü'l-hal fakat rivayetinde yanılması çok olmayan, kasıtlı yalan söylediği görülmeyen, fasıklığı gerektiren başka bir sebep de bulunmayan râviden boş kalmayan hadistir. Böyle hadisin başka tariklerden bir veya birkaç benzerinin rivayet edilmesi suretiyle metni malum olmuş olur. Yâni, mütâbi ve şâhid ile kuvvet kazanmış olur.

İkincisi: Râvileri doğru söz ve emanetle meşhur olmakla beraber sahih hadis ricâlinin derecesine yükselemeyip hafıza ve zabıt bakımından onların mertebesine erişemeyen, ancak tek başlarına oldukları rivayetlerde hadisleri münker sayılan râvilerden daha yüksek derecede bulunan râvilerin hadisleridir.

İbn-i Salâh diyor ki: Tirmizi'nin sözü birinci kısma Hattâbî'nin sözü ise ikinci kısma aittir.»

Hasen hadis sahih hadisten bir derece aşağı ise de hüccet olması bakımından o da sahih gibidir.

Hasen hadis li zâtihi hasen, li gayrihi hasen olmak üzere iki çeşittir.

Mutlak olarak söylenen Hasen sözü ile **li zâtihi hasen** kasdedilir. Bunun târifi yukarda geçtiği için tekrar târife lüzum yoktur. **Li zâtihi Hasen** denilişinin sebebi de ondaki güzelliğin bizzat kendisinde bulunup dışardan gelmeyişidir.

Li gayrihi Hasen; Senedindeki râvilerden biri çok hata yapacak kadar dalgın veya yalancılıkla itham edilmiş olmamakla beraber ehliyetli veya ehliyetsiz olduğu anlaşılmayacak kadar durumu kapalı bulunan ve metni mutâbi veya şahidle takviye edilmiş olan hadistir.

HASEN - SAHÎH HADİS TABİRİ

Hadis, kitablarında bazen; هذا حَدِيثٌ حَسَنٌ. صَحِيحٌ

Hasen - sahih bir hadistir.» ifadesi kullanılır. Bu tâbiri kullanmanın sebebi şudur: O hadisin iki isnadı bulunur. Birisi Hasen, diğeri de sahih'tir. Böyle olan bir hadis, sahih hadisten daha kuvvetlidir. Çünkü sahih bir isnadı bulunduğu gibi onu takviye eden hasen bir isnadı da bulunuyor. Bazen de bu tabiri kullanmanın sebebi, ilgili hadisin tek bir isnadı bulunur. Müctehid o isnadın sahih veya hasen olduğu husûsunda tereddüt ettiği için bu tabiri kullanmış olur. Bu takdirde tereddüdü ifade eden kelime cümleden atılmış olur. Çünkü tabir şöyle olmalıydı: 'Bu, hasen veyâ sahih bir hadistir.' tabir bu mânâda kullanılmış ise böyle olan bir hadis, sahih hadis kadar kuvvetli sayılamaz.

ZAYIF HADİS

Sahih ve Hasen hadislerin sıfatlarını taşımayan hadis'e zayıf hadis denir. Buna, Sakim (hasta) **ve Merdut** (red olunmuş) **adları da verilir.** Sahih ve Hasen hadis bahsinde geçtiği gibi, makbûl sayılan bu iki çeşit hadiste aranan sıfatlar senedin muttasıl olması, ravilerin adaleti, onların zabtı (fazla hatadan ve gafletten salim olması), hali mestur olan râvi hakkında hadisin başka tariklerden de rivayet edilmiş olmakla kuvvet bulmuş olması, şazlık ve illetli olmaktan sâlim olmasıdır.

Bu şartlardan her hangi birisi yok ise; hadis zayıf sayılır. Tabii bir kaç şart bulunmaması halinde hadis, daha çok zayıf olur. Bu nedenle zayıf hadisin çeşitleri ve dereceleri çoğalmış olur. Bu çeşitlerin hadisçilerce malum bir takım hükümleri vardır. Bu konuda geniş malumat isteyenler, hadis ilimleri hususunda yazılmış olan eserlere müracaat edebilirler.

Hadisin zayıf sayılması sebebi ya senedinin muttasıl olmaması veyahut râvilerinden bir veya bir kaçına ta'n edilmesidir. Senedin muttasıl olmaması demek, senedden bazı râvilerin düşmesi suretiyle sened zincirinin kopuk olması demektir. Bu yüzden zayıf olan hadisler: **'Muallak, Mürsel, Mu'dal ve Munkatı'** çeşitlerine ayrılır.

Râviye ta'n durumuna gelince; Onun rivayetini merdud saymak için on sebep vardır. Bunların beşi râvinin adaletine, diğer beşi de zabtına aittir ki toplamına **«Matâin-i Aşere»** derler.

SENEDİNDE İTTİSAL BULUNMADIĞI İÇİN ZAYIF SAYILAN HADİSLER:

1 — **MUALLAK: Senedin hadisçi tarafındaki baş kısmından bir veya birden fazla ravinin atılmış olduğu hadistir.** Yani hadisçi, bir hadisi senediyle rivayet ederken hadis aldığı şeyhinin ismini veya kendi şeyhi ile şeyhinin şeyhini anmadan yahut da şeyhinden itibaren sırasıyla bir kaç râvinin ismini atarak daha yukarıdaki râviden rivayet ettiği hadistir. Muallak hadisin Merdûd sayılmasının sebebi senedden atılmış olan şeyhlerin (râvilerin) hallerinin meçhul olmasıdır. Senedden atılan râvilerin sıka oldukları bilindiği zaman Muallak hadis makbul sayılır. Meselâ; aynı hadis, başka bir tarîkten rivayet edilirken orada o râvinin adı veya künyesi, yahut da lakabı sarahaten geçmiş ise Muallak hadisin senedinden atılmış olan zatın durumu bilinmiş olur.

2 — **MÜRSEL: Senedinden sahâbî düşmüş olan hadistir.** Meselâ, bir tâbiî **«Resûlullah şöyle buyurdu»** derse buna Mürsel denir. Hadisçilerin çoğu, bu nevi hadisi merdud sayarak onunla ihticac etmemişlerdir. Çünkü tâbiîn'in zayıf bir tâbiî'den rivayet etmiş olması ve o tâbiîn'in ismini düşürmüş olması muhtemeldir. M â l i k ve A h m e d meşhur kavillerine göre Mürsel hadis ile ihticac etmemişlerdir. E b û H a n î f e de: Eğer tâbiîn'in düşürdüğü ravinin sıka olduğu bilinirse, Mürsel hadis ile ihticac edilir, demiştir. Ş a f i î ise: Mürsel hadis başka bir tarîk ile takviye edilmedikçe kabul olunmaz, demiştir.

3 — **MU'DAL: = Senedinden ardarda iki râvinin düşürüldüğü hadistir.** Düşürülen iki râvi ister senedin baş kısmından, ister sonundan veyahut ortasından düşmüş olsun, netice değişmez.

4 — **MUNKATI' = Sahâbiden önce senedinin her hangi bir yerinden bir râvisi düşen hadis'e denir.** Eğer, senedin bir kaç yerinde râvi düşüşü olmuş ise, o kadar yerinden munkatı' sayılır. Bâzıları; Munkatı': Senedi muttasıl olmayan hadistir, diye tarif etmişlerdir.

SENEDDEN RÂVÎ DÜŞÜRMEK İKİ KISIMDIR :

1 — **Açık,** 2 — **Kapalı**

Araştırma yapmadan râvinin atıldığı bilinirse buna açık denir. Meselâ Buharî, doğrudan İbn-i Ömer'den veyâ Ebû Hanîfe'den rivayette bulunursa, Buharî ile bu zatlar arasındaki râvilerin adlarının anılmadığı besbellidir.

Araştırma neticesinde râvinin atıldığı bilinebiliyorsa buna gizli (kapalı) denir. Bu da **Müdelles** ve **Mürsel-i Hafî** kısımlarına ayrılır.

MÜDELLES VE MÜRSEL-İ HAFÎ

A) — **Müdelles, üç kısma ayrılır :**

1 — **İsnadı Müdelles** olan hadis. Bu nevi Müdellesde hadisçi hadis aldığı zatı düşürür ve dinlemediği bir şeyhten rivayet eder. Okuyucu hadisçinin o şeyhten dinlediğini sanıyor. Bununla beraber hadisçi, ittisalı gerektirmeyen bir ifade kullanır. Meselâ : «Falan şeyh demiş ki.. veya falan şeyhten rivayet edildiğine göre...» gibi bir tabir kullanır. Zaten : «Bana hadis nakletti» gibi ittisalı gerektiren bir ifade kullanırsa yalancı olur.

2 — Şeyhleri **Müdelles olan hadis :** Bu tür Müdelles'te hadisçi, hadis işittiği zatı tanınmış olduğu isim veya künye veyahut lâkabtan başka bir şekilde anıyor.

3 — **Tesviye tedlisi :** Bu nevi Müdellesde hadisçi, bir biriyle görüşmüş iki sıka arasından bir zayıfı düşünüyor ve sıka olan şeyhini zikrettikten sonra onun üstündeki zayıf raviyi atlayarak sıka olan üçüncü raviden ikinci derecede rivayet edilmiş gibi bir ifade kullanmak suretiyle seneddeki bütün râvileri mevsuk gösteriyor. En çirkin Müdelles bu çeşittir. Şu'be'nin sözünün zahirine göre, bu nevi tedlis haramdır. Çünkü ihticaca elverişli olmayanı elverişli gibi gösteriyor. Bundan sonra yerilen tedlis birinci nevidir. En hafifi ikinci nevi tedlistir.

Böyle tedlislerle tanınan ravi; **«Ben falandan işittim»** gibi senedin muttasıl olduğunu ifade eder bir tabir ile bir hadis getirdiği takdirde eğer âdil ise; sahih kavle göre onun hadisi makbuldür. Zayıf bir kavle göre tedlis yapmakla tanınan ravi mecruh sayılır. Yani âdil sayılmaz. Senedin ittisalini gerektiren ifadeyi kullanmış olsa bile, hiç bir surette onun rivayeti kabul olunmaz. Râvi, yalnız bir defa bile tedlis yapmış ise hükmü budur.

B) — **Mürsel-i Hafî :** Muhaddisin buluşmadığı bir muâsırından rivayet ettiği hadistir.

RÂVİYE TA'N SEBEBLERİ

Râviye ta'n demek râviyi kusurlu görmek ve bir nevi mânen yaralamak demektir. Râvinin kusurlu sayılması on sebebten birisine dayanır. Bunların beşi râvide bulunması gereken adaletle, diğer beşi de zabıtla ilgilidir.

Adaletle ilgili kusurlar:

1— Râvinin kizbi: Yani, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den buyurmadığı bir sözü kasten rivayet etmesi.

2 — Râvinin kizb ile itham edilmiş olması: Yâni bile bile Resûl-i Ekrem adına hadis uydurma suçunu işlediği bilinmemekle beraber yalancılık töhmeti altında bulunması.

3 — Râvinin söz ve fiillerinde din'den çıkmayı gerektirmemek şartıyla fâsıklığının açıkca bilinmesi.

4 — Râvinin cerh ve tâdil durumunun meçhul olması.

5 — Küfrü mucib olmamak kaydıyla, inatçılık olmaksızın ve şüphe mahsulü olarak râvinin bid'atçı olması. Şayet râvinin itikad ettiği bid'at kâfir olmayı gerektirirse onun rivayeti katiyyen kabul edilmez. Meselâ: Âhirette cesedlerin haşrine inanmaması gibi. Eğer onun bid'atı küfrü değil, fasıklığı mûcib ise mesela; kulun kendi irâdesi altındaki fiillerinin yaratıcısı olduğunu itikad ederse onun rivayeti makbuldür. Ancak yaptığı rivayet itikad ettiği bid'atı teyid eder durumda ise; makbul sayılmaz.

Râvinin zabtı ile ilgili kusurlar:

1 — Râvinin çok yanılması.

2 — Râvinin aşırı gafleti ve dikkatsizliği. Yani bellediğini muhafaza etmekten fazlası ile zuhûl etmesi.

3 — Râvinin kesin bilgisi olmadan, vehim ve tereddüdü bulunduğu halde rivayette bulunması.

4 — Râvinin sıka râvilere muhalefet etmesi, yani râvinin kendisinden daha sıka olan râvilere muhalif rivayette bulunması.

5 — Râvinin sû-i hıfzı ve karıştırması.

Karıştırma ve yanılma hususu eğer râvide daima bulunuyorsa onun rivayeti makbul değildir. Şayet, bu kusur, yaşlılık, zayıflık ve kitablarının zâyi olması gibi bir neden ile sonradan peyda olmuş ise, bu kusur doğmadan önceki zamana ait olan hadisleri makbul sayılır. Fakat ondan sonraki zamanda yaptığı rivayetler reddedilir.

RÂVİYE TA'N SEBEBİYLE ZAYIF OLAN HADİSLER

1 — **Mevzû:** Râvi tarafından bile bile uydurulan hadistir. Buna «muhtelak» da denilir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in söylemediği bir sözü ona atfederek «Peygamber böyle söyledi» demek kadar çirkin bir iftira düşünülemez. Bu nedenle hadis uyduran müfterilerin kâfir olduklarına bâzı âlimler hükmetmişlerdir. Mevzû hadisi rivâyet etmek ve onunla amel etmek kesinlikle haramdır.

2 — **Metrûk:** Yalancılıkla ithamı, aşırı galatı, fazla gafleti veyâ açık fâsıklığı gibi bir nedenle zayıflığı hakkında icma edilen bir râvinin tek başına rivâyet ettiği hadistir. İmam Suyûti Metrûk hadisi böyle tarif etmiştir.

3 — **Muallel:** Kusurdan sâlim imiş gibi râvi tarafından nakledildikten sonra yapılan araştırma neticesinde kusurlu olduğu anlaşılan hadistir. Bundaki gizli kusur Mürsel veya munkatı' olduğu halde muttasıl gibi gösterilmesi veya sıka bir râvinin zayıf bir râvi ile değiştirilmesi veyahut bir hadisin başka bir hadis'e ithal edilmesidir.

4 — **Müdrecü'l-İsnâd:** Râvisi sıkalara muhalefet ederek isnadının gelişini değiştirdiği hadistir. Bu da üç kısma ayrılır:

a) İsnadında ihtilafa düşen bir cemâat arasında bulunan ihtilâfı açıklamadan râvinin tek bir isnad ile o cemaattan rivayet ettiği hadis.

b) Râvinin şeyhi hadis metninin bir parçasını bir isnad ile ve kalan parçasını başka bir isnad ile rivayet etmiş iken ravi metnin tamamını şeyhinden rivayet ederken yalnız bir isnadı zikreder.

c) Bir zat iki hadisi iki ayrı sened ile rivayet eder, sonra bir râvi her iki hadisi mezkûr senedlerden birisi ile rivayet eder. Veyahut bir hadisi senediyle rivayet eder de o hadis'e diğer hadisin bir parçasını ilâve eder.

5 — **Müdrecü'l-Metn:** Râvisi sıkalara muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Meselâ râvi hadisin bir kelimesini açıklamak için metne bir ilâve yapar. Fakat ilâve olduğunu belirtmez. Buna bir misal verelim:

Zühri, Âişe (Radıyallâhü anha)'dan şu hadisi rivayet etmiştir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَنَّثُ فِي غَارِ حِرَاءٍ وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِي ذَوَاتَ الْعَدَدِ

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hıra mağarasında tahannüs ederdi. Tahannüs sayılı gecelerde ibadet etmektir.»

Burada; وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِيَ ذَوَاتِ العَدَدِ cümlesi tahannüs kelimesini açıklamak için hadis metnine ilâve edilmiştir, buna **Müdrec** denir.

6 — **Maklûb:** Râvisi sıkalara muhâlefet ederek senedinde veyâ metninde takdim veya tehir yaptığı hadistir. Yani râvi seneddeki bazı isimlerin yerini öne veya geriye alır. Yahut metindeki bazı kelimeleri öne veya geriye alır. Meselâ senedde «Mürre bin Ka'b» yerine «Kâ'b bin Mürre» kullanır. Kezâ Allah Teâla'nın, âhiret günü arşının gölgesinde gölgeleyeceği yedi sınıf müslümanlar hakkındaki Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'in hadisinde bulunan;

... وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ

«... Yedi kişiden birisi de o adamdır ki; sadaka verirken öyle gizli verir ki sağ elinin verdiği sadakayı sol eli bilmez.» sözünün sonunu râvilerden birisi ... حَتَّى لَا تَعْلَمَ يَمِينُهُ مَا تُنْفِقُ شِمَالُهُ şeklinde rivayette bulunmakla maklûb etmiştir.

7 — İsnadları muttasıl olanda mezîd: Râvisinin, sıkalara muhalefet ederek muttasıl senedinin herhangi bir yerine bir veya daha çok râvi ilâve ettiği hadistir. Yani zabıt sıfatı bakımından çok kuvvetli bir râvi muttasıl bir sened ile bir hadisi rivâyet etmiş, zabıt bakımından onun kadar kuvvetli olmayan başka bir râvi de aynı senede bir dis etti...» diyerek rivayette bulunur. Zabıt bakımından o râvi kadar kuvvetli olmayan başka bir râvi ise bu nesedi şöyle zikreder:

حدثنا مالك حدثنا نافع حدثنا ابن عمر = «Bize Mâlik tahdîs etti. (O da dedi ki) Bize Nâfi tahdîs etti (o da dedi ki) Bize İbn-i Ömer tahdîs etti...» diyerek rivayette bulunur. Zabıt bakımından o râvi kuvvetli olmayan başka bir râvi ise bu senedi şöyle zikreder:

حدثنا مالك حدثنا الزهري حدثنا نافع حدثنا ابن عمر demek suretiyle senede Zuhri'yi ilâve ederse onun hadisi zayıf sayılır.

8 — **Muztarib:** Senedinde veya metninde yâhut her ikisinde de ihtilaf bulunan, bir birine muhalif iki rivayetten birisini tercihe yarıyacak bir sebep bulunmayan ve mevcut ihtilafın kaldırılması imkânsız olan hadistir.

Senedde ihtilaf için şöyle bir misal verelim:

Meselâ : Bir Hadisin senedi şöyledir :

قال الثورى حدثنا اسماعيل بن أمية حدثنا أبو عمر وحدثنا محمد ان احمد حدثنا أبو هريرة

İkinci senedi ise şöyledir :

قال بشر حدثنا اسماعيل بن أمية حدثنا أبو عمر وحدثنا أبو سلمة حدثنا أبو هريرة

Metinde ihtilaf için de şöyle bir misal verelim :

«... Fatıme binti Kays (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir :

إِنَّ فِي المَالِ حَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ = **«Şüphesiz malda zekâttan başka bir hak vardır.»**

Hadis, anılan F â t i m e'den bu lafızla rivayet edilmiştir. Ayrıca yine ondan şu lafızla rivayet edilmiştir :

لَيْسَ فِي الْمَالِ حَقٌّ سِوَى الزَّكَاةِ = **«Malda, zekâttan başka hiç bir hak yoktur.»**

Görüldüğü gibi Hadis'in metninde ihtilaf vardır. Birisi malda zekâttan başka bir hakkın bulunduğunu hükme bağlarken diğer metin zekâttan başka hiç bir hakkın bulunmadığını bildiriyor. Bu nedenle hadisçilerin bir kısmı bu hadisin «Muztarib» neviden olduğuna hükmetmiştir. Bazı hadis âlimleri ise metinler arasındaki ihtilafı hal ederek her ikisini de geçerli kılmak için birinci metindeki «hak» kelimesini müstahab olan hak ve ikinci metindeki hak kelimesini de farz olan hak ile yorumlamışlardır. Yani malda zekâttan başka farz olan bir hak yoktur. Fakat müstahab olan hak vardır.

9 — **Musahhaf :** Bir kelimesinin noktası değiştirilerek yanlış rivayet edilen hadistir. Meselâ : E b û B e k i r e s - S û l î :

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ = **«Kim Ramazan orucunu tutup ondan sonra da Şevval ayından 6 gün oruç tutarsa...»** hadisindeki سِتًّا = **«6 gün»**, kelimesinin noktalarını شَيْئًا = **«Bir şey»**, kelimesinin noktaları ile değiştirmiştir. Hali ile kelimenin mânâsı da değişmiş olur. Çünkü kelimenin mânâsı **«6 gün»** iken noktaları değişince **«Bir şey»** yani az bir zaman, anlamı oluyor.

10 — **Muharref:** Kelimenin harekeleri değiştirilerek yanlış rivayet olunan hadistir. Meselâ: Bir hadiste geçen أُبَيّ = «Übey» kelimesi أَبِي = «Ebi» diye okunursa bu hadis'e Muharref denir. Kelimenin harekeleri değiştirilince mânâsı da değişir. Nitekim burada «Übey» okununca özel isim olur «Ebî» diye okunursa mânâsı «Benim babam» demektir.

11 — **Mübhem:** Senedinde bir râvinin adı zikredilmediği için kim olduğu meçhul bırakılarak rivayet olunan hadistir.

Meselâ: روى الزهري عن رجل = «Zührî bir adamdan rivayet etti...» diye sened zikredilir. Ve bu adamın kim olduğunun hadis imamlarınca belirtildiği veyahut başka bir tarikten ayni hadis rivayet edilirken bu adamın ismen anıldığı ifade edilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A) **Tarikleri İtibarı İle Hadis Çeşitleri**
B) **Senedin Nihayeti İtibarı İle Hadis Çeşitleri**
C) **Amel Edilip Edilmemesi Bakımından Makbul Hadis Çeşitleri.**

A) TARÎKLERİ İTİBARI İLE HADİS TAKSİMİ

1. **MÜTEVÂTİR:** Yalan söylemek için anlaşmaları aklın ihtimal vermediği kalabalık bir camaatın kendileri gibi büyük bir camaattan işitme ve görme gibi kesin bilgiye dayanmak sureti ile rivayet ettikleri hadis'tir. Sahih kavle göre; kalabalık camaatın şu kadar kişiden ibaret olması gerekir diye bir sayı tayin edilmemiştir. Meşhur kavle göre mütevatir hadis zarûrî ve kesin bilgi ifade eder. Râvisinin doğru söylediğini kesinlikle ifade ettiği için mütevatir hadîs en makbul hadîstir.

2. **HABER-İ VÂHİD:** Mütevatir olmayan hadistir. Bu da Meşhûr, Aziz ve Garib olmak üzere üç kısma ayrılır.

a) **Meşhur:** Mütavatir'in şartlarını taşımamakla beraber her devirde en az üç râvîden üç kişi rivâyet etmiştir. Her devrin râvî sayısı tevatür haddini bulmamak kaydi ile üçten çok fazla da olabilir. Fakat üçten eksik olamaz. Bir görüşe göre Meşhûr hadîse Müstefîz de denilebilir.

b) **AZÎZ:** Her devirde en az iki râviden iki kişinin rivâyet ettiği hadistir. Râvilerin sayısı bütün devirler çok bile olsa bir devirde iki kişiye inince hadis **Azîz** sayılır.

c) **GARİB:** Senedinin her hangi bir yerinde râvî sayısı bire inen hadistir. Tek kalan râvî Sahâbî veya Tâbiîn ise, ona **'MUTLAK GARÎB'** denir. Bunlardan başka râvî tek kalmış ise hadîse **'NİSBÎ GARİB'** adı verilir. Garib hadîse **'FERD'** de denilir.

MÜTÂBA, MÜTÂBİ VE ŞÂHİD

'Nisbî Garib, nev'inden olan bir hadisin tek kalan râvisine başka bir râvînin muvafakat ederek aynî sahabiye varıncaya kadar rivayette bulunması halinde hadîs, **Garîb** olmaktan çıkarak **Azîz** nev'ine yükselir. **Nisbî Garîb** olduğu sanılana **'Mutâba,** ve onu kuvvetlendirene **'Mütabi,** denir. Buna şöyle bir misâl verelim:

İmam Şâfiî, El-Üm'de Mâlik'ten, o da Abdullah bin Dinâr'dan o da İbn-i Ömer (Radıyallahu anhüm)'den rivayet ettiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **«Ay 29 gündür. Hilâlı görmedikçe ramazan orucuna başlamayın ve iftar (= Bayram) etmeyin. Eğer hava bulutlu olursa süreyi 30 güne tamamlayınız»** buyurmuştur.

Bazı âlimler Hadîsin:

فَاِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلاثِينَ fıkrasını rivâyet etmek husûsunda Şafii'nin yalnız kaldığını ve ondan başka kimsenin bu fıkrayı Mâlik'den rivayet etmediğini sanarak hadîlemenin de aynı fıkrayı Mâlik'ten rivayet ettiği Buharî'de ifade edilmiştir. Böylece Şâfii'nin hadisine **«Mütâba'»** ve Abdullah bin Mesleme'ninkine **'Mütabi',** denilir.

«Nisbî Garîb, kendisine lafız ve mâna bakımından veyâ yalnız mânâca benziyen ve lâkin başka bir Sahâbiden rivâyet edilen hadise **«Şâhid»** denilir. Şâhid ile kuvvetlenen hadis de **Garîb** olmaktan kurtulur.

HABER-İ VÂHİD MAKBUL MU?

Haber-i Âhâd de denilen bu nevi hadislerin delil sayılabilmesi için râvîlerinin hallerini araştırıp incelemek gerekir. Eğer râvîlerin hepsinin doğru söylemiş olmaları ciheti kuvvetli ve rüchanlı olursa hadîs makbul sayılır. Yani Cumhûra göre onunla amel etmek zorunludur.

Makbûl olan hadisler 4 kısımdır:

1. Sahîh li zâtih
2. Sahîh li gayrih

3. Hasen li zâtih
4. Hasen li gayrih

Bu kısımlar hakkında Sahîh ve Hasen hadîsler bahsinde kısa bilgi verildi. Oraya bakılabilir.

Eğer Haber-i Vâhid'in râvilerinin doğru söylemiş olmaları ciheti ağır basmazsa hadîs merdud ve zayıf sayılır. Yani cumhûra göre onunla amel edilemez.

Bir hadîsin merdud veya zayıf sayılmasını gerektiren sebebler ve bu nevi hadisin kısımları da zayıf hadisler bahsinde gösterildi. Tekrarlamaya hacet yoktur.

B) SENEDİN NİHAYETİ İTİBARI İLE HADİS ÇEŞİTLERİ

1. **Merfû'**: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sarahaten veya hükmen izâfe edilen kavil, fiil, takrir ve sıfatını ifade eden hadistir. Sarahaten ifade: «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu veya böyle yaptı...» gibi tabirlerdir. Hükmen ifade ise, sahibinin: «Peygamber bize şunu emretti veya bunu yasakladı yahut mubah kıldı...» gibi ifadelerdir.

Bir hadisin Merfû' sayılması için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sahabi tarafından izafe edilmesi şart değildir. Tabiî veya daha aşağı tabakalardan bir zâtın «Peygamber, böyle buyurdu veya şöyle yaptı.» gibi bir sözle rivayet ettiği hadis Merfû' sayılır. Bu duruma göre Mürsel, Mu'dal, Münkati ve Muallak hadisler, Merfû' hadisin tarifine girer. Fakat Mevkuf ve Maktu' hadisler girmez.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e izafe edilen kavil ve fiil mahiyetindeki merfû' hadis: «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu veya şu işi böyle yaptı.» şeklinde olabilir.

Peygamber'in huzûrunda Sahâbî'nin bir şey yapıp Peygamber'in sükut etmesi takrir mahiyetindeki Merfu' hadis için misal olabilir. Sıfata da: «Resûl-i Ekrem halim, kerim idi» cümlesi örnek olarak gösterilebilir.

2. **Mevkuf**: Sahâbî'nin kavil, fiil, takrir ve sıfatını muttasıl veya munkatı' olarak ifade eden hadistir.

3. **Maktu'**: Tabiî veyâ daha aşağı tabakalardaki bir zatın, kavil, fiil ve takririni ifade eden hadistir. Buna ve mevkûf kısmına hadis demek bir müsamahadır. Aslında bunlar hadîs değildir.

Önemli Bir Husûs

Bir Sahâbi; **«Biz şunu söylerdik»** veyâ **«Biz şöyle yapardık»** veyâhut **«Biz bunda bir sakınca görmezdik»** dediği zaman cumhûrun görüşü şudur :

Eğer sahâbî, yukardaki sözünü Resûl-i Ekrem'in zamanına izafe etmezse onun sözü mevkûf hadis çeşidindendir, Merfû' sayılamaz. Fakat anlattığını, onun zamanına atfederek meselâ: **«Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken** (veyâhut) **aramızda iken...»** söylerse onun sözü Merfû' hadis sayılır.

Bir Sahâbi: **«Bununla emrolunduk, şundan menedildik, falan iş sünnettendir»** derse bu söz sahih kavle göre merfû' sayılır.

C) AMEL EDİLİP EDİLMEMESİ BAKIMINDAN MAKBUL HADİS ÇEŞİTLERİ

Yukarda anlatılan mütevâtir hadislerin hepsi makbuldür. Âhâd hadislerinin bir kısmı makbûl, bir kısmı ise merdud ve zayıftır. Merdutluğun sebebi ya seneddeki kopukluk ya da râvideki ta'ndır. Merdûd olan hiç bir hadisle amel edilmez. Makbûl hadislerle genellikle amel edilir. Bâzen de amel edilmez. Bu bakımdan makbûl hadisler, kendileriyle amel edilen ve edilmeyen olmak üzere ikiye ayrılır. Mamulü'n-bih olan (= kendisi ile amel edilen) kısım: Muhkem, Muhtelifü'l-hadis, Nâsıh ve Racih diye çeşitlere ayrılır. Mamulü'n-bih olmayan (= **kendisi ile amel edilmeyen**) kısım da: **Mensûh, Mercûh** ve **Mütevakkaf fih** çeşitlerine bölünür.

Kendisi İle Amel Edilen Makbul Hadis Çeşitleri:

1 — **Muhkem:** **Muârızı olmayan makbûl hadistir.**

2 — **Muhtelifü'l-Hadis:** Kuvvet **bakımından birbirine denk iki makbul hadis arasında** bulunan **çelişki, güçlük çekilmeden kaldırılmak suretiyle her ikisinin işlerliği sağlanırsa; bu tür hadislere Muhtelifü'l-hadis** denir. **Buna misâl olarak şu** iki hadisi verelim:

a) "Câbir (Radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **«Hiç bir hastalığın bulaşması yoktur...»** buyurmuştur." Bu hadisi Ahmed ve Müslim rivayet etmiştir.

b) "Ebû Hüreyre (Radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **«Arslandan kaçtığın gibi cüzzamlı kişiden kaç.»** buyurmuştur." Bu hadisi de Buharî rivayet etmiştir.

Bu iki hadîs arasında zahiren çelişki vardır. Fakat şöyle yorum yapılmak suretiyle görülen çelişki giderilmiştir.

Hastalıklar tabiatları itibarı ile bulaşıcı değildir. Ancak Allah Teâlâ hasta ile ihtilat etmeyi hastalığın sağlam adama bulaşmasına sebep kılmıştır.

Şöyle de yorum yapılmıştır: İlk hadîs itikadı çok kâmil olan içindir. İkinci hadîs ise itikadı böyle olmayan hakkındadır.

3 — **Nâsih:** Makbûl iki hadîs arasında mevcût çelişkinin kaldırılması mümkün olmayıp tarihleri de mâlum ise; sonradan buyurulan hadis'e nâsih denir. Buna da misâl verelim:

a) "Sevbân (Radıyallahü anh)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur: **«Hacamet yapan ve yaptıranın orucu bozulur.»**"

Bu hadis, A h m e d, İ b n - i M â c e h, E b û D â v û d, N e s â î, İ b n - i H i b b â n tarafından rivayet edilmiş sahîh ve mütevatirdir.

b) "İbn-i Abbâs (Radıyallahu anhumâ)'den rivayet edildiğine göre şöyle söylemiştir: **«Nebî (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), ihramda iken hacametlendi, oruçlu iken de hacametlendi.»**"

Bu hadîs de B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d ve T i r m i z î tarafından rivayet edilmiştir. T i r m i z i hadisin sahihliğini de belirtmiştir.

Ş â f i î: İkinci hadîsin birinci hadîsi neshettiğini, zira birinci hadîsin hicretin sekizinci yılı, ikinci hadîsin ise onuncu yılı buyurulduğunu beyan etmiştir.

4 — **Râcih:** Makbul iki hadîs arasındaki çelişkinin kaldırılması mümkün olmaz ve tarihleri de malûm değil ise, birisinin râvisinin daha fazla sıka ve senedlerinin çok oluşu gibi tercih sebepleri ile birisini tercih etmek mümkün ise tercih edilen hadise **«Râcih»** denilir.

Kendisiyle Amel Edilmeyen Makbul Hadis Çeşitleri:

1. **Mensûh:** Makbûl iki hadis arasındaki çelişkinin kaldırılması mümkün olmayıp tarihleri de malûm ise önce buyurulmuş olan hadîs'e **«Mensuh»** denilir. Diğerine de **Nâsih** denildiğini yukarda belirtmiş idik.

2. **Mercûh:** Söz konusu çelişkinin kaldırılması mümkün olmayıp, tarihleri de meçhul ise de tercih sebepleri ile birisi daha kuv-

vetli olduğu takdirde, tercih edilmeyen hadis'e mercûh denilir. Diğerine de Râcih ismi verilir.

3. **Mütevakkaf fih:** İkinci maddede anlatılan iki hadisten her hangi birisini tercih edici bir sebep bulunmadığı takdirde bu tür hadislere Mütevakkaf Fih denilir. Yani iki hadisle de amel edilmez ve tavakkuf edilir (durulur).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER BÂZI ISTILAHLAR VE BİLGİLER

Mahfuz, Şaz, Maruf ve Münker Tabirleri:

1. **Mahfuz:** Çok sıka olan râvinin kendisi kadar sıka olmayan râviye muhalif olarak rivayet ettiği ve bulunan ihtilafın kaldırılması mümkün olmayan hadistir.
2. **Şaz:** Mahfuz olan hadîsin karşıtıdır. Yani makbul olan râvinin kendisinden daha makbul râvîye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir.
3. **Maruf:** Sıka olan râvinin zayıf olan raviye muhalif olarak rivayet ettiği hadîstir.
4. **Münker:** Zayıf olan râvinin sıka olan râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Muhalif olsun olmasın zayıf olan râvinin tek başına rivayet ettiği hadise de Münker denilir.

HASEN - SAHÎH TABİRİ

Bâzen bir hadîsin durumunu açıklamak için hadisçiler bu tabiri kullanırlar. Sebebi de şudur: O hadisin iki isnadı vardır. Birisi Hasen diğeri de Sahihtir. Hal böyle olunca; bu hadis sahîh hadisten daha kuvvetli olur. Çünkü sahîh hadîsin bir tane sahîh senedi vardır. Bununki ise birisi sahîh ve diğeri hasen olmak üzere iki senedi vardır.

Bâzen de hakkında bu tabir kullanılan hadisin bir senedi bulunur. O senedin sahîh veya hasen olduğu hususunda hadîsçinin tereddüdü olduğu için bu tabiri kullanır. Bu takdirde hadîsin kuvveti sahîh hadisin kuvvetinden azdır.

Sahîhlik ve Hasenlik hususunda sened ile metin arasında bir bağlılık yoktur. Zira bazen bir sened zayıf olur. Fakat o senede bağlı metin, başka bir sahîh tarîk ile rivayet olunmak suretiyle sahîh olur. Kezâ bazen sened sahîh veya hasen olur. Fakat Şazlık veya zayıflatıcı başka nedenle metin zayıf olabilir.

SENEDLERİN KISALTMA İŞARETLERİ

Hadîsçiler, senedleri yazarken حدثنا = أخبرنا = «Bize hadîs nakletti.» kelimelerini kısaltarak birincisinden ثنا yı yazarlar. Bazen de نا yı yazarlar. İkinci kelimeden de yalnız أنا yi yazarlar.

Hadîsin iki veyâ daha çok isnadı bulunduğu zaman, bir isnaddan diğer isnada geçtiklerinde ح harfini yazarlar. Bu harf tahavvülden alınmadır. İsnadın tahavvül ettiğini (= değiştiğini) ifâde eder. Okuyucu bu harfe vardığı zaman «ha» diyerek okumasına devam eder.

Hadîs hâfızlarından bir cemaat bu harf yerine صح kelimesini kullanmışlardır. Bu kelimenin mânası: «Sağlamdır. Yani birinci isnad tamdır. Ondan bir şey düşmemiştir.

Hadîsçiler bu işaretleri kullanmayı itiyad etmişlerdir.

HADÎS YAZAR VE OKUYUCUSUNUN DİKKAT EDECEĞİ BİR HUSUS

Hadîs yazıcısı «Allah» Teâlâ lafzını yazarken saygı ve ta'zimi ifade eden 'Teâlâ, veya (Azze ve Celle), yâhut 'Sübhânehu ve Taâlâ, ve benzeri bir cümleyi kullanması müstahabdır.

Kezâ Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i anarken O'na Salât ve Selâm cümlesini tam olarak yazması müstahabdır. İşaretle yetinmemelidir.

Sahâbileri anarken de (Radıyallahu anh), ve Sahâbi oğlu sahâbîyi zikrederken (Radıyallahu anhüma) cümlesini yazması müstahabdır. Tabiîlerden ve sâir âlimlerden birisini andığı zaman (Radıyallahu anh) veyâ (Rahimehüllah), diye yazmalıdır.

Hadîs yazıcısı hadîsi naklettiği kitabta bu cümleler yazılı olmasa bile bunları yazmalıdır. Çünkü bu bir duadır. Rivayette bulunmayan bir şeyi ilâve etmek anlamını taşımaz.

Hadîs okuyucusu da aynı şeylere riâyet etmeli ve bu dualar kitabta yazılı olmasa bile okumalıdır.

Bu dualardan gâfil olanlar yüce bir hayırdan mahrum kalır ve koca bir fazileti kaçırmış olur.

HADÎSİ MÂNÂ İTİBARİ İLE NAKLETMEK

Râvî, Hadislerin lafızlarını ve kasdedilen mânâyı kesin bilmediği takdirde mânâ itibarı ile hadîsi nakletmesi âlimlerin ittifakı ile yasaktır. Hadîsi ayni lafızlarla nakletmesi zorunludur. Bildiği takdirde bile, hadîsçiler, Fıkıhçılar ve Usul-u Fıkıhçılardan birer cemâat, mânâ itibarı ile nakletmeyi câiz görmemiştir. Hadîs ister Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit olsun ister Sahâbî'ye âit olsun farketmez. Bu ilim dallarındaki bazı âlimler ise: «Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit olan hadislerde câiz değil, diğerlerinde câizdir» demişlerdir.

Hadîs, Fıkıh ve Usûl-u Fıkıh âlimlerinin Cumhûruna göre hadîslerin lafızlarını ve kasdedilen mânâyı bilen kimselerin gerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit ve gerekse Sahâbîlere âit hadîsleri mânâ itibariyle rivâyet etmelerini câiz görmüşlerdir. Yeterki mânâyı tam ifade ettiğine kanaat etsin.

N e v e v î şöyle der: «Sahâbîlerin ve onlardan sonra gelenlerin (Radıyallâhü anhüm) ahvalinin delâlet ettiği doğru görüş budur. Çünkü onlar ayni hükmü ifade eden bir hadîsi muhtelif lafızlarla rivâyet ederlerdi.

Yukarda verilen tafsilat, kitablarda yazılı olan hadîslerin nakline âit değildir. Çünkü teliflerde yazılı hadîsleri mânâya hâlel gelmiyecek şekilde bile değiştirmek câiz değildir. Şayet râvî kitabta kesin bir hataya rastlarsa cumhûrun tasvip ettiği durum budur. Râvî doğrusunu rivâyet eder. Fakat kitaptakini değiştirmez. Ancak hatanın vuku bulduğu sahifenin kenarına not yazarak durumu bildirir.

Mukaddimenin hazırlanmasında faydalanılan kitaplar:

Kitâbın Adı	**Müellifi**
Nuhbetü'l-Fiker	**Hâfız İbn-i Hacer-i Askalânî**
» Şerhi	**» »**
Sahih-i Müslim'in Şerhi	**İmam-ı Nevevî**
Sünen-i Ebû Dâvûd'un Şerhi	**Mahmud Muhammed**
El-Menhelü'l-Azbü'l-Mevrûd	**Hattâb es-Sübkî**

METNE GİRİŞ

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT: 1

« وَأَنْزَلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ
وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا »

(٤ / سورة النساء / الآية ١١٣)

سُنَن
الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني
ابن ماجة

MUKADDİME

بسم الله الرحمن الرحيم

(وصلى الله وسلم على سيدنا محمد وآله وصحبه ومحبيه)

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Salât ve selâm Efendimiz Hz. Muhammed'e, Âline, Ashâbına ve sevenlerine olsun.

(١) باب اتباع سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم

1 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN SÜNNETİNE İTTİBA' ETMENİN GEREKLİLİĞİNE DAİR VARİD OLAN HADİSLER BABI

SÜNNET, Arab dilinde yol tabiat sîret gibi mânâlara gelir. Burada ise şu iki istılahî mânâya muhtemeldir :

1. Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in gittiği yol. Bu yol din yolu olduğuna göre Sünnet, gerek Kur'an-ı Kerim'le ve gerekse Hadis-i Şerif'lerle sâbit olan tüm Şer'î hükümlerin gösterdiği yol olmuş olur. Bu mânâda Sünnet'e ittiba, bu yolu izlemek ve ondan sapmamaya dikkat etmek demektir.

2. Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in akvali(sözleri), ef'ali (işledikleri) ve takriri (gördüğü veya duyduğu bir duruma karşı susması) nın tümü anlamınadır.

Bilindiği gibi Edille-i Şer'iyye (Şer'-i Şerif kaynakları), Kitab, Sünnet, İcma' ve Kiyâs-ı Fukaha olmak üzere dörttür. SÜNNET kelimesi burada Şer'î delil mânâsında kullanılmış olur. SÜNNET'E İTTİBA' da farz, vâcib, sünnet, mübah, haram ve mekruh gibi mükellefin fiillerine medar olan Şer'î hükümlerin muktazası ile amel etmek mânâsına gelir.

Bu babta geçen hadisler, SÜNNET kelimesinin her iki mânâsına uygundur. Yalnız 11 numaralı hadis ve onun sonunda Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) tarafından okunduğu rivayet edilen En'am suresinin 153'üncü âyeti ilk mânâya daha muvâfık olur.

SÜNNET kelimesi ister tüm dini hükümler, ister Şer'î delillerin biri olarak alınmış olsun, sahih hadislerin tesbiti yolunda ele alınan bir Hadis kitabına SÜNNETE İTTİBA BABI ile başlamış olması cidden çok yerinde ve güzel bir iştir.

Bu bâbın SÜNNET kelimesinin ikinci mânâsı ile olan yakın münâsebeti izahtan varestedir. İlk mânâsı ile olan yakın alâkasına gelince, gerek Kitâb ve gerekse Hadisle sâbit olan bütün Şer'î hükümleri öğrenmek isteyenler, hadislere muhtaçtır. Zira hadisler, Kitab'ın açıklaması durumundadır, denilebilir. Aşağıdaki Nazm-ı Celil bu gerçeği ifâde eder.

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ ...

«... ve sana da Kur'an'ı indirdik ki, kendilerine indirilmiş olan emir ve nehiyleri insanlara açıkça anlatasın...» (Nahil 44)

Görüldüğü gibi Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in Kur'ân-ı Kerim'de bulunan bir kısım mücmel âyetlerin hükümlerini beyan etmek ve açıklamakla görevli olduğu, bu âyet-i celile ile anlaşılıyor. Bu itibarla hadisler, Kitab'ın bazı mücmel hükümlerin izah ve tefsiri durumundadır. Bu nedenle Kitab, Şer'î hükümlerin kaynağı olarak, yeterdir, Sünnet-i Nebeviyye kaynağına ihtiyaç yoktur», denemez. Mukaddime'nin ikinci babında bu konuya geniş yer verildiği için burada kısa keselim.

١ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة؛ قال: ثنا شريك، عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ: «ما أمرتكم به فخذوه. وما نهيتكم عنه فانتهوا».

TERCEMESİ

1) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahu anh)*'den:

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

«Size ne emrettimse onu alınız (= ona sarılınız) ve sizi neden nehiy ettimse ondan vazgeçiniz.»

İZAHI

Bazı hadis âlimleri, «burada geçen emir'den maksad, yapılması mecbûri olan farz ve vâciblerdir. Mecbûri olmamakla beraber yapılması mükâfata vesile olan ve mendûp diye tabir edilen ibadetlere şümulu yoktur. Kezâ, hadiste geçen nehiy ile de haram kılınan şeyler kasdedilmiş olup mekrûhu kapsamıyor.» demişler ise de mutemed olan kavle göre emir ve nehiy kelimeleri umumi mânâda kullanılmıştır. Dolayısı ile emir, mendubu, nehiy de mekrûhu içine alır.

Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in hadisteki muhâtabları muayyen zatlar ise de bu gibi hükümleri belirli muhatablara inhisar etmeyip tüm mükelleflere yönelik olduğu hususunda âlimler ittifak halindedirler.

Bu hadis-i şerif Haşir suresinin 7'nci ayetinde geçen aşağıdaki İlâhi nazmın tefsiri gibidir.

وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا ...

= «... ve size Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) — mal vesaireden — ne verirse onu alınız ve sizi O Peygamber neden menetti ise hemen ona son veriniz...»

Ebu Hüreyre (R.A.)'ın Hal Tercemesi

Ebu Hüreyre'nin meşhur adı Abdurrahman b. Sahr'dır. Eski ismi Abdu Şems idi. Resûlulah (S.A.V.) tarafından Abdurrahman adı takıldı. İbn-i Hacer'in el-İsabe fi Temyiz-iş's-Sahabe adlı kitabında çeşitli kitablardan naklen beyan ettiğine göre hem Ebû Hüreyre hem de pederinin adı hakkında çok ihtilaf vardır. Ebû Hüreyre (kediciğin babası) lakabı ya Resûlullah veya ailesi tarafından ona takılmıştır.

(Devamı ...... 8.ci sahifede)

٢ — حدثنا أبو عبد الله؛ قال: ثنا محمد بن الصباح، قال: أنا جرير، عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ «ذروني ما تركتكم. فإنما هلك من كان قبلكم بسؤالهم واختلافهم على أنبيائهم. فإذا أمرتكم بشيء فخذوا منه ما استطعتم. وإذا نهيتكم عن شيء فانتهوا».

TERCEMESİ

2) ... Ebû Hüreyre *(Radıyallahu anh)*'den:

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

«Ben size bir şey teklif etmedikçe ve sizi bıraktıkça siz de beni bırakınız (= bana soru sormayınız). Çünkü sizden önceki (ümmet) ler, lüzumsuz yere Peygamberlerine çok soru sormaları, sonra da onlara muhalefet etmeleri yüzünden helak oldular. Bunun için ben size bir şey emrettiğim zaman ondan gücünüzün yettiğini yapınız ve sizi bir şeyden nehiy ettiğim zaman ona son veriniz.»

Ebû Hüreyre .... **(Baştarafı 7.ci sahifede)**

Ebû Hüreyre, Yemen'den gelerek Hayber fethi esnasında peygamberi ziyaret edip müslümanlığı kabul etmiştir. Ehl-i Suffe'ye ilhak edilerek peygamber (S.A.V.)'den ilim ve irfan almaya başlamıştır. Maddi sıkıntı ve açlığın en şiddetli iztirablarına dayanmış da Suffe'den ayrılmayı düşünmemiştir. Resûlullah (S.A.V.)'den feyiz almak onun büyük emeli olduğu için O'ndan hiç ayrılmamıştır. Bu sebeple kendisinin malumatı nadir zatlarda bulunabilir. Resûlullah (S.A.V.)'den çok hadis rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Bekir, Ömer, Übeyy b. Kâ'b (R.A.) gibi ileri gelen Ashab'tan ilim almıştır. Kuvvetli hafızası sayesinde aldığı ilmi tutarak aynen rivâyet etmiştir. O'nun bu dehâ hafızası dolayısıyla TABAKAT sahipleri ona, «ilim hazineleri» anlamına gelen «Ev'iyetü'l-İlim» demişlerdir. Muhtelif kitablarda anlatıldığına göre kendisi şöyle söylemiştir:

«Ben Peygamber (S.A.V.)'den iki kab dolusu ilim aldım. Bunlardan birisini halk arasına yaydım. Öbür kabdakini de neşretmiş olsaydım benim boynumu vururdunuz.»

Ebû Hüreyre'nin sade hayatı, üstün takvası ve zahidliği meşhurdur. Kadınlar için altın zinet eşyasını kullanmak mübah olduğu halde kızım bundan menettiği bir vâkıadır.

Muâviye (R.A.) zamanında iki defa Medine valiliğine atanmıştır. Son valiliği esnasında Ebû Hüreyre (R.A.) dağa çıkıp topladığı odunu mübarek sırtında taşıyarak Medine çarşısına getirmiştir. Muasır valilerin bir kısmının muhteşem hayatlarını, kendi yaşantısı ile yermiştir. O, bizzat odun taşır, çarşıda satarak geçimini sağlar ve kazancının bir kısmını da sadakaya ayırırdı. Vâli olmadan önceki hayatı ile vâli olduktan sonraki hayatı arasında bir farklılık görülmezdi.

Hicrî 56-58 sıralarında vefat ettiği mervidir. (Bak: Hafız Zehebî'nin Tezkiretü'l-Huffaz c. I, s. 32 Mekke - h. 1374)

İ Z A H I

Hadiste geçen **«Ben sizi bıraktıkça siz de beni bırakın»** cümlesinden maksad, her hangi bir kayıtla kayıtlanmamış ve mutlak olarak Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) tarafından bildirilen emir ve yasakların kayıtlanması için O'na mürâcaat edilmemesidir. İlk bakışta sanıldığı gibi Peygamber'e ilmî mes'elelerin sorulması yasaklanmıyor. Nitekim **Sahih-i Müslim'in «Babu Farzi'l-Hacci Merreten Fi'l-Ömri»** bâbında ve **Sahih-i Buharî'nin «El-İ'tisam»** kitabında E b û H ü r e y r e (Radiyallahu anh)'den naklettikleri bu hadis-i şerif daha tafsilatlıdır. Mufassal olan metnin baş kısmı hadis'in maksadını açıklığa kavuşturuyor. Şöyle ki :

B u h a r i ve M ü s l i m'de sahih senedleri ile E b û H ü r e y r e (Radiyallahu Anh)'den: Kendisinin şöyle söylediği rivayet edilmiştir.

«**Resûlullah** (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bize irad buyurduğu bir vaazda :

«Ey Nas! Allah Taâlâ üzerinize haccı farz kıldı. Hac ibadetini ifa ediniz.» buyurdu. Bir sahabî (1)

K â ' b e ' y i hac etme farziyeti her yıl için mi? diye sordu.

Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bu soruyu cevaplandırmadı. Adam sorusunu iki kere daha tekrarladı. Üçüncü defa sorduktan sonra Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) :

«Hayır, her yıl için farz değildir. Eğer ben (bu soruya cevaben) evet deseydim her yıl hac etmek farz olurdu. Farz olunca da her sene hac etmeye gücünüz yetmeyecekti. Ben sizi kendi halinize bıraktığım müddetçe siz de beni kendi halime bırakın. **Sizden evvel gelenler, hep soru sormaları ve netice itibariyle Peygamberlerine muhalefet etmeleri sebebiyle helâk oldular. Size bir şey emrettiğim zaman ondan gücünüzün yettiği** miktarı yerine **getirin. Sizi bir şeyden nehiy ettiğim vakit de ondan sakınınız.»** Buyurdular.

T i r m i z i ' nin **«Babu kem farzü'l-Hac»** bölümünde ve İ b n - i M a c e h ' in **«Babu Farzi'l-Hac»** babında (2884 sayılı sırada) aldığı hadis-i şerif'in Hz. A l i (Radiyallahu anh)'den rivayetleri şöyledir: Hz. A l i buyurdu ki :

---

(1) Sûraka b. Malik'tir. Bazı âlimlere göre el-Akra' b. Hâbıs'tır. (Bak : Buhari ve Müslim şerhleri.)

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً

«Oraya yol bulabilen insanlara, Allah için Kâ'be'yi haccetmek gereklidir...» (Al-i İmran 97)

âyeti nazil olup Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) tarafından tebliğ edilince Ashab-ı Kiram:

— Yâ Resûlullah, her yıl mı? hac yapmak farz kılındı! diye sordular. Resûlullah sustu. Ashab sorularını tekrarladılar. Resûlullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem):

«Hayır, her sene değil. Fakat ben evet diye cevap verseydim gerçekten her sene hac etmek gerekirdi.» buyurdu. Bunun üzrine şu ayet indi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

= **«Ey iman edenler! Öyle şeyleri sormayın ki, eğer size açıklanırsa sizi üzer ve eğer siz Kur'an indirildiği sırada sorarsanız onlar size açıklanır. Allah Taâlâ onları af etmiştir. Allah gafur ve halimdir.»** (Maide 101)

Hadis-i Şerif'in:

«Size bir şey emrettiğim zaman ondan gücünüzün yettiği miktarı yapınız» kısmını biraz açıklayalım:

Bu emir, önemli İslâm kaidelerinden olup içine sayısız hükümler girer. Meselâ: Bütün şart ve rükünlerine riayet edilmek suretiyle yapılması emredilen namazın bazı rükünlerine veya bir kısım şartlarına gücü yetmeyen mükellef, gücünün dahilindeki şart ve rükünlerle namazını kılmakla yükümlüdür. Gücünün yetmediği rükün ve şartları yerine getirmekle me'mur değildir. Kıyam (= ayakta durmak) namazın bir rüknüdür. Kolları yıkamak abdestin bir rüknüdür. Ayakta duramayan veya kolları kesilmiş olan kişi bu rükünlerle yükümlü değildir. Çünkü buna gücü yetmez. Verdiğimiz örneğe benzer binlerce şer'î mes'ele hadisin bu genel kaidesiyle çözülür. Bu hadis; فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

= **«Gücünüz yettiği nisbette Allah'tan ittika edin...»** (Teğabün 16) ayetinin bir nevi tefsiri gibidir. Zaten Cenâb-ı Hak kuluna gücünün yetmediği şeyleri teklif etmediğini ve dinde güçlüğe yer vermediğini aşağıdaki âyetlerde beyan buyurmuştur:

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا = **«Allah Taâlâ hiç kimseye gücünün yetmediği bir şey teklif etmez...»** (Bakara 286)

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ = **«Ve sizin üzerinize dinde her hangi bir güçlük kılmadı...»** (Hac 78)

Hadis-i Şerif'in:

«Sizi bir şeyden nehiy ettiğim zaman ondan vazgeçin, yapmayın» ifadesi gücün yetmesiyle kayıtlanmamıştır. Çünkü bir şeyi yapmak gücün dışında kalabilir ise de yapmamak öyle değildir. Bir şeyi bırakmak ona yanaşmamak ve ondan sakınmak insan gücünün dahilindedir. Ancak zarûret hâlinde murdarın etini yemek, tazyık ve tehdid altında küfrü mucip söz söylemek veya içki içmek gibi hususlar, bu şartlar altında olunca yasaklanmış menhiyyattan sayılmazlar.

٣ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ » .

هذا الحديث مما انفرد به المصنف .

TERCEMESİ

3) ... Ebû Hüreyre *(Radıyallahu anh)*'den yapılan rivayete göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

«Her kim bana itaat ederse hakikatta Allah'a itaat etmiş olur ve her kim bana isyan ederse gerçekten Allah'a isyan etmiş olur...»

Not : Bu hadis-i şerif Sihah-ı Sitte yazarlarından yalnız İbn-i Maceh'in rivayet ettiği kısımdandır.

İZAHI

Bu hadis-i şerif'de Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e itaat, Allah'a itaat ve O'na isyan Allah'a isyan sayılmıştır. Çünkü Peygamber, Allah'dan aldığı emirleri halka tebliğ etmeye me'mur-

dur. Onun tebliğ ettiği hususlarda O'na itaat edenler, aslında hakiki âmir olan Allah'a itaat etmiş olur. İsyan bakımından da durum aynıdır Bu hadis, N i s a suresinin aşağıda yazılı 80. ayetinin meâlini ihtiva eder. Ancak şu fark var ki ayet-i kerime Resûlullah'a isyan eden kişilerin masiyetlerinden doğan vebâlinin tamamen kendilerine ait olduğu ve bundan dolayı Resûlullah için her hangi bir sorumluluğun bahis konusu olmadığı, zira onun görevinin halkı günah işlemekten korumak olmadığı ve ona düşen hizmetin sadece Allah'ın emirlerini tebliğ etmek olduğu durumunu bildirmek amacını taşıyor.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا

= **«Her kim Peygambere itaat ederse muhakkak Allah Taâla'ya itaat etmiş olur ve her kim yüz çevirirse — aldırma. — Çünkü seni onların üzerine (günahlardan) koruyucu olarak göndermedik.»**

Âyet-i Celilenin meâlini yukarıdaki hadis-i şerifin tercemesiyle karşılaştırdığımız zaman aralarındaki yakın münasebetleri görmek mümkündür. Biz burada ayeti celilenin izahına girmiyeceğiz. Yalnız bir noktayı belirtmek lüzumunu hissediyorum. O da şudur:

Ayet-i Kerîme'de:

«Her kim yüz çevirirse ey Resûl! sana uymaktan i'raz ederse aldırma. O, seni mahzun etmesin.» anlamını ifade eden ilâhî emir tefsir kitablarında beyan edildiği vechiyle cihadın farz kılınmasından öncedir. Bilâhare inen cihad ayetleriyle bu tip insanlarla mücadele ve savaşma emri verilmiştir.

٤ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ ، ثنا زَكَرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ، قَالَ : كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ حَدِيثًا لَمْ يَعْدُهُ وَلَمْ يُقَصِّرْ دُونَهُ .

TERCEMESİ

4) ... Ebû Ca'fer *(Radıyallahü anh)*'den, şöyle söylediği rivayet edilmiştir.

«İbn-i Ömer (Abdullah) (Radıyallahü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bir hadis işittiği zaman o hadis'i işittiği gibi aynen tutardı. Onda ifrat ve tafritte bulunmazdı.»

İ Z A H I

Bu hadis, Sihah-ı Sitte sahiplerinden yalnız Musannıf'ın rivâyet ettiği hadislerdendir.

Abdullah İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) hazretleri hadislere ittiba etmekle meşhur idi. Tirmizi'nin rivayet ettiğine göre Şam halkından birisi Hacc-ı Temettü' (önce yalnız ömreye niyetlenip onu ikmal ettikten sonra hac yapma) şeklini ona sorup bu şekil haccın câiz olduğu yolunda cevap alınca, Şam'lı şahıs Ona «Baban hacc-ı Temettü'ü yasaklamıştı» diye karşılık veriyor. Bunun üzerine İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) adama şu soruyu yöneltiyor:

— Söyle bakalım! Eğer babam temettu' haccını yasaklarsa ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) temettu' haccını bizzat yapmışsa babamın emrine mi uyulacak yoksa Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri mi tutulacaktır? diyor. Adam:

İbn-i Ömer (R.A.)'in Hal Tercemesi

Hz. Ömer'in oğlu olduğu için İbn-i Ömer lakabını alan Abdullah, küçük yaşta iken babası ile beraber müslümanlığı kabul etmiştir. Babası ve anası Zeyneb'le beraber hicret etmiştir. O sıralarda henüz on yaşındaydı. Bedir ve Uhud savaşları hariç olmak üzere bütün savaşlara katılmıştı. Adı geçen ilk iki savaşta küçük yaşta olduğu için götürülmemişti. Üçüncü savaş olan Hendek savaşına on beş yaşında iken katıldı. Ashab'ın en yüce âlimlerinden ve seçkin müçtehidlerinden idi. Müksirîni Sahabeden idi. Yani çok hadis rivayet eden ashab arasında yer almıştır. Yukarıda bir nebze anlatıldığı gibi Sünnetle amel eder, bid'attan son derece kaçınırdı. 60 yıl fetva vermekle ve müslümanların dinî mes'elelerini çözmekle meşgul olduğu ve O'nun hemen hemen bütün bilgilerini Nâfi' adlı kölesinin öğrenip yaydığı, İmam Mâlik tarafından bildirilmiştir. Resûlullah'ın peygamberlikle görevlendirildiğinin ikinci veya üçüncü yılında doğmuştu. Hicretin 73'üncü yılında da vefât ettiğine göre 84 sene yaşamıştır. Haccac-ı Zâlim'in düzenlediği suikast neticesinde şehid edildiği rivâyet edilmiştir. Şöyle ki: Abdülmelik b. Mervân'ın halifeliği zamanında hicazda kumandan bulunan Haccac'a halife tarafından gönderilen yazılarda İbn-i Ömer'e saygı gösterilmesi ve dinî konularda O'nun görüşlerinin haricine çıkılmaması tavsiye ediliyordu. Şehid edileceği yıl hac emiri olarak görevlendirilen Haccâc'a hac mes'elelerinde İbn-i Ömer'e muhalefet etmemesi tavsiye edilmişti. Zalim vâli ise sık sık tavsiye yapılmasından hoşlanmıyordu. Haccâc, sünnet olan zamandan sonra Arafat'a çıktı ve hutbe okumağa başladı. Bu duruma muttali' olan İbn-i Ömer hutbe okuyan Haccac'a: «Beytullahı yıkan ve Allah'ın velilerini öldüren zâlim, bugün de peygamberin sünnetini tahrif ettin!» diye bağırdı. Bundan kızan Haccac'ın, Arafat'tan dönüşte tertiplediği suikast neticesinde bir adamı tarafından yaralandı. Zehirli hançer ile aldığı bu yaralama neticesinde şehit oldu. İbn-i Ömer, Hicaz fıkhının temel taşı idi.

— Elbette Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri tutulacaktır, diye cevap veriyor. İbn-i Ömer:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in temettu' haccını yaptığı sâbittir, diyerek fetvâsını kesinlikle Resûlullah'a ittiba bağlıyor.

Tirmizi, bu olayı naklettikten sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in temettu' haccını ifa ettiğine dair İbn-i Ömer'den rivâyet edilen hadisin hasen sahih olduğunu söyler.

Hadis-i Şerif'e bağlılığı ile haklı olarak şöhret kazanan İbn-i Ömer'in babasına nasıl muhalefet ettiği burada görülüyor. Halbuki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in temettu' haccını yaptığına dair olan hadis'in babasına ulaştığına ve o hadisten daha kuvvetli bir delil babasının elinde bulunmadıkça bu hadise muhalefet etmediğini bildiği halde babasının fetvası hılafına fetvâ veriyor ve bilinen bu hadis muvacehesinde babasının sözüyle amel etmenin uygun olmadığını rahatlıkla ifade ediyor.

İbn-i Ömer'in hadislerin inceliklerine riayeti husûsundaki tutum ve davranışları hadis kitaplarında yazılı olup hadisçiler arasında meşhurdur. Sindi, İbn-i Maceh'in haşiyesinde bundan bir nebze bahsetmiştir.

٥ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ سُمَيْعٍ ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ ابْنُ سُلَيْمَانَ الأَفْطَسُ ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الْجُرَشِيِّ ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ، قَالَ : خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ نَذْكُرُ الْفَقْرَ وَنَتَخَوَّفُهُ . فَقَالَ « آلْفَقْرَ تَخَافُونَ ؟ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتُصَبَّنَّ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا صَبًّا حَتَّى لَا يُزِيغَ قَلْبَ أَحَدِكُمْ إِزَاغَةً إِلَّا هِيَهْ . وَايْمُ اللهِ لَقَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى مِثْلِ الْبَيْضَاءِ ، لَيْلُهَا وَنَهَارُهَا سَوَاءٌ » .

قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ : صَدَقَ ، وَاللهِ ، رَسُولُ اللهِ ﷺ . تَرَكَنَا ، وَاللهِ ، عَلَى مِثْلِ الْبَيْضَاءِ ، لَيْلُهَا وَنَهَارُهَا سَوَاءٌ .

هذا الحديث مما انفرد به المصنف .

TERCEMESİ

5) ... Ebü'd-Derdâ' *(Radıyallahu anh)*'den:

Şöyle dediği rivayet edilmiştir: Biz fakirliği anlatırken ve ondan duydu-

ğumuz endişeleri belirtirken, Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* çıkıp bu konuşmamız üzerine geldi ve :

«Fakir düşmekten mi korkuyorsunuz? Nefsim kudret elinde olan Allah Taâlaya yemin ederim ki, muhakkak sûrette dünya malı üzerinize akıtılacaktır. (= bol bol verilecektir.) **Öyle** (zengin olacaksınız) **ki servetten başka hiçbir şey her hangi birinizin kalbini hak yoldan sapıtmıyacaktır.** (Servetinin bolluğu kişinin hak yoldan inhiraf etmesine sebebiyet verebilecektir.) **Allah Taâlâya yemin ederim ki, ben sizleri gecesi ve gündüzü apaydın olması bakımından eşit olan tertemiz gönüllere sahib olarak bıraktım.»** buyurdu.

Ebü'd-Derdâ' diyor ki : **«Vallahi Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **doğru söyledi. Vallahi gecesi ve gündüzü aydınlık olması bakımından eşit olan tertemiz gönüllere sahib olarak bizi bıraktı.»**

Not : Bu Hadis-i Şerif, Sıhah-ı Sitte yazarlarından yalnız İbn-i Maceh'in rivayet ettiği kısımdandır.

İ Z A H I

Hadis-i Şerifte geçen gündüzden maksat bolluk ve ferahlık halidir. Geceden maksat ise fakirlik ve sıkıntı durumudur. Gecesi ve gündüzü eşit olan gönüllerden maksad da gerek bolluk ve ferahlık zamanında ve gerekse sıkıntı ve yokluk zamanında, daima hakka bağlı ve haksızlığa eğilmekten çok uzak duran pak ve nezih müslümanların kalbleridir.

Ebû Ca'fer'in Hâl Tercemesi

Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib'dir. Ebû Ca'fer El-Bakır olarak tanınır. Medine'nin meşhur ilim adamlarındandır. Hadis rivayet ettiği başlıca zatlar : Babası Ali b. Hüseyin, Câbir b. Abdillah, Ebû Said, İbn-i Ömer ve Abdullah b. Ca'fer'dir. Kendisinden hadis rivayet edenlerin başlıcaları : Oğlu Ca'fer, Amr b. Dinar, El-A'meş, El-Evzâi, İbn-i Cüreyc ve Kurret b. Hâlid'dir. Hicri 56. yılı doğmuştur. Zamanındaki Haşimilerin büyüğü idi. Günde 150 rek'at nafile namaz kılmayı prensip haline getirmişti. Nesâi ve diğer kuvvetli hadis alimleri, O'nu Tabiîn'nin Medine fıkıhçılarından sayarlardı. Ebû Naim ile bir cemaatın rivayetine göre h. 114 yılı, bir başka rivayete göre h. 117 yılı vefat etti. Radiyallahu anhüm. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz c. I, s. 124-125 - Mekke h. 1374)

Ebü'd-Derda'nın Hal Tercemesi

Adı Uveymir olan Ebü'd-Derda'nın babasının adı hususunda 3 rivayet vardır. Zeyd, Abdullah ve Sü'lebe isimleri üzerinde durulmuştur. Zeyd olması ihti-

(Devamı...... 16.cı sahifede)

٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ، ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي مَنْصُورِينَ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ » .

TERCEMESİ

6) ... Kurret b. Eyas *(Radıyallahu anh)*'den : (2)

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in* şöyle söylediği rivayet edilmiştir :

«Benim ümmetimden, daima Allah Taâlâ tarafından desteklenen ve onlara yardımcı olmayan halkın zarar veremiyeceği bir cemâat kıyamet kopuncaya kadar hiç eksik olmayacak (Ümmetim içinde daima böyle bir taife bulunacak)**tır.»**

İZAHI

Bu hadis-i şerif, İslâm âleminde Allah Taâlâ'nın sevgi ve yardı-

---

Ebû Derda .... **(Baştarafı 15.ci sahifede)** mali kuvvetlidir. Ensar'ın Hazreç kabilesinden olan Ebü'd-Derda', büyük âlim ve mütasavvıflardandır. O'na, «Bu ümmetin hakîmi» denilirdi. Bedir savaşı günü müslüman olduğu söylenir. Uhud savaşına katılmıştır. Kur'an-ı Kerim'i Peygamberden hıfzetti. Suriye halkının âlimi, Şam ehlinin fakihi, kadısı ve karii idi.

Kendisinden hadis rivâyet edenlerin başında, oğlu Bilâl ve fıkıhçı olan karısı Ümmü'd-Derda' gelir. Ayrıca Cübeyr b. Nefir, Alkame, Said b. el-Müseyyeb, Ebû İdris el-Hulani vesair zatlar kendisinden hadis almışlardır.

Kendisinin şöyle söylediği, Amr b. Mürre'den rivâyet edilmiştir :

«Resûlullah (S.A.V.) peygamber olarak görevlendirildiği ve müslümanlığı kabul ettiğim sıralarda ben tüccar idim. İbadet ve ticareti birlikte yürütmek istedim. Bunu yapamadım, bunun üzerine ticareti bırakıp ibadete yöneldim...»

Yine şöyle söylediği ayni râviden nakledilmiştir :

«Ben Rabbıma iştiyaklı olduğum için ölümü, Rabbıma karşı olan tevazuum dolayısı ile fakirliği ve hatalarıma keffaret olması için hastalanmayı severim (bunlardan hoşnut olurum).»

İlim ve fazileti anlatmakla bitmeyen bu zat hakkında bu kısa bilgi ile iktifa ediyorum. H. 32'de vefât etti. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz c. 1, s. 24 Mekke - h. 1374)

(2) Kurret b. Eyas b. Hilal el-Müzeni Ebu Muaviye el-Basrî'dir. 22 hadis rivayet etmiştir. Ravisi, oğlu Muaviyedir. Hz. Muaviye (R.A.) zamanında hariciler'in bir kolu olan Ezraklar tarafından şehid edildi. (Bak : Hulasatu Tezhib-i Tezhibi'l Kemal, s. 315-316 - Bulak h. 1301)

mına mazhar olan bir cemâatın her devirde bulunacağını ve kıyâmete kadar bu halin devam edeceğini müjdeliyor.

Bu cemâatın Allah Taâlâ tarafından alacakları yardımı: «Münkirlere karşı kullandıkları susturucu hüccetler, hak ve hakikatları isbatlayıcı burhanlar ve ikna edici deliller» diye yorumlayan hadis âlimlerine göre bu cemaat ilim ehlidir. Yardım ve desteği kılıçlar, mızraklar ve benzeri silâhlar ile açıklayanlara göre ise; bu cemaat gâzilerdir. Yetkili âlimlerin çoğu birinci görüştedirler. İbn-i Mâceh de hadis-i şerifi bu konuya almakla ilk görüşe temayül etmiş oluyor.

El-Hâkim, **Ulûmü'l-Hadîs** adlı kitabında, İmam Ahmed b. Hanbel'in bu taife hakkında şöyle söylediğini nakleder:

«Eğer bu taife hadis ehli değil ise hangi zümre olduğunu bilemem.» Kadı Iyâz da: «Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu taife ile Ehl-i Sünnet ve'l-cemaatı ve hadis ehlinin mezhebine inananları kasdetmiştir», diyor. Buharî de **Sahih'inde** «Bu taife ilim ehlidir», demiştir. İmam-ı Suyûtî ise bu hadîsi naklettikten sonra: «Bu taife ile müctehidler kasdedilmiştir. Çünkü mukallide âlim denmez. Bu hadis ictihad kapısının kıyamete kadar açık olduğuna delalet eder», diyor. İmam-ı Nevevî de bu taifenin muayyen bir zümre olmayıp, Allah Teâlâ yolunda hizmet eden mücahitler, fıkıhçılar, hadisçiler, tasavvufçular ve ma'rûfu emredip münkeri nehiyedenler gibi zümreler içerisinde dağınık halde bulunması muhtemeldir. Bu taifenin muayyen bir yerde ve toplu halde bulunmaları gerekli değildir. Muhtelif ülkelerde yek diğerinden ayrı olabilirler.» der. (3)

Hadis-i şerifte, kıyâmet kopuncaya kadar böyle bir tâifenin bulunacağını bildirmektedir. Kıyametten maksad asıl kıyamet olmayıp O'na yakın bir zamandır çünkü, hadislerle sabit olduğu veçhile kıyamet yaklaşınca esen bir rüzgâr ile beraber bütün mü'minlerin ruhları kabzedilecek, yer yüzünde ehl-i iman var oldukça asıl kıyamet kopmayacak. Ne zaman ki mü'min kimse kalmaz, hepsi vefat eder ve yer yüzü kâfirlerden ibaret olursa o zaman asıl kıyamet kopar. (4)

(3) İbn-i Maceh'in Es-Sindî haşiyesi s. 4. Mısır h. 1313

(4) İbn-i Maceh'in Es-Sindî haşiyesi s. 4. Mısır h. 1313

٧ — حدّثنا أبو عبدِ اللهِ ، قالَ : ثنا هِشامُ بْنُ عمّارٍ ، قالَ : حَدَّثنا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ ، قالَ : ثنا أبو عَلْقَمَةَ نَصْرُ بْنُ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ الأَسْوَدِ ، وَكَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ الحَضْرَمِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قالَ « لا تَزالُ طائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَوَّامَةً عَلَى أَمْرِ اللهِ لا يَضُرُّها مَنْ خالَفَها » .

TERCEMESİ

7) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahu anh)* şöyle söylemiştir:

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

«Ümmetimden bir tâife daima Allah Taâlâ'nın emrine bağlı kalacak (= ondan katiyyen ayrılmıyacak)tır ve kendilerine muhalefet edenler, onlara zarar veremiyecektir.»

İZAHI

Bu hadis-i şerifte de Ümmet-i Muhammediyyeden bir grub her devirde İslâm dinini ve Şer-i şerifi dosdoğru ve tam mânasıyla yaşıyacak, yaşatacak, sünnet-i seniyyeyi ihya edecek, ehl-i küfür ile cihad edecektir, diye İslâm âlemine müjde veriliyor.

٨ — حدّثنا أبو عبدِ اللهِ ، قالَ : ثنا هِشامُ بْنُ عمّارٍ ، ثنا الجَرّاحُ بْنُ مَلِيحٍ ، ثنا بَكْرُ ابْنُ زُرْعَةَ قالَ : سَمِعْتُ أَبا عِنَبَةَ الخَوْلانِيَّ ، وَكانَ قَدْ صَلَّى القِبْلَتَيْنِ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، قالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لا يَزالُ اللهُ يَغْرِسُ فِي هٰذا الدِّينِ غَرْسًا يَسْتَعْمِلُهُمْ فِي طاعَتِهِ » .

TERCEMESİ

8) ... Ebâ İnebe el-Havlânî *(Radiyallahu anh)*'den şöyle demiştir:

Ben Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'den işittim, buyurdular ki:

«Allah Taâlâ bu dinin mensublarını ilâhi emirlere itaat etme uğrunda çalıştıracak adamı daima onların içinden çıkarır. Böyle adamı eksik etmez.»

İ Z A H I

Hadis-i Şerîf'in her devirde bulunduğunu haber verdiği rehber ve yönetici, her yüz yılda bir, çıkan Müceddid olabilir. Yâhud da halkı İslâmî yaşantıya, Allah'a itâat etmeye ve Resûlullah'ın sünnet-i seniyyesine dâvet etme durumunda olan herkes kasdedilmiş olabilir.

Hadis-i şerif'in ilk râvisi olan E b â İ n e b e ' nin her iki kıbleye müteveccihen Peygamberin arkasında namaz kılanlardan olduğu, bu hadis'in senedinde İ b n - i M â c e h tarafından rivayet edilmiştir. Sindî haşiyesi bu hadisin izahı bahsinde, bu zâtın adının A b d u l l a h olduğunu bir rivâyete göre de A m m a r e olduğunu belirttikten sonra E l - B a ğ a v î ' nin **Mu'cem** adlı eserinde bu zatın M u â z b. C e bel ' in arkadaşı olduğunu ve Resülullah hayatta iken müslüman olduğunu ifade ettiğini söyler. Sindî bu arada E b â İ n e b e ' nin peygamberi gördüğünü inkârla ancak Tabiilerin ileri gelenlerinden olduğunu söyleyenler de vardır, diyor.

٩ — حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ، ثنا الْقَاسِمُ بْنُ نَافِعٍ، ثنا الْحَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَامَ مُعَاوِيَةُ خَطِيبًا فَقَالَ: أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟ أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا وَطَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ، لَا يُبَالُونَ مَنْ خَذَلَهُمْ وَلَا مَنْ نَصَرَهُمْ».

T E R C E M E S İ

9) ... Şuayb (5) *(Radiyallahu anh)*'den, şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

Muâviye (Radiyallahu anh) irad ettiği bir hutbede: «**Alimleriniz neredediler, âlimleriniz nerededirler?** (söyliyeceği sözlerin âlimlerce doğrulanması için bu soruyu yöneltiyor) **Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den işittim buyuruyordu ki:**

«**Kıyâmet ancak ümmetimden bir taife, insanlara galip olduğu halde kopacaktır. Bu taife** ne kendilerine **yardımcı olmayanlara** ne

(5) Şuayb, b. Muhammed b. Abdillah b. Amr b. el-As es-Sehmi'dir. Babasından, dedesinden, İbn-i Abbas ve İbn-i Ömer'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğulları Amr ile Ömer, Sabit el-Bennanî ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. İbn-i Hibban, O'nun sika olduğunu söylemiştir. (Bak : Hulasatu Tezhib-i Tehzibi'l-Kemal Bulak h. 1301)

de yardımcı olanlara bakmıyacaklar (onların davranışlarına ehemmiyet vermiyecekler)**dır.»**

١٠ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ ، ثنا سَعِيدُ بْنُ بَشِيرٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ،
عنْ أَبِي قِلَابَةَ ، عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ (الرَّحَبِيِّ) ، عَنْ ثَوْبَانَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يَزَالُ
طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى الْحَقِّ مَنْصُورِينَ ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ ، عَزَّ وَجَلَّ » .

TERCEMESİ

10) ... Sevbân *(Radiyallahu anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«Benim ümmetimden, hak üzerinde, düşmanlarını yener ve muhaliflerinden zarar görmez bir cemaat, Allah (Azze ve Celle)**'nin emri** (kıyamet günü) **gelinceye kadar eksik olmıyacaktır.»**

İZAHI

Bu hadis-i şerifte geçen kıyamet gününden maksadın ne olduğu 6 nolu hadis-i şerif'in izahında geçtiği için oraya mürâcaat edilebilir. İmam-ı Süyûtî, altıncı hadisin izahında belirttiğimiz veçhiyle 6 ve 9 nolu hadislere dayanarak ictihad kapısının açık olduğu görüşünü savunmuştur. Hanbeli mezhebine mensup âlimlerin çoğu ve onların dışında kalan bazı âlimler bu hadislere istinaden her zamanda müctehidlerin bulunmasının gerekli olduğu ve herhangi bir zamanın müctehidsiz kalmasının caiz olmadığını söylemişlerdir. Cumhur-ı Ulemâ ise zamanın müctehidsiz kalmasının câiz ve mümkün olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Cumhur'un delillerinden birisi şudur :

Muâviye (R.A.)'nin Hal Tercemesi

Muâviye (R.A.) Ebû Süfyan Sahr ibn-i Harb'ın oğludur. Mekke fethi sıralarında İslâmiyeti kabul etmişti. 20 yıl vâlilik ve bir o kadar yıl emirlik yaptığı malumdur. Bir rivayete göre Resûlüllah (S.A.V.) ona şöyle söylemiştir : «Eğer Melik olursan âdil ol.»

Kendisinden 130 hadis rivayet edilmiştir. Bunların bir kısmı Buhari ve Müslim sahihlerinde mevcuttur. Hz. Muaviye (R.A.)'dan hadis rivayet edenler arasında Ebû Zerr-i Gıfârî, İbn-i Abbas gibi Sahabîler bulunduğu gibi Tabiinden Cübeyr b. Nüfeyr, Saîd bin Müseyyeb ve benzerleri vardır. Hicri 60. yıl Receb ayında vefat etmiştir.

Buhari, Müslim ve diğer sahih hadis kitap sahiplerinin «Kitabü'l-İlim» bahsinde ve musannıfımızın 52 numarada rivayet ettikleri aşağıdaki sahih hadis-i şerif, ilmin kalkacağını, âlimlerin tükeneceğini, cahillerin âlimlerin yerlerine geçirileceklerini bildiriyor. İlim ve âlimlerin yokluğu ictihad ve müctehidin yokluğunu gerektirir. Şu halde bir zamanın müctehidsiz kalması mukadderdir. (6)

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ العاص أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ إِنَّ اللهَ لا يَقْبِضُ العِلْمَ انْتِزاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَلٰكِنْ يَقْبِضُ العِلْمَ بِقَبْضِ العُلَماءِ فإذا لَمْ يُبْقِ عالِماً اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُساً جُهَّالاً فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا

= Abdullah b. Amri'bni'l-As *(Radiyallahu anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir.

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'den (Vedâ haccında) işittim. Buyurdular ki:

«Allah Taâlâ ilmi, kullarının göğüslerinden söküp çıkarmak sûretiyle değil, âlimlerin ruhlarını kabzetmek sûretiyle alıp neticede hiç bir âlim bırakmayınca halk bir takım cahil kimseleri kendilerine reis kılarlar. Bunlara dinî sorular sorulur. Bu cahiller de bilmedikleri halde fetva vermeğe girişirler. Dolayısıyla dalalete düşerler. Halkı da dalalete sürüklerler.»

١١ — حدثنا أَبُو سَعِيدٍ (عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ)، ثنا أَبُو خَالِدٍ الأَحْمَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَالِدًا يَذْكُرُ عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ. فَخَطَّ خَطًّا. وَخَطَّ خَطَّيْنِ عَنْ يَمِينِهِ. وَخَطَّ خَطَّيْنِ عَنْ يَسَارِهِ. ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ فِي الْخَطِّ الأَوْسَطِ فَقَالَ «هٰذَا سَبِيلُ اللهِ». ثُمَّ تَلَا هٰذِهِ الآيَةَ (وَأَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ). (٦ / سورة الأنعام / الآية ١٥٣)

TERCEMESİ

11) ... Câbir b. Abdillah *(Radiyallahu anh)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

---

(6) Kastalani cilt 7, sh. 317 Mısır h. 1306

Biz peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında idik. Bir çizgi çizdi. O'nun sağına ve soluna da ikişer çizgi çizdikten sonra mübarek elini ortadaki çizginin üzerine bırakıp; **«Bu, Allah'ın yoludur»** buyurdu. Sonra bu ayeti okudu:

وَأَنَّ هَـٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ...

= **«Gerçekten bu benim dosdoğru yolumdur. Artık O'na uyunuz. Başka yolları takip etmeyiniz. Sonra bunlar sizi Allah Taâlâ'nın yanından ayırır...»** (En'am 153)

İ Z A H I

Bu ayeti celile ve hadis-i şerifte işaret edilen Allah'ın yolu Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'nin göstermiş olduğu din yoludur. Mü'minlerin, bütün durum ve davranışlarında, söz ve yaşantılarında bu doğru ilâhi yolu takip ile mükellef oldukları ayette apaçık olarak bildirilerek buyuruluyor ki; Ey Resûlullahın ümmeti! Artık siz de bu dosdoğru yolu izleyiniz. Bütün imkân ve gayretlerinizi bu yolu takip etmeğe harcayınız. Sakın başka yolları izlemeyiniz. İslâm dinine aykırı batıl ve dalalet yollarına girmeyiniz. Aksi takdirde Allah Taâlâ'nın sizler için seçmiş olduğu dosdoğru ve mutluluk hedefine ulaştırıcı Sırat-ı Müstakim'den ayrılır da sapıklıklara düşüverirsiniz.

Resûlullah (Sallallahü Alehyi ve Sellem)'de ilk çizdiği çizginin sağ ve solunadört çizgi çizmekle ve bu gerçekleri ifade eden ayet-i celileyi tilâvet buyurmakla İslâm dininin ve bu dine sülûk edenlerin durumunu belirtmiş oluyor ve müslümanların sırat-ı müstakîmden en ufak bir inhirafa meydan vermemelerinin lüzumuna, dalalete götürücü yolların görünüşte doğru yola çok yakın olup O'na benzediği için az bir dikkatsizlik yüzünden bile batıl yollara saplanma tehlikesine dikkatleri çekmiş oluyor.

(٢) باب تعظيم حديث رسول الله ﷺ والتغليظ على من عارضه

2 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN HADÎSİNE TAZİM VE ONA MUÂRIZ OLANI TEHDİD BABI

١٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، ثنا زيد بن الحباب، عن معاوية بن صالح، حدثني الحسن بن جابر، عن المقدام بن معديكرب الكندي؛ أن رسول الله ﷺ قال « يوشك الرجل متكئا على أريكته يحدث بحديث من حديثي فيقول: بيننا وبينكم كتاب الله عز وجل. فما وجدنا فيه من حلال استحللناه. وما وجدنا فيه من حرام حرمناه. ألا وإن ما حرم رسول الله ﷺ مثل ما حرم الله »

TERCEMESİ

12) ... El-Mikdam b. Ma'dîkerib el-Kindiy *(Radiyallahu anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Süslü tahtına — koltuğuna — yaslanmış adama, benim hadislerimden birisi okunur da o (kişi)nin, vaziyetini hiç bozmadan «Bizlerle sizler arasında Allah Teâlâ'nın Kitabı vardır. Ondan bulduğumuz helâl şeyleri, helâl sayıyoruz, haram olarak bulduğumuz şeyleri de haram kabul ediyoruz.» (Yani bu hadis Kur'an'da bulunan hükümlerin dışındadır. Onun için bu hadise itibar etmeyiz.) diyebilme zamanı yaklaşmıştır. Sizleri ikaz ediyorum! (Kur'an-ı Kerim'de bulunan bütün hükümler haktır.) Ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in haram kıldığı şeyler Allah Taâlâ'nın haram kıldığı şeyler gibidir. (Kitab ve Sünnet arasında bir ayırım yapılamaz.)»

İZAHI

Hadis-i şerif'in baş kısmı hadisi dinleme âdâbına riâyet etmemeği kınıyor. Hadis-i şerif'i dinliyenin edebli, saygılı, inançlı bir tarzda ve kendine bir çekidüzen vermek suretiyle dinlemesinin lüzumuna işaret ediyor.

Hadisin son kısmı da dînî kaynak olması bakımından hadislerin ayetler hükmünde olduğunu, mü'minlerin dikkatini çekerek bildiriyor. Çünkü gerek ayetleri ve gerekse hadisleri tebliğ eden, Peygam-

ber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'dir. Hepsini O'ndan alıyoruz. Hakikatte ise Resûlullah'ın tebliğ ettiği bilümum hükümler ilâhîdir. Şâr-i Hakiki Allah Taâlâ'dır.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜM

Hadis-i şeriflerle amel etmek ve onlara tâbi olmak mecburiyeti vardır. Hattabî diyor ki: Kur'an-ı Kerim'de bulunmayan mes'elelerde sünnet-i seniyye'ye muhalefet etmenin tehlikesi bu hadis'te belirtiliyor, gerekli ikaz yapılıyor. Hariciler ve Râfızîler, Kur'an'ın zahirini tutup O'nun beyanı mahiyetindeki sünneti terkettiler. Bu yüzden şaşırıp dalalete düştüler. Hattabî, sözlerine devamla diyor ki: Bir sahih hadise rastlandığı zaman, Kur'an'da bulunmayan bir hüküm ifade eder gerekçesiyle red edilemiyecektir. Çünkü sabit olan hadis'in kendi başına hüccet olduğu bu hadis-i şeriften anlaşılıyor.

١٣ — حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ ، ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، فِي بَيْتِهِ ، أنا سَأَلْتُهُ ، عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ . ثُمَّ مَرَّ فِي الْحَدِيثِ قَالَ : أَوْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ ، يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ ، فَيَقُولُ : لَا أَدْرِي . مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللهِ اتَّبَعْنَاهُ » .

TERCEMESİ

13) ... Ebu Râfi' (7) *(Radiyallahu anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdular :

«Herhangi birinizi tahtına — koltuğuna — yaslanmış olup benim emrettiğim veya yasakladığım bir husus ona intikal edince (umursamadan) bilemem (Kur'an'dan başka bir şey tanımam ve tabi ol-

(7) Ebu Râfi' Peygamber'in mevlasıdır. İsmi, İbrahim veya Eslem veyahut Sabit'dir. Uhud ve Hendek savaşına katılmıştır. 68 hadis rivayet etmiş olup bunlardan Buharî, bir Müslim'de üç hadis almıştır. Kendisinden, oğlu Ubeydullah, Süleyman b. Yesar hadis rivayet ederler. Vakıdî, O'nun Hz. Osman'ın şehadetinden biraz sonra vefat ettiğini söyler. Hz. Osman'dan önce vefat ettiğini ve bir başka rivayete göre Hz. Ali'nin hilafeti devresinde vefat ettiğini söyleyenler de vardır. (Bak : Hulasatu Tezhibi Tehzibi'l-Kemal, Mısır - Bulak h. 1301)

mam) **Biz Kitabullah'da ne bulduksa ona tâbi olduk.** (Artık hadîse tâbi olmayız) **söyler durumda bulmıyayım.»**

١٤ — حدثنا أبو مروان محمد بن عثمان العثماني، ثنا إبراهيم بن سعد بن إبراهيم ابن عبد الرحمن بن عوف، عن أبيه، عن القاسم بن محمد، عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ قال «من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه، فهو رد».

TERCEMESİ

14) ... Âişe *(Radiyallahu anhâ)*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

Kim bu dinden olmayan bir şeyi onda ihdas ederse onun icat ettiği şey merdûd ve batıldır.»

İZAHI

Bu hadis-i şerifi Buharî Sulh kitabının 4. babında, Müslim de Kadâlar kitabının 8. babında almışlardır. Diğer sahih kitablarda da mevcuttur. İbn-i Mâce'nin Sindî adlı haşiyesinin müellifi bu hadîs'in izahında, Masâbîh şârihi El-Kadı'dan naklen şöyle der :

Kim, Kitab ve Sünnette bulunan açık veya kapalı bir delile dayanmayan bir re'yi (görüşü) İslâm dinine sokmak isterse o re'yi reddetmek, onun bâtıl olduğunu bildirmek müslümanlara düşen vacip bir görevdir. Hiç kimse o re'ye tabi olamaz, onu taklid edemez.

İmam-ı Nevevî de Müslim'in şerhinde bu hadisi izah ederken şu rivayeti de alıyor :

من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد

«Kim, hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse, o amel batıldır.»

Daha sonra diyor ki, bu hadis, İslâm dininin muazzam kaidelerinden ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cevami-i Kelim'lerindendir. Çünkü dine sokulmak istenen her türlü icadları ve bid'atları reddediyor. Hele ikinci rivayet daha açıktır. Zira geçmişten devam edegelen bir bid'ata bağlanan inatçı adama ilk hadis-i şerif gösterildiği zaman, «Ben bunu icad etmiş değilim», diye kaçamaklı cevap verebilir. Fakat ikinci rivayete karşı hiç bir şey söyliyemez.

Camiü's-Sağir'in şârihi **El-Azizî**, bu hadisi açıklarken, **Edille-i Şer'iyye** olan **Kitab, Sünnet, İcma'** ve **Kıyas-ı Fukaha**'dan bir mesnede dayanmadan dine sokulmak istenen şeyler merduttur, geçersizdir, der. (8)

١٥ — حدّثنا مُحمّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ الْمِصْرِيُّ ، أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ
ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ : أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ
خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ. فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ:
سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ. فَأَبَى عَلَيْهِ. فَاخْتَصَمَا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« اسْقِ يَا زُبَيْرُ. ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ » فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ !
أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ ؟ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ « يَا زُبَيْرُ ، اسْقِ . ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ
حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ » قَالَ ، فَقَالَ الزُّبَيْرُ : وَاللهِ ، إِنِّي لَأَحْسِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ.
(فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا
مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) . (٤ / سورة النساء / الآية ٦٥)

TERCEMESİ

15) ... Abdullah b. Zübeyr *(Radiyallahu anh)*'den :

Şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ensar'dan bir adam Harre denilen mevkideki hurmalıkları suladıkları su arklarından ve su nöbetinden dolayı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e Zübeyr b. Avvam aleyhinde şikâyette bulundu. (Bu arklardan geçen su önce Zübeyr'in hurma bahçesine varıyordu. Sonra da şikâyetçi Ensarî'nin tarlasına uğruyordu. Bir defa Zübeyr hurmalığını sulamak üzere suyu tuttuğu sırada) müşteki ona:

— Suyu serbest bırak ki bize gelsin, diye talepte bulundu. Fakat Zübeyr, kendi tarlasını sulamadan suyu bırakmak ve nöbetini ona vermekten imtina edince iki taraf Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mes'elelerini intikal ettirdiler. Resûlullah'ın huzurunda isteklerini karşılıklı olarak arz ettiler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(8) Camiü's-Sağir şerhi El-Azizi cil c, sh. 298 Mısır h. 1306

«Ey Zübeyr! Tarlanı sula sonra suyu komşuna salıver.» buyurdu. Müşteki hiddetlenerek:

«Zübeyr, halan oğlu olduğu için mi?» demek sûretiyle Resûlullah'ı tarafgirlikle itham etmek istemişti. Bu sözden üzülen Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübarek yüzü değişti. (Çünkü fahr-ı Kâinat efendimize tarafgirlik ithamı ile büyük bir saygısızlıkta bulunmuştu.) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Ey Zübeyr, tarlanı sula sonra suyu hapset, tâ ki, su hurma ağaçlarının köklerine erişsin, (su hakkını tam mânası ile kullan)» buyurdu.

Ravi demişti ki: Zübeyr şöyle dedi:

«Vallahi öyle sanıyorum ki şu ayet bu olay hakkında indi.»

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ
ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

= **Hayır** (Resûlum), **Rabbime yemin olsun onlar** (mü'miniz diyenler) **aralarında çıkan anlaşmazlıkta seni hakem yapıp sonra verdiğin karardan** — hükümden — **nefislerinde hiç bir güçlük duymayarak tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.** (Nisa suresi, ayet: 65)

HADİS-İ ŞERİFİN İZAHI

Kütüb-i Sitte sahiblerinin muhtelif bahislerde zikrettikleri bu hadisin ihtiva ettiği hükümlerden birisi şudur:

Derelerde akan ve **«Mübah Nehirler»** denilen sulardan halk nöbet usulu ile istifade eder. İstifadede nehrin akışı takip edilerek yukardan başlamak suretiyle tarlalar sulanacaktır. Nöbeti gelen tarla sahibi kendi tarlasını suladıktan sonra suyualt tarafındakikomşusuna bırakır. O da sulama işini bitirince altındaki komşu tarlaya suyu salıverecektir. Bu durumda, görüldüğü gibi bir üstekinin, sulamada öncelik hakkı vardır.

Hadiste önce sulh yolu ile sonra şer'î hakka dayalı hüküm ile hasımlar arasındaki ihtilafın halli öngörülüyor. Şöyle ki:

İki hasım müracaat ettiklerinde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) başlangıçta Z ü b e y i r (Radiyallahü anh)'in hasmının biran önce tarlasını sulayabilmesi için Z ü b e y r (Radiyallahü

anh)'in asgarî ihtiyacını gidermesi ile yetinilerek sulh yolu ile aralarındaki nizaı gidermek istemişti. Onun için Z ü b e y r ' e **«Tarlanı sula sonra suyu komşuna salıver.»** emri verildi. Ensarînin vaki itirazı üzerine tarafların normal haklarını kullanmalarını hükme bağlayan Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hz. Z ü b e y r ' e, örf ve adete göre kana kana su hakkını tam kullandıktan sonra suyu bırakmasını emretmişti.

Hz. Z ü b e y r ' in hasmının ismi hadiste geçmiyor. Onun kimliği hakkında değişik rivayetler vardır. Fakat hiç bir rivayet kesinlik ifade etmediği için kimliği vuzuha kavuşmamıştır. Bunun kimliği, vakî itirazla işlediği saygısızlık veya içine düştüğü hata dolayısı ile teşhir edilmesin diye kapalı tutulduğu ihtimali vardır. Dâvanın bir tarafını teşkil eden ilk ravî Hz. Z ü b e y r olsun diğer râviler olsun ondan.Ensarî diye bahsederler.

Ensarî diye tâbir edilen bu şahsın sahabî olup olmaması husûsu da açıklık kazanmamıştır. Bir sahabînin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hükmüne itiraz etmesi pek düşünülmediği için bazı âlimler ve rivayetler onun münafıklardan olduğu yolunda bilgi verirler. İ b n - i M a c e h ' in Sindî adlı haşiyesinin müellifi: «Bu adamın münafıklardan olması muhtemeldir. Ensar kabilesine mensup olduğu için Ensarî diye anılmış olabilir», diyor. Sindî daha sonra bu şahsın sahabî olduğu ihtimali üzerinde durarak, N e s a î ' nin bu adamın B e d ir savaşında hazır bulunduğunu rivayet ettiğini ifade eder. B u h a r î de Sulh kitabında:

إِنَّهُ مِنَ الأنصار قَدْ شَهِدَ بَدْراً

«İ'tiraz eden şahıs Ensardandır. Bedir savaşında bulundu.» mealinde kuvvetli bir rivayette bulunuyor.

Hz. Z ü b e y r (Radiyallahü anh)'in, rivayet ettiği bahis konusu hadis metninde, hasmından, Ensarî diye bahsetmesi ve hasmının Peygamber'e, Yâ Resûlullah diye hitab etmesi onun sahabîlerden olduğu ihtimalini kuvvetlendiriyor.

Abdullah b. Zübeyr'in Hal Tercemesi

İsminden de anlaşıldığı gibi Abdullah'ın babası Zübeyr'dir. Zübeyr b. Avvam, Cennet'le müjdelenmiş olan 10 mübarek sahabî'dendir. Abdullah'ın anası da Hz. Ebû Bekr'in kızı Zatünnitakayn Esmâ'dır. Hicreti müteakip Medine'de Muhacirlerin ilk doğan çocuğu olan Abdullah, asil bir aileye mensup olduğu gibi şahsen üstün karakter ve meziyetlere sahip idi. O'nun takvası, cesareti ve faziletleri Süyûtinin Tarihü'l-Hülefâ adlı eserinde anlatılmıştır.

(Devamı 29.cu sahifede)

M ü s l i m ' in şârihi N e v e v î de:

«Bir insan bugün böyle bir söz sarfederse onun hakkında mürted'in hükümleri tatbik edilir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu şahsı cezalandırmaması âlimlerce şu şekilde yorumlanıyor:

Hâdise, İslâm dininin yeni çıktığı zamana rastlıyordu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) halkın İslâma ısınmasına çalışıyordu. Her olayın iyi bir şekilde halledilmesi gerekiyordu. Bunun için o şahıs hakkında cezaî hüküm tatbik edilmemiştir», diyor.

١٦ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللهِ أَنْ يُصَلِّينَ فِي الْمَسْجِدِ» فَقَالَ ابْنٌ لَهُ: إِنَّا لَنَمْنَعُهُنَّ. فَقَالَ، فَغَضِبَ غَضَبًا شَدِيدًا، وَقَالَ: أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَتَقُولُ: إِنَّا لَنَمْنَعُهُنَّ؟

T E R C E M E S İ

16) ... İbn-i Ömer *(Radiyallahu anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiş:

«Kadınları mescidde namaz kılmaktan menetmeyiniz.» (Bunun üzerine) İbn-i Ömer (Abdullah'ın bir oğlu, bir rivayete göre ismi Vakid'dir.) babasına: 'Biz kesinlikle onlara mani olacağız, deyince İbn-i Ömer çok kızdı ve ona dedi ki: 'Ben sana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadisini okuyorum sen: 'Biz kesinlikle onlara mânî oluruz' dersin... dedi.»

İ Z A H I

Bu hadis-i Şerifi B u h a r î , Cum'a kitabının 12. Babında, M ü s l i m de Namaz kitabının 29. Babında zikrediyorlar.

Abdullah b. Zübeyr .... (Baştarafı 28. sahifede)

Üstün faziletleri dolayısı ile halk tarafından çok sevilen ve sayılan Abdullah, Hicaz, Irak, Horasan ve Yemen halkını kendisine bağlamıştı. Yezid oğlu Muâviye ise Mısır ve Şam halkının kendisine biat etmelerini temin etmişti. Bilahare bunun vefâtı üzerine ona biat edenler de Abdullah'a biat ettiler. Böylece Mısır ve Şam halkı da Hz. Abdullah'a bağlanmış oluyordu. Fakat Mervan b. Hakem çıkıp Şam ve Mısır'ı alınca durum değişti. Buraya alınmasını yersiz gördüğüm ve tarih kitablarında detayları ile yazılı çeşitli olaylar vuku' bulduktan sonra Haccâc-ı Zâlim, Hz. Abdullah'ı Mekke'de muhasara ve tazyik edip hicrî 73'de öldürdü. (Radiyallahu anhu ve ardahu)

Bu hadis-i şerif kadınların mescidlere gitmelerine cevaz veriyor. Bu cevazın geceye mahsus olduğuna dair bir kayıt da yoktur. Kadınların namaz için mescidlere gitmeleri hakkında yukarıda zikrettiğim bablara Buharî ve Müslim müteaddit hadisleri almışlardır. Bazı hadislerde gece kaydı var. Buharî'nin yukarıda yazılı babında İbn-i Ömer'den rivayet edilen başka bir hadisde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu naklediliyor:

إِئْذَنُوا لِلنِّسَاءِ بِاللَّيْلِ إِلَى الْمَسَاجِدِ

«Geceleyin mescidlere gitmek için kadınlara izin veriniz.»

Müslim de aynı babda yine İbn-i Ömer'den şu hadisi rivayet ediyor:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdular ki:

لَا تَمْنَعُوا النِّسَاءَ مِنَ الْخُرُوجِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِاللَّيْلِ

«Geceleyin mescidlere gitmek üzere kadınların evden çıkmalarına mani olmayınız.»

Bazı rivayetlerde «Geceleyin» kaydı bulunduğu için bir kısım hadis âlimleri, İbn-i Mâceh'in buraya aldığı rivayetteki metinde olduğu gibi kayıtsız olan (geceleyin kaydı olmayan) hadisleri kayıtlı olan hadisler gibi yorumlamışlardır. Yani kadınların geceleyin mescidlere gitmeleri engellenmemeli, fakat gündüz menedilebilir demişlerdir. Ehl-i fisk-u fücûr akşam, yatsı ve sabah namazı zamanında sefahat veya uyku ile meşgul oldukları için kadınlar rahatlıkla mescidlere gidebilirler. Fakat gündüz öğle ve ikindi zamanı bu rahatlığı bulamazlar. Onun için yalnız geceleyin camiye çıkmaları caiz kılınmıştır, diye yorumda bulunurlar.

Bir kısım hadis âlimleri ise, geceleyin kadınların evden çıkmaları gündüze nisbeten daha çok şüphelere yol açar. Geceleyin çıkmaları tecviz edildiğine göre, gündüz de çıkmalarına izin verilmiş sayılır. Zaten bazı rivâyetlerde (İbn-i Mâceh'in rivayeti gibi «gece» kaydı yoktur. Kayıtsız olan bu rivâyetleri olduğu gibi kabul etmek gerekir, derler. (9)

Müslim'in yukarıda anılan babındaki hadisleri açıklayan şârih Nevevî de diyor ki:

Bu babda geçen hadislerden kadınların mescidlere gitmelerine mâni olunamıyacağı açıkca anlaşılıyor. Ancak âlimlerin hadisler-

(9) Kastalânî c. 3, s. 21 Mısır h. 1306

den aldıkları şu şartlara riayet edilirse gitmeleri engellenmez. Aksi takdirde gitmeleri caiz değildir.

Ş A R T L A R

1. Güzel koku sürünmeyecekler
2. Süslenmiyecekler
3. Sesi duyulan bilezik ve benzeri zinet eşyasını takınmış olmayacaklar
4. Pek kıymetli elbiseleri giyinmiş olmayacaklar
5. Erkeklerle karışık gidip gelmiyecekler
6. Erkeklerin şehvet duygusunu tahrik edecek genç yaşta ve benzeri durumda olmayacaklar
7. Yolda sarkıntılık gibi herhangi bir tehlike olmayacak. (10)

Bu şartlara tam mânasiyle riayet edildiğinde kadınlar (evli ve câriye hariç) ın mescidlere gitmelerine mani olmak haramdır. Evli kadınlara ve cariyelere kocalarının ve efendilerinin mani olmaları ise tenzihen mekruhtur. (11)

Burada kadınların mescidlere gitmeleri hususunda Hanefî ve Şafiî mezheb görüşlerini kısaca belirtmek uygun olur, mülâhazası ile kısaca anlatayım:

Hanefî mezhebine göre; kadınların mescidlere gitmeleri mekruhtur. Ancak İmam-ı A'zam'a göre şehvet edilmeyecek yaşa varmış ihtiyar kadınların öğle, ikindi ve Cuma namazına gitmeleri mekruh değildir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre böyle kadının geceleyin de mescide gitmesi mekruh değildir. (12)

Şâfiî mezhebinde ise İmam-ı Nevevî'nin de yukarıda zikrettiği şartlar tahakkuk ettiği takdirde kadınların mescidlere namaz için gitmeleri caizdir. Fakat evde namaz kılmaları efdaldır. Kadın şehvet edilecek yaşta ise, veya bu yaşta olmamakla beraber süslenmiş veya güzel kokular sürünmüş ise câmiye gitmeleri mekruhtur. İmam veya nâibi onlara mani olabilir. Kadının kocasından veya velisinden veyahut cariye olup efendisinden izin almamış ise

---

(10) Nevevî'nin asrında kadınlar örtülü oldukları için örtünme şartını koşmamıştır, kanısındayım. Bugün için kadınların tamamen İslâmî örtünmeye riayet etmeleri şartı da koşulur, yoksa gitmesi haramdır.

(11) Müslim'in şerhi Nevevi c. 4, s. 15-16, Mısır h. 1306

(12) İbn-i Abidin c. 1, s. 418-419 Mısır

veya izin almakla beraber bir fitne korkusu varsa camiye gitmeleri haramdır. (13)

١٧ — حدثنا أحمد بن ثابت الجحدري وأبو عمرو حفص بن عمر، قالا: ثنا عبد الوهاب
الثقفي، ثنا أيوب عن سعيد بن جبير، عن عبد الله بن مغفل؛ أنه كان جالسا إلى جنبه
ابن أخ له. فخذف. فنهاه، وقال: إن رسول الله ﷺ نهى عنها. وقال «إنها لا تصيد صيدا
ولا تنكي عدوا، وإنها تكسر السن وتفقأ العين. قال، فعاد ابن أخيه يخذف.
فقال: أحدثك أن رسول الله ﷺ نهى عنها، ثم عدت تخذف؟ لا أكلمك أبدا.

TERCEMESİ

17) ... Abdullah bin Mugaffel *(Radiyallahu anh)*'den rivâyet edildiğine göre yeğeni (erkek kardeşinin oğlu) onun yanında oturuyordu. Yeğeni sapan ile fiske taşını attı. Abdullah onu taş atmaktan menetti ve dedi ki :

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, sapanla fiske taşını atmayı yasakladı ve :

«Sapanla atılan taş ile av avlanmaz, düşman da yaralanmaz -kırılmaz- öldürülmez ve muhakkak diş kırar, göz yaralar - çıkarır.» buyurdu.

Abdullah'ın yeğeni tekrar sapanla taş **atınca** Abdullah ona :

«Ben sana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sapanla taş atmayı yasakladığına dair hadis-i şerif okuyorum sen yine taş atmaya başladın artık bundan sonra ilelebed seninle konuşmayacağım»**, dedi.

Abdullah b. Mugaffel'in Hal Tercemesi

Abdullah b. Mugaffel Müzenîdir. Sahabilerin meşhurlarındandır. Rıdvan biatındanda bulunanlardandır. Hz. Ömer'in hilafet devrinde Basra'ya gönderilen 10 kişilik Müderris hey'etine dahildir. Kendisinden 43 hadis mervidir. Tebûk savaşına fakirliğinden ve binitsizlikten katılamıyan ve bu yüzden duydukları derin üzüntüden ağladıkları için Bâkiyn (= ağlayanlar) lâkabını alan ve haklarında Tevbe sûresinin 92. âyet inip savaşa katılmayışlarının meşru' mazerete dayalı oluşu Kur'an'la tescil edilenlerdendir. Bu ayet O'nun ve arkadaşlarının savaşa katılmamaktan duydukları üzüntü ve ağlayışlarının ihlaslılığını da tevsik eder.

Abdullah b. Muğaffel (R.A.) h. 57'de başka bir rivayete göre 60'da vefat etti.

(13) Nihayetü'l-Muhtac Şerhü'l-Minhac c. 1, s. 515 Mısır

İ Z A H I

Bu hadis-i şerif'in ihtivâ ettiği önemli şer'î hüküm Abdullah b. Mugaffel 'in **«Bundan sonra ilelebed seninle konuşmayacağım»** sözüdür. Demek ki, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sünnet-i seniyyesine muhalefetle onun yasakladığı bir şeye israr ve devam eden kişiyi terketmek ve ona küs durmak caiz ve uygundur. **«Mü'min kişinin din kardeşinden üç günden fazla küs kalması caiz değildir.»** meâlindeki hadis-i şerif'in böyle bir dini mes'eleden dolayı küs kalmaya şümulü yoktur.

Diğer bir Şer'î hüküm de **«Bununla av avlanmaz.»** buyuruğudur. Şu halde sapanla atılan fiske taşı ile vurulan ve öldürülen hayvan eti yenmez. Bu çeşit hayvan eti, yenmesi haram olan etler hakkındaki Maide suresinin 3. ayetinde geçen **«Mevkûze»** (sopa ve benzeri şeylerle vurulup öldürülen hayvan) kelimesinin şumulüne girdiği bu hadisle açıklanmış olur.

١٨ — حدّثنا هشام بن عمّار، ثنا يحيى بن حمزة، حدّثني بُرْد بن سنان، عن إسحٰق
ابن قبيصة، عن أبيه؛ أنّ عبادة بن الصّامت الأنصاريّ، النّقيب، صاحب رسول الله ﷺ
غزا، مع معاوية، أرض الرّوم. فنظر إلى النّاس وهم يتبايعون كِسَر الذّهب بالدّنانير،
وكِسَر الفضّة بالدّراهم. فقال: يا أيّها النّاس، إنّكم تأكلون الرّبا. سمعت رسول الله
ﷺ يقول «لا تبتاعوا الذّهب بالذّهب إلّا مثلًا بمثل. لا زيادة بينهما ولا نظرة»
فقال له معاوية: يا أبا الوليد، لا أرى الرّبا في هذا إلّا ما كان من نظرة. فقال عبادة:
أُحدّثك عن رسول الله ﷺ وتحدّثني عن رأيك! لئن أخرجني الله لا أساكنك
بأرض، لك عليّ فيها إمرة. فلمّا قفل لحق بالمدينة. فقال له عمر بن الخطّاب: ما أقدمك
يا أبا الوليد؟ فقصّ عليه القصّة، وما قال من مساكنته. فقال: ارجع يا أبا الوليد
إلى أرضك. فقبّح الله أرضًا لست فيها وأمثالك. وكتب إلى معاوية: لا إمرة لك عليه.
واحمل النّاس على ما قال. فإنّه هو الأمر.

T E R C E M E S İ

18) ... Kabîsa oğlu İshak, babası Kabîsa *(Radiyallahu anhümâ)*'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir :

Nakibü'l-Ensar (= Akaba görüşmelerinde Ensar'ın temsilcisi) ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (yakın) arkadaşı Ubâde b. Sâmit el-Ensârî (Radiyallahü anh) Bizanslarla yapılan savaşta Muâviye (Radiyallahü anh) ile beraber savaş seferine katıldı. Halkın, sikkeli altın paranın kesilmiş parçalarını Dinar (= kesilmemiş, sikkeli, altın para)lar ile mübadele ettiklerine, keza sikkeli, gümüş paranın kesilmiş parçalarını Dirhem (= kesilmemiş, sikkeli gümüş para)larla değiştirmekte olduklarına şahit oldu. (Bu mübadelenin tartı ile değil tane hesabı ile yapıldığını görünce) şöyle dedi: Ey Nâs! Siz bu mübadale ile kesinlikle faiz yemiş olursunuz. Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim: Buyurdular ki:

«Altını altınla mübayaa etmeyiniz. Ancak değiştirilmek istenen altınların her ikisi de (ağırlık ölçüsü ile) eşit ve peşin olsa... (bu şartla mübadele edebilirsiniz.)»

Muâviye (Radiyallahü anh), Ubade b. Sâmit (Radiyallahü anh)'ın böyle söylediğini duyunca: 'Yâ Ebe'l-Velid! (Ubade'nin künyesidir) Ben bu mübadelede bir faiz durumunu görmüyorum. Ancak değiştirilenlerin birisi veresiye olsa o zaman fâiz olur,' diye Ubade'nin fetvâsına katılmadığını beyan etti. Ubade:

— Ben sana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın hâdisini okuyorum. Sen de bana şahsi görüşünü anlatıyorsun. And olsun eğer Allah Teâla (bu savaştan) beni çıkarırsa, senin hakimiyetin altındaki bölgede seninle oturmıyacağım, dedi.

Ubade savaştan geri dönünce doğruca Medine'ye vardı. Halife Ömer b. Hattab (Radiyallahü anh), O'na: 'Neden buraya geldin, Ya Ebe'l-Velid?' diye geliş sebebini sorunca, Ubade (Radiyallâhü anh) hadiseyi anlattı ve Muâviye (Radiyallâhü anh) ile bundan böyle aynı bölgede oturmıyacağına yemin ettiğini beyan etti.

Halife O'na: Yâ Ebe'l-Velid, ikamet ettiğin yere dön. Allah Te-

---

Ubade bin Sâmit (R.A.)'ın Hal Tercemesi

Ebü'l-Velid künyesi ile anılan Ubâde (R.A.) Ensâr'ın Hazreç kabilesindendir. Hicretten evvel vuku bulan meşhûr Akaba'nın her iki görüşmesinde bulunmuş, Bedir savaşına katılmış, Ensâr'ın Nakiblerindendir. Resûlullah, hayatta iken Kur'an-ı Kerim'i hıfz edenlerdendir. Hz. Ömer'in halifeliği devrinde Şam halkına Kur'an-ı Kerim'i ve İslâm dininin emirlerini talim etmek üzere kendisi, Muâz b. Cebel ve Ebü'd-Derdâ Halife tarafından Suriye'ye gönderilmişti. Kendisinin bu seferde Filistin'de görev yaptığı rivayet ediliyor. Remle'de bir rivayete göre de Kudus'ta hicri 45 yılında vefat etmiştir.

âla, senin ve emsalinin bulunmadığı yerin hayrını alsın', dedi ve Muâviye'ye de şu meâlde bir mektup yazdı:

'(Yâ Muâviye!) (**Senin Ubade'ye hüküm etme salahiyetin yoktur.** (Bahis konusu mes'elede) **O'nun sözü** (fetvâsı) **doğrudur. Halkı O'nun beyan ettiği fetvaya yönelt.** (Yani yukarda beyan edilen mübadele usulünde faizcilik vardır.'

İZAHI

Bu konu, Fâiz babında inşaallah etraflıca izah edileceğine göre burada izahat vermeye lüzum yoktur. Çünkü mevzuumuz, faiz mevzuu değil, Sünnete saygı hakkındadır. Bu olayda Ashab-ı kirâm'ın dini hükümlerin beyanı hususunda nasıl bir söz hürriyetine sahip oldukları ve böyle durumlarda âmir - memur münasebetlerinin nasıl tâli derecede kaldığı görülmektedir. Allah Teâla cümlesinden râzı olsun ve bizleri onların şefaatına kavuştursun. âmin.

١٩ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ الْخَلَّادِ الْبَاهِلِيُّ ، ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ؛ أَنبأَنَا عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَظُنُّوا بِرَسُولِ اللهِ ﷺ الَّذِى هُوَ أَهْنَاهُ وَأَهْدَاهُ وَأَتْقَاهُ .

هذا المتن مما انفرد به المصنف .

TERCEMESİ

19) ... İbn-i Aclân'ın Avn b. Abdillah *(Radiyallahu anhüma)*'dan rivayet ettiğine göre Abdullah b. Mes'ûd *(Radiyallahu anh)* şöyle buyurdu:

«Ben size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den hadis rivayet ettiğim zaman O'nun, hakka en uygun, hidâyete en iyi eriştiren ve takvâya en yaraşan söz olduğuna inanın.»

٢٠ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ . قَالَ : إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدِيثًا فَظُنُّوا بِهِ الَّذِى هُوَ أَهْنَاهُ وَأَهْدَاهُ وَأَتْقَاهُ .

TERCEMESİ

20) ... Ebü'l-Bahterî'nin Ebu Abdirrahman Es-Sülemî'den rivayet ettiğine göre Ali b. Ebi Tâlib *(Radiyallahü anhüm)* şöyle buyurmuştur:

«Ben size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadisini okuduğum zaman O'nun hadisinin hakka, hidayete ve takvâya en uygun, en liyâkatli söz olduğuna inanın.»

İZAHI

Kütüb-i Sitte'den yalnız bu Sünen'de bulunan 19 ve 20 nolu yukardaki hadislerin metinleri (bir zamir durumu hariç) aynıdır. Fakat senedleri değişiktir.

Birinci senedeki raviler: Ebû Bekir b. el-Hallâd el-Bâhilî, Yahyâ b. Saîd, Şu'be, İbn-i Aclân, Avn b. Abdillah ve Abdullah b. Mes'ûd'dur. Allah Taâla hepsinden razı olsun, âmin.

İkinci seneddeki raviler ise, Muhammed b. Beşşâr, Yahyâ b. Saîd, Şu'be (son iki zat birinci senedde de geçer). Amr b. Mürre, Ebü'l-Bahteri, Ebu Abdirrahman Es-Sülemi ve Ali b. Ebi Tâlib'dir. (Radiyallahü anhüm). Müellifin Amr b. Mürre'ye ulaştırdığı 3. senedi de var onu belirtmedim.

Bu iki hadis-i şerif, sünnet-i seniyye hakkında müslümanların nasıl bir saygı, duygu ve inanç beslemelerinin gerekliliğini öğütlüyor. Ehl-i İman, şuna inanmalıdır ki, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber en kolay yolu izlemiş, **(kolaylaştırın, güçleştirmeyin. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.)** buyurmakla takip ettiği yolu göstermiştir. O'nun sünnet'i kolayca intibak edilebilen hükümleri ihtiva eder. Sünnet-i seniyye'de intibak edilemeyen veya intibakı güç olan bir hüküm yoktur. İnanmayan veya imanı çürük olanlara göre durum değişik olabilir.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beşeriyet âleminin eşsiz mürşidi olduğu için mutluluğa, hakka ve ilâhî rızaya götürücü sırat-ı müstakim (dosdoğru yol) in tek rehberidir. Dolayısı ile gösterdiği yolu izleyenler gerçek hidayete erişmiş olurlar.

Keza, takvanın timsali olan yüce Peygamber'in sünnetine sarılanlar takvanın zirvesine ve en üstün şuuruna yükselmiş olurlar.

Netice itibarı ile bu iki hadisin özeti şudur :

Peygamber'in hadisleri ilâhidir, doğrudur, O sadece tebliğ edicidir. Eksiksiz ve ziyadesiz olarak insanlara iletir. Öyle ise O'nun sözleri ile amel etmek, saadet nazmedleri için zorunludur.

٢١ — حدّثنا عليّ بن المنذر ، ثنا محمّد بن الفضيل ، ثنا المقبريّ ، عن جدّه ، عن أبي هريرة ، عن النّبيّ ﷺ ؛ أنّه قال « لا أعرفنّ ما يحدّث أحدكم عنّي الحديث وهو متّكئ على أريكته فيقول : اقرأ قرآنا . ما قيل من قول حسن فأنا قلته » .

هذا المتن مما انفرد به المصنف .

TERCEMESİ

21) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«Kırâat olunan hadisimi, koltuğuna yaslanmış (edep ve saygıya aykırı) **olarak her hangi birinizin dinlemesini, sonra da okuyucuya : Sen hadişi bırak, onun doğru veya yalan olduğunun anlaşılması için Kur'an'dan bir şeyler oku, dediğini katiyyen bilmiyeyim,** (= sakın hiç biriniz hadislerime karşı böyle tutarsız ve saygısız davranış içerisine girmesin, böyle durumu bulmıyayım). **Söylenen o güzel söz** (hadis)**i ben söyledim.»**

Not : Bu hadis, Kütüb-i Sitte sahiblerinden yalnız müellifin rivayet ettiği hadislerdendir.

İZAHI

Bu son cümle Peygamber'in sözünün devamıdır. Saygısız şahsın söylediklerinin şiddetle reddi için kullanılmıştır.

Burda da sünnet-i seniyye'ye karşı gösterilmesi gerekli saygının önemi ve başka türlü davranmanın Peygamber'in nasıl bir azarına maruz kalmayı mucip olduğu açıkça belirtiliyor. (**Birinizin şöyle yaptığını bilmiyeyim.**) sözü anlıyanlar için büyük bir ihtar değil mi?

٢٢- حدثنا محمد بن عباد بن آدم، ثنا أبي، عن شعبة، عن محمد بن عمرو، عن
أبي سلمة، عن أبي هريرة ح وحدثنا هناد بن السري، ثنا عبدة بن سليمان، ثنا محمد
ابن عمرو، عن أبي سلمة، أن أبا هريرة قال لرجل: يا ابن أخي. إذا حدثتك عن
رسول الله ﷺ حديثا فلا تضرب له الأمثال.

قال أبو الحسن: ثنا يحيى بن عبد الله الكرابيسي، ثنا علي بن الجعد، عن شعبة،
عن عمرو بن مرة، مثل حديث علي رضي الله تعالى عنه.

T E R C E M E S İ

22) ... Ebu Seleme' *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Ebu Hüreyre *(Radiyallahü anh)*, bir adama buyurdular ki :

«Ey yeğenim, ben sana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den hadis rivayet ettiğim zaman, sen ona karşılık olarak darb-ı meselleri anlatma.»

İ Z A H I

Bu hadis-i şerif Abdest bahsinde 485 numarada daha tafsilatlı olarak geçmektedir. İ b n - i M a c e h'in haşiyesi Sindî, bu hadisin izahında diyor ki : E b u H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'nin muhatabı İ b n - i A b b a s (Radiyallahü anh)'dır. Aralarındaki konuşma şöyle cereyan ediyor : E b u H ü r e y r e (Radiyallahü anh) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den,

توضئوا مما غيرت النار

«Ateşin te'sir edip değiştirdiği maddeden dolayı abdestinizi yenileyiniz (yani abdestiniz bozulmuştur, yeniden abdest almanız gerekir) »

Hadîsi rivayet edince, İ b n - i A b b â s diyor ki, : (buna göre) **Ateşte ısıtılmış su ile abdest almış olursak tekrar soğuk su ile abdest almamız mı gerekecektir?** (yani anlattığın bu hadise göre sıcak su ile alınan abdest geçersizdir.)

E b û H ü r e y r e , hadisle kast edilen manayı şöyle açıklıyor :

Ateşte pişirilmiş yemeğin yenmesi, abdestin yenilenmesini gerektirir. Sıcak su ile alınan abdestin yenilenmesi hadiste istenmemiştir.

Hadiste kast edilen manayı izah ettikten sonra E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh), İ b n - i A b b â s'a yukarda tercemesini verdiğimiz hadisi söyliyerek, şunu demek istiyor: Hadis-i şeriflerden kastedilen manaları iyice bilmeli, Re'ye dayalı sözlerle hadis-i şeriflere karşı çıkılmamalıdır. (14)

(٣) باب التوقي في الحديث عن رسول الله ﷺ

3 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'DEN HADİS RİVAYETİ HUSÛSUNDA TEVAKKÎ (SAKINMAK - ÇEKİNMEK VE İTHİYATLI OLMAK) BABI

٢٣ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ. ثنا مُسْلِمٌ الْبَطِينُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ: مَا أَخْطَأَنِي ابْنُ مَسْعُودٍ عَشِيَّةَ خَمِيسٍ إِلَّا أَتَيْتُهُ فِيهِ. قَالَ، فَمَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ لِشَيْءٍ قَطُّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَلَمَّا كَانَ ذَاتَ عَشِيَّةٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. قَالَ، فَنَكَسَ. قَالَ فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ فَهُوَ قَائِمٌ مُحَلَّلَةً أَزْرَارُ قَمِيصِهِ، قَدِ اغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ، وَانْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ. قَالَ: أَوْ دُونَ ذَلِكَ. أَوْ فَوْقَ ذَلِكَ. أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ. أَوْ شَبِيهًا بِذَلِكَ.

هذا الحديث قد انفرد به المصنف. وفي الزوائد: إسناده صحيح، احتج الشيخان بجميع رواته.

T E R C E M E S İ

23) ... Amr b. Meymûn *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

Ebû Seleme'nin Hal Tercemesi

İbn-i Mâceh'in Sünen'inde Abdest bahsinde geçen (485 no.lu) bu hadisin metninde daha tafsilat olduğunu söylemiştim. Hadis'in senedinde râvi Ebû Seleme'nin, Abdurrahman b. Avf'ın oğlu olduğu tasrih edilmiştir. Bilindiği gibi aynı künyeyi taşıyan başka sahabiler ve Tabiîn vardır.

(14) Es-Senedî Sh. 8 Mısır . 1313

(Devamı 40. sahifede)

İbn-i Mes'ûd (Abdullah) (Radiyallahü anh) ile her perşembe günü akşamı buluşup görüşmeyi hiç kaçırmazdım. Her hangi bir şey hakkında hiç bir kimseye 'Kale Resûlullahi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem' dediğini işitmedim. Yalnız bir akşam 'Kale Resûlullahi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)' dedi. (Kendisinin bir hadis rivayet edeceği beklenirken susuverdi) ve hemen başını öne eğdi. Biraz sonra ona baktım ki (ne bakayım) gömleğinin ilikleri çözülmüş, gözleri yaşlarla dolup taşmış ve boyun damarları şişmiş vaziyettedir. Biraz sonra, Resülullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (öyle) veya aşağı, yahut yukarı, ya da ona yakın yahut ta ona benzer buyurdu' dedi.

Not : Bu hadis zevâid türündendir. Bunun isnadının sahih olduğu ve Buhari ile Müslim'in bunun senedindeki bütün ravileri hüccet saydıkları zevaid'de belirtilmiştir.

İ Z A H I

Abdullah İbn-i Mes'ûd Radiyallahü anh), Ashab'ın ileri gelen âlimlerinden olduğu gibi ilk müslümanlardan ve Peygamberin sohbetine hayatını vakfeden bir zat olduğu için hadis-i şeriflere vukufiyeti her türlü takdirin üstünde olduğu halde hadis rivayetinde nasıl ihtiyatlı davrandığı ve bir hadis-i şerifte tek bir kelimenin eksik veya fazla olmasından doğacak mes'uliyetin ağırlığını ne derece düşündüğü bu hadis râvisi Amr b. Meymûn (Radiyallahü anh) tarafından tasvir edilmektedir.

Ebû Amr-i Şeybani de demiştir ki: «**İbn-i Mes'ud'un yanında bir yıl kaldım. Hiç Kale Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) demez idi. Bir ihtiyaç halinde dediği zaman vücudu bir titreme tutardı ve** قَالَ هٰكَذَا أَوْ نَحْوَ ذَا أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَا = «Resûlul-

Ebû Seleme .... (Baştarafı 39.cu sahifede)

Ebû Seleme, Abdurrahman b. Avf'ın oğludur. (R.A.). Tabiîn'in büyüklerinden ve Medine'nin meşhur alimlerindendir. İmam Malik, Ebû Seleme künyesinin onun adı olarak kullanıldığım söyler. Fakat adının Abdullah olduğunu söyleyenler de vardır. Ebû Seleme, babası Abdurrahman'dan az hadis rivayet etmiştir. Hz. Osman, Hz. Âişe, Ebû Katade, Ebû Hüreyre, Hassân b. Sabit (R.A.) gibi bir çok Sahabî'den hadis rivayeti vardır. Kendisinden de Sâlim, Ebü'n-Nadr, Sa'd b. İbrahim el-Kadı, Ebü'z-Zinâd, Zührî, Yahyâ b. Said, Yahyâ b. Ebi Kesîr, Muhammed b. Amr ve başkaları hadis rivâyet etmişlerdir. Zührî diyor ki; Urve bin Zübeyr İbnü'l-Müseyyeb, Ebû Seleme ve Ubeydullah b. Abdillah'ı birer derya olarak buldum.

Ebû Seleme, çok kuvvetli fıkıh ilmine sahipti. İbn-i Abbâs (R.A.) ile ilmî münazara yapardı. Hicri 94 veya 104 tarihinde vefat etti. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz sh. 63 Mekke h. 1374)

lah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **böyle veyahut bunun gibi, yahut buna yakın buyurdu»** derdi.

İ b n - i M e s ' û d (Radiyallahü anh)'un bu ihtiyatı ve titizliği O'nun az hadis rivayetine vesile olmuştur. Aynı zamanda O'nun bu yüce prensibi kendisinden ilim ve fazîlet alan tilmiz (talebe) leri ve bir çok muhaddis için gayet güzel bir ilmî düstûr haline gelmiştir.

٢٤ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ سِيرِينَ ، قَالَ : كَانَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ إِذَا حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَدِيثًا فَفَرَغَ مِنْهُ ، قَالَ : أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ .

TERCEMESİ

24) ... Muhammed b. Sîrin *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Enes b. Malik (Radiyallahü anh), **bir hadis rivayet edip bitirdiği zaman :** أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

= **Yâhud da Resulullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in buyurduğu gibi,** derdi.

İZAHI

Bu hadîs-i şerifte E n e s b. M â l i k (Radiyallahü anh)'in, rivayet ettiği hadislerin lâfızlarında her hangi bir hata veya sehiv yapmış olduğu ihtimalini göz önünde tuttuğu, bunun ağır mes'u-

---

Amr b. Meymûn (R.A.) nun Hal Tercemesi

Amr b. Meymûn Ebû Yahya el-Kufî el-Evdî'dir. Cahiliyet devrini idrak etmiştir. Fakat peygamber (S.A.V.) ile görüşmemiştir. Ömer, Muaz b. Cebel gibi büyük sahabîlerden hadis rivayeti vardır. Kendisinden de Şa'bî, Said b. Cübeyr ve Ebû İshak rivayet etmiştir. Ebû İshak O'nun 60 ve bir rivayette 100 hac ve Umre ettiğini bildirmiştir. İbn-i Muîn O'nun sika olduğunu söylemiştir. Ebû Naim'in dediğine göre h. 74 yılında vefat etmiştir. (Bak : Hulasatu Tez. Teh. Sah. 294 Bulak h. 1301)

liyetinin altından çıkması için hadis okuyuşu hitâmında yukarıda yazılı sözü söylemeyi itiyad haline getirdiği belirtiliyor. Burada, hem sahabilerin hadis rivayetinde gösterdikleri ihtiyat ve tevakki derecesi ifade edilmiş oluyor. Hem de hadis rivayet ve okuyuşu ile iştigal edenlere ışık tutulmuş oluyor. Bunun için muhaddisler bir hadisi rivayet ederken, metnindeki kelimeler iyice hıfzedilmiş değil ise hadisin bitiminde E n e s b. M a l i k'in kullandığı «Ev Kemâ Kal» (= yahut Peygamberin dediği gibi) cümlesini veya benzerini kullanırlar.

Hadîsin yalnız mânasını rivayet etmek:

Hadisin metni aynen okunmayıp başka kelimeler karıştırılarak veyâ tamamen ayrı kelimelerle aynı manayı ifade etmek câiz midir? Bu konuda yetkili âlimler şöyle demişlerdir:

Enes b. Malik'in Hal Tercemesi

Enes (R.A.), Ensar-i Kiram'dan olup Medine'nin Benî Neccâr kabilesine mensuptur. Hicretin başından peygamber (S.A.V.)ın vefatına kadar 10 yıl devamlı olarak Resûlullah'ın hizmetiyle müşerref olmuştur. Bedir savaşına da katıldığı İbn-i Sa'd tarafından beyan edilmiştir. Peygamber (S.A.V.)in sohbetine uzun süre devam ettiği için kendisinden 1286 hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan 128 hadisi Buharî ile Müslim ittifakla, 80 tanesini yalnız Buharî, 70'ini de Müslim tek başına rivayet etmişlerdir. Enes (R.A.), Ebu Bekr, Ömer, Osman, Übey b. Kâ'b ve başka zatlardan rivayet etmiştir. Kendisinden de Hasan-ı Basrî, Zührî, Katade, Sâbit el-Bennânî, Hümeyd-i Tavil, Süleyman-i Teymi, Yahya b. Said el-Ensârî ve emsali bir çok zat rivayette bulunmuşlardır.

Enes (R.A.)in vefat tarihi (h. 90, 91, 92, 93) diye muhtelif rivayetler vardır.

Hulasa, Enes'in 100 yaşı mütecaviz iken vefat ettiği ve Basra'da en son vefat eden sahabi olduğu bildiriliyor. (Bak: Tezkiretü'l-Huffaz sah. 44 Mekke h. 1374, Hulasatu Tez. Teh. Sah. 40, 41 Bulak h. 1301)

Muhammed b. Sîrîn'in Hal Tercemesi

Muhammed b. Sîrîn Ebû Bekr Mevlâ Enes b. Malik (R.A.) yüce âlim ve üstün takva sahibi olarak tanınır. Hz. Osman'ın hilafetinin bitimine iki yıl kala doğduğu, kardeşi Enes b. Sirin tarafından haber verilmiştir. Ebu Hureyre, İmrân b. Hüseyn, İbn-i Abbas, İbn-i Ömer (R.A.) gibi büyük Sahabiler'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Eyyup, İbn-i Avn, Kurret b. Halil, Ebu Hilal Muhammed b. Selim, Avf, Hişam b. Hassan, Yunus, Mehdî b. Me'mun, Cerir b. Hazım ve başka bir çok kimseler rivayette bulunmuşlardır. (R.A.). Kendisi fıkıhta imam, hadiste Sika, ru'ya tabirinde allâme, Vera' ve takvada reis idi. İcli diyor ki: «Fıkıhta İbn-i Sirin'den daha takvalı ve takvada ondan fazla fıkıhçı kimseyi görmedim.» İbn-i Avn da: gözlerim İbn-i Sirin'in mislini görmedi. İbn-i Avâne de: İbn-i Sirin'i gören herkes derhal Allah Taalâyı hatırlar,» demiştir. H. 110. yılın Şevval ayında vefat etti. (Bak: Tezkiretü'l-Huffaz Sh. 77, 78 Mekke h. 1374)

Hadis rivayet eden kişi, hadisin lâfızlarını, lâfızlardan kasdedilen manaları ve istenen mananın bozulma inceliklerini bilmezse, mâna itibariyle hadis rivayet edemiyeceği husûsunda âlimler müttefiktir. Hadisi aynı lâfızlarla nakletmek mecburiyetindedir. Bu husûsları bildiği takdirde bile Hadis, Fıkıh ve Usul âlimlerinden bir taifeye göre; mâna itibariyle hadis nakli caiz değildir. Diğer bir taife Resûlullah (Sallallahü Aleyh ve Sellem)'in buyurduğu hadisler için caiz görmemekle beraber Sahabîlerin ve Tabiîn'in sözleri için mâna itibarı ile hadis nakline cevâz vermişlerdir.

Selef ve halef cumhur-ı ulema'ya göre gerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sözleri ve gerekse Ashab ve Tabiîn'in sözlerini, istenen manayı tam ifade ettiğine kesin kanaat getirmek şartıyle âlimlerin mana itibarı ile hadis rivayetini caiz görmüşlerdir.

İ b n - i M a c e h'in şerhi **Miftahü'l-Hace** müelifi bu hadis'in şerhinde, yukarıdaki mâlumatı verdikten sonra diyor ki: «Doğrusu da budur. Çünkü Ashab-ı Kiram ve Tabiîn-i Fiham, aynı mes'ele hakkındaki bir hadis'i, muhtelif lâfızlarla ayrı ayrı rivayet etmişlerdir.»

Alimlerin (yukarıda) beyan edilen fetvaları, işitmek suretiyle hıfzedilen hadislere mahsustur. Te'lif edilmiş bulunan hadis kitaplarında yazılı hadis-i şeriflerde mânâya halel getirmese bile en ufak bir tebdilat, katiyyen caiz değildir. Rivayette veya yazılışta kesin bir yanlışlık vuku bulunsa gene kitap içinde bir tashihe asla girişilemez. Cumhur diyor ki, okuyucu doğrusunu rivayet etsin. Kitabı tashihe kalkışmasın. Kitabın ilgili sahifesinin kenarında yazacağı not ile durumu belirtsin.

Râvi veya okuyucu hadis'in bir kelimesinde tereddüt duyar da araştırmalara rağmen doğruluğundaki şüphesi giderilmezse Sahabîlerin yaptığı gibi o da hadis sonunda **«Ev Kemâ Kal = yahut da Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in dediği gibi»** ifadesini kullansın. (15)

Ravinin hadis metninde takdim, te'hir değişikliği yapması da ihtilaflıdır. Mana itibarı ile hadis naklini kabul edenler bu değişikliği de kabul etmişlerdir. Onu caiz görmeyenler bunu da caiz görmemişlerdir. Nevevi diyor ki: «Ravinin takdim ettiği kısım, tehir ettiği kısma bağlı değilse kesinlikle cevaz vermek gerekir.»

---

(15) Miftahü'l-Haceh Şerhu İbn-i Maceh Sah. 4

٢٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، ثنا غندر ، عن شعبة ح . وحدثنا محمد
ابن بشار ، ثنا عبد الرحمن بن مهدي ، ثنا شعبة عن عمرو بن مرة ، عن عبد الرحمن
ابن أبي ليلى قال ، قلنا لزيد بن أرقم : حدثنا عن رسول الله ﷺ . قال : كبرنا ونسينا .
والحديث عن رسول الله ﷺ شديد .

TERCEMESİ

25) ... Abdurrahman b. Ebî Leyla *(Radiyallahü anh)*'den : Şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Biz Zeyd b. Erkam (Radiyallahü anh)'den, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadis-i şerif'lerinden bir şey anlatmasını rica ettik. Buyurdular ki :

«**Biz artık yaşlandık, bizde unutkanlık baş gösterdi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den hadis nakletmek de çok zor** (mes'uliyeti ağır)**dır.**»

İZAHI

Ashab nazarında hadis rivayetinin önemini Zeyd b. Erkâm (Radiyallâhü anh)'ın cevabından da anlamak mümkündür. Bu öneme binâen az hadis rivayet etmeyi prensip edinen Sahabiler arasında Zeyd b. Erkâm bulunduğu gibi Ebû Bekr es-Sıddik, Zübeyr b. el-Avvâm, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah ve Abbas b. Abdi'l-Muttalib (Radiyallahü anhüm) ve emsâli yüce sahabileri de görüyoruz. Aşere-i Mübeşşere'den olan Saîd b. Zeyd hemen hemen rivayette bulunmamış gibidir.

Zeyd b. Erkam (R.A.)'ın Hal Tercemesi

Zeyd b. Erkam b. Zeyd b. Kays b. Nu'man b. Malik b. Ağar b. Sa'lebe b. Amr, Hazreç kabilesindendir. Hendek savaşına ve bundan başka 17 savaşa fi'len katılmıştır. Son zamanlarda Kûfe'de ikamet ederdi. 90 hadis rivayet etmiştir. Bundan dördünü Buharî ve Müslim müttefikan, ikisini yalnız Buharî ve altısını yalnız Müslim almıştır. Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında Abdurrahman b. Ebî Leyla, Tavus, Muhammed b. Kâ'b ve Nadr b. Enes gelir. Bir ara gözlerinden rahatsızlandığında Resûlullah (S.A.V.) ona uğramıştır. Kendisi Hz. Ali'nin çok yakın ahbaplarından idi. Sıffîn'de Hz. Ali'ye refakat etmişti. H. 63 veya 68'de vefat etmiştir.

٢٦ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ ، ثنا أَبُو النَّضْرِ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ
ابْنِ أَبِي السَّفَرِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ يَقُولُ : جَالَسْتُ ابْنَ عُمَرَ سَنَةً فَمَا سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ
عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَيْئًا .

TERCEMESİ

26) ... Şa'bî *(Rahimehullah)*'den rivayet edildiğine göre kendisi demiştir ki:

«Ben İbn-i Ömer (Radiyallahü anh) **ile bir yıl beraber oturdum. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den hiç bir hadis naklettiğini işitmedim.»**

İZAHI

Ashab-ı kirâm, hadis-i şeriflere büyük önem verirlerdi. Hele فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ = **«Hazır bulunanlar, benim dediklerimi burada bulunmayanlara tebliğ etsinler»** hadis'i, onların iştiyakını kat kat artırmıştı. Fakat hadîsin sıhhatının tesbiti için de büyük titizlik gösterirlerdi. Bir hadîsin sıhhat derecesinin anlaşılması için gerektiğinde aylarca araştırma ve yolculuk ederlerdi. Bu nedenle Ashab-ı kirâm'ın çoğu İklal'ı yani az hadis rivayet etmeyi tercih ederlerdi. Çok hadis rivayet eden sahabîler azdır. Hadis dilinde onlara MÜKSİRÎN (= çok hadis rivayet edenler) denir. 1000'den fazla hadis rivayet eden MÜKSİRÎN 7 zat olup 5374 hadis rivayet etmekle Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh) birinci ve İbn-i

---

Abdurrahman b. Ebî Leylâ (R.A.)'ın Hal Tercemesi

Abdurrahman b. Ebi Leyla Ebû İsa el-Ensârî el-Kûfî, fıkıhçılıkla tanınırdı. Osman, Ali, İbn-i Mes'ud, Ebu Zer ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. Hz. Ömer'in hilafeti zamanında Medîne'de doğmuştur. İbn-i Sirin diyor ki: Bir ara onun ilim sohbetine katıldım. Arkadaşları bir emîre gösterilebilen saygı ile ona hürmet ederlerdi. Ebû Hüsayn'den rivayet edildiğine göre Haccac onu kadılığa tayin etti. Sonra azletmekle de durmadı. Hz. Ali'yi kötülemeye zorladı ve bu sebb (= kötülemen)in gerçekleştirilmesi yolunda dövdürtdü. Fakat İbn-i Ebî Leylâ Haccac'ın hiç bir emeline alet olmadığı gibi baskı ve tehdidlere rağmen Hz. Ali aleyhinde bir şey söylemedi. Bilâhare İbnü'l-Eş'as ile çıkıp gitti. H. 82 veya 83 yılında vefat etti.

Ö m e r (Radiyallahü anh) de 2630 hadis rivayet etmekle ikinci olur. Bunlardan E n e s b. M â l i k 2286, Hz. Âişe 2210, İ b n - i A b b â s 1660, C â b i r b. A b d u l l a h e l - E n s a r i 1540 ve E b û S â i d - i H u d r î 1170 hadis rivayet etmişlerdir. (Radiyallahü anhüm.)

Görüldüğü gibi İ b n - i Ö m e r (Radiyallahü anh) **Müksirîn'in** 2'ncisi olmakla beraber, gerekmedikçe hadis rivayet etmediği Ş a ' b î (Radiyallahü anh) nin yukarda dediği gibi bir yıl beraber oturdukları halde onun hadis rivâyet etmesini müşahede etmemiştir.

İ b n - i Ö m e r (Radiyallahü anh) bir gün K â ' b e ' yi tavâf ederken E b û Ş a ' s a C a b i r b. Z e y d ' e rastlayıp Ona: «Sen Basra'nın fıkıhçılarındansın. Tabii halk senden fetva sorar. Fetvada dayanağın Kur'an'ın apaçık ayetleri veya sıhhatı kesinlikle sabit sünnet olmadıkça sakın fetva vermiyesin. Eğer başka türlü hareket edersen hem sen helak olursun, hem başkalarını helaka götürürsün» dediğini H a f ı z Z e h e b i **Tezkiretü'l-Huffaz**'da naklediyor.

Şa'bî'nin Hal Tercemesi

Şa'bi Ebu Amr Âmir b. Şerâhil el-Hemedâni el-Kufî (R.A.) rivâyete göre Hz. Ömer (R.A.)'ın hilafeti devrinde doğmuştur. Hicrî 17. yılda doğduğunu söylediği rivayet edilmiştir. Fıkıhçı, hadisci ve çeşitli ilim dallarında maharetli idi.

Hadis aldığı başlıca zatlar:

Ali, İmran b. Huseyn, Cerir b. Abdillah, Ebû Hüreyre, İbn-i Abbas, Aişe, Abdullah b. Ömer, Adi b. Hatim, Muğire b. Şu'be ve Fatıma b. Kays: Radıyallahu anhüm.

Kendisinden hadis alanların başlıcaları:

İsmail b. Ebi Halid, Eş'as b. Savvâr, Dâvud b. Ebi Hind, Zekeriyya b. Ebi Zaide, Mücalid b. Said, el-A'meş, Ebu Hanife (O, Ebû Hanife'nin en büyük üstadıdır.), İbn-i Avn, Yunus b. Ebi İshak ve Sırri b. Yahya'dır. (Radiyallahü anhüm).

Vâkidî, Şa'bî'nin Himyerilerden olduğunu söyler. Bir kardeşi ile ikiz doğmuştur. Tabiinin âllâmesi olarak nam almıştır. 500 sahabi ile görüştüğünü söylemiştir. Mekhul, «ben Şa'bi'den üstün âlim görmedim» der. Ebu Huseyn de Şa'bî'den daha fıkıhçı kimseyi görmediğini söyler. Ebu Bekr el-Hüzeli diyor ki; İbn-i Sirin bana Şa'bî'nin ilim sohbetine devam etmemi tavsiye edip dediki bir çok sahabi varken fetva için Şa'bî'ye müracaat ediliyordu.

İbn-i Üyeyne de: «İbn-i Abbâs, Şa'bî ve Sevrî'nin her birisi kendi zamanının en üstün âlimi idi» demiştir.

İbn-i Sirin de diyor ki ben Kufe'ye gittim. Bir çok sahabi bulunduğu halde Şa'bî'nin etrafında büyük bir ilim halkasını buldum.

El Heysem b. Adî'nin Mücalid'den rivayet ettiğine göre Şa'bi demiştir ki: İlk salih zatlar fazla hadis rivayetinden hoşlanmazlar idi. Eğer eskiden de şimdiki

(Devamı 47.ci sahifede)

٢٧ – حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ ، ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ : إِنَّا كُنَّا نَحْفَظُ الْحَدِيثَ ، وَالْحَدِيثُ يُحْفَظُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَأَمَّا إِذَا رَكِبْتُمُ الصَّعْبَ وَالذَّلُولَ ، فَهَيْهَاتَ .

TERCEMESİ

27) ... Tâvus *(Rahimehullah)*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İbn-i Abbas (Radiyallahü anh)'dan işittim. Buyurdu ki:

«Gerçekten biz (itina ile) **hadisi hıfzederdik. Hadis de, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den **hıfzedilir.** (Hıfz edilmesine önem ve kıymet verilmelidir.) **Fakat siz hırçın deveye de uysal deveye de binmeye başlayınca** (16) **artık hadis almaya itimad etmek ve bellemek işi uzaklaştı.»**

İ Z A H I

İbn-i Abbâs (Radiyallahü anhümâ)'nın buyruğu iki şekilde yorumlanabilir.

1. Biz hadis râvilerinin sadakatına itimad eder, her râviden hadis alır, bellerdik. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadisleri gayet tabii hıfzedilmeye ve önem verilmeye değer. Fakat halk hadis nakletme işinde ifrat ve tefrite, eksik ve fazla nakletmeye girişince ve bu durumda naklettikleri hadislerin doğruluğuna itimad kalmayınca artık onlardan hadis almak ve bellemek işi uzaklaştı, yanaşılmaz oldu.

2. Biz hadisleri belleyerek halka rivayet ederdik. Fakat halk hadislere gerekli önemi vermiyerek doğru yanlış rivayete girişmek-

---

Şa'bî .... **(Baştarafı 46.cı sahifede)**

görüşte olsaydım hadis ehlinin ittifakla kabul ettiklerinden başka hadis rivayet etmezdim.

Şa'bî'nin faziletleri ve ilmî kudretinin değeri pek üstündür. Bunları gereği gibi burada izah edemiyeceğimiz malumdur. Bu kadarla iktifa edelim. Geniş izahat istiyenler Tezkiretü'l-Huffaz'ın 79-88 sahifelerine müracaat etsinler. Şa'bî' bir rivayete göre h. 103'te vefat etmiştir.

(16) Hırçın ve uysal deveye binmekten maksad halkın hadis rivayeti hususunda ihtiyat-ı terkedip sağlam - çürük, iyi - kötü demeden ulu orta hadisleri nakletmeye girişmeleri demektir.

le hiyanet etmeye başlayınca artık onlara hadis rivayet etmemiz uzak bir ihtimal halini aldı.

İkinci şekilde yorumlanınca, yalan, yanlış hadis rivayetinden halkın menedilmesi neticesine varılıyor. Fakat halkın hadis öğrenmemeleri manası çıkmıyor; Bilakis cehalet yüzünden fazla hata ve yanılmalara düşüldüğünden hadis nakletmek isteyen kimselerin köklü bir öğrenime mecbur oldukları anlaşılıyor. (17)

M ü s l i m, bu hadisi Sahih'inin Mukaddime'sine almıştır. Ayrıca aynı meâlde daha mufassal rivayetleri de almıştır. Bunlardan birisi şöyledir:

... عَنْ طَاوُسٍ قَالَ جَاءَ هذا إلى ابْنِ عَبَّاسٍ (يَعْنِي بُشَيْرَ بْنَ
كَعْبٍ) فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُ فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ عُدْ لِحَدِيثِ
كَذَا وَكَذَا فَعَادَ لَهُ ثُمَّ حَدَّثَهُ فَقَالَ لَهُ عُدْ لِحَدِيثِ
كَذَا وَكَذَا فَعَادَ لَهُ فَقَالَ لَهُ ما أَدْرِي أَعَرَفْتَ حَدِيثِي
كُلَّهُ وَأَنْكَرْتَ هذا أم أَنْكَرْتَ حَدِيثِي كُلَّهُ وَعَرَفْتَ هَذَا
فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّا كُنَّا نُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ لَمْ يَكُنْ يُكْذَبُ عَلَيْهِ فَلَمَّا
رَكِبَ النَّاسُ الصَّعْبَ وَالذَّلُولَ تَرَكْنَا الْحَدِيثَ عَنْهُ

= ... Tâvus *(Rahimehullah)*'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bu zat (yani Büşeyr b. Kâ'b), İbn-i Abbas (Radiyallahü anhü-

Tâvus'un Hal Tercemesi

Tâvus b. Keysan Ebû Abdirrahman el-Yemânî'dir. Zeyd b. Sabit, Âişe, Ebu Hüreyre, Zeyd b. Erkam İbn-i Abbas (R.A.) ve başka zatlardan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu Abdullah ile Zührî, İbrahim b. Meysere, Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî, Hanzala b. Ebî Süfyan ve başkaları rivayet etmişlerdir. Kendisi Yemen'in en büyük âlim ve âmili idi. Amr b. Dinar: «Tavus gibi görmedim.» der. Kays b. Said de: «Basra'da İbn-i Sirin nasıl eşsiz idi ise Tavus da bizde (Yemende) öyledir.» der. İlim yönünden üstün olduğu gibi zühd ve takvada da üstün idi. Yemen emiri bir defa ona 500 altın hediye gönderiyor, fakat kendisi almıyor.

(Devamı 49.cu sahifede)

(17) Es-Sindi S. 8 Mısır h. 1313

ma)'ya geldi ve ona hadis rivayet etmeğe başladı. İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh) kendisine :

— Şu ve bu hadise dön (yeniden oku)! dedi. Büşeyr de tekrarladı ve rivayete devam etti. İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh) yine :

— Falan ve falan hadisi tekrarla! dedi. O da yeniden okudu ve İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh)'a şöyle dedi :

— Bilmiyorum; acaba okuduğum bütün hadislerimi tanıyıp kabullendin de yalnız bunu (tekrarlananı) mı tanımadınız? yoksa hiç birisini tanımadın da sadece tekrarlanmasını istediğin hadisleri mi kabul ettin?

— İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh) ona :

— Gerçekten biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerine hadis uydurulmadığı müddetçe O'ndan hadis rivayet ederdik. Fakat halk serkeş ve uysal develere binmeye (yani insanlar iyi ve kötü her çeşit yola süluk etmeye) başlayınca biz O'ndan hadis rivayet etmeyi terk ettik, dedi.»

Bu rivayet, 27 numaralı **İbn-i Mâceh** hadisine ait beyan ettiğim 2'nci yoruma **daha uygun olur kanaatındayım.**

Müslim'in Mukaddime'ye aldığı bir başka hadis de şöyledir :

...عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: جَاءَ بُشَيْرٌ الْعَدَوِيُّ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ. فَجَعَلَ يُحَدِّثُ وَيَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَجَعَلَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَا يَأْذَنُ لِحَدِيثِهِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِ. فَقَالَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَالِي لَا أَرَاكَ تَسْمَعُ لِحَدِيثِي؟ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ

Tâvus .... **(Baştarafı 48.ci sahifede)**

Tavus Yemen ehlinin üstadı, müftüsü ve bereketi idi. Yüce bir mevkii vardı. Çok hac yapardı. Hac mevsiminde Mekke'de iken terviye (arafeden bir önceki güne terviye denir.) den bir gün evvel hicri 106 da vefat etti. Cenaze namazı Emevîlerin halifelerinden Hişam b. Abdilmelik tarafından kıldırıldı. Allah rahmet eylesin. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz S. 90 Mekke 1374)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا تَسْمَعُ . فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : إِنَّا كُنَّا مَرَّةً إِذَا سَمِعْنَا رَجُلًا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْتَدَرَتْهُ أَبْصَارُنَا وَأَصْغَيْنَا إِلَيْهِ بِآذَانِنَا فَلَمَّا رَكِبَ النَّاسُ الصَّعْبَ وَالذَّلُولَ ، لَمْ نَأْخُذْ مِنَ النَّاسِ إِلَّا مَا نَعْرِفُ

= ... Mücahid *(Rahimehullah)*'den rivayet edilmiştir ki :

Büşeyr el-Adevî İbn-i Abbas (Radiyallahü anhüma)'ya geldi ve hadis rivayet etmeye başlıyarak : «Kale Resûlullahı (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Kale Resûlullahi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) = Peygamber şöyle söyledi böyle söyledi.) demeyc girişti. İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh) ise onu dinlemiyor ve ona bakmıyordu. Biraz sonra Büşeyr :

— Yâ İbn-i Abbâs : Acaba ne için benim rivayet ettiğim hadisleri dinlediğini görmüyorum? Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadîslerini sana naklediyorum sen dinlemiyorsun, dedi. İbn-i Abbâs :

— (Eskiden) bir adam Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, dediği zaman gözlerimiz süratla ona yönelir, tüm kulaklarımızı ona verirdik. Fakat insanlar serkeş ve uysal deveye binince (yani hadislerin sıhhat durumunu dikkata almadan, rastgele her çeşit hadisi rivayet etmeye girişince) biz de onlardan, hadisleri almaz olduk. Ancak (bilip) tanıdığımız hadisleri alırız, dedi.

Bu rivayetin de 27 numaralı hadisin ilk yorumuna daha muvafık düştüğü kanısındayım.

٢٨ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ ، ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ مُجَالِدٍ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ قَرَظَةَ ابْنِ كَعْبٍ ؛ قَالَ : بَعَثَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى الْكُوفَةِ وَشَيَّعَنَا . فَمَشَى مَعَنَا إِلَى مَوْضِعٍ يُقَالُ لَهُ صِرَارٌ . فَقَالَ : أَتَدْرُونَ لِمَ مَشَيْتُ مَعَكُمْ ؟ قَالَ ، قُلْنَا : لِحَقِّ صُحْبَةِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَلِحَقِّ الْأَنْصَارِ . قَالَ : لَكِنِّي مَشَيْتُ مَعَكُمْ لِحَدِيثٍ أَرَدْتُ أَنْ أُحَدِّثَكُمْ بِهِ ، فَأَرَدْتُ أَنْ تَحْفَظُوهُ لِمَمْشَايَ مَعَكُمْ . إِنَّكُمْ تَقْدَمُونَ عَلَى قَوْمٍ لِلْقُرْآنِ فِي صُدُورِهِمْ ،

هَزِيزٌ كَهَزِيزِ الْمِرْجَلِ . فَإِذَا رَأَوْكُمْ مَدُّوا إِلَيْكُمْ أَعْنَاقَهُمْ وَقَالُوا : أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ .
فَأَقِلُّوا الرِّوَايَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، ثُمَّ أَنَا شَرِيكُكُمْ .

الحديث من أفراد المصنف .

TERCEMESİ

28) ... Şa'bî *(Rahimehullah)*'den :

Karaza b. Kâ'b (18) *(Radiyallahü anh)*'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Ömer (Rdiyallahü anh) **bizi Kufe'ye gönderdi.** (Bizi yolcu ederken) **Teşyi edip** (Medine dışındaki) **Sirâr denilen yere kadar beraberimizde yürüdü. Sonra 'beraberinizde buraya kadar ne için yürüdüğümü bilir misiniz?' diye sordu. Biz : 'Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sohbetinde bulunduğumuz** (sahabi olduğumuz) **ve Ensar'dan olduğumuz içindir, dedik. Ömer** (Radiyallahü anh) :

«Ben size bir hususu anlatmak için (buraya kadar) **beraberinizde yürüdüm. Ve yürüyerek gelmekliğimin hatırı için** (yapacağım tavsiyeyi) **iyice belliyeceğinizi umarak yürüdüm. Siz ateşte kaynayan tencere gibi Kur'an için gönülleri fokur fokur kaynayan** (yani Kur'an okumaya çok hararetli ve pek düşkün) **bir kavme varıyorsunuz. Onlar sizi gördükleri zaman** (problemlerinde sizleri hakem yapacakları, bütün işlerinde emirlerinize itaat edecekleri ve dini bilgileri sizden alacakları için) **sizlere boyun eğecekler ve Bunlar Hz. Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in Ashabıdır, diyeceklerdir. Siz Resûlullah** (Sallallahü Aleyh ive Sellem)**'den az hadis rivayet ediniz.** (Yani onların sizden hadis almak için duydukları iştiyaka ve fazla istekli olmalarına bakarak fazla rivayette bulunmayınız.) **Ben de** (sevabta) **sizin ortağınızım,** (Çünkü kendisi **onları** hayra delâlet etmiş oluyor.)» dedi.

Not : Bu hadis yalnız müellifin rivayet ettiği zevaid türündendir.

İZAHI

(Parantez içindeki kelimeler hadis-i şerif'in açıklanması için mütercim tarafından kullanılmıştır.)

---

(18) Karaza b. Ka'b b. Su'lebe b. Amr, Ensar'ın Hazreç kabilesindendir. Uhud ve ondan sonraki savaşlara katılmıştır. Hz. Ali zamanında Kufe kadılığı yaptı ve onun devrinde irtihal etti. Şa'bî ve Âmir b. Sa'd el-Becelî kendisinden rivayet etmişlerdir. Hulasa Sah. 315 Bulak 1301

Ömer (Radiyallahü anh) hadis rivayeti husûsunda gösterilmesi gereken tazim, saygı, önem ve ihtiyatı dikkatten uzak tutmamak için yâhut giden hey'etin hadis rivayeti ile fazla meşgul olmaları halinde esas görevleri olan halkın daha önemli görülen irşad hizmetinin aksaması ve halkın irşad sahasındaki istifadelerinin gevşemesi endişesi nedeni ile hey'etin rivayetle fazla meşgul olmamalarını istemiştir.

٢٩ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ، ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ ، قَالَ : صَحِبْتُ سَعْدَ بْنَ مَالِكٍ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ . فَمَا سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِحَدِيثٍ وَاحِدٍ .

TERCEMESİ

29) ... Es-Sâib b. Yezid *(Radiyallahü anh)*'den:

Demiştir ki: **«Ben Sa'd b. Malik** (bu zat Ebû Said-i Hudrî künyesi ile meşhurdur.) **(Radiyallahü anh) ile Medine'den Mekke'ye kadar yolda arkadaşlık ettim. Bir tek hadis rivayet ettiğini işitmedim.»**

İZAHI

Ebû Said-i Hudrî (Radiyallahü anh), 26'ncı hadisin izahında belirttiğim gibi **Müksirîn-i Sahabe**'dendir. O'nun rivayet ettiği hadislerin toplamı 1170'dir. Burada ise Sâib b. Yezid (Radiyallahü anh) ile beraber uzun bir yolculuk yaptığı halde tek bir hadis rivayet etmediği anlaşılıyor.

Sindî Haşiyesi Müellifi Ebü'l-Hasan Muhammed b. Abdilhâdi bu hadis üzerine diyor ki:19)

«Ashab-ı kiram (Radiyallahü anh)'ın çoğunun fazla hadis rivayeti ile meşgul olmayı istemedikleri anlaşılıyor. Onların ihtiyaç duydukları veya hadis taliblerinin iştiyaklarını gördükleri zaman hadis rivayet ettikleri ve başka zamanlarda rivayette bulunmadıkları muhtemeldir. Bu takdirde Ashab-ı kirâm (Radiyallahü anh)'den alınan meşhur hadisler hep bu şekilde rivayet edilmiş olur. Hadislerin tebliğini emreden فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ = «Hazır olanlar

(19) Sindî s. 9 Mısır 1313

hazır olmayanlara tebliğ etsinler.» hadis-i şerifini gözönünde bulundurdukları muhakkak olan Sahabîler bu emri Peygamberîyi ya ihtiyaç olduğu zaman hamletmişler, yahut her Sahabî, aldığı hadisleri, duymayanların bazısına rivayet etmiş ve bununla Peygamber'in emrini yerine getirmiş olduğu görüşünde idiler veyahut da tebliğ ile ilgili bu emr-i Peygamberîyi farz-ı kifaye türünden kabul ederek Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh) gibi bir kısım sahabîlerin rivayette bulunması ile tebliğ sorumluluğunun kalkmış olduğu neticesine varmışlardır.» (20)

(٤) باب التغليظ في تعمد الكذب على رسول الله ﷺ

4 — PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM) ÜZERİNE YALAN UYDURMANIN AĞIR VEBALİNİN BEYANI BÂBI

٣٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وسويد بن سعيد وعبد الله بن عامر بن زرارة وإسماعيل بن موسى قالوا : ثنا شريك ، عن سماك ، عن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار » .

TERCEMESİ

30) ... Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radiyallahü anh)*'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Kim bilerek benim üzerimde yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.»

Saib b. Yezid (R.A.)ın Hal Tercemesi

Saib b. Yezid b. Said b. Sümame el-Kindî.

İbn-i Uht-i Nemir diye tanınır. Sahabî oğlu Sahabî'dir. Rivayet ettiği hadislerden bir tanesinde Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Buharî ayrıca 5 hadisini almıştır. Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında Yezid b. Hasife, İbrahim b. Karız, Zührî ve Yahya b. Said gelir. Babası Vedâ haccına giderken 7 yaşında olan Saib'e de Hac yaptırdı. Hicrî 86 veya 91 yılında Medine'de vefat etti. Bir rivayete göre Medine'de en son vefat eden Sahabî bu zattır. (Bak : Hulasa : S. 132)

٣١ — حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى قَالَا : ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَكْذِبُوا عَلَيَّ فَإِنَّ الْكَذِبَ عَلَيَّ يُولِجُ النَّارَ » .

TERCEMESİ

31) ... Ali *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği mervidir; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

«Benim ağzımdan (kasden) yalan uydurmayınız. Çünkü benim namıma (bilerek) yalan uydurmak muhakkak (uyduranı, bilerek rivayet edeni, buna rıza göstereni ve her hangi bir ilişkisi olanı) cehenneme sokar.»

٣٢ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ ، ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ (حَسِبْتُهُ قَالَ مُتَعَمِّدًا) ، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ » .

TERCEMESİ

32) ... Enes b. Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Kim benim adıma — ravi diyor ki zannımca «bilerek» kaydını kullandı. — yalan uydurursa cehennemdeki yerine yerleşsin!» buyurdu, demiştir.»

٣٣ — حَدَّثَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ ، ثنا هُشَيْمٌ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ » .

Ebû Said-i Hudrî (R.A.)'ın Hal Tercemesi

İsmi Sa'd bin Mâlik olan Ebû Said Sahabî oğlu Sahabî'dir. Babası Mâlik b. Sinan (R.A.) Uhud gazasının mübarek şehidlerindendir. Uhud savaşı vuku bulduğunda Ebû Said henüz 13 yaşında olduğu için savaşa götürülmemişti. Fakat ondan sonraki savaşlarda ve Hudeybiye Biatında bulunmuştur. Kendisi sahabîlerin âlim ve fakihlerindendir. O'ndan 1170 hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan 26 hadisi Buharî ve Müslim ittifakla, 26 tanesini Buharî ve 52'sini Müslim yalnız rivayet etmiştir. Tarık b. Şihab, Said İbn-i Müseyyeb, Şa'bî ve Nafi gibi bir çok Tabiî kendisinden hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Vakidi, h. 74'de vefat ettiğini yazar. (Bak: Hulasa: S. 135)

TERCEMESİ

33)... Cabir (bin Abdillah) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir.

«Kim kasden benim üzerimde yalan söylerse cehennemdeki yerine hazır olsun.»

٣٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، ثنا محمد بن بشر، عن محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ «من تقول علي ما لم أقل فليتبوأ مقعده من النار».

TERCEMESİ

34) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den : Şöyle demiştir :
Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Benim söylemediğim bir şeyi kim bana bile bile isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın.»

٣٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، ثنا يحيى بن يعلى التيمي، عن محمد بن إسحاق، عن معبد بن كعب، عن أبي قتادة قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول، على هذا المنبر «إياكم وكثرة الحديث عني. فمن قال علي فليقل حقا أو صدقا ومن تقول علي ما لم أقل فليتبوأ مقعده من النار».

Câbir b. Abdullah (R.A.)'ın Hal Tercemesi

Ebu Abdillah Cabir (R.A.) Ensari ve Selemî'dir. İkinci Akabe görüşmesine katılan 70 küsur Ensar arasında yer alır. Bizzat Peygamber (A.S.)'den ilim ve feyiz almış zamanının Medine Müftüsü idi. Bedir savaşında bulunup bulunmadığında ihtilaf vardır. Fakat Hendek'te ve Biatü'r-Ridvan'da bulunduğu katidir. Ayrıca 19 savaşa katılmıştır. Müksirin (çok hadis rivayet eden) olan 6 sahabîden birisidir. O'ndan 1540 hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan 58 hadisi Buharî ve Müslim ittifakla, 28'ini Buharî ve 126'sını da Müslim münferiden rivayet etmişlerdir.

Kendisinden Şa'bi, Tavus, Ata, Said İbn-i Minâ, Ebu Zübeyr, Ebu Süfyân, Talha İbn-i Nafi, Hasen-i Basri, Muhammed İbn-i Münkedir ve başka pek çok zat rivayetde bulunmuşlardır. Bir asra yakın yaşamıştır. Hicri 78. yılda 94 yaşında iken irtihal etmiştir. Medine'de en son vefat eden Sahabî kendisidir. Cenaze namazını Medine Valisi Ebânİbn-i Osman kıldırmıştır. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz s. 43 ve Hulasa s. 59)

TERCEMESİ

35) ... Ebu Katade *(Radiyallahü anh)*'den : Şöyle demiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bu minber üzerinde iken şöyle buyurduğunu (bizzat) işittim :

«Benden çok hadis rivayet etmekten kaçının. Her kim benim üzerimde (benim ağzımdan) **bir şey söylemek isterse hak veya doğru** (bu tereddüt ravidendir) **söylesin. Kim benim söylemediğim bir sözü kasden uydurup bana isnad ederse cehennemdeki yerine yerleşsin.»**

٣٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَا : ثنا غُنْدَرٌ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ،
ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ أَبِي صَخْرَةَ ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ أَبِيهِ
قَالَ : قُلْتُ لِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ : مَالِي لَا أَسْمَعُكَ تُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَمَا أَسْمَعُ
ابْنَ مَسْعُودٍ وَفُلَانًا وَفُلَانًا ؟ قَالَ : أَمَا إِنِّي لَمْ أُفَارِقْهُ مُنْذُ أَسْلَمْتُ . وَلَـكِنِّي سَمِعْتُ مِنْهُ
كَلِمَةً . يَقُولُ « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ » .

TERCEMESİ

36) ... Abdullah İbn-i Zübeyr *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Ben (Aşere-i Mübeşşere'den olan babam) **Zübeyr bin el-Avvam** (Radiyallahü anh)**'a dedim ki :**

(Abdullah) **İbn-i Mes'ud** (Radiyallahü anh), **falan ve filan sahabînin hadis rivayet ettiklerini işittiğim gibi neden senin, Peygam-**

Ebû Katade'nin Hal Tercemesi

Ebû Katâde el-Ensarî es-Selemî'nin adı el-Haris b. Rıb'î'dir. Uhud ve diğer savaşlarda bulunmuştur. 170 hadis rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim birlikte onun 11 hadisini almışlar. Ayrıca Buharî 2 ve Müslim 8 hadisini rivayette bulunmuşlardır.

Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında oğlu Abdullah, İbn'ü-l Müseyyeb ve Mevlası Nafi' gelir.

Vefat tarihi hususunda muhtelif rivayetler vardır. En sıhhatli rivayete göre h. 54 yılında Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. (Bak : Hulâsa s. 457)

ber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadislerinden bir şey haber verdiğini işitmiyorum.

Zübeyr (Radiyallahü anh) şöyle cevap verdi:

— **İyi bil ki ben müslüman olduğum andan beri Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yanından hiç ayrılmadım** (yani benim bu tutumum, uzun zamandan beri sahabilik şerefine mazhar olduğum halde O'nun yanında az bulunduğumdan ileri gelmiyor.) **Fakat ben Resûlullah'ın: «Kim benim ağzımdan kasden yalan söylerse cehennemdeki oturağını hazırlasın!»** buyurduğunu işittim. (Yani hadis rivayetinde bulunmama mani budur. Çünkü eksik veya fazla söyleme hatasına düşebilirim.

٣٧ — حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ، ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ، عَنْ مُطَرِّفٍ ، عَنْ عَطِيَّةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ » .

T E R C E M E S İ

37) ... Ebû Saîd *(Radiyallahü anh)*'den; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir.

«Her kim ki taammüden üzerimde yalan uydurursa ateşten oturağına hazır olsun.»

BU BABDA GEÇEN HADİSLERİN İZAHI

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerine yalan uydurmanın ağır ve çetin cezaları mucip olduğuna dair bu bab'a alınmış bulunan 8 hadisin mânâları hemen hemen aynı olduğu gibi metinleri arasında da pek çok fark yoktur. Fakat senedleri tamamen ayrıdır. Müteaddit senedlerin bulunuşu ve özellikle çokluğu hadis'in kuvvet bakımından değer üstünlüğünü gösterir. Merhum Müellif bu nedenle, takriben ayni mânâyı ifade etmekle beraber senedleri ayrı olan bu hadislerin hepsini zikretmiştir.

«Her kim bilerek benim ağzımdan yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın.» mânâsını ifade eden hadis-i şerif mütevâtır hadislerdendir. İ m a m Ş â f i i (Radiyallahü anh)'nin **«Er-Risale»** adlı eserinin şerhinde S a y r a f î, bu hadisin 70 sahabî tarafından merfûan rivayet edildiğini yazar. Bunlar arasında **«Aşe-**

re-i Mübeşşere = cennetle müjdelenen 10 sahabî»nin hepsi mevcuttur. Bu hadisin ravilerinin sayısını 200'e çıkaranlar da vardır.

Hadisin «cehennemdeki yerini hazırlasın» cümlesi bazı âlimlerce bed dua olarak yorumlanmıştır. Yani «Allah onu cehennemde yerleştirsin.» diğerlerine göre müfterinin hak etmiş olduğu akibeti bildirir. Yani «O kimse cehenneme müstahak olmuştur. Ona hazır olsun.»

Hadisin gerekli açıklanması için 3 nokta üzerinde durmak isterim.

1. Yalanın mahiyeti
2. Peygamber üzerinde yalan uydurmak
3. Bu suçu işleyenin cehennemlik olması

1 — Ehl-i Sünnet'e göre gerçeğe aykırı haber vermeye yalan denilir. Muhbir ister kasden ister sehven yalan söylesin. Yalan söylemiş olması bakımından fark yoktur. Ancak hilaf-ı hakikat olduğunu bildiği halde kasden yalan söylerse günah işlemiş olur. Sehven söylerse günaha girmez. Mu'tezile mezhebine göre hilaf-ı hakikat söylenen bir sözün yalan sayılabilmesi için kasden ve bile bile söylenmiş olması şarttır. Yanılarak söylenen gerçek dışı söz yalan sayılmaz. Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşü delillerle isbat edilmiş ve mu'tezile'nin iddiaları reddedilmiştir. Bu husus konumuzun dışında olup uzun izah istediği için ona girmiyeceğim. Sadece şunu belirtmek isterim:

Bu babda geçen hadisler de Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşünü teyid eder. Çünkü kasıtlı ve kasıtsız söylenen hilafı- hakikat sözlerin her ikisi de yalan sayılmamış olsaydı ve Mu'tezile'nin iddia ettiği gibi gerçeğe aykırı bir sözün yalan sayılabilmesi için kasden söylenmiş olması şart olsaydı Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadislerde «Kim kasden yalan söylerse...» demiyecekti. Çünkü «Kasden» kelimesi zâid olurdu.

2 — Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerinde yalan uydurmak ve bile bile yâhut da yanılarak yapılır. Yanılarak yapılırsa belirtilen ağır cezaya mucip değildir. Çünkü Kitab, Sünnet ve İcma-ı Ümmetle sabittir ki, unutma veyâ yanılma ile işlenen kusurlar günah sayılmazlar. Fakat bile bile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ağzından yalan uydurmak, bilerek böyle uydurulmus hadisi nakletmek, her ne suretle olursa olsun buna aracı olmak ağır vebali ve büyük cezayı muciptir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in söylemediği bir sözün veya yapmadığı bir işin ona isnad edilmesi **«O'nun üzerinde yalan uydurma»** şumulüna girer. Demek ki kavlî sünnette olduğu gibi fi'lî sünnette de gerekli titizliği göstermek zorunluğu vardır. Diğer taraftan hiç bir konuda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e uydurma hadis isnadı caiz değildir.

Dalâlet fırkalarından biri olan «Keramiye»ye göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in getirmiş olduğu dinin lehinde ve onun neşri yolunda irşad, teşvik, korkutma ve benzeri amaçlarla hadis uydurmak caizdir. Fakat ahkâm hakkında caiz değildir. Bu görüşten hareketle onlar mevize konularında hadis uydurma cihetine gitmişlerdir.

K e r a m i y e'nin iddiası tamamen yersiz ve mesnedsizdir. Her hangi bir insanın yapmadığı ve söylemediği bir şeyi ona isnad etmek yüce dinimize göre büyük günahlardan sayılırken Fahr-i Kâinat efendimize uydurma söz ve fiil isnadı her ne maksadla olursa olsun nasıl caiz olabilir? Oysa ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ağzından çıkan, din ile ilgili her sözün ilâhî oluşu **«O, havadan konuşmaz; Konuştukları, ancak kendisine bildirilen vahy'dir.»** (21) ayeti ile tescil edilmiştir. Bu babda geçen hadislerin tümü her çeşit yalanı uydurmayı şiddetle yasaklar. Din ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) aleyhinde veya lehinde diye bir ayırım yoktur. M ü s l i m'in Mukaddime'sinin şerhinde N e v e v i ve İ b n - i M a c e h'in bu babının haşiyesinde S i n d i derler ki: K e r a m i y e'lerin bu iddiaları büyük bir gaflet ve apaçık bir cehalettir. Arap lügatını bilen hiç bir kimsenin böyle bir iddiayı ileri sürmesi bağışlanamaz.

Daha geniş tafsilat isteyenler, N e v e v i'nin şerhine müracaat etsinler.

3 — Kasden hadis uyduran veya uydurma olduğunu bildiği hadisi rivayet edenin cehennemlik olması hususu:

S i n d i bu konuda N e v e v i'den naklen diyor ki:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerinde kasden yalan uyduranın hakettiği ceza cehennem'dir. Cenab-ı Allah Tâalâ dilerse cezasını çektirir, dilerse afveder. Böyleleri katiyyen afv edilmiyecekler, diye bir mana çıkmaz. Zaten küfürden başka her hangi bir günahı işleyen kişinin mutlaka cehennemde tazip edileceğine

(21) Necm : 3, 4

dair bir hüküm yoktur. Allah'ın dilemesine kalmış, O'nun bileceği bir sırdır. Bunlar cehennemde tazib edilseler bile cezalarını bitirdikten sonra cehennemden çıkacaklar. Çünkü dinimize göre yalnız küfür üzerinde ölenler ebedi cehennemliktirler. Ölürlerken zerre kadar imanı olanlar bile neticede cehennemden kurtulmuş olurlar. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adına yalan uydurmanın büyük günah olduğu bu hadisten anlaşılıyor. Fakat bu suçu işleyen adam kâfir olmaz. **İmamü'l-Haremeyn**'in babası E b û M u - h a m m e d e l - C ü v e y n î bu iftirayı irtikab eden kişi dinden çıkmış olur, demişti. Fakat **İmamü'l-Haremeyn** bu fetvayı zayıf görerek, babasından başka hiç bir âlimin böyle bir şey söylemediğini ve babasının yanıldığını ifade etmiştir.

Hadis uydurma suçunu işledikten sonra tevbe eden suçlunun tevbesi ve tevbeden sonra rivayeti makbul mudur?

Bu hususta âlimler ikiye ayrılmışlar: Bir kısmı hayır kabul değil, demişlerdir. Fakat sahih ve umumî kaidelere uygun olan kavle göre tevbesi hem rivayeti makbuldur. Çünkü kâfir bile tevbe ederse (İman ederse) onun tevbesi ve rivayeti makbuldür. Hadis uydurma suçunu işleyen kişi kâfirden aşağı değildir.»

S i n d î ' nin N e v e v î ' den naklettiği parça burada bitti.

BU HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

Bu babda geçen hadislerden çıkan hükümler yukarıda verilen izahtan çıkarılabilir. Fakat özlü ve maddeler halinde belirtmekte fayda görüyorum:

1 — **Ehl-i Sünnet** mezhebine göre bilerek veya bilmeyerek söylenen hilaf-ı hakikat söz yalan sayılır. Bu hadisler, **Ehl-i Sünnet**'in görüşünü teyid eden delillerdendir.

2 — Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerinde kasden yalan uydurmak korkunç, şiddetle kaçınılması gereken büyük günahlardandır. Hadis uydurmayı mübah görmedikçe bu suçu işlemekle kişi dinden çıkmaz. Cumhurun görüşü budur.

3 — Bir tane hadisi uyduran kişi fasık olur. Bütün rivayetleri reddedilir. Hiç bir hadisi ile ihticac yapılamaz. Şayet tevbe etse bile bir çok âlime göre rivayetleri yine tutarsız sayılır. Fakat mutemed kavle göre nasuh tevbe ile tevbe ederse tevbe ve rivâyeti kabul edilir.

4 — Hadis uydurmak işi ister ahkâm ile ilgili olsun ister tergib terhib (korkutmak) mevize ve benzeri konularda olsun hepsi en büyük günahlardandır.

5 — Hadis uydurmak büyük günah olduğu gibi uydurma hadisi bile bile rivayet etmek veyâ uydurma olduğundan şüphe edilen hadisi nakletmek de büyük günahtır.

Âlimler: «Hadis rivayet etmek isteyen adam önce tetkik etmelidir. Eğer sahih veya hasen ise «Kale Resûlullahi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) = Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu», veya buna benzer kesin bir ifade kullansın. Hadisin zayıf olduğu ihtimali varsa kesinlik ifade etmeyen «rivayet edildiğine, anlatıldığına, söylendiğine göre» ve benzeri bir ta'bir kullansın.» diye tavsiyede bulunmuşlardır.

6 — Peygamber adına yalan uydurmanın yasaklığı hakkındaki hadislerin çoğunda «kasıtlı uydurma» kaydı mevcuttur. Bazılarında ise yoktur. Olmayanlar da olanlar gibi yorumlanır. Aksi takdirde sehven yapılan rivayetin de günah olması gerekecektir. Oysa ki sehven yapılan işler muaftır.

(٥) باب من حدّث عن رسول الله ﷺ حديثا وهو يرى أنه كذب

5 — YALAN OLDUĞUNU BİLDİĞİ VEYA SANDIĞI HALDE BİR HADİSİ RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELEM)'DEN RİVÂYET EDENİN BEYAN BÂBI

٣٨ - حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، ثنا علي بن هاشم ، عن ابن أبي ليلى ، عن الحكم ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن علي ، عن النبي ﷺ قال « من حدّث عني حديثا وهو يرى أنه كذب فهو أحد الكاذبين » .

TERCEMESİ

38) ... Hz. Ali *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«Herkim, yalan olduğunu sandığı bir hadisi benim hadisim olmak üzere rivayet ederse iki yalancıdan birisi de odur.»

٣٩ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ : ثنا وَكِيعٌ . ح وثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَا : ثنا شُعْبَةُ ، عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ سَمُرَةَ ابْنِ جُنْدَبٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ حَدَّثَ عَنِّي حَدِيثًا وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ » .

TERCEMESİ

39) ... Semûre b. Cündüb *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Kim yalan olduğunu bilerek veya zan ederek bir hadîsi benden rivâyet ederse iki yalancıdan birisi de odur.»

٤٠ — حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ عَلِيٍّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ رَوَى عَنِّي حَدِيثًا وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ » .

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ، أَنْبَأَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى الْأَشْيَبُ عَنْ شُعْبَةَ . مِثْلَ حَدِيثِ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ .

TERCEMESİ

40) ... Ali *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdular :

Semûre b. Cündüb (R.A.) Hal Tercemesi

Semûre b. Cündüb b. Hilâl el-Ferazî, Basra'da otururdu. 123 hadis rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim onun iki hadisinde ittifak etmişler ayrıca yalnız Buharî 2 hadisi ve Müslim 4 hadisi münferiden rivayette bulunmuşlardır. Kendisinden Abdullah b. Beride, Hasan-i Basrî ve Ebu Nadra hadis almışlardır. İbn-i Abdi'l-Berr diyor ki : Semûre, Müksirin-i Huffaz (çok hadis belleyip rivayet edenler) dandır. İbn-i Sirin de der ki : Semûre, çok güvenilir, hadiste fazlası ile sadık, İslâmı ve müslümanları gerçekten seven bir zat idi. İbn-i Abdi'l-Berr, onun Basra'da h. 58 veya 59 yılında vefat ettiğini söylemiştir. Kûfe'de vefat ettiğini söyleyenler de vardır. (Bak : Hülasa Sah. 156)

«Kim bir hadisin uydurm a olduğunu bildiği veya zan ettiği halde onu benden rivayette bulunursa iki yalancıdan birisi de kendisidir.»

٤١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، ثنا وكيع ، عن سفيان ، عن حبيب بن أبي ثابت ، عن ميمون بن أبي شبيب ، عن المغيرة بن شعبة قال : قال رسول الله ﷺ «من حدث عني بحديث وهو يرى أنه كذب فهو أحد الكاذبين» .

TERCEMESİ

41) ... El-Müğîre b. Şu'be *(Radiyallahü anh)*'den Rslûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«Kim bir hadisin uydurma olduğunu bildiği veya zan ettiği halde benden rivayette bulunursa iki yalancıdan birisi de kendisidir.»

BU BABDA GEÇEN 4 HADİSİN İZAHI

Burada geçen 4 hadisin manası aynıdır. Dikkat edilecek olursa manayı hiç etkilemiyen bir iki kelime hariç, metinleri arasında da bir fark yoktur. Fakat senedleri tamamen değişiktir.

Hadisin kuvvet derecesinin tescili için müsannif, kendisine intikal eden bütün rivayetleri nakletmiştir.

4'üncü babda geçen hadisler Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerinde bile bile yalan uydurmanın ağır vebâl olduğunu ifade ediyor. Bu babda geçen hadisler ise, böyle olan hadisleri rivayet etmenin yasaklığını beyan ediyor. Uydurma olduğu bilinen veya sanılan hadisleri rivayet etmek, yalancılığın en çirkini ve iftiranın en şeniidir. Küfür ve şirkten sonra gelen en büyük günah-

El Muğîre b. Şûbe (R.A.)'ın Hal Tercemesi

El-Muğîre b. Şu'be b. Ebi Âmir es-Sakafî Ebu Muhammed, Hendek savaşı zamanında müslüman olmuş Hudeybiye seferine katılmıştır. Rivayet ettiği 136 hadisten Buharî ve Müslim müttefikan 9, Buhari 1 ve Müslim 2 hadisi münferiden almışlardır. Kendisinden Hamza ve Urve ismindeki iki oğlu, Şa'bî ve bir çok kişi rivayette bulunmuşlardır. Kendisi Yemâme, Yermûk ve Kadisîye savaşlarına katılmıştır. Çok akıllı, üstün zekâlı ve dâhî idi. El-Heysem'in dediğine göre h. 50. yılda vefat etmiştir. (Bak : Hulâsa sah. 385)

lardandır. Çünkü bu babdaki hadislerden anlaşıldığı veçhile uydurma hadisleri rivayet eden kişi uyduran kişinin suç ortağı durumundadır.

Mevzû' ve **muhtalak** diye isimlendirilen uydurma hadis ile amel etmek mutlaka haramdır. Böyle bir hadis, ister ahkâma ait olsun ister tergib, terhib, irşad gibi din lehinde yapılan çalışma ile ilgili olsun uydurma olduğu bilinir veya sanılırsa onu rivayet etmek katiyetle haram ve yukarıda belirtildiği gibi en büyük günahlardandır.

Hadisin metninde geçen الكاذبين kelimesi tesniye **(El-Kâzibeyn = iki yalancı)** ve çoğul **(El-Kâzibîn = yalancılar)** olarak okunabilir. İbn-i **Maceh**'in bu nushasını inceleyerek bastıran M u h a m m e d F u a d A b d ü l b a k i bu kelimeyi tesniye şeklinde harekelemiştir. E b û N a î m e l - A s b a h â n î, **Sahih-i Müslim** üzerinde yazdığı **El-Mustahraç** adlı eserinde rivayet ettiği S e m û r e hadisinde **«El-Kâzibeyn»** kelimesini tesniye şeklinde naklettikten sonra uydurma hadis rivayet edenin o hadisi uyduranın suç ortağı olduğunun bu hadisle isbat edildiğini beyan eder. Cünkü «Uydurma **hadis rivayet eden kişi iki yalancıdan birisidir.»** diye buyurulunca şu mana çıkyor: İki yalancıdan birisi hadis uyduran, diğeri de onu rivayet edendir.

E b û N a î m daha sonra rivayet ettiği E l - M u ğ î r e hadisinde الكاذبين kelimesinin tesniye ve çoğul olduğunda tereddüt ettiğini açıklar.

N e v e v î ise bu kelimeyi çoğul olarak tesbit ettiğini ve meşhur olanın da bu olduğunu ifade eder. Bu arada K a d ı I y a z ' ın da bizce bu kelime çoğul olarak mervîdir, dediğini nakleder.

Hadisin metninde geçen يرى kelimesi de mâlum ve mechûl (Yerâ ve Yürâ) olarak rivayet edilmiştir. 38 nolu rivayette mechûl, diğer 3 rivâyette malum olarak harekelenmiştir. N e v e v î, meçhul olan rivayetin meşhur olduğunu ve bunu tesbit ettiğini yazar. Daha sonra malum için olabildiğinin bazı hadis âlimleri tarafından ifade edildiğini beyan ettikten sonra:

«Meçhul okunduğu zaman **«Yüra = sanılır»** demektir. Mâlum olarak okunduğu zaman **«Yera = bilir** veya **sanır»** demektir. Uydurma olduğunu bilerek veyâ sanarak hadis rivayeti yasaklandığı-

na göre uydurma olduğunu bilmeyen ve zannetmeyen kişinin rivayette bulunmasında sakınca yoktur. Başka adamlar o hadisin uydurma olduğunu bilseler veya zan etseler bile bu durumdan haberi olmayan râvi için vebal yoktur.» der. (22)

İ b n - i M a c e h ' in haşiyesi Sindî, hadisin açıklamasını yaparken N e v e v i ' nin sözlerini naklettikten snra der ki:

Hadisin metninde geçen يرى kelimesini zan manasına yorumlamak daha şümullü ve ihtiyatlıdır. (Zira bu takdirde bir hadisin uydurma olduğu kesinlikle bilinmese bile rivayetinin yasaklığı hükme bağlanmış oluyor.)

Diğer taraftan hadisin uydurma olduğundan şüphelenen veya uydurma olup olmadığını düşünmeyen râvinin günaha girmediği N e v e v î ' nin sözlerinden çıkıyor. Bence bu mana hadisten anlaşılmıyor. Ancak bu durumdaki ravînin Peygamber üzerinde yalan söyleyenlerden sayılmadığı anlaşılır. Şüphe ve gaflet halindeki rivayet mes'uliyetten halî değildir. (23)

Uydurma hadisi rivâyet eden kimse şayet onun uydurma olduğunu belirtirse rivayet etmesinde bir sakınca yoktur.

(٦) باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين

6 — HİDAYETE ERDİRİLMİŞ OLAN HULEFÂ-YI RAŞİDÎN'İN SÜNNETİNE İTTİBA BÂBI

٤٢ — حدثنا عبد الله بن أحمد بن بشير بن ذكوان الدمشقي، ثنا الوليد بن مسلم، ثنا عبد الله بن العلاء (يعني ابن زبر). حدثني يحيى بن أبي المطاع، قال: سمعت العرباض بن سارية يقول: قام فينا رسول الله ﷺ، ذات يوم، فوعظنا موعظة بليغة وجلت منها القلوب وذرفت منها العيون. فقيل: يا رسول الله. وعظتنا موعظة مودع. فاعهد إلينا بعهد. فقال «عليكم بتقوى الله. والسمع والطاعة، وإن عبدا حبشيا. وسترون من بعدي اختلافا شديدا. فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين.

---

(22) Nevevî'nin Müslim şerhi mukaddime bahsi

(23) Sindî Sah. 10

عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ . وَإِيَّاكُمْ وَالأُمُورَ الْمُحْدَثَاتِ . فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ » .

TERCEMESİ

42) ... Yahya bin Ebi'l-Mutâ'dan rivaye t edildiğine göre kendisi İrbâd İbn-i Sâriye'den şöyle söylediğini işitmiştir : *(Radiyallahü anhüma)*.

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir gün bizde kaldı. Kalbleri titreten ve gözleri yaşartan çok korkutucu bir mev'ize ile bize vaaz etti. O'na denildi ki : «— Yâ Resûlullah! *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* vedâlaşan kimsenin yaptığı vaaz gibi nasîhat ettin. Bize tavsiyelerde bulun.» Bunun üzerine Rslûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Takvaya yapışınız ve başınızdaki Halife siyah bir köle dahî olsa onu dinleyip itaat etmeye sarılınız. Siz benden sonra şiddetli ihtilâfı göreceksiniz. Onun için benim sünnetime ve hidayete mazhar kılınmış olan Hulefâ'yı Raşidîn'in sünnetlerine yapışınız. Bu sünnetleri dişlerinizle sıkıca tutunuz. (Yahut karşılaştığınız eziyetlere tahammül için dişlerinizi sıkınız.) İhdas edilen (dinde dayanağı olmadan dîne sokulmak istenen) şeylerden sakının. Çünkü her bid'at dalâlettir.»

٤٣ — حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بِشْرِ بْنِ مَنْصُورٍ ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ السَّوَّاقُ قَالَا : ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ ، عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيِّ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ يَقُولُ : وَعَظَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَوْعِظَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ . فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ . إِنَّ هٰذِهِ لَمَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ . فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا ؟ قَالَ « قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى الْبَيْضَاءِ . لَيْلُهَا كَنَهَارِهَا . لَا يَزِيغُ عَنْهَا بَعْدِي إِلَّا هَالِكٌ . مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا . فَعَلَيْكُمْ بِمَا عَرَفْتُمْ مِنْ سُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ . عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ . وَعَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ . وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا . فَإِنَّمَا الْمُؤْمِنُ كَالْجَمَلِ الْأَنِفِ . حَيْثُمَا قِيدَ انْقَادَ » .

TERCEMESİ

43)... Abdurrahman bin Amr es-Selemî'nin, İrbad b. Sariye *(Radiyallahü anhüma)*'dan şöyle söylediğini işittim, dediği rivayet edilmiştir :

Resûlûllah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bize öyle bir vaaz etti ki ondan gözler(imiz) yaşardı ve kalbler(imiz) titredi. Bunun üzerine biz dedik ki: «— Ya Resûlullah! *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Bu vaazınız vedâ eden bir kimsenin vaazına benzer, bize neleri tavsiye edersiniz?» Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

«Ben sizi, gecesi gündüzü gibi apaydın olan (en küçük bir şüpheyi kabul etmeyen gayet açık) bir din üzerinde bıraktım. Benden sonra ancak helâk olanlar, o dinden (başka yönlere) sapar. Sizden kim yaşarsa fazla ihtilafa şahid olacaktır. Onun için bilip tanıdığınız sünnetime ve hidayete erdirilmiş olan Hulefâ'yı Raşidîn'in sünnetlerine yapışınız. Bunları dişlerinizle sıkıca tutunuz (ya 'da musibetlere karşı dişlerinizi sıkınız.) Başınızdaki halîfe siyah bir köle bile olsa ona itaattan ayrılmayınız. Çünkü mü'min, (tavazu' ve uysallığı bakımından) burnuna yular takılmış deve gibidir hangi tarafa sevkedilirse uyar.»

٤٤ — حدثنا يحيى بن حكيم ، ثنا عبد الملك بن الصباح المسمعي ، ثنا ثور
ابن يزيد ، عن خالد بن معدان ، عن عبد الرحمن بن عمرو ، عن العرباض بن سارية .
قال: صلى بنا رسول الله ﷺ صلاة الصبح ثم أقبل علينا بوجهه فوعظنا موعظة بليغة.
فذكر نحوه .

TERCEMESİ

44) ... İrbad b. Sariye *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize sabah namazını kıldırdı. Sonra (mübarek) yüzünü bize döndürüp çok te'sirli bir vaaz irad buyurdu. (Ravi İrbad, bundan sonra 42 ve 43 nolu hadiste anlattığımızın benzerini anlattı.)»

ALTINCI BABDA GEÇEN ÜÇ HADİSİN AÇIKLAMASI

Hulefâ'yı Raşidîn'in sünnetlerine ittiba etmenin beyanı hakkında bu babta rivayet edilen hadislerin 3'ünü de Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivayet eden sahabi İ r b a d b. S â -

r i ye (Radiyallahü anh)'dir. (24) Fakat bunlar üç ayrı sened ile İbn-i Maceh'e **ulaşmıştır.** Hadislerin hepsinde **Hulefâ'yı Raşidîn**'in sünnetlerine yapışma emri verilmekle beraber başka hususları ihtiva etmeleri bakımından yek diğerinden farklıdır.

Hadislerde geçen **Hulefâ'yı Raşidîn**'den maksadın ilk 4 halife (Radiyallahü anhüm) olduğunu söyleyenler vardır. Bâzı âlimler ise, bundan maksad 4 büyük halife ve onların siretini takınıp izlerini takip eden başka halifeler ve müctehid olan büyük imamlardır. Zira hakkın daima üstün tutulması, İslâmiyetin yaşatılması ve halkın dosdoğru yola irşadı bakımından bunlar da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in halifeleridir, demişlerdir.

Hadîslerin metninde geçen عَضُّوا عليها بالنواجذ **«Bu sünnetler üzerinde dişlerinizi sıkınız»** cümlesi iki şekilde yorumlanmıştır · Bâzı âlimler, bu cümle ile mezkûr sünnetlere sımsıkı sarılmak ve kaçırılmaması için azami gayreti sarfetmek isteniyor, demişler. Diğer bir kısım âlimlere göre bununla halkın ihtilafa düştükleri ortamda sünnetlere sarılmak uğrunda karşılaşılacak güçlükler ve musîbetler müvâcehesinde tahammül etmek ve dişleri sıkmak tavsiye edilmiş oluyor.

42 nolu hadisin sonunda geçen **«İhdas edilen şeylerden sakınınız»** cümlesi ile sakınılması istenen şeyler, dinde aslı olmayan ve dinî kaynaklara aykırı düşen hususlardır. Dinî kaynaklara uygun olan hususlar Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sonra ihdas edilmiş olsa bile bu yasağın şümulüne girmez. Hadisin **«Benim sünnetime ve Hulefâ'yı Raşidîn'in sünnetlerine yapışınız»** emr-i Nebevisi bunu gösteriyor. Zira eğer halifelerin sünnetleri Peygamberin sünnetinin aynısı olmuş olsaydı «halifelerin sünnetlerine yapışınız» sözü fazla olurdu. (25)

Bidat hakkında 7'nci babta geniş tafsilat yapılacaktır.

---

(24) İrbad b. Sariye es-Selemî Ebû Necih Suffe ehlindendir. Bilahare Humusta ikamet etti. Hadis rivayet edenlerdendir. Kendisinden de Cübeyr b. Nefir ve Halid b. Midan rivayette bulunmuştur. H. 75'te vefat ettiği rivayet edilmiştir. Hulâsa Sah. 305

(25) İbn-i Maceh'in haşiyesi es-Sindî s. 11

(٧) باب اجتناب البدع والجدل

7 — BİDATLARDAN (26) VE MÜCADELEDEN (27) UZAK KALMANIN BEYAN BABI

٤٥ — حدثنا سويد بن سعيد، وأحمد بن ثابت الجحدري. قالا: ثنا عبد الوهاب الثقفي، عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن جابر بن عبد الله. قال: كان رسول الله ﷺ إذا خطب احمرت عيناه وعلا صوته واشتد غضبه كأنه منذر جيش يقول: صبحكم. مساكم. ويقول «بعثت أنا والساعة كهاتين». ويقرن بين إصبعيه السبابة والوسطى. ثم يقول «أما بعد. فإن خير الأمور كتاب الله. وخير الهدي هدي محمد. وشر الأمور محدثاتها. وكل بدعة ضلالة». وكان يقول «من ترك مالا فلأهله. ومن ترك دينا أو ضياعا فعلي وإلي».

TERCEMESİ

45) ... Câbir b. Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hutbe okuduğu zaman gözleri kızarır, sesi yükselir ve öfkesi şiddetlenirdi. Sanki, kendisi, düşman ordusunu gözetleyen «Muhakkak düşman, size sabahleyin baskın yapacak, akşam hücum edecektir», diyen bir gözcü idi. (Tehlikeye karşı halkı uyarır), ve «Kıyâmet günü ile ben bunlar gibi gönderildim» derdi. Böyle söylerken şehâdet parmağı ile onun yanındaki orta parmağını birleştirirdi. Sonra derdi ki: «Konuşulan sözlerin en hayırlısı Allah Teâlânın Kitabıdır. Yolların en güzeli Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yoludur. İşlerin en kötüle-

---

(26) Bidat : Geçmişte örneği olmaksızın yapılan her şeye denir. Şer-i Şerifte ise Resulullah (S.A.V.) zamanında olmayan bir şeyi ihdas etmektir. İmam-ı Şafiî demiştir ki dinî sahada ihdas edilen şeyler iki kısımdır. Eğer Kitap, Sünnet, Eser ve İcmâ'dan birisine ters düşerse bidat-ı Mezmume (kötü ve sapıklık bid'atı) dir. Şayet bunlara aykırı olmayan bir hayırlı iş ise o, bidat-ı Memduha (güzel ve övgüye layık) bid'attır. Kastalânî C. 12, S. 227 Mısır h. 1306

(27) Burada yasaklanan mücadele-cedel, bile bile batılı savunup hakkı batıl göstermeğe girişmektir. Hak ve doğruyu araştırıp bulmak için usulü dairesinde fikir teatisinde bulunmak ve munazara etmek bu yasağa girmez. es-Sindî sah. 13

rinden birisi de (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den) **sonra ihdâs edilen** (Dine sokulmak istenen) **asılsız şeylerdir. Bid'atlar**(ın çoğu) **dalâlettir.»** Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hutbelerinde şöyle de derdi: **«Kim** (ölüp de) **mal bırakırsa,** (bıraktığı mal) **onun mirasçılarınadır. Kim** (ölüp de karşılıksız) **borç bırakırsa veyâ** (bakıma muhtaç) **çoluk çocuk bırakırsa onun borcunu ödemek ve âile efradına bakmak bana aittir.»**

İ Z A H I

Hutbe irad ederken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gözlerinin kızarması, sesinin yükselmesi ve öfkesinin şiddetlenmesinin sebebini, S i n d î şöyle açıklar:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hitabet esnasında dikkatini temas ettiği konuya teksif edince O'na tecelli eden ilâhi heybet ve azametin izleri belirgin bir şekilde mübârek vücudu üzerinde görülürdü. Diğer taraftan O'nun heyecanlı konuşması sayesinde sözleri etkin bir tarzda dinleyicilerinin kalbine iyice yerleşmiş olurdu.

Sahih-i **Müslim**'ın, cuma bahsine alınan bu hadisin şerhinde İ m a m - ı N e v e v î der ki:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hutbede takındığı bu tavırdan mülhem olarak hatibin, hutbesini heyecanlı, etkili ve gürsesli okuması, konusuna uygunluğunu göz önünde tutması müstehap kılınmıştır. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, hutbede halkı büyük günahlara ve tehlikeli durumlara karşı uyardığı zaman öfkesinin artmış olması muhtemeldir.

K â d î I y â z' a göre, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şahadet parmağı ile onun yanındaki orta parmağını birleştirerek söylediği: **«Ben ile kıyâmet günü bunlar gibi gönderildim.»** sözü ile bu iki parmak arasında başka parmak bulunmadığı gibi kendisi ile kıyamet günü arasında bir peygamber bulunmadığını veyahut iki parmak arasında az bir fark olduğu gibi kendisi ile kıyâmet günü arasında da az bir süre bulunduğunu kasdetmiştir.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hutbesinde أَمَّا بَعْدُ sözünü kullandığı bu hadisle sâbit olduğu için **Cuma, Bayram** ve

sair hutbelerde olsun, vaazların girişinde ve kitabların mukaddimesinde olsun bu cümleyi kullanmak müstahabtır. Sahîh-i **Buharî'**de bunun müstahablığı hakkında açılan müstakil bir babta konuya ait bir kaç hadis de zikredilmiştir. Bu cümlenin ilk olarak Hz. D â v u d (Aleyhis'salâtü ves'selâm) tarafından kullanıldığını söyleyenler vardır. Umûmiyetle besmele, hamd ve salât'dan sonra söze başlanırken kullanılan bu cümle, bir konudan diğer bir konuya geçiş işareti olarak kullanılır. Özlü tercemesi: أَمَّا بَعْدُ = **Amma geçen sözlerden sonra...**

İ m a m - ı N e v e v i sözlerine devamla der ki, hadisin metninde geçen كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ = **Her bid'at dalâlettir**, cümlesi amm-ı mahsustur. Yani umumî görülmekle beraber kasdedilen mana umumî değildir. Bu cümle 'Bid'atların çoğu dalâlettir ,anlamınadır. Buna benzer hadisler de aynı şekilde yorumlanır. Hz. Ö m e r (Radiyallahü anh)'ın terâvih namazı hakkında نِعْمَةُ الْبِدْعَةُ = **Teravih güzel bid'attır)** sözü bu yorumu te'yid eder. Cümlenin başında kullanılan ve umûmilik ifade eden كُلُّ = **Küllü** kelimesi bu yoruma mani değildir. Zira aynı kelimenin kullanıldığı bazı ayet ve hadisler de tahsisli kullanılmıştır. Meselâ A h k â f sûresinin 25. ayetinde geçen تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا = **O azâb rüzgârı her şeyi** —yani bir çok şeyi— helak eder, cümlesinde geçen كُلّ kelimesi bu şekilde yorumlanır. Zira H û d (Aleyhis'salâtü ves'selâm) ve mü'minler o rüzgârdan zarar görmediler.

İ m a m - ı N e v e v î bu arada şöyle söyler:

«Âlimler demişler ki, bid'at şu beş çeşite ayrılır: **Vacib, mendûb, haram, mekrûh ve mübah.**

Meselâ mülhidelere ve benzeri taifelere karşı kelâmcıların delilleri tanzim etmeleri vacib olan bid'atlardandır. İlmî kitabları tasnif etmek, medreseleri (okulları), fakirler için yurtları ve benzeri müesseselerini açmak mendub olan bid'atlardandır. Çeşitli yemekleri almak hususunda açılmak mübah sayılan bid'atlardandır. Mekruh ve haram olan bid'atlar bellidir. **Tehzibü'l-Esmâ ve'l-Lügat** adlı eserimde bu konuyu tafsilatlı delilleri ile birlikte izah etmişim.»

İ m a m - ı N e v e v î hadisin, **«Kim (ölüp de karşılıksız) borç bırakırsa veya (bakıma muhtaç) çoluk çocuk bırakırsa...»** metnini açıklarken de âlimlerin şöyle dediklerini nakleder:

Borçlu ölüp de borcunu karşılayacak mal bırakmayan ölülerin cenaze namazını Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kılmazdı. Böylece müslümanların borçlanmayı küçümsemelerini ve borç ödeme işini ihmal etmelerini önlemek isterdi. Cenâb-ı Hakk'ın yardımı ile müslümanlar zaferler kazanarak Fütûhatta bulununca Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Kim ölüp de (karşılıksız) borç bırakırsa borcunu ödemek bana aittir.» buyurdular ve borçları ödemeye başladılar. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından bu borcun ödenmesi vacip mi idi yoksa bir ikram mahiyetinde mi idi? Bunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. En kuvvetli kavle göre; vâcip idi. Diğer taraftan bu mecburiyet Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsûs mudur, değil midir? Bâzı âlimler, bu durum Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsus idi. Halifeler ve diğer devlet yetkilileri buna mecbûr değildir, demişlerdir. Bâzı âlimler de eğer devlet hazinesi buna müsaid ise ve daha önemli harcama yeri yoksa devlet adamları böyle borçları ödemekle mükelleftirler, demişlerdir.

٤٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ مَيْمُونٍ الْمَدَنِيُّ ، أَبُو عُبَيْدٍ ، ثنا أَبِي ، عَنْ مُحَمَّدِ
ابْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ ،
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « إِنَّمَا هُمَا اثْنَتَانِ . الْكَلَامُ وَالْهَدْيُ .
فَأَحْسَنُ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ . وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ . أَلَا وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ .
فَإِنَّ شَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا . وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ . وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ . أَلَا لَا يَطُولَنَّ
عَلَيْكُمُ الْأَمَدُ فَتَقْسُوَ قُلُوبُكُمْ . أَلَا إِنَّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ . وَإِنَّمَا الْبَعِيدُ مَا لَيْسَ بِآتٍ .
أَلَا إِنَّمَا الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ . وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ . أَلَا إِنَّ قِتَالَ الْمُؤْمِنِ كُفْرٌ
وَسِبَابُهُ فُسُوقٌ . وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ . أَلَا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ .
فَإِنَّ الْكَذِبَ لَا يَصْلُحُ بِالْجِدِّ وَلَا بِالْهَزْلِ . وَلَا يَعِدِ الرَّجُلُ صَبِيَّهُ ثُمَّ لَا يَفِي لَهُ .
فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ . وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ . وَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي
إِلَى الْبِرِّ . وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ . وَإِنَّهُ يُقَالُ لِلصَّادِقِ : صَدَقَ وَبَرَّ . وَيُقَالُ لِلْكَاذِبِ :
كَذَبَ وَفَجَرَ . أَلَا وَإِنَّ الْعَبْدَ يَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا » .

TERCEMESİ

46) ... Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radiyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu mervidir :

— **Kitab ve Sünnetten başka uyulması gerekli 3'üncü bir şey yoktur.** (Yani insanların mükellef bulundukları hususlar Kitab ve Sünnette derli toplu olup kolayca bilinebilir. İçine başka şeylerin katılmamasına dikkat edilmelidir.) **Sözlerin en güzeli Allah Taalâ'nın kelamı ve yolların en güzeli Hz. Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yolu, siretidir.** (İrşadların en güzeli ve hedefe ulaştırıcısı Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in irşadıdır. O'nun dini ve sünnet-i seniyyesi dinlerin ve sünnetlerin en faziletlisidir).

Dikkat! (sonradan) dinde ihdas edilmek istenen şeylerden sakının. Çünkü şer işlerden birisi de ihdas edilen şeylerdir. (Dinde) icad edilen her şey bid'attır. Bid'atlar(ın çoğu) dalalettir. Dikkat! emel ve arzularınız uzayıp size ecelinizi unutturmasın. Aksi takdirde kalbleriniz katılaşır. Dikkat! Gerçekten gelici olan (ölüm ve ondan sonraki diriliş ve âhiret ahvali gibi) **şey(ler) yakındır. Hakikaten gelmiyecek - olmıyacak olan şey, uzak sayılır.**

Dikkat! Şakavetli (bedbaht), **ancak o kimsedir ki annesinin karnında iken şaki olur, mes'ud adam da ancak o kimsedir ki başkasından ibret alır.** (Günahları işlemek yüzünden kötü duruma düşenlerin feci akibetlerinden ders alır aynı vaziyete düşmemek için günahlardan kaçınır.)

Dikkat! Mü'minle döğüşmek küfür ehlinin ve ona sövmek fâsıkların işidir. (Gerçek müslümana yaraşmaz.) **Müslüman için 3 günden fazla süre ile (din) kardeşini bırakması** (ona küs durması) **helâl değildir.**

Dikkat! Yalancılıktan şiddetle kaçının. Çünkü ne ciddi ne de şaka yollu yalancılık mübah değil, müslümanın **şanına yakışmaz. Sakın kimse, yerine getirmiyeceği bir şeyi (küçük yaştaki) çocuğuna (bile) vadetmesin** (yani bu davranış bile yalancılığa girer). **Çünkü yalancılık gerçekten (insanı) fücûre (şerre) sürükler. Şer de cehenneme götürür. Doğruluk da muhakkak (insanı) hayra yöneltir, hayırlı işler de cennete kılavuz olur. Doğru adam için «O, doğru söyledi hayır işledi» denir.** Yalancı **kişi için de «O, yalan söyledi şer işledi» denir.**

Dikkat! Kul gerçekten yalan söyleye söyleye bu hali kendisine

şiar edinir. Nihayet yalancılığı itiyad haline getiren bu idmanlı yalancı, Allah Tealâ'nın divanında «Kezzab» olarak yazılır.»

İ Z A H I

Hadîsin baş kısmı bid'attan kaçınmayı emretmektedir. 45 nolu hadisin izahında bid'at ile ilgili gerekli bilgi verildi. Hadiste daha sonra bitip tükenmek bilmeyen ihtirasların ve bunun sebep olduğu katı yürekliliğin önüne set çekilmesi için ölümün ve âhiret ahvalinin hatırlanması ve uzak tutulmaması istenmekte ve ebedî saadet ve şakavetin ana rahminde iken belirlendiğine dikkati çekerek bunu tefekkür etmek halinde katı yüreklilik ve aşırı ihtiras şöyle dursun, derin teessür duymanın ve akıbetten endişeli olmanın gerekliliğine işaret buyuruluyor. Daha sonra mü'minle döğüşmenin ancak kâfirlerden beklendiği ve ona sövmenin de fâsıkların kârı olduğu belirtiliyor. Mü'minle döğüşenin kâfir ve sövenin fasık olduğu kasdedilmemiştir.

Hadisin müteakip cümlesi müslümanın 3 güne kadar küs kalmasında cevaz veriyor. S i n d î diyor ki:

'Üç günden fazla küs kalmanın haramlığı yabancılar içindir ve küsmenin dinî bir husustan dolayı olmaması şartına bağlıdır. Ev halkının te'dip ve terbiyesi için daha fazla küs kalınabilir. Nitekim Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir ara bir ay müddetle hanımları ile konuşmadı. Kezâ dini bir konudan dolayı küs kalmak için bu süre esas değildir. Meselâ dine aykırı davranışlarından dolayı terk edilen müslüman, o kötülüğü bırakmadıkça ona küs kalınabilir. Nitekim T e b u k savaşına özürsüz katılmayan 3 sahabî 50 gün süre ile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri ile sahabiler tarafından terk edildiler. Nihayet tevbeleri Allah Tealâ tarafından kabul edilince onlarla konuşma izni verildi.

Birisi ile konuşulduğu ve temas kurulduğu takdirde ondan dinî yönden veya dünya bakımından zarar geleceğinden endişe duyan müslümanın ondan uzak durması ve kaçınması âlimlerce câiz görülmüştür.

Hadîsin son kısmı da yalancılığın her çeşidinden, sakınmayı, bunun kişiyi çeşitli fenalıklara ve dolayısıyle cehenneme sürüklediğini belirtmekte ve doğruluktan ayrılmamayı, zîra onun da insanı hayırlı işlere yönelttiğini ve bu sayede cennette kılavuzluk ettiğini bildiriyor.

Bu bölümde geçen 'Birr' kelimesi her çeşit hayrı ihtiva eder. Ona karşılık kullanılan 'Fücûr' kelimesi de her türlü şer ve fesadı ihtiva eder. (Birr) kelimesi ihlaslı ve tertemiz salih amel diye de açıklanmıştır. Fücûr da bunun karşıtı olmuş olur. **İ b n ü ' l - A r a b î** der ki: Doğruluktan ayrılmamayı prensip haline getiren kişi Allah Teâlâ'ya isyan etmez. Çünkü günah işlemek istediği zaman şunu düşünür · Durum kendisine sorulduğu takdirde, yapmadım dese prensibini bozmuş olur, yaptım dese mahçup duruma düşer, sükût etse töhmet altında kalır.

٤٧ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ خِدَاشٍ ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، ثنا أَيُّوبُ .

ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ ، وَيَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ ، قَالَا : ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ ،

ثنا أَيُّوبُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: تَلَا رَسُولُ اللهِ ﷺ هٰذِهِ الآيَةَ

(هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ.

إِلَى قَوْلِهِ ، وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ) . (٣ / سورة آل عمران / الآية ٧)

فَقَالَ « يَا عَائِشَةُ ! إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيهِ ، فَهُمُ الَّذِينَ عَنَاهُمُ اللهُ . فَاحْذَرُوهُمْ ».

T E R C E M E S İ

47) ... Âişe *(Radiyallahü anha)*'den : Şöyle dediği rivayet edilmiştir. Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şu ayeti (Al-i İmran sûresinin 7'nci ayeti) okudu.

Âyetin meali :

«Sana Kitâb-ı gönderen O'dur. O'nun bir kısım âyetleri muhkem (açık ve kesin) dir. Kur'an'ın esası bunlardır. Diğer bazı âyetlerde müteşabihler (28) (= manaları sizce bilinmez) dir. İşte, kalblerinde şüphe bulunanlar, fitne aramak ve te'vil yoluna gitmek için müteşabih âyetlere uyarlar. Halbuki onların te'villerini Allah'-

---

(28) Müteşabih : Allah Taâla'nın kasdettiği mânası bilinmeyen ayet'e denir, Meselâ يد الله فوق أيديهم = «Allah'ın eli onların elleri üstündedir.» diye mana vermek mahzurludur. Çünkü Allah'ın eli olmaz. El ile kudret veya başka bir şeyin kasdedilmiş olması gerekir. Allah neyi kasdetmiş ise o mâna muraddır, denilir ve böyle inanılır. ق (Kaf), ص (Sad) gibi bazı surelerin başında geçen ve mukatta' adı verilen harfler de müteşabih ayetlerdendir.

tan başkası bilemez. İlimde otorite olanlar ise 'Biz ona (= müteşabihlere) inandık hepsi Rabbimiz indindendir' derler. Bunları ancak kâmil akıl sahipleri düşünür.»

Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdular ki;

«Yâ Âişe! Müteşabih âyetleri tutup muhkem ayetleri bırakmak sureti ile Kur'an-ı Kerim'de mücâdele etmek isteyenleri gördüğünüz zaman Allah Teâlâ'nın;

وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ = **'İşte kalblerinde şüphe bulunanlar...' kavl-i celili ile kasdettiği insanlar onlardır! İşte böyle adamlardan sakının,** (= onlarla oturup konuşmayın. Zira, onlar bid'at ehlinin ta kendileridir. Sapık akidelerinin sizlere bulaşmaması ve müstahak oldukları tahkir ve ihanet için onları terkediniz.)»

٤٨ - حدثنا علي بن المنذر، ثنا محمد بن فضيل . ح وحدثنا حوثرة بن محمد، ثنا محمد بن بشر، قالا : ثنا حجاج بن دينار، عن أبي غالب، عن أبي أمامة، قال: قال رسول الله ﷺ « ما ضل قوم بعد هدى كانوا عليه إلا أوتوا الجدل » ثم تلا هذه الآية (بل هم قوم خصمون) . (٤٣ / سورة الزخرف / الآية ٥٨)

TERCEMESİ

48) ... Ebû Ümâme *(Radyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

«Hiç bir kavim hidâyete erdikten sonra, bâtılı hak ve hakkı bâtıl göstermek sûretile mücadele ve çekişmelerde bulunmadıkça dalalete gitmemiştir. (= Sapmış olanlar hep batıl yolunda cidal ve çekiştirme yüzünden dalalete gittiler.)»

Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şu âyeti (= Zuhruf sûresinin 58'inci âyeti) okudu:

Âyet-i celilenin tamamının meâlı:

«Ve (senin kavmin) dediler ki 'Bizim ilahlarımız (olan melekler) **mı daha hayırlı, yoksa O** (Meryem oğlu İsa) **mı?'** (Ey Muhammed!) **onlar** (gerçeği anlamak için değil) **sırf bir mücadele olarak sana bu misali veriyorlar. Doğrusu onlar çok çekişici bir kavimdir.»**

İ Z A H I

Âyet-i celile K u r e y ş hakkındadır. K u r e y ş'ler vâkıa hidâyete erdikten sonra dalâlete düşenlerden değil, onlar hidâyete hiç yanaşmamış olmakla beraber aralarından hidayet rehberi olan Hz. M u h a m m e d (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in çıkıp en kat'î delillerle hak yola davet etmesi ile Kureyş için hidayet yolu açılmış olup bu yola girmelerine her hangi bir engel bulunmadığından hidayete ermiş kavimler durumunda idiler. Buna rağmen batılı savunmadaki ısrarlı inatları yüzünden ellerine geçen hidâyet fırsatını kaçırdılar ve dalaletin çukurlarına yuvarlandılar. Bu bakımdan K u r e y ş kabilesi, hidayete erdikten sonra bâtıl yolundaki mücadelesi yüzünden dalâlete düşen kavimlere benzer.

٤٩ — حدّثنا دَاوُدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْعَسْكَرِيُّ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ أَبُو هَاشِمٍ ، ابْنِ أَبِي خِدَاشٍ الْمَوْصِلِيُّ . قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِحْصَنٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عَبْلَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الدَّيْلَمِيِّ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَقْبَلُ اللهُ لِصَاحِبِ بِدْعَةٍ صَوْمًا وَلَا صَلَاةً ، وَلَا صَدَقَةً ، وَلَا حَجًّا وَلَا عُمْرَةً ، وَلَا جِهَادًا ، وَلَا صَرْفًا وَلَا عَدْلًا . يَخْرُجُ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا تَخْرُجُ الشَّعْرَةُ مِنَ الْعَجِينِ » .

T E R C E M E S İ

49) ... Huzeyfe *(Radiyallahü anh)*'den edilen rivayete göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

«Allah Tealâ, bid'at sahibinden oruç, namaz, sadaka, hac, ömre, cihad, tevbe ve fidyeden hiçbir şey kabul etmez. Kıl hamurdan çıktığı gibi o da İslâm'dan çıkar.»

٥٠ — حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ ، ثنا بِشْرُ بْنُ مَنْصُورٍ الْحَنَّاطُ ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ ، عَنْ أَبِي الْمُغِيرَةِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَبَى اللهُ أَنْ يَقْبَلَ عَمَلَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ حَتَّى يَدَعَ بِدْعَتَهُ » .

في الزوائد : رجال إسناد هذا الحديث كلهم مجهولون . قاله الذهبي .

T E R C E M E S İ

50) ... Abdullah İbn-i Abbas *(Radiyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in böyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

«Bid'at sahibi, bid'atını bırakmadıkça, (şefaatçılar şefaat etseler bile) Allah Taalâ onun amelini kabul etmiyecektir.»

Not: Zevaid'de şöyle denilmiştir: Zehebi bu hadisin isnadındaki bütün ravilerin meçhul kimseler olduğunu söylemiştir.

İ Z A H I

Sindi bu hadisin şerhinde diyor ki, buradaki bid'attan maksad bozuk itikad olsa gerek. Çünkü ilim ehli fâsid akide ehline bid'atçı der. İtikadı sağlam olup amel yönünden bid'atı olanlar burada mürad değildir. Zaten âlimler böylelerine fâsık derler, bid'atçı demezler. Hadisten anlaşıldığı veçhile bozuk akide sahibi, bid'at'inden rücu' edip tevbe ederse Cenâb-ı Hak, amelini kabul eder.

٥١ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ وَهٰرُونُ بْنُ إِسْحَاقَ ، قَالَا : ثنا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ وَرْدَانَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَهُوَ بَاطِلٌ بُنِيَ لَهُ قَصْرٌ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ ، وَمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ فِي وَسَطِهَا . وَمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ بُنِيَ لَهُ فِي أَعْلَاهَا » .

هذا الحديث أخرجه الترمذي ، وقال : هذا حديث حسن .

T E R C E M E S İ

51) ... Enes bin Malik *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu mervidir:

«Bâtıl ve haksız yolda iken mücadeleyi bırakana cennetin kenarlarında, hak yolda iken cidal (ve çekişmeleri) terk edene cennetin ortasında ve huyunu güzelleştirene cennetin en a'lâ mevkiinde köşk yapılır.»

Not: Tirmizi Hadisi tahriç etmiş ve hasen olduğunu söylemiştir.

İ Z A H I

Sindi bu hadisin şerhinde der ki:

مَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَهُوَ بَاطِلٌ cümlesi muhtelif manalara

muhtemeldir. Tirmizi'nin şerhindeki İbn-i Arabî'nin sözünden anlaşıldığına göre burada (Kezib) den maksad cidal ve çekiştirmedir. Yukarıdaki terceme ona göre yapıldı.

Kitabın şarihlerinden İbn-i Receb ise (Kezib) kelimesini yalancılık manasına almıştır. Bu durumda cümlenin manası şu olur : **«Batıl yolda yani bir maslahat olmaksızın yalancılığı terkedene...»** Çünkü Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri لَيْسَ بِكَذَّابٍ مَنْ يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ = **«İnsanların arasını bulmaya çalışan kişi** (maslahat icabı söylediği yalan sözlerden dolâyı) **yalancı sayılmaz»** hadis-i şerifinden de anlaşıldığı vechile maslahat için yalan söylenebilir.

Sindî daha sonra Ebû Dâvud'un Ebû Ümâme'den merfu'an rivayet ettiği şu hadisi nakleder :

أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَازِحًا وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسُنَ خُلُقُهُ

= **«Haklı bile olsa cidalı terkedene cennetin kenarlarında, mizahçı dahi olsa kezibi** (= yalanı veya cidalı) **bırakana cennetin ortasında ve ahlakını güzelleştirene cennetin en yüksek yerinde bir evin verilmesi için ben kefilim.»**

Sindî bundan sonra der ki : 'Bu hadis-i şerif de dikkate alınırsa yukardaki hadîste geçen **(bâtıl)** kelimesinin mizah anlamına yorumlanması gerekir. Ancak bir hadiste cennetin kenarlarında köşk verileceği bildirilene diğer hadise göre cennetin ortasında köşk verilir. Bu değişiklik bâzı ravîlerin cümle yerini tebdîl etmesinden ileri gelmiş olabilir.

Hz. Âişe (R.A.)'nin hal Tercemesi

Peygamber (S.A.V.)'in muhterem zevcelerinden olan Âişe (R.A.) Hz. Ebûbekr-i Sıddık'ın kızı olup annesi Ümmü Rûman Bint-i Âmir'dir. Bir çok şer'î hüküm kendisinden alınmıştır. Resûlullah (S.A.V.)'in irtihalinden sonra sahabilerin bir müşkülü olduğu zaman ona müracaat ederek mes'elelerini hallederlerdi. Çünkü şer'î hükümlerin en çok konulduğu Medine devrinde kendisi Resûlullah (S.A.V.)'in yanından hiç ayrılmadığı için herkesten daha çok dinî hükümleri bilirdi. Pey-

(Devamı 80.ci sahifede)

(٨) باب اجتناب الرأى والقياس

8 — RE'Y VE KIYAS(IN BİR KISMIN)DAN KAÇINMANIN BEYAN BABI

Burada kaçınılması istenen re'yden maksad **Kitab, Sünnet ve İcmâ'a dayanmayan şahsi arzudur.** Mezkûr şer'î kaynaklardan birisine istinad eden ve ictihaddan olan re'y murad değildir.

Kıyastan murâd da bu üç temelden hiç birisine tatbik edilmeyen şahsî kanâat ve sanılar'dır ki; bunlara fâsid kıyas denir. Bahis konusu kaynaklar **(Kitab, Sünnet, İcmâ')**dan birisine dayanan kıyâs ise şer'î şerifin 4'üncü kaynağını teşkil eder ve;

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِى الْأَبْصَارِ = **«Ey görüp anlamak gücüne sahip olanlar! Olaylardan ibret alınız, görülmeyen olayları görülen hadiselere kıyaslayınız.»** (Haşır, 2) âyet-i celilesine dayanır.

Sahîh-i Buharî «Kitâbü'l-İ'tısam» Bölümünde **«Babu ma yüzkerü min zemmi'r-Re'y ve Tekellüfi'l-Kıyas»** unvânı ile bir bâb açıp Abdullâh b. Amr b. el-As'tan 52 nolu hadisi, mânâya etki etmeyen az bir değişiklikle rivayet ediyor Buharî bu babın gerisinde İsra sûresinin 37'nci ayetinden;

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ = **«Bilmediğin bir şeyi söyleme»** nazm-i celili zikrediyor. Gerek babın ünvanında **«Tekellüfü'l-Kıyâs»** tabirini kullanması ve gerekse girişte bu ayeti alması kıyas ve Re'yin bir kısmının yani şer'i delillere dayanmayan çeşitinin mezmûm olduğunu belirtmek istediğini gösteriyor. Şârih Kastalânî bu beyanı yaptıktan sonra diyor ki bu âyet-i celile ictihad'ın reddi yolunda delil olarak gösterilemez. Çünkü ictihada liyakat kazan-

---

Hz. Âişe .... **(Baştarafı 79.cu sahifede)**
gamber (S.A.V.)'in irtihalini müteakip yarım asır yaşadığı ve bir fetva mercii durumunda olduğu için şer'î hükümlerin dörtte birisinin ondan alındığı söylenmiştir. Ata' İbn-i Ebi Rabah : Hz. Âişe kuvvetli fıkıhçı, üstün âlim, müslümanlar hakkında re'y ve ictihadında en güzel isabet eden simadır, der. Urve de : Fıkıh, tıb, şiir ve eyyam-ı Arab konularında Âişe'den daha bilgili bir kimse görmedim demiştir.

Sahabilerden bir cemaat ve Mesruk, İbnü'l-Müseyyeb, Urve, Kasım, Şa'bi, Atâ, İbn-i Ebi Müleyke, Mücahid, İkrime, Nafi (Mevla İbn-i Ömer ve başka bir çok kimse kendisinden hadis aldılar. Kubeyse b. Züeyb : Âişe nasın en âlimi idi. Büyük sahabiler bile ona ilmi konularda baş vururlardı, der.

Menakıbi cildleri dolduran, Resûlullah (S.A.V.)'in haremi Hz. Âişe (R.A.) h. 57 veya 58'inci yılında vefat etti. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz S. 27-29)

mış olan âlimler, Kitab, Sünnet veyâ İcmâ'a dayalı ilmî hükümler verirler. (29) Şarih müteakip babta da derki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şer-i şerifte dayanağı olmayan ve ancak vahiy yolu ile çözümlenebilen bâzı müşkil mes'eleler sorulduğunda sükût etmiş ise de ümmeti için kıyası da meşru kılmış ve şer-i şerifte dayanağı olan mes'elelere ait şer'i hükümleri çıkarmak keyfiyetini öğretmiş, böylece hakkında nass bulunmayan sorulara karşı nasıl davranmalarının gerekliliğini göstermiş olur. Meselâ: Babasının hac yapmadan öldüğünü ve yerine hac yapıp yapamıyacağını soran kadına Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem: **«Eğer babanın bir borcu olsaydı ödiyecek mi idin, ödemiyecek mi idin? Allah'a ait borcu ödemek gerekir»** buyuruyor. Bu cevab, kıyasın ta kendisidir. B u h a r i, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bazı şeylerde sustuğunu ve bazı şeyler hakkında Re'y ile cevap verdiğini söylemek istiyor ve her iki durum için birer bab açıyor. Bu babtan sonra gelen babların 4'üncüsü buna aittir. (30)

٥٢ — حَدَّثنا أَبُو كُرَيْبٍ ، ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، وَعَبْدَةُ ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ،
وَعَبْدُ اللهِ بْن نُمَيْرٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . ح وَحَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ، ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ،
وَمَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ، وَحَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ ، وَشُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ،
عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللهَ لَا يَقْبِضُ
الْعِلْمَ انْتِزَاعًا ، يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ . فَإِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا
اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ . فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا » .

TERCEMESİ

52) ... Abdullah bin Amr b. el-As *(Radiyallahü anhüma)*'dan, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in (vedâ haccında) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

---

(29) Kastalani: C. 12, S. 249 Mısır 1306
Bu konuda geniş malumat isteyenler mütercimin İslâm Hukuku Tarihi adlı tercemesinin 4. Bölümüne müracaat edebilirler.

(30) Re'y ve Kıyas hakkında vuku bulan tartışmaya ait malumat isteyenler Mütercimin İslam Hukuku Tarihi adlı tercemesinin 4'üncü bölümüne müracaat edebilirler.

«Allah Taalâ, ilmi insanları(ın göğüslerin)**dan sökmek** (silmek) **sûretiyle almaz. Lâkin âlimlerin ruhlarını kabzetmek suretiyle alır. Neticede hiç bir alim bırakmayınca halk bir takım cahilleri** (âlimlerin yerinde) **reis edinirler. Onlara** (dinî sorular) **sorulur. Onlar da bilmeden fetvâ verirler ve böylece hem kendileri dalalete giderler hem de halkı dalalete düşürürler.»**

İ Z A H I

Bu hadis-i şerifi B u h a r î, **Kitabü'l-İlim** ve **Kitâbül'-İtisam'**-da, M ü s l i m, **Kadâ** kitabında ve T i r m i z î de **İlim** kitabında zikretmişlerdir. Cumhur bu hadis-i şerifle zamanın müctehidsiz kalabileceğini tevsik etmişler. Çünkü bu hadis-i şerif, âlimlerin vefâtı ile ilmin ortadan kalkacağını ve câhillerin âlimlerin yerini işgal edeceğini, dolayısıyle bilmeden fetvâ vereceklerini haber veriyor. İctihad ve müctehidin bulunması ilmin varlığına bağlı olduğuna göre ilim olmayınca ictihad ve müctehid de olamaz.

Tecrid-i sarîh mütercimi K â m i l M î r a s 2174 numarada kayıtlı aynı mealdeki hadisin izahında şöyle söyler:

'Öyle sanıyorum ki, İslâmî ilimlerin, bunları bilenlerin âhirete gitmeleriyle zevale uğrayacağı ve bunların yerlerini cahil bir zümre alarak hem kendileri dalâlete düşecekleri, hem de halkı idlal edecekleri bu hadiste bildirilen dalâlet zamanı gelmiştir. Bugün gazete sütunlarına geçen dinî mevzulara dair yazılar tam bir anarşi halindedir.

K â m i l M î r a s zamanında gazetelerde görülen anarşi günümüzde daha acıklı bir durumda dinî neşriyat alanında esefle müşahede edilmektedir. Ehliyetsiz yüzlerce kişi dinî kitaplar yazmakta veyâ yazılmış olan dinî eserleri ulu orta terceme etmekte ve yanlış bilgiler vermekle din namına büyük cinayetler işlemektedir. Diğer taraftan Fıkıh kitaplarından fetva çıkarmaktan uzak olduğu halde din konusunda fetva vermek üzere halkın huzurunda bu yükümlülüğü rahatlıkla sırtlamış olan yüzlerce adama rastlamak mümkündür.

T e b e r a n î'nin E b û Ü m a m e'den naklettiği rivayete göre bu hadis-i şerifi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Vedâ Hacc'inde buyurmuştur.

٥٣ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ
أَبِي أَيُّوبَ . حَدَّثَنِي أَبُو هَانِئٍ ، حُمَيْدُ بْنُ هَانِئٍ الْخَوْلَانِيُّ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ مُسْلِمِ
ابْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أُفْتِيَ بِفُتْيَا غَيْرَ ثَبَتٍ
فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ » .

TERCEMESİ

53) ... Ebu Hüreyre *Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«(Bir âlimin verdiği) **yanlış fetva yüzünden hatâya düşen kişiye günah yoktur. Bütün vebâl, yalnız fetvâ veren (âlim)in boynundadır.»**

İZAHI

Bu hadis-i şerif fetvâ mevkiinde oturup halka fetva veren ilim adamlarının titiz davranmalarını, bir hatâya düşmemek için a'zamî gayreti sarfetmelerini istemekte ve yanlış fetvâ yüzünden halkın hatalı yola düşmesinin bütün sorumluluğunun fetvâ verene âit olduğunu bildirmektedir. Tabii ictihad mertebesine ermiş olan müctehidin ictihad dolayısı ile işleyebileceği hata bunun şümulüne girmez. Fakat ictihad şartlarını haiz olmadığı halde kendisine ictihad süsünü verip yanlış fetvâ verenler veya müctehid fıkıhçıların fetvalarını iyice tetkik etmeden onlar namına yanlış bilgi verenler veya onların bırakmış oldukları fıkıh kitablarından fetva çıkarmak (verilmiş olan fetvayı öğrenmek) için ilmi kudreti haiz olmadan cahilane fetva verenlerin hepsi bu hadisin şümulüne girerler.

S i n d î ' nin beyânına göre hadis'e şöyle mânâ verenler de olmuştur :

«Kim yanlış fetva verirse bütün günah ona fetva için müracaat edenin boynundadır.»

Fetvâ vermek mevkiindeki şahsın yetersizliğini ve yanlış fetva verebileceğini bile bile mürâcaat eden kişinin, ehliyetsiz olduğunu bildiği adamın fetvâsı ile amel edemiyeceği ve amel etmesi halinde sorumluluk altında kalacağı gayet tabiidir. Aslında ferdlerin ve cemi-

yetlerin böyle cahillere müracaat etmek ve onları fetva mevkiinde saymakla da günaha girmiş oldukları bu hadis-i şeriften anlaşılıyor.

٥٤ - حدثنا محمد بن العلاء الهمداني، حدثني رشدين بن سعد، وجعفر بن عون، عن ابن أنعم، هو الإفريقي، عن عبد الرحمن بن رافع، عن عبد الله بن عمرو، قال: قال رسول الله ﷺ «العلم ثلاثة. فما وراء ذلك فهو فضل: آية محكمة، أو سنة قائمة، أو فريضة عادلة».

TERCEMESİ

54) ... Abdullah b. Amr *(Radiyallahü anhüma)*'dan:
Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

Dinî ilim (lerin aslı) **üçtür. Bunlar** (ve bunları bilebilmek için bilinmesi gerekli ilimler ile bunlardan çıkarılan ilimler)**in ötesinde kalan ilimler** (in bilinmesi) **fazla** (zarurî değil)**dir.**

(Bu üç ilim) **muhkem âyet** (ler), **sabit sünnet** ve **adil fariza** (miras payı) **ile ilgili ilimlerdir.**

İZAHI

Bu hadîs-i şerifte dinî ilimlerin esasının önemi belirtiliyor. Din sahasında önemle üzerinde durulacak ilimlerin başında gayet tabii muhkem olan ayetlerle ilgili bilgiler gelir. Çünkü muhkem ayetler dinî hükümlerin önde gelen kaynağını teşkil eder. Sindî'nin beyanına göre; muhkem'den maksad mensuh olmayan ayetlerdir. Muhkem ayetlerden sonra 2. kaynak olan sabit sünnet önem kazanır. Sâbitten murad da mensuh olmayan ve isnad bakımından sahih olan hadislerdir. Hadis'te geçen «**Fariza-i adile**» iki şekilde manalandırılmıştır.»

Birincisi: İlahî adalete uygun olarak tayin ve tesbit edilmiş bulunan miras hissesidir. Tereke taksimine ait «Feraiz İlmi»nin dindeki önemli mevkii burada belirtilmiş oluyor. Başka bir hadis-i şerifte «**Feraiz, ilmin yarısıdır**» tabiri bile kullanılmıştır. Burada Feraiz ilminin kasdedilmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir.

İkinci ihtimal: **«Farîza»** onunla amel edilmesi gerekli olan her şeye, **«Adile»** de denk demektir. Yani bu farîza Kitab ve Sünnetle sabit olan farizaya denktir. Bu ihtimale göre **«Fariza-i âdile»** ile icma' ve kıyas kasdedilmiş olur.

İ b n - i M â c e h bu hadis-i şerifi burada zikretmekle kişilerin dinî kaynaklara dayalı olmayan ve şahsî arzularından ibaret re'ylerinin dinde yeri olmadığını te'yid etmek istemiştir. Eğer İ b n - i M âc e h fıkıhçılar arasında kullanılan istilahî manadaki re'yi kabul etmiyenlerden ise ve bu maksadla hadisi bu baba almış ise o zaman **«Fariza-i âdile»** ilk mana ile yorumlamış olur. İstilahî manadaki re'yin makbul olmadığı manasının bu hadîsten çıkarılması da itiraz konusu bir husustur. Çünkü hadiste sayılan 3 ilmin dışında kalan ilimlerin lüzumsuzluğu veya geçersizliği anlamı çıkarılmaz. Şöyle ki: Hadisin metninde geçen فَمَا وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ cümlesinin manası şudur:

«Bu üç ilmin ve bunlarla ilgili ilimlerin ötesinde kalan ilimlerin bilinmesi mecburî değildir.» Fıkıhçıların makbul görüp kullandıkları re'y bu ilimler (Kitab, Sünnet ve Feraiz) ile alâkalı olup bunlara dayanır. Bu durum düşünülmese bile re'y veya başka ilimlerin merdut olduğu neticesi hadisten çıkmaz. Yukarda işaret ettiğim gibi eğer **«Fariza-i âdile»** İcmâ' ve makbul olan re'y anlamına alınırsa dinî ilimler sahasında şahsî arzuların yeri olmadığı sonucu çıkar ki, bu takdirde hadis-i şerifin bu babta zikredilmesi gayesi de malum olur.

٥٥ — حدثنا الحسن بن حماد، سجادة، ثنا يحيى بن سعيد الأموي، عن محمد بن سعيد بن حسان، عن عبادة بن نسي، عن عبد الرحمن بن غنم، ثنا معاذ بن جبل، قال: لما بعثني رسول الله ﷺ إلى اليمن قال «لا تقضين ولا تفصلن إلا بما تعلم. وإن أشكل عليك أمر فقف حتى تبينه أو تكتب إلي فيه».

هذا المتن مما انفرد به المصنف.

T E R C E M E S İ

55) ... Muâz b. Cebbel *(Radiyallahü anh)*'den: Şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* beni Yemen'e (Vali olarak) gönderdiği zaman buyurdular ki:

«Sakın, bildiğin (şer'i kaynaklar) den **başka bir şeyle hüküm verme ve mes'eleleri hal etme. Eğer bir müşkülün olursa onu aydınlığa kavuşturuncaya kadar** veya **mes'ele hakkında bana mektup yazınca** (ve cevap alınca) **ya kadar dur** (bekle).»

Not: Bu hadîs yalnız müellifin rivayet ettiği zevâid türündendir.

İ Z A H I

Kitabın haşiyesi **Miftâhü'l-Hace**'de deniliyor ki, Muâz b. Cebel'in bu hadisi bir mes'ele hakkında âyet veya hadîs varken re'y ve kıyastan kaçınmanın gerekliliğine delalet eder.

Sindî'nin beyânına göre bu hadis **Kütüb-i Sitte**'den yalnız bu **Sünen**'de vardır. Hadîsin râvilerinden Muhammed b. Said b. Hasan, **Metrûkü'l Hadis** (= rivayet ettiği hadisler kabul edilmediği için ravilerce terkedilen hadisler) dir. **Sünen**'in bazı nushalarında bu durum belirtiliyor. Çünkü bâzı Sünen nüshalarında hadis rivayetinden sonra müellif şöyle diyor: «Ebu İshak bu hadisin zayıf olduğunu ve terk edilmesinin gerekliliğini ve ravi Muhammed b. Saîd'in zındık olduğunu söyledi.»

Sindî daha sonra diyor ki: Bu zayıf hadis, halk arasında meşhur olan şu hadis'e de ters düşer.

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiği zaman ona:**

— Sen nasıl hükmedersin? Muâz:

— Allah Taalâ'nın Kitabı ile... Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Eğer Allah'ın kitabında bir delil bulamazsan? Muâz:

—**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sünnetiyle... Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Eğer onda da bir delil bulamazsan? Muâz:

— İctihad ederim. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Resûlünün elçisini bana (Resûlü tarafından uygulanan prensibe muvaffak kılan Allah'a hamd olsun.»

Bu hadisi E b û D a v u d ve T i r m i z i rivayet etmişlerdir. Bunun senedinde de meçhul raviler vardır. İ b n ü ' l - C e v z î bu hadisi mevzu hadisler arasına almıştır. S u y u t î ise bu hadisin mevkuf olduğunu söylemiştir. Hulasa bu hadis 55 nolu hadisten ahsendir.»

٥٦ — حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ، ثنا ابْنُ أَبِي الرِّجَالِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَمْرٍو الاوْزَاعِيِّ ، عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لَمْ يَزَلْ أَمْرُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مُعْتَدِلًا حَتَّى نَشَأَ فِيهِمُ الْمُوَلَّدُونَ ، أَبْنَاءُ سَبَايَا الْأُمَمِ . فَقَالُوا بِالرَّأْيِ . فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا » .

في الزوائد : إسناده ضعيف .

T E R C E M E S İ

56) ... Abdullah b. Amr b. el-Âs *(Radiyallahü anhüma)*'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den işittim buyurdular ki:

«Benî İsrail'in işi mutedil olarak devam ediyordu. Nihayet muhtelif milletlerden aldıkları esir kadınlardan doğma nesil türedi ve bu nesil re'y (= kişisel arzu) ile hüküm vermeye başlayınca kendileri dalalete gittiler ve Benî İsrail'i dalalete götürdüler, onların işleri anormale dönüştü.»

Not : Zevaid'de verilen bilgiye göre bu hadisin isnadı zayıftır.

Abdullah b. Amr b. el-Âs (R.A.)'ın hal tercemesi

Küreyşten olan Abdullah Mekke fethinden önce babası ile beraber hicret etmek şerefine nâil olan sahabilerdendir. Peygamber (S.A.V.) onu babasından üstün tutardı. Abdullah çok oruç tutar, gece namazını kaçırmaz, bol bol Kur'an-ı Kerim tilâvet ederdi. İlme çok meraklı idi. Ebû Hüreyre (R.A.) : 'O'nun bilgisi çoktur, çünkü o, Resûlullah (S.A.V.)'den işittiklerini yazardı ben yazmazdım.' demekle ilmi kuvvetini ifade ederdi. Sahabiler arasında vuku bulan nizaa katılan babasını kınardı. Diğer taraftan babası ile beraber bu işe katılmadığından baba hukukunda kusurlu sayılması endişesini duyardı. Sıffîn'de bulundu. Fakat kılıncını hiç çekmedi. Ehl-i Kitabın bir hayli eserlerini ele geçirip tetkik etmiş ve çok acaib şeylere rastlamıştı.

Kendisinden hadis alanların başında İbnü'l-Müseyyeb, İkrime, Ebu Abdurrahman el-Habli, Urve-İbn-i Ebi Müleyke ve Ebu Amr Şuayb b. Muhammed gelir. Hicri 65. yılı Mısır'da vefat etti. Tezkiretü'l-Huffaz Sah. 41-42)

(٩) باب فى الإيمان

9 — İMAN BÂBI

٥٧ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّنَافِسِيُّ ، ثنا وَكِيعٌ ، ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ أَوْ سَبْعُونَ بَابًا أَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ . وَأَرْفَعُهَا قَوْلُ (لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ) . وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ » .

حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ . ح وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ ، ثنا جَرِيرٌ ، عَنْ سُهَيْلٍ ، جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

57) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den :

Şöyle demiştir : Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki : **«İman altmış veya (31) yetmiş küsur bab (bölüm) dür. Bu de-**

Muâz bin Cebel (R.A.)'ın hal tercemesi

Muâz, Ensar'ın Hazreç kabilesinden olup meşhur Akabe görüşmesinde 18 yaşlarında iken bulundu. Bedir ve diğer savaşlara katıldı. Ashabın büyüklerinden, fıkıhçılarından ve en zeki olanlarından idi.

Kendisinden hadis rivâyet edenlerin başında Enes b. Malik, Ebû Tufeyl, Eslem Mevlâ Ömer, Esved b. Hilâl, Esved b. Yezid, Ebu Müslim el-Hulani ve bunlar gibi bir çok zat gelir. Resûlullah (S.A.V.) tarafından «Helal ve haram bilgisi bakımından Ümmetimin en bilgini Muaz'dır.» hadisi ile medh-u senâya mazhar olmuştur. Ebû Müslim el-Hulani diyor ki, ben Humus câmiine vardım. 30 kadar yaşlı sahabî orada ilmî konuşmalar yapıyordu. Aralarında bir genç vardı. O, hiç konuşmuyordu. Sahabiler bir şeyde tereddüt edince o gence soruyorlardı. Ben bu genç kimdir? diye sordum. Muaz, dediler. Hz. Ömer'in de «Fıkhî sorusu olanlar Muaz'a varsınlar» dediği mervidirr.

Muâz (R.A.)'ın menakıbı çoktur. Bu kadarla yetinelim.

Hicrî 18 yılında 35 yaşında iken Ürdün'de Tâun hastalığı ile şehadet şerbetini içti. (Bak : Tezkiretü'l-Huffaz Sah. 19-21)

(31) Bu tereddüt râvidendir.

recelerin en aşağısı, yoldan zahmet verecekleri şeyi uzaklaştırmak — gidermek — ve en yüksek mertebesi lâ ilâhe illâllah demektir. Hâyâ da imandan bir şu'bedir.»

İZAHI

Bu hadisin râvilerinden Ebû Hüreyre, Ebû Sâlih ve Abdullah bin Dînar'dan sonra 3 ayrı senedle İbn-i Mâceh'e kadar intikal ettiği burada zikredilen senedlerden anlaşılıyor. Bu durum, hadisin kuvvetini gösterdiği için müsannif bütün senedleri rivayet ediyor.

Sindî diyor ki: İmanın bab ve şu'belerinden maksad, imanın meziyet ve dereceleridir. Altmış veya yetmiş küsur tabiri çokluktan kinayedir. Arab lisanında sayılar bu manada kullanılır. Yani imanın hasletleri ve dereceleri pek çoktur.

«La ilâhe illâllah» demekten maksad da tevhid kelimesini samimi ve içten inanarak söylemektir. **«Muhammedün Resûlullah»** ayrı bir şu'be olmuş olur. Yahud **«La İlâhe İllâllah»** ile kelime-i şehadetin tamamı muraddır. Çünkü tevhid edip Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e inanmıyan kişinin imanlı sayılmadığı katî delillerle sabittir. **«Hâyâ»** : Arab dilinde kınama endişesi ile insanda görülen utanma halidir. Şer-i şerif'te ise çirkin söz ve fiillerden kaçınmaya zorlayıcı ve hak sahiplerinin hukukuna tecavüz etmeye engelleyici huydur. Bu huyun şer'î kaidelere göre kullanılması esastır. Dince çirkin görülen şeylerden, iman dolayısı ile kişiyi uzak tutan utanmaya **«dinî hâyâ huyu»** denir.

٥٨ — حدثنا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ فَقَالَ « إِنَّ الْحَيَاءَ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ » .

TERCEMESİ

58) ... Abdullah b. Ömer *(Radiyallahü anhüma)*'dan :
Şöyle demiştir : Resûlullah *(Sallallâhü Aleyhi ve Sellem)* bir adamın, kardeşini hayâ dolayısı ile kınadığını işitti. Resûlullah buyurdu ki :

«Gerçekten hâyâ imandan bir şu'bedir.»

İ Z A H I

Buhari'nin iman bahsinde Abdullah bin Ömer (Radiyallahü anhüma)'den rivayet ettiği hadisin metni şöyledir:

"(Abdullah) b. Ömer (Radiyallahü anhüma)'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ensar'dan bir adamın yanından geçiyordu. Ensarî, kardeşini hâyâ etmekten men ediyordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Onu bırak, hâyâ imandandır», buyurdu."

İ Z A H I

Hâyâ konusunda nasihat eden zatın Ensar'dan olduğu ve bu zatın gayesinin, muhatabını hâyâdan vazgeçirmek olduğu bu rivayetten anlaşılıyor. Kendisine vaaz edilen kişinin, Ensarî'nin kan kardeşi olduğu muhtemeldir. Din kardeşi olması ihtimali de vardır. Galiba çok utangaç bir kimse olduğu için Ensari onu kınıyordu.

٥٩ — حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ، ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ، عَنِ الْأَعْمَشِ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ ابْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيُّ ، ثنا سَعِيدُ بْنُ مَسْلَمَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ . وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ».

T E R C E M E S İ

59) ... Abdullah *(Radiyallahü anh)*'den:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. dediği rivayet edilmiştir:

«Kalbinde hardal zerresi ağırlığınca kibir bulunan kimse cennete girmiyecek ve kalbinde hardal tanesi ağırlığınca iman bulunan kimse (ebedî) ateşe girmiyecektir.»

İ Z A H I

«Kalbinde zerre miktarı kibir bulunan kişinin cennete girmiyeceği» tabiri, çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Şöyle ki:

Hadis metninde kibir imana karşı kullanıldığı için buradaki kibirden maksad imana tenezzül etmemek, hakka karşı eğilmemek ve küfürde israr olabilir. Bu takdirde manası açıktır.

İkinci ihtimal: Kibir bilinen manada olup «Cennete girmiyecek» tabirinden «Önce cennete girmiyecek» manası melhuzdür. Kibrinin cezasını çektikten sonra cennete girebilecek anlamı taşır.

Üçüncü ihtimal şudur: Cennete girenlerde hiç kibir kalmaz, kibirden tamamen arınmış tertemiz bir kalble cennete girilir. Nitekim: وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ = **«Biz onların göğüslerindeki kin ve hasedi söküp atmışız.** (Kalbleri her türlü gill-u ğişten pâk olmuş olur.)» (32)

«Kalbinde zerre miktarı iman olanlar cehenneme girmiyecekler» cümlesinden maksad ise; böylelerin ebedi kalmak üzere cehenneme girmemeleridir. Çünkü ehli imandan bir kısmının, günahları dolayısı ile cehenneme girecekleri, fakat zerre kadar imanı olanların neticede cehennemden çıkarılıp cennete girecekleri nasslarla sabittir.

٦٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ، ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ،
عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا خَلَّصَ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ مِنَ النَّارِ وَأَمِنُوا . فَمَا مُجَادَلَةُ أَحَدِكُمْ لِصَاحِبِهِ فِي الْحَقِّ يَكُونُ لَهُ فِي الدُّنْيَا ،
أَشَدَّ مُجَادَلَةً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لِرَبِّهِمْ فِي إِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ أُدْخِلُوا النَّارَ . قَالَ ، يَقُولُونَ : رَبَّنَا !
إِخْوَانُنَا كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَنَا وَيَصُومُونَ مَعَنَا وَيَحُجُّونَ مَعَنَا فَأَدْخَلْتَهُمُ النَّارَ . فَيَقُولُ :
اذْهَبُوا فَأَخْرِجُوا مَنْ عَرَفْتُمْ مِنْهُمْ . فَيَأْتُونَهُمْ فَيَعْرِفُونَهُمْ بِصُوَرِهِمْ . لَا تَأْكُلُ النَّارُ
صُوَرَهُمْ . فَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ النَّارُ إِلَى أَنْصَافِ سَاقَيْهِ . وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ إِلَى كَعْبَيْهِ .
فَيُخْرِجُونَهُمْ ، فَيَقُولُونَ : رَبَّنَا ! أَخْرَجْنَا مَنْ قَدْ أَمَرْتَنَا . ثُمَّ يَقُولُ : أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ
فِي قَلْبِهِ وَزْنُ دِينَارٍ مِنَ الْإِيمَانِ . ثُمَّ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ وَزْنُ نِصْفِ دِينَارٍ . ثُمَّ مَنْ كَانَ

(32) Hicr, 47

فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ » . قَالَ أَبُو سَعِيدٍ : فَمَنْ لَمْ يُصَدِّقْ هٰذَا فَلْيَقْرَأْ
(إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ . وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) .
(٤ / سورة النساء / الآية ٤٠)

TERCEMESİ

60) ... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radiyallahü anh)*'den yapılan rivayete göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir :

«Allah Taalâ, kıyâmet günü mü'minleri cehennem ateşinden kurtarınca ve onlar güvenç içine girince birinizin, dünyada iken hakkını almak uğrunda arkadaşı ile yaptığı çekişmeden daha şiddetli bir tarzda mü'minler ateşe atılmış olan (din) kardeşleri için Rableri ile mücadeleye girişirler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki: Mü'minler diyecekler ki 'Ey Rabbimiz! Kardeşlerimiz bizlerle namaz kılarlar, beraberimizde oruç tutarlar ve bizimle beraber hac ederlerdi. Sonra sen onları ateşe ithal ettin.'**

(Cevaben) Allah buyuracak ki: 'Gidin onlardan tanıdıklarınızı (Cehennemden) çıkarınız' Mü'minler, bunun üzerine onlara varacaklar ve yüzlerinden onları tanıyacaklar. Çünkü ateş onların yüzlerini (yaptıkları secde sayesinde) yakmıyacaktır. Onların bir kısmı aşık kemiklerine, bir kısmı da bacaklarına kadar ateş içinde tutuşmuş vaziyettedir. Bunları çıkaracaklar sonra 'Ey Rabbimiz! Bize emrettiğiniz adamları (tanıyabildiklerimizi) çıkardık.' diyecekler. Sonra Allah (Taâla) buyuracak ki 'Kalbinde bir dinar ağırlığınca iman olanları çıkarınız. Sonra kalbinde yarım dinar ağırlığınca, onları mütekip de kalblerinde hardal tanesi ağırlığında iman olanları çıkarınız.' Ebû Saîd-i Hudrî dedi ki : Kim bunu doğrulamazsa bu ayeti okusun : إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا

= **«Şüphe yok ki Allah (Taâla) zerre miktarı zulüm etmez. Eğer zerre kadar bir iyilik olursa onun ecrini kat kat artırır ve kendi katından da büyük mükâfat ihsan eder.»** (Nisa, 40)

٦١ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، ثنا وَكِيعٌ ، ثنا حَمَّادُ بْنُ نَجِيحٍ ، وَكَانَ ثِقَةً ، عَنْ
أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ ، عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ فِتْيَانٌ

حَزَاوِرَةٌ . فَتَعَلَّمْنَا الْإِيمَانَ قَبْلَ أَنْ نَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ . ثُمَّ تَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ . فَازْدَدْنَا بِهِ إِيمَانًا .

في الزوائد : إسناد هذا الحديث صحيح . رجاله ثقات .

ERCEMESİ

61) ... Cündüb (33) b. Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den yapılan rivâyete göre kendisi şöyle söylemiştir:

«Biz erginlik çağına ermek üzere birer genç iken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber idik. Biz Kur'an-ı Kerimi öğrenmeden önce imanı öğrendik. Ondan sonra Kur'an'ı öğrendik. Kur'an sayesinde de imanımız fazlalaştı, (daha da kuvvetlendi).»

Not : Zavaid'de bu hadisin isnadının sahih ve ricalının Sika olduğu bildiriliyor.

İZAHI

İmanın ziyade ve noksanlık kabul ettiği 60 nolu hadisten anlaşılıyor. 75 nolu hadisi açıklarken bu hususta biraz izahat vermeyi düşünüyorum.

٦٢ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ ، ثنا عَلِيُّ بْنُ نِزَارٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « صِنْفَانِ مِنْ هٰذِهِ الْأُمَّةِ لَيْسَ لَهُمَا فِي الْإِسْلَامِ نَصِيبٌ : الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ » .

هذا الحديث أخرجه الترمذي ، وقال حسن غريب .

TERCEMESİ

62) ... (Abdullah) İbn-i Abbâs *(Radiyallahü anhüma)*'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

---

(33) Cündüb ve Cündeb (iki şekilde olabilir) bin Abdillah b. Süfyan el-Bicli el-Alaki'nin 43 hadisi var. Buhari ve Müslim bu hadislerin 7 tanesini almışlar. Ayrıca Müslim 5 tanesini almıştır. Kendisinden hadis rivayetinde bulunanların başında el-Hasan ve İbn-i Sirin gelir. Hicri 60. yıldan sonra vefat etmiştir. Hulasa sah. 64

«Bu ümmetten iki sınıf vardır ki müslümanlıkta onlar için nasib (pay) yoktur. Bu zümreler Mürciye ve Kaderiye (mezheblerine mensup olanlardır.»

Not : Tirmizî bunu tahric etmiş ve hasen garibtir, demiştir.

İ Z A H I

Mürciye, kâfir adamın işlediği ibâdetin bir faydası bulunmadığı gibi mü'min kimsenin yaptığı günahın da zararı olmadığını itikad eden bir fırkadır. Mürciye kelimesi lügatta geciktirici mânâsına gelir. Bu fırka masiyetler dolayısı ile ilahî azabın geciktirileceği ve uzaklaştırılacağını itikad ettikleri için onlara bu isim verilmiştir. Kulun elinde hiç bir irâdenin bulunmadığına inanan Cebriye fırkasına Mürciye denildiğini söyleyenler de vardır.

Kaderiye veya **Kadriye** fırkası ise kaderi inkâr eder ve kulun tam iradeye sahip olduğuna inanırlar. Bunlar kaderin olmadığı konusu ile fazla meşgul oldukları için onlara bu isim verilmiştir. Halbuki kaderin varlığına inanan ve kulun cüz'î iradesini inkâr eden zümreye bu ismin verilmesi daha uygun gibi gelir. Fakat bunlar diğerleri gibi konuyu fazla dillerine dolamadıkları için bu isim diğerlerine verilmiştir.

S i n d î bu hadisin açıklamasında diyor ki :

«Bu iki sınıf için müslümanlıktan nasib yoktur» tabirine ve bazı hadislerdeki benzeri ifadelere dayanarak bunların kâfir olduğunu söyliyenler vardır. Fakat âlimler demişler ki ehl-i kıbleyi tekfir etmekte acele etmemelidir. Bilhassa İslâmın akaid konularında hak ve gerçeği bulmak yolunda olanca gücünü harcayarak bir takım ayet ve hadislerden delil getirmeye çalışan ve fakat delillerin yorumlanmasında ve savundukları itikadî mes'elelerde ilmî hatâya düşenlerin hemen küfrüne hüküm etmemelidir. Bunlar küfrü ihtiyar etmiş değillerdir. Bütün çabalarına rağmen, Ehl-i Sünnet'in görüşlerinin haklılığı onlarca belirlenmemiş ve kendi görüşlerinden kurtulamamışlardır. Netice itibarı ile bunlar ictihadında hatâya düşen müctehid veyâ gerçeği bilemeyen cahil durumundadırlar. Gün ışığına çıktığı söylenebilen ehl-i sünnetin görüşlerine katılmayan bu bâtıl mezheblerin savunucularından ve mensuplarından, zaruret-i diniyyeden olan bir hükmü inkâr eden olursa onun küfrüne hükmedilir. Böyle bir durum olmadıkça bunların tekfiri yapılmamakla beraber fıskına hüküm verilir. Şahidlikleri kabul edilmez. **«İslâmdan nasibleri yok»** tabiri, onların durumlarının kötülüğüne, yanlış yola saptıklarına ve dolayısı ile İslâmdan kazançlarının yok denecek de-

recede az olduğuna işaret eder, diye yorumlanmıştır. Örneğin cimri adam için 'malından nasibi yoktur', denilir. S i n d î bu izahatı naklen verdikten sonra diyor ki, «Hasen Garib» olan bu hadis furû (fıkhî hükümler) konularında bile delil olamazken Usûl (dinin iman sistemin)e ait bir konuda hiç bir surette delil olamaz. Çünkü bu sahada kat'î delilin bulunması şarttır. Usûl'e âit tekfir konusunda zannî olan böyle delillerle istidlal edilemez.'

T i r m i z î bu hadisi burdaki senedle ve başka bir senedle rivâyet ettikten sonra bunun «Hasen Garib» olduğunu söylemiştir. İ b n - i M â c e h de 73 numarada aynı hadisi başka bir yolla rivayet etmiştir. H â f ı z S i r a c e d d i n, Hadisin «Mevzu» olduğunu söylemiştir. Fakat H â f ı z S e l â h a d d i n ve H â f ı z İ b n - i H a c e r, hadisin «Hasen»'e yakın olduğunu, çünkü müteaddit senedlerle rivayet edildiğini söylemişlerdir.

٦٣ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنْ عُمَرَ ، قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ . فَجَاءَ رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ ، شَدِيدُ سَوَادِ شَعَرِ الرَّأْسِ ، لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ سَفَرٍ ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ . قَالَ فَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَسْنَدَ رُكْبَتَهُ إِلَى رُكْبَتِهِ ، وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ . ثُمَّ قَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! مَا الْإِسْلَامُ ؟ قَالَ « شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ ، وَحَجُّ الْبَيْتِ » . قَالَ : صَدَقْتَ . فَعَجِبْنَا مِنْهُ . يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ . ثُمَّ قَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! مَا الْإِيمَانُ ؟ قَالَ « أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَكُتُبِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْقَدَرِ ، خَيْرِهِ وَشَرِّهِ » . قَالَ : صَدَقْتَ . فَعَجِبْنَا مِنْهُ . يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ . ثُمَّ قَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! مَا الْإِحْسَانُ ؟ قَالَ « أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ . فَإِنَّكَ إِنْ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ » قَالَ : فَمَتَى السَّاعَةُ ؟ قَالَ « مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ » قَالَ : فَمَا أَمَارَتُهَا ؟ قَالَ « أَنْ تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا (قَالَ وَكِيعٌ : يَعْنِي تَلِدُ الْعَجَمُ الْعَرَبَ) وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ ، يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبِنَاءِ » . قَالَ ثُمَّ قَالَ : فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ ثَلَاثٍ ، فَقَالَ « أَتَدْرِي مَنِ الرَّجُلُ ؟ » قُلْتُ : اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ « ذَاكَ جِبْرِيلُ . أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ مَعَالِمَ دِينِكُمْ » .

TERCEMESİ

63) ... Ömer İbn-i Hattab *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi söylemiş ki: Biz Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanında oturuyorduk. Elbisesi bembeyaz, saçı simsiyah bir zat âniden yanımıza geliverdi. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyor; bizden de hiç kimse kendisini tanımıyordu. Ömer *(Radiyallahü anh)* demiş ki: Bu yabancı zât, hemen Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanına oturdu ve dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de uylukları üzerine koydu. Sonra dedi ki:

— **«Yâ Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)! **İslâm nedir?» Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim, Allah'ın Resûlü** (son elçisi) **olduğuna şehâdet etmek, namazı dosdoğru kılmak. zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve Kâ'be'yi hac etmektir»** buyurdu. Soru soran zat:

— **«Doğru söyledin»**, dedi. Ömer (Radiyallahü anh) dedi ki:

'Biz buna hayret ettik. (Çünkü) **hem soruyor hem de doğruluyordu.'** Sonra bu zât:

— **Yâ Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **İman nedir?** dedi. **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«İman, Allah'a, O'nun meleklerine, peygamberlerine, kitablarına. âhiret gününe ve kadere - hayrine ve şerrine inanmandır.»** buyurdu.

Soru sahibi:

— **Doğru söyledin,** dedi. Ömer (Radiyallahü anh) dedi ki:
'Biz buna şaştık. (Zira) **hem soruyor hem de tasdik ediyordu.'** Soru soran zât daha sonra:

— **«Yâ Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **İhsan nedir?»** diye sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «(İhsan), **Allah'a, Onu görüyorsun gibi ibadet etmendir. Çünkü gerçekten sen** onu **göremiyorsun da O, muhakkak seni görüyor»** buyurdu.

Soru sahibi (bu defa):

— **Kıyâmet ne zaman** (kopacak)? **dedi.** Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«Soru sorulan (adam) soru soran (kişi)den** (bu hususta) **daha bilgili değildir.»** buyurdu. O zât:

— **O halde kıyametin âlametleri nelerdir?** dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«Câriyenin kendi sahibesini doğurması** (Vekî, dedi ki; yani Arab olmayan kadının Arab çocuğu doğurması) **ve yalın ayak, çıplak, yoksul, küçükbaş hayvanların çoban** (bedevî)**larının yüksek bina yapmak** (hususun)**da birbiriyle yarıştıklarını görmendir.»** buyurdu.

(Hadisin ikinci derecedeki râvisi Abdullah bin Ömer (Radiyallahü anh) dedi ki, bir süre sonra ilk râvi (Ömer b. Hattâb (Radiyallahü anh) şöyle dedi:

Üç gün sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana rastladı ve:

— «(Yâ Ömer) O (soruları soran) **zâtın kim olduğunu biliyor musun?** dedi. Ben:

— **Allah ve Resûlü bilir,** dedim. **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«O Cibril'dir. Size dininizin mes'elelerini öğretmeye geldi.»** buyurdu.

İ Z A H I

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e soru sormak üzere âniden çıkagelen zâtın orada bulunan sahabiler tarafından tanınmaması, onun yabancı olmasını gerektiriyordu. Fakat üzerinde yolculuk eserinin bulunmayışı, bilakis elbisesinin tertemiz, bembeyaz oluşu ve saçlarının tozlanmayıp simsiyah görülüşü onun yolculuk etmediğini gösteriyordu ki, bu durum ordakilerin hayretini mucip olmuştu. Râvi Hz. Ömer (Radiyallahü anh) bu hayretini, onun bu durumunu anlatmakla ifade ediyor.

وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ cümlesindeki «**Fahzeyhi**» za-

mirinin mercii Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) veya gelen zât olabilir.

S i n d î bunu şöyle anlatır:

N e v e v î 'ye göre, zamirin mercii o zâttır. Cümlenin mânası şudur:

«Gelen zât her iki elini kendi uylukları üzerine koydu.»

Bazı âlimler, «Bu mânanın edeb ehline daha uygun olduğunu ve bu takdirde soru sahibinin bir talebe gibi diz çökerek oturduğunu, ellerini kendi uylukları üzerine bıraktığı ve saygılı bir tavır takındığını ifade eder» demişlerdir.

B a ğ a v î ve başkaları, zamir Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e racidir, demişlerdir. Buna göre mânâ şöyledir:

«Gelen zât her iki elini Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın uylukları üzerine koydu».

Bu şekil mânâlandırma bir önceki cümlenin mânasına daha münasip olur. Çünkü bu takdirde iki cümlenin mânası şu olur:

«Dizlerini Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in dizlerine dayadı, ellerini de Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in uylukları üzerine koydu.»**

İ b n - i H a c e r de bu ihtimali tercih ederek İ b n - i H u z e y m e 'nin rivâyetinde **«Sonra ellerini Resûlullah'ın dizleri üzerine koydu»** buyurulmuş olmasını tercih sebebi olarak gösteriyor ve C i b r i l (Aleyhis'salâtü ves'selâm) bu kaba hareketi ile orada bulunanların kendisini tam bir çöl bedevîsi sanmaları ihtimalini kuvvetlendirmek ve hakiki durumunu iyice gizlemek istemiş olsa gerek, diyor

C i b r i l (Aleyhisselâm)'ın, **«Yâ Muhammed!»** diye Resûlullâh'a mübarek ismi ile hitab etmesi de kendisini gizlemek ve kaba göstermek içindir. Sonra Resûlullah'ı, ismen çağırmak insanlar için mekrûh ise de melekler için mekruh değildir.

Bu hadis-i şerifi Kütüb-i Sitte sahibleri cüz'î bir lafız değişikliği ile tahric etmişler. C i b r i l 'in kendisini tanıtmak istemediği bütün rivayetlerden anlaşılmıştır.

Hadisin bütün rivayetlerinde C i b r i l (Aleyhisselâm)'ın İs-

lâm, İman, İhsam sorduğu, daha sonra kıyametin kopma zamanını ve alâmetlerini sorduğu görülür.

İ M A N

İman: Arab dilinde bir şeye inanmak, bir şeyi tasdik etmek ve kabullenmek mânasınadır. Teslim olmak ve inkiyad etmek mânasını da içine alır.

İman: Şer-i şerifte ise; Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Allah tarafından getirdiği kesinlikle bilinen şeylerin tümünde icmalen O'nu kalben tasdik etmek ve verdiği haberlere teslim olmaktır. Sadeddin-i Teftâzânî **Şerhü'l-Akâid** kitabında iman bahsinde diyor ki :

«Cumhûr-i Mühakkikîn'e göre iman, kalb ile tasdikten ibarettir. Dil ile ikrar imanın bir parçası değil, sadece dünyevî hükümlerin icrası bakımından imanın şartıdır. (Yani kişinin insanlarca mü'min sayılması ve ona göre hakkında muamele yapılması için dil ile ikrar aranıyor.) Çünkü kalb ile tasdik gizli bir şeydir. Onun bir alâmeti gereklidir.

Bu duruma göre kalbi ile tasdik ettiği halde dili ile ikrar etmeyen kişi, dünya hükümleri bakımından mü'min sayılmamakla beraber Allah indinde mü'mindir. Cehennemde ebedi kalmaz.

Dil ile ikrara mâni olacak dilsizlik ve hayatî tehlike gibi bir özür yok iken ikrarı terketmek haramdır. Şayet böyle bir özre binâen ikrar yok ise; bunun hiç bir mahzûru yoktur. Yani dil ile ikrarı istediği halde bir manî dolayısı ile ikrar edemiyen kişi için ikrar şartı aranmıyor. Dolayısı ile böyle bir adamın dünya hükümleri bakımından da mü'min sayıldığı icma' ile sabittir.

Dili ile ikrar edip, kalbi ile tasdik etmiyen, münafık ise; dünya hükümleri yönünden mü'min sayılır. Fakat Allah katında kâfirdir.

İmanın bu tarifi, Matüridî'ye mezhebinin imamı Ebû Mansur-i Matüridî, İmam-ı A'zam Ebû Hanife ve bir çok Matüridiye ve Eş'ariye mezheblerinin ileri gelen âlimleri tarafından tercih edilmiştir. Nasslar da bu tarifi te'yid eder mahiyettedir. Nasslardan birkaç tanesini alalım :

Âyetler:

أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

= **«Onlar, Allah, kalblerine iman oturttu...»** (34)

وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ

= **«... ve kalbi imanla mutmain olduğu halde...»** (35)

وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ

= **«... ama kalbleri iman etmedi...»** (36) gibi ayetler.

Hadisler: اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ

= **«Allahım! kalbimi senin dinin üzerine sâbit kıl.»**

أَمَا شَقَقْتَ قَلْبَهُ

= **«Onun kalbini yarsaydın ya!»**

Ü s â m e b i n Z e y d (Radiyallahü anhüma) bir gazvede bir adamı öldüreceği zaman adam kelime-i tevhid getiriyor. Fakat Ü s a m e onun samimiyetine inanmadığı için öldürüyor. Bilahare durum Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e intikal edince Ü s â m e **«O, tevhid kelimesini kalbten söylemedi»** diyerek savunmada bulunduğu zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadisi buyurdu.

Bazı âlimlere göre; iman kalb ile tasdik ve dil ile ikrardan ibarettir. Dil ile ikrar imanın bir parçasıdır. Ş e m ü ' l - E i m m e S e r a h s î, F a h r ü ' l - İ s l â m P e z d e v î ve bir çok fıkıhçı bu tarifi benimsemişlerdir. Bu görüşte olanlar derler ki: İmanın tasdik rüknü mutlaka bulunacak, hiç bir surette rükün olmaktan düşmez. Fakat dil ile ikrar bazen rükün olmaktan çıkar. Meselâ zorlama anında veya dilsizlik halinde ikrar aranmaz. Yani böyle hallerdeki adam, ikrar etmediğine rağmen mü'min sayılır.

Özürsüz olarak ikrarı terkeden, bu tarife göre tasdik etse bile, Allah indinde de mü'min sayılmaz, ebedî cehennemlik olur.

Bunların delilleri:

(34) Mücadele, 22
(35) Nahl, 106
(36) Maide, 41

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ

= **«Kalbi imanla tatmin olduğu halde küfür etmeye mecbûr kalan müstesna...»** (37)

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ

= **«Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar insanlarla çarpışmaya memur oldum...»**

Selef, hadîs âlimleri, Şafii, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel: 'Kâmil iman, tasdik, ikrar ve amelden ibarettir. Ameli olmayan kimse mü'min olmakla beraber imanı, kâmil değildir.' demişlerdir. Fakat Mu'tezile ile Hariciler'e göre mutlak iman, tasdik, ikrar ve amelden ibarettir. Dolayısı ile namaz, oruç, zekât gibi ameli olmayan kimse mü'min sayılmaz. Çünkü imanın temel rükünü (parçası) olan amel yoktur.

İmanın makbul ve sahih olması için 3 şart vardır:

1. İman ye's halinde olmıyacaktır. Eğer Allah'ın azabını veya ahirete ait her hangi bir hali gözleri ile müşahade ettikten sonra bir kimse iman ederse onun imanı makbul değildir. Bunun içindir ki, sekeratta son nefesini verirken iman eden kâfirin imanı sahih değildir. Nitekim Cenâb-ı Hak (Azze ve Celle): فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا = **«Bizim azabımızı gördükleri zaman ettikleri imanları onlara menfaat verecek değildir.»** buyuruyor. (38)

2. İnanan kişi, dinden olduğu kesinlikle bilinen bir hükmü inkâr veya tekzib etmiyecektir. Meselâ: Bir kimse dinin tüm hükümlerine iman ettiği halde namaz, oruç, zekât ve hac gibi zarurât-ı diniyyeden birisini inkâr veya tekzib ederse mü'min sayılmaz. Çünkü böyle bir adam, dolaylı yolla Kur'ân-ı ve Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i inkâr veya tekzib etmiş olur.

3. Dinin bütün hükümlerini beğenerek kabul edecek, hiç bir

---

(37) Nahıl, 106
(38) Mü'min, 85

hükmünü küçümsemiyecektir. Meselâ: Namazı beğenmiyen veya Allah'a karşı inad olsun diye kasden ifa etmeyen kimse mü'min olmaktan çıkar.

İ S L Â M

İslâm: Arab dilinde inkiyad, teslimiyet ve ihlâs demektir. Şer-i şerifte çeşitli mânalarda kullanılmıştır.

Cumhûr'a göre İslâm: Şer'î hükümleri kabul etmek, Allah'a inkiyad ve teslim olmaktır. Buna göre İslâm İmandan, İman da İslâm'dan ayrılmaz. Başka bir deyimle, her mü'min müslümandır ve her müslüman mü'mindir.

Bâzı âlimlere göre İslâm: Allah'ın emir ve nehîlerine, imanla beraber kalben inkıyad etmektir, demişlerdir.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ = «Şüphesiz Allah indinde (makbul) din ancak İslâmdır.» (39) âyetinde olduğu gibi İslâm, Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in getirmiş olduğu din mânasında da kullanılmıştır.

İzahını yapmakta olduğumuz ve **«Hadîs-i Cibril»** ismi ile meşhur olan 63 nolu hadiste olduğu gibi İslâm kelimesi: «İman etmek şartı ile kelime-i şehadet, namaz, oruç, zekât gibi din şiârlarını (= alâmetlerini) açıkca yapmak anlamına da gelmiştir.

Bu durumda İslâmın alâmetleri ve semereleri, kalbde gizli olan imanı, kelime-i şehadetle ve farz ibadetlerle izhar etmektir, denilmiş oluyor.

Akaid'e ait Kasıde-i Nunîyye'nin şarihi Dâvud b. Muhammed Karsî İman ve İslâm kelimelerinin izahını yaparken şöyle der:

'Halk arasında meşhur olan **«İslâm'ın şartı beştir»** sözü galattır. Veya dinî vecibelere sıkı bir teşvik için kullanılmıştır. Filhakika şart olarak sayılan şeyler şart değil, İslâmın yüce alâmetleri ve büyük semereleridir.'

Çünkü eğer bunlar hakîki mânada şart olsaydı bunları tam yapmayan kişinin müslüman sayılmaması gerekirdi. Halbuki farziyetlerini kabul etmekle beraber meselâ: Ramazan orucunu özürsüz tut-

(39) Al-i İmran, 19

mayan kimse büyük bir günaha girmiş olur ise de, dinden çıkmış olmaz.

İslâm ve İman mefhumlarının birbirinden ayrılmadığını beyân eden Cumhur'un delillerinden birisi şu ayet-i kerimedir:

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

= **«Bunun üzerine biz oradaki mü'minleri çıkardık. Ama o yerde, bir evden başka müslüman bulmadık.»** (40)

Şer'i şerîfe göre makbûl olan İslâm mefhumunun iman mefhumundan ayrılmadığını yukarda belirttik. Makbul olmayan ve zahirî bir teslimiyetten ibaret kalan mânadaki İslâm, imandan tamamen ayrı bir durum arzeder, ki daha çok böyle kullanılan İslâm kelimesi lugat mânasında istimal edilmiş olur. Nitekim Hücürât suresinin 14'üncü ayetinde İslâm kelimesi bu mânada kullanılmıştır:

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

= **«Bedevîler dediler ki: İman ettik. Sen** (onlara) **söyle ki: Siz iman etmediniz ve lakin: Biz** (zahiren) **İslâm olduk, deyiniz. Henüz iman kalbinize girmemiştir...»** (41)

İman ve İslâm hakkında verdiğimiz izahattan anlaşıldığı gibi Cibril (Aleyhisselâm)'ın «İslâm nedir?» sorusu ile İslâmın mahiyeti değil, onun alâmetleri ve semerelerinin ne olduğu soruluyor. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'da verdiği cevapta, İslâmın şi'âr (= alâmet)leri ve semerelerinin Allah ve Resûlüne olan inancı kelime-i şehâdeti (açıkça) getirmek ve farz ibadetleri dosdoğru eda etmek olduuğnu beyan buyurmuş oluyor.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında oturan Sahabîler soru sahibini tanımıyorlar idi. Onun bir taraftan soru sorması, diğer taraftan aldığı cevabı tasdik etmesi sahabilerin hayretini mucip oluyordu. Çünkü, normal olarak soru, bilinmeyen bir şeyin

(40) Zariyat, 35-36

(41) Hücürat, 14

öğrenilmesi için sorulur. Alınan cevabı tasdik ise doğru cevabın soru sahibi tarafından daha önce bilindiğini gösteriyor. Bu sebeple râvi Hz. Ömer (Radiyallahü anh) **«Biz buna şaştık (çünkü) hem soruyor hem de doğruluyordu.»** demekle duydukları hayreti ifade ediyor.

C i b r î l (Aleyhisselâm)'ın **«İman nedir?»** sorusu ile de imanın mahiyeti soruluyor ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından, imanın 6 şartı diye bilinen mahiyeti özlü olarak bildiriliyor. Bunların tafsilatı Akaid ilmine ait kitablarda mevcuttur. Biz gayet özlü olarak şunu söylemekle yenitelim:

1. Allah Taâlâ'ya iman: O'nun varlığına, birliğine, ortak ve benzerinin olamıyacağına, O'nun kemal sıfatları ile muttasıf olup her türlü noksanlıklardan pâk ve nezih olduğuna inanmaktır. Allah Teâla hakkında vacip olan sıfatları öğrenmek her müslümana farzdır. Bu sıfatlar:

Vücûd, Kıdem, Beka, Hâdis olan şeylere muhalefet, Kıyâm bi zatih, Vahdaniyet, (bunlara sıfat-ı Selbiye denir.) Hayat, ilim, irade, kudret, semi', basar, kelam ve tekvîn (bunlara da sıfat-ı sübutiye denir) dir. Bu sıfatların zıddı (karşıtı) ile Cenâb-ı Allah'ın vasıflanması muhal (imkânsız) dır.

2. Meleklere İman: Allah Teâlâ'nın nurdan yarattığı, masum, verilen emirleri aynen yerine getiren, sayıları da ancak Allah tarafından bilinen ve melek ismi verilen bir çeşit yaratıkların varlığına inanmaktır. Melekler yemez, içmez, evlenmez, günah işlemez, uyumazlar. Melekler yerde, göklerde, göklerin fevkinde ve bilmediğimiz yerlerde bulunurlar. En büyükleri C e b r â i l, M î k â i l, İ s r â f i l ve A z r â i l'dir. H a f a z a, M ü d e b b i r â t, K i r â m e n K â t i b î n gibi kısımları vardır. Bir kısmının isimleri ve görevleri Resülullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından bildirilmiştir.

3. Resûllere İman: Allah Taâlâ'nın, insanların iman ve irşadı için görevlendirdiği ve mûcizelerle davalarını isbatlamak imkânını bahşettiği elçilerine inanmaktır. Bazı peygamberlere Allah tarafından Kitab veyâ Suhuf gönderilmiş ve onlara şeriat verilmiştir. Â d e m, Ş î t, İ b r a h i m, D â v u t, M û s a (Aleyhis-salâtü ves'selâm) gibi. Böylelerine **«Nebî»** denildiği gibi **«Resûl»** de denilir. Kitab ve şeriatı olmayan peygamberlere resûl denmez, yalnız Nebî denilir. Bazı âlimler de resûl'ün mânasını daha geniş tutmuşlar ve «Şer'î hükümleri insanlara tebliğe me'mur kılınan peygamberlere Resûl denilir. Tebliğ ettikleri şeriat ve kitab ister onlara in-

miş olsun ister onlardan önceki bir peygambere nazil olmuş olsun fark etmez.» Peygamberlerin sayısını ancak Allah bilir. Kur'an'da 25 peygamberin ismi geçmektedir Üzeyr, Lokman ve Zülkarneyn'in peygamber oldukları ihtilaf konusudur.

Bütün peygamberlerde bulunması gerekli vasıflar da şunlardır. Hepsi çok zekî, masum, emin, sadık olup kendilerine inen emirleri aynen tebliğ etmişlerdir.

4. **Kitaplara İman**: Allah (Celle Celâlühû)'m resûller vasıtasıyle insanların irşadı için gönderdiği ve kitab denilen ilahî kanunlara inanmaktır. Bunlar, 100 adet küçük olup «**Suhuf**» ismi ile meşhur olan kanunlar ile 4 büyük kitabdan ibarettir. Büyük kitablardan **Tevrât** Hz. Mûsa'ya, **Zebûr** Hz. Davud'a, **İncil** Hz. İsa'ya ve **Kur'ân-ı Kerim** Peygamberimiz Hz. Muhammed (Sallaalahü Aleyhi ve Sellem)'e gönderilmiştir. Allah'm salât ve selâmı cümlesinin üzerine olsun. Suhuflar olsun, büyük kitablar olsun hepsinin hak olduğuna, bunların en sonuncusunun Kur'an olduğuna ve Kur'an'ın indirilişi ile hepsinin hükmünün lağv edildiğine, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın duyan her insanın buna iman etmek zorunda olduğuna inanmak farzdır. Zaten diğer kitabların asıl nüshaları yoktur. Mevcut olan Tevrat ve İnciller tahrife uğramış ve ilahî olmak vasfını bile yitirmiş birer beşer, eseri olmak durumuna düşmüştür. Asıl nüshaları Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i müjdelemişlerdir.

5. **Ahiret Gününe İman**: Ölen insanların ve cinlerin tekrar dirileceklerine, imanlı olanların cennete ve imansızların cehenneme gireceklerine inanmaktır. Kabir halleri, Sûr'un üfürülmesi, ölülerin kabirlerinden çıkması, Hesap, Mizan, Kitapların ellere verilmesi, Kevser havzı, Cennet, Cehennem gibi nasslar ile sabit olan ve ölümden sonraki hayat ile ilgili durumların hepsi âhiret gününün şumûlüne girer ve tümüne iman etmek zarureti mevcuttur.

6. **Kaderin Şer ve Hayrına İman**: Var olacak her şeyin ne zaman, nerede, ne gibi durumlarda meydana geleceğinin Allah Taâlâ'nın daha önceden takdir etmesine inanmak ve hayır olsun, şer olsun hiç bir şeyin Allah'ın takdir ve bilgisinin dışında meydana gelemiyeceğine iman etmektir. Kader ile ilgili geniş malûmat inşâallah Mukaddime'nin 10'uncu babında verilecektir.

Hulâsa iman: Bu altı husûsu kalben tasdik etmek ve dilsizlik, veya zorlama gibi bir özür yoksa bu tasdiki dil ile ikrar etmektir.

İHSAN

Cebrâil (Aleyhisselâm)'ın (İbadette) **İhsan nedir?** sorusunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle cevaplamıştır.

«İhsan: Allah'a, O'nu görüyorsun gibi ibadet etmendir...»

Bundan maksad, Allah'a ibadet etmeye başlarken bu halin gerçekleştirilmesini intizar etmek ve bu, olmadıkça ibadete durmamak değildir. Bütün gaye bu hâlet-i rûhiye içinde ibadet etmek için gayret etmektir. Kul ibadet ederken eğer Allah Teâlâ'yı görseydi, yüce Rabbinin onun durumuna muttali, içini ve dışını bilici ve onu mürakaba etmekte olduğunu düşünürdü, dolayısı ile gafletten ve dünya meşguliyetlerinden kalbini uzak tutmaya, huşu', huzur ve tezellüle riayet etmeye olanca gücünü harcardı. Kul Allah'ı görmüyor ise de Allah Teâlâ'nın onu gördüğünü ve gözetlediğini düşünürse aynı duygu ile ibadet etme imkân ve zevkini bulabileceğine işaretle «**İhsan**» mahiyeti tanıtılmış oluyor.

'**Kıyâmet ne zaman kopacaktır?**' sorusuna cevâben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

«Kıyametin kopma zamanı kendisinden sorulan (Resûlullah), **soran** (Cebrâil)**den** (bu konuda) **daha bilgili değildir.»** buyruğu fetva vermek durumunda olan ilim adamlarına ışık tutan bir düsturdur. Cevabı bilinmeyen bir soru sorulduğunda «**Bilmiyorum**» demek insanın değerini küçültmez, bilakis yüceltir. İlmî değerini, samimi takvâsını ve ihlasını perçinleştirir.

KIYÂMETİN İKİ ALÂMETİ

'**Kıyametin alâmeti nedir?**' sorusunun cevabında Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki alâmeti bildiriyor: Aşağıya metnini aldığım birinci alâmet, çeşitli mânalarda yorumlanmıştır:

أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا = **«Câriye'nin kendi sahibesini doğurmasıdır.»**

Müsannif'in Vekî'den naklettiği ve âlimlerinin çoğunun yaptığı yoruma göre bu cümleden maksad, İslâm dininin yayılması, müslümanların geniş çapta fütuhatta bulunması ve düşmanlardan çok sayıda esir almasıdır. Müslümanların mâlik olacakları cariye-

lerden doğma çocukları hür sayıldıkları için babalarının tüm malına olduğu gibi anneleri olan cariyelere de bir bakıma sahip olmuş olurlar.

İbrahim el-Harbî demiştir ki: «Bu cümle ile cariyelerin hükümdarları doğurması ve anne olan bu cariyelerin herkes gibi hükümdar evlâdının teb'ası durumuna düşmesi mânası kasdedilmiştir.» (42)

Sindî'nin aldığı yoruma göre bu cümle, anne ve babaya itaatsızlığın çoğalması anlamını ifâde ediyor. İtaatsızlık ve isyan yüzünden evlad, annesini bir câriye mesabesinde tutacak, câriye için revâ görülebilen muameleler annelere yapılacaktır.

Bu cümle başka şekillerde de yorumlanmış ise de Nevevî'nin buyurduğu veçhile bunlar zayıf görüldüğü için buraya alınmamıştır.

وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبِنَاءِ

«Ve (ikinci alâmet de) yalın ayak, çıplak, fakir, koyun - keçi çobanlarının binaları yükseltmek hususunda yek diğeri ile yarışmalarını ve böbürlenmelerini görmendir.»

Bu cümle ile fakirlerin ve Bedevîlerin servet sâhibi olacakları ve yüksek apartmanları yaptırarak bu binâlarla iftihar edecekleri kasdedilmiştir. Bâzı ilim adamları bu cümlede İslâmiyetin yayılacağına işâret olduğunu söylemişlerdir.

Hadîsin: ذَاكَ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ مَعَالِمَ دِينِكُمْ = «O ,Cibrîl'dir. Dininizin mes'elelerini size öğretmek için yanınıza geldi.» parçası Müslim'in başka bir senedle yine Hz. Ömer (Radiyallahü anh)'den rivâyet ettiği metinde şöyle geçiyor. فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ = «Şüphesiz O, Cibril'dir. Size dininizi öğretmeye geldi.»

Nevevî der ki: Bu cümle, İslâm, İman ve İhsan'ın hepsine birden Din denilebileceğine delâlet eder. Yani bu üç mefhûmun İslâmiyetteki yerinin çok önemli olduğu anlaşılmış oluyor.

Nevevî daha sonra: 'Bu hadîs-i şerif ilim, mârifet, edeb ve

(42) Müslim'in Şerhi Nevevî Kitabü'l-İman 1. Bab.

dinî inceliklere ait bir çok mühim noktaları ihtiva ediyor. Hattâ İslâmiyetin temelini teşkil ediyor. İzah esnâsında sırası geldikçe mühim noktaları belirttik. Bizim zikretmediğimiz noktalardan birisi de şudur ki: Bir âlimin meclisine giren kişi orada oturanların öğrenmelerini gerekli gördüğü ve hiç birisinin sormak niyetinde olmadığı şer'î mes'eleyi kendisi sormalı ve böylece mecliste bulunanların hepsinin öğrenmelerini sağlamalıdır. Diğer bir nokta da budur:

Âlim, soru sormak isteyene karşı yumuşak davranmalı, onu yakınına almalı, sıkılmadan, çekinmeden ve rahatlıkla sorusunu açıkça sormak imkân ve fırsatını vermelidir. Soru soran adam da sorusunu nezaketle sormalıdır.' diyor.

٦٤ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا بَارِزًا لِلنَّاسِ . فَأَتَاهُ رَجُلٌ . فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا الْإِيمَانُ ؟ قَالَ « أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَلِقَائِهِ ، وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ الْآخِرِ » . قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا الْإِسْلَامُ ؟ قَالَ « أَنْ تَعْبُدَ اللهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ ، وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ » قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا الْإِحْسَانُ ؟ قَالَ « أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنَّكَ إِنْ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ » . قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ قَالَ « مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ ، وَلَكِنْ سَأُحَدِّثُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا : إِذَا وَلَدَتِ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا وَإِذَا تَطَاوَلَ رِعَاءُ الْغَنَمِ فِي الْبُنْيَانِ فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا . فِي خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللهُ » . فَتَلَا رَسُولُ اللهِ ﷺ (إِنَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ . وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) . (٣١ / سورة لقمان / الآية ٣٤)

TERCEMESİ

64) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den:

Demiştir ki: Bir gün Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* halk(ın yararlanması) için açık bir yere çıktıydı. Bir adam O'na gelerek:

— Yâ Resûlullah ! İman nedir? diye sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «İman : Allah'a Meleklerine, Kitablarına, Peygamberlerine, Allah'a kavuşmaya inanman, bir de son dirilmeye inanmandır.» buyurdu. Adam :

— Yâ Resûlullah! İslam nedir? diye sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «İslam : Allah'a ibâdet etmen, O'na hiç bir şeyi ortak etmemen farz namazı dosdoğru kılman, farz kılınan zekâtı eda etmen ve Ramazan orucunu tutmandır.» cevabını verdi. Adam :

— Yâ Resûlullah! İhsan nedir? dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «İhsan : Allah'a O'nu görüyorsun gibi ibâdet etmendir. Çünkü sen O'nu görmüyorsun da O, şüphesiz seni görür.» buyurdu. Adam :

— Yâ Resûlullah! Kıyâmet ne zaman kopacaktır? sorusunu sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Bu hususta sorulan, sorandan daha bilgili değildir. Ve lâkin ben sana kıyâmetin alâmetlerinden haber vereyim :

Câriye, kendi sahibesini doğurduğu zaman işte kıyametin alâmetlerinden birisi budur. (Kim oldukları belirsiz) koyun çobanları yüksek bina yapmakla yekdiğeri ile yarıştığı zaman işte bu da kıyametin alâmetlerindendir. Kıyametin kopma zamanı Allah'dan başka kimsenin bilmediği beş şeye dahildir.» buyurduktan sonra şu âyeti (Lokman sûresinin 34'üncü ayeti) okudu :

«Kıyâmetin kopma zamanı hakkındaki ilim, şüphesiz Allah indindedir. Gerçekten, yağmuru (dilediği vakit ve istediği yere) O, yağdırır. Kadınların rahimlerindeki yavruları (tüm durumlarıyle) O, bilir, hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez, hiç bir kimse nerede öleceğini bilemez. Muhakkak Allah hakkiyle bilen ve haberdar olandır.»

İ Z A H I

Bu hadiste «İman» târifinde geçen «Likaihi = Allah'a kavuşmak» tâbiriyle ne kasdedildiği ihtilaf konusudur. «Lika» kelimesi Kitab ve

Sünnette sevab, hesap, ölüm, dirilme ve Allah'ı görmek mânalarında yorumlanmıştır. S i n d î diyor ki: Burada dirilme mânasına yorumlanamaz. Çünkü; «Lika» dan sonra dirilmek de zikredilmiştir. Birisi fazla kalır. Şayet «Lika» ile ölüm mânası alınırsa bundan maksad kişinin, şahsının öleceğine inanması değil, tüm alemin öleceğine ve dünyanın yıkılacağına inanması yükümlülüğü konulmuş olsa gerek. Çünkü; herkes kendisinin öleceğine zaten inanıyor. Mükelleflerin buna inanma mecbûriyetinin konulması uygun düşmez. Fakat dünyanın yıkılması ve kâinatın hayâtının sona ermesi inkâr ve imana konu edilebilir.

«Lika» kelimesi burada hesap veya sevap manasına da yorumlanabilir. Çünkü; bu iki mefhum dirilmekten tamamen ayrı şeylerdir. N e v e v î diyor ki: «Lika» kelimesi ile Allah'ı görmek manası murad değildir. Çünkü Allah'ı görmek mü'minlere mahsustur. Hiç kimse âkibetinden (son nefesini nasıl vereceğinden) emin olamıyacağından kesinlikle Allah'ı göreceğini garanti edemez, dolayısı ile buna yüzde yüz inanamaz. S i n d î diyor ki; Allah'ın dilediği insanların O'nu muhakkak göreceğine inanmak şeklinde yorumlanması mümkündür. Zâten hadîste her şahsın Allah'ı göreceğine inanmak mecbûriyeti görülmüyor. Nasıl ki, ahiret günündeki hesaba, sevaba ve cezaya iman ediliyor. Halbuki, bunların tümü herkes için değildir. Çünkü hesap görmeden cennete girenler olacaktır. Diğer taraftan nice insanlar azap görmiyecek veya sevap alamıyacaktır.

Hadisteki «**Son dirilme**» tabiri ile öldükten sonraki dirilme kasdedilmiştir. Bazı ilim adamları: İlk dirilme dünyaya gelmektir. Onun için esas dirilmeye son dirilme denmiştir, derler. Diğer bir kısım âlimler de dirilmenin «**Son**» vasfı ile vasıflandırılması onun önemini belirtmek içindir, demişlerdir.

«**İSLÂM: Allah'a ibâdet etmen ve O'na hiç bir şey ortak koşmaman...**» ifadesi 63 nolu hadisteki İslâm tarifinin bir benzeridir.

Burada **İBADET**'ten maksad Allah'ı tanımak O'na kul olmayı kabullenmek ve bunu dil ile itiraf etmektir. Bu takdirde **İBADET**, teslimiyet ve şehâdet kelimesini getirmektir. Namaz, oruç ve zekât da **İSLÂM**'ın mânâsına dahil, başka ibâdet çeşitleri oldukları için tarifte zikredilmiştir, denilir. Diğer ibâdetler ise bunların devam ve ekleri durumunda oldukları için temel ibâdetlerle yetinilmiş oluyor.

«**İBADET**» ile mutlak kulluk ve itâatın kasdedilmiş olması da muhtemeldir. Bu durumda; namaz, oruç ve zekât, ibadetin içinde olmakla beraber önemlerine bina'en ayrıca alınmışlardır, denilir.

«Allah'a ortak koşmamak» kaydı, müşriklerin ibadetlerinin geçersizliğini belirtmek içindir. Çünkü müşrikler sözde Allah'a ibadet ederlerdi. Bir de Allah'a yaklaşmak için putları aracı kılarak onlara da tapmak sureti ile Allah'a ortak koşuyorlardı.

«NAMAZI İKAME» den maksad, 5 vakit namazı zamanında kılmak ve kazaya bırakmamaktır, diyenler olmuştur. Bâzıları da, İKAME'den maksad rükünlerine ve şartlarına riâyet etmek sûreti ile namaz kılmaktır, demişlerdir.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in tilâvet buyurduğu **Lokman** sûresinin 34. âyetinde **«Muğayyebat-ıl'Hamse»** denilen şu 5 şeye yer verilmiştir:

1. Kıyametin kopma vaktinin ilmi, Allah katındadır.

2. Allah, nerede, ne zaman ve ne kadar yağmurun yağmasını takdir etti ise; onu ancak Allah yağdırır ve bilir.

3. Annelerin rahmindeki yavrunun erkek mi, kız mı, tamam mı, eksik mi ve sair durumunu, kesinlikle ancak Allah bilir.

4. Hiç kimse, yarın hayır mı şer mi kazanacağını ve ne gibi durumlarla karşılaşacağını kesinlikle bilemez.

5. Hiç kimse nerede öleceğini kestiremez.

Âyet-i Celilenin sebebi nüzulu şudur:

Rivayete göre El-Hâris bin Amr, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek: **«Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacak, ben yere tohum attım yağmur ne zaman yağacak, hâmile olan eşimin hamli erkek mi kız mı, yarın ne kazanacağım ve ben nerede öleceğim?»** diye sordu. Bunun üzerine bu âyet-i kerime indi.

Bu beş şeyi kesinlikle ancak Allah bilir. Vahiy veya ilham yolu olmaksızın hiç kimse bunlardan birisini bildiğini iddia edemez. Allah'ın ihsan ettiği bir takım alâmetlerle bunların tahmin edilmesi veya kısmen bilinmesi ayete ters düşmez. Çünkü o alâmetleri veren ve belirtilerden neticeleri çıkarmak kabiliyeti varsa onu da ancak Allah verir.

٦٥ — حدثنا سهل بن أبي سهل، ومحمد بن إسماعيل قالا: ثنا عبد السلام بن صالح أبو الصلت الهروي، ثنا علي بن موسى الرضا، عن أبيه، عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن علي بن الحسين، عن أبيه، عن علي بن أبي طالب، قال: قال رسول الله ﷺ «الإيمان معرفة بالقلب وقول باللسان وعمل بالأركان». قال أبو الصلت: لو قرئ هذا الإسناد على مجنون لبرأ.

في الزوائد: إسناد هذا الحديث ضعيف لاتفاقهم على ضعف أبي الصلت، الراوي.

TERCEMESİ

65) Ali b. Ebî Tâlib *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

İman: Kalb ile tasdik, dil ile (kelime-i şehâdet-i söylemek sureti ile) **ikrar ve** (namaz, oruç, zekât, hac gibi) **organlar ile amel etmektir.»**

Râvîlerden Ebü's-Salt dedi ki; eğer bu sened bir deli üzerinde okunmuş olsaydı deli şifa bulurdu.

Not: Zevaid'de şöyle denilmiştir: Alimler, râvi Ebü's-Salt'ın zayıflığı üzerinde ittifak ettikleri için bu hadîsin isnadı zayıftır.

İZAHI

Bu hadîsin sıhhatı husûsunda âlimler arasında ihtilâf vardır. İbnü'l-Cevzî, bunu mevzû' hadislerden sayarak, râvilerden Ebu's-Salt'ın rivâyetlerinin tutarsız olduğunu söylemiştir. Sünen'in bâzı şârihlerinin de dahil olduğu bir grup âlim, İbnü'l-Cevzî'nin bu görüşüne katılmışlar. Zavâid'de deniliyor ki: âlimler ,râvi Ebü's-Salt'ın zayıf olduğuna ittifak ettikleri için bu hadîsin isnadı zayıftır.

Süyûtî ise, hadisin mevzû olmadığını ve Ebu's-Salt'ın İbn-i Maîn tarafından sika görüldüğünü söylemiştir. El-mîzanül'İtidal'da şöyle söyleniyor: Ebü's-Salt sâlih bir adamdır. Nesâî ve İbn-i Mâceh, onun rivayetlerini almışlar. İbn-i Maîn ve Darekutnî onu sika saymışlar. Ahmed de; Ben onu sadık görürüm, demiştir. Ne var ki Ebü's-Salt

Ş i î ' dir. H a t i b ' in dediğine göre Şiîlikte aşırı gidiyordu. Fakat rivayetinde onu sadık olarak vasıflandırırlardı. (43)

Bu hadîsin râvilerinden E b ü ' s - S a l t ' ın; «Eğer bu hadîs, delirmiş bir adam üzerinde okunmuş olsaydı hasta şifâ bulurdu.» dediği mervîdir. Böyle söylemenin sebebi bu hadisin senedinde insanların en hayırlısı olan Ehl-i Beytin mümtaz simalarının ictima etmiş olmasıdır.

Bu hadisi şerifin sahih olup olmadığı hususundaki ihtilâfı yukarıda belirttik. Şâyet sahih olarak kabul edilirse burada kâmil bir imanın amelsiz tahakkuk edemiyeceği ifâde edilmiş oluyor. Çünkü 63 nolu hadisin izahında belirtildiği gibi namaz, oruç ve zekât gibi ameller, Ehl-i Sünnet âlimlerine göre mutlak iman'ın bir parçası değildir. M â l i k, Ş â f i i, A h m e d b. H a n b e l ve Selef hadis âlimlerine göre amel ancak kâmil imanın parçasıdır.

٦٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، ثنا شُعْبَةُ
قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ
حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ (أَوْ قَالَ لِجَارِهِ) مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ» .

TERCEMESİ

66) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«Sizin hiç biriniz kendi nefsi için arzuladığını (din) kardeşi için de — yâhut buyurdu ki komşusu için de — istemedikçe (tam) iman etmiş olamaz.»

İZAHI

Hadîsin metninde geçen «Kardeşi için veya komşusu için» ifadesindeki tereddüt ravîdendir. Başka bir rivâyette bu ifadeden yalnız «Kardeşi için» kısmı olup şek durumu yoktur. Sahîh-i Buharî'nin «İman» kitâbına alınan rivayet şeksiz olanıdır.

(43) Sindî 18, 19

Hadîsten maksad, bu meziyet olmadıkça iman kemâle ermiş olmaz. Diğer bâzı hadislerde de başka meziyetler için aynı tâbir kullanılmıştır. Bu meziyetler iman'ın kemâle ermesi için şarttır. Şartlardan her hangi birisinin veya bir kaçının bulunması mutlaka kâmil imanın bulunduğunu gerektirmez. Şu halde farz olan ibadetleri tam yapmadığı halde bu meziyetleri taşıyan kişinin kâmil bir mü'min olduğu anlamı bu ve benzeri hadislerden çıkarılamaz. Kezâ, bu meziyeti taşımıyan kişinin imansız olduğu manası da murad değildir. İmanlı olduğu halde bu meziyetleri olmıyabilir. Böylesinin imansız olduğu hükmü çıkarılamaz.

Mü'min'in din kardeşi için istemek durumunda tutulduğu şeyler, din ve dünya ile alâkalı olan her türlü meşru arzûlar ve hayırlı işlerdir. Mü'min, elindeki nimetin kendisinden alınmasını dilemek durumunda değil, onda mevcût nimetin benzerinin diğer müslümanlarda da bulunmasını arzulamakla yükümlü tutulmuş oluyor.

٦٧ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، ثنا شُعْبَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ».

TERCEMESİ

67) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den:

Şöyle dediği mervîdir: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki:

«Hiç biriniz, ben kendisine evlâdından, babasından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (tam) iman etmiş olamaz.»

İZAHI

Müslim, bu hadisin metnini ayni senedle rivâyet etmiştir. Sahih-i Buhârî'nin aldığı aynı manadaki rivâyet:

«Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki...» sözü ile başlar. Resülullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yemin etmekle bu sevginin ehemmiyetini belirtmiş oluyor. **«İman etmiş olamaz.»** cümlesi ile bu derece sevgisi olmayan kişinin kâmil bir îman sahibi olmadığı ifade edilmiş oluyor.

Sahih-i Müslim'in Şârihi Nevevî der ki: İbn-i Battal, Kadıî Iyâz ve başka âlimler muhabbet hakkında şöyle demişlerdir:

Mahabbet üç çeşit olur:

1. Ta'zîm, yüceltmek ve saygı duymak sûretile olan mahabbet. Buna misal: Evlâdın, babasına karşı duyduğu mahabbet.

2. Babanın, evlâdına karşı gösterdiği şefkat ve merhamet şeklindeki mahabbet.

3. Küçüğün büyüğünü sayması ve büyüğün küçüğüne şefkat etmesi dışında kalan ve insanların birbirlerini beğenmeleri, sevmeleri ve saymaları tarzında görülüp duyulan mahabbet.

Resûlullah, (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mahabbetin tüm çeşitlerini burada toplamış ve **«Beni çocuğundan, babasından ve tüm insanlardan daha ziyade sevmedikçe hiç birinizin imanı kemale ermiş olmaz»** buyuruyor.

İbn-i Battâl diyor ki; Kemâl-i imana kavuşmuş olan kişi, üzerindeki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hakkının, babasının, evlâdının ve bütün insanların hakkından daha fazla olduğunu bilir. Çünkü biz ancak O'nun sayesinde dalâletten kurtulup hidayete ermiş ve cehennem azabından sakınma yolunu tutmuş oluyoruz.

Kadıî Iyâz da demiştir ki; Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sünnet-i seniyyesine bağlanıp onu ihyâ etmeye çalışmak, İslâmiyete vâki saldırılara göğüs gerip müdâfaa etmek ve ona muâsır olup uğrunda canını ve malını feda etmek temennisinde bulunmak, O'nu sevmekten sayılır. (44)

Sahih-i Buharî'nin şerhleri Kastalânî ve Tuhfetü'l-Bârî'de bu hadîsin îzahı yapılırken; «bu hadiste istenen mahabbet imana dayalı olan muhabbettir, ki bu tür muhabbet, sevenin sevilene uymasını gerektirir. İrade dışında duyulan ve fıtrî olan muhabbetin beslenmesi ön görülmemiştir. Zaten irade dışında kalan şeylerle insanlar mükellef değildir ve ihtiyarî olmayan muhabbet makbul sayılmadığı için Ebû Talib'in Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e muhabbeti bulunduğu halde iman ettiğine hükmedilmemiştir» deniliyor. (45)

---

(44) Müslim'in Şerhi Nevevî C, 1, Sah. 437-438
(45) Kastalanî C. 1, Sah. 219-220

Sahîh-i Buharî'nin Şarihi A y n î , **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hakkında duyulması gerekli olan muhabbetin varlığı için yalnız O'nu saymak ve yüceliğine inanmanın yeterli olmadığını ve içtenlikle O'nu sevmenin ve O'na karşı kalbî bağlantının duyulmasının gerekliliğini belirttikten sonra** H z . Ö m e r **ve** A m r **b.** Â s **(Radiyallahü Anhümâ)'a ait bu iki rivayeti almıştır :**

Ö m e r (**Radiyallahü anh) bir gün :**

«— Yâ Resûlallah! Sen bana nefsimden başka her şeyden fazla sevgilisin» dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Yâ Ömer! Senin nefsinden de daha ziyade sevgili olmam gerekir.» buyurunca, Ö m e r **(Radiyallahü anh) : «Nefsimden de daha çok» dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : «İşte yâ Ömer şimdi oldu» buyurdu.**

A m r b i n e l - Â s **(Radiyallahü anh)'den : şöyle dediği mervidir :**

«Hiç bir kimse bana Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den daha sevgili değildi ve benim nazarımda ondan daha yüce ve büyük bir kimse yoktu. O'na karşı duyduğum ta'zim ve yücelikten dolayı gözlerimi o mübarek zata bakmakla doyurmaya gücüm yetmezdi, doyunca bakamazdım.»

٦٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، ثنا وكيع وأبو معاوية ، عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ «والذي نفسي بيده . لا تدخلوا الجنة حتى تؤمنوا ، ولا تؤمنوا حتى تحابوا . أو لا أدلكم على شيء إذا فعلتموه تحاببتم ؟ أفشوا السلام بينكم» .

T E R C E M E S İ

68) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den : şöyle dediği rivayet edilmiştir.

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Nefsim, kudret elinde olan Allah'a kasem ederim ki siz îman etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (kâmil) îman etmiş olamazsınız. Size bir şey göstereyim mi; (öyle bir şey ki) onu yaptığınız zaman yek diğerinizi seversiniz? Selâmlaşmayı aranızda yayınız.»

İ Z A H I

M ü s l i m ' in, birisi yeminsiz, diğeri de yeminle başlayan iki rivayetle aldığı bu hadisin şerhinde N e v e v î der ki:

«Birbirinizi sevmedikçe îman etmiş olamazsınız» cümlesi ile: 'İmanınızın kemâle ermesi ve iman hususundaki halinizin düzelmesi ancak sevişmenizle mümkündür', manası kasdedilmiştir.

«İman etmedikçe Cennete giremezsiniz» cümlesi ise; zahirî mânâsı ile alınır. Her hangi bir yoruma ihtiyaç yoktur. Çünkü Cennete, ancak îman üzerinde ölenler girer. Cennete girebilmek için kâmil iman da şart değildir.

N e v e v î ' nin açıklamasına göre hadisin metninde iki defa geçen îman kelimesinin birincisi ile mutlak iman ve ikincisi ile kâmil iman muraddır.

N e v e v î, daha sonre E b û A m r ' ın 2 yerde de iman kelimesi ile kâmil iman manasını aldığını ve bu şekilde de yorumlanabileceğini belirtiyor. İ b n - i M â c e h ' in haşiyesi S i n d î de bu yorumu tercih ediyor. Buna göre mana şöyle olur:

«Siz kemâl-ı iman ile inanmadıkça imanları kemâle ermiş olanlar Cennete girdikleri zaman Cennete giremezsiniz ve birbirinizi sevmedikçe imanınız kemâle ermiş olamaz.»

«Selâmı aranızda yayınız», cümlesi ile tanıdık olsun olmasın her müslümana selâm verilmesi isteniyor. Selâm birleşme ve kaynaşmanın başlıca sebebi, sevişmenin anahtarı, Ehl-i îmanın şiârı, tavâzu ve saygılı olmanın belirtisidir. Küskünlüğün, ilgisizliğin ve yanlış anlamların bertaraf edilmesine iyi bir vesiledir. Müslümanların aralarını bozmak isteyenlerin isteklerine karşı bir dereceye kadar sed mahiyetindedir.

Hadîsin metninde geçen لاَ تَدْخُلُوا ve لاَ تُؤْمِنُوا fiillerinin başındaki **«Lâ»** harfi nehiy değil, nefî içindir. Ehlinin malûmu olduğu üzere nefi edatı olan **«Lâ»** câzim değildir. Fiillerin sonundaki nun tahfif için düşmüştür. N e v e v î ' nin de beyan ettiği gibi nun'un düşmesi sahih ve malûm bir lügattır. Bazı rivayetlerde nunlar mevcuttur. (46)

---

(46) Müslimin şerhi Nevevî c. 2, sah. 2, 3

٦٩ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ ، ثنا عَفَّانُ ، ثنا شُعْبَةُ ، عَنِ الأَعْمَشِ .

ح وَحَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ، ثنا الأَعْمَشُ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ

قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ » .

TERCEMESİ

69) ... Abdullah (İbn-i Mes'ûd) *Radiyallahü anh)*'den:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir.

«Müslümana sövmek fısktır ve onunla çarpışmak küfürdür.»

İZAHI

Bu hadîs müttefekun aleyhtir. Buharî İman, edeb ve Fiten kitablarında rivâyet etmiş, Müslim de açtığı özel bir babta rivâyette bulunmuştur. Ayrıca Tirmizî, Nesâî, Ahmed bin Hanbel ve başkaları da tahriç etmişlerdir.

FISK ve FUSUK: Hak yoldan ve itâattan ayrılmaktır. **KİTÂL** da savaşmak, çarpışmak, dövüşmek ve düşmanlık etmek manalarına gelir. **KÜFÜR** de dinden çıkmak, nimeti inkâr etmek, bir şeyi örtmek ve gizlemek manalarına gelir.

Hadis-i şerif çeşitli şekillerde yorumlanmıştır.

Bâzı âlimlere göre murad şudur: Müslüman ile sövüşmek fısk ve fücûr ehlinin ve müslümanla çarpışmak da küfür ehlinin şânıdır. Müslümana yakışmayan çirkin şeylerdir. Bir müslümana hakkı olmadığı halde söven kişinin, haram işlediği icmâ' ile sâbittir. Hadiste buyurulduğu gibi bu fiili işleyen fâsık olur. Fakat haksız yere müslümanla çarpışan kişi dinden çıkmaz. Ancak çarpışmayı mübah telâkkî ederse; haramı helâl saydığı için küfre gidebilir. Bâzı ilim adamları hadîsi bu şekilde yorumlamışlardır. Yâni müslümanla dövüşmeyi helâl sayarak onunla çarpışmak dinden çıkmaktır. Diğer bir kısım âlimler de küfürden maksad küfran-ı nîmet, nankörlüktür. Buna göre murad şudur:

Müslümanla dövüşmek onun haklarını inkâr etmektir. Çünkü Allah Teâla müslümanları kardeş kılmış, birbirlerini sevmelerini,

saymalarını, iyilikle muâmelede bulunmalarını birer hak olarak onlara tevdi etmiştir.

Küfür burada örtmek manasına da alınabilir. Çünkü müslümanla dövüşmek, onun haklarını örtbas etmek, gizlemek ve görmemezlikten gelmek demektir, denilebilir.

Hulâsa: Küfür kelimesi hangi manaya alınırsa alınsın hadis, müslümanın hakkının büyük ve yüce olduğuna bu hakka saygılı olmanın gerekliliğine ve buna riâyet etmeyenin vahîm neticelere uğrayacağına dikkatları çekiyor.

٧٠ — حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، ثنا أَبُو أَحْمَدَ، ثنا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ فَارَقَ الدُّنْيَا عَلَى الْإِخْلَاصِ لِلّٰهِ وَحْدَهُ، وَعِبَادَتِهِ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، مَاتَ وَاللهُ عَنْهُ رَاضٍ».

في الزوائد: هذا إسناد ضعيف.

قَالَ أَنَسٌ: وَهُوَ دِينُ اللهِ الَّذِي جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ وَبَلَّغُوهُ عَنْ رَبِّهِمْ قَبْلَ هَرْجِ الْأَحَادِيثِ وَاخْتِلَافِ الْأَهْوَاءِ.

وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ، فِي آخِرِ مَا نَزَلَ. يَقُولُ اللهُ - فَإِنْ تَابُوا (قَالَ: خَلْعُ الْأَوْثَانِ وَعِبَادَتِهَا) وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ - (٩ / سورة التوبة / الآية ٥)

وَقَالَ فِي آيَةٍ أُخْرَى - فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ -
(٩ / سورة التوبة / الآية ١١)

حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى الْعَبْسِيُّ، ثنا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ مِثْلَهُ.

TERCEMESİ

70) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den:
Şöyle demiştir: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki:

«Her kim ki, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmadan, tam bir ihlâs

ile O'nun birliğine inanmak, O'na ibadet etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekâtı (gereği gibi) vermek hali üzerinde dünyadan ayrılırsa, Allah (Tealâ) kendisinden râzi iken ölmüş olur.»

Enes dedi ki: O (din)de Resûllerin getirmiş oldukları ve Rabbları tarafından tebliğ eyledikleri Allah'ın dinidir. (Öyleki) Henüz hadisler çoğalmamış, uydurma hadîsler yaygınlaşıp sahih hadislere karışmamış ve kişiler ulu orta arzularına göre rivâyetlere girişmemişlerdi.

Kur'an-ı Kerim'in son inen sûre (Tevbe)sînde bu hadisi tasdik ve teyid eden âyetler vardır. Allah buyuruyorki:

«Eğer (o müşrikler) tevbe eder, (Enes dedi ki: Tevbeden murad, putları ve bunlara tapmayı bırakmaktır.) namazı dosdoğru kılar ve zekâtlarını öderlerse...» Bu âyetin, hadis'te zikredilmeyen devamında meâlen «Kendilerini serbest bırakın. Gerçekten Allah Gafur'dur, Rahîm'dir.» buyuruluyor.) (Tevbe 5) ve başka bir âyette buyurdu ki:

«Artık (o putperestler) eğer tevbe ederler, namazı dosdoğru eda ederler ve zekâtı verirlerse, dinde kardeşleriniz olurlar.» (Tevbe 11)

Not: Zavâid'de bu senedin zayıf olduğu yazılıdır.

İZAHI

İbn-i Mâceh bu hadisi iki sened ile rivâyet etmiştir. Senedlerin ilk 3 ravisi Enes bin Mâlik, Er-Rabî' bin Enes ve Ebû Ca'fer Er-Râzî'dir. Bunlardan sonra birinci senedde sırayle Ebu Ahmed ve Nasr bin Ali el-Cahdemî, ikinci senedde de Ubeydullah bin Musâ el-İbsî ve Ebû Hâtim bulunur.

Zevâid'de; bu sened zayıftır. Çünkü ravî Er-Rabî bin Enes burada zayıftır, deniliyor. İbn-i Hibbân da: Ebû Ca'fer'in Er-Rabî bin Enes'ten rivâyet ettiği hadisler umumiyetle zayıftır, demiştir. El-Hâkîm ise bu hadisi Ebû Ca'fer aracılığı ile Er-Rabî'den rivayet ederek isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Sindî, bunları naklettikten sonra, Bence: Ebû Ca'fer, Er-Rabî'den rivayet ettiği zaman

Er-Rabi zayıftır, denileceğine Ebû Ca'fer, Er-Rabi'-den yaptığı rivayetlerde zayıftır, denmelidir. der. (47)

Hadisin metninde geçen «İbadet» kelimesi itaat ve herçeşit kulluk görevleri manasına alınabilir. Bu takdirde ibadetin şümuluna girmekle beraber önemine bina'en namaz ve zekât zikredilmiş olur. İbâdet bu manaya alındığı zaman açık olan hadisin manası şu olur:

«İhlaslı bir tevhid, sağlam bir iman, Allah'a karşı kulluk görevini yapmak, bilhassa namaz ve zekât vazifesini tam yapmak hali üzerinde dünyadan ayrılan kişi Allah'ın rızasını kazanarak ölür.» Şâyet «İbâdet» kelimesi tevhid mânasına alınırsa, o zaman daha önce geçen «İhlas» kelimesinin tefsiri durumunda olmuş olur. Bu takdirde zahiren iman, namaz ve zekâtın ilahi rızayı kazanmaya yeterli olduğu manası çıkıyor. Oysa kulun mükellef bulunduğu oruç, zekât gibi bir çok önemli ibadetler ve kulluk görevleri yapılmadan bu mutlu akibete kolay kolay erişilemiyeceği nasslarla sabittir. Onun için hadis şu şekilde yorumlanır:

İhlaslı bir tevhid, sağlam bir iman ve namaz ile zekâtı gereği gibi ifa ederek dünyadan ayrılan kişi, Allah'ın rizasını (şu sebeple) kazanarak ölür. Çünkü iman, namaz ve zekât ibadetlerine bağlananlar, bu sayede hayırlı işlere, kötülükleri terketmeye ve ölüm döşeğinde makbul bir tevbeye muvaffak olurlar. Dolayısı ile ilahi rızaya da erişirler.

٧١— حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ الأَزْهَرِ، ثنا أَبُو النَّضْرِ، ثنا أَبُو جَعْفَرٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ».

TERCEMESİ

71) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den:

Şöyle demiştir: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki:

«Şüphesiz, Allah'tan başka ibadete müstahak ilah olmadığına ve gerçekten benim, Allah'ın Resûlü olduğuma şahadet (dilleri ile ikrar) edip namazı dosdoğru ve zekâtı gerektiği şekilde ifa edinceye kadar insanlar ile savaşmam bana emredildi.»

---

(47) Sindi Sah. 19

٧٢ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ ، ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَهْرَامٍ ،
عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ غَنْمٍ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ « أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ، وَأَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ ،
وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ » .

TERCEMESİ

72) ... Muâz bin Cebel *(Radiyallahü anh)*'den :

Şöyle demiştir : Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki :

«Şüphesiz, Allah'tan başka ibadete mustahak ilah olmadığına ve gerçekten benim, Allah'ın Resûlu olduğuma şehâdet edip namazı dosdoğru ve zekâtı gerektiği şekilde ifa edinceye kadar insanlar ile savaşmam bana emredildi.»

İZAHI

71 ve 72 nolu hadislerin metni aynı olup senedleri değişiktir. Birincisinde Ebû Hüreyre, El-Hasan, Yûnus, Ebû Ca'fer, Ebü'n-Nadr ve Ahmed bin el-Ezher; ikincisinde ise Muâz bin Cebel, Abdurrahman bin Ganem, Şehr bin Havsab, Abdülhamid bin Behrâm, Muhmmed bin Yûsuf ve Ahmed bin el-Ezher bulunur. İbn-i Mâceh'in iki senedi de son ravî Ahmed bin el-Ezher'den aldığı anlaşılıyor. Buharî ve Müslim «Kitabü'l-İman» bölümünde aldıkları bu hadisi İbn-i Ömer'den rivayet etmişlerdir. Ayrıca Müslim, Ebû Hüreyre, Câbir ve başka zatlardan da rivayette bulunmuştur. Ancak müteaddit senedlerle rivayet edilen hadis metninde bazı rivayetlerde ilâve ve bazılarında kısalma vardır. Meselâ : Müslim'in Ebû Hüreyre'den aldığı bir rivayet şöyledir :

... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم أُمِرْتُ
أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ فَمَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ
إِلَّا اللّٰهُ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللّٰهِ

«... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den : Şöyle dediği rivayet edilmiştir : Resûlullah*(Sallalalhü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki :

«Kelime-i Tevhid-i getirinceye kadar insanlarla savaşmaya emredildim, lâilâhe illa'llah diyen kimse canını ve malını benden korumuş olur. Ancak öldürülmeyi hak etti ise o ayrı, O'nun hesabı da Allah'a aittir.»

Diğer taraftan Müslim ve Buhari'nin ittifakla İbn-i Ömer (Radiyallahü anh)'den rivayet ettikleri metinde İbn-i Maceh'in aldığı metnin aynısı bulunmakla beraber şu ilâve de vardır ·

... فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَائَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ
بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ

= **«Bunları yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslâmın hakkı (olan cezalar) müstesna.** (Gizli kalan durumlar ile ilgili) **hesapları da Allah'a aittir.»** Müslim'in rivayetindeki bu ilâvede «Bihakki'l-İslâm» tabiri yerinde **«Bihakkıha»** ifadesi kullanılmıştır ki mânaya bir farklılık getirmez.

Tabarî'nin, «Evsat» adlı eserinde Hz. Enes (Radiyallahü anh)'den rivâyet ettiğine göre bu hadiste istisna edilen İslâm haklarından maksadın neler olduğu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e soruldu? **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de **«Evlendikten sonra zina etmek, müslümanlığı kabul ettikten sonra mürted olmak ve adam öldürmek, kasdedilmiştir. Bu suçlara karşılık öldürülebilir»** diye cevap verdi.

Görüldüğü gibi Resûlullah (Saliallahü Aleyhi ve Sellem)'in insanlarla savaşması bâzı rivayetlerde onların Kelime-i Tevhid'i getirmelerine, diğer bazı rivâyetlerde ise Kelime-i Şehadet, namaz ve zekâtı ifa etmelerine bağlanmıştır. Bundan anlaşılıyor ki insanların müslümanlığı kabul etmeleri ve İslâm alâmetlerinin onlarda görülmesi hedef tutulmuştur. Bu hedefe varılıncaya kadar Resûlullah (Sallahü Aleyhi ve Sellem) cihadla me'mur kılınmıştır. Ama halkın, kalblerinde neler gizlediklerini öğrenmekle emrolunmamıştır. Gönülde saklanan sırlardan dolayı hesaba çekmek Allah'a aittir.

٧٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الرَّازِيُّ ، أَنْبَأَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ اللَّيْثِيُّ ، ثنا نِزَارُ بْنُ حَيَّانَ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَا : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَيْسَ لَهُمَا فِي الْإِسْلَامِ نَصِيبٌ : أَهْلُ الْإِرْجَاءِ ، وَأَهْلُ الْقَدَرِ » .

TERCEMESİ

73) ... İbn-i Abbâs ve Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anhümâ)*'dan : şöyle söyledikleri rivayet edilmiştir : Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki :

«Ümmetimden iki sınıf vardır ki, onlar için İslâm'da nasip yoktur. Bu sınıflar Mürciye ve Kaderiye (mezheblerine mensub) **olanlardır.»**

٧٤ — حدّثنا أَبُو عُثْمَانَ الْبُخَارِيُّ سَعِيدُ بْنُ سَعْدٍ ، قَالَ : ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ ، ثنا إِسْمَاعِيلُ ، يَعْنِي ابْنَ عَيَّاشٍ ، عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ مُجَاهِدٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ قَالَا : الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ .

في الزوائد : إسناد هذا الحديث ضعيف .

TERCEMESİ

74) ... Ebû Hüreyre ve İbn-i Abbâs *(Radiyallahü anhümâ)*'dan : şöyle dedikleri rivayet edilmiştir.

«İman fazlalaşır ve eksilir.»

Not : Hadisin isnadının zayıf olduğu Zevâid'de beyan edilmiştir.

٧٥ — حدّثنا أَبُو عُثْمَانَ الْبُخَارِيُّ ، ثنا الْهَيْثَمُ ، ثنا إِسْمَاعِيلُ ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنِ الْحَارِثِ ، أَظُنُّهُ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ : الْإِيمَانُ يَزْدَادُ وَيَنْقُصُ .

TERCEMESİ

75) ... Ebü'd-Derdâ *(Radiyallahü anh)*'den :
Şöyle söylediği rivayet edilmiştir :

«İman ziyâdeleşir ve noksanlaşır.»

İKİ HADİSİN İZAHI

Bu iki hadis, imanın fazlalaşma ve eksilmeyi kabul ettiğini ifâde ediyor. 60 nolu hadisteki:

«Bir dinar, yarım dinar ve bir hardal tanesi ağırlığınca imanı olanları cehennemden çıkarınız» tabiri de imanın çok ve az olabildiğini gösteriyor. Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim sahibleri İMAN kitabından birer babı buna ayırmışlardır.

İmanın fazlalaşabildiğine delâlet eden âyetlerin bir kısmı şunlardır:

لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ

= «Taki imanları ile beraber imanı arttırsınlar...» (El-Feth 3)

وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا

= «Ve iman etmiş olanlara da iman arttırsın...»(El-Müddessir 31)

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا

= «Bu, onların imanını arttırdı...» (Al-i İmran 173)

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ

=« Ve bir sûre indirildiği zaman onlardan kimi diyor ki: «Bu hanginizin imanını arttırdı? Fakat iman etmiş olanlar ise (İndirilen) sûre onların imanını arttırdı ve onlar müjdelenirler.» (Tevbe 124)

وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا

= «Ve bu durum ancak onların iman ve teslimiyetlerini arttırdı.» (Ahzab sûresi, âyet 22)

Buharî bu âyetlerin bir kısmını alır ve bu arada:

«Kemâlinden bir şey terkedilince iman haliyle eksilmiş olur.» der. Ashab-ı Kiram'dan, Ömer, Ali, İbn-i Mes'ud, İbn-i Abbâs, Muâz, İbn-i Ömer, Ebû Hüreyre, Ebü'd-Derdâ, Huzeyfe, Âişe, Selman, Abdullah b. Revâha, Ebû Ümâme ve başka zatlar (Radiyallahü anhüm) hazretleri imanın ziyade ve noksanlık kabul ettiğini söylemiştir. Tabiin'den de Urve, Ata, Tavûs, Mücahid, Saîd b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, Zührî, Katâde, İbrâhim Nahâî, İbn-i Ebî Leyla,

İbn-i Mübarek, Ebû Davud ve benzeri nice âlimler (Radiyallahü anhüm) aynı görüşü paylaşmışlardır.

Matüridîye mezhebine mensup âlimler «iman ziyade ve noksanlık kabul etmez» demişlerdir. Onlar imanın aslı olan tasdiki kasdetmişler. Tasdik, kesin inançtan ibaret olduğu için eksilmez. Çünkü eksilirse kesin olmaktan düşer ve şüphelere mâruz kalır. Kesin inancın fazlalaşıp kesinlik kazanması da düşünülemez. Zira zaten kesindir, derler.

İmam Nevevi, Müslim'in şerhinde şöyle söyler:

«Selef mezhebine mensup âlimler ile hadisçilere göre iman ziyade ve noksanlık kabul eder. Kelâmcılardan bir cemaat da aynı görüştedir. Fakat kelâmcıların çoğu iman bunu kabul etmez demişler. Muhakkıkîn olan kelâmcı arkadaşlarımız ise asıl tasdikin ziyade ve noksanlığı kabul etmediğini ve lâkin amellerin çokluğu ve azlığı dolayısıyle iman semarelerinin ve şer'î imanın ziyade ve eksikliği kabul ettiğini söylemişlerdir.

Muhakkıkînin sözü açık ve güzel ise de bence tefekkürle ve bir çok delilin bir araya gelerek yek diğerini takviye etmesi ile tasdikin de artması mümkündür. Bunun içindir ki sıddîkların imanı başkaların imanından daha kuvvetli ve üstündür. Onların imanı hiç bir ortamda zedelenmez. Ve her hangi bir tehlike veya telkin karşısında sarsılmaz. Fakat diğer insanların imanı bu derece güvence içinde ve muhkem değildir. Akl-ı Selim sahibi hiç kimse şüphe etmez ki müslümanlardan her hangi bir kimsenin imanı Ebû Bekr-i Sıddîk (Radiyallahü anh)'ın imanına denk değildir. Nevevî aynı bahiste şunu da nakleder:

Şafii mezhebine mensup Ebû Abdillah Muhammed bin İsmail el-İsfahani et-Temîmi, Müslim üzerine yazdığı «Et-Tahrîr» adlı şerhinde diyor ki: Eğer İman tasdik mânasına alınırsa tasdik parçalanmaya elverişli olmadığı için fazlalaşma ve eksilmeyi kabul etmez. İman Şeriat dilinde kalb ile tasdik ve vücud organları ile amelden ibarettir. Böyle tefsir edilirse haliyle amel durumuna göre fazlalık ve eksiklik hali olabilir. Ehl-i Sünnet'in mezhebi de budur.

Malikî mezhebine mensup İmam Ebü'l-Hasan Ali b. Halef b. Battal el-Mağribî de Buharî üzerine yazdığı şerhte:

«Ümmetin halef ve selefinden Ehl-i Sünnet mezhebine

mensup camaatın mezhebi budur ki; İman söz ve fiil olup fazlalaşır ve eksilir. Bunun delili de B u h a r î'nin zikrettiği ayetlerdir. Mü'min, tâat ve ibadetini artırdıkça imanı da artar ve kemal yolunda ilerleme kaydeder. Taat ve ibadette eksilme ve gerileme olunca da imanın kemalinde eksilme olur. İman hakında söylenen sözlerin orta yolu budur», demiştir. (48)

S i n d i de bu konuda geniş izahat verdikten sonra şöyle der:

«A s h a b - ı K i r a m ve T a b i î n ' in sözlerinden ve Kitab ile Sünnetin beyanlarından anlaşılıyor ki «İmanın fazlalaştığını söylemek caizdir.» Azalma da fazlalaşmadan ayrılmayan bir mefhum taşır. (Çünkü fazlalaşan iman fazlalaşmayan iman ile karşılaştırıldığında birisi fazla olunca diğeri haliyle ona oranla eksik olur.) Neticede, şer-î şerifte iman'ın ziyade ve noksanlıkla vasıflandığı sabit olmuş olur. Ama bu vasıflanma imanın mahiyetine göre mi, yoksa onun mahiyeti dışında kalan şeylerden dolayı mı olduğu önemli değildir? Zira selef âlimleri, vârid olan Ayet ve Hadislere uyarlardı. Onların halefi olan âlimlerin çıkardıkları ve kelâm ilminde yer alan mes'elelere pek iltifat etmezlerdi. Bu itibarla «İmanın ziyade ve noksanlık kabul ettiğini söylemek küfürdür» gibi sözler bazı fıkıh kitablarına yanlış anlama neticesinde girmiş olsa gerek.»

(١٠) باب فى القدر

10 — KADER HAKKINDA BİR BAB

KADER: (Kadr diye de okunabilir.) Arap dilinde miktar, değer, kuvvet, kudret ve kısmak gibi müteaddit mânâlarda kullanılmıştır.

KADER: Şer-i Şerifte ise varolacak şeylerin ne zaman, nerede, nasıl ve ne gibi durumlarda meydana geleceğinin Allah tarafından ezelden beri bilinmesi ve bu bilgiye göre tesbit ve takdir edilmesidir.

KAZÂ ise, takdir edilmiş olan şeylerin zamanı gelince Allah tarafından aynen yaratılmasıdır. Buna göre KADER Allah'ın İLİM ve İRADE sıfatına, KAZÂ da TEKVİN sıfatına rücû' edip buna inanmak, Allah'ın sıfatlarına iman etmeye dahildir. Allah'ın sıfatlarına inananlar kaza ve kadere de iman etmiş olurlar. Ancak KADER konusu önemli olduğu için ayrı bir konu haline getirilmiştir. Kelâm âlimleri de bunu ayrıca ele almışlardır. Bâzı kelâmcılar kader diye tarif ettiğimiz manaya kaza ismini vermişler ve kaza diye gösterdiğimiz

(48) Müslim'in şerhi Nevevi C. 1, Sah. 247-252

manaya da kader demişlerdir. Tabii bu farklı ta'bir neticeyi değiştirmez.

KADER mes'elesi, öteden beri gerek felsefeciler ve gerekse din âlimleri arasında münakaşa konusu edilmiştir. Aslında bu mes'elenin mahiyetinin tamamen haledilmesi güçtür. Bunun için, müslümanların kadere inanmaları emrolunmuş ve bu konunun derinliğine inilmesi ile ilahî sırrın çıkarılmasına çalışılması yasak kılınmıştır. Bu yasağa rağmen kader mes'elesi üzerine lüzumundan fazla duranlar olmuş ve neticede **KADERİYE** ce **CEBRİYE** isimli batıl mezhebler meydana çıkmıştır.

KADERİYE mezhebine mensup olanlar Kaderi tamamen inkâr etmişler ve **«Kul işlediği fiillerin yaratıcısıdır»**, diyecek derecede işi ileri götürmüşlerdir. Kadere ilk defa dil uzatan, Ma'bed el-Cühenî'dir. Onlara göre Allah ilerde olacak şeyleri bilmez. Hiç bir şey önceden mukadder değildir. Allah olmuş olan şeyleri bilir. Nevevî'nin naklen verdiği bilgiye göre bu çok çirkin ve batıl görüş pek taraftar bulamadığı için çabuk inkıraz etmiştir. Kalan Kaderiye mensupları bu kere şöyle demeye başlamışlardır:

«Hayır Allah'tan şer ise başkasındandır.»

Onlar bu sözleri ile adeta Mecûsilere benzemekten kurtulamamışlardır. Çünkü Mecusiler «Hayrın yaratıcısı Yezdan, şerrin yaratıcısı da Ehremen'dir», demekle iki ilâha inanmışlardır. Nitekim Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu hadis rivayet olunmuştur.

اَلْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ
وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ

= **«Kaderiye mensupları bu ümmetin Mecûsîleridir. Hastalanırlarsa onlara uğramayın, ölürlerse cenazelerinde bulunmayın.»** Bu hadis İbn-i Ömer (Radiyallahü anh)'den mervidir. (49)

KADERİYE mensupları bu batıl görüşleri yüzünden Ehl-i Sünnet'in büyük hücumlarına maruz kalmakla beraber kâfir olduklarına hüküm edilmemiştir. Çünkü onlar şer-i şerifi tazim etmek gayesini gütmüşler. Ama sapıtmışlar.

CEBRİYE'ye gelince bunlar Kaderiye'nin aksine her şeyi kadere bağlayarak kulun cüz'î iradesini inkâr etmişlerdir. Onlara gö-

(49) Sünen-i Ebî Davud Kitabü's-Sünneti Kader babı

re kul iman etmeye bile kâdir değildir. Kulun elinde hiç bir kudret ve salâhiyet yoktur. Bunlar da sözde Allah Tealâ'yı tenzih etmeye çalışırken büyük bir dalâlete saplanırlar ve Allah'a haşâ zulüm isnad etmiş olurlar. Şöyle ki; kâfir adam âhiret günü cehennemlik kılınırken «Allah'ım! benim ne kabahatım var? sen beni kâfir yarattın, bana hiç bir irade vermedin, benim müslüman olmama sen mani oldun» demez mi?

Cebriye mezhebi de pek yaşıyamamıştır. Hicrî 4. asrın başlarında ortadan kalkmıştır.

Bâtıl olan bu iki mezhebin delillerini çürüten Ehl-i Sünnet mezhebine göre kazâ ve kader haktır. Bunlar bu iki kelimenin tarifini yukarda açıkladığımız gibi yapmışlardır. Kazâ ve Kader Allah'ın kullarını zorlaması ve ellerinden iradelerini alması demek değildir. Kulun kendi irade ve isteği ile yaptığı işin daha önceden bilinmesine kadr ve kulun yapmak istediği anda Allah tarafından o şeyin yaratılmasına da kazâ denir.

Kitap ve Sünnetin nassları (= kat'î delilleri), Ashab-ı Kirâm'ın icmâ'ı, Selef ve Halef âlimlerin beyanları ile **KADERE** iman gerekliliği sabittir. Kazâ ve Kader konusunda âlimler pek çok kitap yazmışlardır. Nevevî'nin beyânına göre en güzel ve en çok faydalı olan eserlerden birisi de El-Hâfız el-Fakîh Ebû Bekr el-Beyhakî'nin yazdığı kitabtır.

Gerek Ehl-i Sünnet'in ve gerekse Kaderiye ve Cebriye mezhebleri hakkında geniş malûmat almak isteyenler Kelâm kitablarına mürâcaat etsinler. Biz bu kadarlık bilgiyi vermekle yetinmek durumundayız.

٧٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، ثنا وَكِيعٌ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ .
ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيُّ ، ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ
زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ ، قَالَ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ : حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ
الْمَصْدُوقُ « إِنَّهُ يُجْمَعُ خَلْقُ أَحَدِكُمْ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ . ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ .
ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ . ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ إِلَيْهِ الْمَلَكَ . فَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ ، فَيَقُولُ :

اكْتُبْ عَمَلَهُ وَأَجَلَهُ وَرِزْقَهُ وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ . فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ
بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ ، فَيَعْمَلُ
بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا . وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ
وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا » .

TERCEMESİ

76) ... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den :

Şöyle demiştir: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bize (insanın yaratılışından) haber verdi. O, daima doğru söyleyen ve (Rabbi tarafından) kendisine doğru bilgiler vahiy edilen zattır. Buyurdu ki :

«Şüphesiz, biriniz (yaratılırken) asıl maddesi kırk gün anasının karnında toplanır. (= yaratılmaya elverişli bir hale gelir). Sonra bir o kadar (40 günlük) süre içinde bu madde, kan pıhtısı haline dönüşür. Bundan sonra da o kadar zaman zarfında mudğa (= bir çiğnem et) olur. Daha sonra Allah ona bir melek gönderir de (tekâmül eden mudğa için şu) dört kelimeyi yazması emrolunur: Allah, meleğe: «— Onun amelini, ecelini, rızkını, şakî veya saîd olduğunu yaz» der. (= Meleğe bu malûmatı verip yazdırır).

Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki: Gerçekten sizden bir kişi Cennet ehlinin işlediği (iyi) şeyleri işler. Hatta kendisi ile Cennet arasında yalnız bir arşın mesafe kalır. Bu esnada (Meleğin, ana karnında yazdığı) yazı gelir; o kişiyi önler. Bu kere o şahıs Cehennem ehlinin işlediğini işlemeye başlar ve Cehenneme girer. Sizden bir (başka) kişi de Cehennemlik olanların işlediği (fenalıkları) işler. Hattâ kendisi ile Cehennem arasında bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (Meleğin yazdığı) kitabı gelir onu önler. Bu defa da o kişi Cennetlik olanların (hayır) işlerini yapar ve Cennete girer.»

İZAHI

Bu hadisi; B u h a r î, Kitabü'l-Kader ve Bed'ü'l-Halk (= ilk

yaradılış) Kitabında Meleklerin memur oldukları yaratma ile ilgili görevlerine dair açtığı bir babta rivayet etmiştir.

M ü s l i m de Kader kitabında rivâyet etmiştir. Bu hadisde, bir kısım meleklerin, insanların amelini, ecelini, rızkını, saadet ve şekâvetini yazmakla vazifeli bulundukları bildirilmiştir.

Hadis metninin tamamının Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ait olduğu, B u h a r î, M ü s l i m ve İ b n - i M â c e h ' in rivâyet üslûbundan anlaşılıyor. Çünkü metnin her hangi bir cümlesinin râvi İ b n - i M e s ' û d ' a ait olduğuna dair bir belirti yoktur. N e v e v î bu hadisin izahını yaparken hadiste geçen yemin ve ondan sonraki ifadenin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ait olduğunu tasrih ediyor. Fakat başka bir rivayette ... قَالَ عَبْدُ اللهِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ = «Abdullah dedi ki: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim...» ifadesi bulunduğu için yemin ve onun altındaki cümlelerin râvi İ b n - i M e s ' û d ' a ait olduğunu söyleyenler de vardır. Mamafih İ b n - i M e s ' û d, (Radiyallahü anh) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyurduğu yemin ve onu takibeden cümleleri tekrar etmiş olabilir.

İnsanoğlunun yaratılış safhaları Kur'an'ı Kerim'in M ü'm i n û n sûresinin 12 - 14'üncü ayetlerinde daha genişçe meâlen şöyle beyan buyuruluyor:

«And olsun ki biz, insanı (Âdem'i) çamurun özünden yarattık. Sonra Âdem'in neslini muhkem ve sağlam bir yerde (rahimde) az bir su yaptık. Daha sonra o suyu kan pıhtısı haline getirdik. Bundan sonra da kan pıhtısını bir parça et durumuna koyduk. Bunun sonunda et parçasını insan iskeleti haline soktuk. Bunun ardından da kemiklere et giydirdik. Daha sonra ona başka bir yaratılış (ruh) verdik. Bu sebeple bak, şekillendirenlerin en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir.»

Nutfe üzerinde 120 gün geçtikten sonra Meleğin gönderilip cenin hakkında ilm-i ezelî'de mevcud 4 hususun yazılması emri verildiği hadisten anlaşılıyor. Cenînin dünyaya geldikten sonra yapacağı her türlü iş, elde edeceği rızık, dünyada yaşayacağı süre ve hayatının sonunda saadet veya şakavet üzerine öleceği Allah katında malûm olduğu gibi görevli meleğe de O'nun tarafından bildirildiği belirtiliyor. Diğer taraftan insanın Cennetlik veya Cehennemlik oluşu için hayatın son safhasının daha önemli olduğuna işaret ediliyor. Bu nedenle, sâlih kişi, taât ve takvâsı ile mağrur olmamalı, kendi-

sini güvence içinde görmemeli, fasık adam da Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyip; bir an önce tevbe etmeli ve ölümün her an gelebildiğini unutmamalıdır.

İman edip sâlih amel işleyenlerin amellerinin zayî edilmeyip karşılığının verileceğini bildiren âyetler ve hadîslerle verilen vaadlar iman üzerinde ölüm şartına bağlı olduğu için bu hadisin o nasslara ters düşmesi söz konusu değildir. Allah tüm müslümanlara hüsn-ü hatimeler nasip kılsın. Âmin.

N e v e v î diyor ki: «Bu hadisin zahirine göre Meleğin gönderilmesi nutfe üzerinde 120 gün geçtikten sonra vuku bulur. Bunu izleyen rivayetlere göre Nutfe üzerinde 40 - 45 gün geçince Melek gönderilir. Enes (Radiyallahü anh)'in rivayetinden de Nutfenin rahme girmesini takiben Meleğin, görevine başladığı anlaşılıyor. Rivâyetler arasında görülen zahirî farkın bertaraf olduğunu söyleyen âlimler durumu şöyle belirtmişler: Melek, nutfenin halini ve uğradığı değişiklikleri izler ve «Yâ Rabbi! Bu bir Nutfedir, (daha sonra) bu bir Alâka (= kan pıhtısı)dır, sonra da bu bir mudğa (= bir çiğdem et)dır», der ve Allah'ın emri ile Nutfenin uğradığı değişiklikleri bir bir söyler. Nutfe, Alâka'ya dönüşünce Melek, onun bir cenîn olduğunu anlar ve cenîn'in bundan sonraki safhalarında da zamanı geldikçe tasarruflarını sürdürür.

Hadisin son kısmında geçen «Bir kulaç mesafe»den maksad Cennet veya Cehennem'in kapısı durumunda olan ölüme yaklaşmaktır. Hayatını Cennetliklerin işlediği hayırlı işlerle sürdürüp son anlarında Cehennemlik işlere dalmak halinin az bile olsa bazı insanlarda görülebildiği bu hadiste bildiriliyor. Ama çok insanların bu durumda olduğu kasdedilmemiştir. Esasen Allah'ın lütuf ve inayetiyledir ki insanların hayır yolundan şer yoluna sapmalarına az rastlanır. Ve bunun aksine fena yoldan iyi yola yönelenler çok olur.

Ömrünün sonunda fenalıkları işleme yüzünden Cehennemlik olduğu bildirilenlerden murad, kâfirler ve günahkâr mü'minlerdir. Ancak iman üzerinde ölenler bilâhare Cehennemden çıkacaklar. Kâfirler ise; nasslarla sabit olduğu gibi ebedi olarak Cehennemde kalacaklardır.

Bu hadiste, **KADER**'in varlığı, (nasûh) tevbenin geçmiş günahları yıktığı, kişi hayır ve şerden hangi hal üzerinde ölürse o hale göre hakkında hüküm verildiği açıkca belirtilmiştir. Ancak küfürden başka günah işleyenlerden tevbe etmeden bu hal üzerinde ölenlerin durumu Allah'ın dilemesine kalmıştır. Biz insanlarca mechûldür.

٧٧ — حدثنا علي بن محمد، ثنا إسحاق بن سليمان، قال: سمعت أبا سنان، عن وهب بن خالد الحمصي، عن ابن الديلمي، قال: وقع في نفسي شيء من هذا القدر، خشيت أن يفسد علي ديني وأمري. فأتيت أبي بن كعب، فقلت: أبا المنذر! إنه قد وقع في نفسي شيء من هذا القدر فخشيت على ديني وأمري. فحدثني من ذلك بشيء. لعل الله أن ينفعني به. فقال: لو أن الله عذب أهل سماواته وأهل أرضه لعذبهم وهو غير ظالم لهم. ولو رحمهم لكانت رحمته خيرا لهم من أعمالهم. ولو كان لك مثل جبل أحد ذهبا، أو مثل جبل أحد تنفقه في سبيل الله ما قبل منك حتى تؤمن بالقدر. فتعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك. وأن ما أخطأك لم يكن ليصيبك. وأنك إن مت على غير هذا دخلت النار. ولا عليك أن تأتي أخي، عبد الله بن مسعود فتسأله. فأتيت عبد الله فسألته فذكر مثل ما قال أبي. وقال لي: ولا عليك أن تأتي حذيفة. فأتيت حذيفة فسألته. فقال مثل ما قالا. وقال: ائت زيد بن ثابت فاسأله. فأتيت زيد بن ثابت فسألته. فقال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «لو أن الله عذب أهل سماواته وأهل أرضه لعذبهم وهو غير ظالم لهم. ولو رحمهم لكانت رحمته خيرا لهم من أعمالهم. ولو كان لك مثل أحد ذهبا أو مثل جبل أحد ذهبا تنفقه في سبيل الله ما قبله منك حتى تؤمن بالقدر كله. فتعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك. وما أخطأك لم يكن ليصيبك. وأنك إن مت على غير هذا دخلت النار».

TERCEMESİ

77) ... İbnü'd-Deylemî *(Radiyallahü anh)*'den gelen rivayete göre kendisi şöyle demiştir.

Kader konusunda bir şey (şübhe) benim içime girdi. Ben bunun, dinimi ve durumumu bozmasından korktum. Bunun üzerine Ubey bin Kâ'b (Radiyallahü anh)'e vardım ve «Ey Ebe'l-Münzir! Bu KADER mes'elesi hakkında gerçekten bir şey (şübhe) kalbime girdi. Ben de dinim ve halimden korktum. Kader mes'elesi ile ilgili

aydınlatıcı bir şeyler bana söyle. Senin sözlerinden istifade ettirmesini Allah'tan umarım.» dedim. Übeyy (Radiyallahü anh) :

«Eğer Allah, sahip olduğu göklerin halkını ve yer (küresin)in halkını tazip etseydi onlara zulüm etmiş olmadan azab vermiş olurdu. Eğer onlara merhamet etseydi Allah'ın rahmeti, onlar için kendilerinin işledikleri amellerinin karşılığından daha hayırlı olurdu ve eğer senin Uhud dağı kadar altının veya Uhud dağı kadar (malın) olup hepsini Allah yolunda harcasaydın sen Kadere inanmadıkça ve senin başına gelmiş olan şeylerin gelmemesinin imkânsızlığını ve başına gelmemiş olan bir şeyin gelmesinin imkânsız olduğunu bilmedikçe; harcadığın hayratın kabul edilmiş olmazdı. Şayet bu itikaddan başka bir inanç üzerinde ölürsen muhakkak Cehenneme gireceğini bilmedikçe bu hayratı yapmış olsaydın bile kabul edilmezdi. Kardeşim Abdullah İbn-i Mes'ud'a varıp ona (da KADER mes'elesini) sormanda senin için mahzur yok», dedi.

(İbnü'd-Deylemî diyor ki) : Bunun üzerine ben Abdullah İbn-i Mes'ûd (Radiyallahü anh)'a vardım. Ona sordum. O da Ubeyy bin Kâ'b'ın söylediklerinin benzerini anlattı ve «Huzeyfe (Radiyallahü anh)'e gitmen fena olmaz» dedi. Bundan sonra Huzeyfe (Radiyallahü anh)'in yanına gidip (bu mes'eleyi) ona sordum. Kendisi de Ubeyy ve İbn-i Mes'ûd (Radiyallahü anh)'in sözlerine benzer sözler söyledi ve : «Zeyd bin Sâbit'e git ona sor.» dedi. Bunun üzerine Zeyd (Radiyallahü anh)'e vardım. Ona da sordum. Zeyd (Radiyallahü anh) : Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim. Şöyle buyurdu :

«Eğer Allah, sahip olduğu göklerin halkını ve yer (küresin)in halkını tazib etseydi onlara zulüm etmiş olmadan azab vermiş olurdu. Eğer onlara merhamet etseydi Allah'ın rahmeti onlar için kendilerinin işledikleri amellerinin karşılığından daha hayırlı olurdu ve eğer senin Uhud kadar altının veya Uhud dağı kadar altının olup hepsini Allah yolunda harcasaydın, sen Kader'in hepsine inanmadıkça ve senin başına gelmiş olan şeylerin gelmemesinin imkânsızlığını ve başına gelmemiş olan şeylerin gelmesinin imkânsız olduğunu bilmedikçe (inanıp kabul etmedikçe); keza anlatılan bu itikaddan başka bir akîde üzerinde ölürsen şüphesiz Cehenneme gireceğini kesinlikle kabullenerek bilmedikçe (yaptığın harcama) senden kabul edilmezdi.»

İ Z A H I

İlk ravî İ b n ü ' d - D e y l e m î (Radiyallahü anh)'in Z e y d

b i n S a b i t (Radiyallahü anh)'den rivayet ettiği Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyruğunu aynen Ü b e y b i n Kâ'b, A b d u l l a h İ b n - i M e s ' û d ve H u z e y f e (Radiyallahü anhüm)'den işittiğini, fakat bu 3 sahabî'nin, metni Resûlullah'a isnad etmedikleri anlaşılıyor. Râvi bu mümtaz zatlarla ayrı ayrı görüşüp hepsinden aldığı aynı cümlelerden ibaret cevâbı en son müracaat ettiği Z e y d b i n S a b i t (Radiyallahü anh)'den Resûlullah'ın hadisi olarak almış oluyor.

Hadis, **Kader**'in varlığını, onun değişmesinin bahis konusu olmadığını, Allah tarafından takdir ve tesbit edilmiş olan bir şeyin aynen vuku bulacağını, bildiriyor; Kader'e inanmayan kimsenin Cehennemlik olduğunu ve Uhud dağı miktarınca altını olup hepsini Allah yolunda sarfetse bile Allah katında hiç bir kıymet ifade etmediğini belirtiyor ve böylece Kader'e iman etmenin önemini açık bir şekilde ifade etmiş oluyor. Hadiste geçen :

«Eğer Allah gökler ve yer ehilni tazib etmiş olsaydı zulüm etmiş olmazdı.» cümlesi, S i n d î ' nin T ı y b i ' den naklen söylediği gibi Kader mes'elesindeki şübheyi gideren büyük bir irşaddır. Şöyle ki :

Zulüm ve haksızlık başkasının sahip olduğu bir şeye tecavüz etmek ve onun mülkünde tasarruf etmektir. Bir kimse kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf edebilir. Şahibi bulunduğu mülkünde yaptığı tasarruftan dolayı zâlimlikle ithamı düşünülemez. Hadîste, göklerin, yerin ve buralarda yaşayan yaratıkların kayıtsız, şartsız mâlikinin Allah olduğu, dolayısı ile O'nun dilediği gibi mülkünde tasarruf edebildiği ve her hangi bir tasarrufundan ötürü zulümle ithamının tasavvur edilemiyeceği bildiriliyor.

Bir şeyin güzel veya çirkin olduğuna hükmetmek için aklın yeterli olduğunu söylemenin geçersizliği de bu hadisten anlaşılıyor. Küçük aklımıza göre zulüm ve çirkin sayılan azabın Allah katında adalet ve güzel olduğu ifade edilmiş oluyor.

Hadîsin **«Eğer Allah onlara merhamet etseydi...»** kısmı da azabtan kurtuluşun, amellerle değil, ancak ilahî merhamet sayesinde olabildiğini ve bu sebeple rahmet-i ilahîyenin onların amellerinden hayırlı olduğunu ifade ediyor. **Miftâhü'l-Hace** de : «Buradan anlaşılıyor ki Allah, irade ve dilemesi ile kullarına merhamet eder; buna mecbur değildir; bütün yaratıklara merhamet etmesi de O'nun kudreti dahilindedir.» deniliyor.

٧٨ – حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، ثنا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَ بِيَدِهِ عُودٌ . فَنَكَتَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ « مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ » قِيلَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَفَلَا نَتَّكِلُ ؟ قَالَ « لَا . اعْمَلُوا وَلَا تَتَّكِلُوا . فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ » ثُمَّ قَرَأَ – فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى . وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى . فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى . وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى . وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى . فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى . (٩٢ / سورة الليل / الآيات ٥ – ١٠)

TERCEMESİ

78) ... Ali *(Radiyallahü anh)*'den :

Şöyle söylediği rivayet edilmiştir :

Biz (bir defa Bakiü'l-Garkad kabristanında bir cenaze dolayısı ile) Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanında oturuyorduk. O'nun elinde bir asa —dal parçası— vardı. Asası ile yere vurdu. Sonra başını kaldırdı ve buyurdu ki :

— **«Sizden hiç bir kimse yoktur ki, onun Cennetteki veya Cehennemdeki yeri takdir ve tesbit edilmemiş olsun! (Şaki veya said olduğu belirtilmemiş olsun!)» Bunun üzerine O'na (bir sahabî tarafından) denildi ki :**

— **Yâ Resûlullah! Öyle ise amel ve ibadetleri bırakıp Cenab-ı Hakk'ın takdirine dayanmıyalım mı? Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cevâben :**

— **«Hayır. Çalışınız ve (amelleri bırakıp) kadere dayanmayınız. Çünkü herkes ne için yaratıldı ise o iş için kendisine kolaylık sağlanmış oluyor. (Kişi said ise ona, saadet ehline ait amellerin ifası kolaylaştırılır. Şaki ise şakavet ehlinin işleri kolaylaştırılır)» buyurdu ve şu (mealdeki) âyetleri okudu :**

= Ama kim (Allah yolunda malını) verir, Allah'tan korkar, o güzel kelimeyi (Lâ ilâhe illâllah sözünü) tasdik eder ise muhakkak biz onu (Allah'ın rızasına uygun) en kolay yola muvafık kılarız. Fakat kim cimrilik eder (= Allah hakkını ödemez), Allah'ın yardımına ihtiyaç duymaz (kendisini müstağni sayar) ve en güzel sözü (Tevhid kelimesini) inkâr eder ise biz de onu en şiddetli (Cehenneme götürücü) yola hazırlarız.» (Leyl 5 - 10)»

İZAHI

Buhari bu hadisi **Kader, Tefsir, Edeb** ve **Cenâze** bahislerinde ayrı ayrı senedler ile tahric etmiştir. Müslim de **Kader** bahsinde böyle müteaddit senedlerle, Tirmizi, **Kader** bahsinde, Nesai **Tefsir** bölümünde ve Ebû Davud da **Sünnet** kısmında rivayet etmişlerdir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in nerede bu hadisi buyurduğu İbn-i Mâceh'in rivayetinde belirtilmiyor ise de Buhari ve Müslim'in rivayetlerinde Ali (Radiyallahü anh), **«Bakiü'l-Garkad»** adlı kabristanda bir cenaze münasebeti ile bulunulurken; Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in çevresinde oturduklarını ve burada Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu hadisi buyurduğunu belirtmiştir. Adı geçen kabristan Medine-i Münevvere'dedir. Garkad burada yetişen dikenli bir çeşit ağacın ismidir. Türkçemizde buna Sincan dikeni dendiğini Kâmus mütercimi Âsım efendi naklediyor. Halen Anadolu'da bağ ve bahçe çevresinde görülür. Burada ilk defa Osman İbn-i Maz'ûn ve ondan sonra da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in oğlu Hz. İbrahim defnedildi. Bu definler esnasında kabristan garkad ağaçlarından temizlenmiştir. Bu ağacın türü görülmüyor. Sadece ismi kalmıştır.

Hadisten anlaşıldığına göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **«Her insanın Cennetlik ve Cehennemlik olduğu, saadet veya şakavet ehli olduğu ezelde Allah tarafından biliniyor ve bu bilgiye göre herkesin Cennet veyâ Cehennemdeki yeri takdir ve tesbit edildi»** buyuruyor. Ashab-ı Kirâmdan bir zât: **«Öyle ise Yâ Resûlallah! Dünyada çalışmanın, bir sürü zorlukları yenmek zahmetine katlanmanın ve ibadetle hayratın ne faydası ve etkisi kalıyor? Herkes mukadder akibetini bekleyip dursun!»** diyor. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu soruya **«Hayır! Böyle mukadder akibeti bekleyip durmakla kadere dayanmak diye bir şey yapmayın, çalışınız. Cennetlik olan herkes saadet ehlinin işlerini kolaylıkla ve seve seve yapmaya koyulur. Cehennemlik olan kimse de şakâvet ehlinin işlerini işlemeye kolayca ve isteyerek yönelir. Hiç kimse iradesi dışında bir iş yapmaya Allah tarafından icbar edilmiyor.»** şeklinde cevap vermiş oluyor.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e bu mühim soruyu hangi sahabinin sorduğu araştırılmıştır. Buhari, soru sahibinin Hz. Ali (Kerremallahü veche) olduğunu söylemiştir. Müslim ve Tirmizi de Sürâka İbn-i Mâlik'in soru

sahibi olduğunu beyan etmişlerdir. Başka sahabîlerin ismini söyleyenler de vardır. M ü s l i m ' in bir rivayetinde soru soranlar için «Kalû = dediler» tabiri kullanıldığına göre soru sahibinin bir kaç zat olduğu mânası çıkıyor.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu güzel cevabı ile insanların kendilerini saadet namzedi sayabilmeleri için ibadetlere devam etmelerini, bu uğurda çalışmalarını ve hayır yolunda ilerlemenin saadet alâmeti olduğunu, ama hiç kimsenin kendi ibâdetlerine güvenip aldanmamasının lüzumunu belirtmiş olduğu söylenebilir. T ı y b î diyor ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cevâbında özetle şunu da belirtmek istiyor:

«Ey Ashabım! İbadeti, Cennete girmek ve ibadetsizliği Cehennemlik olmak için yeter sebep olarak telakkî etmeyiniz. Ama ibadeti, saadet alâmeti sayınız. İbadet yapmamayı da şakavet belirtisi olarak biliniz.»

Şu halde kula düşen görev, niçin yaratıldıysa onun gereğini ifa etmek ve yaratana karşı kulluk vazifesini hayatının sonuna kadar sürdürmektir.

Bir soru: İnsanın saîd veya şakî olması, ezelî takdîrin eseri olduğuna göre kişinin serbest hareketi ve irade sahibi olarak davranması mümkün mü, hakkındaki takdir onun için bir özür değil mi?

Cevap: Ezelî takdir kulun iradesini engellemez ve onun için özür değildir. Çünkü ezelî takdir Allah'ın ilim ve iradesinin eseridir. Allah, insanın dünyada kendi irade ve isteği ile iman veya küfrü seçmekle saîd veya şakî olacağını ezelde bildiği ve böyle irade ettiği için o insanın veya şakî olacağını ezelde bildiği ve böyle irade ettiği için o insanın saîd veya şakî olacağını ezelde takdir buyurmuştur. İlim vasfı bilinen şeyi baskı altında tutmaz. Sâdece onun mahiyet ve durumunu aydınlığa çıkarır. Onun için Kelâmcılar ve Felsefeciler «İlim mâlûma tabidir.» demişlerdir. Bu gerçeği bir misal ile açıklayalım.

Rasathane uzmanları yaptıkları ilmî hesaplar neticesinde bir yıl sonra Güneş'in veya Ay'ın tutulacağını, tutulma şeklini, gününü, saatini ve izlenebileceği ülkeleri bilebilirler. Uzmanların, ilmin ışığında tesbit ettikleri istikbale ait bu olayı rapor ettikten bir yıl sonra olayın aynen meydana geldiğini görüyoruz. Uzmanların, olaydan bir yıl önce yaptıkları takdir ve tesbitin veyâ tanzîm ettikleri raporun te'siriyle bir yıl sonra Güneş veya Ay'ın tutulma olayının mey-

dana geldiği iddia edilebilir mi? Elbette böyle bir iddia gülünçtür. Güneş'in ve Ay'ın tutulmasının sebebi uzmanların takdir ve rapor tanziminden tamamen ayrı bir takım tabii sebeplerdir. Eğer uzmanlar bu ilmî hesapları yapmamış olsaydılar, tutulma olayları olmıyacak muydu? Burada uzmanların ilim ve tespitlerinin tutulma olaylarına baskı yapmadığı, zorlayıcı olmadığı açıkca biliniyor.

Allah Teâla'nın kul hakkındaki ezeli takdiri kul için suçluluktan kurtarıcı bir mazeret olamaz ve onu baskı altında tutmaz.

Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî der ki:

Kazâ ve Kader mes'elesinde en doğru bilgi kaynağı Kitab ve Sünnettir. En doğru hareket de bunlardan ilham alarak bilgi edinmektir. Bu iki kaynakla yetinmeyerek akıl ve mantık yolu ile bir takım kıyaslamalar yapmak sureti ile ileri gitmek insanı hayret ve dalâlete düşürür. Çünkü kazâ ve kader bilgisi ilâhî sırlardandır. Bilinmeyen hikmetlere binâen bu sırrı insanlara bildirmemiş ve akıl yolu ile bunu çözme imkânını kullarına vermemiştir. Kader'in iç yüzünü ne bir Peygamber ne de bir Melek bilebilmiştir. Biz Kitab ve Sünnet ile kader mes'elesine çizilmiş olan sınırları tecavüz etmemek mecburiyetindeyiz. Mü'minlerin, Cennete girdikleri zaman, kaderin sırrını anlıyacakları ve Cennet'e girmeden bunu idrak edemiyecekleri söylenmiştir. (50)

Fıkıh ve Hadis âlimlerinin meşhurlarından olan Sem'ânî'nin bu görüşü bütün hadisçilerin mezhebidir. Hadisçiler Kaza ve Kader bahsine dair mantıkî kıyasları ve mücadeleyi Kelâmcılara bırakmışlardır.

Nevevî'nin belirttiği gibi bu hadis de kader'in varlığını isbat eder ve hayır olsun, şer olsun bütün olayların kazâ ve kaderle meydana geldiğini belirtir.

Resûl-i Ekrem'in Hadîs'in bitiminde yukarıda meâlini verdiğimiz ayetleri okuması, saadet ve şakavet ehlinin gitmek istedikleri Cennet ve Cehennem yollarına gitmelerinin Allah tarafından kolaylaştırılmış olduğunu Kur'an ile te'yid içindir.

---

(50) Müslim'in Şerhi Nevevi Kader kitabı

٧٩ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وعلي بن محمّد الطّنافسيّ قالا : ثنا عبد الله
ابن إدريس ، عن ربيعة بن عثمان ، عن محمّد بن يحيى بن حبّان ، عن الأعرج ، عن
أبي هريرة قال : قال رسول الله ﷺ « المؤمن القويّ خير وأحبّ إلى الله من المؤمن
الضّعيف . وفي كلّ خير . احرص على ما ينفعك . واستعن بالله ولا تعجز . فإن أصابك
شيء فلا تقل : لو أنّي فعلت كذا وكذا . ولكن قل : قدّر الله ، وما شاء فعل .
فإنّ « لو » تفتح عمل الشّيطان » .

TERCEMESİ

79) Ebû Hüreyre *(Radyallahü anh)*'den :

Şöyle dediği rivayet olunmuştur : Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki :

«**Kuvvetli mü'min zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah'a daha sevimlidir. Her ikisinde de hayır vardır. Sana menfaatı olan şeylere düşkün ol. Allah'tan da yardım dile ve** (faydalı şeyleri istemek, Allah'tan da yardım dilemek hususunda) **gevşeklik etme. Eğer** (hoşlanmadığın) **bir şey sana isabet ederse** (başına gelirse) **ben şunu isteseydim, bunu yapsaydım** (bu iş başıma gelmezdi) **söyleme ve lâkin : «Allah** (böyle) **takdir buyurdu ve dilediğini yapar.» demelisin. Çünkü Lev** (= şunu yapsaydım, böyle olsaydı kelimesi) **şeytan** (vesvesesine ve) **işine yol açar.** (= kader'e karşı gelmek düşüncesini kalbe sokar.)»

İZAHI

M ü s l i m , **Kader kitabında** aynı senedle bu hadisi almıştır. N e v e v i bunun izahında der ki :

Kuvvetli mü'minden murâd, âhiretle ilgili işler hakkında tam bir şuûr sarsılmaz bir azîm ve kesin bir karar gücüne sâhib olan uyanık mü'mindir. Bu evsafı hâiz kimse cesâretle cihâda koşar, hiç kimseden çekinmeden iyilikleri emretmek ve fenalıkları yasaklamak görevini tam bir ciddiyetle ifa eder; bu uğurda karşılaştığı eziyetlere

sabırla katlanır; namaz, oruç, zikir vesair ibadetlere sarılır; zevkle hayratın çeşitlerini işlemek ister...

«Her ikisinde de hayır vardır» cümlesinin mânası şudur: «Kuvvetli olan mü'min ile zayıf olan mü'min îmanda ortak oldukları için ikisinde de hayır vardır. Ayrıca zayıf olan mü'min yukarda belirttiğimiz güce sahip olmamakla beraber işlediği ibadetler bakımından da onda hayır olduğu malûmdur.»

«Sana menfaatı olan şeylere düşkün ol. Allah'tan da yardım dile ve gevşek olma» buyruğunun mânası da şudur: «İbadete, Allah'a itâat etmeye, yasaklarından sakınmaya ve O'nun katındaki sonsuz mükâfatı kazanmaya ihtiraslı ol. Bunları kaçırmamak için dikkatlı ve gayretli ol. Bu sahada başarılı olmak için Allah'ın yardımını dile. Gerek kulluk görevini ifa edip ilâhî mükâfatı elde etmeye düşkünlük hususunda ve gerekse Allah'ın yardımını istemek konusunda gevşeklik etme, geri durma.»

«... Ben bunu, şunu işlemiş olsaydım, deme» emr-i Nebevînin açıklamasında K a d î I y â z demiştir ki:

«Bâzı âlimlere göre böyle konuşmanın yasaklığı umumî değildir. Başından, hoşlanılmayan bir hâdise geçmiş olan kişi «Ben şöyle yapsaydım, böyle davransaydım bu olay başımdan geçmezdi» derken kader'i engelliyebildiğine inandığı veyâ kader'in aslına inanmadığı için söyler ise böyle söylemesi ve düşünmesi burada yasaklanıyor. Kader(in mecrasını ve seyrini değiştirmek mümkün olmadığı için böyle hatâlı sözlerin söylenmemesinin gerekliliği ifade edilmiş oluyor. Fakat kişi bu sözü söylerken; Kadere karşı gelinebildiğini asla düşünmeyip sadece maksadı: «Eğer böyle yapsaydım belki ilâhî takdir başka türlü tecelli ederdi» demek ise ve işi tamamen Allah'ın irade ve takdirine döndürüyorsa bu tip konuşma hadisin yasağına girmiyor. K a d î I y â z, hadisteki yasağı böyle yorumlayanların delilini de beyan ettikten sonra bu görüşe katılmadığını ve gösterilen delilin pek isabetli olmadığını nedenleri ile belirtip kendi görüşünü şöyle anlatır:

Bence hadîsteki «Böyle yapsaydım, şöyle etseydim (başıma şu iş gelmezdi) deme!» yasağı haram anlamında değil tenzihen mekrûh mânasını taşıyor. Yani böyle söylemek uygun değildir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

«Çünkü böyle söz şeytan işini açar (= Kadere karşı koyma vesvesesini insanın kalbine atar.)» tabiri bu yoruma daha uygundur. Zira bu tâbirden şu netice çıkıyor: Böyle sözler söylemek, sahibini

şeytan işine ve günaha sürükler. Demek oluyor ki bu sözün kendisi günah değildir. Onun için «Tenzihen mekruhtur» demek uygundur.»

N e v e v i , K a d i I y â z ' ın görüşünü de böylece naklettikten sonra kendi görüşünü şöyle beyan eder:

Zahir budur ki; hadisteki yasaklama umumîdir ve tenzihen kerâhat içindir. Geçmiş olup telâfisi imkânsız olan olaylarla ilgili olarak boş ve faydasız yere böyle sözlerin söylenmesinin uygun olmadığı bildirilmiş oluyor. Ama kaçırdığı ibâdet veya yapamadığı hayrât için duyduğu üzüntü dolayısı ile kişinin bu tip sözler söylemesinde bir mahzûr yoktur. Hadislerde geçen bu gibi sözler genellikle bu şekilde yorumlanır.

٨٠ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ ، قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، سَمِعَ طَاوُسًا يَقُولُ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يُخْبِرُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى . فَقَالَ لَهُ مُوسَى : يَا آدَمُ ! أَنْتَ أَبُونَا خَيَّبْتَنَا وَأَخْرَجْتَنَا مِنَ الْجَنَّةِ بِذَنْبِكَ . فَقَالَ لَهُ آدَمُ : يَا مُوسَى ! اصْطَفَاكَ اللّٰهُ بِكَلَامِهِ وَخَطَّ لَكَ التَّوْرَاةَ بِيَدِهِ . أَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدَّرَهُ اللّٰهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً ؟ فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى . فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى . فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى » ثَلَاثًا .

TERCEMESİ

80) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

«Âdem ve Mûsa (Aleyhiseslâm) münâkaşa ettiler. Mûsa (Aleyhisselâm) Âdem (Aleyhiseslâm)'a:

— Yâ Âdem! (Aleyhisselâm) Sen babamızsın. İşlediğin günahla bizi zarara soktun ve bizi Cennetten çıkarttın, dedi. Âdem (Aleyhisselâm) da Ona:

— Yâ Mûsa! (Aleyhisselâm) Allah, insanlar içinden seni seçip kelâmını sana verdi. Senin için Tevrât'ı eliyle yazdı. Allah'ın, beni yaratmadan 40 yıl önce hakkımda takdir buyurmuş olduğu bir şey (günah) üzerinde sen beni kınıyor musun? dedi.

Böylece Âdem, Mûsa'yı yendi. Böylece Âdem, Mûsa'yı yendi. Böylece Âdem, Mûsa'yı yendi. (Bu cümleyi 3 defa tekrarladı.)

İZAHI

Müslim, Kader kitabından özel bir baba aldığı bu hadisi, kısmen değişik bir sened ile İbn-i Mâceh gibi, Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivayet ediyor.

Nevevî bu hadîsin izâhında şöyle söyler:

Ebü'l-Hasan el-Kabisî demiştir ki: «Âdem ve Mûsa Peygamberlerin ruhları gökte buluştu ve orada aralarında bu münâkaşa geçti.»

Kadî Iyâz ise: «Bu hadîs zâhirine göre mânalandırılabilir. Bu iki Peygamber şahsen görüşmüş olabilirler. İsrâ hadisi ile sabittir ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) efendimiz Mirac gecesi Mescid-i Aksâ'da ve göklerde bütün Peygamberlerle ictimâ etti ve onlara namaz kıldırdı. Şehîdlerin yaşamakta oldukları nasslarla sâbittir. Allah Tealâ'nın Âdem ve Mûsa'yı diriltip görüştürmüş olması mümkündür. Mûsa, hayatta iken böyle bir görüşmeyi Allah'tan istemesi üzerine o zaman görüşmüş olmaları da muhtemeldir» demiştir.

Mûsa (Aleyhisselâm)'ın Âdem (Aleyhisselâm)'a söylediği sözler bir rivayete göre şöyledir:

«İnsanları Cennet'ten çıkartan ve onları zarara sokan Âdem sensin!» Bir başka rivayette ise:

«Sen, işlediğin hatâ ile insanları yere indirttin!»

Bütün bu rivâyetlerin mânası şudur:

Sen Cennette iken, işlediğin hatâ yüzünden Cennetten çıkarıldın. Senin işlediğin hatâ bizi de zarara soktu. Çünkü bu hatan olmasaydı bütün insanlar Cennette kalırdı. Diğer taraftan yere indirilmiş olan biz insanlar şeytanların şerrine muhatap olmuş olduk.

Hadîsin bu parçasından Cennetin Âdem (Aleyhisselâm)'ın yaratılmasından önceki zamandan beri mevcut olduğu anlaşılıyor. Hak olan mezheblerin görüşü de bu merkezdedir.

«Tevrâtı eliyle yazdı» cümlesinde geçen **«El»** tabirine gelince, bilindiği gibi Allah Teâlâ için uzuv mânasında el yoktur. Kur'an ve hadiste geçen bu gibi kelimeler hakkında Ehl-i Sünnet âlimleri iki görüş ve yol seçmişlerdir.

1. Bu kelimelerin zâhirî mânaları murad değildir. Onlardan kasdedilen mâna hakkında her hangi bir yoruma girişilemez. Allah'ın kasdettiği mâna ne ise o kabulümüzdür. Ona inanıyoruz.

2. El kelimesi kudret mânasına yorumlanır. Diğer kelimeler de yerinde açıklandığı gibi yorumlanır.

«**Allah, beni yaratmadan 40 yıl önce hakkımda takdir buyurduğu.**» cümlesinde geçen takdirden murad, **Levh-i Mahfuz'a** ve Tevrâtın sahifelerine bu malûmatın geçirilmesidir. Nitekim, Müslim'in bu hadisten sonra, yine Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivayet ettiği konu ile ilgili bir hadiste, Âdem (Aleyhisselâm)'ın sorusu üzerine Mûsa, (Aleyhisselâm) Âdem (Aleyhisselâm)'a:

«**Tevrat, senin yaratılışından 40 yıl önce yazılmıştır** ve **O'nda senin Cennette işlediğin masiyet olayına ait yazı vardır**» diye cevap verdiği belirtiliyor. Buradaki takdir ile, bildiğimiz kader mahiyetinin kasdedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü Allah Taâlâ'nın ilmi, iradesi ve takdiri, ezelîdir.

Âdem (Aleyhisselâm)'ın Mûsa (Aleyhisselâm)'a verdiği cevâbın mânası da şudur:

«Yâ Mûsa! Bu olayın, yaratılışımdan önce yazılıp hakkımda takdir edilmiş olduğunu ve behemehal vuku bulmasının kaçınılmazlığını şüphesiz biliyorsun. Eğer ben ve bütün mahlûkat, bunun bir zerresini önlemeye gayret etseydik; önlemeye gücümüzün yetmediğini de biliyorsun. Artık ne diye beni kınıyorsun?» Diğer taraftan kınama aklî değil şer'î olmalıdır. Allah Taâlâ Âdem (Aleyhisselâm)'ın tevbesini kabul ederek hatâsını bağışladıktan sonra onu kınamak din yönünden yersiz sayılır.

Bir soru — Eğer bir günahkâr da Âdem (Aleyhisselâm) gibi «Ne yapayım? Allah bu günahı benim hakkımda takdir etti» der ise biz onu kınamıyacak mıyız? Şer'in emrettiği cezâları tatbik etmiyecek miyiz?

Cevap — Günahkâr adam dünyada yaşamakta olduğu için Dinî emir ve yasaklara saygılı olmak ve elindeki iradeyi iyi kullanmak sorumluluğunu ve yükümlülüğünü taşımaktadır. Mükelleflere uygulanması gerekli olan kınama, tekdir ve her türlü şer'i cezaların bu kimseye uygulanması icap eder. Onu sorumlu tutup cezalandırmak hem onu hem de benzerlerini kötülüklerden men'etmeye yarar. Fakat Âdem (Aleyhisselâm) dünyadan ayrılmış olup sorumluluğu ve dünyevi yönden cezalandırılması söz konusu değildir. Bu durum-

da M û s a (Aleyhisselâm)'ın bu olayı ona açmasında hiç bir fayda yoktur. Bilâkis bu söz ile ona eziyet etmiş ve onu mahçup bırakmış olur. (51)

٨١ — حدثنا عبد الله بن عامر بن زرارة ، ثنا شريك ، عن منصور ، عن ربعي ، عن علي قال : قال رسول الله ﷺ « لا يؤمن عبد حتى يؤمن بأربع : بالله وحده لا شريك له ، وأني رسول الله ، وبالبعث بعد الموت ، والقدر » .

TERCEMESİ

81) ... Ali *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, dediği rivayet olunmuştur.

«Kul, (şu) dört şeye inanmadıkça iman etmiş olmaz. Allah'ın varlığına, birliğine, ortağının olmadığına; şüphesiz benim, Allah'ın Resûlü olduğuma; öldükten sonra dirilmeye ve kader'e (iman etmesi gerekir.)»

İZAHI

Hadiste sayılan 4 şeye inanmayan kimsenin «İman etmiş olmaz» sözünden «Hiç imanı yoktur» mânasının murad olduğu söylenmiştir. Bu mânaya göre 4 şeyden birisine inanmayan kişi kâfir olur. Buna göre Kader'e inanmayan kadercilerin kâfir olması gerekir ki; bu hüküm, Cumhur'un görüşüne ters düşer.

٨٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وعلي بن محمد ، قالا : ثنا وكيع ، ثنا طلحة ابن يحيى بن طلحة بن عبيد الله ، عن عمته عائشة بنت طلحة ، عن عائشة أم المؤمنين قالت : دعي رسول الله ﷺ إلى جنازة غلام من الأنصار . فقلت : يا رسول الله ! طوبى لهذا . عصفور من عصافير الجنة لم يعمل السوء ولم يدركه . قال أو غير ذلك يا عائشة ؟ إن الله خلق للجنة أهلا ، خلقهم لها وهم في أصلاب آبائهم . وخلق للنار أهلا ، خلقهم لها وهم في أصلاب آبائهم » .

(51) Müslim'in Şerhi Nevevi Kitabü'l-Kader, Bab-u Hicâci Âdem ve Mûsa.

TERCEMESİ

82) ... Hz. Âişe *(Radiyallahü anhâ)*'dan, rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, Ensar'dan erginlik çağına ermiyen bir erkek çocuğun cenâzesine dâvet edildi. Ben de:

«Yâ Resûlallah! ne mutlu buna. Hiç bir kötülük (günah) **işlemedi, günah işleme çağına ermedi.** (Onun için bu çocuk) **Cennet kuşlarından bir kuştur.»** dedim. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yâ Âişe! Şu söylediğin sözden başka şey (yani susman) **daha uygun olur. Şüphesiz Allah Cennet için bir kısım insanlar yarattı. Onları babalarının bellerinde iken Cennet için yarattı. Cehennem için de bazı insanları yarattı. Onları babalarının bellerinde iken Cehennem için yarattı.»**

İZAHI

Ensâr'dan bülûğ çağına ermemiş olan bu çocuğun Cennetlik olduğunu söyliyen Hz. Âişe (Radiyallahü anhâ) annemiz, burada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) efendimiz tarafından ikaz ediliyor ve durup susmasının daha iyi olduğu işâret ediliyor. Daha sonra da Cennetlik ve Cehennemlik olmak durumunun insanların yaratılmasından önce takdir edilmiş olduğu bildiriliyor.

Müslim, bu hadisi ayni isnad ile Kader bahsinde tahriç etmiştir. Nevevî bu hadisin geçtiği bab'ta diyor ki:

Bâzıları, müslümanların erginlik çağına varmadan ölen çocuklarının Cennetlik olup olmadıkları husûsunda bu hadîse dayanarak susmayı tercih etmişlerdir. Fakat bu görüş tutarsızdır. Sözü muteber olan İslâm âlimleri, müslümanların, küçük yaşta iken ölen çocuklarının Cennetlik olduğuna icmâ' etmişlerdir. Çünkü henüz mükellef değillerdir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Hz. Âişe (Radiyallahü anhâ)'yi ikaz etmesine gelince, âlimler şöyle yorumlamışlardır: Keskin bir delili yok iken çarçabuk hüküm verip kat'î konuşmaktan Âişe (Radiyallahü anhâ)'yi sakındırmak için Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın öyle söylemiş olması umulur. Yâhut da Resûlullah (Sallalahü Aleyhi ve Sellem):

Müslümanların çocuklarının Cennetlik olduğunu bilmeden önce Â i ş e (Radiyallahü anhâ)'ye bu sözü söyledi. Bilâhare bunların Cennetlik olduğunu bilince durumu şu ve benzeri hadislerle belirtti, denilebilir.

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ لَهُ ثَلاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ لَمْ يَبْلُغُوا

الْحِنْثَ إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ

= **Erginlik çağına varmadan 3 çocuğu ölen hiç bir müslüman yoktur ki Allah onu, çocuklarına bahşettiği rahmet sayesinde Cennete dahil etmiş olmasın.»**

Kâfirlerin küçük yaşta ölen çocukları hakkında ise 3 görüş vardır: Âlimlerin çoğu bunların, babaları gibi Cehennemlik olduğunu söylemiştir. Bir gurup âlim, bu mes'elede kesin bir şey söylememiştir. Muhakkik âlimlerin söylediği ve en sıhhatli sayılan görüşe göre bunlar da Cennetliktir.

Muhakkiklerin delillerinden birisi B u h a r î ' nin rivâyet ettiği İ b r a h i m H a l i l (Aleyhis'salâtü ves'selâm)'in şu hadisidir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cennette Hz. İ b r a h i m (Aleyhis'salâtü ves'selâm) ile görüşürken İ b r a h i m (Aleyhis'salâtü ves'selâm)'in çevresinde insanların çocuklarını oturmuş olarak gördüğünü bildirince, Sahabiler:

«Yâ Resûlallah! Müşriklerin çocukları da mı?» diye sordular. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **«Evet müşriklerin çocukları da** (onun etrafında idiler)» diye cevap veriyor.

Delillerinden bir başkası da:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً = **Ve biz Resûl göndermedikçe** (kimseyi) **tâzib edici değiliz.»** (52) Erginlik çağına varmamış olan çocuk mükellef sayılmaz. (53)

S i n d î de hadisin açıklamasını yaparken N e v e v î ' den naklen kısa bir malûmat verdikten sonra diyor ki: «Bir ölünün durumu hakkında en ihtiyatlı olanı susmaktır. Çünkü mes'ele insanların mechulüdür. İbadet durumu ile pek çözülecek gibi değildir. En basît neden şudur: Ölen çocuğun baba ve annesinin îman üzere öldükleri sabit midir?»

(52) İsrâ, 15
(53) Müslim'in şerhi Nevevî Kitabü'l-Kader Bab-u mâna Küllî Mevludin.

٨٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، قالا : ثنا وكيع، ثنا سفيان الثوري، عن زياد بن إسماعيل المخزومي، عن محمد بن عباد بن جعفر، عن أبي هريرة قال : جاء مشركو قريش يخاصمون النبي ﷺ في القدر . فنزلت هذه الآية - يوم يسحبون في النار على وجوههم ذوقوا مس سقر . إنا كل شيء خلقناه بقدر - .

(٥٤ / سورة القمر / الآيتان ٤٨ و ٤٩)

TERCEMESİ

83) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den, şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Kureyş kabilesine mensûp müşrikler gelip Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* ile kader konusunda mücadele ve çekişmeye giriştiler. (Müşrikler kader'i inkâr ediyorlardı.) Bu hâdise üzerine şu (iki) âyet indi :

«O gün ki mücrimler yüzleri üzerine (Cehennem) ateşi içinde sürükleneceklerdir. (Ve onlara) : tadın Cehennemin (şiddetli) dokunuşunu! (denecektir.) Şüphesiz her şeyi bir kader ile yarattık.» (54)

٨٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة قال : ثنا مالك بن إسماعيل . ثنا يحيى بن عثمان، مولى أبي بكر . ثنا يحيى بن عبد الله بن أبي مليكة، عن أبيه؛ أنه دخل على عائشة فذكر لها شيئا من القدر . فقالت : سمعت رسول الله ﷺ يقول « من تكلم في شيء من القدر سئل عنه يوم القيامة، ومن لم يتكلم فيه لم يسأل عنه » .

قال أبو الحسن القطان : حدثناه حازم بن يحيى . ثنا عبد الملك بن سنان . ثنا يحيى ابن عثمان . فذكر نحوه .

في الزوائد : إسناد هذا الحديث ضعيف .

TERCEMESİ

84) ... Ebû Müleyke *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Âişe *(Radiyallahü anhâ)*'ya giderek kader konusunda ona bir şeyler an-

(54) Kamer, 48, 49

lattı Âişe: Ben Resûlullah *(Sallallah üAleyhi ve Sellem)*'den işittim buyurdular ki:

«Kim kader mes'elesine ait az bir konuşma (bile) yaparsa Âhiret günü bu konuşmasından sorumlu tutulur. Ve kim bu konuda hiç konuşmaz ise niçin konuşmadı diye sorguya çekilmez.»

Not: Zevaid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin isnadı zayıftır.

İZAHI

İbn-i Mâceh bu hadisin senedindeki ravileri zikrederken; râvilerden Yahyâ bin Osman'dan iki koldan rivâyette bulunur. İlk rivâyette Malik bin İsmail ve EbûBekr bin Şeybe, ikinci kolda ise Abdülmelik bin Sinan ve Hâzım bin Yahyâ vardır. Müellif, ikinci kolu Ebü'l-Hasan el-Kattan'dan naklediyor. Zavaid'de bu hadisin isnadının zayıf olduğu söylenmiştir, deniliyor. Sindî diyor ki, çünkü hadisçiler Yahyâ bin Osman'ın zayıf olduğunda ittifak etmiştir ve İbn-i Maîn, Buharî ve İbn-i Hibban da «Yahya bin Osman'ın hadisleri münkerdir» demişlerdir. Ravîlerden Yahyâ bin Abdillah bin Müleyke hakkında ise İbn-i Hibban şöyle söyler:

«Yahyâ bin Abdillah bin Müleyke Sika'dır, hadisleri muteberdir. Ama râvisi Yahyâ bin Osman olunca durum tam tersinedir.»

Metinde, kader konusunda az dahî konuşmanın iyi olmadığı ve konuşmacıların Âhirette sorumlu tutulacakları veya yaptıkları konuşmaların tetkik edileceği belirtiliyor. Diğer taraftan kader mes'elesi üzerinde hiç konuşma yapmıyan kimsenin Âhiret günü, sükûtundan dolayı hesaba çekilmiyeceği bildiriliyor. Şu halde kader konusunda konuşmamak daha hayırlı olur.

٨٥ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى أَصْحَابِهِ وَهُمْ يَخْتَصِمُونَ فِي الْقَدَرِ . فَكَأَنَّمَا يُفْقَأُ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ مِنَ الْغَضَبِ . فَقَالَ « بِهَذَا أُمِرْتُمْ أَوْ لِهَذَا خُلِقْتُمْ ؟ تَضْرِبُونَ الْقُرْآنَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ . بِهَذَا هَلَكَتِ الْأُمَمُ قَبْلَكُمْ » .

قَالَ : فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَمْرٍو : مَا غَبَطْتُ نَفْسِي بِمَجْلِسٍ تَخَلَّفْتُ فِيهِ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مَا غَبَطْتُ نَفْسِي بِذٰلِكَ الْمَجْلِسِ وَتَخَلُّفِي عَنْهُ .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

85) ... Şuayb *(Radiyallahü anh)*'den, babası Muhammed b. Abdillah *(Radiyallahü anhüm)*'ün şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Ashab-ı Kiram, *(Radiyallahü anhüm)* kader mes'elesini tartışırken; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* onların yanına âniden geldi. Tartıştıklarını anlayınca öfkesinden (mübarek) yüzünde nar tanesi yarılmış gibi kıpkırmızı oldu. Biraz sonra onlara dedi ki :

«Bununla mı emrolundunuz veyâ bunun için mi yaratıldınız? Kur'an'ın bir kısım âyetlerini diğer bir kısım âyetlerle vuruşturuyorsunuz. Sizden önceki ümmetler ancak bu tip (lüzumsuz) tartışma ile helâk oldular.» Râvi (Muhammed) dedi ki : (Babam) Abdullah bin Amr şöyle söyledi :

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın (bazı) meclislerinden nefsimin beni geri bıraktığını beğenirdim. Hele bu meclisten beni geri bıraktığını çok beğendim.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin isnadı sahih ve ravileri de sıka zâtlardır.

İZAHI

Hadisin metninden anlaşıldığına göre Sahabiler, bahis konusu mecliste Kader'in varlığı ve yokluğu husûsunda münâkaşa etmişler ve iki taraf da savundukları görüşü te'yid için ilgili gördükleri âyetleri delil olarak göstermek istemişlerdir. Hadisin metninde geçen :

«Siz Kur'an'ın bir kısım âyetlerini diğer bir kısım âyetlerle vuruşturuyorsunuz», cümlesi bu sebeple kullanılmıştır.

Hadisin metnindeki «Siz bununla mı emrolundunuz veyâhut bunun için mi yaratıldınız» tâbirinden maksad budur :

Siz kader mes'elesi ile uğraşmak ve bu sahada tartışmalarda bulunmak ile mükellef tutulmamışsınız. Mükellef olduğunuz kulluk vesâir görevler besbellidir. Yükümlü bulunduğunuz hizmetlerinizi yerine getirmekle meşgul olunuz. Kezâ, kader mes'elesi ile zamanınızı geçirmek için de yaratılmış değilsiniz. Öyle ise bununla meşgul olmaya ne lüzum ve ihtiyaç vardır?

A s h â b - ı K i r a m ' ın kader mes'elesi hususunda münâkaşaya giriştiklerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın öfkelendiğini haber alan A b d u l l a h b i n A m r (Radiyallahü anh) Resûl-i Ekrem'in öfkelenmesine sebep olan bu mecliste bulunmadığına memnun oluyor. Daha önce de benzer bazı meclislerde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın hoşlanmadığı durumların vukû bulduğu ve o meclislerde kendisinin bulunmadığı anlaşılıyor. Fakat bu tip meclislerden en çok bu meclisin Peygamber efendimizi kızdırdığı belirleniyor. Bu durum da kader mes'elesi hakkında münâkaşa ve tartışmanın Fahr-i Kâinat efendimizi üzen bir hareket olduğunu ve en azından faydasız bir enerji israfı olduğunu bizlere sezdiriyor.

Zevâid'de bu isnadın Sahih olduğu ve Ricâlının Sika zatlar olduğu bildiriliyor. S i n d î, bunu naklettikten sonra diyor ki:

«Ravi A m r b i n Ş u a y b ' in babasından ve babasının da dedesinden yaptığı rivayetin zayıflığına dair konuşulan sözler iştihar etmiştir. Hatta bazıları bunların rivayeti ile teşekkül eden isnad mutlaka «Mevzû» cinsindendir, demişler. Bu sebeple B u h a r î ve M ü s l i m bu isnad ile hiç rivayette bulunmamışlardır. **Zevâid** bu konuşmalara itibar etmiş olsaydı bu isnadın sahih olduğunu söylemezdi. Eğer bu isnad «Hasen»'dir, deseydi daha iyi olurdu.»

T i r m i z î bu hadîs metnini E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'nin rivâyeti ile tahriç etmiştir.

٨٦ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : حَدَّثَنَا وَكِيعٌ . ثنا يَحْيَى بْنُ أَبِي حَيَّةَ أَبُو جَنَابٍ الْكَلْبِيُّ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَلَا هَامَةَ » . فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَرَأَيْتَ الْبَعِيرَ يَكُونُ بِهِ الْجَرَبُ فَيُجْرِبُ الْإِبِلَ كُلَّهَا ؟ قَالَ « ذَلِكُمُ الْقَدَرُ . فَمَنْ أَجْرَبَ الْأَوَّلَ ؟ » .

في الزوائد : هذا إسناد ضعيف .

TERCEMESİ

86) ... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)*'dan: Şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«(İslâm dininde) **hastalığın** (kendiliğinden) **bulaşması yok, kuşlarda uğursuzluk yok, baykuş ve Ükey'in** (ötmesi veya evin damına konmasının) **uğursuzluğu da yoktur.»** buyurdu. Bir a'rabî **ayağa kalkarak:**

Yâ Resûlallah! Sen, (hastalığın bulaşması yoktur, buyurdun. Ama) **uyuz olan bir devenin deve sürüsünün tümünü uyuz ettiğini gördün mü** (buna ne dersin)?» **dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«**İşte; O** (onların uyuz edilmeleri), **kaderdir.** (Yoksa) **kim ilk deveyi uyuz etti?»** buyurdu.»

Not: Zevâid'de, «Bu hadisin senedi zayıftır» denilmiştir.

İ Z A H I

Kader'in varlığını isbatlayan bu hadis müteaddit senedler ile ve mânayı değiştirmeyen biraz lâfız değişikliği ile **Buharî** ve **Müslim**'de de rivâyet edilmiştir.

Bu hadîs câhiliyet devrinin kökleşmiş hurâfe ve efsanelerinden bir dizisini yıkmıştır. Şöyle ki:

Câhiliyet devrinde bulaşıcı hastalıkların ilâhî takdirin etkisi olmadan kendiliğinden bulaştığına inanılıyordu. İslâm dinine göre sebeplerin etkisi zahiridir. Asıl müessir Allah'tır. Meselâ ateş yakar. Fakat ateşe yakma gücünü veren ve yaktıran Allah'tır. O, dilerse yakma gücünü ateşten alır. Nitekim Hz. İbrahim (Aleyhis'salâtü ves'selâm) için Nemrud'un koca ateşini gül bahçesine dönüştürdü. Bulaşıcı hastalıkların sirayeti de ancak Allah'ın kaza ve kader hükmü ile olabilir. Kâinatta hiç bir olay kaderin dışında meydana gelmediğine göre bu sirayet olayı da kendiliğinden olamaz. Bununla beraber bulaşıcı hastalıklardan korunmak ve gerekli tedbirlerde kusur etmemek yolunda da Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurduğu hadîslerle ışık tutmuştur.

Buharî'nin Tıb kitabında Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivayet ettiği bu hadîsin sonunda geçen;

وَفِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْأَسَدِ = «**Bulaşıcı olan, cüzzâm hastasından aslandan kaçar gibi kaç»** cümlesi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bulaşıcı hastalıklara karşı nasıl bir tavır takınılmasının gerekliliğini emrettiğini göstermektedir. Kezâ,

B u h a r i ' nin «Tıb Kitabı»nda E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivayet ettiği; لا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ = **«Sakın hasta deveyi sağlam devenin yanına uğratmayınız!»** hadîsi de bulaşıcı hastalıklara karşı gerekli tedbiri almanın lüzumunu bildiriyor. E b û N u a y m ' ın İ b n - i E b î E v f a (Radiyallahü anh)'dan rivayet ettiğine göre, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Cüzzamlı ile görüşürken aranızda bir veya iki süngü boyu mesâfe bulunsun», buyurmuştur.

B u h a r i ve M ü s l i m ' in Tıb kitabına aldıkları bir hadîs-i şerife göre, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bir yerde tâun olduğunu duyarsanız oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz bir yerde tâun hastalığı çıkarsa oradan çıkmayınız» buyurmuştur. Bu ve benzeri hadîsler, bulaşıcı hastalıklara karşı uygulanan karantina usulünün en güzel şekilleridir. Keza, B u h a r i ve M ü s l i m , Tıb bölümünde rivayet ettiklerine göre H z . Ö m e r (Radiyallahü anh) halife iken Ş a m ' a gittiğinde, varacağı mıntıkada taâun hastalığı olduğunu duyunca A s h â b - ı K i r â m ile istişare ettikten sonra Ş a m ' a girmemeye karar verip oradan geri dönmüştür. Tafsilâtı inşaallah Tıb kitabında göreceğiz.

Hadîs metnindeki «Advâ» kelimesi hastalığın bulaşması demektir. Yukardan beri belirttiğimiz gibi hastalığın bulaşması ancak Allah'ın takdiri ile olur, kendiliğinden olmaz.

Hadîste geçen «Tıyere» de bir işe gitmek için evinden çıkan yolcunun, önünden kuş veya başka hayvanın geçmesini uğursuzluk telâkkî ederek işine gitmekten vazgeçmesi ve yolundan geri dönmesidir. Bu da cahiliyet devrinin batıl âdetlerindendir. Hiç kimseye yarar veyâ zarar sağlıyamayan hayvan geçişini uğursuz saymak insanların çalışma azmini kırar; iradesine olumsuz yönden etki yapar, şahsi teşebbüslerini engeller. Hadîs, bu kötü âdet ve inanışı kökünden yıktı.

«Hâme» tabiri ise Türkçe Ükey denilen ve geceleyin uçan kuştur. Cahiliyet devrindeki Araplar bu kuşu da uğursuz sayarlardı. Cahiliyetin anlayış ve inanışına göre katil malûm olup kısas cezâsı görmeyince maktûlün ruhu «Hâme» kuşu kalıbına girerek geceleri gelir : Beni sulayınız! Beni sulayınız! diye ötermiş. Katil kısas edilince uçar gidermiş. Hadîs bu hurafeyi de menediyor. Bâzı âlimler de «Hâme» ile baykuş kasdedilmiştir, derler. Bu kuş öteden beri bir çok ülkede uğursuz sayılagelmiştir. Baykuşun bir evin dam veya yakı-

nında ötmesi ev halkına uğursuzluk getiriyormuş. Hadis bunun da yersiz olduğunu belirtir.

B u h a r î ve M ü s l i m ' in bazı rivâyetlerinde **«Ve lâ safara - safar da yoktur.»** ibaresi de mevcuttur. Müellifin 43. bab'ta rivâyet ettiği 3535 nolu hadîste de bu ilâve vardır.

Safer: Hicrî takvimin hesabına göre yılın 2'nci ayıdır. Yılın ilk ayı olan M u h a r r e m, **Eşhûr-i Hürüm** (= haram aylar)dendir. A r a p l a r cahiliyet devrinde **Eşhür-i Hürüm**'e saygılı oldukları için bu aylarda savaş, katil ve soygunlar yapmak istemezlerdi. Bir de bunun hilesini çıkarırlardı. Meselâ M u h a r r e m ayında savaşmak isteyenler bu ayın haramlığını **«Nesî»** dedikleri usûlle bir sonraki S a f e r ayına sözde aktarırlardı. Artık savaşma yasaklığı S a f e r ayına ait olurdu. Resûl-i Ekrem bunu da geçersiz sayarak S a f e r ayının **Eşhür-i Hürüm**'den olamıyacağını burada bildiriyor. Asr-ı Saadetten zamanımıza kadar devam edegelen bir anlayışa göre bu ayda kıyılan nikâh devamsız olur. **«Safer'de uğursuzluk yoktur»** buyurulmakla böyle telâkkilerin tamamen yanlış ve yersiz olduğu belirtilmiş oluyor. H z . Â i ş e (Radiyallahü anhâ): **«Benim nikâhım ve zifafım Safer ayında oldu»** buyurduğuna göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hurafenin kaldırılmasına bizzât fiilleri ile de çalışmıştır.

Zevâid'de bu hadîsin senedinin zayıf olduğu, zira ravîler içinde zayıf sayılan Yahya bin E b î H a y y e ' nin bulunduğu belirtildikten sonra T i r m i z î ' nin de bu hadisi İ b n - i M e s ' û d yolu ile rivayet ettiği ifade ediliyor. S i n d î, bu nakli yaptıktan sonra diyor ki: T i r m i z î, İ b n - i M â c e h gibi bu hadîsi **«Kader»** bahsinde almıştır. Fakat B u h a r î, M ü s l i m ve E b û D â v u d bu hadisi Tıb bahsinde E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'den rivâyette bulunmuşlardır.

٨٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ عِيسَى الْخَزَّازُ ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ أَبِي الْمُسَاوِرِ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ : لَمَّا قَدِمَ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ الْكُوفَةَ ، أَتَيْنَاهُ فِي نَفَرٍ مِنْ فُقَهَاءِ أَهْلِ الْكُوفَةِ . فَقُلْنَا لَهُ : حَدِّثْنَا مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَقَالَ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ ، فَقَالَ « يَا عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ ! أَسْلِمْ تَسْلَمْ » قُلْتُ : وَمَا الْإِسْلَامُ ؟ فَقَالَ « تَشْهَدُ

أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ ، وَتُؤْمِنُ بِالْأَقْدَارِ كُلِّهَا ، خَيْرِهَا وَشَرِّهَا ، حُلْوِهَا . وَمُرِّهَا » .

في الزوائد : هذا إسناد ضعيف .

TERCEMESİ

87) ... Şa'bî *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Adiy bin Hâtim Kûfe'ye geldiği zaman Kûfe halkının fıkıhçılarından bir grupla yanına vardık ve ona: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den işittiğim hadîsleri bize naklet, dedik. Kendisi de dedi ki:

Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e vardım. Resûl-i Ekrem, bana:

— **«Ey Hâtim oğlu Adiy! Müslüman ol ki selâmete eresin.»** buyurdu. Ben de O'na:

— **«İslâm nedir?»** diye sordum. Kendileri:

— «(İslâm) **Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim şüphesiz Allah'ın Resûlü olduğuma şehâdet etmen ve kader'in hayrine, şerrine, tatlısına, acısına, tümü ile iman etmendir»**, dedi.

Not: Bu hadisin isnadının zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Hadîsin metnindeki «Müslüman ol ki selâmete eresin» tâbirinden murâd kalben iman ve tasdik etmek ile beraber İslâm alâmeti olan kelime-i şehâdeti getirmektir. Çünkü iman bahsinde izah edildiği gibi önemli olan kalbin tasdikidir. Selâmete erişmek de ebedi Cehennemlikten korunmak ve kurtulmaktır. Yoksa zahirinden sanıldığı gibi her türlü azaptan emîn olmak kasdedilmemiştir. Çünkü müslüman kişi, işlediği günahlardan dolayı tazib edilebilir; Allah'ın dilemesine kalmış bir şeydir.

Zevâid, bu hadîsin isnadının zayıf olduğunu, çünkü râvi Abdü'l-A'lâ'nın zayıflığında hadîs ehlinin müttefik olduğunu belirtiyor. Fakat Tirmizi, bu hadîsi Câbir'in rivâyeti ile tahriç etmiştir.

٨٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا الْأَعْمَشُ ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ ، عَنْ غُنَيْمِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَثَلُ الْقَلْبِ مَثَلُ الرِّيشَةِ ، تُقَلِّبُهَا الرِّيَاحُ بِفَلَاةٍ » .

TERCEMESİ

88) ... Ebû Mûsa'l-Eş'arî *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, dediği mervîdir :

«Kalbin durumu, bomboş arâzide rüzgârların döndürdüğü kuşun yeleği haline benzer.»

İZAHI

Bomboş ve dümdüz arâzide muhtelif yönlerden esen rüzgârlar, kuş yeleğini nasıl evirip çevirir, çeşitli istikâmetlere sürükler, artık

---

Adiy bin Hâtim (R.A.)'in Hal Tercemesi

Bu zât, cömertliği ile dillere destan olan meşhur Hatem-i Tayy'in ahfâdındandır. Asil ve necîb olan bu âile zincirinin beşinci halkasını da fasahat ve belağatı ile iştihar eden İmriü'l-Kays teşkil eder. Bu Muallâka şairi İmri'l-Kays değildir. Adiy bin Hâtim hicretin 7'nci yılında kabilesi adına elçi olarak Medine'ye gelmiş ve kabilesinin toplu halde müslümanlığı seçtiklerini Resûl-i Ekrem'e arzetmiştir. Resûlullah (S.A.V.)'in huzuruna çıktığı zaman Peygamber, (S.A.V.) üstünde oturmakta olduğu minderi asalet ve necabetine hürmeten sunarak Adiy'i minder üzerinde oturtmuştur. Adiy de dedesi Hâtem-i Tay gibi cömertlikle meşhur olduğu için onların hal tercemelerini yazanlar Adiy için «Cömert oğlu cömert» ifadesini kullanırlar. Resûl-i Ekrem'in vefâtından sonra Arap kabilelerinden toplu ve dağınık halde irtidad edenler olduğu ortamda bile Adiy'in mensup olduğu asil kabileden tek kişi irtidad etmedi. Tüm kabilesinin içtenlikle İslâmiyete sarıldıkları bundan da anlaşılır. Peygamber (S.A.V.) zamanında zekâtını verenlerin bir kısmı Hz. Ebû Bekr (R.A.)'in hilâfeti devrinde zekâtını esirgerken; Adiy ve kabilesi zekâtını kendi elleri ile Halife'ye getirip takdim ederlerdi. Adiy, Medâyin'in fethine katılmıştır. Sıffin olayında Hz. Ali (R.A.) tarafında yer alanlardan idi.

Kendisi Peygamber (S.A.V.) efendimizden 66 hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim 6 hadisinde ittifak etmişlerdir. Ayrıca yalnız Buhârî 3 hadisini ve yalnız Müslim 2 hadisini rivayette bulunmuşlardır.

Kendisinden rivayet edenlerin başında Hişâm İbn-i Haris Hayseme, İbn-i Abdirrahmân, Şa'bî ve İbn-i Sirin gelir. Hülasa'nın yazdığına göre 120 yıl yaşamakla en uzun ömürlü Sahabilerdendir. Kastalânî ise onun 180 yıl yaşadığına dair bir rivayeti nakleder.

İbn-i Sa'd, Tabakât adlı eserinde yazdığına göre Hicret'in 68'inci yılında vefât etmiştir. (Bak : Hulâsa, sah. 261, 262)

tüy taneciğinin istikrar ve sebatı söz konusu olmaz ise kalb de çeşitli yönlerden gelen etkenler müvacehesinde kolay kolay tutunamaz ve muhtelif doğrultulara yöneltilir. Bu sebeple kalbin iman üzerinde istikrarlı durması için Allah'a sığınmalı ve inayetini dâima dilemelidir. Nitekim Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bile:

اللهم ثبت قلبي على دينك = **«Allah'ım! Kalbimi dinin** (olan İslâmiyet) **üzerinde sabit kıl»** diye dua eder ve böylece bizim de bu nevi duaya devam etmenizi sünnet kılar. Allah tüm ehl-i imanın kalblerini her türlü olumsuz etkilerden ve imanlarını tüm tehlikelerden saklasın. Âmin.

٨٩ – حدثنا علي بن محمد . ثنا خالي يعلى ، عن الأعمش ، عن سالم بن أبي الجعد ، عن جابر ، قال : جاء رجل من الأنصار إلى النبي ﷺ ، فقال : يا رسول الله ! إن لي جارية . أعزل عنها ؟ قال « سيأتيها ما قدر لها » فأتاه بعد ذلك فقال : قد حملت الجارية ! فقال النبي ﷺ « ما قدر لنفس شيء إلا هي كائنة » .

في الزوائد : إسناد صحيح .

TERCEMESİ

89) ... Câbir *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Ensar'dan bir adam Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e gelerek:

Yâ Resûlallah! (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **benim bir câriyem vardır. Ben ondan azıl ediyorum?** (Bu hareketim câiz mi?), **diye sordu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ona:**

Ebû Mûsa'l-Eş'ari (R.A.)'nin Hal Tercemesi

Asıl adı Abdullah İbn-i Kays'tır. Hicretten önce Yemen'den Mekke'ye göç ederek müslüman olmuştur. Habeşistan'a hicret edenlerden olup Hayber fethi esnasında Ca'fer (R.A.) ile beraber oradan döndü. Resûl-i Ekrem tarafından Yemen'e zekât âmili olarak gönderildi. Hz. Ömer (R.A.) tarafından da Kûfe ve Basra'ya vali olarak atandı. İlim ve kıraat bakımından Ashab'ın birinci tabakasına dahildir. Güzel sesli Kur'an okuyuşu cihetiyle mümtaz bir kemâle ermiştir. Hatta bir ara Peygamber (S.A.V.) onun kıraatını işitince, «Ebû Mûsa'ya Dâvud Al-inin mizmarlarından bir hoş sedâ verilmiştir» buyurduğu mervidir. Resûl-i Ekrem hayatta iken fetvâ veren 4 büyük Sahabîden birisi Ebû Mûsa olup diğerleri, Ömer, Ali ve Muâz hazretleridir. Allah cümlesinden razı olsun.

Sahih rivayete göre Hicrî 44. yılında vefat etmiştir. (Bak: Tezkiretü'l-Huffaz S. 23-24)

«Câriyen için takdir edilmiş olan şey (çocuk) kendisine gelecektir.» dedi. Bundan bir süre sonra Ensarî zât, Resûl-i Ekrem'e geldi ve: O cariyem hâmile oldu! dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu **ki**:

«Bir nefis için takdir edilmiş olan şey mutlaka olur.»

Not: Zevâid'de bu hadisin isnadının sahih olduğu belirtilmiştir.

İZAHI

Sindî diyor ki bu hadisi Müslim ve Ebû Dâvud, Nikâh kitabında, kendi senedleriyle Câbir'den rivayet etmişlerdir.

Buharî ve Müslim Nikâh kitabında azıl için özel birer bab açmışlardır.

Azil: Çocuk olmaması için cinsî temas yapılırken inzal anında meninin dışarda akıtılması demektir. Bu konuda çok hadis mevcuttur.

Sahîh-i Müslim Şârihi Nevevî bu bab'ın gerisinde şöyle der:

Azil; bizce mutlaka mekruhtur. Yani kadın hür olsun, câriye olsun· onun muvafakatı alınsın; alınmasın bu işte kerâhat vardır. Çünkü bu, neslin kesilmesine yol açar. Azlin haramlığına gelince, arkadaşlarımız demişler ki:

Kişinin sahib olduğu câriyesinden veyâ nikâhladığı câriyeden izin almadan bile azıl yapması haram değildir. Çünkü sahip olduğu câriyeden çocuğu olunca, câriye ümmü'l-Veled olur. Artık satılamaz. Nikâhlı câriyeden doğan çocuk ise annesine uyarak köle sayılır. Her iki mes'elede zevc mutazarrır olur. Onun için azıl yapması haram sayılmaz.

Kişinin hür olan karısının müsaadesi ile azıl yapması da haram değildir. Karısının izni olmadığı takdirde ise en kuvvetli kavle göre azil yine haram değildir.

Bu konuda vârid olan hadîslerin bir kısmı azli yasaklarken; diğer bir kısmı izin veriyor. Âlimler bu hadîsler arasında görülen zahiri ihtilâfın hakikatta bulunmadığını izah ederek; yasaklama, tenzihen kerâhet anlamında ve izin vermek de haram olmadığı mânasında yorumlanır, demişlerdir.

Konu ile ilgili şer'i hükümler ve hadîslerin yorumu özetle bundan ibarettir.

Hür olan karısından izin almadan azilde bulunmanın haram olduğunu söyleyenler, azil işinde kadın mutazarrır olduğundan câiz sayılması için onun izni şarttır, demişlerdir. (55)

Müellif de Nikâh kitabında azil için müstakil bir bâb ayırmıştır. 1926, 1927 ve 1928 No.lu hadîsler buna âittir. İnşaallah orada daha geniş izâhat vereceğiz.

٩٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عِيسَى ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ ثَوْبَانَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ . وَلَا يَرُدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِخَطِيئَةٍ يَعْمَلُهَا » .

في الزوائد : سألت شيخنا أبا الفضل القرافيّ عن هذا الحديث ، فقال : حسن .

TERCEMESİ

90) ... Sevbân *(Radiyallahü anh)*'den, Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir :

«Birr (= hayır, iyilik, ihsan)den başka bir şey ömrü arttırmaz ve dua'dan başka bir şey kader'i geri döndürmez. Şüphesiz adam, işlediği günah yüzünden de rızkından mahrum kılınır.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Ben Üstadımız Ebü'l-Fadl el-Karafî'ye bu hadîsin durumunu sordum. Hasen olduğunu söyledi.

İZAHI

Hadîsin metninden hayır ve iyiliğin ömrün artmasına vesile olduğu anlaşılıyor. Âlimler bunu çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır. Bâzılarına göre maksad şudur : Hayır ve iyilik eden kişi, kısa bile olsa ömründen bol bol yararlanır.» Başkasının ömrü daha uzun olsa bile onun kadar yararlanamaz. Bir kısım âlimler de şöyle yorumlamışlardır : Aynı şahıs hayır ve ihsanda bulunmazsa ömrü kısa olur. Bunları işlerse hakîkatan ömrü uzatılır. Tabiî bu farklı durum, muallak olan takdir'de tahakkuk eder. Kader'e memur edilen melek bu muallâk kaderi bilir. Bunun ötesinde ne olduğunu bilemez. Ama İlm-i İlâhide kesin durum bellidir. Yani ilgili şahsın cüz'i iradesini hayırda kullanıp uzun ömürlümü olacağı veya ira-

(55) Müslim şerhi Nevevî cilt 8 sah. 28, 29 Buharî şerhi Kastalânî cilt 11. Sah. 204

desini hayırda kullanamayıp kısa olan ömrümü yaşayacağı Alah katında malûmdur.

يَمْحُو اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ = **«Allah dilediğini mahveder, dilediğini isbat eder. Değişikliğe hiç uğramıyan Ümmü'l-Kitab ancak O'nun katındadır.»** (Ra'd 38)

Metindeki **«Duadan başka bir şey kaderi geri çevirmez»** tabiri de aynı şekilde yorumlanır. Metnin iki fırkası birlikte ele alındığında, ömrün uzamasına ait kader'in değişmesinin hem dua ile hem de hayır ve iyilik ile mümkün olduğu, diğer mukadderatın ancak dua ile değişebileceği anlaşılıyor. Tabiî bu kader değişikliği yukarda anılan mânaya yorumlanır.

Sindî'nin İmam Gazalî'den naklen aldığı bir soru ve cevap:

Soru: Kazâ ve Kader'in gerçek mânadâ değişmesine imkân olmadığına göre dua'nın ne gibi faydası olur?

Cevap: Dua'nın yardımı ile belâların defedilmesi kazâ ve kader cümlesindendir. Çünkü dua etmek belânın reddine ve ilâhî rahmetin gelişine sebeptir. Nasıl ki tohum, yerden bitkilerin çıkmasına ve kalkan, okun def'ine sebeptir.

Sindî diyor ki: Bence, duanın tâat, ibadet oluşu ve kulun dua etmekle emrolunmuş olması duanın faydalı oluşu için kâfidir.

«Adam işlediği günah yüzünden de rızkından mahrûm kılınır» fırkası da şu şekilde yorumlanmıştır. Günah işlemediği takdirde kendisine tahsis ve takdir edilmiş olan bol rızık günah işlemesi ile kısıtlanmış olur. Veyahut kendisi için tahsis ve takdir edilmiş olan rızık kısıtlanmadan eline geçirilmekle beraber günah işlemesi yüzünden her hangi bir yol ile elinden çıkar gider, dolayısı ile o rızıktan mahrum kılınmış olur.

Zevâid sahibi der ki: Bu hadîsin sıhhat durumunu şeyhimiz Ebü'l-Fadl el-Karafî'ye sordum. **«Hadîsin «Hasen»** olduğunu ve üçüncü fıkrasının Nesaî tarafından da rivayet edildiğini» söyledi. İlk iki fıkrayı da Tirmizi, Selman'dan rivâyet etmiştir.

Sevbân'ın Hal Tercemesi

Sevbân (Suban diyenler de vardır) künyesi Ebû Abdillah veya Ebû Abdirrahman'dır. Surat halkındandır. El-Hakem bin Sad'aşiretinden olduğu da söylenmiş-

(Devamı 161.ci sahifede)

٩١ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَطَاءُ بْنُ مُسْلِمٍ الْخَفَّافُ . ثنا الأَعْمَشُ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ جُعْشُمٍ ، قَالَ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! الْعَمَلُ فِيمَا جَفَّ بِهِ الْقَلَمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ أَمْ فِي أَمْرٍ مُسْتَقْبَلٍ ؟ قَالَ « بَلْ فِيمَا جَفَّ بِهِ الْقَلَمُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ ، وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ » .

في الزوائد ، في إسناده مقال .

TERCEMESİ

91) ... Süraka bin Cü'şüm *(Radiyallahü anh)*'den. rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir :

Ben Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e dedim ki :

— Yâ Resûlallah! Amel, kaderleri çizen kalemin yazdığı mukadderatın cümlesinde mi ki artık kalem onun işini tamamlamış ve kurumuştur? yoksa amel (için geçmişte bir kader oluşu bahis konusu olmayıp kişinin) istikbalde takınacağı tavra göre mi (tahakkuk eder)? Resûl-i Ekrem buyurdu ki :

«Amel, kader ile tesbit edilmiş olan mukadderattan olup kalemin yazıp kuruduğu hususlar içindedir. Herkes ne için yaratıldı ise ona müyesser kılınır.»

Not : Bu hadis'in senedinin sıhhat durumunun itiraz konusu olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Sindi itiraz sebebini şöyle açıklar : Ravilerden Mücâhid, Sürâka'dan hadîs işitmemiştir. Bu sebeple senedde bir kesiklik olsa gerek. Diğer taraftan râvilerden Atâ'nın durumu da ihtilâflıdır Sindi diyor ki bu hadisi Ebû Dâvud, İbn-i Ömer yolu ile rivayet etmiştir.

Sevbân .... **(Baştarafı 160. sahifede)** tir. Resûlullah (S.A.V.)'in âzadlısıdır. Hazer'de ve seferde Resûl-i Ekrem'den hiç ayrılmazdı. Bilahare Şam'a yerleşti. 127 hadis rivayet etmiştir. Müslim 10 hadisini rivayet etmiştir. Kendisinden rivayetde bulunanların başında Cübeyr bin Nüfeyr, Halid bin Midan, Rüşdeyn bin Sa'd gelir. Hicri 53 veya 44 yılında Humus'ta vefat etti. (Bak : Hulasa, 58)

Hadîsin metninden anlaşıldığına göre kulun her türlü amel ve çalışması tamamen mukadderatın şümulüne dahil olup hepsi kaza ve kadere dahildir. Kader dışında bir şey yoktur. Mukadderatı çizen kalem kurumuştur. Yeniden bir şey değiştirecek değildir.

Buharî'nin şârihlerinden K a s t a l â n î ' nin nakline göre Halife M e ' m u n ' un H o r a s a n vâlisi A b d u l l a h b i n T a h i r, H ü s e y i n B i n F a z l ' a **«Rahman sûresinin:**

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ = **«Allah her gün ve her zaman bir emirde, bir iştedir.»** 29. âyeti ile جَفَّ الْقَلَمُ عَلَى عِلْمِ اللهِ = **«Bir şeye Allah'ın ilim, kudret ve idaresi taallûk etti mi artık kader çizen kalem kurur, (ezeli hüküm değişmez olur)»** hadîsi bana müşkil geldi. Bunlar arasında görülen zâhirî farkın sırrını çözemedim diye soru sormuş. H ü s e y i n İ b n - i F a z l;

هِيَ شُئُونٌ يُبْدِيهَا اللهُ لَا شُئُونٌ يَبْتَدِيهَا Âyetteki işler Allah Teâlâ'nın her an açıkladığı ve yarattığı şeylerdir. Ezelde takdir buyurduğu şeyler değildir.» demekle aydınlatıcı cevap verince bu ilmî ve vecîz cevaptan duygulanan Emir, kalkarak İ b n - i F a z l ' ın alnından öpmüştür. (56)

٩٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ . ثنا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ مَجُوسَ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْمُكَذِّبُونَ بِأَقْدَارِ اللهِ . إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ . وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ . وَإِنْ لَقِيتُمُوهُمْ فَلَا تُسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ » .

T E R C E M E S İ

92) ... Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den :

Sürâka bin Cüişûm'ün Hal Tercemesi

Sürâka bin Malik bin Cü'şûm Ebû Süfyan Kadid'lidir. Mekke fetih günü müslüman olmuştur. 19 hadis rivayet etmiştir. Buharî, bir hadisini rivayet etmiştir.

Kendisinden rivayet edenler: Cabir, İbn-i Ömer, İbnü'l-Müseyyeb, Mücahid ve oğlu Muhammed bin Sürâka'dır. Hicrî 24. yılında vefat ettiği mervidir. Eğer bu rivayet sahih ise İbnü'l-Müseyyeb ve ondan sonrakilerin Sürâka'dan yaptıkları rivayetler «Mürsel» sayılır. (Bak: Kastalânî: Cild 11, Sah. 200; Hulasa: Sah. 161)

(56) Kastalânî, cild 11, sah. 200

Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu; dediği rivayet edilmiştir.

«Bu ümmetin mecûsîleri Allah'ın kaderlerini tekzib edenlerdir. Hastalanırlarsa onları ziyâret etmeyiniz, ölürler ise cenazelerinde bulunmayınız ve onlara rastlarsanız onlara selâm veriniz.»

İ Z A H I

İbn-i Mâceh'in haşiyesi Miftahü'l-Hace bu hadîs üzerinde şunları yazar:

«Kaderi inkâr edenlerin mecûsîlere benzetilmesi sebebi budur ki: Mecûsîler Nur (ışık) ve zulmet (karanlık) diye iki ilâha inanırlar. Hayırlı şeylerin Nur'dan ve şerlerin Zulmet'ten meydana geldiğine itikad ederler. Kaderciler de hayrı Allah'a, şerri de insan ve şeytana isnad ederler. Halbuki hayır olsun şer olsun her şeyin yaratıcısı ve mûcidi Allah'tır. Öyle ise yaratılış ve icad yönünden her şeyi Allah'a isnad etmek gerekir. Ama hayır ve şerri işleme ve kazanma bakımından insana isnad etmek gerekir. Çünkü ikisinin de faili insandır.»

Ebû Dâvud bu hadîsi Huzeyfe (Radiyallahü anh)'den ve ayrıca İbn-i Ömer (Radiyallahü anh)'den rivayet etmiştir. Tirmizî de hadîsi tahriç ederek «Hasen» olduğunu söylemiştir. Hâkim ise sahih olduğunu beyan etmiştir. İbn-i Hacer de Müslim'in şartı üzerine bunun «Sahih» olduğunu tahkik etmiştir.

(١١) باب فى فضائل أصحاب رسول الله ﷺ

11 — RESÛL-İ EKREM (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN SAHABÎLERİ (RIDVANULLAHİ ALEYHİM ECMAÎN)'İN FAZÎLETLERİNİN BEYANI BÂBI

Sahabî: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i mü'min olarak gören veya âmâ olduğu için göremeyip Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından görülen ve iman üzerinde ölen kimsedir.

Sahabî: Başka türlü de tarif edilmiş ise de en meşhur tarif budur. Abdullah İbn-i Ümmi Mektûm, âmâ olduğu için Peygamber'i görmediği halde sahabî tarifine girer. Peygamber'i görüp müslümanlığı kabul ettikten sonra irtidad eden İbn-i Ha-

tal, Rebia İbn-i Ümeyye ve Mikyas gibi kişiler de sahabî tarifinden çıkmış olurlar. Çünkü müslüman olarak ölmek sahabîliğin önemli bir şartıdır.

Bâzı âlimler sohbet esnasında erginlik çağına varmış olmayı da sahabîlik için şart koşmuşlar ise de bu şart rivâyet âlimlerinin Cumhûru tarafından reddedilmiştir.

Diğer bir kısım ilim adamları sahabî sayılabilmek için uzun zaman Peygamberin sohbetinde bulunmayı; hatta, bazıları bu arkadaşlığın 1 - 2 yıl devam etmesini ve 1 - 2 savaşta beraber bulunmayı gerekli görmüşler ise de bu da şayân-ı kabûl görülmemiştir. Hele bir kısım âlimler sahabîlik için Peygamber'den hadîs rivayeti de aramışlardır.

Fazîlet : Eksiklik, kusur ve rezaletin karşıtıdır. Bu duruma göre fazîlet, kişiye yükseklik veren olgunluk, dolgunluk, güzel huy ve yapıcı hal ve harekettir.

(Hz.) EBU BEKR-İ SIDDÎK (Radiyallahü anh)'İN FAZİLETİ VE KISA HÂL TERCEMESİ

Hz. Ebû Bekr (R.A.), Peygamber (S.A.V.)'den 2 yıl sonra Mekke'de dünyaya şeref vermiştir. Adı Abdullah, babası Ebû Kuhafe Osman'dır. Annesi de Ümmü'l-Hayr Selmâ'dır. Baba ve anne tarafından Kureyş kabilesine mensup olup Kâ'b oğlu Mürre'de Resûl-i Ekrem'in nesebiyle birleşir.

Ebû Bekr'in babası Ebû Kuhafe Mekke'nin eşrafındandır. Hz. Ebû Bekir, ilk müslüman erkek iken; babası ancak Mekke fethinden sonra müslüman olmuştur.

Hz. Sıddîk, müslüman olmadan önce yaşadığı 38 yıl zarfında içki içmemiş; putlara tapmamış; hurafelerden nefret etmiş; dürüstlüğü, fazileti ve insanlığı ile tanınmış bir şahsiyet idi.

Babası, annesi, evlâdı ve ahfadı sahabilik şerefine erişmiş mutlu bir âile olarak tarihe geçmiştir. Bu yüce şeref kimseye nasip olmamıştır.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in kayın babası ve ilk halifesidir. Hazerde ve seferde Resûl-i Ekrem'in en sâdık ve fedai arkadaşı ve en samimi müşaviri idi. Arkadaşlığı Kur'ân ile tescil edilmiştir. Peygamber son hastalığında namaz kıldırmak için onu vekil etti ve bizzat onun arkasında namaz kıldı.

Sıddîk-ı Ekber, hadislerin kabulünde çok ihtiyatlı davranırdı. İbn-i Şihab'ın Kubaysa bin Züeyb'ten rivayet ettiğine göre ölen bir adamın cedde (= büyük anne)si Halife Ebû Bekr'e gelerek mirasçı olmayı istedi. Halife, ona: «Ben senin için Kitabü'llah'da bir hüküm bulmuyorum. Resûl-i Ekrem'in de senin için bir hisse bulunduğunu anlattığını bilmiyorum» dedi. Ve halka sordu. Bunun üzerine Muğire (R.A.) ayağa kalkarak: Resûl-i Ekrem'in cedde'ye südüs (1/6) hissesini verdiğini müşahade ettim, dedi. Halife, ona: «Seninle beraber başka kimse var mı» diye sorunca orada bulunan Muhammed bin Mesleme (R.A.) de aynı şekilde şahâdet etti. Halife de ceddeye südüs hissesini verdi. Bu olay O'nun hadise karşı olan ihtiyatını ve saygısını göstermeye kâfidir.

Sıddîk-ı Ekber'in hayat ve faziletleri cildleri doldurur. Bu kısa halini belirtmekle yetinelim. Vefatı: H. 22/C. ÂHİR. 13. yıl (Bak: Tezkire, Sah. 5)

(فَضْلُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رضي الله عنه)

HZ. EBÛ BEKİR SIDDÎK (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

٩٣ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا الأَعْمَشُ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَلا إِنِّي أَبْرَأُ إِلَى كُلِّ خَلِيلٍ مِنْ خُلَّتِهِ . وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا . إِنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيلُ اللهِ » قَالَ وَكِيعٌ : يَعْنِي نَفْسَهُ .

TERCEMESİ

93) ... Abdullah *(Radiyallahü anh)*'den : Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir :

«Dikkat ediniz! Kendisini halîl edindiğimi sanan her halîlin halîlliğinden berîyim. Ben bir halîl ittihaz etmiş olsaydım Ebû Bekr'i halîl edinirdim. Hakîkatta sizin arkadaşınız, Allah'ın halîlidir. (Ravilerden) Vekî' dedi ki («Arkadaşınız» tabiri ile) Resûlullah kendi nefsini kasdediyor.»

İZAHI

Hadisin metninde geçen «Hullet» (= halîllik) : Sevenin kalbinde yerleşen öyle bir sadâkat ve mahabbettir ki gönülde mevcût sırları, sevilen adama açıklamaya sahibini zorlar. «Halîl» böyle sadâkat ve mahabbet besleyen dost demektir. Bu duruma göre :

«Ben bir halil ittihaz etseydim Ebû Bekr'i halîl edinirdim» fırkasından murad şu olur : Sırlarıma muttali olacak bir tarzda içime mahabbeti kökleşecek bir insanı sevgili ittihaz etmem benim için câiz olsaydı, ben Ebû Bekr'i seçerdim. Fakat bu vasıfta tek mahbubum ancak Allah'tır.

Bâzı ilim adamlarına göre «Halîl» kendisine ihtiyaç duyulan dost demektir. Buna göre de yukardaki fırkanın mânası şöyle olur :

«İhtiyaçlarımda baş vuracağım ve önemli işlerimde dayanacağım bir dost edinseydim bu iş için Ebû Bekr'i ittihaz ederdim. Lâkin her şeyde tek dayanağım ve merciim yalnız Allah'tır.»

Metindeki «**Arkadaşınız Allah'ın halîlidir**» cümlesinden maksad da budur: «Arkadaşınız (olan ben) Allah'ı halîl ittihaz etti. Artık başkasını halîl edinemez. Zira bu işte ortaklık olamaz» veyahut «Allah arkadaşınızı (beni) kendi zatına münasip anlamda halîl ittihaz etti. Bu sebeple arkadaşınızın tamamen ona yönelmesi gerekirken başkasını nasıl halîl edinebilir?»

Hadîste belirtilen E b û B e k r (Radiyallahü anh)'in fazîleti apaçık görülmektedir. Çünkü, Resûl-i Ekrem için Allah'tan başka bir halîlin ittihazına cevaz verilseydi E b û B e k i r ' i halîl edinilirdi, demek aklın düşünebildiği en yüce bir takdir ve övgüdür.

٩٤ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا الْأَعْمَشُ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا نَفَعَنِي مَالٌ قَطُّ ، مَا نَفَعَنِي مَالُ أَبِي بَكْرٍ » قَالَ فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! هَلْ أَنَا وَمَالِي إِلَّا لَكَ ، يَا رَسُولَ اللهِ !

إسناده إلى أبي هريرة فيه مقال ، لأن سليمان بن مهران الأعمش يدلّس ، وكذا أبو معاوية . إلا أنه صرح بالتحديث ، فزال التدليس . وباقي رجاله ثقات . اه الزوائد.

T E R C E M E S İ

94) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre, kendisi Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

«Ebû Bekr'in malı bana yaradığı kadar hiç bir mal bana yararlı olmadı.» Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh) dedi ki: Ebû Bekr ağladı ve dedi ki:

— Yâ Resûlallah! Ben ve malım yalnız senindir. Yâ Resûlallah!

Not: Zevaid'de şöyle denilmiştir: Bunun Ebû Hüreyre (R.A.)'i isnadı itiraz konusudur. Çünkü ravi Süleyman bin Mihran el-A'meş tedliscidir. Ebû Muâviye'de tedliscidir. Ama burada tahdis şeklinde rivayet etmiştir. Artık tedlis gitmiştir. Senedin kalan ravileri sıkadır.

İ Z A H I

Resul-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yüce huzurunda E b û B e k r ' in gösterdiği edeb ve tevâzua bakın. Nasıl kendi-

sini köle gibi düşünerek nefsinin ve malının şahsına ait olmayıp Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in malı olduğunu içtenlikle teyid ediyor. Ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in teveccühünden duygulanarak ağlıyor...

Zevaid müellifi diyor ki : T i r m i z î bu hadîsin baş kısmını yani yalnız Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyruğunu rivayet etmiştir. E b û B e k r ' in ağlaması ve ona âid kısmı rivâyet etmemiştir. N e s â î de **«Menâkıb»** bölümünde böylece rivâyette bulunmuştur.

S i n d i , bu izahatı yaptıktan sonra der ki : Zâten Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyurduğu kısım mâna bakımında **Sahîh-i Buharî'de** de vardır.

٩٥ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُمَارَةَ ، عَنْ فِرَاسٍ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنِ الْحَرِثِ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ سَيِّدَا كُهُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ، إِلَّا النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ . لَا تُخْبِرْهُمَا يَا عَلِيُّ ! مَا دَامَا حَيَّيْنِ » .

الحديث قد جاء بوجوه متعددة عن علي وغيره . ذكره الترمذي وقد حسنه من بعض الوجوه .

TERCEMESİ

95) ... Ali *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem O'na şöyle buyurmuştur :

«Ebû Bekr ve Ömer Nebîler ve Resûllerden başka, önce gelen ve sonra gelen tüm Cennetliklerin kühûl (= saçları ağarmaya başlayanlar)ın seyyidleri (= efendileri) dirler. Yâ Ali! Hayatta oldukları müddetçe onlara (Ebû Bekr ve Ömer'e) haber verme.»

T i r m i z î ' nin beyânına göre bu hadîs müteaddit senedlerle rivâyet edilmiş olup bazı cihetlerden **«Hasen»** kısmındandır.

İZAHI

Cennette herkesin genç olduğu nasslarla sabittir. **«Cennetteki Kühûl»** tâbirinden maksad, yaşlanmaya başladıktan sonra vefât eden müslümanlardır. Bunların efendileri durumunda olan bu iki Hali-

fe'nin, hâliyle genç yaşta ölen mü'minlerin de efendileri oldukları anlaşılmış olur. Âlimler böyle yorumlamışlardır. (57) Bazıları da metinde geçen «Kehl» kelimesi yaşlı demek olmayıp tam akıllı ve baliğ anlamındadır. Cenab-ı Allah herkesi bu vasıfta Cennete kavuşturacağına göre hadîsin mânası : İki Halife'nin Peygamberlerden başka türlü Cennet ehlinin efendileri oluşlarıdır, demişlerdir.

٩٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ. ثنا الْأَعْمَشُ، عَنْ عَطِيَّةَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ أَهْلَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى يَرَاهُمْ مَنْ أَسْفَلَ مِنْهُمْ كَمَا يُرَى الْكَوْكَبُ الطَّالِعُ فِي الْأُفُقِ مِنْ آفَاقِ السَّمَاءِ. وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ مِنْهُمْ. وَأَنْعَمَا».

TERCEMESİ

96) ... Ebû Saîd-i Hurdî *(Radiyallahü anh)*'den :

Kendisi, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir.

«Gök ufuklarının birisinde doğan yıldız, (yerdeki insanlar tarafından, aradaki mesafe uzaklığı dolayısı ile güçlükle) **görülebildiği gibi, Cennete yüksek derecelere kavuşanları da, kendilerinden aşağı mertebelerde bulunanlar,** (aralarındaki mesafe farkı itibarı ile) **zor görebilirler. Şüphesiz Ebû Bekr ve Ömer de o** (yüce mertebelere kavuşa)**nlardandırlar. Hem de daha yüksektedirler.»**

İZAHI

Hadis metninin sonundaki وَأَنْعَمَا = **«Hem de daha yüksektedirler»** lâfzı başka türlü de mânalandırılmıştır. S i n d î diyor ki : Verilen mânalardan birisi şudur :

«Ebû Bekir ve Ömer (Radiyallahü anhümâ) **Cennetin nimetlerine girdiler.»**

T i r m i z î 'nin hâşiyesinde S u y û t î 'nin rivâyet ettiğine göre İ b n - i A s â k i r, E b û S a i d ' e, bu cümlenin mânasını sormuş. E b û S a i d de :

«Ebû Bekir ve Ömer mezkûr derecelere ehildirler» diye yorumlamıştır.

---

(57) Miftahü'l-Hace'nin beyanına göre 30-40 veya 30-50 yaş arasındakine denir.

Başka bir rivâyette bu cümle yerine وَحَقٌّ لَهُمَا ذَلِكَ = «O yüce derece onların hakkıdır», ifadesi kullanılmıştır, ki bu rivâyet E b û S a i d'in yorum şeklini teyid eder. S ü f y â n b i n U y e yn e' den de bu şekilde bir rivâyet yapılmıştır.

٩٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُؤَمَّلٌ ، قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنْ مَوْلًى لِرِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي لَا أَدْرِي مَا قَدْرُ بَقَائِي فِيكُمْ . فَاقْتَدُوا بِاللَّذَيْنِ مِنْ بَعْدِي » وَأَشَارَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ .

TERCEMESİ

97) ... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radiyallahü anhümâ)*'ya şöyle dediği rivâyet edilmiştir. Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Şüphesiz ben aranızda ne kadar kalacağımı (yaşıyacağımı) **kesinlikle bilmem. Bunun için benden sonraki** (şu) **iki zâta uyun»** buyurdu. Ve Ebû Bekir ile Ömer (Radiyallahü anhümâ)'ya işaret etti.

İZAHI

Hadis E b û B e k i r ve Ö m e r (Radiyallahü anhümâ) hazretlerinin Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) katında ne kadar değerli, ne derece din yönünden otoriter ve nasıl bir itimada mazhar olduklarını açıkça ispatlıyor. S i n d î: Hadîste iki zâtın hilâfetine işaret bulunduğunu yazar.

Muhâcirlerin faziletlerinin beyanı için B u h a r î'nin ayırdığı bölümde — E b û B e k r (Radiyallahü anh)'in fazilet babında — C ü b e y r b i n M u t'im (Radiyallahü anh)'den rivayet ettiği bir hadîste, Cübeyr şunu anlatıyor:

«Bir kadın Peygamber (Saliallahü Aleyhi ve Sellem)**'in huzûruna geldi, kadın geri dönerken Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onun tekrar bir ara uğramasını istemesi üzerine, kadın, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in vefâtını kasdeder gibi:**

— Ben gelir de seni bulamazsam? diye sordu. (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **efendimiz de:**

— Şayet beni bulamazsan Ebû Bekr'e baş vur! diye cevapladı.»

Miftahü'l-Hâce'de deniliyor ki:

«Ehl-i Sünnet mezheblerine mensup olanlar ittifak etmişlerdir ki; Ashab-ı Kiram'ın en efdalı (üstünü) Ebû Bekr-i Sıddik'tır. Ondan sonra da sırayla Ömer bin Hattab, Osman bin Affan ve Ali bin Ebî Tâlib gelir. Hulâfa-i Raşidîn olan bu dört zâttan sonra Aşere-i Mübeşşere (Cennetle müjdelenen 10 zat)ın kalanları gelir. Ebû Mansur-i Bağdadi demiştir ki: Arkadaşlarımız 4 halifeden sonra Aşere-i Mübeşşere'nin kalanları onlardan sonra da sırası ile Bedir ehli, Uhud ehli, Bey'atü'r-Rıdvan ehli Ümmet-i Muhammediye'nin en faziletlileri olduklarında ittifak etmişlerdir. Ama bu üstünlüğün zâhirî veya bâtınî oluşunda âlimler arasında farklı görüşler vardır.»

Bu konuda geniş tafsilât, Akaid ve Kelâm kitablarında mevcuttur. Onlara müracaat edilebilir.

Huzeyfe b. el-Yemân'ın Hal Tercemesi

Huzeyfe (R.A.) «Yemân lâkabı ile tanınan «Hisl» veyâ Huseyl İbn-i Câbir-i Absi (R.A.)'ın oğludur. Huzeyfe de babası gibi büyük sahabilerdendir. Babası ile beraber Yemen'den Medîne-i Münevvere'ye gelerek Evs kabilesinden Benû Abdü'l-Eşhel'in yanında yerleşmişlerdir. Evs ve Hazreç kabileleri aslen Yemen'den gelme oldukları için bunlara «Yemânî» denilir. Uhud savaşında baba, müslümanlar tarafından hataen öldürülmüştür. Hz. Huzeyfe, bu katil hâdisesi üzerine Resûl-i Ekrem tarafından kendisine ödenen diyeti bile fakirlere sadaka olarak dağıtma âli cenablığını göstermiştir.

Hz. Huzeyfe (R.A.) Halife Hz. Ömer (R.A.) tarafından Selmân-ı Fârisî (R.A.)'den sonra Medâyine vâli olarak atandı ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kaldı. Hz. Osman (R.A.)'ın şehadetini müteakip Hz. Ali (R.A.)'ye biat ettikten 40 gün sonra vefat etti.

Huzeyfe (R.A.) Hazretleri Resul-i Ekrem'in sırlarına vâkıf idi. Peygamber Efendimiz ona sırlarını söylediği için O, herkesten fazla münafıkların ahvalini ve ilerde meydana gelecek fitnelerin durumunu bilirdi. Hatta «Kıyâmet gününe kadar olmuş ve olacak, şeyleri Resûlullah bana söyledi», demiştir. Hz. Ömer (R.A.) Medîne-i Münevvere'de bir cenaze vuku bulduğunda, Huzeyfe (R.A.)'yi gözetlerdi. Onu cemaat arasında bulunca cenaze namazına katılırdı. Huzeyfe'yi cemaat içinde görmeyince ölünün münafıklardan olduğu şüphesini duyar ve cenaze namazını kılmazmış.

Tirmizi de Hz. Huzeyfe (R.A.)'den rivâyet edildiğine göre Peygamber'e :

«Yâ Resûlallah! Birisini halife etsen» diye teklif yapılmış, Resûlullah (S.A.V.) de cevâben :

«Eğer ben bir halife tayin etsem, siz de ona itaat etmezseniz azaba uğrarsınız. Fakat Huzeyfe size ne söylerse dediğine inanınız. Abdullah b. Mes'ud da Kur'an'ı nasıl okutursa öylece okuyunuz» buyurmuştur.

Hz. Ömer (R.A.), kendi zamanında fitne kapısının açılıp açılmıyacağını Huzeyfe'ye sormuş ve : Hayır senin halifeliğin devrinde açılmıyacaktır, cevabım almıştır.

٩٨ — حدثنا علي بن محمد . ثنا يحيى بن آدم . ثنا ابن المبارك ، عن عمر بن سعيد ابن أبي حسين ، عن ابن أبي مليكة ؛ قال : سمعت ابن عباس يقول : لما وضع عمر على سريره ، اكتنفه الناس يدعون ويصلون . أو قال يثنون ويصلون عليه قبل أن يرفع ؛ وأنا فيهم . فلم يرعني إلا رجل قد زحمني وأخذ بمنكبي . فالتفت ، فإذا علي بن أبي طالب . فترحم على عمر . ثم قال : ما خلفت أحدا أحب إلي أن ألقى الله بمثل عمله منك . وايم الله . إن كنت لأظن ليجعلنك الله عز وجل مع صاحبيك وذلك أني كنت أكثر أن أسمع رسول الله ﷺ يقول « ذهبت أنا وأبو بكر وعمر ، ودخلت أنا وأبو بكر وعمر ، وخرجت أنا وأبو بكر وعمر » فكنت أظن ليجعلنك الله مع صاحبيك .

TERCEMESİ

98) ... İbn-i Ebî Müleyke *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi İbn-i Abbâs *(Radiyallahü anhümâ)*'dan şöyle işittim, demiştir :

Ömer bin Hattâb *(Radiyallahü anhümâ)* vefât ettikten sonra, naşı Teneşir tahtası üzerine konup henüz kaldırılmadığı zaman halk onun etrafında toplanarak, dua ediyorlar ve rahmet diliyorlar idi. Veyâhut İbn-i Abbâs dedi ki O'nu iyilikle anıyorlar ve rahmetle yâd ediyorlar idi. Ben de bu cemaat içinde idim.

Bu esnada birisi beni sıkıştırıp omuzumu tutmakla dikkatimi çekti. Ona doğru dönünce bir de baktım ki Ali bin Ebî Talib *(Radiyallahü anh)*'tir. Ömer *(Radiyallahü anh)*'e rahmet okuduktan sonra şöyle dedi :

— **(Yâ Ömer!) Ben Allah'ın huzûruna senin işlediğin amel gibi bir amel ile çıkmaktan çok hoşlanırım. Senden başka, ameline bu kadar imrendiğim kimseyi bulamadım. Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın muhakkak seni, iki dostunla** (Resul-i Ekrem ve Ebû Bekir'le) **beraber kılacağını kuvvetle ümid ederdim. Çünkü ben gerçekten çok defa Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den :**

«Ben Ebû Bekir ve Ömer ile gittim. Ben Ebû Bekir ve Ömer ile girdim. Ben Ebû Bekir ve Ömer ile çıktım» dediğini işitirdim. Bunun

için ben Allah'ın seni (Ravza-i Mutahhara'ya gömülmekle veya kutsal âlemde) iki dostunla beraber bulunduracağını kuvvetle ümid ederdim.»

İ Z A H I

B u h a r î bu hadîsi E b û B e k i r ve Ö m e r (Radiyallahü anhümâ) hazretlerinin faziletlerine ait açtığı bab'larda az bir farkla İ b n - i A b b â s (Radiyallahü anh)'den rivâyet etmiştir. Hadis her iki zâtın faziletine delâlet eder. Fakat E b û B e k r'in her şeyde kıdemi bulunduğu ve konuşmalarında Resûl-i Ekrem'in E b û B e k r ' i takdim ettiğini gösterir.

Hadîste geçen 'Naşı taht üzerine...' cümlesinin izahında S i n d î diyor ki :

«Cenâzeyi yıkamak için hazırlık yapılırken, A l i b i n E b i T â l i b ' in yaptığı bu konuşmayı İ b n - i A b b â s işitmiştir, denilmiş ise de; bence bu konuşma, naşın kabristana götürülmek üzere tabuta konulduğu zaman cereyan etmiştir. Metindeki 'henüz kaldırılmadığı zaman' ifadesi bu mânaya daha uygun olur.»

Metinde geçen «YUSALLÛN» Fiilinin «Rahmet diliyorlar» mânasına yorumlanması S i n d i ' ye göre daha uygundur. Ama «Cenâze namazını kılıyorlar» şeklinde de yorumlanması muhtemel görülüyor.

٩٩ — حدّثنا عليّ بن ميمون الرّقّيّ . ثنا سعيد بن مسلمة ، عن إسماعيل بن أميّة ، عن نافع ، عن ابن عمر . قال : خرج رسول الله ﷺ بين أبي بكر وعمر . فقال « هكذا نبعث » .

T E R C E M E S İ

99) ... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir :

Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, (bir ara) Ebû Bekir ve Ömer (Radiyallahü anhümâ) arasında olduğu halde çıkıp geldi. Ve :

«Biz (Âhiret günü) böylece dirileceğiz», buyurdu.

١٠٠ — حدثنا أبو شعيب، صالح بن الهيثم الواسطي. ثنا عبد القدوس بن بكر بن خنيس. ثنا مالك بن مغول، عن عون بن أبي جحيفة، عن أبيه. قال: قال رسول الله ﷺ «أبو بكر وعمر سيدا كهول أهل الجنة من الأولين والآخرين. إلا النبيين والمرسلين».

TERCEMESİ

100) ... Ebû Cuhayfe *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«Ebû Bekir ve Ömer (Radiyallahü anhümâ) Nebîler ve Resûllerden başka Evvelîn ve Âhirîn (öncekiler ve sonrakiler) tüm Cennetliklerin Kuhûlünün efendileridir.»

Bu hadîs başka bir senedle 95 numarada az bir ilâve ile geçti.

١٠١ — حدثنا أحمد بن عبدة، والحسين بن الحسن المروزي. قالا: ثنا المعتمر ابن سليمان، عن حميد، عن أنس، قال، قيل: يا رسول الله! أي الناس أحب إليك؟ قال «عائشة» قيل: من الرجال؟ قال «أبوها».

TERCEMESİ

101) ... Enes *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e :

— **Yâ Resûlallah! İnsanlar içinde sana en sevimli olan kimdir?, diye soruldu. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— **Âişe'dir» diye cevap verdi. Bu kerre :**

— **Erkekler içinde kimdir? diye soruldu. Resûl-i Ekrem :**

— **«Âişe'nin babası!»** buyurdu.

(فضل عمر ﷺ)

HZ. ÖMER (Radiyalahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٠٢ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ . أَخْبَرَنِي الْجُرَيْرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ شَقِيقٍ ، قَالَ : قُلْتُ لِعَائِشَةَ : أَيُّ أَصْحَابِهِ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ ؟ قَالَتْ : أَبُو بَكْرٍ . قُلْتُ :
ثُمَّ أَيُّهُمْ ؟ قَالَتْ : عُمَرُ . قُلْتُ : ثُمَّ أَيُّهُمْ ؟ قَالَتْ : أَبُو عُبَيْدَةَ .

TERCEMESİ

102) ... Abdullah b. Şakîk *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir:

Ben Âişe *(Radiyallahü anhâ)*'ya: Ashab-ı Kiram'dan en çok hangisi Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e daha sevimli idi? diye sordum. Âişe *(Radiyallahü anh)*:

(Hz.) ÖMER (Radiyallahü anh)'IN FAZİLETİ VE HÂL TERCEMESİ

Hz. Ömer (R.A.) Fil olayından 13 yıl sonra Mekke'de doğdu. Adı İslâmiyetten sonra da değişmedi. Babası Hattab'tır. Annesi ise Hanteme veya Haysame binti Haşim'dir. Kureyş kabilesinin ileri gelenlerindendir. Baba tarafından Resûl-i Ekrem (S.A.V.) ile Kâ'b bin Lüey'de birleşir. Peygamber ile Kâ'b arasında 7, Ömer ile Kâ'b arasında 8 baba bulunur. Ebu Bekr-i Sıddık (R.A.) ise Kâ'b oğlu Mürre'de Peygamberle birleşiyor.

Bedir savaşının vuku bulduğu gün Resûlullah (S.A.V.) tarafından ona «Ebû Hafs» künyesi verildi. Hafs, arslan yavrusu demektir. Darü'l-Erkam'da müslüman olduğu gün de Resûl-i Ekrem ona «Fâruk» lâkabını taktı. Farûk: Hak ile batılı birbirinden ayırd eden anlamına alındı. Hz. Ömer'in hak dini seçmesi ile müslümanların sayısı kırkı buldu, o gün müslümanlar dışarı çıkarak İslâmiyetlerini ilân ettiler.

Hz. Ömer (R.A.) de Resûl-i Ekrem'in kayın pederi ve ikinci halifesidir. Cesareti, kahramanlığı, adaleti ve dirayeti ile dünyaya nam salmıştır.

Hadis rivayeti hususunda çok titiz idi. Ashab'tan yalnız bir kişinin rivayet ettiği hadisin sıhhatında tereddüt ettiği zaman duraklar ve tetkik ederdi. Nitekim Ashab'tan Ebu Musa el-Eş'ari (R.A.) Hz. Ömer (R.A.)'in kapısına varır, 3 defa açıktan selâm vermekle içeriye alınması için izin ister. İzin verilmeyince geri döner. Ömer (R.A.) arkasına adam göndererek çağırtır ve geri gidişinin sebebini sorar Ebu Musa, (R.A.) Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in: «Biriniz 3 defa selâm verip cevap alamayınca geri dönsün» buyurduğunu bildirince, Hz. Ömer (R.A.): «Behemhal ya sen bu hadis için şâhid getirirsin ya da ben sana (bildiğimi) yaparım», dedi. Ravi Ebu Said (R.A.) diyor ki: Ebu Musa (R.A.) yanımıza, rengi değişmiş olarak vardı. Sana ne oldu diye sorduğumuzda hadiseyi anlattı ve içinizde bu hadisi işiten var mı? diye sordu. Biz, hepimiz işittik dedik. Onlardan birisi kalkıp Ebu Musa (R.A.) ile Hz. Ömer (R.A.)'in yanına giderek şâhidlik yaptı.

Hz. Ömer, (R.A.) Ebu Musa'yı teyid edecek bir şâhidin bulunmasını istemekle hadisin sıhhatı için titizliğini belirtmiş oluyor. Buna benzer örnekler pek çoktur. Onun faziletleri ve hayat safhaları ile başarıları, ciltleri doldurur. Biz bu kısa hal tercemesi ile iktifa edelim.

Hz. Ömer, hicrî 23. yılın Zilhicce ayının sonunda şehid edildi. Kuvvetli rivayete göre 63 yıl yaşadı. Allah ondan râzi olsun. (Bak: Tezkire, sah. 8)

— Ebû Bekir idi! diye cevap verdi bu defa:
— Sonra hangisi? dedim. Âişe (Radiyallahü anhâ),
— Ondan sonra Ömer'di! diye cevapladı. Bu kere:
— Daha sonra hangisi? dedim. Bunun üzerine:
— Bunlardan sonra Ebû Ubeyde idi! dedi.»

İZAHI

Sindî diyor ki, bu hadîste beyan edilen muhabbet genel olmayıp bazı yönler itibarı iledir. Dolayısı ile bu muhabbetin mesnedi olan fazilet de özeldir. Onun için Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman ve ondan sonra da Hz. Ali'nin üstünlüğü Ehl-i Sünnet mezhebince kabul edildiği halde bu hadîste Hz. Ömer'den sonra Hz. Ebû Ubeyde zikredilmiştir. (Radiyallahü anhüm)

١٠٣ – حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيُّ . ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خِرَاشٍ الْحَوْشَبِيُّ ، عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ . قَالَ : لَمَّا أَسْلَمَ عُمَرُ نَزَلَ جِبْرِيلُ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! لَقَدِ اسْتَبْشَرَ أَهْلُ السَّمَاءِ بِإِسْلَامِ عُمَرَ .

في الزوائد : إسناده ضعيف لاتفاقهم على ضعف عبد الله بن خراش . إلا أن ابن حبان ذكره في الثقات ، وأخرج هذا الحديث من طريقه في صحيحه .

TERCEMESİ

103) ... İbn-i Abbâs *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir:

Ömer *(Radiyallahü anh)*, müslümanlığı kabul edince Cebraîl *(Aleyhisselâm)* inerek:

«Yâ Muhammed! Gök ehli Ömer'in müslüman oluşu dolayısı ile müjdeleştiler, dedi.»

Not: Hadisin râvilerinden Abdullah bin Hirâs el-Havşabî'nin zayıf olduğunda ittifak edildiği gerekçesi ile Zevaid müellifi Nuruddini'l-Heysemî yazarı bu isnadın zayıf olduğunu, fakat İbn-i Hibban'ın bu râviyi sika sayıp hadisi kendi sahihinde aynı sened ile tahriç ettiğini söylemiştir.

İ Z A H I

M e k k e 'nin nüfûzlu ve cesur adamlarından ve K u r e y ş 'in ulularından olan Ö m e r (Radiyallahü anh)'in müslüman olması ile hak dinin kuvvet bulmasından ötürü Semâdakilerin ferah ve sevinçlerini yekdiğerine açıklamakla müjdeleşmede bulundukları hadiste belirtilmek isteniyor.

١٠٤ — حدّثنا إسماعيل بن محمّد الطّلحيّ . أنبأنا داود بن عطاء المدينيّ ، عن صالح بن كيسان ، عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيّب ، عن أبيّ بن كعب ، قال : قال رسول الله ﷺ « أوّل من يصافحه الحقّ عمر . وأوّل من يسلّم عليه . وأوّل من يأخذ بيده فيدخله الجنّة » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . فيه دواد بن عطاء المدينيّ ، وقد اتفقوا على ضعفه . وباقي رجاله ثقات .
وقال السيوطيّ : قال الحافظ عماد الدين بن كثير ، في جامع المسانيد : هذا الحديث منكر جدًّا ، وما هو أبعد من أن يكون موضوعا .

T E R C E M E S İ

104) ... Übeyy bin Kâ'b *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi : Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Hakk'ın, musâfaha ettiği (toka laştığı) ve selâm verdiği ilk adam Ömer'dir. Hakkın, elinden tutup Cennet'e koyduğu ilk kişi de O'dur.»

Not : Hadisin isnadındaki râvilerden Dâvud bin Atâ el-Medenî'nin zayıflığına ittifak edildiği için bu isnadın zayıf olduğu ve diğer ravilerin sika oldukları ve Hafız İmamü'd-Din bin Kesir'in Câmiü'l-Mesânid adlı eserinde : Bu hadisin cidden Münker olup Mevzû olmaktan uzak olmadığını ve bunun tek nedeninin ravi Davud bin Atâ olduğunu söylediği Zevâid'de belirtilmiştir.

İ Z A H I

Hadisin metninde geçen «Hak» kelimesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. S i n d i bu muhtemel mânaları şöyle anlatır :

HAK'tan murad hak sahibidir. O da hakkı ve doğruyu ilhama memur kılınan Melektir. Hak ve doğruyu insanların kalbine atmakla görevli memurun herkesten önce Ö m e r (Radiyallahü anh) ile tokalaşması, selâmlaşması, elinden tutup Cennet'e idhal etmesinin

mânası Ö m e r'in herkesten önce hak ve doğruyu duyup söylemesi, uygulaması ve bunun neticesinde Cennetle mükâfatlanmasında ilerde oluşudur.

HAK'tan maksad, batılın karşıtı da olabilir. Buna göre hakkın Ö m e r (Radiyallahü anh) ile tokalaşması ve selâmlaşması, istişare ve sairede isabetli görüş ve sözün herkesten önce onun tarafından zuhur etmesidir.

Hak ve doğru söz ve hareketlerin Âhiret günü güzel bir suret şeklinde tecessüm ederek Cennet'e götürücü bir rehber olacağı mânası da muhtemeldir. «Elinden tutup...» tabirinden murad da rehberliktir.

Hak hangi mânaya yorumlanırsa yorumlansın burada belirtilen, Ö m e r (Radiyallahü anh)'in üstünlüğü genel anlamda değildir. Ancak isabetli konuşmadaki başarısı yönü iledir.

Hak'tan, Allah Teâlâ'nın kasdedilmesi ihtimali uzak olmakla beraber sakıncalıdır. Zira bu takdirde, Ö m e r (Radiyallahü anh)'in peygamberlerden üstünlüğü gibi bir mâna çıkarılabilir, ki bunun imkânsızlığı besbellidir.

Übeyy bin Kâ'b'ın Hal Tercemesi

Übeyy b. Kâ'b b. Kays Ebü'l-Münzir Hazreç kabilesinin Neccâr kolundandır. Ashab içinde Kıraatı en kuvvetli olan zat olduğunu söyleyenler vardır. Ona Seyyidü'l-Kurrâ denirdi. Bedir ve diğer savaşlara katıldı. Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'den Kur'an dersini aldı. İlim ve ameli şahsında toplıyan zatlardan olup menkıbeleri çoktur.

Kendisinden hadis alanların başında Ebû Eyyûb-i Ensârî, İbn-i Abbas, Suveyd bin Ğufle ve Ebu Hüreyre gelir. Ayrıca bir cemaat ondan hadis almıştır.

Rebî bin Enes'in Ebü'l-Âliye'den rivayet ettiğine göre adamın biri Übeyy Hazretlerine: Bana tavsiyede bulun, dedi. Übeyy (R.A.), ona:

«Kur'an-ı kendine önder yap; Onun hâkimliğine ve hakemliğine râzî ol; Çünkü, şefaatçı, dosdoğru şâhid ve uyulması gerekli olan Resûlünüz (S.A.V.) gidince onu bıraktı. Onda; sizden, sizden önceki insanlardan ve sizden sonra gelecek insanlardan haber ve bahis var. Aranızda tatbiki gerekli hüküm de onda mevcuttur», dedi.

Hz. Ömer, (R.A.) Übeyy'e hürmet ve ikramda bulunur ve ona fetvâ sorardı. Vefat ettiği gün Ömer (R.A.): «Bu gün müslümanların seyyidi (büyüğü) vefat etti», dedi.

Übeyy H. 19. ve bazı rivayetlere göre 22. yılında Medine-i Münevvere'de vefat etti. Allah ondan râzî olsun. (Bak : Tezkire : 16)

١٠٥ — حدثنا محمد بن عبيد أبو عبيد المديني . ثنا عبد الملك بن الماجشون . حدثني الزنجي بن خالد ، عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن عائشة ، قالت : قال رسول الله ﷺ « اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب خاصة » .

في الزوائد : حديث عائشة ضعيف . فيه عبد الملك بن الماجشون ، ضعفه بعض ، وذكره ابن حبان في الثقات . وفيه مسلم بن خالد الزنجي ، قال البخاري : منكر الحديث . وضعفه أبو حاتم والنسائي وغيرهم . ووثقه ابن معين وابن حبان .

TERCEMESİ

105) ... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan;

Resûlullah ***(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)***, şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir:

«Allah'ım! İslâmiyeti bilhassa Hattab oğlu Ömer(in müslümanlığı kabul etmesi) ile aziz kıl.»

Not: Zevaid'de: Âişe (R.A.) hadisinin zayıf olduğu, çünkü bazı alimlerin, ravi Abdülmelik b. el-Macişûn'u zayıf saydıkları, fakat İbn-i Hibban'ın onu sika saydığı, hadisin ravilerinden ez-Zenci (Müslim) bin Halid'in, Buharî'ye göre hadisleri münker bir kişi olduğu, Ebû Hatim, Nesâî ve diğerlerinin de mezkûr râviyi zayıf saydıkları, ama İbn-i Hibban ve İbn-i Mûin tarafından sika kabul edildiği ifade edilmiştir.

İZAHI

«İslâmiyeti aziz kıl» demekten maksad, dini kuvvetlendir; küfre gâlip kıl ve yardımını lûtfet. Bu duâ hemen kabul olundu. Nitekim Ömer (Radiyallahü anh) müslüman oluncaya kadar gizli tutulan İslâmiyet O'nun, dine girdiği gün açığa kavuşturuldu.

Metnin sonunda «Hassaten = bilhassa» kelimesi müellifin rivâyetidir. Bu rivayete göre İslâmın aziz kılınması hususunda Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yaptığı dua da yalnız Ömer (Radiyallahü anh)'in adı anılmıştır.

Tirmizî, bu hadîsi iki sened ile rivâyet etmiştir:

İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh)'dan yaptığı rivâyet şöyledir:

اللَّهُمَّ أعِزِّ الإسْلامَ بِأبِي جَهْلٍ أوْ بِعُمَرَ = «Allah'ım! İslâmiyeti Ebû Cehil veyâ Ömer(in müslüman olması) ile azîz kıl.»

İbn-i Ömer (Radiyallahû anh)'den aldığı rivayet de böyledir: « اللَّهُمَّ أعِزِّ الإسْلامَ بِأحَبِّ هذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ بِأبِي جَهْلٍ أوْ بِعُمَرَ وَكانَ أحَبُّهُمَا إلَيْهِ عُمَرَ

= «Allah'ım! İslâmiyeti Ebû Cehil ve Ömer'den en sevimli olanı ile azîz kıl.» Râvi diyor ki: Bu iki şahıstan Resûlullah'a daha sevimli olanı Ömer idi.»

Sindî bunları naklettikten sonra diyor ki:

Muhtemelen Resûl-i Ekrem ilk zamanlarda bu nüfuzlu iki kişiden birisinin müslümanlığı kabul etmesi için duada bulunmuş; daha sonra yalnız Ömer (Radiyallahû anh) için dua etmiştir.

Tirmizî, İbn-i Ömer (Radiyallahû anh)'in rivâyet ettiği hadisin Hasen ve Sahih olduğunu, fakat İbn-i Abbâs (Radiyallahû anh)'in rivayetinin Garip olduğunu söylemiştir.

١٠٦ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ عَبْدِاللهِ ابْنِ سَلِمَةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَلِيًّا يَقُولُ : خَيْرُ النَّاسِ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، أَبُو بَكْرٍ . وَخَيْرُ النَّاسِ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ عُمَرُ .

TERCEMESİ

106) ... Abdullah bin Selime (58) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi, Hz. Ali *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediğini işittim, demiştir:

— **Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem)'den sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir'dir ve Ebû Bekir'den sonra da nâsın en hayırlısı Ömer'dir.**

(58) Abdullah bin Selime el-Müradî el-Kûfî, Ömer, Ali, Muaz ve Safvan bin Assal (R.A.)'dan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Amr bin Mürre, Ebû Zübeyr el-Mekkî ve Ebu İshak es-Sübey'î rivayet etmişlerdir. El-İclî onu sika saymıştır. Hulasa, sah. 200.

١٠٧ – حدّثنا محمّدُ بنُ الحرثِ المصريُّ. أنبأنا اللّيثُ بنُ سعدٍ. حدّثني عُقَيلٌ، عن ابنِ شِهابٍ، أخبرني سعيدُ بنُ المسيّبِ؛ أنّ أبا هريرةَ، قال: كُنّا جُلوسًا عندَ النّبيِّ ﷺ قال «بَيْنا أنا نائمٌ رأيتُني في الجنّةِ. فإذا أنا بامرأةٍ تتوضّأُ إلى جنبِ قصرٍ. فقلتُ: لمنْ هذا القصرُ؟ فقالتْ: لعُمرَ. فذكرتُ غَيْرتَه. فولّيتُ مُدْبِرًا». قال أبو هريرةَ: فبكى عمرُ، فقال: أعليكَ، بأبي وأُمّي، يا رسولَ اللهِ! أغارُ؟

TERCEMESİ

107) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Biz Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* meclisinde oturuyor idik. O, bize şöyle buyurdu:

«Ben bir ara uyurken kendimi Cennette gördüm. O esnada bir kadın bir köşkün yanında abdest alıyordu. Ben (orada bulunanlara) **«Bu köşk kim için** (yapılmış)**dir?» diye sordum. Kadın: Ömer** (İbn-i Hattab) **için! dedi.** «(Buraya girip bakmak istedim. Fakat) **Ömer'in gayretini** (kıskançlığını) **hatırladım da hemen geri döndüm.» Ebû Hüreyre dedi ki:**

«(Resûl-i Ekrem'in müjdesinden duygulanan) Ömer (Radiyallahü anh) (sevincinden) **ağladı da! Yâ Resûlallah! Babam, anam sana feda olsun, sana karşı mı kıskançlık edeceğim? dedi.»**

İZAHI

Buharî, hadîsi Hz. Ömer (Radiyallahü anh)'in menakıbı için açtığı babta, ayrıca Cennetin halen mevcut olduğuna tahsis ettiği babta müteaddit senedlerle ve bazı rivayetlerin metni burdakinden daha uzun olarak almıştır. Müslim de Hz. Ömer'in faziletleri için açtığı bir babta müteaddit senedlerle rivâyet etmiştir.

Buharî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği metnin şerhinde Kastalânî:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in karşılaştığı kadın, Ümmü Süleym olup o esnada hayatta idi», diyor. Hz. Ömer (Ra-

diyallahü anh)'in menkıbelerine dahil olan babta **B u h a r i ' nin, C â b i r b i n A b d u l l a h** (Radiyallahü anh)'dan rivâyet ettiği benzer hadiste de köşk civarında bir câriye bulunduğunu belirtir.

Kadının aldığı abdestin mükellef olunmamakla beraber, bilinen şer'î abdest olması veya sırf güzelleşmek için yıkanmak anlamında olması muhtemeldir. Kadının dünya hayatında abdeste düşkünlüğü ve devamlılığının semeresi olarak da yorumlanabilir. (59)

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in «Bu köşk kim içindir?» sorusunu kime sorduğuna dair bir sarâhata rivayetlerde rastlamadım. Bu sorunun cevabı husûsunda ise rivayetlerde :

قَالَ = «Yanında bulunan Cebraîl veya başka Melek dedi.» قَالُوا = «Yanındaki Melekler dediler» ve قَالَتْ = «Melekler veya köşk yanında abdest alan kadın dedi.» olmak üzere üç şekil ifâde vardır. Bunlar arasında bir çelişki yoktur. Hepsinin, aynı cevâbı vermiş olması mümkündür. Bu durumda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sorusunun muhatabı da hepsi olabilir. Fakat bâzı âlimler sorudaki muhatabın Melekler olduğunu söylemişlerdir.

Metinde geçen فَذَكَرْتُ غَيْرَتَهُ = «Ben Ömer'in kıskançlığını hatırladım» cümlesi **B u h a r i ' nin** bir rivayetinde :

فَذَكَرْتُ غَيْرَتَكَ = «Ben senin kıskançlığını hatırladım» tabiri kullanılmıştır. **K a s t a l â n i , Ö m e r** (Radiyallahü anh)'ın menkıbeleri bahsinde bu cümleyi izah ederken «Nikâh» bahsindeki rivayette ise :

فَلَمْ يَمْنَعْنِي إِلاَّ عِلْمِي بِغَيْرَتِكَ = «Köşküne girmeme sırf senin kıskançlığını bilmem engel oldu» ifadesi vardır» diyor.

Terceme için elimde mevcut Sünen nüshasındaki bu cümle nedense فَذَكَرَتْ غَيْرَتَهُ = «Kadın, Ömer'in kıskançlığını zikretti» mânasını verecek bir tarzda harekelenmiştir. Böyle irab eden hadisçilerin bulunduğuna rastlamadım. Mamafih bu harekeleme matbaa hatâsı olabilir. Bu takdirde «Fezekertü = ben hatırladım» kelimesi mütekellim sığası olur ve diğer rivayetlere uygun düşer.

---

(59) Kastalânî, cild 7, sah. 344

Bu hadis, H z. Ö m e r ' in Cennetlik olduğuna, Cennetin halen mevcût olduğuna ve Ö m e r (Radiyallahü anh)'in faziletine delâlet eder.

١٠٨ — حدثنا أبو سلمة ، يحيى بن خلف . ثنا عبد الأعلى ، عن محمد بن إسحاق ، عن مكحول ، عن غضيف بن الحرث ، عن أبي ذر ، قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن الله وضع الحق على لسان عمر ، يقول به » .

TERCEMESİ

108) ... Ebû Zerr *(Radiyallahü anh)*'den :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den işittim : Şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir :

«Şüphesiz Allah (Teâlâ) hakkı, Ömer'in dili üzerine koydu. (Onun dili ile icrâ kıldı.) Ömer hak ile hükmeder.»

(Hz.) OSMAN (BİN AFFAN) (Radiyallahü anh)'ın FAZİLETİ VE KISA HAL TERCEMESİ

Hz. Osman (R.A.)'ın meşhur künyesi «Ebû Amr»'dır. Ayrıca, Ebû Abdillah ve Ebû Leylâ ile de künyelendiği olmuştur; («Zü'n-Nûreyn, = iki nur sahibi) de lâkabıdır. Bu lâkabın kendisine veriliş sebebi; kendisinin, Peygamber (S.A.V.)'in kızı Rukiyye ile evlenmesi ve onun vefâtı üzerine öbür kerimesi Ümmü Gülsüm ile izdivacı gibi hiç kimseye nasip olmayan bu yüce şerefe erişmiş olmasıdır.

Miftâhü'l-Hace, bu lâkabın verilişi yolunda iki ayrı sebep daha zikretmektedir : Birisi, kendisinin Nûr olan Kur'an-ı Kerim'i bir Vitir namazında hatmetmesi ve Teheccüd (gece namazı) ibadetine devam etmesi; diğer sebep de Cennet'e gireceği zaman şimşek gibi parlayan iki Nûrun ona ihsan edilmesidir.

Hz. Osman (R.A.)'da beşinci babası olan Abdi Menaf'ta Resûl-i Ekrem (S.A.V.) ile birleşir. Resûlullah'ın 3'üncü halifesi ve Ebû Bekir ile Ömer'den sonra ümmetin en üstün simasıdır. Dâre-Kutnî'nin rivâyet ettiğine göre Hz. Ali (R.A.)'nin yanında bir ara Hz. Osman (R.A.)'dan bahsedildiğinde : «Osman öyle yüce bir zattır ki; gökte bile ona 'Zün-Nûreyn' denilir» demiştir. Hz. Osman (R.A.), Kur'an nushalarını çoğaltıp merkezi illere gönderdi. Horasan ve Mağrip mıntıkaları onun hilâfeti devrinde fethedildi. Cennetlik olduğu, Peygamber (S.A.V.) tarafından müjdelendi. Habeşistan'a ve Medine'ye hicret buyurdu.

Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında; oğulları Amr, Ebân, Said ve mevlâsı Hamran ile Enes bin Mâlik, Ebû Umâme b. Sehl, el-Ahnef bin Kays, Said bin el-Müseyyeb, Ebû Vâil, Ebû Târık bin Şihâb, Ebû Abdurrahman es-Selmi, Alkame bin Kays ve Mâlik bin Evs bin el-Hadsan gelir. Bedir ehlinden sayılmıştır. Hilâfetten çekilmesi için yapılan baskı ve tehditlere karşı sabretti. Nihayet kendi evinde

(Devamı 183.cü sahifede)

(فَضْلُ عُثْمَانَ رضي الله عنه)

HZ. OSMAN (Radiyallahü anh)'IN FAZİLETİ

١٠٩ — حدثنا أَبُو مَرْوَانَ ، مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ . ثنا أَبِي ، عُثْمَانُ بْنُ خَالِدٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لِكُلِّ نَبِيٍّ رَفِيقٌ فِي الْجَنَّةِ . وَرَفِيقِي فِيهَا عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . فيه عثمان بن خالد ، وهو ضعيف باتفاقهم .

TERCEMESİ

109) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den : şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki :

«Cennette her peygamberin bir arkadaşı olur. Orada benim arkadaşım da Osman bin Affan'dır.»

Not : Hadisin isnadındaki râvilerden Osman b. Hâlid, hadisçilerin ittifakı ile zayıf sayıldığı için bu isnadın zayıf olduğu Zevâid'de belirtilmiştir. Fakat Tirmizi bu hadisi, Talha bin Ubeydullah yolu ile rivayet etmiş ve isnadının kuvvetli olmayıp «Garib» olduğunu ifade etmiştir.

İZAHI

Metinde geçen «Refik» kelimesi : genellikle yol arkadaşı mânasında kullanılır. Bâzen de sadece arkadaş anlamında kullanılır. Burada ikinci mâna kasdedilmiştir.

Sindi, Hz. Osman (Radiyallahü anh)'ın, Cennette Re-

HZ. OSMAN .... (Baştarafı 182.ci sahifede)

Kur'an tilâveti ile meşgul iken H. 35 yılı 18 Zi'l-Hicce Cuma günü 80 kusûr yaşında iken şehid edildi. Hz. Ali'den yaklaşık olarak 18 yaş büyük idi. İlmi, ameli, orucu, teheccüdü, cihadı, cömertliği, İslâm uğrunda büyük mali fedâkârlığı, sıla-ı rahmi ve daha bir çok meziyetleri ile üstün bir mevkii var idi. Allah ondan râzi olsun. Ve Rafizilerin cezâsını versin.

Hz. Osman (R.A.) için de diğer halifeler gibi müstakil eserler yazılmış olup faziletleri, hizmetleri ve hayatı hakkında geniş malûmat isteyenler onlara müracaat edebilirler.

sûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e refik oluşunun sebebi şu âyet-i celile'nin işâret ettiği ilâhi müjdedir:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ...

«(Dünyada) **zürriyetleri iman edip kendilerine uyan mü'minlere,** (Âhirette) **zürriyetlerini kavuştururuz.** (Onları da, baba ve dedeleri gibi Cennet'e idhal ederek büyüklerinin derecelerine yükseltiriz.) **Bununla beraber (baba ve dedelerinin) amellerinden hiç bir şey eksiltmeyiz.»** (Tûr sûresi, âyet: 21)

Çünkü; **bu âyet'e göre Resûl-i Ekrem'in muhterem kızları Cennette Peygamber'in yanında olacaklardır. Hz. Osman da bu iki kerimenin eşi olduğu için onlara tâbi olacak, dolayısı ile o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında bulunacaktır.**

Hz. Ali (Radiyallahü anh) de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in damadı olduğu halde ondan bahsedilmeyip, Peygamber'e arkadaşlığın Hz. Osman'a veriliş sebebine gelince, Hz. Osman Peygamber'in zürriyetinden sayılmazdı. Fakat Hz. Ali, Peygamber'in çok yakın akrabası oluşu ve onun eğitiminde nevş-ü nemâ bulması dolayısı ile zürriyetinden sayılmaktadır Âyet'in muktezasınca onun arkadaşlığı da tabiî görülür. Artık bunu belirtmeye hacet kalmamış olur. Diğer taraftan hadiste Cennette Peygamberle arkadaşlığın Hz. Osman'a inhisar ettiğine dâir her hangi bir belirti veya işaret bile yoktur, der.

١١٠ — حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ، مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثنا أَبِي، عُثْمَانُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَ عُثْمَانَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ «يَا عُثْمَانُ! هٰذَا جِبْرِيلُ أَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ قَدْ زَوَّجَكَ أُمَّ كُلْثُومٍ، بِمِثْلِ صَدَاقِ رُقَيَّةَ، عَلَى مِثْلِ صُحْبَتِهَا».

في الزوائد: إسناد هذا الحديث كالذي قبله.

TERCEMESİ

110) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir:

Nebî *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Mescidin kapısı yanında Osman *(Radiyallahü anh)*'a rastladı ve :

«Yâ Osman! Bu, Cebrâil'dir. Kızım Rukiyye'nin mihr-i misli ile ve onunla yaptığın hayat arkadaşlığı gibi bir arkadaşlık yapmak üzere Allah'ın (kızım) Ümmü Gülsûm'un nikâhını sana kıydığını bana haber verdi» buyurdu.

Not : Bu hadisin senedinin bundan öncekinin senedi gibi olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

S i n d î diyor ki: A h z â b sûresinin 37'nci âyeti, Resûl-i Ekrem'in annemiz H z . Z e y n e b (Radiyallahü anh) ile nikâh akdinin Allah tarafından yapıldığını bildirdiği gibi bu hadisin zahirine göre Ü m m ü G ü l s û m ' un nikâh akdi de aynı şekilde Allah tarafından yapılmıştır. S i n d î daha sonra bu hadisin isnadı, bir önceki hadisin isnadındaki nedenle zayıftır, der.

Miftahü'l-Hâce müellifi diyor ki : Peygamber 33 yaşında iken kızı R u k i y y e doğdu. En kuvvetli rivayete göre Z e y n e b ' den sonra en büyük kerimesi R u k i y y e idi. Bu kerime-i Muhtereme E b û L e h e b ' in oğlu U t b e ' nin nikâhı altında idi. Kardeşi Ü m m ü G ü l s û m de U t b e ' nin kardeşi U t e y b e ' nin nikâhlısı idi. E b û L e h e b hakkında «Tebbet yedâ Ebî leheb» sûresi nâzil olunca, E b û L e h e b oğullarına : «Eğer Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kızlarını boşamazsanız sizlerle ilişkimi keserim» dedi. Bunun üzerine boşadılar. Zaten ikisi de duhûl yapmamış idi. H z . O s m a n bundan sonra R u k i y y e (Radiyallahü anhâ) ile Mekke'de evlendi. Birlikte H a b e ş i s t a n ' a hicret ettiler. Resûl-i Ekrem, B e d i r savaşında iken R u k i y y e (Radiyallahü anhâ) vefât etti.

Ü m m ü G ü l s û m ' e gelince, rivâyete göre U t b e onu boşadıktan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vararak : Ben senin dinini inkâr ettim; kızını da boşadım. Ne sen beni sev, ne de ben seni seveyim dedi ve saygısızlıkta bulundu. Hattâ mübârek gömleğini yırttı. Resûl-i Ekrem de Allah'ın ona bir canavarı musallat etmesi yolunda bed duâda bulundu. Kısa bir zaman sonra Ş a m seferine çıkan bu hâin, bir arslan tarafından kervan arasından seçilerek alınıp parçalandı ve böylece cezâsını buldu.

Hz. Rukiyye'nin vefâtından sonra Resûlullah bu hadiste belirttiği gibi Allah'ın emri ile Ümmü Gülsûm'u Hz. Osman'a verdi. Ümmü Gülsüm de hicretin 9. yılı vefât etti. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bizzât cenâze namazını kıldırdı.

١١١ — حدثنا علي بن محمد . ثنا عبد الله بن إدريس ، عن هشام بن حسان ، عن محمد بن سيرين ، عن كعب بن عجرة ؛ قال : ذكر رسول الله ﷺ فتنة فقربها . فمر رجل مقنع رأسه . فقال رسول الله ﷺ « هذا ، يومئذ على الهدى » . فوثبت فأخذت بضبعي عثمان ، ثم استقبلت رسول الله ﷺ . فقلت : هذا ؟ قال « هذا » .

في الزوائد : إسناده منقطع . قال أبو حاتم : محمد بن سيرين لم يسمع كعب بن عجرة . وباقي رجاله ثقات .

TERCEMESİ

111) ... Kâb bin Ucra (60) *(Radiyallahü anh)*'den, rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

— **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (meydana gelecek) bir fitneyi zikretti ve pek yakın bir zamanda olacağını bildirdi. O sırada ridası ile başı örtülü bir adam oradan geçti. Resûl-i Ekrem de:**

«Bu adam o fitne günü hidayet (= doğru yol) **üzerinde** (olacak) tır.» buyurdu. Ben hemen yerimden sıçradım ve Osman (orada geçmekte olan adam) **iki** pazısından tutum: Sonra Resûl-i Ekrem'in **karşısına** çıkıp: Bu adam mı?» diye sordum. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'de «Bu adam»dır, buyurdu.

Not: Seneddeki râvilerden Muhammed bin Sirin'in Kâ'b bin Ucra'dan hadis işitmediği, Ebû Hâtem tarafından beyan edildiği, oysa bu isnadda Muhammed bin Sirin'in Kâ'b'ten rivayette bulunduğu görüldüğü için Zevâid müellifi, bu isnadın «Munkati» (= kesik) olduğunu ve isnaddaki diğer bütün ravilerin sika olduğunu söylemiştir.

İZAHI

Hadisin metninde geçen **«Ridâ»** elbise üzerinde giyilen cübbe, hırka, abâ ve benzeri libasın adıdır. Metindeki **«Mukanna»** kelimesi de

(60) Kâ'b bin Ucra bin Ümeyye bin Adî, Ebu Muhammed, Medine'lidir. 47 hadis rivayet etti. Sahihayn 2 hadisini ittifakla ve Müslim münferiden 2 hadisini almıştır. Oğulları Muhammed, İshak ve Abdülmelik rivayet etmişler. Hulâsa sah. 321

«Takni» masdarından alınma «İsm-i mefûl»'dür. Araplar zaman zaman ridalarının yakasını başlarına geçirip kenarlarını omuzlarının önünden aşağıya sarkıtırlar. Bu durumda arka ve yandan bakıldığında adam tanınmayabilir. Çünkü başı örtülü olup yalnız yüz kısmı açık kalır. Bu türlü giyinişe «Takni» ve böyle giyinene de «Mukannaû'r-Re's» denir. Hz. Osman (Radiyallahü anh) o gün bu giyinişte oradan geçtiği ve onun için ravi Kâ'b b. Ucra koşup onun kollarından tutup teşhis ettikten sonra «Bu adam mı?» diye Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sorup gerçeği öğrenmeye çalıştığı anlaşılır.

١١٢ — حدثنا علي بن محمد . ثنا أبو معاوية . ثنا الفرج بن فضالة ، عن ربيعة ابن يزيد الدمشقي ، عن النعمان بن بشير ، عن عائشة ، قالت : قال رسول الله ﷺ « يا عثمان ! إن ولاك الله هذا الأمر يوما ، فأرادك المنافقون أن تخلع قميصك الذي قمصك الله ، فلا تخلعه » يقول ذلك ثلاث مرات . قال النعمان : فقلت لعائشة : ما منعك أن تعلمي الناس بهذا ؟ قالت : أنسيته .

TERCEMESİ

112 ... Nu'man bin Beşîr *(Radiyallahü anhümâ)*'den *rivâyet edildiğine* göre Âişe *(Radiyallahü anh)*'a şöyle söylemiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Yâ Osman! Eğer Allah sana bir gün bu (halifelik) işi verir de münâfıklar Allah'ın sana giydirdiği (halifelik) gömleğini soymaya kalkışırlarsa sakın sen o gömleği soyma, (halifelikten çekilme)» buyurdu. Bu sözü üç defa tekrarladı.

Nu'man Bin Beşîr'in Hal Tercemesi

Nu'man bin Beşir (R.A.) Ensar'ın Hazreç kabilesine mensup olup hicrette ilk doğan Ensârî'dir. 124 hadis rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim 5 hadisinde ittifak etmişler. Ayrıca Buharî bir hadisini, Müslim de 4 hadisini münferiden rivayette bulunmuşlardır.

Kendisinden hadis rivayetinde bulunanların başında oğlu Muhammed, Mevlâsı Habîb b. Salim ve Şa'bî gelir. Bunlardan başka da bir taife ondan hadis almıştır.

Çok hatîb bir zat idi. Kûfe ve Dımışk valiliğinde bulundu. Hicrî 64. yılı Dımışk'ın doğusunda kalan 'Râhıt' adlı mevkide öldürüldü. Allah ondan râzî olsun. (Bak : Hulâsa, sah. 402)

Râvi Numan dedi ki: Ben Âişe'ye: Resûl-i Ekrem'in bu sözlerini (zamanında) halka bildirmeden seni engelleyen şey neydi?» diye sordum. O da: Bu hadis bana unutturuldu, diye cevap verdi.»

İ Z A H I

Miftâhü'l-Hace yazarı diyor ki, hadîs Hz. Osman (Radiyallahü anh)'ı şehid edenlerin münâfık olduklarına delâlet eder. Hadîste geçen gömlekten maksad özel bir elbise ve maddî bir sembol olmayıp halifelik görev ve yetkisidir.

Hz. Âişe (Radiyallahü anhâ)'nin bildiği hadîsin lüzumu hâlinde ona unutturulması ve İslâm cemâatının açık ve seçik olan bu emr-i Nebevî'den habersiz kalışı ancak ilâhî takdirin böyle tecelli etmesi ile izah edilebilir.

١١٣ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ « وَدِدْتُ أَنَّ عِنْدِي بَعْضَ أَصْحَابِي » قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَلَا نَدْعُو لَكَ أَبَا بَكْرٍ ؟ فَسَكَتَ . قُلْنَا : أَلَا نَدْعُو لَكَ عُمَرَ ؟ فَسَكَتَ . قُلْنَا : أَلَا نَدْعُو لَكَ عُثْمَانَ ؟ قَالَ « نَعَمْ » فَجَاءَ ، فَخَلَا بِهِ ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ يُكَلِّمُهُ . وَوَجْهُ عُثْمَانَ يَتَغَيَّرُ . قَالَ قَيْسٌ : فَحَدَّثَنِي أَبُو سَهْلَةَ ، مَوْلَى عُثْمَانَ : أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَالَ ، يَوْمَ الدَّارِ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَهِدَ إِلَيَّ عَهْدًا . فَأَنَا صَائِرٌ إِلَيْهِ .

وَقَالَ عَلِيٌّ فِي حَدِيثِهِ : وَأَنَا صَابِرٌ عَلَيْهِ .

قَالَ قَيْسٌ : فَكَانُوا يُرَوْنَهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

T E R C E M E S İ

113) ... Kays bin Ebî Hâzım *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Âişe *(Radiyallahü anhâ)* şöyle demiştir:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (son) **hastalığında** (bize hitaben) :

— **«Ashâbımın bâzısının yanımda bulunmasına sevinirim»,** buyurdu. **Biz** (O'na) :

— **Yâ Resûlallah! Senin için Ebû Bekr'i çağırmıyalım mı? dedik.** O, (bizim bu sözümüz üzerine) **sustu.** (Bu **kerre** biz O'na) :

— **Ömer'i senin için çağırmıyalım mı? söyledik. O, yine sustu.** (Bunun üzerine biz O'na) :

— **Senin için Osman'ı çağırmıyalım mı? dedik. Resûl-i Ekrem :**

— **«Evet!» buyurdu.** (da gereği yapıldı.)

Biraz sonra Osman geldi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onunla yalnız kaldı. (özel görüştü.) Artık Resûl-i Ekrem onunla konuşmaya devam ediyordu. Osman'ın yüzü de (gittikçe) değişiyordu.

Râvî Kays dedi ki :

«Hz. Osman (Radiyallahü anh)'ın mevlâsı Ebû Sehle, bilâhare (Hz. Osman'ın şehid edilmesi olayından sonra) bana şöyle söyledi :

Hz. Osman bin Affân (Radiyallahü anh); **«Yevme'd-Dar** = Ev günü :

— **Gerçekten Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bana bir ahit** (söz) **söyledi. İşte ben buna dönüşücüyüm, dedi.**

(İbn-i Mâceh'e, isnadı ileten 2 raviden birisi olan) Ali (bin Muhammed'in rivâyet ettiği) hadîsinde (Osman (Radiyallayü anh)'ın son cümlesi hakkında) dedi ki : «Ben de bu ahit üzerinde sabrediciyim »

Râvî Kays : İşte âlimler, hadîste geçen **«Yevme'd-Dar** = Ev gününün» (Hz.) Osman'ın evinde muhasara edildiği gün olduğu kanaatında idiler.

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup ravileri sika zatlardır.

İ Z A H I

Bu hadîs de H z . O s m a n (Radiyallahü anh)'ın Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) katındaki mevkiini göstermekte-

dir: Efendimizin son hastalığında onunla görüşmeyi tercih etmesi, ev halkından bile gizli tuttuğu özel görüşmede bulunup gelecekte vuku bulacak bazı fitneleri ona açıklaması ve bu fitnelerde hareket tarzını tayin ve tesbit etmek lutfünü bahşetmesi her türlü takdirin fevkinde, üstün sevginin büyük bir tezahürü değil mi?

Hadîste geçen ... عَهِدَ إِلَيَّ عَهْداً cümlesinin Tıybî tarafından şöyle yorumlandığını Sindî nakleder:

Osman (Radiyallahü anh) bu sözü ile şunu demek istemiştir: «Resûl-i Ekrem, meydana geleceğini bana bildirdiği fitne vuku bulduğunda benim sabretmemi ve savaş yapmamamı buyurdu.»

«Zevâid» müellifi, hadîsin isnadının sahih ve râvilerinin sika olduğunu söylemiştir. İbn-i Hibban da hadîsi, İbn-i Mâceh'in beyân ettiği seneddeki râvilerden Vekî yolu ile aynı sened ve metin ile **Sahih**'inde tahriç etmiştir.

İbn-i Mâceh'in son râvi Muhammed bin Abdillah bin Nümeyr'den rivâyet ettiği ve Hz. Osman (Radiyallahü anh)'ın mevlâsı Ebû Sehle'nin naklettiği Hz. Osman''ın sözü:

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ عَهِدَ إِلَىَّ عَهْداً فَأَنَا صَائِرٌ إِلَيْهِ

= «**Şüphesiz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bana bir ahit** (söz) **söyledi. İşte ben buna dönüşücüyüm**» şeklindedir.

İbn-i Mâceh'in yine son râvi olarak hadîs aldığı 2'nci zat Ali bin Muhammed'in rivâyet ettiği ve yine Hz. Osman (Radiyallahü anh)'ın mevlâsı Ebû Sehle'nin naklettiği Osman (Radiyallahü anh)'ın sözü ise:

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ عَهِدَ إِلَىَّ عَهْداً وَأَنَا صَابِرٌ عَلَيْهِ

= «**Şüphesiz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bana bir ahit** (söz) **söyledi ve ben ona sabrediciyim**» şeklindedir.

Görüldüğü gibi iki rivayetle alınan metinin yalnız son cümlesi ayrıdır. Bu ayrılık mâna bakımından da bir fark teşkil etmez.

Tirmizî de yalnız Ebû Sehle'nin sözünü ikinci ifa-

de ile ve sadece «ve ene» tabiri yerine «fe ene» tabiriyle rivayette bulunarak; bu hadîs «Hasen sahih»tir demiştir. (61)

KAYS BİN EBÎ HÂZIM'IN HAL TERCEMESİ

El-İmam Ebû Abdillah El-Ahmesî El-Becelî Kûfe'li olup bu yerin muhaddisidir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'e kavuşup O'na biat etmek üzere yola düşen bu muhterem, henüz yolda iken, Peygamber (S.A.V.) dünyasını değiştirdi. Sahabîlik şerefine ulaşmamakla beraber, âşıkı bulunduğu Fahr-i Kâinat efendimizin en yakın arkadaşlarından feyiz alarak; Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Ebû Ubeyde, İbn-i Mes'ûd ve nice büyük sahabîlerden hadis aldı. Hz. Osman (R.A.)ın taraftarı idi.

Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında Beyân b. Bişr, el-A'meş, İsmail b. Ebî Halid ve Mücalid gelir. Yahya bin Muîn ve başkaları onu sika saymışlardır. İbnü'l-Medinî de : Kays'ın hadisleri bütün çevrelerce hüccet kabul edilmiştir, der. Hicrî 97. yılda vefat etmiştir. 98'de vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur. Allah rahmet eylesin. Âmîn. (Bak : Tezkire Sah. 61)

(Hz.) ALİ BİN EBÎ TALİB (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ VE HÂL TERCEMESİ

Hz. Ali (R.A.) b. Ebî Talib b. Abdilmuttalib b. Abdi Menaf-i Hâşimî'dir. Annesi ise Fâtıma (R.A.) binti Esed İbn-i Haşim İbni Abdi Menaftır. Bilindiği gibi Peygamberimizin amcası olan Ebû Talib'in oğludur. Ebü'l-Hasen künyesiyle anılan Ali, (R.A.) Peygamber tarafından «Ebû Turâb» künyesiyle de künyelenmiştir. Hz. Muhammed (S.A.V.)'in risaletinin 2'nci günü 12 yaşında iken müslüman olmuştur. Resûl-i Ekrem'in hicret ettiği gece Peygamber'in yatağında hayati tehlikeyi göze alarak büyük bir cesaretle yatmış ve kendisine tevdi edilen emanetleri sahiplerine iade ederek bir gün sonra Resûlullah'ın talimatı gereğince hicret etmiştir. Bedir, Uhud, Hendek vs. savaşlara katılarak üstün bir kahramanlıkla savaşmıştır. Hemen hemen her savaşta yara alan Hz. Ali (R.A.) rivayete göre Uhud savaşında 16 yara almıştır.

Diğer taraftan ilmî bir dehâya sahipti. Hatipliği, edebiyatı müstesna bir derecede idi. Hikmetli sözleri, hutbe ve şiirleri meşhurdur. Hz. Ömer :

أَقْضَانَا عَلِيٌّ = «Görüş ve hükmünde en isabetli hukukçumuz ve kadımız Ali'dir», buyurmakla bu sahadaki kudretini dile getirmiştir.

Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında oğulları Hasan, Hüseyin, eşi Fatıma, İbn-i Ömer ve İbn-i Abbâs gelir.

Hz. Ali'nin hükümleri ve fetvaları intişar etmiş ise de İbn-i Kayyım'ın dediği gibi aşırı Şiiler bu fetvalara çeşitli yalanlar karıştırarak çoğunu bozmuşlardır. Bu sebeple Buhari, İbn-i Sirin'in Ali (R.A.)'den rivayet edilen fetvaların yalan olduğuna hükmttiğini rivayet etmiştir. Bu sebeple sahih hadis kitab sahipleri O'nun yalnız Ehl-i Beyt yahut Abdullah İbn-i Mes'ûd (R.A.)'ın arkadaşları yoluyla rivayet edilen hadislerine ve hükümlerine itimad etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem'in damadı ve 4. halifesi olan bu zatın 5 senelik halifelik devresi bilindiği gibi çok hadiseli geçmiştir. Nihayet hicretin 40. yılı Ramazan ayının 17. günü sabah namazında İbn-i Mülcem adlı habis bir hârici tarafından vurulmuş

(61) Sindî, sah. 28

(Devamı 192.ci sahifede)

(فَضْلُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه)

ALİ B. EBÎ TÂLİB (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١١٤ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ،
عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ ، عَنْ عَلِيٍّ ، قَالَ : عَهِدَ إِلَيَّ النَّبِيُّ
الْأُمِّيُّ ﷺ أَنَّهُ لَا يُحِبُّنِي إِلَّا مُؤْمِنٌ ، وَلَا يُبْغِضُنِي إِلَّا مُنَافِقٌ .

TERCEMESİ

114) ... Zirr bin Hubeyş *(Radiyallahü anh)*'den, Ali (bin Ebî Talib *Radiyallahü anh)*'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir :

— **«Gerçekten, mü'min'den başkasının beni sevmiyeceğine ve münâfıktan başkasının bana buğzetmiyeceğine** Ümmî Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bana kesin bir ahid ve teminat verdi.»**

İZAHI

Ümmî: Okuma yazma bilmiyen kimseye denir. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ümmî olduğu halde geçmiş ümmetlerin, peygamberlerin, inananların ve iman etmeyenlerin hallerini, Tevrât, Zebûr, İncil ve suhufların hakiki nushalarında mevcut malûmatı bilip haber vermesi; geçmişteki tüm olayları aynen anlatması; bütün Arap edebiyatçılarının en dâhî olanlarını şaşkına döndüren beşer üstü belâğatı ihtiva eden Kur'an-ı Kerim'i tebliğ edişi büyük bir mucizedir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim, de O yüce Resûl-ü Ümmilik ile vasıflandırmıştır.

HZ. ALİ .... **(Baştarafı 191.ci sahifede)** ve iki gün sonra Kûfe'de 63 yaşında iken şehid olmuştur. Hz. Ali'nin, hayatı, menkıbeleri için özel kitablar yazılmıştır. Onun hakında geniş malûmat isteyenler o konudaki eserlere müracaat etsinler. Biz bu kadarla yetinmek durumundayız. (Bak : Tezkire : Sah. 10 - 13)

Zirr bin Hubeyş (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Zirr b. Hubeyş'in künyesi Ebû Meryem'dir. Kûfe'lidir. Cahiliyet devrini görüp, 120 veya 127 sene yaşadığı mervidir. Ömer, Ubeyy, Ali, Huzeyfe, İbn-i Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Kendisinden de Asım b. Behdele, İbn-i Ebî Lübâbe, İbn-i Ebî Hâlid, Adiy b. Sâbit, Ebû İshak Eş-Şeybânı, el-A'meş ve başka zatlar hadis almıştır. Hicri 82. yılında vefat etti. Allah cümlesinden razi olsun. (Bak : Tezkire Sah. 57)

Hz. Ali (Radiyallahü anh)'yi sevmek veya ona buğzetmek mes'elesine gelince; Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre; Ebû Bekir, Ömer ve Osman (Radiyallahü anhüm)'den sonra ümmetin en üstün şahsiyeti, Resûl-i Ekrem'in 4. halifesi, damadı, küçük yaştan itibaren İslâmiyete sarılarak bütün gücü ile dine yaptığı büyük hizmet ve fedakârlığı bilinen bu mübarek zâtı sevmek elbette mü'min'in şiârı ve O'na buğzetmek de münafık olanın işi olur. Esâsen bütün sahabîleri sevmek müslümanların kutsal görevi olduğu gibi onlara buğzetmek de münafıklığın belirtisidir. Çünkü Kur'-an-ı Kerim Ashâb'ın değerini bildirdiği gibi sahih hadîs kitablarında yer alan yüzlerce sahih hadîs, Sahabîlerin yüceliğini ve onların mertebelerine erişilemiyeceğini ortaya koymuştur. Allah, cümlesinin mertebelerini daha da yüceltsin ve bizi onların şefâatına mazhar kılsın.

Gerek Hz. Ali ve gerekse diğer Sahabîleri (Radiyallahü anh) sevmek veyâbuğzetmeninin iman veyâ münafıklığın alâmeti sayıldığına dair hadisler Buhâri, Müslim ve diğer hadis kitablarında yer almıştır. Tabii bahis konusu sevgi veya nefret Sahabîlerin İslâmiyet uğrundaki hizmet ve yararlıklarından dolayı olduğu takdirde iman ve nifak alâmeti oluşu muraddır. Kurtubî bu hususta şöyle der:

«Ama, bir kişi (yukarda belirtilen nedenle değil de) özel bir sebeple, meselâ bir maksada muhalefet, bir zarar veya benzeri bir şeyden ötürü, bir Sahabî'ye buğzederse bundan dolayı münafık ve kâfir olmaz. Ashâb arasında bir çok muhalefet, hattâ savaş bile meydana gelmiştir. Bununla beraber hiç kimse diğerinin küfrüne veyâ münafıklığına hükmetmemiştir. Onların bu husustaki halleri şer'î hükümler hususundaki müctehidlerin durumuna benzer. Bir kavle göre hepsi isabet etmiştir. Diğer bir kavle göre birisi isabet etmiş, diğeri de hata etmiştir. Ancak hata eden mazur sayılır. Çünkü o da kanaat ve ictihadına göre hareket etmiştir. İşte bu nedenle hiç birisine buğzetmek câiz görülmez...»

Sindî, de hadisin izahında şunları söyler:

Hadiste Ali (Radiyallahü anh) için istenen sevgi, ifrat derecesine vardırılmayan ve lâyıkı veçhiyle beslenen mahabbettir. Çünkü aşırı sevgi, matlup olmayıp iman alâmetlerinden de sayılmaz. Bilâkis sapıtmaya ve küfre yol açabilir. Nitekim, Hz. İsa (Aley-

hisselâm)'a aşırı sevgilerinden dolayı küfre giden kavim olmuştur. Kezâ, yasaklanan buğz, dünyevî bir sebebe dayanmayan ve sırf dîni olan nefrettir. Çünkü muamelelerden doğan ve her zaman karşılaşılabilen buğz insanların yaratılışında mevcut olup münafıklıkla ilgisi yoktur. Meselâ: Hz. Ömer'in yanında Hz. Abbas, kendisi ile Hz. Ali arasında cereyan eden bir mes'ele yüzünden Hz. Ali'yi seb ettiği rivayet edilmiştir. Bu rivayet meşhurdur. Müslim bu rivayeti tahriç etmiştir. (62)

١١٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ لِعَلِيٍّ «أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى؟».

TERCEMESİ

115) ... Sa'd bin Ebî Vakkâs *(Radiyalalhü anh)*'den, rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Ali *(Radiyallahü anh)*'a şöyle buyurmuştur:

«(Yâ Ali!) Bana nisbeten sen, Mûsa'ya oranla Hârûn mevkiinde olmaya râzi olmaz mısın?»

İZAHI

Buhari'nin, Mağazi bölümünün Tebük savaşı bahsinde yine Sa'd bin Ebî Vakkâs (Radiyallahü anh)'dan rivayet ettiği bu hadis, daha tafsilâtlı ve uzundur. Biz buraya tercemesini almakla iktifa edelim:

«Sa'd bin Ebî Vakkâs (Radiyallahü anh)'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Tebûk savaşına çıktı ve Ali (Radiyallahü anh)'ı (Medine'de) vekil bıraktı. Bunun üzerine Ali: «Yâ Resûlullah! Beni çocuklar ve kadınlar arasında vekil mi bırakıyorsun?» dedi. Resûl-i Ekrem de:

— Yâ Ali! bana nisbeten sen, Mûsa'ya oranla Hârûn mevkiinde olmaya râzi olmaz mısın? şu farkla ki, benden sonra Peygamber yoktur» buyurdu.

Sindî Sah. 28

Miftâhü'l-Hace'de deniliyor ki: M ü s l i m ve T i r m i z i ' de yine aynı râviden rivayet edilen bu mânadaki hadis şöyledir:

أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسى إِلاَّ أَنَّهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي

— «**Bana oranla sen, Mûsa'ya oranla Hârûn gibisin. Şu kadar ki, benden sonra Peygamber yoktur.**»

B u h â r i, M ü s l i m ve Müellifin H z. S a ' d (Radiyallahü anh)'den rivayet ettikleri metinler aynı mânayı ifâde etmektedirler.

Hadisteki benzetmeden maksad şudur:

«**Yâ Ali! Mûsa Peygamber Tûr'a giderken Hârûn'u vekil bıraktığı gibi ben de Tebûk seferine çıkarken, seni vekil bırakmış oluyorum. Bu vekâlet Peygamberlik görevine ait bir vekâlet değil, daha önce savaşlara çıkıldığında Medine'de bir Emir bırakıldığı gibi bu kere sen bırakılmış oluyorsun.**»

Rivayet edildiğine göre H z. A l i (Radiyallahü anh) vekil bırakılıp Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'de ordu ile hareket ettikten sonra münafıklar H z. A l i gibi büyük bir kahramanın M e d i n e ' de bırakılmasını dedikodu konusu edince; durumu duyan H z. A l i (Radiyallahü anh)'de silâhlanarak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasından yetişerek savaşa katılma iznini istedi ve bu karşılıklı sohbet bu esnada cereyan etti

Miftâhü'l-Hace K a d î I y â z ' dan şunu nakleder:

«Rafiziler, İmamiye vesair Ş i î mezhebine bağlı fırkalar, hilâfetin H z. A l i (Radiyallahü anh)'in hakkı olduğu ve Peygamber'in bunu tavsiye ettiğine dair ileri sürdükleri delillerinden biri de bu hadistir. Bilindiği gibi yolunu tamamen sapıtan Rafıziler, öncelikle H z. A l i ' yi halîfe seçmedikleri nedeniyle bütün Sahâbileri maazallah tekfir etmişler; bir kısmı da neden hakkını aramadı diye H z. A l i ' nin kâfir olduğuna kail olmuşlardır. Aslında böyle bir söz söylemek küfrü muciptir. Aşırı gitmiyen İmamiye ve bazı fırkalar ise, A s h â b - ı K i r a m ' a küfür isnad etmeyip H z. A l i'-yi ilk halîfe seçmedikleri için Sahâbîlerin hataya düştüklerini iddia etmişlerdir. Hakikatta ise onların iddiaları tamamen yersizdir. Hadiste hiç bir Ş i î fırkaya yarıyacak bir yön yoktur. Onda sadece H z. A l i ' nin fazileti vardır. Ama H z. A l i ' nin başka sahabîden üstünlüğüne veya eşitliğine dair bir girişim yoktur. Kezâ, Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra H z. A l i ' nin halifeliğine dair

bir delâlet de yoktur. Çünkü bu hadis, Hz. Ali (Radiyallahü anh)'nin Tebûk savaşına katılma isteği karşısında Medine'de kalıp savaş dönüşüne kadar idari işlerde vekillik yapması için buyurulmuştur. Hz. Ali'nin benzetildiği Hârûn'un, Mûsa Peygamber'den sonra kalıp onun yerine halife olmadığı da bir gerçektir. Çünkü meşhur olan haberlere göre Mûsa peygamber henüz hayatta iken ve ondan 40 yıl önce Hârûn vefât etmiştir. Hârûn'un vekilliği Mûsa'nın münacata çıktığı muvakkat süre için olduğu gibi Hz. Ali'nin vekilliği de geçicidir.»

Miftâhü'l-Hâce müellifi daha sonra şöyle söyler:

Âlimler demişler ki: Bu hadis, İsa Peygamberin gökten indiği zaman İslâm şeriatı ile hüküm edeceğine delâlet eder. Zira «**Benden sonra Peygamber yoktur.**» emri açıktır.

١١٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو الْحُسَيْنِ . أَخْبَرَنِي حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ عَلِيِّ ابْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ، قَالَ : أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّتِهِ الَّتِي حَجَّ . فَنَزَلَ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ . فَأَمَرَ الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَأَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ ، فَقَالَ « أَلَسْتُ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ؟ » قَالُوا : بَلَى . قَالَ « أَلَسْتُ أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ ؟ » قَالُوا : بَلَى . قَالَ « فَهَذَا وَلِيُّ مَنْ أَنَا مَوْلَاهُ . اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ . اللَّهُمَّ عَادِ مَنْ عَادَاهُ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف علي بن زيد بن جدعان .

TERCEMESİ

116) ... Berâ' bin Âzib *(Radiyallahü anh)*'den, kendisinin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Biz Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in ifa etmiş olduğu hac seferinde beraberinde yola çıkmıştık. O, yolun bir semtinde, konakladı da cemaatla namaz kılma emrini verdi. Daha sonra Ali *(Radiyallahü anh)*'in elini tuttu ve (Ashabına):

— **(Ashabım!) Ben mü'minlere, kendi nefislerinden evlâ değil miyim? dedi. Orada bulunan sahabiler:**

— **(Yâ Resûlallah!) Evet (evlâsın), dediler. Resûl-i Ekrem:**

— Ey Ashâbım!) **Ben her mü'mine, kendi nefsinden evlâ değilmiyim? dedi.** (Ashâb-ı Kirâm) **da:**

— **Evet,** (evlâsın Yâ Resûlallah! diye) **cevap verdiler.** (Bu konuşmalar cereyan ettikten sonra elini tuttuğu Hz. Ali (Radiyallahü anh)'ı işaret ederek) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«İşte bu** (Ali), **beni seven herkesin mahbûbudur. Allahım! O'nu** (Ali'yi) **seven kimseleri, sev. O'na buğuz edenlere, sen de buğz et.» dedi.**

Not: Râvi Ali bin Zeyd bin Ced'an'nın zayıflığı nedeni ile bu isnadın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadisin metninde geçen:

«Ben mü'minlere kendi nefislerinden evlâ değil miyim?» emr-i Nebevi A h z â b sûresinin 6. âyetine işarettir.

... اَلنَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ = **«Peygamber, mü'minlere** (din ve dünyaya ait olan her işte ve her hususta) **nefislerinden evlâdır...»** İ b n - i A b b â s'a göre âyetten murâd şudur: Peygamber mü'minleri bir işe çağırır ve nefisleri de onları başka bir şeye dâvet ederse, mü'minlerin, nefsi arzularını bırakıp Peygamber'in isteğini tutmaları, onlar için daha iyidir. Bâzı müfessirlere göre de maksad şudur:

Her hususta mü'minler yek diğerinin arzu ve emirlerine değil de öncelikle ve tercihen Peygamber'in emir ve arzûsuna itâat etmek mecbûriyetindedirler.

Âyet-i kerîme başka şekillerde de tefsir edilmiştir. Hepsinin neticesi Peygamber'in emir ve arzûlarına uymanın lüzûm ve faydasını belirtmektir, denilebilir.

Hadiste, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in soru şeklinde irad buyurduğu ilk iki fıkra, O'nun emir ve tavsiyelerinin önemine Sahâbilerin dikkatini çekmek ve ondan sonra H z . A l i (Radiyallahü anh) ile ilgili olarak irad ettiği hususları sahâbîlerine duyurmak için buyurulmuş olsa gerek.

Soru şeklinde Sahabîlerin dikkati çekilen ilk iki fıkrada Peygamber'in tavsiye ve tâlimatına itaatın, Kur'an âyeti ile tescili hatırlat-

tırıldıktan sonra Hz. Ali (Radiyallahû anh)'in faziletini belirten şu son iki fırka buyuruluyor.

«Ben kimin mahbûbu isem Ali de onun mahbubudur.» Yâni beni seven Ali'yi de sevmelidir.

«Allahım! Ali'yi seven adamları sen de sev, (onları mükâfatlandır). Ali'ye buğzeden kimselere sen de buğzet. (Onlara hak ettikleri cezayı ver.»)

Bu fıkralar, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Hz. Ali'ye karşı beslediği sevgi ve ona verdiği değeri en güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Yemen'de Hz. Ali (Radiyallahü anh)'in beraberinde bulunan bazı kişilerin O'nun aleyhinde konuşmaları üzerine Resûl-i Ekrem'in bu hadis ile aleyhtarlık edenlere onu sevdirmek istediği söylenmiştir. Kim tarafından söylendiğini belirtmeden bu sözleri nakleden Sindî diyor ki:

Tirmizî'nin Sünen'inde şöyle rivayet ediliyor:

Berâ' (Radiyallahü anh)'dan rivayet edildiğine göre kendisi demiştir ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki askerî birliği sefere çıkardı. Birisinin başına Ali (Radiyallahü anh)'yi, diğerinin başına da Hâlid (Radiyallahü anh)'i kumandan tayin buyurarak:

«Savaşıldığı zaman iki birliğe Ali kumanda edecektir.» buyurdu. Sefere çıkıldıktan bir süre sonra Hz. Hâlid b. Velîd (Radıyallahü anh) bir kal'ayı fethetti ve oradan bir câriye aldı. Hâlid (Radıyallâhü anh) ise bu durum karşısında, Hz. Ali (Radıyallâhü anh)'yi tenkid edici bir mektup yazarak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e götürmek üzere beni memur etti. Ben de yola çıkıp Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardım ve Hz. Hâlid (Radıyallâhü anh)'in mektubunu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e takdim ettim. Resûlullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mektubu okuyunca rengi değişti ve bana hitâben:

«Sen! Allah'ı ve Resûlünü seven; Allah ve Resûlü tarafından da sevilen bir adam (Ali) hakkında ne dersin, nasıl bir görüş sahibisin?» buyurdu. Râvi Berâ' dedi ki, ben:

— Allah'ın gazâbından ve Resûlünün gazabından, Allah'a sığınırım; ben ancak bir elçiyim, dedim. Bu sözüm üzerine O, sükût buyurdu.

Tirmizî, bu hadisin 'Hasen' olduğunu söyledi.

S i n d i, T i r m i z î ' den bu nakli yaptıktan sonra şunları söyler :

Bu durumda R â f i z î'lerin sandığı gibi hadisin halîfelikle hiç bir ilgisi yoktur. H z. A b b â s ile H z. A l i (Radiyallahü anhümâ)'nın da hadisten halîfelikle ilgili hiç mâna çıkarmadıkları ve böyle bir yoruma gitmedikleri de meydandadır. Şöyle ki :

H z. A b b â s (Radiyallahü anh)'ın, H z. A l i (Radiyallahü anh)'ye : Peygamber'e mürâcaatla halifeliğin bize mi, başkalarınamı ait olduğunu sormasını emretti. H z. A l i (Radiyallahü anh) ise H z. A b b â s (Radiyallahü anh)'a şöyle karşılık verdi : «Eğer sormam üzerine O, bizi menederse artık hiç kimse halîfelik için bize bir hak vermez.» veyâ dediği gibi cevap verdi.

Bu yüce iki zât eğer hadîsten halîfelik anlamını çıkarsaydılar aralarında böyle bir görüşmeye yer kalmazdı.

Hadîsin râvîlerinden A l i b i n Z e y d b i n C e d ' â n ' nın zayıf olduğu gerekçesi ile Zevâid, bu hadîsin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir. Fakat S i n d î diyor ki; hadîsin mânasını aynen ifade eden metinler müteaddit şekil ve isnadlar ile de rivâyet edilmiştir. (63)

١١٧ – حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا ابْنُ أَبِي لَيْلَى . ثنا الْحَكَمُ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ؛ قَالَ : كَانَ أَبُو لَيْلَى يَسْمُرُ مَعَ عَلِيٍّ . فَكَانَ يَلْبَسُ ثِيَابَ الصَّيْفِ فِي الشِّتَاءِ ، وَثِيَابَ الشِّتَاءِ فِي الصَّيْفِ . فَقُلْنَا : لَوْ سَأَلْتَهُ . فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعَثَ إِلَيَّ وَأَنَا أَرْمَدُ الْعَيْنِ ، يَوْمَ خَيْبَرَ . قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي أَرْمَدُ الْعَيْنِ . فَتَفَلَ فِي عَيْنِي . ثُمَّ قَالَ « اللَّهُمَّ أَذْهِبْ عَنْهُ الْحَرَّ وَالْبَرْدَ » قَالَ : فَمَا وَجَدْتُ حَرًّا وَلَا بَرْدًا بَعْدَ يَوْمِئِذٍ .

Berâ bin Âzib (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Berâ' bin Âzib bin el-Hars bin Adiy bin Ceşm el-Evsî, Ensâr'dandır. Künyesi «Ebû İmâre»'dir. Kûfe'de yerleşmiş ve 305 hadis rivayet etmiştir. Bundan 22 hadisi Buharî ve Müslim ittifakla, 15 hadisi Buharî ve 5 hadisi Müslim münferiden rivayet etmişlerdir.

Kendisinden hadis rivayet edenler : Abdurrahman bin Ebî Leylâ, Adiy bin Sâbit. Sa'd bin Ubeyde, Ebû İshak'dır. Ayrıca bir cemaat ondan rivayette bulunmuştur.

Kendisi Uhud ve Hudeybiye seferlerinde bulunmuştur. Hicrî 71 veya 72. yılı vefât etmiştir. (Bak : Hulâsa : Sah. 46)

(63) Sindî Sah. 29

وَقَالَ « لَأَبْعَثَنَّ رَجُلًا يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ ، وَيُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ ، لَيْسَ بِفَرَّارٍ » فَتَشَرَّفَ لَهُ النَّاسُ . فَبَعَثَ إِلَى عَلِيٍّ . فَأَعْطَاهَا إِيَّاهُ .

في الزوائد : إسناده ضعيف . ابن أبي ليلى ، شيخ وكيع ، وهو محمد ، ضعيف الحفظ . لا يحتج بما ينفرد به .

TERCEMESİ

117) ... Abdurrahman bin Ebî Leylâ *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi demiştir ki: (Babam) Ebû Leylâ *(Radiyallahü anh)*, Ali *(Radiyallahü anh)* ile akşamları görüşüp sohbet ederlerdi. Ali *(Radiyallahü anh)*, kışın yazlık elbise, yazın da kışlık elbise giyerdi. Biz (onun bu haline şaştığımız için kendisi ile iyi görüşen Ebû Leylâ'ya) : 'Keşki o'na sorsaydın (Neden mevsimlerin şartlarına göre giyinmiyor?)' dedik. Bu talebimiz üzerine Ali *(Radiyallahü anh)* şöyle dedi :

«Hayber günü (Kal'a'nın fethi uzayınca) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **haber göndererek beni huzuruna çağırttı. Halbuki, Hayber'** (in fethi için çalışıldığı) **günü benim gözlerim ağrıyordu. Ben :**

— **«Yâ Resûlallah! Gerçekten gözüm fena ağrıyor» dedim. Bunun üzerine Resûlulalh** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **gözüme tükürdü. Sonra :**

«Allahım! Sıcaklığı ve soğukluğu ondan (Ali'den) **izâle et» diye dua etti. Ali** (Radiyallahü anh) **: Artık ben o günden sonra ne sıcaklık ne de soğukluk duymadım, dedi. Ve Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in şöyle buyurduğunu anlattı :**

«Hayber halkı ile savaşmak için artık öyle bir adam göndereceğim (ona müslümanların sancağını vereceğim) **ki o, Allah'ı ve Resûlünü sever, Allah ve Resûlü de** onu sever, o, geri **çekilecek adam da değildir.»** Bu emir üzerine orada bulunan Sahabîler artık bu övülen zâtın kim olduğunu merak ve umutla düşünüp beklemeye başladılar. Daha sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) müslümanların sancağını vermek üzere Ali (Radıyallahü anh)'e haber gönderip huzûra çağırttı ve Sancağı ona verdi.»

Not : Zevâid yazarı, bu hadisin ravilerinden Vekî'nin Şeyhi olan Muhammed bin Ebî Leylâ'nın tek başına rivayet ettiği hadisler hüccet sayılmamaktadır. Çünkü hıfzı zayıf idi demiştir.

İ Z A H I

Bu isnâd zayıf ise de H a y b e r fethinin uzadığı günlerde H z . A l i (Radiyallahü anh)'in gözlerinin ağrıdığı, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından huzûra çağırıldığı, göz hastalığının beyan edildiği, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübarek tükürüğü ile A l i (Radiyallahü anh)'in şifaya kavuştuğu, (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından övülen bir kişiye Sancağın verileceğinin Peygamber efendimiz tarafından açıklandığını ve daha sonra A l i (Radiyallahü anh)'in huzûra alınarak Sancağın ona verildiğini ifade eden, fakat lâfızlar bakımından az çok farklı metinler müteaddit senedler ile B u h a r i'de H z . A l i (Radiyallahü anh)'nin menkıbeleri babında rivâyet edilmiştir. Bunlardan bir tane sinin tercemesini almakla iktifa edelim :

A s h â b - ı K i r â m 'dan S e h l b i n S a ' d e s - S â i d i (Radiyallahü anhümâ)'den, kendisinin şöyle söylediği rivayet edilmiştir ·

H a y b e r ' in fethi uzayınca Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu kendisinden işittim :

«Artık müslümanların sancağını yarın öyle bir adama vereceğim ki Allah onun iki elile fetih ve zaferi ihsan edecektir.»

Peygamber'in bu emri üzerine orada bulunan Sahâbiler, sancağın ertesi gün kime verileceğini düşünerek gecelediler. Sabahleyin herkes sancağın kendisine verileceği ümidi ile Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzûruna vardı. Biraz sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Ali bin Ebi Tâlib nerdedir?» diye sordu. Ashâb :

— Ali iki gözünden şikâyetçidir (hastadır) Yâ Resûlallah! diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Ona haber gönderin, onu bana getirin!» buyurdu.

Ali gelince Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun gözlerinin içine tükürdü ve ona dua etti. Ali sanki hiç hastalık hali geçirmemiş gibi derhal tamamen şifa buldu. Bundan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sancağı ona verdi... (64)

---

(64) Kastalani cild 7, sah. 362

Miftâhü'l-Hâce müellifi bu hadîs ile ilgili olarak şöyle söyler:
Bu hadiste Hz. Ali'nin apaçık faziletleri, cesareti, Resûl-i Ekrem'in talimatına kesin riayeti, Allah ve Resûlünü sevdiği, Onların da kendisini sevdikleri beyan ediliyor. Diğer taraftan hadiste, Resûlullah'ın sözlü ve fiilî mucizeleri vardır. Kavli mucizesi, Haybe r Kal'a'sının Ali'nin elleri üzerinde bir gün sonra fethedileceğini açıklaması ve bunun aynen gerçekleşmesidir. Fi'lî mucizesi ise Hz. Ali'nin hasta gözlerine tükürmesi ile derhal şifasını sağlamasıdır.

١١٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْوَاسِطِيُّ . ثنا الْمُعَلَّى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ . ثنا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ . وَأَبُوهُمَا خَيْرٌ مِنْهُمَا» .

في الزوائد : رواه الحاكم في المستدرك من طريق المعلى بن عبدالرحمن ، كالمصنف . والمعلى اعترض بوضع ستين حديثا في فضل علىّ ، قاله ابن معين. فالإسناد ضعيف . وأصله في الترمذىّ والنسائىّ من حديث حذيفة بغير زيادة «وأبوهما خير منهما»

TERCEMESİ

118) ... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anh)*'den:

İki Hâl Tercemesi

«Ebû Leylâ» künyesi ile meşhur olan Sahabî, Ensâr'dandır. Adı Bilâl veya Dâvud bin Bilâl'dir. Uhud ve ondan sonraki savaşlara katıldı. Kûfe'de yerleşti. 13 hadisi vardır. Râvisi oğlu Abdurrahman'dır. Sıffîn'de öldürüldüğü söylenir. Allah razi olsun. (Bak: Hulâsa Sah. 458)

Abdurrahman İbn-i Ebi Leylâ yukarda adı geçen zatın oğludur. «Ebû İsa», onun künyesidir. Ensari olan bu zat da babası gibi Kûfe'de yerleşti. Fıkıhta imamdı. Ömer, Osman, Ali, İbn-i Mes'ûd, Bilâl, Muaz, Ebû Zer (R.A.) ve bir cemaattan hadis rivayet etti. Hz. Ömer'in hilâfeti devrinde Medine'de doğdu. İbn-i Sîrîn diyor ki: Ben onun ilim meclisinde bulundum. Onun arkadaşları bir Emîr gibi onu ta'zim ederlerdi.

Ensâr'dan 120 sahabî ile görüştü. Râvileri: Oğlu İsa, Mücahid, Amr b. Meymun ve bir çok zattır. Abdullah bin el-Hars: Annelerin onun mislini doğurduğunu sanmıyorum, demiştir. İbn-i Muîn onu sıka saymıştır. İbn-i Husayn'den rivayet edildiğine göre Haccac, O'nu kadılığa tayin etti .Bir süre sonra da kadılıktan azletti. Haccac bununla da durmadı. Hz. Ali (R.A.)'yi seb'etmesi için O'na baskı yaptı. Döğdürdü. Fakat emeline muvaffak olamadı. Abdurrahman (R.A.) hazretleri lâstikli ve yuvarlak sözlerle dövülmesine ara verdirmeye çalışıyordu. Nihayet bir fırsatını bulup Haccac'ın elinden kurtuldu. Hicri 82 veya 83 yılında vefat etti. (Bak: Tezkire Sah. 58 ve Hulâsa 234)

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«Hasan ve Hüseyin (Radiyallahü anhümâ), Cennet ehlinin gençlerinin seyyid (büyük) leridir. Babaları (olan Ali bin Ebi Talib) (Radiyallahü anh)'de ikisinden daha hayırlıdır.»

HZ. ALİ BİN EBİ TALİB'İN OĞULLARI HASAN VE HÜSEYİN (Radiyallahü anhüm)'ÜN FAZİLETİ

Hz. Hasan (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hasan'ın babası Ali ve anası Fâtime (Radiyallahü anhüm)'dür. Peygamber'in büyük torunudur. Hicretin 3. yılı Ramazan ayında doğmuştur. Enes (R.A.), onun Peygamber'e şeklen çok benzediğini söylemiştir. Sabır, kerem vesâir bir çok faziletleri nakledilmiştir. İbn-i Cüd'ân; Hasan'ın 15 defa yaya olarak hac ettiğini, iki defa malının tamamını, 3 defa da servetinin yarısını sadaka ettiğini söylemiştir.

37 yaşında hilâfet makamına geçmiş, 7 ay kadar Irak, Hicaz, Horasan ve Yemen taraflarına hâkim olduktan sonra kendisi ile Hz. Müâviye arasında bir çatışma olmaması ve iki ordu arasında kan dökülmemesi için hilâfetten ferâgat etmiştir. Bundan sonra da 7 sene kadar yaşamış olup hicretin 49. yılında zehirlenerek Medine'de vefat etmiş ve Baki mezarlığına defnedilmiştir. Sa'lebe İbn-i Ebi Mâlik, Hazret-i Hasan'ın defninde hazır bulunduk; Baki'de iğne atacak boş yer kalmamıştı. Her taraf insanlarla dolu idi, demiştir.

Hz. Hasan, dedesi olan Resûl-i Ekrem'den 13 hadis rivayet etmiştir. Ayrıca babasından da hadis rivayetinde bulunmuştur. Kendisinden de oğlu Hasan, Ebü'l-Havrâ Rabia, Ebu Vâil ve İbn-i Sirin hadis almışlardır. (Bak : Hulâsa Sah. 79)

Hz. Hüseyin (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Hz. Hüseyin'in babası Ali ve anası Fâtima (Radiyallahü anhüm)'dür. Yaşca Hasan'dan küçüktür. Dedesi olan Peygamber (S.A.V.)'den 8 hadis almıştır. Ayrıca babası, anası ve Ömer (R.A.)'den hadis rivayetinde bulunmuştur. Kendisinden hadis rivayetinde bulunanlar : Oğlu Ali Zeynü'l-Abidin, onun oğlu Zeyd, kızları Sekine ve Fâtime'dir. İbn-i Sa'd'ın dediğine göre hicretin 4. yılı doğmuştur.

Ebû Dâvud Tayâlisi'nin Hz. Ali'den rivayet ettiğine göre Resûl-i Ekrem, kızı Fâtime'ye :

«Şüphesiz ben, sen, bu iki küçük ve bunların babası Ali Cennette bir yerde oluruz» buyurmuştur.

Ümm-i Seleme (R.A.)'den rivayet ettiğine göre bir kere Hasan'la Hüseyin, Resûl-i Ekrem'in huzurunda oynarken Cebrâil (A.S.) gelmiş ve Hz. Hüseyin'e işaret ederek :

— Yâ Muhammed! Senden sonra ümmetin senin şu oğlunu öldürecek demiş. Resûlullah da üzüntüsünden ağlamış ve çocuğu alıp bağrına basmıştır. Sonra Cebrâil :

— Yâ Resûlallah! Yanınıza şu toprağı bırakıyorum, demiş, Resûlullah toprağı alıp koklamış, bu toprakta keder ve belâ kokuyor, buyurmuş ve Ümm-i Seleme'ye hitaben :

«Ey Ümm-i Seleme! Bu toprak ne zaman kana dönüşürse bil ki o zaman benim bu oğlum o anda katledilmiştir» buyurmuştur.

(Devamı 204.cü sahifede)

İ Z A H I

S i n d i, hadîsin izahında diyor ki, metinde geçen «Şebâb» kelimesi 'Şâbb'ın çoğuludur. Şâbb: Erginlik çağı ile 30 yaş arasındaki gence denir. Cennet ehlinin hepsinin genç olacağı malûmdur. Bu duruma göre; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in torunları H a s a n ve H ü s e y i n (Radiyallahü anhümâ)'in bütün Cennetliklerinden üstün oldukları ifade edilmiş olur. Ancak Peygamberlerin ve H u l e f â ' yı Râşidîn ' in, bu hükümden müstesnâ olduğu dikkate alınır. Hadis başka şekillerde de yorumlanmıştır, diyen S i n d i, bu yorumlardan birisinin şöyle olduğunu söyler:

«Hasan ve Hüseyin, (Radiyallahü anhümâ) genç yaşta ölen Cennetliklerin büyükleridir.» Gençlerin büyükleri olmaları için onların da genç yaşta ölmüş olmaları gerekmez. Ancak şu var ki; bu iki zat, yaşlı iken ölen müslümanların çoğundan da üstün oldukları halde bu durum ifade edilmemiş olur. Bunun nedeni de şöyle izah edilebilir. Bunlar pek yaşlanmadan şehid oldukları hasebi ile gençler gibi düşünülmüş ve onun için gençlerin büyükleri oldukları belirtilmek istenmiştir. Ma'mafih, yaşlı müslümanlardan üstün olmadıkları mânası da çıkarılamaz.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadisi buyururken Hasan ve Hüseyin (Radiyallahü anhümâ) hazretleri çocuk oldukları ve henüz gençlik çağına varmadıkları için onların genç sayılması yolunda bir yorumlama câiz görülmemektedir.

Zevâid müellifi hadîsin isnad durumunu belirtirken şöyle der:

H â k i m de El-Müstedrek» adlı kitabında bu hadisi, İ b n - i M â c e h gibi râvi E l - M u a l l â b i n A b d u r r a h m a n yolu ile rivayet etmiştir. Râvi E l - M u a l l â ise, İ b n - i M u î n ' in dediği gibi H z . A l i (Radiyallahü anh)'nin fazileti hakkında 70 adet mevzu hadisi ile itirazlara hedef olmuştur. Bu nedenle hadîsin

---

Hz. Hüseyin .... (Baştarafı 203.cü sahifede)

Ümm-i Seleme demiştir ki: «Ben bu toprağı bir şişenin içine koydum. Buna her gün baktım. O felâket günü gelince gerçekten toprağın kana dönüştüğünü müşahade ettim.

Hz. Hüseyin, Kerbelâ'da hicretin 61. yılı aşûre günü 54 yaşında iken şehid edilmiştir. (Bak: Hulâsa Sah. 83)

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (R.A.)'nın hayatları, menkıbeleri, karşılaştıkları siyasî sıkıntılar ve çeşitli yönleri cildleri dolduracak kadar çok geniş yer ister. Biz bu kadarı ile yetinir, onlara derin saygı ve sevgimizi ifade ederken Sahabîler arasında cereyan etmiş ve tarihe mal olmuş olaylara dokunmaz okuyucularımızdan da bu konuları okumakla zamanlarını geçirmemelerini âcizane tavsiye ederiz.

mezkûr senedi zayıftır. Hadîsin aslı Tirmizî ve Nesei'de Huzeyfe (Radiyallahü anh) rivayeti ile tahriç edilmiştir.»

Sindî, daha sonra diyor ki: Hâkim'in «Hadisin aslı...» tabirinden maksad, Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyetlerinde hadîsin sonundaki وأبوهما خير منهما = «Ve onların babası (Ali) onlardan daha hayırlıdır.» cümlesi yoktur.

Tirmizî, bu son cümle hariç, aynı metni Ebû Said (Radiyallahü anh)'ın yolu ile de rivâyette bulunmuştur. (65)

١١٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وسويد بن سعيد، وإسماعيل بن موسى، قالوا: ثنا شريك، عن أبي إسحاق، عن حبشي بن جنادة، قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «علي مني وأنا منه. ولا يؤدي عني إلا علي».

TERCEMESİ

119) ... Hubşiy bin Cenâde *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi demiştir ki: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işittim:

«Ali (Radiyallahü anh) bana bağlıdır. Ben de O'na bağlıyım. Ali (Radiyallahü anh)'den başka hiç kimse (yapmak durumunda olduğum bir şeyi) benim yerime eda edemez.»

İZAHI

Metinde geçen «Min» cer harfi olup iki şeyin birbirine bağlılığını ifade ettiği için buna «İttisal Min'i» denilir. Hadîste belirtilen bağlılık akrabalık anlamına yorumlanmıştır. Hadîsin edâ etmekle ilgili ikinci fıkrası bu yorumu teyid eder.

Sindi'nin beyanına göre, Hac ibadeti farz kılınınca Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Bekir (Radiyallahü anh)'in başkanlığında halkın hacca gitmelerini emretti. Bunlar yola çıktıktan sonra, müşriklerle yapılmış olan andlaşmaların tadil edilmiş olduğunu ilgililere bildirmek ve inen Berâât sûresini halka duyurmak üzere Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Hz. Ali (Radiyallahü anh)'yi hacı adaylarının arkasından yola çıkardı. Arabların örf ve âdetlerine göre, aralarında her hangi bir hususta ant-

(65) Sindî Sah. 29

laşma yapmak, yapılan antlaşmayı değiştirmek, antlaşma gereğini uygulamak, ahitleri bozmak veya yürürlükten kaldırmak görev ve yetkisi yalnız kavmin başkanına veya görevlendireceği bir yakın akrabasına aittir. Bu yetki sahasında başkası kabul edilmezdi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile müşrikler arasında yapılmış olan antlaşmalar hakkında nâzil olan B e r â a t sûresinin müşriklere okunması ve dolayısı ile yapılmış olan antlaşmaları tadil edilmiş olduğunu arabların âdeti veçhile ya bizzat Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) veyâhut en yakın bir akrabası vasıtası ile bildirmesi icap ediyordu. İşte bu nedenle A l i (Radiyalalhü anh) görevlendiriliyor.

S i n d î ' nin verdiği bu beyanla E b û B e k i r (Radiyallahü anh) eliyle bu görevin ifa edilmeyişinin sebebi de belirtilmiş oluyor.

B e r â a t sûresinin ilk âyetlerinin tefsiri bahsinde Medârik müellifi şöyle nakleder:

M e k k e müşrikleri ve antlaşmalara katılan diğer müşriklerin çoğu antlaşma hükümlerini ihlâl etmişler idi. Yalnız B e n i K i n â n e ve B e n i D a m î r e kabileleri ahitlerini bozmamışlar idi. İnen âyetler, ahitlerini bozmuş olan müşriklerin serbestçe dolaşmaları için 4 aylık bir süre tanıyor ve Haram olan bu 4 ay bitince müşriklerle savaşma emrini veriyor. Bu âyetler M e k k e fethinden bir yıl sonra, hicretin 9. yılı nâzil oldu. Bu yıl E b û B e k i r (Radiyallahü anh)'in riyasetinde müslümanların hac yapmaları emrini veren Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) E b û B e k i r (Radiyallahü anh)'in hareketinden sonra bu âyetleri Hac mevsimi dolayısı ile M e k k e ' de toplanacak halka okumak ve duyurmak üzere A l i (Radiyallahü anh)'yi görevlendirdi ve O'nu «El-Adbâ» adlı devesine bindirerek yolcu etti. Bu esnâda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

«Bu görevin ifası Ebû Bekir (Radiyallahü anh)'e bırakılsaydı...?» denilince Resûl-i Ekrem hadîsin ikinci fıkrasını buyurdu. H z . A l i , (Radiyallahü anh) E b û B e k i r ve arkadaşları (Radiyallahü anhüm)'na iltihak etti. T e r v i y e (= Arefeden bir önceki) günü E b û B e k i r (Radiyallahü anh) hac ibadeti konusunda halka hitap etti. A l i (Radiyallahü anh) de Bayram günü M i n a ' - da Akabe cemre'si yanında halka B e r â a t sûresinin 30 veya 40 âyetini okudu. Sonra Ben şu dört husûsu tebliğe memur edildim, dedi.

1. Bu yıldan sonra hiç bir müşrik K â ' b e ' ye yaklaşamaz.
2. Hiç kimse çıplak olarak K â ' b e ' yi tavaf edemez.
3. İmanlı olanlardan başka kimse Cennet'e giremez.

4. Antlaşmasını bozmamış olan kabileler, antlaşma süresini doldurabilirler.

Tefsirü'l-Hâzin müellifi de Berâat sûresinin ilk âyetlerinin açıklaması bahsinde, Ebû Bekir (Radiyallahü anh)'in başkanlığında müslümanların yaptığı hac seferine geniş yer vermiştir. Hz. Ali (Radiyallahü anh)'in Mekke'ye gönderilmesi hususunu da Medârik tefsirinde beyan edilen ve yukarıya alınan şekilde izah etmiştir. Bu arada:

«Hz. Ali'nin Berâat sûresini okumakla görevlendirilmesinden Hz. Ebû Bekir'in Emîrlikten uzaklaştırılması mânası çıkarılamaz. Nitekim Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen başka bir hadisten anlaşıldığı veçhile bu seferin başlangıcından nihayetine kadar Ebû Bekir kafile reisliğini yapmış; Emîr'in emri ile kendisi de Hz. Ali'nin halka tebliğ ettiği bazı yasakları halka duyurmuş; Hz. Ali kafileye iltihak ettikten sonra Ebû Bekir'in maiyetine girmiş; onun arkasında namaz kılmıştır. Ancak arabların âdetine riâyet edilmek üzere, zamanında akdedilmiş olan antlaşmaların gözden geçirilmesi için müslümanları temsil eden Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in en yakın akrabası olan Hz. Ali görevlendirilmiştir», der. Allah cümlesinden razi olsun ve bizleri onların şefaatına nâil eylesin.

Geniş malûmat isteyenler, Berâat sûresinin ilk âyetlerine ait tefsir kitablarına müracaat etsinler. (66)

١٢٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الرَّازِيُّ . ثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى . أَنْبَأَنَا الْعَلَاءُ ابْنُ صَالِحٍ ، عَنِ الْمِنْهَالِ ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ قَالَ : قَالَ عَلِيٌّ : أَنَا عَبْدُ اللَّهِ ، وَأَخُو رَسُولِهِ ﷺ . وَأَنَا الصِّدِّيقُ الْأَكْبَرُ . لَا يَقُولُهَا بَعْدِي إِلَّا كَذَّابٌ . صَلَّيْتُ قَبْلَ النَّاسِ لِسَبْعِ سِنِينَ .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح . رجاله ثقات . رواه الحاكم في المستدرك عن المنهال . وقال : صحيح على شرط الشيخين

(66) Hadisin ilk râvisi Hubşiy bin Cenade Sahabilerdendir. Kûfe'de yerleşti. Umumiyetle kendisinden Şa'bi hadis rivayet etmiştir. Buhari, onun hadis isnadı üzerinde durmak gerekir, demiştir. İbn-i Adiy ise, Hubşi'nin isnadında bir beis olmadığını umarım, demiştir. Hulâsa: Sah. 97

(67) Abbâd bin Abdillah el-Esedi el-Kûfi, Hz. Ali'nin râvisidir. Kendisinden el-Minhâl bin Amr rivayet etmiştir. İbn-i Hibban onu sıka saymıştır. Buhari ise tereddüt etmiştir. Hulâsa: Sah. 186

TERCEMESİ

120) ... Abbâd bin Abdillah (67) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisinin, Ali bin Ebî Tâlib *(Radiyallahü anh)* şöyle söyledi, dediği rivayet edilmiştir:

— **Ben Allah'ın kuluyum, O'nun Resûlü** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in Kardeşiyim. Sıddîk-i Ekber de benim. Benden sonra Kezzâb** (çok yalancı) **adamdan başka hiç kimse bunu** (= Sıddîk-i Ekber olduğunu) **söyliyemez. Halktan 7 yıl önce namaz kıldım.»**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu isnad sahih olup ravileri sıka zatlardır. El-Hâkim, el-Mustedrek'te bu hadisi el-Minhal'dan rivayet edip Buharî ile Müslim'in şartları üzerine sahihtir, demiştir.

İZAHI

Hz. Ali (Radiyallahü anh)'in **«Ben Allah'ın kuluyum»** sözünden maksad: «Ben ihlâsla Allah'a kulluk eden ve bunda muvaffak olanlardanım.» Riya korkusu olmadığı takdirde, gerektiği zaman Allah'ın verdiği nimetleri dile getirmek ve bununla övünmek dînen sakıncalı değildir. Bu bir şükür mâhiyetindedir. Allah Duhâ süresinin 11. âyetinde meâlen:

«Fakat Rabb'ının nimetini de anlat» buyurmakla nimetleri yâd etmeyi istemektedir. İşte Hz. Ali (Radiyallahü anh) gerek bu cümle ile ve gerekse bu cümleyi izleyen diğer fıkraları ile Allah'ın kendisine ihsan buyurduğu nimetleri yâd etmiş oluyor.

Ali (Radiyallahü anh)'in **«Ben Resûlullah'ın kardeşiyim»** sözüne gelince, Tirmizî'nin Sa'd bin Ebî Vakkas (Radiyallahü anh)'dan rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre, Resûl-i Ekrem sahabîler arasında kardeşlik akdını yaptığı zaman Hz. Ali (Radiyallahü anh)'i her hangi bir kimseye kardeş yapmamış idi. Ali (Radiyallahü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e müracaatta bulunarak:

«Ashâbın arasında kardeşlik akdını yaptın da beni kimseye kardeş yapmadın!» deyince, Sa'd diyor ki, ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu sözü buyurduğunu işittim.

أَنْتَ أَخِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ = **«Yâ Ali! Sen dünyada ve Ahirette benim kardeşimsin.»**

Resûl-i Ekrem'in bu emrinden sonra A l i (Radiyallahü anh), **«Ehû Resûlillah»** künyesini de almış oldu. Burada da A l i o kardeşlik nimetini yâd etmiş oluyor.

«Sıddîk-i Ekber benim» cümlesinin izahında S i n d î şöyle söyler: S ı d d i k çok doğru söyleyen, tereddütsüz olarak hakkı kabul eden kimseye denir. E b û B e k i r (Radiyallahü anh) tereddütsüz ve derhal Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i tasdik ettiği için O'na **'Sıddîk'** lâkabı verilmiştir. H z . A l i (Radiyallahü anh)'in **«Sıddîk-i Ekber benim»** sözü ile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e E b û B e k i r (Radiyallahü anh)'den bile önce iman ettiğini ifade etmek istediği muhtemeldir. **'El-İsabe'** adlı kitabta H z . A l i (Radiyallahü anh)'in hayatı anlatılırken; **«Âlimlerin çoğunun beyanına göre Ali** (Radiyallahü anh) **İslâmiyeti kabul eden ilk insandır»** denilmiştir.

H z . A l i (Radiyallahü anh)'in **«Halktan 7 yıl önce namaz kıldım»** sözü ile de şunu kasdettiği umulur, diyen S i n d î , sözlerine şöyle devam eder:

H z . A l i (Radiyallahü anh) çocuk iken İslâmiyeti kabul etti. Ve o yaştan itibaren namaza başladı. Çağdaşlarından hiç kimse onun yaşında müslüman olmadı. En az onun yaşından 7 yıl büyük iken müslümanlığı kabul edenler olmuştur. Bu itibarla, sanki o herkesten 7 yıl önce namaza başlamış ve diğerleri ondan 7 yıl sonra namaz kılmış olurlar. Yoksa A l i (Radiyallahü anh) bu sözü ile kendisinin müslümanlığı kabul edip 7 yıl namaz kıldıktan sonra başkalarının iman etmeye ve namaz kılmaya başladıklarını kasdetmemiştir.

N e s â i ' nin de, bu hadîsi H z . A l i (Radiyallahü anh)'in faziletleri bahsinde rivayet ettiğini İ b n - i R e c e b söylemiştir. Z e h e b î ise **'El-Mizân'** adlı eserinde «Bana öyle geliyor ki, bu sözler A l i (Radiyallahü anh)'e bir yakıştırma ve uydurma gibidir» demiştir.

Zevâid müellifi ise «Bu isnâd sahihtir; Râvileri sıka zâtlardır; H â k i m , **El-Müstedrek**'inde **El-Minhâl**'den bu hadîsi rivâyet ederek Ş e y h e y n şartları üzerine, sahihtir, demiştir.» diyor.

S i n d î , bunu naklen beyan ettikten sonra diyor ki: Bu durumda hadîsin mevzû olduğuna hükmedenler, hadîsin mânası kendilerine belirgin olmadığı için bu hükme varmışlardır. İsnadındaki herhangi bir bozukluktan dolayı değildir. Bizim yukarda yaptığımız yoruma göre hadîsin mânası da açıklığa kavuşmuştur. (68)

(68) Sindi : Sah. 30

١٢١ — حدّثنا عليّ بن محمّد. ثنا أبو معاوية. ثنا موسى بن مسلم، عن ابن سابط، وهو عبد الرّحمن، عن سعد بن أبي وقّاص؛ قال: قدم معاوية في بعض حجّاته، فدخل عليه سعد، فذكروا عليّا. فنال منه. فغضب سعد، وقال: تقول هذا لرجل سمعت رسول الله ﷺ يقول «من كنت مولاه فعليّ مولاه». وسمعته يقول «أنت منّي بمنزلة هرون من موسى إلّا أنّه لا نبيّ بعدي». وسمعته يقول «لأعطينّ الرّاية اليوم رجلا يحبّ الله ورسوله»؟

TERCEMESİ

121) ... Abdurrahman İbn-i Sâbit *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Sa'd bin Ebî Vakkas *(Radiyallahü anh)*'den şöyle nakletmiştir.

Hac seferlerinden birisinde, Muâviye *(Radiyallahü anh)* gelince, Sa'd *(Radiyallahü anh)* onun yanına vardı. Bir ara Ali *(Radiyallahü anh)*'den bahsettiler. Muâviye *(Radiyallahü anh)* Ali *(Radiyallahü anh)* aleyhinde konuştu. Sa'd *(Radiyallahü anh)* bundan öfkelendi ve: Sen! (nasıl) bu sözü öyle bir adam için söylüyorsun? ki onun hakkında Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işittim:

«Ben kimin mahbubu isem Ali (Radiyallahü anh) **de onun mahbubudur.»**

Efendimiz'den şöyle buyurduğunu da işittim:

«(Yâ Ali!) Senin bana bağlılığın Hârun'un Mûsa'ya bağlılığı mesabesindedir. Şu farkla ki benden sonra peygamber yoktur.»

Resûl-i Ekrem'den şunu da buyurduğunu işittim:

«Bugün sancağı öyle bir adama vereceğim ki Allah'ı ve O'nun Resûlünü sever.»

İZAHI

Bu isnad ile Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivayet edilen hadis fıkraları, 115, 116 ve 117 nolu hadislerde az bir lafız farkı ile rivâyet edilmiş ve oralarda gerekli izah yapılmış olduğu için burada aynı fıkraları izah etmeye lüzum kalmamıştır.

Sindi bu hadisin açıklaması bahsinde diyor ki: Muâviye (Radiyallahü anh)'ın bu mecliste Ali (Radiyallahü anh) hakkında neler söylediğini kesinlikle bilmiyoruz. Müslim ve Tir-

m i z î ' de naklen söylendiğine göre bu mecliste M u â v i y e (Radiyallahü anh), A l i (Radiyallahü anh) aleyhinde konuşmuş, hattâ S a ' d (Radiyallahü anh)'ın da kendisini teyid etmesini istemiştir. Bütün sahabîler hakkında iyi zan beslemek durumunda olduğumuz için bu mecliste M u â v i y e (Radiyallahü anh) tarafından söylenen sözlerin A l i (Radiyallahü anh)'i hatâlı göstermekten ibâret olduğuna hamlederiz. Bu sözlerin sanıldığı gibi uygunsuz lâflar ve tahkir edici kelimeler olduğu ihtimalini vermeyiz.

İ b n - i H a c e r, «El-İsa'be»'de demiştir ki: Hz. A l i (Radiyallahü anh)'in menkıbeleri çoktur. İ m a m A h m e d ' in beyanına göre hiç bir sahabî hakkında bu kadar çok rivayet yapılmamıştır.» N e s a i, onun hakkında vârid olan hadîsleri tesbit etmeye çalışarak bir hayli rivayetlerde bulunmuş olup beyan ettiği senedlerin çoğu güzeldir. Bâzı âlimlerin dediğine göre A l i (Radiyallahü anh)'in Emevîler tarafından tenkid edilmesi onun hakında bu rivayetlerin nakline ve yüce şerefinin belirtilmesine sebep olmuştur.

Sahabîler arasında zamanında vuku bulmuş olan ve zerre kadar sorumluluğunu taşımadığımız olayları dile getirmek doğru değildir. Sorumsuz iken mes'uliyet altına girmeye yol açar. E h l - i S ü n n e t mezhebine göre sahabîlerin hepsi en yüce mevkileri ihraz etmişlerdir. Allah cümlesinden razi olsun.

(فَضْلُ الزُّبَيْرِ ﷺ)

ZÜBEYR B. AVVÂM (Radiyallahü anh)'**IN FAZÎLETİ**

١٢٢ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، يَوْمَ قُرَيْظَةَ « مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ ؟ » فَقَالَ الزُّبَيْرُ : أَنَا . فَقَالَ « مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ ؟ » قَالَ الزُّبَيْرُ : أَنَا . ثَلَاثًا . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيٌّ ، وَإِنَّ حَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ » .

T E R C E M E S İ

122) ... Cabir (*Radiyallahü anh*)'den rivâyet edildiğine göre Kurayza günü (= Mekke müşrikleri ile birlikte bütün Arab kabilelerinin İslâm aleyhin-

de hareket etmesi, Benî Kurayza yahudilerinin de antlaşmayı ihlâl ederek düşmanla işbirliği yapması üzerine durumun ciddileştiği gün) Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

— «**Bize Beni Kurayza'nın** (durumu hakkında) **kim haber getirir?» diye sordu. Zübeyr :**

— **Ben** (Yâ Resûlallah! haber getiririm), **dedi. Sonra** (savaş şiddetlenince) **Resûlullah** (tekrar) :

— «**Bize Benî Kurayza hakkında kim haber getirir? diye sordu. Zübeyr :**

— **Ben diye cevap verdi. Bu soru ve cevap 3 defa tekrar edildi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «**Her peygamberin bir havârisi vardır. Şüphesiz benim havârim de Zübeyr'dir» buyurdu.**

İZAHI

Buhari, bu hadisi Talia'nın fazileti hakkında açtığı bir babda rivâyet etmiştir. Talia, savaş esnasında düşmanın durumu ve davranışını anlamak için gönderilen casusa denir. Nesâî'nin rivayetine göre, Zübeyr üç defa Beni Kurayza'ya giderek durumlarını gözetleyip dönmüş ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e onlar hakkında malûmat vermiştir.

Uhud savaşından istedikleri kesin neticeyi alamadan geri dönen Mekke müşrikleri, Mekke dolaylarındaki bütün Arap kabilelerini müslümanlar aleyhinde harekete getirerek önemli bir ordu ile Hicret'in 4. yılı Şevval ayında Medine-i Münevvere üzerine yürüdüler ve Medine civarında Fedek ve Hayber'de oturan Beni Kurayza yahudileri ile müslümanlar arasında daha önce yapılmış olan antlaşmanın yahudiler tarafından ihlâlini da sağladılar. Yahudilerin antlaşmayı bozduklarını haber alan Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bu haberin doğruluk derecesinin tesbiti ve diğer vaziyetlerini öğrenmek için Zübeyr (Radiyallahü anh)'i defalarca onların arasına casus olarak gönderdi.

Hz. Zübeyr (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Zübeyr bin el-Avvam Kureyş'tendir. Nesebi Kusay'da Peygamberin nesebi ile birleşir. Anası Abdü'l-Muttalib'in kızı Safiyye'dir. Safiyye Peygamber'in halasıdır.

(Devamı 213.cü sahifede)

Havârî; elbiseyi beyazlatan, yardımcı, nasihatçı, dost ve peygamberlerin yardımcısı gibi çeşitli mânalara gelir. İ s a (Aleyhisselâm)'ın ashabı beyaz elbise giydikleri için onlara havarî denildiği de söylenmiştir. Hadisin son fıkrasının mânası şu olmuş olur:

«Her Peygamber'in hâlis bir dostu ve yardımcısı vardır. Benim samimî yardımcım ve dostum da Zübeyr'dir.»

B u h a r î 'nin rivayetinde bu hadisin **«Ahzab günü»** buyurulduğu kaydedilmiştir. Ahzab gününden maksad H e n d e k savaşıdır. Bu savaşta B e n î K u r a y z a yahudileri antlaşmayı bozarak M e k k e müşriklerine yardım ettikleri için ve H e n d e k savaşını müteakip B e n i K u r a y z a 'nın üzerine gidildiği için hepsi bir savaş gibi düşünülür, bu değişik ifadeler ile ayni gün kasdedilmiş olur.

١٢٣ — حدثنا علي بن محمد . ثنا أبو معاوية . ثنا هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن عبد الله بن الزبير ، عن الزبير : قال : لقد جمع لي رسول الله ﷺ أبويه يوم أحد .

TERCEMESİ

123) ... Zübeyr (bin el-Avvâm *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir:

And olsun ki, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Uhud savaşının olduğu gün benim için babasını ve anasını beraber andı.** (Babam. anam sana kurban olsun! buyurdu.)

İ Z A H I

B u h a r î 'nin ravîlerinden D â v u d î der ki: Peygamber, bir sahabi'yi yüceltmek için **«Babam sana feda olsun»** derdi. Yahut **«Anam sana fedâ olsun»** buyururdu. Ashab'ından yalnız Z ü b e y r b i n A v v a m ve S a ' d b i n E b i V a k k a s için **«Babam,**

Hz. Zübeyr .... **(Baştarafı 212.ci sahifede)**
Zübeyr (R.A.) Cennet ile müjdelenen 10 zattan birisidir. Bir rivayete göre 16 yaşında iken müslüman olmuştur. Habeşistan'a, sonra da Medine'ye hicret edenlerdendir. Bütün savaşlara katılmıştır. Allah yolunda ilk kılıç çeken müslümandır. Uhud savaşında müslüman ordusu dağıldığı en sıkışık anda Peygamber (S.A.V.)'in yanından ayrılmayan zatlardandır. Müslümanlığı kabul eden 4. veya 5. zattır. Karısı Ebû Bekr (R.A.)'in kızı Zatü'n-Nitâkayn Esmâ (R.A.)'dır. Zubeyr (R.A.) Cemel vak'asında şehid olmuştur.

anam sana feda olsun» buyurmakla onları mümtaz bir tarzda yüceltmiştir.

Bu cümle bir dua mahiyetinde değildir. Sırf yüceltmek için kullanılan bir sözdür.

Buharî'nin, Zübeyr (Radiyallahü anh)'ın menkıbeleri bahsinde Abdullah bin Zübeyr (Radiyallahü anh)'den rivâyet ettiği başka bir hadîste Benî Kurayza günü Zübeyr (Radiyallahü anh)'ın:

فَلَمَّا رَجَعْتُ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَبَوَيْهِ فَقَالَ فَدَاكَ أَبِي وَأُمِّي

= ... **Ben, Benî Kurayza'dan dönünce Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bana babası ile anasını bir arada yâd ederek: «Babam, anam sana feda olsun!»** buyurduğunu söylemiştir. Bu duruma göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hem Hendek savaşında hem de Uhud harbinde Zübeyr için bu cümleyi kullandığı anlaşılır.

Sindî diyor ki: Övgüye liyakatlı olan kişiyi gerektiğinde huzurunda övmenin câiz olduğu bu hadîsten anlaşılır. Tabii taraflar için mânevî yönden bir sakınca doğurursa övmek câiz olmaz.

١٢٤ — حَدَّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، وَهَدِيَّةُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ ، قَالَا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَتْ لِي عَائِشَةُ : يَا عُرْوَةُ ! كَانَ أَبَوَاكَ مِنَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ : أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ .

124) ... Urve bin Zübeyr *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivayet edildiğine göre (teyzesi) Âişe *(Radiyallahü anhâ)*, kendisine şöyle demiştir:

Yâ Urve! Baban Zübeyr ve baban Ebû Bekir (Radiyallahü anhüma), yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına koşanlardandır.»

İZAHI

Hz. Âişe (Radiyallahü anhâ)'nin hadîste okuduğu;

اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ..

ibare, Al-i İmrân sûresinin 172'nci âyetinin baş kısmıdır. Âyetin tamamının meâli şudur:

«O mü'minler ki, yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına koştular. İyilik eden ve Allah'tan korkan bunlar için pek büyük mükâfat vardır.»

Bu âyet-i kerîme **«Hamraü'l-Esed»** savaşı hakkında idi. Şöyle ki: U h u d savaşında düşman ordusu savaş meydanından ayrılarak M e d î n e - i M ü n e v v e r e ile M e k k e - i M ü k e r r e m e arasında bulunan **«Revhâ»** denilen yere vardı. Sonra savaştaki başarılarını az görerek müslümanları tamamen imha etmeden dönüşlerine pişman oldu ve tekrar müslümanların üzerine yürümek istedi. Resûl-i Ekrem düşmanların bu düşünce ve hareketlerinden haberdar olunca İslâm ordusunun cesaretini ve güçlülüğünü düşmana göstermek için tekrar M e d î n e ' den ayrılarak mücâhit ordusu ile düşman üzerine yürüdü. Halbuki bu mücahitler U h u d savaşında yaralanmışlardı. Yaralı bir halde ve birbirine tutunarak güçlükle yola devam ediyorlardı. Bu ağır şartlar altında bile İslâm'ın azamet ve yüceliğini göstermekten geri durmak istemezler idi. Kuvvetli bir orduya sahip olan düşman, içine Allah tarafından korku düştüğü için müslüman mücahitlerin hareket haberini alır almaz onlarla karşılaşmamak için kaçıp gittiler. Müslüman mücahitler de şan ve şerefle M e d î n e ' ye avdet ettiler.

U h u d savaşından aldıkları yaraların kanları henüz dinmemiş iken, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in çağrısına der-

---

Hz. Talhâ (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Hz. Talha Kureyş'tendir. Peygamberimizle Mürre İbn-i Kâ'b da birleşir. Ebû Bekr'in delâleti ile İslâmiyetin ilk günlerinde müslüman olmuştur. Ona «Talhatü'l-Hayr = Hayır Talhası» ve «Talhatü'l-Cûd = Cömertlik Talhası» da denilirdi. Anası Hadrâmî kızı Es-Sa'ba müslümanlığı kabul ederek hicret şerefine mazhar olmuş ve Talha (R.A.)'ın Cemel olayında hicrî 36 yılında şehid edilmesinden az sonra vefat etmiştir.

Cemel olayında Talha'nın vurulduğunu duyan Hz. Ali (R.A.)'nin çok ağladığı ve:

— Ey Talha! Benim ve senin şu âyette bildirilen mes'ûd müttakilerden olmamızı umarım, demiştir: **«Biz o müttakilerin gönüllerindeki kini söküp atarız. Hepsi kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşılıklı olarak otururlar.»** (Bak: Sahih-i Buharî şerhi Kastalanî cild 7, sah. 372)

Hz. Talha, Cennetle müjdelenen 10 zattan ve ilk 8 müslümandandır. Uhud savaşında bütün gücü ile Peygamber için vücudunu siper etmiştir. Mübarek eli bu can siperâne savaşı esnasında sakat olmuştu.

Talha (R.A.)'nın rivayet ettiği 38 hadisten bir tanesinde Buharî ve Müslim ittifak etmişler. Ayrıca Buharî 2 hadis ve Müslim de 3 hadisi rivayette bulunmuşlardır. Kendisinden hadis rivayet edenler: Mâlik bin Ebî Âmir, Sâib bin Yezid, Kays bin Ebî Hâzim ve Ebû Osman en-Nehdî'dir. Ömrü hakkında 58 ilâ 75 yaş arasında olmak üzere müteaddit rivayetler var. (Bak: Hulâsa: Sah. 180)

hal icabet ederek perişan halleri ile savaşmaya giden İslâm mücahidlerinin, her türlü takdirin üstündeki bu örnek kahramanlıkları ve fedakârlıkları, inen bu âyetle övülüyor. Hz. Âişe (Radiyallahü anhâ)'de kız kardeşi Esmâ'nın oğlu Urve'ye diyor ki: Senin baban Zübeyr ve ana tarafından büyük baban Ebû Bekir bu âyetle övülen mücâhidlerdendirler. Allah cümlesinden râzi olsun. Âmin.

(فَضْلُ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ ﷺ)

TALHA B. UBEYDULLAH (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٢٥ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ الأَوْدِيُّ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا الصَّلْتُ الأَزْدِيُّ . ثنا أَبُو نَضْرَةَ ، عَنْ جَابِرٍ : أَنَّ طَلْحَةَ مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ . فَقَالَ « شَهِيدٌ يَمْشِي عَلَى وَجْهِ الأَرْضِ » .

TERCEMESİ

125) ... Câbir (bin Abdillah) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi demiştir ki: Talha *(Radiyallahü anh)* (bir ara) Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanından geçtikten sonra Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«(Talha) yer yüzünde yürüyen bir şehiddir» buyurdu.

İZAHI

Sindî, hadîsin çeşitli şekilde yorumlandığını şöyle anlatır:

1. Talha hayatta iken Allah yolunda ölümü tatmıştır. Yani Melekût âlemine ve Allah'ın azamet ve cemal deryasına dalarak dünya ile alâkası kesilmiştir. Bu yoruma göre ölümden maksad dünya âleminden kalbin kesilmesi ve ilâhî cezbeye dalmaktır. مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا «Sizler ölmezden önce ölünüz» sırrına mazhar olmuştur.

2. Talha Allah yolunda yaptığı cihad esnasında bir çok çetin elem ve acılar çekmek suretiyle ölen kişinin duyduğu acı gibi ıztırab duymuştur.

3. T a l h a şehid olarak ölecektir.

Son yoruma göre hadis peygamberin bir mûcizesidir. Çünkü yukarda belirtildiği gibi Cemel vak'asında şehid edilmiştir.

T i r m i z i'nin C â b i r b i n A b d i l l a h'tan rivâyet ettiği metnin tercemesi şöyledir:

«Kim, yer yüzünde yürüyen bir şehide bakmaktan hoşlanırsa Talha bin Ubeydillah'a baksın.»

١٢٦ – حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الأَزْهَرِ . ثنا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ . ثنا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ . حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى بْنِ طَلْحَةَ ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ ؛ قَالَ : نَظَرَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى طَلْحَةَ ، فَقَالَ « هٰذَا مِمَّنْ قَضَى نَحْبَهُ » .

TERCEMESİ

126) ... Muaviye bin Ebi Süfyan *(Radiyallahü anhümâ)*'dan, kendisinin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir ara Talha *(Radiyallahü anh)*'ya baktı ve biraz sonra (ona işaret ederek):

«Bu adam (Allah yolunda şehid oluncaya kadar **döğüşeceğine dair) adağını ödeyenlerdendir», buyurdu.**

İZAHI

Hadiste, A h z a b süresinin 23'üncü âyetine işaret vardır. Nitekim K a s t a l â n i B u h a r i şerhinin menkıbeler bölümünde **«Talha'nın menkıbelerine dair»** bahiste diyor ki hakkında bu âyet nazil olan sahabilerden birisi de T a l h a'dır. Âyetin meâli:

«Mü'minlerden öyle erkekler vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdık kaldılar. Kimisi (şehid edilinceye kadar savaşacağına dair) **yaptığı adağı ifa etti** (şehid oldu). **Kimisi de** (şehid olmayı) **intizar ediyor. Onlar verdikleri sözü asla değiştirmediler.»**

Âyetin açıklamasını yapan müfessirlerin beyânına göre A s h â b-ı K i r a m'dan O s m a n b i n A f f a n, T a l h a, S a i d b i n Z e y d, H a m z a, M i s'a b ve başka bir kısım zatlar, (Alah cümlesinden râzi olsun) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber bir savaşta karşılaştıkları takdirde sebat gös-

termeyi ve şehid oluncaya kadar savaşmayı adadılar. Bunlardan Hamza ve Mis'ab (Radiyallahü anhümâ) gibi bazı mübarek zatlar şehadet şerbetini içtiler. Osman ve Talha (Radiyallahü anhüm) gibi bir kısım zatlar da böyle bir günü intizar ediyorlar idi.

Âyet ve hadîste geçen «Nahb» kelimesi adak demektir. Burada murad Allah uğrunda ölünceye kadar veya olanca gücü ile savaşmaktır.

١٢٧ — حدثنا أحمد بن سنان . ثنا يزيد بن هارون . أنبأنا إسحاق ، عن موسى ابن طلحة ؛ قال : كنا عند معاوية ، فقال : أشهد لسمعت رسول الله ﷺ يقول « طلحة ممن قضى نحبه » .

TERCEMESİ

127) ... Mûsa bin Talha *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir: Biz Muâviye *(Radiyallahü anh)*'nin yanında bulunuyorduk. Muaviye *(Radiyallahü anh)* dedi ki: Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şunu işittiğime şüphesiz şehâdet ederim:

«Talha (Allah yolunda şehid oluncaya kadar savaşacağına dair olan) adağını ödeyenlerdendir.»

١٢٨ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع ، عن إسماعيل ، عن قيس ، قال : رأيت يد طلحة شلاء . وقى بها رسول الله ﷺ ، يوم أحد .

TERCEMESİ

128) ... Kays (b. Ebî Hâzim) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

— Ben Talha (Radiyallahü anh)'ın elini çolak olarak gördüm. Talha Uhud savaşında Peygamberi düşman saldırısından eliyle korumuştu. (Bu esnada eline isabet eden bir ok ile eli sakatlanmıştı.)

İZAHI

Ebû Dâvud Tayalisî'nin, Müsned'inde rivayet ettiğine göre Ebû Bekir, Uhud savaşında biz Talha'nın yanına vardığımız zaman onun vücudunda yetmiş küsur yara ve bere gördük. Bu arada şahadet parmağı da düşmüştü, demiştir. Tal-

h a düşman saldırısına karşı elini ve S i n d î ' nin dediği gibi bazı rivâyetlere göre bütün vücudunu Peygamber için siper yaptığından bunca yaralar almıştı. Peygamber'i hedef tutan bir oka karşı elini kalkan yapan T a l h a ' nın eli de bu okla yaralanmış ve netice itibari ile çolak olmuştu.

(فَضْلُ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه)

SA'D B. EBÎ VAKKAS (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٢٩ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ عَلِيٍّ. قَالَ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ جَمَعَ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ غَيْرِ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ. فَإِنَّهُ قَالَ لَهُ، يَوْمَ أُحُدٍ « ارْمِ سَعْدُ! فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي ».

T E R C E M E S İ

129) ... Ali (bin Ebî Tâlib) *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir :

(Hz.) SA'D BİN EBİ VAKKAS (Radiyallahü anh)'ÜN FAZİLETİ VE HÂL TERCEMESİ

Ebû İshak Sa'd b. Ebi Vakkas Malik b. Veheb (veya Vuheyb) bin Abd-i Menaf b. Zühre'dir. Babası Ebû Vakkas Mâlik, Peygamber (S.A.V.)'in anası Âmine bint Veheb ile amcazadedir. Dolayısı ile Sa'd (R.A.) Peygamber (S.A.V.)'in dayısı oğlu sayılır. İslâmiyeti kabullenen 7. zat olup Sa'd, «Aşere-i Mübeşşere = Cennetle müjdelenmiş olan 10 zat»dan olup bunların en son vefat edenidir. Halife Hz. Ömer, Ebû Lü'lüe'nin zehirli hançeriyle yaralandığı zaman «Aşere-i Mübeşşere»den teşkil eylediği 6 kişilik Şûra'ya dahil ettiği Sa'd hakkında Şûra'ya : «Eğer halifelik ona verilirse febiha, verilmezse halife olacak zat onun yardımından kendisini müstağni saymasın, diye vasiyyet etti.

Sa'd (R.A.) Peygamber efendimizin sevgilisi idi. Onunla iftihar ettiği şu hadisten anlaşılıyor. هَذَا سَعْدٌ خَالِي فَلْيُرِنِي امْرُؤٌ خَالَهُ

= «İşte benim dayım Sa'd, böyle bir dayısı olan varsa bana göstersin.»

Sa'd bütün savaşlarda kahramanca çarpışan mücahid ve fütûhatı ile İslâm ülkesini genişleten emirlerdendir. Irak'ın fatihi ve Sasani devletini ortadan kaldıran, meşhur Kadisiye savaşının muzaffer kumandanıdır. Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında Kûfe valiliğini yapmıştır.

Kendisinden hadis rivayet edenlerin başında oğulları İbrahim, Âmir, Ömer, Muhammed ve Mis'âb ile Âişe, Kays b. Ebi Hâzim, Said b. el-Müseyyeb, Alkama, Ebû Osman ve Mücahid gelir. 200 hadisi var. Buharî ve Müslim 15 hadisi ittifakla, Buharî 5 ve Müslim 18 hadisi münferiden rivayet etmişlerdir.

Hicrî 55. yılda vefat etti. Baki'a defnedildi. Allah ondan razi olsun. (Bak : Tezkire : Sah. 22 ve Hulâsa 135)

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in Sa'd bin Ebî Vakkâs (Radiyallahü anh)'dan başka hiç bir kimse için babasını ve anasını topladığını (= babam. anam sana feda olsun dediğini) görmedim. Fakat Uhud savaşının vukû bulduğu gün Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* ona :

«Ey Sa'd! (düşmana) Ok at. Babam ve anam sana feda olsun», buyurdu.

١٣٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ .
ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ .
قَالَ : سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ : لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ ، يَوْمَ أُحُدٍ ، أَبَوَيْهِ .
فَقَالَ « ارْمِ سَعْدُ ! فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي » .

TERCEMESİ

130) ... Saîd bin el-Müseyyeb *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi Sa'd bin Ebî Vakkas'tan şöyle söylediğini işittim, demiştir :

Şüphesiz Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, Uhud günü benim için babasını ve anasını birlikte zikrederek :

«Ey Sa'd (durma ok) at! Babam, anam sana feda olsun» buyurdu.

İZAHI

Müellifin iki sened ile rivâyet ettiği Sa'd'ın bu hadîsi rivâyet tariki (yolu) çok olan meşhur hadîslerdendir. Buharî bu hadîsi yalnız Uhud savaşı bahsinde 4 sened ile rivâyet etmiştir.

Buharî'nin bu babında rivâyet ettiğine göre Uhud savaşının devam ettiği bazı saatlarda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında Talha ile Sa'd bin Ebî Vakkas'tan başka kimse kalmamıştır. Sa'd o gün ok kuburluğunda ne kadar ok varsa sarf etmiş, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendi kuburluklarındaki okları yere döküp **«Haydi bunları da at»**, buyurmuşlardır. O gün düşmana bin ok attığı mervîdir. Her birini atarken de Peygamber'in **«At! babam, anam sana kurban olsun»** ifâdesindeki üstün iltifat ve teşvike mazhar olmuştur. Bir günde bini bulan bu yüce teveccüh kimseye nasip olmamıştır. Bütün savaşlarda arslan gibi çarpışan Sa'd'ın bilhassa Uhud harbindeki can

siperane çarpışması her türlü takdirin fevkinde cereyan etmiştir. Çünkü o günün en buhranlı anında ve İslâm ordusunun darmadağın edildiği bir ortamda S a ' d , Peygamber'in önünde oturup vücudunu O'na siper etmiş, hem de binlerce ok atışı ile düşmana göz açtırmamıştır. S a ' d oklarını savururken şöyle dua ederdi : «**Allahım! Bu senin okundur. Düşmana yetiştir.**» Resûl-i Ekrem de :

«**İlâhî, sana dua etitği zaman Sa'd'ın duâsını kabul et. İlâhî atışını doğrult, dâvetine icabet et**» buyurmuş.

123 nolu hadisin izahında belirttiğim gibi arablar yüceltmek maksadı ile «babam, anam sana feda olsun» şeklinde hitabta bulunurlardı. Bununla bir temenni veya dua kasdetmezlerdi. Resûl-i Ekrem'in Z ü b e y r b i n e l - A v v a m için de böyle bir hitabta bulunduğu mezkûr hadisten anlaşılıyor. 129 ve 130 nolu hadislerden Peygamber'in S a ' d b i n E b î V a k k â s için de aynı hitabta bulunduğunu anlıyoruz. Râvi H z . A l i (Radiyallahü anh)'in, Fahr-i Kâinat efendimizin H z . Z ü b e y r için böyle hitabta bulunduğunu görmediği anlaşılıyor.

S i n d i diyor ki : S a ' d hazretlerinin, Resûl-i Ekrem'in kendisi için kullandığı bu ifadeyi anlatması ya böyle hitab etmenin dinen câiz olduğunu bildirmek içindir, yahut şer'an gerekli gördüğü bir yerde övgü maksadı ile olmuştur.

١٣١ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، وَخَالِي يَعْلَى ، وَوَكِيعٌ ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ ، عَنْ قَيْسٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ : إِنِّي لَأَوَّلُ الْعَرَبِ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ .

Said b. el-Müseyyeb (R.A.)'in Hâl Tercemesi :

Medine fıkıhçısı ve Şeyhü'l-İslâm olarak anılan Said b. el-Müseyyeb Ebû Muhammed El-Mahzûmî tabiîlerin en yücelerindendir. Hz. Ömer'in hilâfetinin 3. yılı doğmuştur. Hz. Ömer'in hutbelerini dinlemiştir. Osman, Zeyd bin Sabit, Âişe, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Ebû Hüreyre (R.A.) hazretlerinden ve başka bir çok zattan hadis almıştır. Geniş ilmi, daima hakkı söyleyişi, saygı değerliliği, takvası ve fıkıhçılığı ile nam salmıştır. İbn-i Ömer : Said b. el-Müseyyeb müftilerdendir, demiştir. Katade, Zührî ve Mekhul : Said b. el-Müseyyeb'den daha âlim kimse görmediklerini söylemişlerdir. Ticaretle geçimini sağlardı. Devletin bahşişlerini almazdı. Kendisi; Resûl-i Ekrem, Ebû Bekir ve Ömer'in verdikleri hükümleri benden daha iyi bilen yoktur, demiştir. Rivayetlerinin çoğu Ebû Hüreyre'ye dayanır. 40 defa hac yaptığı mervidir. Bir hadis için günlerce yol gittiği rivayet olunmuştur. Vefat tarihi hususunda çeşitli rivayetler vardır. En kuvvetli rivayete göre hicretin 94. yılı vefat etmiştir. (Bak : Tezkire : Sah. 54)

TERCEMESİ

131) ... Kays bin ebi Hâzim *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi Sa'd bin Ebi Vakkas *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediğini işittim, demiştir:

— **Ben Allah yolunda ok atmış olan Arab mücâhidlerin gerçekten birincisiyim.»**

İZAHI

İslâm uğrunda ilk ok'un onun tarafından atılmış olması büyük bir meziyettir. Çünkü bütün sosyal hareketlerde ve inkılâblarda ilk faaliyet çok değerlidir. Sahibini şan ve şeref sahibi kılar. Bahis konusu ilk ok'un atılışı mes'elesi de şudur:

Hicretin birinci yılı Peygamber efendimiz, Ubeyde bin Hâris kumandası altında muhacirlerden 60 kişilik bir suvari müfrezesini kurmuştu. Bu mücahidler arasında Sa'd de bulunuyordu. Bu birlik Râbiğ (69) deresine gönderilmişti. Gâye Ebû Süfyan'ın idaresinde Şam'dan dönmekte olan Mekke kervanını yakalamak idi. Bu savaş müslümanları memleketleri olan Mekke'den uzaklaştıran Mekke müşrikleri ile muhâcir müslümanların ilk karşılaşması idi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu müfrezeye bir bayrak da vermişti ki, bu da müslümanların ilk bayrağı oluyordu. Ubeyde, Ebû Süfyan ile karşılaşınca ilk ok'u Sad'd bin Ebî Vakkâs atmıştı ki, bu, İslâm uğrunda şeref ve cesaretle atılan ilk ok idi. (70)

Buharî de Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın menkıbeleri bahsinde aynı hadisi rivâyet etmiştir.

١٣٢ — حَدَّثَنَا مَسْرُوقُ بْنُ الْمَرْزُبَانِ. ثنا يَحْيَى بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ هَاشِمِ بْنِ هَاشِمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ: مَا أَسْلَمَ أَحَدٌ فِي الْيَوْمِ الَّذِي أَسْلَمْتُ فِيهِ. وَلَقَدْ مَكَثْتُ سَبْعَةَ أَيَّامٍ. وَإِنِّي لَثُلُثُ الإِسْلَامِ.

TERCEMESİ

132) ... Saîd bin El-Müseyyeb *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

---

(69) Râğib Medine ile Mekke arasında kızıl denize yakın bir vadinin adıdır. Orada aynı ismi taşıyan bir köy de vardır.

(70) Kastalânî, cild 7, sah. 374

«Sa'd bin Ebî Vakkâs (Radiyallahü anh) dedi ki: Benim müslüman olduğum gün hiç kimse müslüman olmadı. Ben müslümanların üçte biri olarak bir hafta durdum.»

(Yâni müslüman olduğum günden itibaren bir haftaya kadar kimse müslüman olmadı. Ondan sonra oldu.)

İZAHI

Sa'd bin Ebî Vakkâs (Radiyallahü anh)'ın müslüman olduğu gün başkası müslüman olmamış olabilir. Ama daha önceki günlerde müslümanlığı kabul edenler olmuştu. İbn-i Mâceh'in rivayeti açıktır. Fakat Buharî'nin, Sa'd'ın menkıbeleri bahsinde rivayet ettiği metin şöyledir:

مَا أَسْلَمَ أَحَدٌ إِلاَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي أَسْلَمْتُ فِيهِ

= **«Hiç kimse benim müslümanlığı kabul ettiğim günden önce müslüman olmamıştır.»** Başka bir rivayette: **«Benden önce kimse müslüman olmamıştır»**, tabiri vardır. Halbuki bilindiği gibi Ebû Bekir, Ali, Zeyd ve başka zâtlar kendisinden önce müslüman olmuştur. Buharî şerhleri ve Sindî, bu rivayeti şöyle yorumlamışlardır. Hz. Sa'd kendi itikadına ve bildiğine göre konuşmuştur. Çünkü ilk günlerde, müslümanlığı kabul edenler İslâmiyetlerini gizli tutuyorlar idi. Bu sebeple Sa'd hakiki durumu o an için bilmiyordu. Hadd-i zâtında Sa'd müslümanların yedincisidir.

«Ben müslümanların üçte biri olarak...» sözüne gelince, bu da çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Şöyle ki, Sahih-i Buharî'nin Ebû Bekr'in fazîleti hakkında açtığı babta «Ammar bin Yâsir (Radiyallahü anhümâ)'dan rivayet ettiği bir hadîste Ammâr demiştir ki:

«Ben Resûlullah'ı ilk gördüğümde, beraberinde müslüman olarak beş köle, iki kadın ve Ebû Bekir bulunuyordu. (Başka müslüman yoktu.)» Şarihler 5 kölenin şunlar olduğunu beyan ederler: Bilâl-i Habeşî, Zeyd bin Hârise, Âmir İbn-i Füheyre, Ubeyd ibn-i Zeyd ve Ebû Fükeyhe'dir. Bazı siyer kitabları Fükeyhe yerine Şokran'ı gösterirler. İki kadın ise Hz. Hadîce ile Ümm-i Eymen, veya Sümeyye'dir. Şu duruma göre:

Hz. Sa'd'ın 3'üncü müslüman oluşu, erkek, bâliğ ve hür olarak müslüman olanların üçüncüsü şeklinde yorumlanabilir ki: Bi-

rincisi Resûl-i Ekrem, ikincisi E b û B e k r ve üçüncüsü S a ' d olmuş olur. Müslümanların gizli bir cemiyet halinde ilk zamanlarda yaşamış olması dolayısı ile S a ' d ' ın yalnız bir aracısı olan E b û B e k r ' i ve Peygamberi tanımış olması ve diğerlerinden haberdar olmayışı kuvvetle muhtemeldir. S a ' d ' m, 3 kişi derken Peygamber'in dışında E b û B e k r ve H a t î c e ' yi, bir de kendisini hesaplamış olması da muhtemeldir. Diğer taraftan 5 köle ve E b û B e k r 6 kişi hesaplanırsa S a ' d yedinci müslüman olmuş olur. Hangi şekilde yorumlanırsa yorumlansın H z . S a ' d ilk müslümanlardan ve büyük mücahidlerdendir. Allah cümlesinden râzi olsun ve bizleri şefâatlarına nâil eylesin.

(فَضَائِلُ الْعَشَرَةِ رضي الله عنهم)

AŞERE-İ MÜBEŞŞERE (Radiyallahü anhüm)'ÜN FAZİLETLERİ

١٣٣ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . ثنا صَدَقَةُ بْنُ الْمُثَنَّى أَبُو الْمُثَنَّى النَّخَعِيُّ ، عَنْ جَدِّهِ رِيَاحِ بْنِ الْحرِثِ ، سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَاشِرَ عَشَرَةٍ : فَقَالَ « أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ ، وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ ، وَسَعْدٌ فِي الْجَنَّةِ ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ فِي الْجَنَّةِ » فَقِيلَ لَهُ : مَنِ التَّاسِعُ ؟ قَالَ : أَنَا .

133) ... Saîd bin Zeyd *(Radiyallahüanh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Aşere-i Mübeşşere'nin 10'uncusu idi. Çünkü:

«Ebû Bekr Cennettedir, Ömer Cennettedir, Osman Cennettedir, Ali Cennettedir, Talha (bin Ubeydillah) Cennettedir, Zübeyr Cennettedir, Sa'd (bin Ebi Vakkas) Cenettedir ve Abdurrahman (bin Avf) Cennettedir.» buyurdu.

Râvi Riyah bin el-Hâris diyor ki Saîd bin Zeyd'e «dokuzuncu zât kimdir?» diye soruldu. O da «dokuzuncu benim» diye cevap verdi.»

İ Z A H I

Aşere-i Mübeşşere (= Cennetle müjdelenmiş olan 10 sahabî)'nin faziletine dair olan bu hadiste görüldüğü gibi 9 sahabî'nin ismi geç-

miştir. E b û U b e y d e zikredilmemiştir. Bunu takip eden hadiste de E b û U b e y d e ' nin ismi geçmediğine göre musannif, burada Aşere-i Mübeşşere'nin çoğunun fazileti hakkında vârid olan 2 hadisi rivayet etmek istemiş olur. Hadiste bu zâtların Cennetlik olduğu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından müjdelenmiş olduğu için onlara «Aşere-i Mübeşşere» ismi verilmiştir.

١٣٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ حُصَيْنٍ ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ؛ قَالَ : أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ « اثْبُتْ حِرَاءُ ! فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ » .

وَعَدَّهُمْ : رَسُولُ اللهِ ﷺ ، وَأَبُو بَكْرٍ ، وَعُمَرُ ، وَعُثْمَانُ ، وَعَلِيٌّ ، وَطَلْحَةُ ، وَالزُّبَيْرُ ، وَسَعْدٌ ، وَابْنُ عَوْفٍ ، وَسَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ .

TERCEMESİ

134) ... Saîd bin Zeyd *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi : Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şunu buyurduğunu şüphesiz işittiğime şehadet ederim, demiştir :

— Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) arkadaşları ile Hirâ dağı üstünde bulunduğu sırada dağ deprendi. Bunun üzerine Resûlullah dağa hitâben :

Uslu dur ey Hira! Çünkü senin üstünde ancak Peygamber veyâ Sıddik (= çok dürüst) veyâ şehid bulunur. (Başka kimse bulunmaz)» buyurdu ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onları şöyle saydı : Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, İbn-i Avf ve Saîd bin Zeyd. (Radiyallahü anhüm.)

İZAHI

H i r â dağı M e k k e civarındadır. Resûl-i Ekrem Peygamber olmadan evvel bu dağa çıkar, oradaki meşhur mağarada Allah'a ibâdet ederdi. S i n d î diyor ki : «Oradaki E b û B e k r - i S ı d d î k ' dan sonra anılan bütün zâtlar şehîd olarak vefat etmişlerdir.

Yalnız Sa'd İbn-i Vakkas, Medîne'ye yakın Akîk köyünde vefat etmiş ve Bakî denilen Medîne mezarlığına defnedilmiştir. Bu itibarla Sa'd da Ebû Bekr gibi **«Sıddîk»**ın şümulüne girer, denilebilir. Zirâ **«Sıddîk»** ismi genellikle; Ebû Bekr için kullanılmakla beraber mâna itibari ile ona münhasır değildir. Nitekim 120 nolu hadîste Hz. Ali: **«Sıddîk-ı Ekber benim»** demiştir. Yâhut da **«Şehîd»**den murad şehîdlerin sevabına erişendir, diye yorum yapılabilir.

Sahih-i Buharî'nin, Ebû Bekr'in fazileti bahsinde Enes bin Mâlik'ten rivayet ettiği bir hadîste de şöyle buyuruluyor:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir ara Ebû Bekir, Ömer, ve Osman** (Radiyallahü anhüm) **ile birlikte Uhud dağına çıkmıştı. Orada iken Uhud dağında bir deprem vuku buldu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:**

— Ey Uhud dur! Çünkü senin üstünde bir Peygamber, bir Sıddîk (çok doğru) **ve iki şehîd vardır»** buyurdu.

Uhud dağı Medîne'nin şimalinde bir dağdır. Uhud savaşı bu dağın eteğinde cereyan etmiştir. Resûl-i Ekrem Tebûk seferinden dönerken Uhud'u görünce:

«İşte dağcağız, o bizi sever, biz de onu severiz.» sözü ile bu dağa büyük şeref vermiştir.

Her iki hadîsin sıhhatında şüphe yoktur. Uhud dağı Medîne'de ve Hirâ dağı da Mekke'de olduğuna göre bu olayın iki defa vuku bulduğunu kabul etmek neticesine varılır.

(فَضْلُ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ رضي الله عنه)

EBÛ UBEYDE B. CERRÂH (Radiyallahü anh)'IN FAZİLETİ

١٣٥ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ. جَمِيعًا عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ، عَنْ حُذَيْفَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ، لِأَهْلِ نَجْرَانَ «سَأَبْعَثُ مَعَكُمْ رَجُلًا أَمِينًا، حَقَّ أَمِينٍ». قَالَ: فَتَشَرَّفَ لَهُ النَّاسُ. فَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ.

TERCEMESİ

135) ... Huzeyfe İbn-i Yemân *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Necrân ehline buyurdu ki:

«Ben hakkıyla güvenilen ve itimada lâyık bir adamı sizlerle göndereceğim!» Bu söz üzerine Sahabîler (bu **yüce emniyete kimin mazhar olacağını anlamak için) intizar etmeye başladılar. Biraz sonra Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ebû Ubeyde bin el-Cerrah'ı (onlarla) gönderdi.»**

١٣٦ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ آدَمَ. ثنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِأَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ «هٰذَا أَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ».

TERCEMESİ

136) ... Abdullah (İbn-i Mes'ûd) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Şüphesiz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Ebû Ubeyde bin el-Cerrah'ı göstererek onun hakkında:**

«İşte bu adam, İslâm ümmetinin eminidir» buyurdu.

İKİ HADİSİN İZAHI

Necrân; Yemen tarafında ve Mekke'ye **7 konak mesafede bir şehirdir. Halkı hıristiyan idi. Aralarında yahûdiler de var idi.** Yahûdi olan Yemen Meliki Ebû Nuvâs, hıristiyan-

---

Said bin Zeyd (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Said b. Zeyd Adevîdir. Cennetle müjdelenmiş olan 10 zattan birisidir. İlk muhacirler kafilesi ile hicret etmiştir. Bedir savaşından başka bütün savaşlara katılmıştır. Buharî, Bedir ehli arasında Hz. Said'i de zikretmiş ise de; hadis ve Tabakat müelliflerinin çoğu Bedir'de bulunmadığını yazarlar. Kendisinden 38 hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan 2 hadisi Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Ayrıca Buharî bir hadisini almıştır. Kuvvetli rivayetlere göre kendisi Bedir savaşına katılmadığı halde Peygamber (S.A.V.) tarafından kendisine bir sehim ayrıldığı müteaddit yollarla rivayet edilmiştir. Vâkidî, onun Akik mevkiinde hicrî 51. yılında vefat ettiğini ve cenazesinin Medine'ye nakledildiğini bildirmiştir. (R.A.)

ları baskı ile kendi dinine döndürmek istedi. Direnenlere işkence yapmak için hendekler kazdırıp onları bu hendekler içinde yakmak suretiyle cezalandırdı. **Kur'an-ı Kerîm** bu zâlimlere A s h â b - ı U h d û d (= uzun hendekler sahibleri) ismini veriyor. Ve B u r û ç sûresinin 4 - 7'nci âyetlerinde bu feci olayı zikrediyor.

İ b n - i S a ' d ' ın beyanına göre; Resûl-i Ekrem N e c r â n hıristiyanlarına yazdığı bir mektup ile onları M e d î n e ' ye dâvet ediyor. Bu dâvet üzerine emirleri A b d ü l m e s i h Â k i b ' in başkanlığında 14 kişilik bir hey'et M e d î n e ' ye geliyor. Hey'et içinde en büyük bilginleri E b ü ' l - H â r i s A l k a m a ile S e y y i d E y h e m de var idi. Bunlar Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıktılar. Selâmlaşmadan sonra İslâma dâvet edildiler. Fakat hey'et İslâmiyete girmeyi kabul etmedi. Resûl-i Ekrem onlara Kur'an okudu. İ s a (Aleyhisselâm) hakkında uzun konuşmalar ve tartışmalar oldu. Buna rağmen bir türlü hakkı kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara :

«Benim tebliğimi kabul etmiyorsunuz, gidiniz! Âilenizle geliniz, sizinle mulâana (71) edelim» buyurdu. Mulâana teklifi ve uygulaması Âl-i İmrân sûresinin 61'inci âyetinde meâlen şöyle bildiriliyor:

«İsa'nın Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuna dair sana ilim geldikten sonra onun hakkında kim seninle münâkaşaya kalkışırsa şöyle de :

Ebû Ubeyde (R.A.)'nin Hâl Tercemesi

Ebû Ubeyde Âmir bin Abdillah bin Cerrâh'tır. Nesebi Resûl-i Ekrem'in nesebi ile Fihr'de birleşir. Anası Ümeyye bintü'l-Hâris'dir. Ebû Ubeyde'nin babası Bedir savaşında kâfir olarak ölmüştür. Rivayete göre Kureyş tarafından savaşa katılan babasını Ebû Ubeyde kendisi öldürmüştür.

Ebû Ubeyde büyük mücahidlerdendir. Bütün savaşlara Peygamber (S.A.V.)'in emrinde cesaretle döğüşmüştür. Peygamberin vefatından sonra Ebû Bekir ve Ömer'in hilâfetleri zamanında vuku bulan Şam fetihlerindeki hizmetleri ise; pek büyüktür. Bu savaşlarda bazen kumandan bazen de Halid bin Velid'in emrinde çarpışmıştır. Aldığı yerlerde halka karşı uyguladığı adalet ve gösterdiği şefkat bölge sâkini o zamanki Hıristiyan ve Bizanslıları hayran bırakmıştır.

Cennetle müjdelenmiş olan 10 zattan olan Ebû Ubeyde'nin 14 hadisi bulunup Müslim yalnız bir tanesini rivayet etmiştir. Kendisinden Câbir, Ebû Ümame ve Abdurrahman bin Ğanem hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Halife Hz. Ömer'in devrinde o, Şam vâlisi iken Hicrî 18. yılda çıkan taunda vefat etmiştir. Cenaze namazını Muaz bin Cebel kıldırmıştır. Kabri Amtâ köyü yakınındadır.

(71) Mülaane : karşılıklı lânet etmektir. Lânet Allah'ın rahmetinden uzaklık demektir. Mülaane edenler yek diğerinin Allah'ın rahmetinden uzak kalması için beddua ederler.

Geliniz oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, bizleri ve sizleri çağıralım, sonra hepimiz dua edip yalvaralım da Allah'ın lânetini yalancıların üzerine okuyalım.»

Hey'et teklif edilen mülâaneden de çekindi ve N e c r â n ' lılar cizye vermeye rızâ gösterdiler.

B u h a r i ' nin yine H u z e y f e (Radiyallahü anh)'den naklettiği hadis metni daha geniştir. B u h a r i «Kıssatü Ehl-i Necrân» başlığı altında zikrettiği hadis uzundur. Baş kısmında N e c r â n ' ın iki liderinin Peygamber'e gelişleri ve mülâana etmemeyi kararlaştırdıkları anlatılıyor. Daha sonra buyuruluyor ki :

" N e c r â n ' ın iki başkanı Peygamber'e gelerek :

— (Hıristiyan kalacağız. Fakat) bizden istediğin vergiyi ödiye-

---

Abdulah İbn-i Mes'ûd'un Hâl Tercemesi

Künyesi Ebû Abdirrahman olup Hüzeli'dir. İlk müslümanlardandır. Hatta müslümanların öncüsü olduğu rivayet edilmiştir. Anası Ümm-i Abd'e izafeten İbn-i Ümm-i Abd künyesi ile tanınmaktadır.

İbn-i Mes'ûd bütün savaşlarda Peygamber'e refakat etmiştir. Devamlı surette Peygamber'in beraberinde bulunduğu için Kur'an kıraatı ve fıkhî bilgide üstün bilgiler almıştır.

İbn-i Mes'ud, doğrudan doğruya ve bizzat Resûlullah (S.A.V.)'den 70 sure-i celileyi hıfz etmiştir. O'nun kıraattaki üstünlüğü şu hadisle ortaya konuluyor : Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki :

«Kim yeni indiği gibi Kur'an'ı kıraat etmek isterse İbn-i Ümmi Abd'ın okuyuşu üzerinde okusun.» Tezkiretü'l-Huffaz.

Hz. Ömer (R.A.) halife iken Ammar b. Yâsir ve Abdullah İbn-i Mes'ûd'u Kûfe'ye gönderdiğinde, Kûfe halkına hitâben yazdığı bir mektupta aynen şöyle diyordu :

«Size Ammar İbn-i Yasir'i Emir, İbn-i Mes'ûd'u öğretmen ve vezir olarak gönderiyorum. Bunlar Ashabın ehl-i Bedir'den iki yüce şahsiyetleridir. Bunlara iktida ediniz, emirlerine uyunuz. Bunları göndermek ile sizi kendi nefsime tercih ettim...»

Büyük bilginlerden olduğu herkesçe bilinen İbn-i Mes'ûd, az hadis rivayet ederdi. Bu da hadis metinleri hususundaki titizliğinden ve üstün takvasından ileri gelirdi. Resûlulah (S.A.V.)'a devamlı refakatı, kuvvetli hafızası ve üstün ilmine rağmen hadis rivayetindeki titizliği sebebi ile kendisinden yalnız 840 hadis rivayet edilmiştir. Bundan 120 hadisi Buhari ve Müslim kısmen beraber ve kısmen ayrı rivayet etmişlerdir. Sahabilerden ve Tabiinden tanınmış bir çok zat kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.

Irak fıkhı, Hz. Ali'nin hükümleri ve fetvaları ile kadı Şüreyh'in verdiği hükümler yanında İbn-i Mes'ûd'un fetva ve mervilerine dayanır, denilebilir.

İbn-i Mes'ûd'un menakıb ve faziletleri ciltleri doldurur. Eğer bunları gereği kadar yazmaya girişirsek yüzlerce sahife doldurmak gerekecektir. Bu kadarla iktifa edelim.

İbn-i Mes'ûd, bir rivayete göre, h. 33 yılında Medine'de 60 küsur yaşında iken vefat etmiştir. Allah, cümlesinden razı olsun.

ceğiz! Ancak bizimle itimada şayan bir memur gönderiniz! Göndereceğiniz zât muhakkak emîn olsun, dediler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de:

— **«Ben şüphesiz, hakkıyle emîn ve itimada lâyık bir kişiyi gönderirim»** buyurdu. Peygamber'in bu sözü üzerine Sahabiler (anılan emniyet ve itimad kime âid olacak diye) beklediler. Bundan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Kalk yâ Ebâ Ubeyde bin Cerrah!» buyurdu. Ebû Ubeyde ayağa kalkınca da Peygamber onu göstererek:

«İşte bu gördüğünüz sîmâ İslâm ümmetinin emînidir» buyurdu."

İbn-i Sa'd'in beyânına nazaran yapılan antlaşmaya göre Necrân halkı yılda 2 bin kat elbise, 80 dirhem nakid verecektir; Yemen'de bir karışıklık olursa Necrân'lılar emaneten zırh, kargı, at ve deveden otuzar âdet vereceklerdi. Bu antlaşma Hz. Ömer (Radıyallâhü anh)'in hilâfeti zamanına kadar yürürlükte kaldı. Hz. Ömer (Radiyallahü anh) devrinde Arab yarımadası gayr-i müslimlerden temizlenince bunların emlâk ve arazilerinin normal bedelleri verilerek Küfe civarında yine Necrân adı verilen bir yere nakledildiler.

(فَضْلُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه)

HZ. ABDULLAH B. MES'ÛD (Radiyallahü anh)' IN FAZÎLETİ

١٣٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ ، عَنِ الْحٰرِثِ، عَنْ عَلِيٍّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَوْ كُنْتُ مُسْتَخْلِفًا أَحَدًا عَنْ غَيْرِ مَشُورَةٍ ، لَاسْتَخْلَفْتُ ابْنَ أُمِّ عَبْدٍ » .

TERCEMESİ

137) Ali (bin Ebî Talib) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir.

«Eğer (Ashâbım ile) istişare etmeksizin bir kimseyi kendime halife seçseydim, İbn-i Ümm-i Abd'i seçerdim.»

İZAHI

Ümm-i Abd, Abdullah'ın anasının ismi olduğu için Abdullah'a İbn-i Ümm-i Abd künyesi verilmiştir.

Hadis, A b d u l l a h İ b n - i M e s ' û d ' un Resûl-i Ekrem nezdindeki değerini belirtir. Bâzı hadîs âlimleri : «Buradaki halifeden maksad, müslümanların başkanı değildir. Çünkü hakikî mânadaki halifenin K u r e y ş ' ten olması gerekliliği nassla sabittir. İ b n - i M e s ' û d ise K u r e y ş ' ten değildir. Bu sebeple halifeden murad, muayyen bir ordu kumandanı veya belirli bir kısım işlerde yâhut bir bölgede idare âmiri demektir, demişlerdir.» S i n d î bu yorumu naklettikten sonra diyor ki : «Bence Resûl-i Ekrem'in maksadı hakikî mânadaki Halife olabilir. Halife'nin K u r e y ş ' ten olmasına dair bir ilâhî emir olmadan önce İ b n - i M e s ' û d ' un ilmî liyâkatı, isabetli görüşleri, üstün idarecilik kabiliyeti ve sayısız meziyetleri dolayısı ile Peygamber (Sallallahû Aleyhi ve Sellem) efendimiz O'nu hilâfete liyâkatlı görmüş, bu sözü söylemiş ve bilâhare Halife'nin K u r e y ş ' ten olması hükmü gelmiş olabilir. Diğer taraftan şu maksadın ifade edilmek istenmesi de muhtemeldir : Kişinin halife seçilebilmesi için bulunması gerekli her türlü olgunluk ve dolgunluk İ b n - i M e s ' û d ' de mevcuttur. Bu durum bilindiği için böyle bir tayine gidilmiş olsaydı istişareye lüzûm yoktu. Çünkü yapılacak istişareden gaye, bu liyakat ve kemalâtın olup olmadığının tesbitidir. Ama K u r e y ş ' ten olmadığından halifelik için aranan bir niteliğinin olmayışı ve bu sebeple halife olamayışı başka bir husustur.»

١٣٨ — حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ. ثنا يَحْيَى بْنُ آدَمَ. ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زِرٍّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ بَشَّرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ غَضًّا كَمَا أُنْزِلَ، فَلْيَقْرَأْهُ عَلَى قِرَاءَةِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ».

T E R C E M E S İ

138) ... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Ebû Bekir ve Ömer *(Radiyallahü anhümâ)* kendisini Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şu buyruğu ile müjdelediler :

«Kim, yeni indiği gibi Kur'an'ı okumağa heves ederse, İbn-i Ümm-i Abd'in kıraatı üzerine onu okusun.»

İ Z A H I

İlk Müslümanlardan ve bir rivayete göre 6'ncı müslüman olan İ b n - i Ü m m - i A b d (Radiyallahü anh) müslüman olur olmaz hemen Peygamber'e hizmet etmeye başlamış, bütün savaşlara

katılmış, hazerde ve seferde ondan ayrılmamıştır. Böylece daima Efendimizin sohbetinde bulunduğu için fıkıhta ve Kur'an-ı Kerim kıraatı hususunda en yüksek mevkii ihraz etmiştir. Kelimelerin zabtına ve rivayetin iyice alınmasına âzami titizlik ve önem göstermiştir. Bizzat Resûl-i Ekrem'in mübârek ağzından 70 sûre hıfzetmiştir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun hâfızlık ve kıraat husundaki mahareti ve ehemmiyet verişini zaman zaman takdir ederlerdi. Hadis de bu takdirin bâriz bir örneğidir.

Hadis metninde geçen «Ğadd» kelimesi: lügatta tab taze ot, yeni yağan ve hiç değişmeyen yağmur, hurmanın çiçek yerinde çıkan yeni tomurcuk, yeni doğan buzağı vesair mânalara gelir. Burda da «taze ve yeni» mânasınadır.

İbn-i Ümm-i Abd'in kırâatından maksad, onun kırâat yolu ve okurken takındığı tavırdır. Yâhut da Peygamber'in huzurunda bir ara okumuş olduğu Nisâ sûresinin başından 41. âyete kadar olan parçadır.

١٣٩ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سُوَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذْنُكَ عَلَيَّ أَنْ تَرْفَعَ الْحِجَابَ وَأَنْ تَسْمَعَ سِوَادِي حَتَّى أَنْهَاكَ » .

TERCEMESİ

139) ... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* kendisine şöyle buyurmuştur:

«(Ey Abdullah) Ben seni men edinceye kadar (müsâade almadan) odamın kapısının örtüsünü kaldırabilir ve sırrımı işitebilirsin!»

İZAHI

Müslim'in Selâm kitabının 6'ncı babına aldığı hadisin metni şöyledir:

آذَنُكَ عَلَى أَنْ تَرْفَعَ الْحِجَابَ وَأَنْ تَسْمَعَ سِوَادِي حَتَّى أَنْهَاكَ

= «Ben seni men edinceye kadar kapımın örtüsünü kaldırman ve sırrımı işitmen için sana izin veriyorum.»

M ü s l i m ' in bazı nushalarında «Tesmaa = işitmen» fiili yerine «Testemia = dinlemen» fiili bulunuyor. Tabii Resûlullah'ın sırrını dinleyebilmek, işitebilmekten daha önemlidir.

Metinde geçen «Sivad» kelimesi lûgatta karaltı, kalıb ve şahıs anlamına gelir. Bu kökten alınan müsâvede: iki şahsın baş başa verip gizli konuşmalarıdır. Burada «Sivâd» ile sır mânasının kasdedildiği hususunda âlimler ittifak halindedirler.

Hadis, İ b n - i M e s ' û d (Radiyallahü anh)'ın Peygamber'in yanındaki itibar ve itimadını bildirmektedir.

E s v e d b i n Y e z i d e n - N a h a i diyor ki: E b û M û s a e l - E ş ' a r i ' den şöyle işittim: Ben ve kardeşim Y e m e n ' den M e d i n e ' ye geldiğimizde Peygamber'in durum ve davranışlarını tetkik etmek üzere bir süre bekledik. En çok vâkıf olduğumuz husus İ b n - i M e s ' û d ' un Resûlullah'ın hane halkından birisi olmasıdır. Çünkü Resûlullah'ın huzuruna daima İ b n - i M e s ' û d ile anası Ü m m - i A b d ' in girdiğini görüyorduk.

İ b n - i M e s ' û d , Peygamber'in odasına girer, ayakkabısını giydirir, beraberinde ve gerektiğinde önünde yürürdü. Peygamber, boy abdestini aldığı zaman İ b n - i M e s ' û d O'nu beklerdi.

M ü s l i m şârihi N e v e v i der ki: Bu hadis, bir eve girmenin serbest olduğuna dair görülen alâmete dayanarak; oraya girmenin câiz olduğuna delâlet eder. O halde büyük devlet adamları olsun, başka kimseler olsun, yanlarına girmenin muayyen kişiler, zümreler veya bilumum halk için serbest olduğunu gösterir bir belirti bulunduğu takdirde bu belirtiye dayanarak izin istemeden onların yanına girmek câizdir. Keza; kişi; hizmetçileri, köleleri, cariyeleri, büyük çocukları ve ev halkı ile kendisi arasında böyle bir alâmet koyduğu zaman hüküm aynidir. Serbestlik alâmeti olunca izinsiz girilebilir. Aksi takdirde izin almadan odasına girilemez.

(فَضْلُ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رضي الله عنه)

HZ. ABBÂS B. ABDÜLMUTTALİB (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٤٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ . ثنا الأَعْمَشُ ، عَنْ أَبِي سَبْرَةَ
النَّخَعِيِّ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ؛ قَالَ : كُنَّا نَلْقَى

النَّفَرَ مِنْ قُرَيْشٍ، وَهُمْ يَتَحَدَّثُونَ. فَيَقْطَعُونَ حَدِيثَهُمْ. فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ،

فَقَالَ «مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَحَدَّثُونَ. فَإِذَا رَأَوُا الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي قَطَعُوا حَدِيثَهُمْ؛

وَاللهِ، لَا يَدْخُلُ قَلْبَ رَجُلٍ الْإِيمَانُ حَتَّى يُحِبَّهُمْ لِلَّهِ وَلِقَرَابَتِهِمْ مِنِّي».

في الزوائد: رجال إسناده ثقات. إلا أنه قيل: رواية محمد بن كعب عن العباس مرسلة.

TERCEMESİ

140) ... Abbâs bin Abdülmuttalib *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Kureyş'ten olan her hangi bir gurup, kendi aralarında konuşurken biz onlara rastladık. (Biz onların yanına varınca) konuşmalarını keserlerdi. Nihayet bu durumu Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e anlattık. Bunun üzerine Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Birbirleri ile konuşurlar da benim ehl-i Beytimden bir adamı görünce konuşmalarını kesen kavimlerin (bu) durumu nedir? Allah'a yemin ederim ki Allah için ve bana yakınlıkları için onları (Ehl-i Beytim'i) sevmedikçe kişinin kalbine iman girmez», buyurdu.

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun ravileri sıkadırlar. Ancak Muhammed bin Kâ'b'ın Abbâs (R.A.)'den rivayetinin mürsel olduğu söylenmiştir.

İZAHI

S i n d î diyor ki: H z . A b b a s ' ı n **«Biz onların yanına va-**

Hz. Abbas'ın Hâl Tercemesi

Abbas (R.A.)'ın künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Peygamber (S.A.V.)'den 2 veya 3 yaş büyük idi. İbn-i Ebi Hâtim'in rivayetine göre Abbas, Kureyş'in en cömerdi ve en şefkatlısı idi. Ebû Ömer'in dediğine göre isabetli ve güzel görüşlü idi. Cahiliyet devrinde Kureyş'in reisi idi.

Mescid-i Harâm'ın imaresi ve Sikâye işi Ebû Tâlib'den sonra ona âitti. Tarihçiler, onun ilk zamanlarda müslümanlığı kabul ettiğini, Resûl-i Ekrem'in müsaadesi ile İslâmlığını gizlediğini ve Mekke fethinde İslâmiyetini açıkladığını söylerler.

Hülâsa'nın beyânına göre; 35 hadisi vardır. Buharî ve Müslim O'nun bir hadisinde ittifak etmişler, ayrıca Buharî bir ve Müslim üç hadisini rivayet etmişlerdir.

Kendisinden hadis rivayet edenler: Oğulları Abdullah, Kesir ve Ubeydullah ile Âmir bin Sa'd'dır. Onun bir hayli faziletleri vardır.

Hicretin 32. yılı vefat etmiştir. İbn-i Sa'd, Abbas (R.A.)'ın 82 yıl yaşadığını söylemiştir.

Hz. Osman (R.A.) onun cenaze namazını kıldırmıştır. Baki mezarlığına defnedilmiştir. Allah kendisinden râzî olsun.

rınca konuşmalarını keserlerdi» sözünden maksadı: Kureyş, bize karşı beslediği öfke ve düşmanlıktan dolayı böyle hareket ederlerdi Halbuki, konuşmalarının konusu bizden gizli tutulması gerekli bir sır değildi, demek istemiş. Çünkü sırların gizli tutulması yadırganacak bir şey değildir.

Sindî'nin bu yorumu, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sert konuşması ile teyid buluyor. Zira; eğer öfke ve düşmanlık dolayısı ile değil de, sır olduğu için Kureyş, Ehl-i Beyt'ten birisini gördüğünde konuşmalarını kesmiş olsaydılar bundan dolayı Resûlullah, bu hallerini kınamaz ev Ehl-i Beyt'i sevmenin önemini belirtmezdi.

Sindî daha sonra diyor ki: Rivayete göre, Abbâs (Radiyallahü anh) öfkeli bir halde Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzuruna çıktı. Resûlullah, ona:

— **«Seni öfkelendiren şey nedir?»** diye sordu. Abbâs:

— **Bizimle Kureyş'in arasında ne var? bilmiyorum. Birbirine rastladıkları zaman muhabbet ve güler yüzle konuşurlar. Bize rastlayınca başka türlü davranırlar, diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **o derece öfkelendi ki mübarek yüzü kıp kırmızı oldu.»** Sonra da bu hadisi buyurdu. Sindî bunu söyledikten sonra hadisin Tirmizî (72) tarafından da rivayet edilerek sahih gösterildiğini nakleder.

Hadisin metninde geçen **«Allah için ve bana yakınlıkları için...»** cümlesinden çıkan istek aşağıya meâli alınan Şûrâ sûresinin 23'üncü âyeti ile teyid edilmiştir:

«... (Ey Resûlüm! Emirlerimi tebliğ etmekte olduğun kimselere) de ki: «Ben (bu tebliğ hizmetinden dolayı) sizden yakınlarımı sevmekten başka bir mükâfat istemiyeceğim...»

١٤١ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ الضَّحَّاكِ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ ، عَنْ صَفْوَانَ ابْنِ عَمْرٍو ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ الْحَضْرَمِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَمْرٍو ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ اتَّخَذَنِي خَلِيلًا كَمَا اتَّخَذَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا. فَمَنْزِلِي وَمَنْزِلُ إِبْرَاهِيمَ فِي الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُجَاهَيْنِ . وَالْعَبَّاسُ بَيْنَنَا مُؤْمِنٌ بَيْنَ خَلِيلَيْنِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لاتفاقهم على ضعف عبد الوهاب . بل قال فيه أبو داود : يضع الحديث .

وقال الحاكم : روى أحاديث موضوعة . وشيخه إسماعيل اختلط بأخرة . وقال ابن رجب : انفرد به المصنف

وهو موضوع . فإنه من بلايا عبد الوهاب . وقال فيه أبو داود . ضعيف الحديث .

TERCEMESİ

141) ... Abdullah bin Amr *(Radiyalalhü anhümâ)*'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz Allah, İbrahim (Aleyhisselâm)'ı halîl ittihaz ettiği gibi beni de halîl edindi. Bu sebeple kıyâmet günü Cennette benim yerim ile İbrahim'in yeri karşı karşıyadır. Abbâs da aramızda olup iki halîl arasında bir mü'mindir.»

İZAHI

Hadis, Hz. Abbâs (Radiyalahü anh)'ın Cennetlik makamının ne kadar yüksek olduğunu bildirir. O, Resûl-i Ekrem'in öz amcası ve İbrahim peygamberin sülâlesinden gelen bir torunu olduğu için Cennetteki makamı iki peygamber'in makamları arasında yer alır.

«Zevâid» sâhibi, bu hadisin senedinin zayıf olduğunu şöyle beyan eder:

Hadis âlimleri, râvi Abdülvahhab'ın zayıflığı hususunda ittifak etmişlerdir. Hattâ Ebû Dâvud, onun hadis uydurduğunu söylemiştir. El-Hâkim de o'nun mevzu hadisleri rivayet ettiğini söylemiştir. İbn-i Receb ise; bu hadisin yalnız İbn-i Mâceh tarafından alındığını, diğer sahih hadis kitaplarında yer almadığını, zira bu hadisin, Abdülvahhab'ın mevzu hadislerinden olduğunu ve Ebû Dâvud'un da Abdülvahhab'ın hadislerinin zayıf olduğunu söylediğini beyan eder.

Sahih-i Buharî'nin menkıbeler bölümünden Hz. Abbâs'ın fazileti için ayırdığı babta Enes (Radiyalalhü anh)'den rivâyet ettiğine göre kuraklık olduğu zaman Hz. Ömer yağmur duasını ederken Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs ile tevessül ederek:

«Allah'ım! Biz Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile sana tevessül ederdik. Sen de bize yağmur verirdin. Biz (Peygamber'den sonra) Nebimizin amucası (Abbas) ile sana tevessül ediyoruz. Bize yağmur ihsan eyle», diye dua ederdi. Onun duâsı hemen kabul olup yağmur verilirdi.

---

(72) Bak Tirmizi. Ebvabü-l'Menakıb. Babu Menakıbı-l'Abbas b. Abdulmuttalib. Hadis No: 3762

(فَضْلِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ ابْنَيْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنهم)

HZ. ALİ B. EBÎ TÂLİB'İN OĞULLARI HASAN VE HÜSEYİN (Radiyallahü anhüm)'ÜN FAZİLETİ

١٤٢ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِلْحَسَنِ « اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُ . فَأَحِبَّهُ وَأَحْبِبْ مَنْ يُحِبُّهُ » قَالَ : وَضَمَّهُ إِلَى صَدْرِهِ .

TERCEMESİ

142) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Hasan (bin Ali) için şöyle dua etti :

«Allah'ım! Gerçekten ben bunu seviyorum. Bunu, sen de sev ve bunu seveni de sev.» Ebû Hüreyre dedi ki: Ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onu bağrına bastı.

١٤٣ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي عَوْفٍ أَبِي الْجَحَّافِ ، وَكَانَ مَرْضِيًّا ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَحَبَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ فَقَدْ أَحَبَّنِي ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمَا فَقَدْ أَبْغَضَنِي » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

143) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Hasan ve Hüseyin'i seven kimse şüphesiz beni sevmiş olur. Ve onlara buğz eden kimse şüphesiz bana buğz etmiş olur» buyurdu.

Not : Zevâid'de hadisin senedinin sahih ve râvilerinin sıka olduğu beyan edilmiştir.

١٤٤ — حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي رَاشِدٍ ؛ أَنَّ يَعْلَى بْنَ مُرَّةَ حَدَّثَهُمْ أَنَّهُمْ خَرَجُوا

مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى طَعَامٍ دُعُوا لَهُ. فَإِذَا حُسَيْنٌ يَلْعَبُ فِي السِّكَّةِ. قَالَ: فَتَقَدَّمَ النَّبِيُّ ﷺ
أَمَامَ الْقَوْمِ، وَبَسَطَ يَدَيْهِ. فَجَعَلَ الْغُلَامُ يَفِرُّ هٰهُنَا وَهٰهُنَا. وَيُضَاحِكُهُ النَّبِيُّ ﷺ
حَتَّى أَخَذَهُ. فَجَعَلَ إِحْدَى يَدَيْهِ تَحْتَ ذَقَنِهِ، وَالْأُخْرَى فِي فَأْسِ رَأْسِهِ فَقَبَّلَهُ. وَقَالَ
«حُسَيْنٌ مِنِّي، وَأَنَا مِنْ حُسَيْنٍ. أَحَبَّ اللهُ مَنْ أَحَبَّ حُسَيْنًا. حُسَيْنٌ سِبْطٌ مِنَ الْأَسْبَاطِ».
حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ مِثْلَهُ.

في الزوائد: إسناده حسن. رجاله ثقات.

TERCEMESİ

144) ... Saîd bin Ebî Râşid *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Ya'la bin Murre *(Radiyallahü anh)* onlara: Kendileri (bir cemaat halinde Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* ile dâvet edildikleri bir yemeğe giderlerken; sokakta oynayan Hüseyin ile âniden karşılaşıldı. Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* beraberindeki cemâatın önüne geçti ve iki kolunu açtı. (Hüseyin'i yakalamak istedi) Çocuk ise yakalanmamak için şuraya buraya kaçıyordu. Resûlullah çocukla gülüşerek (onu kovalıyordu.) Nihayet onu yakaladı sonra bir elini çocuğun çenesinin altına diğer elini onun ensesine koydu bunun akabinde onu öptü ve şöyle buyurdu, demiştir:

«Hüseyin benden bir parçadır. Ben de Hüseyin'denim. Kim Hüseyin'i severse Allah da onu sevsin. Hüseyin'i Asbât (torunlar)'dan bir sıbt (torun)'dır.»

Ali bin Muhammed, Veki ve Süfyan'dan rivayet edilen ikinci bir sened ile aynı hadis bize (İbn-i Mâceh'e) intikal etmiştir.

Not: Zevâid'de hadisin senedinin hasen ve râvilerinin sıka olduğu beyan edilmiştir.

١٤٥ — حدثنا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ، وَعَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ.
ثنا أَسْبَاطُ بْنُ نَصْرٍ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ صُبَيْحٍ، مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ؛
قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ «أَنَا سِلْمٌ لِمَنْ سَالَمْتُمْ،
وَحَرْبٌ لِمَنْ حَارَبْتُمْ».

TERCEMESİ

145) ... Zeyd bin Erkam *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Ali, Fâtime, Hasan ve Hüseyin *(Radiyallahü anhüm)*'e hitaben şöyle buyurdu:

«Sizler, barış halinde bulunduğunuz kimse ile bende barış halinde olurum ve harp halinde bulunduğunuz kimse ile ben de harp halinde olurum.»

İZAHI

Hasan ve Hüseyin (Radiyallahü anhümâ)'nın menkıbelerinin çoğu müşterek olduğu için müellif bu iki zâtın faziletine dair hadisleri bir başlık altında topladı.

Müslim, ilk hadisi 4 sened ile Sahîh'inde rivâyet etmiştir. Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyet ettiği metinlerden birisi biraz uzuncadır. Bu rivâyet şöyledir:

Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir kere) gündüz bir ara (evinden) çıkıp ne o bana, ne de ben ona bir şey söylemiyerek Kaynuka' çarşısına varıncaya kadar (yürüdü.) Sonra dönüp Fâtime (Radiyallahü anhâ)'nın evinin önünde bir kenara oturdu ve (Hz. Hasan'ı kasdederek):

— Küçük! Orda mısın, küçük orda mısın? diye sordu. Fâtime (Radiyallahü anhâ) çocuğun hemen evden çıkmasını biraz durdurdu. Bu esnâda ya çocuğu giydiriyordu, yâhut saçını başını yıkayıp tarıyordu, sanıyorum. Sonra çocuk koşarak geldi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) çocuğu kucakladı ve öptü. Daha sonra:

«Allah'ım! Sen bu çocuğu sev, bunu seveni de sev.»"

Müslim'in şârihi Nevevî, bu hadisi açıklarken ondan istifade edilen hususları şöyle sıralar:

Çocukları iyi giyindirmenin, temizlemenin, saçlarını taramanın, özellikle büyük adamların yanına gidecekleri zaman üst ve başlarının tertemiz tutulmasının müstehap olduğu,

Peygamber'in çarşıya gidip dolaşması, Fâtime'nin evinin önünde bir tarafa oturması, çocukla şakalaşması ve onu kucaklaması ile Peygamber'in yüce bir tevâzua sahip olduğu,

Resûl-i Ekrem'in ahlâkı ile ahlâklanmak durumunda olan mü'minlerin bu örnek tavâzudan ders alması için ışık tuttuğu,

Çocukları öpmek, kucaklamak ve onlarla şakalaşmanın müstehap olduğu anlaşılıyor.

Erginlik çağına varmış olan iki erkeğin kucaklaşması ve birbirinin boynuna sarılması mes'elesi husûsunda ise âlimler arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

Muhammed İbn-i Sirîn, Abdullah İbn-i Avn, Ebû Hanife ve Muhammed, kucaklaşmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Bunların delili Tirmizî'nin rivâyet edip Hasen olduğunu söylediği Enes bin Mâlik'in hadîsidir. Hz. Enes diyor ki: Bir adam, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

— **Biz müslümanlardan birisi mü'min kardeşine veya bir dostuna rastlayınca ona hürmeten eğilmeli midir?** diye sordu. **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«Hayır! (eğilmemelidir.)»** diye cevap verdi. **Adam:**
— **Onu kucaklayıp öpmeli midir?** diye sorunca **Resûlüllah:**
— **«Hayır», diye cevap verdi. Bu defa soru sahibi:**
— **Musafaha (tokalaşma) etmeli mi? dedi. Resûlullah:**
— **«Evet», diyerek musafahayı uygun buldu.**

Diğer tarafta Şa'bî, Ebû Miclez, Lâhık bin Humeyd, Amr İbn-i Meymûn, Esved İbn-i Hilâl ve Ebû Yûsuf, kucaklaşmada bir beis yoktur, demişlerdir. Bu görüş Hz. Ömer'den de nakledilmiştir. Onların delili şu hadîstir:

"Ca'fer bin Ebî Tâlib demiştir ki: Biz Habeşistan'dan döndüğümüzde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **beni kucakladı."** Bu hadîsin de râvileri tamamen sıka'dır. Tahâvî: Bir çok sahâbî'nin bir biriyle kucaklaştıklarını rivâyet ederek onların bu hareketleri kucaklaşmanın mübahlığı hakkında Peygamber'den rivâyet edilen hadîslerin kucaklaşmasının yasaklanmasına dâir olan hadîslerden sonra olduğuna delâlet eder, diyor. İki erkeğin giyinmiş kuşanmış vaziyette iken kucaklaşması Hanefî mezhebine göre câizdir.

Kitabü'l-Edeb'de inşaallah bu hususta daha geniş izahat verilecektir.

Sahîh-i Müslim'in Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği ve yukarıya tercemesini aldığımız hadiste Peygamber'in Hüseyin'i öptüğü bildiriliyor. İbn-i Mâceh'in Ya'lâ bin Mürre'den rivâyet ettiği 144 nolu hadiste de aynı durum belirtiliyor.

H a n e f î mezhebinin büyük fıkıhçılarından olan E b û ' l - L e y s - i S e m e r k a n d î «Camiu's-Sağîr» şerhinde öpme mes'elesini şöyle izah etmiştir:

Öpmek; ta'zim, şefkat, rahmet, şehvet ve mahabbet için olmak üzere 5 çeşittir.

1) Ta'zim için öpmek: Mü'min'in saygı değer gördüğü zatların elini öpmesi gibi.

2) Şefkat için öpmek; çocuğun kendi baba ve anasını öpmesi gibi.

3) Merhamet için öpmek; Baba ve ananın kendi çocuğunun yanağını öpmesi gibi.

4) Şehvet için öpmek; kişinin eşinin ağzını öpmesi gibi.

5) Mahabbet için öpmek, kardeşlerin birbirlerinin yanağını öpmesi gibi.

Bazı fıkıh âlimleri bu çeşitlere dinî öpmek çeşidini de ilâve etmişlerdir. Bu da H a c e r - i E s v e d ' i öpmektir.

Öpmenin cevâzı hususunda bir çok hadîs varid olmuştur. Ancak bu hadisler saygı ve ikram için olan öpme çeşitleri ile yorumlanmıştır. Şehvet maksadı ile olursa câiz değildir. Yalnız zevc ve zevce hakkında mubahtır.

Hadîste geçen «Hasan ve Hüseyin'i seven..» cümleleri Resûl-i Ekrem ile torunları arasında ittihad ve bütünlüğü ifade eder. Peygamber'in birer parçası oldukları için onları sevmek Peygamberi sevmek oluyor. Ve onlara buğzetmek Peygamber'e buğzetmek sayılıyor. S i n d î bu hadîsi açıklarken diyor ki: Hadis, H a s a n ve H ü s e - y i n ' i sevmenin farz olduğunu, onsuz imanın tamamlanmadığını belirtiyor. Çünkü Peygamber'i sevmenin hükmü budur. Peygamber'i sevmek de onları sevmekle kayıtlanmıştır. Kişi, onları sevmedikçe Peygamber'i sevmiş sayılamaz.

144 nolu hadîste geçen «Hüseyin bendendir. Ben de Hüseyin'denim», ifadesi ile Resûl-i Ekrem, kendi zâti ile H ü s e y i n arasındaki ittihad, birlik ve bütünlüğü kasdediyor. Bir vücud halinde bulundukları için her birisi diğerinin bir parçasıdır, denilebilir.

Hadîsteki «Hüseyin Asbât'tan bir sıbt'tır» cümlesinde geçen sıbt:

torun demektir. Bu cümle, Peygamber ile H ü s e y i n ' in yek vücûd olduğunu teyid için kullanılmıştır. Bu cümlenin, H ü s e y i n ' in Resûl-i Ekrem'e torun olmaya lâyık ve takdire şayan bir şahsiyet olduğunu beyan etmek için getirilmiş olduğu muhtemeldir.

Sıbt: Kabile mânasında da kullanılmıştır. Burada bu mânanın murad olduğunu söyleyenler de vardır. Buna göre maksad, Hz. H ü s e y i n ' in neslinin devam edip çoğalacağını bildirmektir.

Sıbt: Ümmet anlamında da kullanılmıştır. Burada bu mâna da düşünülebilir. Yani Hüseyin hayır sıfatlarının tümünde kemale erdiği için kendi başına bir ümmettir. Nitekim N a h l süresinin 120'nci âyetinde Cenâb-ı Allah İ b r a h i m (Aleyhisselâm)'in bir ümmet olduğunu şöyle beyan buyurmuştur:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

= **«Şüphesiz İbrahim hak dine yönelen, Allah'a itaata devam eden, bütün hayırlı vasıfları şahsında taplıyan bir ümmet idi. Hiç bir zaman Allah'a ortak koşanlardan olmadı.»**

Râvî Y a ' l a b i n M ü r r e e s - S a k a f i E b ü ' l - M ü r a z i m Sahabîdir. İ b n - i S i y â b e künyesi ile tanınmıştır. H u d e y b i y e ve H a y b e r seferinde bulunmuştur. Kendisinden bir miktar hadîs rivayet edilmiştir. Râvileri, oğulları A b d u l l a h ve O s m a n ' dır. (73)

(فَضْلُ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ)

AMMÂR B. YÂSİR (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٤٦ — حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَا: ثنا وَكِيعٌ. ثنا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ، عَنْ هَانِئِ بْنِ هَانِئٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ. فَاسْتَأْذَنَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «ائْذَنُوا لَهُ. مَرْحَبًا بِالطَّيِّبِ الْمُطَيَّبِ».

T E R C E M E S İ

146) ... Ali bin Ebî Tâlib *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi demiştir ki: Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in ya-

(73) Hulâsa sah. 438

nında oturuyordum. Ammâr bin Yâsir huzura çıkmak için (kapıda) izin istedi. Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Ammâr'a (içeri girmesi için) izin veriniz! Tayyib (= aslında güzel olan ve) Mutayyab (= daha da güzelleştirilen Ammâr)'a merhaba!»

İ Z A H I

Hadisin metninde geçen «Tayyib» güzel, iyi, tatlı ve lezzetli mânalarında kullanılır. Metindeki «Mutayyab» ise: güzelleştirilmiş, iyi kılınmış, tatlı yapılmış ve lezzetli edilmiş anlamlarına gelir. Sindî bu hadisin izahında diyor ki: A m m â r için «Tayyib ve Mutayyab» sıfatları kulanılmış olduğu için bana öyle geliyor ki A m m â r'ın doğuştan istikamet ve selâmet gibi güzel meziyetler üzerine yaratılmış olduğu ve sonra K u r'an ve Hadîs ilmi ile daha da güzelleştirilmiş olduğu muraddır.

١٤٧ – حدّثنا نصرُ بنُ عليٍّ الجهضميُّ . ثنا عثّامُ بنُ عليٍّ ، عنِ الأعمشِ ، عن أبي إسحٰقَ ، عن هانِىءِ بنِ هانِىءٍ ؛ قالَ : دخلَ عمّارٌ على عليٍّ ، فقالَ : مرحبًا بالطيّبِ المُطيَّبِ . سمعتُ رسولَ اللهِ ﷺ يقولُ « مُلِئَ عمّارٌ إيمانًا إلى مُشاشِهِ » .

T E R C E M E S İ

147 ... Hâni' bin Hâni' (74) *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği mervîdir:

Ammâr (Hz.) Ali'nin yanına girdi. Ali (Radiyallahü anh) onu kasdederek): Tayyib (= aslında güzel olan ve) Mutayyab (= daha güzelleştirilen)e merhaba! Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den işittim buyuruyordu ki:

Zeyd b. Erkam (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Râvi Zeyd bin Erkam bin Zeyd bin Kays (R.A.) Ensar'dan olup Hazreç kabilesine mensuptur. Hendek'te ve 17 savaşta bulunmuştur. Kûfe'de yerleşmiştir. 90 hadisi vardır. Buhari ve Müslim 4 hadisini müttefikan, Buhari 2 ve Müslim 6 hadisini münferiden rivayet etmişlerdir. Ravileri: Abdurrahman bin Ebî Leylâ, Tâvus, Muhammed bin Kâ'b, Nadr b. Enes ve bir cemaattır. Gözlerinden bir ara rahatsızlandığında Peygamber onu ziyaret etmişti. Hz. Ali'nin yakın dostlarından idi. Sıffîn'de Hz. Ali ile beraber idi. Hicri 66 veya 68 yılı vefat etti. (Bak: Hulâsa: Sah. 126)

(74) Hâni bin Hâni el-Hemedânî el-Kûfî, Hz. Ali'den rivayet etmiştir. Ravisi de Ebû İshak'tır. İbnü'l-Medeni, Hâni'in mechûl, Nesai de onun zararsız olduğunu söylemişlerdir. Hulâsa Sah. 408

«Ammâr, kemiklerinin uçlarına kadar (bütün vücudu) **iman ile doldurulmuştur.»**

İZAHI

Sindî diyor ki: Bu hadis, bir önceki hadiste geçen «Tayyıb»ın doğuştan güzel mânasında kullanıldığına delâlet eder, denilebilir. Aslında güzel olan Ammâr Allah'ın iradesi ile kemiklerinin uçlarına kadar, (tabiri câiz ise tepeden tırnağa) iman ile doldurulmuştur.

Ammâr (Radiyallahü anh)'ın, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadisteki yüce iltifat ve medhine mazhar olmasına sebep olan olay şudur:

Mekke müşrikleri; Ammâr'ı, babası Yâsir'i, anası Sümeyye'yi, Suhayb'ı Bilâl'ı, Habbâb'ı ve Sâlim'i yakalıyarak İslâmiyetten döndürmek için bunlara işkence yapmaya başladılar. Ammâr'ın babası ve anası hiç bir zahirî taviz bile vermeyince feci bir şekilde şehid edildiler. İslâm'ın ilk iki şehidi oldular. Ammâr ise müşriklerin azabından kurtulmak için dil ile onlara bir tâviz vermekle beraber kalbi iman ile dolup taşıyordu. Ammâr'ın dil ile verdiği taviz üzerine onun kâfir olduğu haberi Peygamber'e ulaşınca Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadisi buyurdu. Katade'nin naklettiğine göre Ammâr ağlıya ağlıya Resûl-i Ekrem'in yanına vardı. Peygam-

---

Ammâr (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ammâr bin Yâsir bin Âmir bin el-Husayn bin Kays bin Su'lebe bin Avf Mevlâ beni Mahzûm büyük sahabîlerdendir. Bedir vesair savaşlara katılmış ilk müslümanlardandır. 62 hadisi vardır. Buharî ve Müslim müttefikan 2 hadisini, Buharî 3 ve Müslim 1 hadisini münferiden rivayet etmiştir. Râvileri: Oğlu Muhammed, İbn-i Abbâs ve Ebû Vâil'dir. Ebû Said-i Hudrî'den rivayet edilen sahih bir hadiste Peygamber'in Ammâr'a;

وَيْحَ عَمَّارٍ تَقْتُلُهُ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ يَدْعُوهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَيَدْعُونَهُ إِلَى النَّارِ

= **«Vah Ammâr! Kendisini bağî olan fırka öldürecektir. Ammâr, onları Cennet'e, onlar ise Ammâr'ı Cehennem'e çağırırlar.»** buyurmuştur. Ammâr, Sıffîn'de Muâviye (R.A.)'nin arkadaşları tarafından öldürüldü. Bir mucize olan bu hadis ile Muâviye taraftarlarının bağî ve hatalı olduğu sabittir.

ber'e kalbinin iman ile dolu olduğunu söyledi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) A m m â r ' ın göz yaşlarını mübarek eliyle silerek :

«Yâ Ammâr! Sana ne oluyor? Eğer müşrikler tekrar sana işkence yaparlarsa sen yine söylediklerini söyle», demekle A m m â r ' ı teselli buyurdu. Nihayet meâli aşağıya alınan N a h l sûresinin 106. âyeti bir rivâyete göre A m m â r hakkında nâzil oldu :

«Kalbi iman ile kararlaşmış olduğu halde (küfür kelimesini söylemeye) **zorlananlar müstesna, kim Allah'a küfrederse onlara şiddetli azâb var; Lâkin küfre bağrını açanlar üzerine Allah'tan bir öfke ve kendilerine çok büyük bir azab vardır.»**

١٤٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبيد الله بن موسى . ح وحدثنا علي ابن محمد ، وعمرو بن عبد الله ؛ قالا جميعا : ثنا وكيع ، عن عبد العزيز بن سياه ، عن حبيب بن أبي ثابت ، عن عطاء بن يسار ، عن عائشة ، قالت : قال رسول الله ﷺ « عمار ، ما عرض عليه أمران إلا اختار الأرشد منهما » .

TERCEMESİ

148) ... Âişe *(Radiyallahü anhâ)*'dan rivayet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir :

«Ammâr, kendisine arzolunan iki şeyden daima en doğrusunu seçmiştir.»

Miftâhü'l-Hâce'de rivâyet edilen başka bir hadis şöyledir :

مَا خُيِّرَ بَيْنَ اَمْرَيْنِ اِلَّا اخْتَارَ اَيْسَرَهُمَا = «Ammâr iki şey arasında muhayyer kılınırken daima en kolay olanı seçmiştir.»

İki rivâyet de A m m â r (Radıyallahü anh)'ın üstün bir meziyetini belirtmiştir. Bu meziyet A m m â r ' ın daima hedefe kolayca götürücü en isabetli ve doğru yolu seçmeyi prensip haline getirmiş olmasıdır.

(فضل سلمان وأبي ذر والمقداد)

SELMAN, EBÛ ZER VE MİKDAD (Radiyallahü anhüm)'ÜN FAZİLETLERİ

١٤٩ — حدثنا إسماعيل بن موسى ، وسويد بن سعيد ، قالا : حدثنا شريك ، عن أبي ربيعة الإيادي ، عن ابن بريدة ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إن الله أمرني بحب أربعة ، وأخبرني أنه يحبهم » قيل : يا رسول الله ! من هم ؟ قال « علي منهم » يقول ذلك ثلاثا « وأبو ذر ، وسلمان ، والمقداد » .

149) ... Büreyde (bin el-Husayb el-Eslemî) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

— **«Şüphesiz Allah dört kişiyi fazla sevmemi emretti. Ve onları sevdiğini bana haber verdi.»**

— **(Ashâb tarafından) : Yâ Resûlallah! Bu dört zât kimlerdir? diye soruldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buna cevâben :**

— **«Ali onlardandır. Peygamber bu cümleyi üç defa tekrarladı. (Ve kalan üç zâtı şöyle sıraladı) : Ve Ebû Zer(-i Gıfarî), Selmân(-ı Farisi) ve Mikdad (bin Esved)dir» buyurdu.»**

İ Z A H I

S i n d î diyor ki: Hadîste anılan dört kişiyi sevmek için Allah tarafından verilen emir zahiren vücub içindir. Yani emri yerine getirmek mecburidir. Muhtemelen emir mendubluk içindir. Yani emrin yerine getirilmesi zorunlu olmamakla beraber ifası sevâbtır. İster vücup, ister mendubluk için olsun, Resûl-i Ekrem'e verilen emir, onun ümmetine de verilmiş oluyor. Bu itibarla mü'minlerin, bu zatları fazlasıyle sevmeleri beklenir.

T i r m i z î, bu hadîsi E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'den rivâyet etmiştir. «Câmiü's Sağîr» Şarihi A z î z î ile Haşiyesi sahibi M u h a m m e d H a f n î, hadîsin açıklamasını yaparlarken derler ki :

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bütün sahabîleri severdi. Burada istenen mahabbet, mezkûr zâtların taşıdığı meziyetler, menkıbeler ve eserleri itibariyle özel ve fazla sevgidir. Ama fazla sevmek emri bunların diğer sahabîlerden mutlaka üstünlüğünü gerektirmez.

Hz. Ali (Radiyallahü anh)'in üstün sevgiye liyakatı mücip menkıbeleri çok ve malûmdur. Sâbikîn-i Evvelin (= ilk müslümanlar) dendir. Hattâ ilk müslüman zat olduğu söylenmiştir. Resûl-i Ekrem'in amucası oğlu ve damadıdır. Muhâcirler ve Ensâr arasında kardeşlik akdi yapılırken, Peygamber ona: «Sen benim dünyada ve âhirette kardeşimsin» demekle onu kendi zâtına kardeş kılmıştır. (75) Ehl-i Sünnet mezhebine göre Ebû Bekr, Ömer ve Osman'dan sonra ümmetin efdalıdır. Hatta bazı Ehl-i Sünnet âlimleri Osman'ın ondan efdal olduğu görüşüne katılmamışlardır. Allah cümlesinden râzi olsun. Kitabın 114 ilâ 121 nolu hadîsleri onun faziletine dairdir. Bu arada kısa hâl tercemesini de verdik.

Diğer zâtlara gelince; bunların kısa hâl tercemesini yazmakla faziletlerine kısmen göz atmış oluruz.

---

(75) 120 nolu hadisin izahına bak.

Selmân-ı Farisi (R.A.)'nin Hâl Tercemesi

Selman (R.A.)'ın İslâm olmadan önceki hayatı hakkındaki rivayetler pek uzun ve çeşitlidir. Genellikle Siyer ve Tabakat yazarları ile bir kısım râviler, onun aslen İran'lı bir mecûsi (ateş perest) olduğunu sonra hıristiyan dinine girerek müteaddit papazlar yanında ve muhtelif kiliselerde kaldığını, bu cümleden olarak Şam, Musul ve Nusaybin kiliselerini devrettiğini naklederler. Bazı rivayetlere göre Ankara'da bulunan Hacı Bayram camii civarında halen harabesi duran kilisede de bir müddet kaldıktan sonra Hicaz'a doğru gidiyor. Çünkü hıristiyan papazları son Peygamber'in oralarda çıkacağını kendisine söylemişlerdi. Nihayet katıldığı bir kafile ile Medine yakınındaki vadi'l-Kurâ'ya varınca kafile adamları onu köle olarak bir yahudiye satıyorlar.

Miftahü'l-Hâce müellifi bu hadisi açıklarken diyor ki: Tabarânî'nin Selman (R.A.)dan rivayet ettiğine göre kendisi:

«Bir tüccar kafilesi, bulunduğum yerden geçiyordu. Beni alıp götürdüler. Vadi'l-Kurâ'ya vardığımız zaman bana zulmettiler, köle diye beni bir yahudiye sattılar», demiştir.

İbn-i Hibbân, Hâkim, Tabarânî ve Müsned-i Ahmed'de Selman'ın İslâmiyetten önceki durumuna dair çeşitli rivayetleri vardır. Kendisinin köle olmadığı halde köle gösterilerek zulmen satıldığı sabittir. Köle muamelesi reva görülen Selman'ın elden ele devredilerek defalarca sahip değiştirdiği de malumdur.

Selman, hicretten evvel Medine'de bir yahudinin kölesi idi. Aslında köle değil de esir idi. Hicretten sonra Selman, Resûl-i Ekrem'i gördü. Hakiki İncil'deki son peygamberin alâmetlerini aynen buldu ve büyük bir iştiyakla özlemini çektiği Hz. Muhammed (S.A.V.) efendimize iman etmek şerefine mazhar oldu. Ama ne var ki Selman köle muamelesine tâbi idi. Bu yüzden Bedir ve Uhud savaşına katılamadı. Buharî'nin de rivayet ettiği gibi Resûl-i Ekrem bir gün ona:

كَاتِبْ يَا سَلْمَانُ = «Ey Selman! (Efendin ile) kitabet (Kitabet: Köle'nin, belirli bir malı efendisine vermek ve bunun karşılığında hürriyetine kavuşmak

(Devamı 248.ci sahifede)

١٥٠ — حدثنا أحمد بن سعيد الدارمي . ثنا يحيى بن أبي بكير . ثنا زائدة بن قدامة ، عن عاصم بن أبي النجود ، عن زر بن حبيش ، عن عبد الله بن مسعود ؛ قال : كان أول من أظهر إسلامه سبعة : رسول الله ﷺ ، وأبو بكر ، وعمار ، وأمه سمية ، وصهيب ، وبلال ، والمقداد . فأما رسول الله ﷺ فمنعه الله بعمه أبي طالب . وأما أبو بكر فمنعه الله بقومه . وأما سائرهم ، فأخذهم المشركون وألبسوهم أدراع الحديد وصهروهم في الشمس . فما منهم من أحد إلا وقد واتاهم على ما أرادوا . إلا بلالا . فإنه هانت عليه نفسه في الله ، وهان على قومه . فأخذوه ، فأعطوه الولدان . فجعلوا يطوفون به في شعاب مكة وهو يقول : أحد ، أحد .

في الزوائد : إسناده ثقات . رواه ابن حبان في صحيحه ، والحاكم في المستدرك من طريق عاصم بن أبي النجود ، به .

TERCEMESİ

150) ... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir :

SELMAN .... **(Baştarafı 247.ci sahifede)**
için efendisi ile yaptığı akiddir.) akdini yap» diye emretti. Selmân, bu akdi yaptı ve kitabet bedeli Sahâbiler tarafından temin edilerek ödendi. Böylece Selman kölelikten kurtarıldı. Bu arada vuku bulan Hendek savaşında ve bundan böyle yapılan bütün savaşlara katıldı. Hatta Medine'nin savunması için şehrin etrafında hendeğin kazılması işi onun hatırlatması neticesinde yapıldı.

Selmân, bütün sahabilerin derin sevgisini kazanmıştı. Bu sebeple Muhâcirler : Selmân bizdendir; Ensâr da, hayır bizdendir, diye onun muhabbetini paylaşamıyorlardı. Hele Resûl-i Ekrem'in :

«Selmân benim Ehl-i Beytim'dendir», demesi Selmân'ın, Peygamber katında nasıl bir sevgiye mazhar olduğunu gösteriyor. Resûlullah (S.A.V.)'in ona «Selmanü'l-Hayr» lâkabını bahşettiği rivayet olunmuştur.

Selmân (R.A.)dan 60 hadis rivayet edilmiştir. Buharî ve Müslim üç hadisi ittifakla, Buharî bir ve Müslim üç hadisi münferiden rivayet etmişlerdir. Kendisinden, Ebû Osman en-Nehdî, Şürahbil bin es-Samt ve başkaları hadis almıştır.

Selmân, Halife Hz. Ömer tarafından Medâyin'e vâli olarak tayin edilmiştir. Hulâsa'nın 147'nci sahifesinde Hasan-i Basrî'den rivayet edildiğine göre Selmân otuz bin insanın Emir'i iken tek bir abası var idi, hem o abayı giyerek hutbe okurdu, hem de yarısını altına yayarak, yarısını üstüne örterek içinde yatardı. Vâli

(Devamı 249.cu sahifede)

«Müslüman olduğunu ilk açıklayan (şu) yedi zat idi: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ebû Bekir, Ammâr, anası Sümeyye, Suhayb, Bilâl(-i Habeşi) ve Mikdad (bin el-Esved).

(Müşriklerin bunlara karşı takındığı tavıra gelince), Allah, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i amcası Ebû Talib(in himayesi) ile (müşriklerden) korudu. Ebû Bekr'i de kavminin nüfuzu ile korudu. Fakat diğer müslümanlar ise, müşrikler, onları yakaladı. Demirden (mamul gömlekler giydirip vücûtlarının yağlarını eritmek sûreti ile tazib etmek için onları (Mekke'nin) kızgın güneşi altında yatırdılar. İslâmiyetten döndürmek için sürdürdükleri bu azablara dayanamayan bu müslümanların hepisi müşriklerin istediğini (zahiren) kabullendiler. Fakat Bilâl müstesnâ (o zahiren bile müşriklere en ufak bir tâviz vermedi.) Çünkü, Bilâl, Allah uğrunda canını fedâ et-

---

SELMAN .... (248.ci sahifeden devam) olmazdan önceki mütevazi ve sâde hayatı bu makama geçtikten sonra da aynen sürdürmüştür. Daima kendi el emeği ile geçinirdi.

Selmân (R.A.)ın ömrü hususunda çeşitli rivayetler mevcuttur.

Hâfız Zehebî; Selmân'ın ömrü hakkındaki kavilleri araştırdım. 250 yıl yaşadığı hususunda ihtilâf olmadığını gördüm. 250'den fazla yaşadığına dair olan rivayetlerde ihtilâf vardır. Fakat benim kanaatıma göre 80 yaşını geçmemiştir, diyor. İbn-i Hacer de bu görüştedir. Selmân, Hz. Osman (R.A.)'ın hilâfeti devrinde ve Ebû Ubeyde'nin rivayetine göre hicri 36 yılında Medâyin'de vefat etmiştir. (Bak : Hulâsa sah. 147 ve Tarihü'lHamis sah. 397, 526 İstanbul 1302)

Ebû Zerr (R.A.)in Hâl Tercemesini 156 nolu hadisi izah ederken sunacağız.

Mikdad (R.A.)ın Hâl Tercemesi

Mikdad bin Amr bin Su'lebe Kûfelidir. Ebû Ömer bin el-Esved'in evlâdlığı olduğu için ona Mikdad bin el-Esved denilirdi. Mikdad ilk müslüman olan sahabilerin ileri gelenlerindendir. Önce Habeşistan'a daha sonra da Medine'ye hicret etmiştir. Bedir savaşında kahramanca çarpıştığına herkes şahadet eder. Diğer bütün savaşlarda da Peygamber'in maiyyetinden ayrılmamıştır. 42 hadisi vardır. Bunlardan bir tanesini Buhari ve Müslim ittifakla, dört tanesini Müslim münferiden rivayet etmiştir. Râvileri : İbn-i Abbas, Ubeydullah bin Adî bin el-Hiyâr ve bir cemaattır. Hicri 33 yılı 70 yaşında iken Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. (Bak : Hulâsa sah. 398)

Râvi Büreyde bin el-Husayb'ın Hâl Tercemesi

Büreyde (R.A.) bin el-Husayb bin Abdillah bin el-Hars Eslemi'dir. Önceleri Medine'de ikamet ediyordu. Sonra Basra'da oturdu. Daha sonra oradan da Merv'e geçerek bu yerde yaşadı. Kendisinin 164 hadisi olup Buhari ve Müslim bir tanesini müttefikan, ayrıca Buhari 2 ve Müslim 11 hadisini münferiden rivayette bulunmuşlardır. Ravileri oğlu Abdullah ve Ebü'l-Melih Âmir'dir. Hicretin 62 veya 63'üncü yılı Merv'de vefat etmiştir. Sahabilerden Horasan'da en son vefat eden zat Büreyre'dir. (Bak : Hulâsa sah. 47)

mesini gerçekten küçümsedi. Tazib eden kavmi de onu öldürmeyi küçümsediler. Bu yüzden müşrikler (Bilâl'dan istediklerini koparamaymca) onu tutup çoluk çocuklara (ayak takımına) teslim ettiler. Bu (serseri) takım onu Mekke sokaklarında ve çevresindeki dağ yollarında süründürdüler. Bilâl ise: (Allah) birdir birdir, diyordu.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sıkadır. İbn-i Hibban ve el-Hakim de bu hadisi Âsım bin Ebi'n-Necud yolu ile rivayet etmişlerdir.

İ Z A H I

Hadis'in metninde geçen وَآتَاهُمْ Fiilinin aslı آتَاهُمْ dır. Bunun masdarı olan «Muatât» muvafakat ve itâat mânasında kullanılır. S i n d i ' nin, Sıhâh adlı lügat kitablarından naklen verdiği bilgi-

---

Hz. Suhayb (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Suhayb (R.A.)'i Rumi'nin babasının adı Sinan'dır. Musul mıntıkasında oturan «Nemr İbn-i Kasit» âilesine mensup olduğu için Ebû Yahya Nemri diye adlanmıştır. Babası Musul tarafından Kisra'nın işlerini tedvirle görevli olduğu için küçük yaşta iken Rumlar tarafından esir edilmiştir. Sonraları Abdullah Cud'ân tarafından satın alınarak azad edildi. Mekke'ye gelen Suhayb, Ammâr bin Yâsir ile aynı günde müslüman olmuştur. Suhayb (R.A.) ilk müslümanlardan ve Kureyş'in çok zalimce eziyet ve işkencelerine maruz olan mübarek zatlardandır. Medine'ye hicret ederek Bedir Savaşı dahil; Peygamber'in emrinde bütün harplere katılmıştır. Kendisinin rivayet ettiği bir hayli hadisleri vardır. Buhari, bir ve Müslim de 3 hadisini münferiden rivayet etmişlerdir. Raviler : İbn-i Ömer, İbn-i Ebi Leylâ ve Said bin el-Müseyyeb'dir.

Suhayb (R.A.) küçük yaşta esir edilip Rum diyarında uzun zaman kaldığı için Arapçayı unutmuştu. Mekke'ye dönüşünde yeniden öğrendi ise de rahat konuşamadığı için ona «Rumi» denilmiştir. İbn-i Sa'd'ın Tabakâtında beyan edildiğine göre hicri 38. yılda Medine'de vefat etmiştir. Yakub İbn-i Süfyan ise Suhayb'ın 34 yılında vefat ettiğini söylemiştir. (Bak : Hulâsa sah. 175)

Hz. Sümeyye (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Sümeyye (R.A.) Mahzûmilerden Ebû Huzeyfe'nin câriyesi idi. Aslen Yemenli olan Yâsir İbn-i Âmir (R.A.) Mekke'ye gelip yerleşmişti. Ebû Huzeyfe, Sümeyye'yi Yâsir ile evlendirdi. Ammâr (R.A.) ondan doğdu. Ammâr (R.A.) aslında köle olmadığı halde anası câriye olduğu için köle muamelesine tabi tutulmuştu. Bu baba, ana ve oğul birlikte müslümanlığı seçtiler. Fakat hadiste işaret edildiği ve Vakidi'nin de belirttiği gibi bu zavallıların Mekke'de kavmi ve aşireti olmadığı için en zalimâne işkencelere mâruz kaldılar. Sümeyye Ebû Cehil tarafından bir mızrak darbesi ile şehid edilmiş ve müslümanların ilk şehide kadını olmuştur. Kocası Yâsir de Kureyş'in azabları altında şehid edilmiştir.

ye göre A r a p l a r bu masdardan yapılan mazi fi'lini hadiste kullanıldığı gibi bazen «Vâtâ» diye kullanırlar. S i n d î ' nin yine bir lügat kitabı olan **Misbah**'tan naklen beyan ettiğine göre bu kullanış Y e m e n halkının lügatıdır.

Müşriklerden en feci işkence gören ve hadiste anılan zatlardan A m m â r (Radiyallahü anh)'ın hâl tercemesini 146 nolu hadisin izahında ve M i k d a d (Radiyallahü anh)'ın hâl tercemesini 149 nolu hadîs bahsinde verdik. B i l â l (Radiyallahü anh)'ın hâl tercemesini de 152 nolu hadîsin açıklamasını yaparken inşaallah vereceğiz. S u h a y b ve S ü m e y y e (Radiyallahâ anhümâ)'nın hâl tercemesine kısaca temas edelim. Zira bu mübarek zatların hayat hikâyelerine bir göz atılacak olursa bunlara revâ görülen mezâlim ve işkence durumu biraz anlaşılmış olur.

Hadiste isimleri anılan zatlar ile F ü k e y h e ve A m r İ b n - i F u h e y r e gibi masum müslümanların M e k k e müşrikleri tarafından gördükleri acıklı azablara mâruz kalmaları, sonra hicret etmek mecburiyetinde kalmaları ve hicretten sonra da cihad ederek direnmeleri karşılığında ilâhî mükâfata mazhar oldukları aşağıda meâli yazılı N a h l sûresinin 110. âyeti ile bildirilmiştir.

«Şüphesiz Rabbin (Mekke'de) **işkencelere mübtelâ olup bunun arkasından** (Medine'ye) **hicret edenlerin, bundan sonra da savaşanların ve** (her çeşit sıkıntılara) **sabredenlerin yardımcısıdır. Bundan sonra Muhakkak Rabbin Gafur'dur, Rahim'dir.»**

M e k k e müşriklerinin akıl almaz bu mezâlimine ve ateşle tazib işkencesine son verilmiyeceğini anlıyan bu mâsum müslümanlar azabtan kurtulmak için müşriklere yalnız dil ile uymak ve sözde müslümanlıktan ilgilerini kestiklerini söylemekle canlarını kurtarabileceklerini anlamıştılar. Hadiste isimleri geçen zâtlardan B i l â l (Radiyallahü anh) müstesnâ, diğerleri bu yolu tuttular. Ama kalbleri iman ile kararlaşmıştı. En ufak bir şüphe hatırlarının kenarından bile geçmezdi. Bilâhare Resûl-i Ekrem'e durumları intikal etti. Ve durum hakkında N a h l sûresinin 106'ncı âyeti nâzil oldu. Kalbi iman ile tatmin edildiği halde zorlama neticesinde istemiyerek küfür kelimesini söyleyenlerin müslümanlıklarına bir zarar gelmiyeceği tescil edildi.

E b û T a l i b Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e yardımcı olmuştur. Müşrikler E b û T â l i b ' ten çekiniyorlar idi. Fakat buna rağmen Fahr-i Kâinat Efendimize de çok eziyet etmişlerdir 151 nolu hadisde buna işaret ediyor.

١٥١ — حدّثنا عليُّ بنُ محمّدٍ . ثنا وكيعٌ ، عن حمّاد بن سلمة ، عن ثابتٍ ، عن أنس ابن مالكٍ ؛ قال: قال رسولُ الله ﷺ « لقد أوذيتُ في الله وما يُؤذَى أحدٌ . ولقد أُخِفتُ في الله وما يُخافُ أحدٌ . ولقد أتتْ عليَّ ثالثةٌ وما لي ولبلالٍ طعامٌ يأكلُه ذو كبدٍ ، إلّا ما وارَى إبطُ بلالٍ » .

أخرجه الترمذي في أواخر باب الزهد . وقال : هذا حديث حسن صحيح .

TERCEMESİ

151) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«(Andolsun ki) **Allah uğrunda gerçekten bana eziyet edildi.** (O esnada **benden başka) hiç kimseye eziyet edilmiyordu ve Allah uğrunda hakîkaten ben korkutuldum** (= tehdit edildim.) (O zamanlarda **benden başka) hiç kimse korkutulmuyordu. Bilâl'in; kendi koltuğu altında sakladığı bir parça azıktan başka ne bende ne de Bilâl'de bir canlının yiyebileceği bir şey bulunmadığı halde üçüncü gece üzerime gelip** (bastı).»

Not : Tirmizî bunu Zühd babının sonlarında rivayet ederek, bu hadîsin hasen sahih olduğunu söylemiştir.

İZAHI

Hadîste işâret edilen eziyet ve tehditler Mekke müşrikleri tarafından yapılmıştır. Resûl-i Ekrem'e akıl almaz haksızlıkları, hakaretleri ve tecâvüzleri revâ gören müşriklerin yaptıkları eziyetler cildleri doldurur. Buharî ve Müslim sahîhlerinden Mekke müşrikleri tarafından Peygamber'e yapılan eziyetler için özel bablar açılmıştır.

Buharî ve Müslim'in bu babta beyan ettikleri eziyetlerden birisi şudur :

Resûl-i Ekrem bir gün Kâ'be'nin yanında secde'de iken azgın müşriklerden Ukbe bin Ebî Muayt, yeni boğazlanmış bir devenin işkembesini veya döl eşini getirip Peygamber'in mübârek sırtına attı. Resûlullah başını secdeden kaldırmadı. Haber alan Fâtima (Radiyallahü anhâ) gelip o pisliği atıverdi. Ve bu çirkin işi yapana bedduâ etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

«Allahım! Ebû Cehil bin Hişam'ı, Utbe bin Rabîa'yı, Şeybe bin Rebîa'yı, Umeyye bin Halefi veyâ Ubeyy bin Halef'i (Râvi Şube, bu iki kişiden hangisinin anıldığında tereddüt etmiştir), **Sana havale ediyorum»** diye bed duâ etti. İlk râvi Abdullah diyor ki: Bir müddet sonra vuku bulan Bedir savaşında bu şahısların öldürüldüğünü ve bir kuyuya atıldığını gördüm. Yalnız son şahıs (ki ya Ümeyye veya Ubeyy bin Halef'tir) kuyuya atılmadı. Çünkü cesedi dağılmıştı.

Yine Buharî'nin Urve bin Zübeyr (Radiyallahü anhümâ)'den rivayet ettiğine göre kendisi: Abdullah bin Amr bin el-As (Radiyallahü anhümâ)'a, müşriklerin Peygamber'e yaptıkları en şiddetli eziyetin ne olduğunu sordum. Abdullah şöyle demiş:

Resûl-i Ekrem Kâ'be'nin bitişiğindeki Hicr-i İsmâil denilen yerde bir ara namaz kılarken âniden oraya gelen Ukbe bin Ebî Muayt Peygamber'in ridasını O'nun boynuna dolayarak (mübarek) boğazını şiddetle sıktı. Bu esnada Ebû Bekir (Radiyallahü anh) geldi ve Ukbe'nin omuzundan tutup onu defetti ve şu mealdeki âyeti okudu: أَتَقْتُلُونَ رَجُلاً أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللهُ = **«... Rabbim Allah'tır, dediği için adamı öldürecek misiniz?...»** (Mü'min sûresi, âyet: 28)

Müslim'in Urve bin Zübeyr (Radiyallahü anh)'den rivayet ettiğine göre Hz. Âişe Radiyallahü anhâ), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

«Yâ Resûlallah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)! **Uhud** (savaşının vuku bulduğu) **günden daha zor ve çetin bir gün başınızdan geçti mi? diye sordu. Resûl-i Ekrem, O'na cevaben:**

«Yâ Âişe! Gerçekten senin kavmin tarafından (daha şiddetli eziyetlere) **uğradım. Bunlardan gördüklerimin en şiddetlisi Akabe günü oldu. O gün ben kendimi İbn-i Abd-i Yaleyl'e takdim ettim. İstediğimi yapmadı. Ben oradan ayrılıp gittim. Ama nereye gittiğimi ve nerede olduğumu bilemiyecek durumda üzüntü ve keder içinde idim. «Karnü's-Saâlib» de kendime geldim.** (Bu yer, Mekke'ye iki konak mesafede olup Necd halkı için hacce giderken ihrama girmek yeri ve mikatıdır.) **Başımı kaldırdım. Bir de gördüm ki bir bulut parçası beni gölgelemiş, bulut arasında gördüğüm Cebrâil** (Aleyhisselâm) **bana seslenerek:**

«Allah, senin kavminin sana söylediklerini ve teklifini reddettiklerini şüphesiz işitti, dağlara âmir meleği, dilediğin şekilde onla-

ra ceza vermek üzere senin emrine verdi» dedi. Bundan sonra dağlar meleği bana seslendi, selâm verdi. Sonra:

Yâ Muhammed! Şüphesiz Allah, senin kavminin sana söylediklerini işitti. Ben dağların meleğiyim. İstediğin şekilde onları tazib etmek üzere Rabbin beni senin emrine verdi. Artık ne istiyor isen emret. Arzû edersen şu iki dağı onların üzerine yığdırır birleştiririm, dedi. (Meleğin işaret ettiği iki dağ Mekke şehrinin bitişiğindeki «Ebû Kubeys» dağı ile onun karşısında ve şehrin diğer kenarındaki dağ'dır. Bu iki dağın birleştirilmesi tüm Mekke şehrinin yok edilmesi demektir.) **Resûl-i Ekrem dağlar meleğine:**

— Hayır böyle bir ceza istemiyorum. Fakat müşrik olmıyacak ve yalnız Allah'a ibâdet edecek kullarını bu kavmin sulbünden çıkarmasını Allah'tan umarım» buyurdu.

Müşriklerin Resûl-i Ekrem (Sallallahû Aleyhi ve Sellem)'e yaptıkları eziyetler yıllarca sürdürüldü. Amaç, İslâmiyeti Mekke'de boğmak ve putperestliği devam ettirmek idi. Ama bunca eziyetler, hakaretler, ithamlar, tehditler, saldırılar, su-i kastlar ve akıl, mantık dışı kaba kuvvetlerin hiç birisi büyük Peygamberi dâvasından geri bırakmadı. Bilâkis O, dâvasını bütün haşmeti ile sürdürdü. İlk zamanlar yalnız olduğu veya çok az kişi müslüman olduğu için müşriklerin bütün hücumları O'nun mübârek zâtına yönelik idi. Hiç kimseye eziyet edilmezken ve hiç kimseye tehditler savurulmazken O'na eziyet ediliyor ve tehditler yağdırılıyordu. Hadis o günlerin manzarasını yansıtıyor.

Hadis'in ilk 2 fıkrası şöyle de yorumlanabilir:

— **«Ey Ashâbım! Allah uğrunda bana yapılan eziyet kadar hiç birinize eziyet edilmiş değil, bana yapılan tehditler kadar ağır bir tehdit hiç birinize yapılmamıştır.»**

Evet ilk müslümanlara da çok eziyet edilmişti. Fakat Peygamber'e yapılan eziyet ve tehditler daha ağır idi. Çünkü Sahabîlere yapılan işkence ve tehditler sayılı günler içindi. Diğer taraftan onlara düşmanlık edenler mahdut kişiler idi. Düşmanlar, müslümanlığı kabul eden kişilere eziyet etmenin, hattâ onları öldürmenin bile mes'eleyi hâl etmiyeceğini, başka bir deyimle müslümanlık dinini ortadan kaldırmaya kâfi gelmediğini biliyorlar idi. Fakat Resûl-i Ekrem'e eziyet yapılması yıllarca sürdürüldü, tüm müşrikler O'na düşmanlık ediyorlar idi. İslâmyetin nûrunu söndürmek ve bu gür sesi boğmak için Peygamber'i yıldırıp bu dâvadan vazgeçirmek veya O'nu öldürmekten başka bir çarenin bulunmadığını bildikleri için on-

ların en büyük hedefleri Fahr-i Kâinat Efendimiz idi. Bu sebeple ona yöneltilen tehditlerle eziyetlerin benzeri başka kimseye yöneltilmemiştir.

Hadîsîn son fıkrasında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in B i l â l ile birlikte çok cüz'î bir azık ile üç gün yemek sıkıntısı çektikleri belirtiliyor.

S i n d î'de belirtildiğine göre T i r m i z î bu hadîsi Zühd bablarının sonlarında rivâyet ederek Hasen Sahih olduğunu söyledikten sonra hadîsin mânasının şöyle olduğunu beyan etmiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hicret etmek niyetiyle M e k k e'den çıkarken beraberinde B i l â l bulunuyordu. B i l â l'in yanında azık olarak kendi koltuğu altında taşıdığı pek az yiyecek maddesi var idi.»

Bilâl (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Bilâl İbn-i Rebah Habeşî'dir. Ümeyye bin Halef'in kölesi idi. Anası Hamame de câriye idi. Bilâl, Ebû Bekr (R.A.)'in telkini ile müslümanlığı seçti. 150 nolu hadîste bildirildiği gibi Mekke müşriklerine karşı korkmadan müslümanlığını ilân eden ilk 7 müslümandan birisidir. Azgın İslâm düşmanlarından olan Ümeyye, kölesi Bilâl'i İslâmiyetten döndürmek için işkencelere başladı, boynuna ip taktırıp para ile tuttuğu çocuklara, onu Mekke sokaklarında ve dağlarda sürükletti. Güneşin en hararetli zamanında kızgın kumlar üzerinde çıplak olarak yatırılan Bilâl'in üstüne ağır taşlar konulur, vücudu dağlanır. Fakat O, **«Allah birdir birdir»** demeye devam ederdi. Siyer kitablarının rivayetlerine göre; bir gün Ümeyye yine Bilâl'ı tazib ederken Ebû Bekir (R.A.) uğramış ve :

— Ya Ümeyye! Sen şu zavallı hakkında Allah'tan korkmuyor musun? ne zamana kadar ona azab çektireceksin? diyerek onu kınadı. Bunun üzerine Ümeyye :

— İstersen sana satayım da onu kurtar! dedi. Ebû Bekir (R.A.) daha güçlü bir köleyi vererek Bilâl'i o zâlimin elinden kurtardı. Ve azad etti.

Bilâl (R.A.) hazretleri Habeşistan'a, sonra da Medine'ye hicret etti. Hazerde ve seferde Peygamber efendimizin maiyyetinden ayrılmadı. Bedir dahil, bütün gazalara katılmıştır. Hz. Ömer (R.A.) :

—**«Ebû Bekir, Seyyidimizdir ve bir seyyidimizi azad etmiştir»** diyor idi. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Bilâl Şam'da ikamet etti. Resûl-i Ekrem'in müezzinliğini yapan Bilâl Peygamber'den sonra ezan okumazdı. Bir ara Medine'ye «Ravza-ı Mutahhara»yı ziyarete gittiğinde umumî arzu ve israr üzerine Bilâl (R.A.) bir gün sabah ezanını okudu. Herkes saadet asrını anarak ağladı. Bir rivayete göre kendisi de aynı duyguların etkisi ile kendisini tutamadı ve ezan'ı bitiremedi.

Bilâl (R.A.)'ın 44 hadisi olup Buharî ve Müslim bir hadisini ittifakla, Buharî 2 ve Müslim 1 hadisini münferiden rivayet etmişlerdir. Hicrî 20. yılda Şam'da vefat etmiştir. (Bak : Hulâsa sah. 53 ve Tarihü'l-Hamîs 2. cild, sah. 273)

«Câmiü's-Sağîr» şerhi El-Azizî'de Alkamî'den naklen beyan edilen yorum da Tirmizî'nin yorumu gibidir. Câmiü's-Sağîr haşiyesi yazarı el-Hafnî de diyor ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve Bilâl, Mekke'den çıktıkları zaman beraberlerinde Ebû Bekir (Radiyallahü anh)'in bulunmaması ve bilâhare onlara iltihak etmiş olması muhtemeldir. Yâhut Ebû Bekir (Radiyallahü anh) bunların beraberinde idi. Fakat onların azığını Bilâl taşıdığı için hadîste yalnız Bilâl'in ismi geçmiş olabilir.

Tirmizî ve Câmiü's-Sağîr'deki rivayetinde:

cümlesi yerinde,

وَلَقَدْ أَتَتْ عَلَيَّ ثَلاثُونَ مِنْ بَيْنِ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ

= «30 gün ve gece üzerime geldi...» cümlesi mevcuttur.

Bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Bilâl (Radiyallahü anh) ile beraber geçirdikleri sıkıntılı günler daha fazladır. Esasen Resûl-i Ekrem'in hayatının hemen hemen tamamı böyle sade ve sıkıntılı geçmiştir. Eğer ferahlık ve bolluk isteseydi, dilediğini Allah kabul buyururdu. Fakat O, istemedi. Ümmetine sabır ve tahammülü öğretti.

(فَضَائِلُ بِلَالٍ)

HZ. BİLÂL-İ HABEŞÎ (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٥٢ — حدثنا علي بن محمد . ثنا أبو أسامة ، عن عمر بن حمزة ، عن سالم ؛
أَنَّ شَاعِرًا مَدَحَ بِلَالَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ، فَقَالَ : (بِلَالُ بْنُ عَبْدِ اللهِ خَيْرُ بِلَالٍ) فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ :
كَذَبْتَ . لَا . بَلْ (بِلَالُ رَسُولِ اللهِ خَيْرُ بِلَالٍ) .

TERCEMESİ

152) ... Sâlim *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre bir Şâir Bilâl bin Abdillah (bin Ömer bin el-Hattab) *(Radiyallahü anhüm)*'ü överek:

— «Bilâl bin Abdillah, Bilâller'in en hayırlısıdır» dedi. İbn-i Ömer, (Bilâl'ın babası) Şair'e:

— «Sen yalan söyledin! Hayır. (Bilâller'in en hayırlısı oğlum olan Bilâl değildir). Fakat Resûlulah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Bilâl'i en hayırlı Bilâl'dır», dedi.

İ Z A H I

Şâir, Abdullah bin Ömer'in Bilâl ismindeki oğlunu övüyor ve onun Bilâl adlı bütün şahıslardan üstün olduğunu söylüyor. Övülen Bilâl'ın babası Abdullah ise Şâiri yalanlıyor, Resûlullah'ın Bi.âl'i olan Bilâl-i Habeşî'nin Bilâl isimli bütün insanlardan daha hayırlı olduğunu beyan buyuruyor.

Sahih-i Müslim'in Namaz kitabının 29'uncu babında müteaddit senedler ile Abdullah İbn-i Ömer (Radiyallahü anh)'-den rivayet ettiğine göre İbn-i Ömer (Radiyallahü anh) **«Geceleyin kadınların mescidlere gitmelerine mâni olmayın»** mânasındaki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hadisini naklettiği zaman onun bir oğlu bu emre itiraz edercesine **«Biz kadınlarımızı men edeceğiz...»** demiş, İbn-i Ömer (Radiyallahü anh)'de oğlunu azarlamıştır. İbn-i Ömer'in bu hususta azarladığı oğlunun ismi husûsunda ihtilâf vardır. Müslim'in bu babta beyan ettiği senedlerin birisinde Vakid, diğer bir senedde Bilâl ismindeki oğ-

---

Hz. Habbâb'ın Hâl Tercemesi

Habbâb (R.A.) ilk müslümanlardan ve müşriklerin mezalim ve işkencelerine maruz kalan simalardandır. Ümmü Enmar'ın azadlısı idi. Demircilikle geçimini sağlardı. Ümmü Enmar, onun müslüman olduğunu duyunca, çok fena kızdı, onu dağlatarak kızgın demir parçaları ile başını dağlattı. Habbâb Resûl-i Ekrem'e gelerek acıklı durumunu anlattı ve başının ıztırabından şikâyet etti. Resûl-i Ekrem de : **«Allahım Habbâb'a yardımcı ol»**, diye dua etti. Aradan pek zaman geçmeden Habbâb'ın sahibesi Ümmü Enmar şiddetli bir baş ağrısına tutuldu. Iztırabından köpek gibi ulumaya başladı. Ona, dağlanmanın iyi geleceği tavsiye edildi. Bu kere kendisi Habbâb'a emreder. Habbâb ateşte kızdırdığı demir parçaları ile onun başını dağlardı. Habbâb müşriklerden çektiği ıztırabın bir örneğini şöyle anlatır :

Ben öyle gün biliyorum ki benim için özel ateş yakıldı. Korların bir tanesi sırtıma kondu ve onu sırtımın yağları söndürdü idi.»

Habbâb (R.A.) Bedir vesair gazalara katılmış, büyük yararlıklar göstermiştir. Sıffin olayında Hz. Ali (R.A.)'in maiyyetinde bulunmuştur.

Ebû Abdillah künyesi ile anılan Habbâb'tan 33 hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan 3 tanesini Buharî ve Müslim müttefikan, 2 tanesini Buharî ve 1 tanesini Müslim münferiden rivayet etmişlerdir. Ravileri : Alkame, Mesruk, Kays İbn-i Ebî Hâzim gibi bir takım Tabiîlerin ileri gelenleridir.

Habbâb (R.A.), hicrî 37 yılında 73 yaşında Kûfe'de vefat etmiş, cenaze namazını Hz. Ali (R.A.) kıldırmıştır.

Vefatından sonra bir gün Hz. Ali, Onun kabrinin yanından geçerken :

«Allah, Habbâb'a rahmet eylesin. İslâmiyete olan iştiyakından dolayı müslümanlığı seçti. Gönül hoşluğu ile hicret etti. Yıllarca hastalık ıztırabını çekti. Allah elbette onun sevabını zayi etmez», buyurmuştur.

lu olduğu rivayet edilmiştir. Bahis konusu hadis İ b n - i M â c e h'de 16 numaralıdır. Bunun izahına mürâcaat edilebilir.

150 ve 151 nolu hadislerde de B i l â l - i H a b e ş i ' nin faziletleri anılıyor İ b n - i M â c e h (Rahimahullah)'ın «BİLÂL'ın FAZİLETLERİ» başlığını neden bu hadislerden sonra ve yalnız 152 nolu hadisin başında getirdiğini anlıyamadım.

(فَضَائِلُ خَبَّابٍ)

HZ. HABBÂB (Radiyallahü anh)'IN FAZİLETİ

١٥٣ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ ، عَنْ أَبِي لَيْلَى الْكِنْدِيِّ ؛ قَالَ : جَاءَ خَبَّابٌ إِلَى عُمَرَ ، فَقَالَ : أَدْنُ . فَمَا أَحَدٌ أَحَقَّ بِهٰذَا الْمَجْلِسِ مِنْكَ ، إِلَّا عَمَّارٌ . فَجَعَلَ خَبَّابٌ يُرِيهِ آثَارًا بِظَهْرِهِ مِمَّا عَذَّبَهُ الْمُشْرِكُونَ .

في الزوائد : إسناده صحيح .

T E R C E M E S İ

153) ... Ebû Leylâ el-Kindî (76) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Habbâb (bin el-Eret) *(Radiyallahü anh* Ömer *Radiyallahü anh)*'in yanına geldi. Hz Ömer ona:

«Yakınıma gel. Çünkü, Ammâr (Radiyallahü anh) müstesna, bu meclise senden daha fazla hak kazanmış (liyakatlı) kimse yoktur, dedi. Bunun üzerine Habbâb, müşriklerin yaptıkları işkence ve azabın kendisinin sırtında bıraktığı izleri Ömer'e göstermeye başladı.»

Not: Bu hadisin isnadının sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadis, H a b b â b (Radiyallahü anh)'ın müşriklerin elinden çektiği işkence ve azabların onun sırtında silinmez izler bırakacak derecede vahşiyâne olduğunu işâret eder ve H a b b â b ' ın İslâmiyetini açıklaması üzerine düşmanların verdikleri eziyetlere mâruz kaldığı için İslâmî meclislerin en mutena köşesine ve H z . Ö m e r

(76) Ebû Leylâ el-Kindî'nin adı Seleme bin Muâviye veya Muâviye bin Seleme'dir. Kûfe'lidir. Osman ve Habbâb (R.A.)'dan rivayet etmiştir. Ravileri de Ebû İshak ve Ebû Ca'fer el-Ferrâ'dır. İbn-i Muîn, onun sıka olduğunu söylemiştir. Hulâsa: sah. 458

(Radiyallahü anh) gibi büyük bir şahsiyetin yanında yer almaya hak kazandığını tescil etmiş olur. Böyle fedâkârlık ve sabırla düşmanlara karşı direnenlerin ne derece kıymetli olduğunu da hadisten çıkarmak mümkündür.

Hz. Ömer (Radiyallahü anh)'in Habbâb'ı takdir edici sözler buyurması üzerine, onu tasdik etmek maksadı ile Habbâb (Radiyallahü anh) sırtındaki dağlama izlerini göstermeye başlamıştır. Yoksa sanıldığı gibi bu azab izlerini göstermekle Ammâr'dan bile daha fazla eziyet gördüğünü ve dolayısı ile meclise Ammâr'dan da daha liyakatlı olduğunu iddia etmek gibi bir maksadı gütmemiştir.

Habbâb (Radiyallahü anh)'ın müşriklerin elinden çektiği ıztırabın bir parçasını, yukarda beyan ettiğimiz hal tercemesinde anlattık. Hepsini buraya almak bir hayli yer alır. Habbâb ve ilk müslüman arkadaşlarının uğradıkları eziyetler siyer kitablarında tafsilâtı ile anlatılmıştır.

١٥٤ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ . ثنا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ . وَأَشَدُّهُمْ فِي دِينِ اللهِ عُمَرُ . وَأَصْدَقُهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ . وَأَقْضَاهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ . وَأَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ . وَأَعْلَمُهُمْ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ . وَأَفْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ . أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينًا . وَأَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ » .

TERCEMESİ

154) ... Enes bin Mâlik *Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şüphesiz buyurdular ki:

«Benim ümmetime mensup insanlar içinde ümmetime en çok merhametli olan (zat) Ebû Bekir'dir. Allah'ın dini (hükümlerin tatbiki) husûsunda onların en şiddetlisi Ömer'dir. Onların samimî olarak en çok hayâ edeni Osman'dır. Hak ve bâtılı ayırd etmek bakımından onların en isabetli hüküm vereni Ali bin Ebi Tâlib'dir. Kur'an okuyuşu bakımından onların en üstünü Übeyy bin Kâ'b'dır. Helâl ve haramı en iyi bilenleri Muâz bin Cebel'dir. Ferâiz ilmini en iyi bilenleri Zeyd bin Sâbit'tir. Dikkat! Şüphesiz her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyde bin el-Cerrâh'tır.»

١٥٥ — حدّثنا عليّ بن محمّد . ثنا وكيع ، عن سفيان ، عن خالد الحذّاء ، عن أبي قلابة
مثله عند ابن قدامة . غير أنّه يقول في حقّ زيد « وأعلمهم بالفرائض » .

TERCEMESİ

155) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'ın bu (yukarıdaki) hadîsinin mislini senediyle rivayet etti. Ancak Zeyd bin Sâbit *(Radiyallahü anh)* hakkındaki cümleyi;

= **«Ve ferâizi en iyi bilenleri şeklinde söyler.»**

İZAHI

Müellif ikinci bir sened ile hadisi rivayet etmiştir. Yalnız bu senedde Zeyd bin Sâbit hakkındaki cümle; وأعلمهم بالفرائض diye başlar, diyor. İki rivâyet mâna bakımından aynıdır.

Hadiste isimleri anılan mübârek ve seçkin sahabîlerin birer meziyetleri burada ifade buyuruluyor. Hulafâ'yı Râşidîn'in faziletlerine ait bölümlerdeki 93 ilâ 121 nolu hadisler izah edilirken kısaca hal tercemeleri verildi. Hal tercemelerini vermediğimiz ve bu

---

Hz. Zeyd bin Sabit (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Zeyd bin Sabit bin Dahhak bin Zeyd, Ensâr-ı Kiram'ın Hazrec kabilesine mensup Neccâr kolundandır. Neccâr sülâlesi Peygamber (S.A.V.)'in dayıları olurlar. Babası hicretten evvel Hazreç ve Evs kabileleri arasında çıkan Buas savaşında öldürülmüş idi. Hicret sırasında 11 yaşında bir çocuk olan Zeyd çok zeki ve necabetli idi. Resûl-i Ekrem'i görür görmez hemen müslüman oldu. Peygamber, onun yahudilerin yazısını öğrenmesini emretti, 15 günde öğrendi.

Zeyd vahiy kâtipliğini yaptı. Kur'an'ı hıfzederek çok kuvvetli bir hâfız oldu. Feraiz ilmini pek iyi bir şekilde öğrendi.

Hendek savaşından itibaren bütün savaşlarda Resûl-i Ekrem'in maiyetinde döğüştü.

Ebû Bekr-i Sıddîk (R.A.) zamanında Kur'an-ı Kerim'i toplamaya memur kılındı. Resûlullah hayatta iken yüzlerce sahabî Kur'an'ın tamamını hıfzetmişti. Ensar-ı Kiram'dan en kuvvetli hafızların Ubey b. Kâ'b, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sabit ve Ebû Zeyd olduğu Buharî'nin «Bab-u Menakıbi'l-Ensar» bölümünde Enes bin Mâlik'den rivayet ettiği hadisten anlaşılıyor.

Ebû Bekir (R.A.) zamanında kitap halinde toplanarak Hz. Hafsa'ya hıfzetmek üzere tevdi edilen Kur'an'ın bu orjinal nushası Hz. Osman (R.A.) zamanında alınarak ondan 5 veya 7 nusha, seçkin bir hey'et tarafından kopye edilirken Zeyd hazretlerine bu kurulda görev verilmişti.

Zeyd (R.A.)'den bir cemaat Kur'an dersini almıştır. İbn-i Abbas ve Ebû Abdirrahman bin es-Sülemî bunlardandır. 92 hadisi vardır. Buharî ve Müslim 5 ha-

(Devamı 261.ci sahifede)

hadiste isimleri geçen mübârek sahabilerden bir nebze bahsedelim. Hadiste H a b b â b ' ın ismi geçmediğinden, hadis, ismi geçenlerden birisinin faziletine ait bir bölüme alınmalı idi. Bir kalem hatası olarak buraya geçmiş olabilir. 55 ve 104 nolu hadis izahında M u â z b. C e b e l ve U b e y y b. K â ' b ' ın hal tercemeleri verildi. E b û U b e y d e ' nin fazileti ve hayâtı 135 - 136 nolu hadisler bahsinde açıklandı.

Zeyd b. Sâbit .... (Baştarafı 260.cı sahifede) disini ittifakla, Buharî 4 ve Müslim 1 hadisini münferiden rivayet etmişlerdir. Râvileri : Oğlu Harice, Enes, Süleyman bin Yesâr, İbn-i Ömer ve bir cemaattır. Süleyman bin Yesâr : Hz. Ömer ve Hz. Osman; Fetva, Feraiz ve kıraat'ta hiç kimseyi Zeyd'e takdim etmezlerdi. demiştir. Hz. Ömer (R.A.) onu kadılığa atamıştı. Zeyd vefat ettiği zaman Ebû Hüreyre (R.A.) ümmetin büyük âlimi vefat etti, demiştir. Hicri 45 veya 48 veya 51 yılı vefat etmiştir. (Bak : Tezkire sah. 30 - 32 ve Hulâsa 127)

HZ. EBÛ ZERR-İ GİFARÎ (Radiyallahü anh)'IN HÂL TERCEMESİ

Adı Cündüb İbn-i Cünade'dir. Gifâr kabilesine mensuptur. İlk müslümanların beşincisidir. İslâmiyeti seçmesi her hangi bir dâvet olmaksızın kendi arzusu ile kuvvetli bir irade mahsulü olmuştur. Onun İslâm oluşu müstesna bir şekilde olduğundan dolayı İbn-i Abbas (R.A.) gibi büyük bir âlim sahabi, bunu tafsilâtı ile rivayet etmiş, Buharî de bu rivayet için özel bir bab ayırmıştır.

Zehebî de, ilim, takva, zahidlik, savaşmak, dürüstlük, hakşinaslık, ihlas ve samimilik gibi bir çok meziyetleri taşıyan Ebû Zerr'in bilgi yönünden İbn-i Mes'ûd'un seviyesinde olduğunu söylemiştir. Yalnız idarî ve malî işlerde garib ictihadları var idi. Meselâ : Kişinin mâlik olduğu 2 dirhem, 2 dinar bile Kur'an'ın yerdiği kenz (= mal biriktirip infak etmeme) hükmüne girer, derdi. Bu sebeple hazineden kendisine tahsis edilen 400 dinarın hepsini aldığı gün fakirlere dağıtırdı. İhtiyaç için bir şey alıkoymazdı. Ebû Zerr (R.A.) Peygamber (S.A.V.)'in vefatından sonra Şam'da ikamet etmişti. Fakat Muaviye (R.A.)'in Şam valiliği zamanında bu nevi ictihadları ve Vâlinin saltanat sistemli idaresini her vesile ile açıkca tenkidinin halk üzerinde tesirini göstermesi neticesinde, Vali Muâviye (R.A.) onun Medine'ye aldırılmasını Halife Hz. Osman (R.A.)'dan rica etti. Halifenin çağrısı üzerine Ebû Zerr, Medine'ye gitti. Orada da tenkidlerini sürdürünce Halife onu fetva vermekten menetti. Bir gün Ebû Zer sorulan bir soruyu cevaplarken, Kureyşten bir genç başucuna dikilerek :

Halife seni fetvadan men etmedi mi? dedi. Ebû Zerr :

Sen gözcü müsün? Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim boynuma kılıç koysanız, siz boynumu kesmeden önce Resûlullah (S.A.V.)'den duyduğum bir kelimeyi infaz edeceğimi sansam, derhal söylerim, diye karşılık verdi. Neticede Halife onu Rebze'ye gönderdi.

Ebû Zerr'in 181 hadisi vardır. Buharî ve Müslim 12 hadisini ittifakla, yalnız Buharî 2 ve yalnız Müslim 19 hadisini rivayet etmişlerdir. Râvileri : İbn-i Abbas, Enes bin Mâlik, Zeyd bin Veheb, Cübeyr bin Nüfeyr, Ahnef bin Kays, Said bin el-Müseyyeb ve Tabiînden bir cemaattır.

Hicri 32. yılı Rebze de vefat etti. (Bak : Tezkire sah. 17, 18 ve Hulâsa sah. 449)

(فَضْلُ أَبِي ذَرٍّ)

HZ. EBÛ ZER (Radiyallahü anh)'IN FAZİLETİ

١٥٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا عَبْدُاللهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثنا الْأَعْمَشُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيلِيِّ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَا أَقَلَّتِ الْغَبْرَاءُ وَلَا أَظَلَّتِ الْخَضْرَاءُ مِنْ رَجُلٍ أَصْدَقَ لَهْجَةً مِنْ أَبِي ذَرٍّ».

TERCEMESİ

156) ... Abdullah bin Amr bin el-As *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivayet edildiğine göre: «Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işittim» demiştir:

«Ebû Zer'den daha doğru ve düzgün sözlü bir adamı yer (küresi) taşımamış ve gök (yüzü) gölgelememiştir.»

İZAHI

Hadis, Ebû Zer (Radiyallahü anh)'in doğru ve hakkı söylemek ile lehçesinin düzgünlüğünü ve güzel konuşma kabiliyetini ifade ediyor. Yukarda kısaca hal tercemesini verdiğimiz bu mübârek sahabî'nin meziyetleri pek çoktur. Bu zat müslüman olduğu günden itibaren doğru sözlülüğü, gerçekçiliği, üstün cesareti ve faziletleri, dikkatları çekicidir. Buhari Menâkıp Kitâbın'dan «Kıssatu İslâmi Ebî Zer» başlığı altında Ebû Zerr'in müslümanlığı kabul ettiğine dair kıssa hakkında İbn-i Abbâs'tan rivâyet ettiği uzunca hadiste olay izah edilmektedir. Bunu buraya alırsak çok uzar. Müslümanlığın gizli tutulduğu ve müslüman sayısının bir rivayete göre 4 kişi olduğu gün müslüman olan Ebû Zerr'in azgın Mekke müşriklerine karşı ertesi gün takındığı tavır ve gösterdiği cesaretle hakkı söyleyişini belirtmek için, bahis konusu İbn-i Abbas (Radiyallahü anh)'ın uzunca hadisinin yalnız bir kısmının sadece tercemesini buraya almak ile yetinelim.

Ebû Zer (Radiyallahü anh) diyor ki: Ben Resûlullah'a:

Ey Allah'ın Resûlü! Bana İslâmiyeti öğret, dedim. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) İslâmiyeti telkin buyur-

du. Ben de hemen müslümanlığı kabul ettim. Bundan sonra Resûlullah :

— «Yâ Ebâ Zer! Müslüman olduğunu gizle ve memleketine dönüp git. Bizim durumumuzun açığa vurulduğunu duyduğun zaman hemen gel» buyurdu. Fakat ben :

— Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bu (şahadete ait) kelimeyi en azgın müşriklerin ortasında behemehal ve kesinlikle haykıracağım, dedim. (Râvi İbn-i Abbas Radiyallahü anh) der ki: Müşrikler Mescid-i Haram'da toplanmış iken; Ebû Zer (Radiyallahü anh) oraya geldi ve :

— Ey Kureyşler! Bütün varlığımla bilir ve size de bildiririm ki: Allah'tan başka ibadet edilecek hiç bir ma'bûd yoktur. Ancak Allah vardır. Ve içtenlikle ilân ederim ki, Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Allah'ın kulu ve Resûlüdür, dedi. Kureyş müşrikleri de :

— Saldırın şu din değiştirene! dediler ve bana hücum ederek öldürülmek kasdı ile dayağa çekildim. Bu esnada Abbâs üzerime atıldı ve onlara :

— Helâk olasınız! Gıfâr'dan bir kişiyi öldürüyorsunuz. Halbuki bu kabile hem ticaretinizin bir merkezi hem de ticâret güzergâhınızdır, diyerek müşriklerin benden vazgeçmelerini sağladı. İkinci gün sabahleyin ben yine mescide giderek bir gün önceki sözleri tekrarladım. Aynı şekilde bana hücum ederek linç etmek istediler.

Sa'd bin Muâz (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hz. Sa'd (R.A.) Ensâr'dan Evs kabilesinin en yüksek bir simasıdır. O, Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in hicretinden önce Mus'ab İbn-i Umeyr'in delâletiyle müslüman olmuş, sonra kabilesi halkına : Siz müslüman oluncaya kadar sizin erkeklerinizle ve kadınlarınızla konuşmak bana haram olsun! demekle bütün Abdü'l-Eşhel oğullarının hidayetine sebep olmuştur. Bedir ve Uhud savaşlarında bulunmuştur. Bedir savaşına çıkılmadan önce Resûl-i Ekrem Muhacirlere ve Ensâr'a danışarak Mekke istikametinden savaşmak için gelen düşmanı karşılamak veyahut Şam'dan Mekke'ye dönmekte olan kervanın yolunu kesmek hususundaki Sahabilerin görüşünü sorduğunda Sahabilerin çoğu kervan yolunu kesmeyi tercih edince, Peygamber buna üzüldü. Bunun üzerine söz alan Ebû Bekir, Ömer ve Mikdad İbn-i Esved, Mekke müşrikleri ile savaşmak görüşünü desteklediler. Muhacirler adına yapılan bu konuşmalar Peygamber'i sevindirdi. Bundan sonra Ensâr'ın kanaatını anlamak istedi. Resûl-i Ekrem'in bu isteğini sezen Sa'd bin Muâz ayağa kalkarak :

— Yâ Resûlallah! Bu hitabınızla bizi kasdettiğinizi sanıyorum, deyince; Resûlullah (S.A.V.) :

— Evet sizleri kasdediyorum buyurdu. Bunun üzerine Sa'd :

(Devamı 264'cü sahifede)

Öldüresiye beni hırpaladılar. Yine Abbâs bana yetişti de beni müşriklerin elinden güçlükle kurtardı ve bir gün önce söylediği sözleri tekrarladı.

(Râvi) Abdullah İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh):

— Allah Ebû Zerr'e rahmet eylesin, onun müslüman oluşu işte böyle oldu, demiştir.

Hadîste geçen «**Ebû Zer'den fazla doğru sözlü...**» cümlesinin yorumu hakkında Sindî şöyle söyler:

Bundan maksad, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) dahil, Ebû Zer (Radiyallahü anh)'in doğrulukta herkesten üstün olduğunu ifade etmek değildir. Çünkü peygamberlerin doğruluğunun üstünlüğünde şüphe yoktur. Bu herkesce mâlum bir şeydir. Gaye, Ebû Zer (Radiyallahü anh)'in son derece doğru olduğunu, bu hususta zirveye çıktığını ve bu sebeple doğruluk alanında peygamberler müstesna, kimsenin onu geçmediğini belirtmektir. Bazıları da şöyle yorum yapmışlardır:

Ebû Zer, dâima apaçık, kesin ve dosdoğru konuşur. Yuvarlak lâfı, lâstikli söz, tevriye, vaziyeti idare etmek ve benzeri tarzlarda konuşmazdı. Hakkı, gerçeği ve doğruyu kesin ve açıkca söylerdi.

(فَضْلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ)

HZ. SA'D B. MUÂZ (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٥٧ — حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ ، عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ ، عَنِ الْبَرَاءِ

ابْنِ عَازِبٍ ؛ قَالَ: أُهْدِيَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ سَرَقَةٌ مِنْ حَرِيرٍ . فَجَعَلَ الْقَوْمُ يَتَدَاوَلُونَهَا بَيْنَهُمْ .

Hz. Sa'd (R.A.) .... **(Baştarafı 263.cü sahifede)**

— Yâ Resûlallah (S.A.V.) biz sana inandık; tasdik ettik; tebliğ ettiğin Kur'an'ın hak olduğuna şehadet ettik; Sana itaat etmeye söz verdik. Ey Allah'ın Resûlü nasıl dilersen öyle hareket et! Biz seninle beraberiz. Yemin ederim ki, sen bize denizi gösterip yürüsen biz de beraberinizde denize dalarız. Ensâr'dan geri dönen olmaz. Ya Resûlallah! Harbte sebat etmeyi, düşmana karşı direnmeyi biliriz. İnşaallah zafere kavuşursun. Bu sebeple buyurun Ey aziz Resûl! Allah'ın bereket ve selâmetine dayanarak beraberce düşman üzerine yürüyünüz diyerek Peygamber'i hoşnud etti.

Hz. Sa'd Hendek savaşında aldığı bir ok yarası dolayısı ile bir ay Mescid'de tedavi edildi. Fakat bu yaradan kurtulamıyarak şehid oldu. Cebrâil (Aleyhisselâm)in onun cenazesinde bulunduğu bildirilmiştir.

Resûl-i Ekrem, Muhacirler arasında Ebû Bekr-i Sıddîk (R.A.)'i ne derece seviyor idi ise Ensâr içinde de Sa'd (R.A.) hazretini de o derece severdi. Allah onlardan ve bizden râzî olsun. Âmin.

فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَتَعْجَبُونَ مِنْ هٰذَا ؟ » فَقَالُوا لَهُ : نَعَمْ . يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! فَقَالَ « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ! لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنْ هٰذَا » .

T E R C E M E S İ

157) ... El-Berâ' bin Âzib *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Bir kere Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e (Ükeydir tarafından) ipekli kumaştan bir parça hediye edildi. Sahabîler, (güzelliğine ve yumuşaklığına hayret ettikleri) kumaşı bir birinin elinden almaya (elleyip incelemeye) başladılar. Bunun üzerine Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, oradaki sahabîlere:

«Siz bu kumaşın güzelliğine ve yumuşaklığına taaccüp mü ediyorsunuz?» diye sordu. Sahabîler de:

— Evet Yâ Resûlallah! diye cevap verdiler. Bu cevap üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Nefsim, kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki: Sa'd İbn-i Muâz'ın Cennetteki mendilleri (çok beğendiğiniz) bu ipekli kumaştan şüphesiz daha hayırlı (ve güzel) dir.»

İ Z A H I

B u h a r i, «Kitâbu Bed'il-Halk»'ın 8'inci babında bu hadisi iki senedle rivayet etmiştir. Bir sened, burada olduğu gibi B e r â b i n Â z i b (Radiyallahü anh) tarafından, diğeri de E n e s b i n M â l i k (Radiyallahü anh) tarafından rivayet edilmiştir. B e r â b i n Â z i b'den B u h a r i'nin aldığı metinde Sahabilerin kumaşın güzelliğine ve yumuşaklığına taaccüp ettikleri açıkca belirtilmiştir. K a s t a l â n i de bu rivayetin izahında şunu naklen anlatır. Cennetteki nimetlerin ve elbiselerin üstünlüğünün beyanı için mendillerin örnek gösterilmesinin sebebi budur ki, mendil çeşitli temizlik işlerinde kullanılan bir bez parçasıdır. Mendili bu kadar güzel olan Cennetin giyim eşyasının artık ne kadar güzel olacağını kimse tasavvur ve takdir edemez.

B u h a r i'nin E n e s'ten aldığı rivayetteki Resûlullah'ın sözü aynidir. Şu farkla ki B e r â'ın rivayetinde geçen «AFDAL = daha üstün» kelimesi yerine E n e s'in rivayetinde «AHSEN = da-

ha güzel» tabiri kullanılmıştır. İ b n - i M â c e h ' in B e r â ' dan olan rivayetinde ise bu kelimeler yerine «Hayr = daha hayırlı» kelimesi kullanılmıştır. Üç kelimenin ifade ettiği mânalar arasında pek bir fark yoktur. Fakat E n e s ' in sözü ile B e r â ' in sözü arasında biraz fark vardır. Şöyle ki: B e r â ' in sözünden, Sahabîlerin kumaşın güzelliğine ve yumuşaklığına hayret ettikleri açıkca anlaşılıyor. E n e s ' in sözünden anlaşıldığına göre Resûlullah daha önce ipekli elbiseyi erkekler için yasakladığı halde hediye edilen ipekli kumaştan mâmul olan cübbe'yi kabul etmesi halkın hayretini mucip olmuştur. Mamafih iki sahabînin sözleri arasında bir çelişki yoktur. Erkekler için giyilmesi yasak kılınmış bir elbisenin kabul buyurulması hayreti mucip olabildiği gibi elbisenin güzelliği de hayrete sebep olabilir.

Resûl-i Ekrem'e hediye edilen ipekli kumaş'ın dikilmiş elbise olduğu B u h a r î ' nin E n e s ve B e r â ' dan aldığı rivâyetlerden anlaşılıyor. Hattâ E n e s ' in rivayetine göre hediye edilen elbise Cübbe idi. İ b n - i M â c e h ' in B e r â ' dan aldığı rivayette «Saraka» tabiri kullanılmıştır. Saraka ise beyaz renkli ipekli kumaş parçası veya rengi ne olursa olsun her türlü ipekli kumaş parçası demektir. Cübbe bir parça elbise olduğu için bir parça mânasını ifade eder. «Saraka» kelimesinin cübbe mânasında kullanılmış olması mümkündür.

B u h a r î ' nin K a s t a l â n î ve diğer şerhlerinin beyânına göre: bu cübbe D e v m e t ü ' l - C e n d e l (77) şehrinin Meliki Ü k e y d i r İ b n - i A b d i l m e l i k tarafından Peygamber'e hediye edildi. Meşhur T e b û k seferinde Ü k e y d i r Resûlullah'a mürâcaat ederek belirli bir cizye vermek üzere sulh yapmıştı. Bu arada mezkûr elbiseyi de hediye etmişti. E n e s ' in rivayetinde cübbe'nin «Sündüs» olduğu belirtilmiştir. Sündüs ince ipekli kumaşa denir. Bunun kalın çeşidine de «İstebrak» denir. Ebû Ya'lâ'nın nakline göre; bu kumaşta altın da varmış. Bu rivayete göre Resûl-i Ekrem önce bu hadiyeyi kabul etmek istememiştir. Fakat Melik'in üzüldüğünü görünce kabul etmiştir. B u h a r î ' nin «Hibe» bahsindeki rivayetine göre bilâhare Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu cübbeyi A l i (Radiyallahü anh)'ye hediye etmiş, A l i bir defa giymiş, ama Resûl-i Ekrem'in mübârek yüzünde bir öfke görünce; bunu derhal soyup 4 parçaya bölmüş ve başörtü olarak kullanılmak üzere F â t i m e adlı 4 yakınına hediye etmiştir. Bunlar:

(77) Devmetü'l-Cendel, Medine ile Şam arasında ve Tebûk civarında bir şehrin adıdır. Lûgat ehli bu şehre «Dumetü'l-Cendel» derler.

Hz. Ali'nin anası **Fâtime bint-i Esed,** hanımı **Hz. Fâtime, Hz. Hamza'nın** kızı **Fâtime** ve **Ümmi Hâni** diye meşhur olan **Fâtime bint-i Abdilmüttalib'dir.** Yalnız 4'üncü kadında ihtilâf vardır. **Hz. Ali** (Radiyallahü anh)'den rivayet edilen hadis de şöyledir :

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أَهْدَى إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةً سِيَرَاءَ فَلَبِسْتُهَا فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَشَقَقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي

= ... Ali *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, kendisi şöyle demiştir.

«**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) **bana Siyerâ'** (denilen ipekli) **bir hulle hediye etmişti. Ben de bir defa onu giymiştim. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in** (mübârek) **yüzünde öfke** (eserini) **gördüm. Ben de onu parçaladım.** (Yakınım olan) **kadınlarım arasında taksim ettim.**»

Bu hadisi, **Buhari** «**Hibe**» bahsinden başka «**Nafaka**» ve «**Elbise**» bahislerinde de tahriç etmişlerdir. **Müslim** «**Elbise**» ve **Nesâi** de «**Zînet**» bahsinde rivâyet etmişlerdir. «**Siyerâ**» kelimesi lûgat kitablarının beyanına göre bir nevi alaca kumaştır. Çubuklu ve bol ipekli olur. İpek kısmı az olan elbise erkekler için mübah ise de ipeği çok olan elbiseyi giymek erkekler için haram olur. Bunun tafsilâtını inşaallah «**Elbise**» bölümünde veririz.

١٥٨ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ عَزَّ وَجَلَّ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ » .

TERCEMESİ

158) ... Câbir *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, dediği rivayet olunmuştur.

«Rahmân'ın Arşı, Sa'd bin Muâz'ın ölümü için titredi.»

İZAHI

Sa'd bin Muâz (Radiyalalhü anh)'in vefâtı dolayısı ile Arş'ın titremesi, Allah'ın Arş'a o anda bir duygu vermesi ile mümkündür. Yahud Arş'ın titremesi ile mecazen Arş'ta bulunan melek-

lerin titremesi muraddır. Bu titreyiş Sa'd bin Muâz'ın yüce ruhunun gelişine olan sevincinden meydana gelen bir titreşimdir. Sindî de: Sa'd'ın ölümü dolayısı ile hayratının Arş'a çıkışı son bulduğu için duyulan üzüntüden bu titreşimin vuku bulmuş olması da muhtemeldir, deniliyor.

Sa'd bin Muâz (Radiyalahü anh)'ın hayâtını kısaca yukarda anlatırken ölümüne sebep olan yaralanmaya da işâret etmiştik. Burada biraz açıklıyalım:

Sa'd (Radiyallahü anh), Hendek savaşında Kureyş müşriklerinden Hibbân b. el-Arika-el-Âmirî'nin attığı bir ok ile yaralanmıştı. Kâfir oku attığı zaman Arap âdetine binaen; خُذْهَا وَأَنَا ابْنُ الْعَرِقَة = «Al sana, benim de İbnü'l-Arika olduğumu bil» demişti. Hz. Sa'd, bir rivâyete göre de Resûl-i Ekrem buna cevâben; عَرَّقَ اللهُ وَجْهَكَ فِي النَّارِ = «Allah senin yüzünü ateşte terletsin» buyurmuşlardır. Kâfir'in künyesi, İbnü'l-Arika olduğu için aynı kelimenin kökünden alınma «Arraka = terletsin» fiili ile bed dua yapılması uygun görülmüştür.

Rivâyete göre Sa'd'ın yarası iyileşmeye yüz tutmuştu. Hendek savaşında Beni Kurayza yahudileri müslümanlarla evvelce yapmış oldukları saldırmazlık ve Medine'yi ortak savunma antlaşmasını ihlâl ederek Kureyş müşriklerini destekledikleri için Hendek savaşından hemen sonra Beni Kurayza yahudilerinin üzerine gidildi ve beklenen zafer kazanıldı Beni Kurayza yahudileri eskiden Evs kabilesinin dostları oldukları için savaş neticesinde yahudiler hakkında tatbik edilecek cezâ ve işlem hakkında yahudiler Evs kabilesinin reisi olan Sa'd hazretlerini hakem yaptılar. O da erkeklerinin öldürülmesini, mallarının taksimini ve çocukları ile kadınlarının esir edilmesi hükmünü verdi. Bu hükmün ilâhi emre uygunluğu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından da sonradan bildirildi. Sa'd hazretleri bu hakemliği yapmadan bir gün önce şöyle dua etmişti:

«Allahım, sen bilirsin ki, Resûlünü yalanlıyan, Onu vatanından çıkaran müşriklerle savaşmak istediğim kadar hiç kimse ile döğüşmek istemem. İlâhi! Bizim bundan sonra Kureyş müşrikleri ile yapacağımız savaşın kalmadığını sanıyorum. Şayet bunlarla yapılacak savaş kaldı ise senin yolunda onlarla savaşmak için beni yaşat! Eğer aramızda yapılacak bir savaş kalmamış ise bu yaramı deş de bu yüz-

den bana şehâdet nasip eyle ve Beni Kurayza'dan gerekli intikamın alınması ile müslümanların yüzünü güldürmedikçe ruhumu alma!»

Hz. Sa'd'ın bu duâsı kabul oldu. Rivâyete göre yarası onulmaya başlamış olup hasta yatarken yanından geçen bir keçi, tırnağı ile yarasına dokunup deşmesi neticesinde yara yeniden kanamış ve fazla kan zâyiatından şehîd olmuştur.

Hadîste geçen «Arş» kelimesine gelince bu kelime çok şeylerde kullanılmıştır. Kullanılan her şeyde yücelik ve yükseklik mânası görülüyor. Padişahların tahtına arş demenin sebebi taht'taki yükseklik ve yücelik anlamıdır. Allah'ın ilk yarattığı ve yücelik, yükseklik vasfını taşıyan varlığa Allah'ın arşı denmiştir. Çünkü Allah'ın kudret ve azametinin tecelli ettiği ilk yaratık Arş'dır. Eski hikmet âlimleri ve kelâmcılar:

Arş, kâinatı içine alan kürre şeklinde bir felektir, diye tarif etmişlerdir. Buna dokuzuncu felek ve atlas feleki de derler. Rivâyet âlimleri de bu arşın ayaklarının da bulunduğunu söylemişlerdir. Muhakkık âlimler ise; şer-i şerifte anılan arşın mahiyetini anlatmak ve takdir etmek beşer aklının işi değildir. Ancak kâinata nisbeten daha büyük olduğu bildirilmiştir. Meselâ: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Zer (Radiyallahü anh)'e hitaben:

Ey Ebâ Zer! Yedi kat gök ile yedi kat yerin Kürsî'ye göre büyüklükleri, bir çölün ortasına atılan bir kapı veya yüzük halkası gibidir. Arşın Kürsî'ye nisbeten büyüklüğü de çölün, yüzük halkasına göre olan büyüklüğü gibidir, buyurmuştur.

(فَضْلُ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْبَجَلِيِّ)

HZ. CERİR B. ABDİLLAH EL-BECELÎ (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٥٩ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ ابْنِ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْبَجَلِيِّ ؛ قَالَ : مَا حَجَبَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ مُنْذُ أَسْلَمْتُ . وَلَا رَآنِي إِلَّا تَبَسَّمَ فِي وَجْهِي . وَلَقَدْ شَكَوْتُ إِلَيْهِ أَنِّي لَا أَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ ، فَضَرَبَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي ، فَقَالَ « اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا » .

TERCEMESİ

159) ... Cerîr bin Abdillah el-Becelî *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

Ben, müslüman olduğum zamandan beri Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanına girmek istediğimin her defasında O, beni kabul buyurdu. (Hiç beni geri çevirmemiştir) ve beni gördükçe yüzüme gülümserdi. At üzerinde duramadığımı (kendimi tutamadığımı) bir ara Resûlullah'a arzetmekle halimden şikâyetçi oldum. Bunun üzerine Resûlullah (Mübârek) elile göğsüme (şiddetli bir darbe) vurdu. Sonra :

«Allahım! Sen Cerîr'i (at üstünde) sâbit kıl, onu hâdî (hidayete erici, erdirici) ve mehdî (hidayete erdirilmiş) kıl» diyerek dua buyurdu.»

İ Z A H I

Hadisin ilk iki fıkrası, Resûl-i Ekrem katında C e r î r (Radiyallahü anh)'in yerini ve değerini belirtmektedir. Müteakip cümleler de C e r î r'in Resûlullah'a müracaatını ve bunun üzerine mazhar olduğu Peygamber'in özel duâsını beyân ediyor. Cerîr'in ne zaman ve ne münâsebetle at üzerinde kendisini tutamadığına dair olan şikâyetini Peygamber'e arz ettiği ve bu vesile ile onun makbul duasını kazandığı hususu buradaki rivayette belirtilmemiştir.

Sahîh-i Buharî'nin «Gazâlar» bölümünün 64'üncü babında C e r î r' den müteaddit senedler ile rivayet edilen bir hadiste C e r î r

---

Cerîr (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Cerîr bin Abdillah bin Câbir bin Mâlik bin Nasr El-Becelî Ebû Amr, Hicretin 10. yılı ve bir rivayete göre Peygamber'in vefâtından 40 gün önce müslüman olmuştur. Fakat Miftâhü'l-Hâce müellifi bu rivayeti zayıf görmektedir. Büceyle kabilesinin reislerinden olduğu için Resûl-i Ekrem o'na kıymet vererek yere serdiği bir kaftan üzerinde oturtmuş ve bu münasebetle :

إِذَا أَتَاكُمْ كَرِيمُ قَوْمٍ فَأَكْرِمُوهُ = «Bir kavmin kerem sahibi, ileri geleni size geldiği zaman ona ikramda bulunun» buyurmuştur. Resûlullah (S.A.V.), Cerîr'i Yemen'e âmil olarak göndermiştir. Bu zat Medâyin'in fethinde bulunarak büyük hizmetleri olmuştur. Kadisiye savaşında da İslâm ordusunun sağ cenahının kumandanlığını yapmıştır. Hz. Ömer (Radiyallahü anh), Onu çok sever ve güzel yüzlü olduğu için ona «İslâm ümmetinin Yûsufu» der idi. Hilâfeti zamanında dağınık olan Büceyle kabilesini toplatarak Cerîr'i onlara başkan tayin etti.

Cerîr (R.A.)'in 100 hadisi vardır. Buharî ile Müslim sekiz hadisini ittifakla, Buharî, bir ve Müslim altı hadisini münferiden rivayet etmişlerdir. Ravileri : Oğlu İbrahim, Enes, Zeyd bin Veheb, Şa'bî ve ayrıca bir cemaattır.

Kûfe'de yerleşen bu muhterem Sahâbî, hicretin 51 veya 54 yılında vefat etmiştir. (Bak : Hulâsa : sah. 61)

(Radiyallahü anh)'in Peygamber'e vaki müracaatı ve müşerref olduğu dua ile ilgili olay şöyle anlatılıyor.

«(Ahmesli) Cerîr (İbn-i Abdillah) (Radiyallahü anh)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana:

«(Ey Cerîr!) Sen (bizi) **Zü'l-Hulâsa** (adlı puthane)**den rahat ettirmiyecek misin?»** buyurdu. Z ü ' l - H u l â s a , H a s ' a m ; (kabilesi) dahilinde (Kâ'be'ye karşı inşa edilmiş, içi putlarla dolu) bir bina idi. Y e m e n halkının Kâ'besi diye anılırdı. (Bu yüzden Peygamber'in içini rahatsız ediyordu.) C e r î r diyor ki:

Resûlullah'ın bu emri üzerine A h m e s kabilesinden 150 suvârinin **başında Z ü ' l - H u l a s a ' ya hareket ettim.** A h m e s l i l e r iyi binici idiler. Fakat ben bir türlü at üzerinde duramazdım. (Ben bu durumumu Resûlullah'a arz ettim). Bunun üzerine Resûlullah, göğsüme (şiddetli) bir darbe vurdu. Şiddetli vurduğu için (mübârek) parmaklarının izini göğsümde görmüştüm ve Resûlullah:

«Allah'ım! Cerîr'i (at üstünde) sâbit kıl, onu hadî ve mehdi kıl!» diye duâ buyurdu. C e r î r , Z ü ' l - H u l a s a ' ya hareket etti, o (put) binasını yıktı, yaktı. Sonra (H u s a y n İ b n - i R e b î a ile) durumu Peygamber'e bildirdi. Cerîr'in gönderdiği elçi Resûlullah'a:

(Ey Allah'ın Resûlü!) **Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki; huzuruna boşuna gelmiş değilim. Zü'l-Hulasa (denilen puthane)yi uyuz deve gibi (bakımsız, harâb) bir halde bırakıp da öyle geldim, dedi.** (Ravi dedi ki: Bu müjde üzerine) **Resûl-i Ekrem:**

«Ahmes kabîlesinin atları ve atlıları mübârek ola!» diye beş defa duâ buyurdu.»

Tercemesini yukarıya aldığım hadîs C e r î r ' in binicilik husûsundaki şikâyetinin ve Peygamber'in özel duâsına mazhar oluşunun zamanını ve sebebini açıklar.

(فَضْلُ أَهْلِ بَدْرٍ)

BEDİR EHLİNİN FAZÎLETİ

B e d i r , M e d i n e ' den deve yürüyüşü ile üç günlük mesafede bir köyün adıdır. Ş â ' b î , bir putun adı olduğunu bildirir.

Bu yerin vaktiyle K i n â n e, C ü h e y n e ve G i f â r kabilelerine âit olduğu hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Burası cahiliyet devrinde panayır yerlerinden bir yer idi. Akar suyu ve muz, hurma, üzüm gibi meyveleri boldu.

Küçük B e d i r ve büyük B e d i r olmak üzere iki B e d i r gazâsı vardır. Küçük B e d i r gazâsının sebebi K u r e y ş müşriklerinin ileri gelenlerinden K ü r z İ b n - i C â b i r'in bir müfreze ile M e d i n e korularına kadar gelerek M e d i n e'lilerin hayvanlarını sürüp götürmesidir. Bu olay üzerine Resûl i Ekrem Muhacirlerden bir fırka ile K ü r z'ü takip ederek B e d i r köyü yakınındaki S a f f a n adlı dereye kadar varmışsa da K ü r z'ü bulamadığından M e d i n e'ye dönmüştür. Hicret'ten sonra E b - v â, B u v â t, U ş e y r e ve küçük B e d i r adlı dört gazâ vuku bulmuş ise de bunlarda kan dökülmediği için hiç birisi hakiki mânada savaş sayılmamıştır. Bu sebeple büyük B e d i r İslâm tarihinin ilk savaşı sayılmıştır. Biz, savaşın nedenlerini, safhalarını ve neticesini tafsilâtıyla buraya alacak değiliz. Arzu edenler siyer kitaplarına müracaat etsinler. Bu sebeple çok özlü olarak bir kaç cümle ile bu konuya temas etmek ile yetinelim.

B a t n - ı N a h l e'de H a d r a m i oğlu A m r'in öldürülmesi M e k k e müşriklerini heyecana düşürdüğü gibi Ş a m'- dan M e k k e'ye dönmekte olan kervanın kurtarılması için E b û S ü f y a n'ın da yardım istemesi M e k k e'lileri bir hayli hiddetlendirmişti. Bu sebeple açıkça müslümanlara karşı savaş hazırlıkları hızlandırılarak teşkil edilen yaklaşık 950 kişilik bir ordu ile K u r e y ş ululan M e d i n e'ye hareket etti. Bu ordu, savaşın araç, gereç ve silâhları yönünden çok mükemmel ve baş kumandanı E b û C e h i l idi.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ashâbı ile istişare ettikten sonra hicretin 2. yılı Ramazan'ın 12. günü Ensâr'dan E b û L ü b â b e'yi M e d i n e'de vekil bırakarak şehirden çıktı. İslâm ordusu 305 kişilik idi. Savaş için gerekli olan silâh, araç ve gereç bakımından düşman ordusuna nisbeten, İslâm ordusu çok zayıftı. Asker sayısı bakımından da düşmanın üçte birinden azdı. Nihayet ordu B e d i r'de karşılaştı. Ş a m'dan M e k k e'ye dönmekte olan E b û S ü f y a n'ın başkanlığındaki K u r e y ş kervanı ise çoktan tehlikeli bölgeyi atlamıştı. Çünkü kervan kıyı yolunu tercih etmişti. İki ordu 17 Ramazan (13 Mart 624) Cuma günü karşılaştı. İslâm ordusunun üç katından fazla olan müşriklerin korkunç saldırılarına karşı sayıca az, ama imanca çok üstün olan

müslümanlar kahramanca dayanarak, büyük gayretler gösterdiler. Â l - i İ m r a n sûresinin 123 ilâ 127. âyetlerinde belirtildiği gibi Allah'ın yardımı da müslümanlara yetişti. Bu âyetlerin meâlleri şöyledir :

«Habibim! Bedir'de siz hor ve hâkir bir müfreze iken Allah size yardım etti. (Zafere kavuştunuz.) O halde Allah'tan sakınınız! Tâ ki zafer ni'metine şükretmiş olasınız. O vakit (Bedir'de) mü'minlere şöyle diyordun : «Rabbinizin 300 melek indirmekle size yardım etmesi kâfi değil midir?» Evet, eğer sabrederseniz ve Peygamber'e itaatsızlıktan sakınırsanız, onlar da hemen üzerinize gelecek olurlarsa Rabbiniz size nişanlı, alâmetli, 5000 melekle (düşmana karşı) yardım edecektir. Bu yardımı da Allah size sırf bir müjde olsun ve kalbleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Yoksa zafer ancak Azîz ve Hakîm olan Allah'tandır. (Meleklerden değildir.) Böylece Allah o kâfir olanlardan bir kolu kessin veya perişan etsin de geri kalanlar keder ve zarar içinde dönüp gitmiş olsunlar.»

Düşman ordusu Allah'ın inâyetiyle müthiş bir bozguna uğratıldı, baş kumandanı E b û C e h i l dahil K u r e y ş ' in ileri gelenleri savaş meydanında öldürüldüler. Savaş yerinde müşrikler 70 ölü ve 70 esir bırakarak kaçtılar. Ölenlerin 24 tanesi K u r e y ş'in büyüklerindendi. Müslümanlar ise sadece 14 şehid verdiler. Ellerine büyük bir ganimet geçti. B e d i r savaşı İslâm ordusunun ilk parlak zaferi idi. Bu zafer İslâm dinini kuvvetlendirdiği gibi M e d i n e ' yi düşman saldırısından korumuş oldu. M e k k e mateme bürünürken; E b û L e h e b üzüntüden ölürken, M e d i n e büyük bir sevince kavuştu. Ganimetin beşte biri devlet hazinesine, kalanı da müslümanlar arasında eşit olarak paylaşıldı. Esirlere en iyi muamele yapıldı. Dört bin dirhem fidye karşılığında serbest bırakıldılar. Fidye ödeyemiyecek durumda olan her esirin M e d i n e'li 10 çocuğa okuma yazma öğreterek salıverilmeleri kararlaştırıldı.

B e d i r savaşı aslında geniş izahat isteyen, nedenleri ve sonuçları itibariyle büyük bir olaydır. Ama takdir edileceği gibi burada o izahatı vermek okuyucuları asıl konudan uzaklaştırmış olur. Yukarda belirttiğim gibi geniş malûmat isteyenler Siyer ve İslâm tarihi kitablarına müracaat etsinler.

١٦٠ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَأَبُو كُرَيْبٍ. قَالَا : ثنا وَكِيعٌ. ثنا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى
ابْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ؛ قَالَ : جَاءَ جِبْرِيلُ، أَوْ مَلَكٌ،

إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَقَالَ : مَا تَعُدُّونَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا فِيكُمْ ؟ قَالُوا : خِيَارَنَا ، قَالَ : كَذَلِكَ
هُمْ عِنْدَنَا ، خِيَارُ الْمَلَائِكَةِ

TERCEMESİ

160) ... Râfi' bin Hadîc *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Cebrâîl *(Aleyhisselâm)* veya bir melek Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e geldi ve :

— **«(Ey Allah'ın Peygamberi!) Bedir savaşına katılan sahabileri sizler kendi aranızda nasıl (bir mertebe sahibi olarak) sayarsınız? diye sordu. Buna cevaben :**

— **Onları, müslümanların en seçkin** ve üstün simaları olarak sayarız, **buyurdular. Soru sahibi melek :**

Sizler o kahramanları üstün saydığınız gibi Bedir savaşına katılan melekler de bizce meleklerin en hayırlı olanlarıdır», dedi.

İZAHI

R â f i ' nin **Cebrâil veya bir Melek»** tabirindeki tereddüd râviden olsa gerek. Yani R â f i , gelen melek C e b r â i l mi? veyâ başka bir melek mi? diye tereddütlü konuşmamıştır. Ancak seneddeki bir râvi R â f i ' in kullandığı kelimede tereddüt etmiştir : Acaba «Cebrâil geldi» dedi yoksa «Melek geldi» dedi. Hadis B u h a r î ' nin «Mağazî» bölümünün 11'inci babında müteaddit senedlerle rivayet edilmiştir. Bu senedlerin bir kısmında C e b r â i l (Aleyhisselâm) geldi deniliyor, diğer bâzı senedlerde ise melek geldi, deniliyor. Ancak gelen meleğin C e b r â i l olduğu M u â z b i n R i f a â tarafından açıklanıyor. K a s t a l â n î de «Melek geldi» rivâyeti naklederken meleğin C e b r â i l olduğunu belirtiyor.

«Miftâhü'l-Hâce» sahibi der ki : Bu hadis B e d i r ehlinin diğer sahabilerden üstün olduğuna delâlet eder.

B u h a r î ' nin naklettiği rivâyetlerden birisi R i f â a b i n R â f i e z - Z ü r e k î (Radiyallahü anh)'ye istinad etmektedir. Bu zat E n s â r ' dan ve B e d i r kahramanlarındandır. Bu zat C e b r â i l (Aleyhisselâm)'in gelerek B e d i r savaşına katılan sahabiler ve melekler ile ilgili husûsu Peygamber ile görüştüğünü rivâyet eder. Bu rivâyetin şerhinde müellifler, yapılan bu görüşmenin B e d i r günü cereyan ettiğini beyan ederler.

İ b n - i M â c e ' nin zikrettiği rivâyetteki : R â f i b i n H a d i c ' e gelince :

Bu zâtın künyesi E b û A b d i l l a h ' tır. Babası H a d i c b i n R â f i ' b i n A d î b i n T e z î d b i n C e ş m b i n H a r i s e ' dir. R â f i b i n H a d i c , E v s kabilesine mensup olup sahabîlerdendir. B e d i r savaşma katılmak istedi ise de yaşı küçük olduğundan Resûl-i Ekrem'in emri ile geri çevrilmiştir. Ondan sonra vuku bulan U h u d vesâir savaşlara katılmıştır. Kendisinden alınan 78 hadisten B u h a r î ve M ü s l i m 5 tanesini müştereken ve M ü s l i m ayrıca üç tanesini rivâyet etmiştir. Râvileri ise oğlu R i f â a , B e ş î r b i n Y e s â r , S ü l e y m a n b i n Y e s â r ve T a v û s ' dur. Halîfe, onun 74. yılı vefât ettiğini söylemiştir. (78)

١٦١ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا جَرِيرٌ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ .
ح وثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . جَمِيعًا عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛
قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي . فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ! لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ
أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ ، وَلَا نَصِيفَهُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح .

T E R C E M E S İ

161) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir :

«(Ey mü'minler!) sakın benim ashâb'ıma sövmeyiniz. Çünkü (onların şeref ve fazîleti pek yüksektir) nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizden birisi Uhud (dağı) kadar altın sadaka verdiği farzedilse, bu (koca sadakanın sevabı) ashâbımdan birisinin iki avuç (hurma) sadakası(nın sevabı)na erişemez. Hattâ bunun yarısına bile erişemez.»

Not : Bunun isnadının sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

---

(78) Hulâsa : sah. 113

İZAHI

Hadiste Resûl-i Ekrem'in muhâtablarının kimler olduğu hususunda müteaddit yorumlar vardır. Sindî bu görüşleri şöyle sıralamıştır:

Bazı âlimler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hitabı sahabi olmayan müslümanlara âittir. Buna göre gelecekteki müslümanlar Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sağlığında hazır farzedilerek hitab edilmiş oluyor, demişlerdir.

Bâzıları da: Hitap Asr-ı saâdette yaşıyan ve Sahâbîlik şerefine kavuşmamış olan avam tabakasına yöneliktir. Nassın delâleti ile gelecekteki müslümanlar da hitabın hükmüne tabi oluyor, demişlerdir.

Diğer bir kısım ilim adamlarına göre: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in muhatabı bazı sahabilerdir. Zira rivayet edildiğine göre Hâlid b. el-Velid ile Abdurrahman bin Avf arasında bir soğukluk geçmişti. Bundan ötürü Halid b. el-Velîd, Abdurrahman'ı seb'etmişti. Allah ikisinden de râzî olsun. Bu mes'ele üzerinde hadis buyurulmuştur, denilmiştir. Bu yorum şekline göre metindeki «Benim ashâbım»dan murad, muhatap tutulan sahabîlerden önce müslümanlığa giren sahabîlerdir.

Hitab edilen zatlar sahâbîlerden olmakla beraber yüce makamlarına uygun düşmeyen soğuk lâf ettiklerinden dolayı sahâbîlerden değilmiş gibi kendilerine hitap edildiğini söyliyenler de vardır. Şeyh Takiyü'd-Dîn-i Sübkı de demiştir ki:

«Benim ashâbım» sözü ile Mekke fethinden önce müslüman olan sahâbîler kasdedilmiş ve muhatap tutulanlardan da Mekke fethinden sonra müslüman olan sahâbiler muraddır. Zahir olan yorum da budur. Resûl-i Ekrem'in:

«Sizden birisi Uhud (dağı) kadar altın sadaka...» buyruğu ile Hadîd sûresinin 10'uncu âyetinde geçen ve meâli aşağıya alınan nazm-i Celil bu yoruma irşad edicidirler.

«... (Mekke) fethinden önce Allah yolunda (malını) harcıyan ve savaşanlarınız diğerleri ile eşit değillerdir. Onlar, sonradan malını harcıyan ve savaşanlardan fazilet ve derece bakımından daha büyüktür...»

Sübki sözlerine devamla: Hulâsa; hadiste mertebelerinin yüceliği belirtilerek saygı duyulması tavsiye edilmiş olan zâtlar ile muhatap tutulan kimselerin ayrı ayrı insanlar olması için bu şekilde veya başka türlü yorumlamak gerekir, demiştir.

S i n d i ise, S ü b k i'nin görüşünü de böylece beyân ettikten sonra diyor ki:

Hadisteki muhataplar ile tavsiye edilen zatların ayrı ayrı guruplar olmasına gerek yoktur. Her iki tarafın sahâbilerin umumundan ibaret olması mümkündür. Çünkü sahâbilerin yek diğerinin aleyhinde konuşmasının yasaklanması ve dolayısıyle sahâbi olmayanların, sahâbi olanlar aleyhinde konuşmalarının öncelikle yasaklanmış olması mümkündür. Hadisin baş kısmı te'vile muhtaç değildir. Ama hadisin son kısmı olan:

«Sizden birisi Uhud (dağı) kadar altın sadaka...» cümleleri yukarda beyan edilen te'villeri zorunlu kılıyor.

Hadiste geçen «Müd = iki avuç»un ölçüsü hususunda I r a k âlimleri ile H i c â z âlimleri arasında ihtilâf vardır. İ m a m A'z a m ve I r a k fıkıhçılarına göre bir müd, iki Bağdat rıtlı kadardır. Bir rıtıl 130 dirhem olduğuna göre bir müd 260 dirheme denk gelir. Sâda 4 müd olduğu için bir Sâ' 1040 dirheme müsavi olmuş olur. Nisâb ve Fıtır sadakası buna göre hesaplanır. M â l i k i, Ş â f i i, H a n b e l i, imamları ve H i c a z fıkıhçılarına göre bir müd: Bir tam ve bir bölü üç rıtıla tekabül eder. Bir rıtıl 130 dirhem olduğuna göre bir sâ' 693 tam ve bir bölü üç dirhem olur. Ş â f i i olan N e v e v i'ye göre rıtıl 128 tam ve 4 bölü yedi dirhemdir. Bu hesaba göre bir sâ', 685 tam ve 5/7 dirhem olur. 1040 dirhem-i şer'î 2917 grama ve 1040 dirhem-i örfi de 3333 grama yaklaşık olarak tekabül ettiği için bir müdd'ün kaç gram tuttuğunu orantı hesabı ile çıkarmak kolay olur.

Hadisin metninde geçen «Nasîf» kelimesi «Nısıf = yarım» kelimesinin başka bir kullanış şeklidir.

M ü s l i m'in Şarihi N e v e v i, Kitâbü'l-Fazâil (= Sahabilerin faziletlerine ait kitab)ın 54'üncü babında müteaddit senedlerle rivâyet edilen bu hadisin izahı münasebeti ile şöyle söyler:

«... Ashâb-ı Kiram devrinde meydana gelen üzücü olaylara ismi karışmış olan sahabiler dahil, her hangi birisinin aleyhinde bulunup onu seb etmek çirkin haramlardandır. Olaylara katılanların hepsi birer müctehid idiler. Bölümün başında bu husûsta gereken izahı verdim. K a d i I y â z demiştir ki: Her hangi bir sahâbi'yi seb etmek büyük günahlardandır. Cumhûrun ve bizim (Şâfiî) mezhebimize göre bu suçu işleyenler tazir cezâsı ile tecziye edilir. Fakat öldürülmez. Bâzı M â l i k i âlimlerine göre katledilir. N e v e v i

daha sonra sahâbîlerin verdikleri sadakanın sevabının çok üstün olduğunun sebebini şöyle anlatır:

Ashâb-ı Kiram darlık, zaruret, sıkıntı ve imkânsızlıklar içinde infakta bulundular. Başkalarının sadaka verişleri böyle bir ortamda değildir. Diğer taraftan sahâbîlerin yaptıkları bağışlar Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e yardımcı olmak ve O'nun desteklenmesi ve himayesi uğruna verilmiştir. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra böyle bir fırsat kimsenin eline geçemez. Sahâbîlerin mâli ibadetleri böyle olduğu gibi onların cihadı vesair taatları da Resûl-i Ekrem'in beraberliğinde, maiyyetinde ve aynı şartlar altında cereyan etmiştir. Ayrıca sahâbîler; şefkat, sevgi, saygı, tevâzû, takva, yardımlaşma ve benzeri meziyetler sahasında hiç kimsenin erişemiyeceği yüce mertebelere kavuşmuşlardır. Hele kısa bile olsa Resûl-i Ekrem'in sohbeti ile müşerref olmaya hiç bir amel denk olamaz.

١٦٢ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . قَالَ : حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ، عَنْ نُسَيْرِ بْنِ ذُعْلُوقٍ ، قَالَ : كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ : لَا تَسُبُّوا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ . فَلَمَقَامُ أَحَدِهِمْ سَاعَةً ، خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ عُمْرَهُ .

TERCEMESİ

162) ... Nüseyr bin Zu'lûk (79) *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)* şöyle söylerdi:

«(Ey Müslümanlar!) **Sakın (Hz.) Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ashâbına sövmeyin! Çünkü, onlardan birisinin bir saatlık kıyamı sizden birisinin ömür boyunca işlediği amelinden daha hayırlıdır.**»

İZAHI

Sindi, hadiste geçen «Bir saatlık kıyam»dan maksad: Sahâbî'nin bir saatlık olsun Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında bulunması, onun sohbeti ile müşerref olmasıdır. Kıyam ile ne

(79) Nüseyr bin Zu'lûk es-Sevrî Ebû Tu'ma el-Kûfî'dir. İbn-i Ömer'in ravisidir. Kendisinden de Sevrî rivayette bulunmuştur. İbn-i Hibbân onu sika saymıştır.

şekil olursa olsun Resûl-i Ekrem tarafından verilen emri yerine getirmek için emre âmade durmak, cihâd için hazır beklemek mânası da kasdedilmiş olabilir, demiştir. Kıyam kelimesi ile hangi mâna murad olursa olsun Sahâbîlerin küçük görülen hizmetlerinin, aslında pek büyük fedakârlık ve her takdirin üstünde tutulan müstesna emek olduğunun sebebi bir önceki hadîsin izahında belirtildi.

(فَضْلُ الأَنْصَارِ)

ENSÂR-I KİRÂM (Radiyallahü anhüm)'IN FAZİLETİ

Ensâr kelimesi nâsır'ın çoğuludur. Nasîr'in çoğulu da olabilir. Nâsir, ismi fail olup yardım edici demektir. Nasîr ise fail ölçüsünde mübalâğa sığası olup çok yardım edici mânasına gelir. Bu duruma göre «Ensar» yardımcılar veya çok yardım edici olanlar, demektir. Medîne'de oturan Evs ve Hazreç kabileleri hicret eden Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve Mekke'den göç eden Muhâcirlere büyük yardımda bulundukları için onlara Resûl-i Ekrem tarafından «ENSAR» ismi verildi. Daha sonra Evs ve Hazreç kabilelerinin çocuklarına, yardımcılarına ve dostlarına da Ensâr denilmiştir. Buharî'nin, «Menakıbü'l-Ensar» bâbında rivâyet ettiği bir hadise nazaran mezkûr kabilelere Allah tarafından Ensâr adı takılmıştır. Şöyle ki: Gaylan İbn-i Cerîr, Basra'da Enes İbn-i Mâlik ((Radiyallahü anhüm) ile görüştüklerinde İbn-i Cerir, Enes'e:

«— Siz Medine'liler Kur'an-ı Kerim'de Ensâr adıyla anılmadan önce hakkınızda bu ünvan kullanılır mıydı? diye sordu. Bunun üzerine Enes:

— Bu adı bize Allah verdi; diyerek cevapladı.

Enes, verdiği cevapla Tevbe sûresinin 100. âyetine işaret ediyor. Âyetin meâli şöyledir:

«İslâm dinine ve dolayısıyle (Cennete girişte) ileri geçerek birinciliği kazanmış olan Muhâcirler, Ensâr ve güzel amellerle onlara uyan mü'minler (var ya), Allah onlardan râzî olmuştur. Onlar da Allah'dan râzi olmuşlardır. Allah onlara altından ırmaklar akan cennetler hazırladı ki içinde ebedî olarak kalacaklardır. İşte bu, en büyük saadettir.»

Haşr sûresinin 9. âyeti de Ensâr'dan övgü ile bahsetmektedir. Âyetin meâli şöyledir:

«Muhâcirlerden evvel Medîne'yi yurt ve îman evi edinenler, ken-

dilerine hicret edip gelenleri severler. Onlara verilen yardımlardan dolayı içlerinde bir kaygı duymazlar. Kendilerinin ihtiyacı olsa bile (onları) nefislerine tercih ederler. Kim de nefsinin hırsından korunursa işte onlar (cezâdan) kurtulanlardır.»

Meâli yukarıya alınan âyette bahis konusu edilen M e d î n e ' ye hicret hazırlığı, hicretten önce meşhur A k a b e denilen mevkide kararlaştırılmıştır. Siyer kitapları A k a b e görüşmelerine geniş yer vermişlerdir. Biz bu görüşmelere kısa bir göz atmakla yetinelim :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), her yıl Hac münasebetiyle M e k k e ' ye gelen kabilelerle gizlice temas kurup onlara K u r ' a n okur ve İslâm dinini telkin ederdi. Peygamberliğinin onuncu yılı A k a b e denilen mevkide H a z r e c kabilesine mensup bazı şahıslara rastlayıp onlara bir kaç âyet okumuş, bunlar da İslâmiyete girmişlerdi. Bunların 6 kişi olduğu rivayet edilmiştir. Ertesi yıl yapılan A k a b e görüşmelerinde M e d î n e ' li 12 kişi müslümanlığı kabul etmişti. Ve müslüman olan M e d î n e ' lilere Kur'an-ı öğretmek ve İslâmiyeti etraflıca tanıtmak üzere bir zatın beraberlerinde M e d i n e ' ye gönderilmesini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den taleb ettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz M u s ' a b İ b n - i U m e y r (Radiyallahü anh)'i M e d î n e ' ye gönderdi.

M u s ' a b ' ın M e d î n e ' de çalışması ve İslâmiyeti tanıtması neticesinde M e d î n e ' de müslümanlar her gün çoğalmaya başladılar. Ertesi yılı M e d î n e ' den 72 kişi yine A k a b e mevkiinde geceleyin Resûl-i Ekrem'le görüşüp biat etmişler ve M e d î n e ' ye hicreti kararlaştırmışlardı. Bu biate İslâm tarihinde ikinci A k a b e biatı ve bir yıl önceki biata birinci A k a b e biatı adı verilmiştir. İkinci biat birinci biattan farklıdır. Çünkü ikincisinde Ensâr, mallarını, canlarını ve âilelerini nasıl muhafaza ve müdâfaa ederlerse, Peygamber'in hayatını da ayni şekilde koruyacaklarına söz vermişlerdi.

Hicreti müteakip Ensâr, Resûlullah'ı ve Muhâcirleri nefislerine tercih ederek yukardaki âyette işaret edildiği gibi büyük yardımlarda bulundular. Ensâr Peygamber'e müracatla M e d î n e hurmalıklarına muhacirleri ortak etmişlerdi. B u h a r î ' nin «HARS ve MUZÂRAA» bahsinde E b û H ü r e y r e ' den rivâyet ettiği hadis-i şerif'e göre Ensar, M e d î n e hurmalıklarının kendileri ile muhacirler arasında taksimini Resûl-i Ekrem'e teklif etmişler. Fa-

kat Resûlullah bu teklifi kabul etmeyince Ensâr, Peygamber'in muvafakatıyle Muhâcirlere: (Bakım ve sulama) işini siz deruhte ediniz, biz de mahsulüne sizi ortak yapalım, dediler. Bu şekilde anlaşmış olan Ensâr ve Muhâcirler: (Peygamber'in emrini) işittik ve itaat ettik dediler. (80)

Ensâr-ı Kiram tarihte benzeri görülmemiş misafirperverlikle Muhâcirleri her bakımdan kendi nefislerine tercih ettiler. Resûl-i Ekrem Muhâcir ve Ensâr'dan 90 sahâbi arasında ikişer ikişer kardeşlik akdetti. Bunlardan bazıları İ b n - i H i ş â m ' ın siret'inde İ b n - i İ s h a k ' ın rivayetiyle ismen belirtiliyor. Yapılan kardeşlik akdine göre kardeşler yek diğerine yardım, nasihat, rehberlik, iyilik ve yakın akrabaların birbirinden esirgememek durumunda oldukları her türlü sevgi, saygı ve ilgiyi göstermeleri öngörülüyordu. En önemli nokta Zevi'l-Erhâm'dan evvel birbirine mirasçı olmalarıydı. Bedir savaşında müslümanların eline geçen ganimetten sonra Muhâcirlerin mali durumları düzelmiş, Ensâr'ın yardımına ihtiyaç kalmamış ve bunun üzerine E n f â l sûresinin son âyetlerindeki;

وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللهِ

= «Allah'ın kitabında miras hususunda ulü'l-erhâm bir birlerine daha yakındır.» İlâhi emirle kardeşlik akdindeki mirasçılık hususu neshedilmiştir.

Ensâr-ı Kirâm Muhâcirleri maddeten kalkındırdıkları, sıcak ilgi ve samimi sevgi ile onların hicret acısını dindirmeye azami gayreti harcadıkları gibi düşman saldırılarını geri püskürtmek ve müşriklere müstahak oldukları cezayı vermek yolunda da can siperane çarpışmışlar; İslâm dininin yücelmesi ve etrafa yayılması uğrunda büyük çabalar göstermişlerdir. Onların fedâkârlıklarını, yararlıklarını ve yardımlarını kalem ile tarif ve tasvir etmek gerçekten pek güçtür. Bunlar yukarda meâlleri sunulan âyetler ile ilâhi medh-u senâ şerefine mazhar olmuş en mutlu insanlardır, demekle sözlerime son vereyim.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَتِ الْأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِقْسِمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلَ قَالَ لَا فَقَالُوا تَكْفُونَا الْمُؤْنَةَ وَنُشْرِكُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا

١٦٣ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَحَبَّ الْأَنْصَارَ أَحَبَّهُ اللهُ . وَمَنْ أَبْغَضَ الْأَنْصَارَ أَبْغَضَهُ اللهُ » . قَالَ شُعْبَةُ : قُلْتُ لِعَدِيٍّ : أَسَمِعْتَهُ مِنَ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؟ قَالَ : إِيَّايَ حَدَّثَ .

TERCEMESİ

163 .... Berâ' bin Âzib *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallâhü Aleyki ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir:

«Kim Ensâr'ı severse Allah da onu sever ve kim onlara buğzederse Allah da ona buğzeder.»

Hadisin senedindeki râvilerden Şu'be şöyle demiştir: (Bana bu hadisi nakleden) Adî (İbn-i Sâbit)'e:

— Sen bu hadîsi bizzat Berâ' Bin Âzib'den işittin mi? diye sordum. Adî:

— (Bu hadîsi) Berâ' bana nakletti, dedi.

İZAHI

Hadisi, Müslim «İman» Kitabının 33. babında, Buharî de «Ensâr'ın Menâkıbı» bölümündeki yine Berâ' bin Âzib (Radiyallahü anh)'den rivayet etmişlerdir. Fakat Buharî ve Müslim'deki metnin başında şu cümle de vardır:

الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ

= «Ensâr'ı ancak mü'min olan sever ve onlardan ancak münafık olan kimse buğzeder.» Bilindiği gibi İbn-i Mâceh'in rivayetinde bu cümle yoktur.

Bir önceki hadisin izahını yaparken, İslâmiyet uğrundaki hizmetlerine kısmen işaret ettiğim Ensâr-ı Kirâm'ı sevmek, saymak, pek tabii imanın sıhhat ve sadakatını gösterir. Zira bunları sevmek İslâm dininin gelişip yayılmasına ve müslümanların çoğalıp kuvvetlenmesine sevinmek demektir. Ensâr-ı Kirâm'a bu yararlıklarından dolayı buğzetmek ve İslâmiyetin yücelmesine çalıştıkları için onlara karşı düşmanlık ve nefret duymak da elbette münafıklığa delâ-

let eder. Böyleleri görünüşte müslüman olsalar bile kalben kâfirdirler. Ensâr hakkında bu mânada buğzetmek yasaklığı diğer sahâbiler hakkında da aynen mevcuttur. Bütün sahâbileri, hizmet ve fedâkârlıklarından dolayi sevmek her mü'min'in görevidir. Onlara bu nedenle buğzetmek de münafıkların işidir. Nitekim, Ensâr'dan olmayan Hz. Ali (Radiyallahü anh) hakkında vârid olan 14 nolu hadiste: Ali'nin ancak mü'minlerce sevildiği ve yalnız münafıklarca ona buğz beslendiği Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından bildirildiği belirtilmiştir.

Gerek Ensâr-ı Kirâm'dan ve gerekse diğer sahâbilerden birisi hakkında yukarda belirtilen sebeplerle değil de başka bir nedenle geçici olarak memnuniyetsizlik, hattâ buğzetmek, nifak ve küfür alâmeti sayılmaz. Çünkü, çeşitli muameleler ve kişisel ilişkiler, bazen sevgi veya buğza yol açabilir. Bu konu 114 nolu hadisin izahında biraz daha açıklanmıştır. Oraya bakılabilir.

Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri metinlerin baş kısmında geçen cümlelerin zahirine bakılarak Ensâr-ı Kirâm'ı sevmeyenlere kâfir denilebilir mi? diye bir soru hatıra gelebilir.

Cevap: Hayır, kâfir denilemez. Çünkü böylesinde imân alâmeti sayılan Ensâr sevgisi yok ise de; iman belirtisinin olmayışından imanın aslının olmayışı çıkarılamaz. Hadiste geçen iman'dan maksad kemâl derecesine ermiş olan imandır. Kâmil bir imanın olmayışı imanın aslının yokluğunu ifade etmez, şeklinde de cevap verilebilir. «Miftâhü'l-Hâce» müellifi bu hadisin açıklamasını yaparken İbnü't-Tîn'in şöyle yorum yaptığını nakleder:

Hadisten kasdedilen mâna: Ensâr'ın tümünü sevmenin iman alâmeti ve hepsine buğzetmenin münafıklık alâmeti olmasıdır. Çünkü hepsini sevmek veya hepsine buğzetmek din için olur. Ama buğzetmeyi câiz kılan belirli bir sebepten dolayı Ensâr'ın bir kısmına buğzeden kimse bu hükme dahil değildir.

«Miftâhü'l-Hâce» yazarı, bu yorum şeklinin güzel olduğunu ve El-Hafız İbnü Hacer'in «El-Fethû-l'Bârî» adlı eserinde bu yorumu beğendiğini bildirir.

١٦٤ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ ، عَنْ عَبْدِ الْمُهَيْمِنِ
ابْنِ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « الْأَنْصَارُ
شِعَارٌ وَالنَّاسُ دِثَارٌ . وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ اسْتَقْبَلُوا وَادِيًا أَوْ شِعْبًا ، وَاسْتَقْبَلَتِ الْأَنْصَارُ وَادِيًا ،

لَسَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ . وَلَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . والآفة من عبد المهيمن ، وباقي رجاله ثقات .

TERCEMESİ

164) ... Sehl bin Sa'd *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Ensâr, şiâr (= Bedene en yakın iç elbise) gibidir. Diğer insanlar da disâr (= nisbeten tenden uzak olan en üst elbise) gibidir. Eğer insanlar bir dere veya dağ yoluna yönelip ve Ensâr da başka bir dere yoluna yönelmiş olsalardı şüphesiz ben Ensâr'ın yöneldiği dere yolunda giderdim ve eğer hicret(in yüce şeref ve üstün fazileti) olmasaydı muhakkak ben (kendimi) Ensâr'dan bir kişi (saymış) olurdum.»

Not: Zevaid'de şöyle denilmiştir: Râvi Abdülmuheymin yüzünden sened zayıftır. Diğer râviler sıkadır.

İZAHI

Hadisin metninde geçen «Şiâr» kelimesi en altta giyilen ve insan cildine temas eden iç elbisedir. Ensâr-ı Kirâm Resûl-i Ekrem'in sırdaşları, itimada şayân dostları olmaları ve verdikleri sözlere sadakat göstermeleri sayesinde öyle bir mertebeye yücelmişler ki, Peygamber'e olan yakınlıkları Şiâr denilen iç elbisenin vücûda olan yakınlığı gibidir. Burada benzetme edâtı ve benzetme yönü mezkûr olmadığı için teşbih-i belîğ san'atı vardır.

«Disâr» kelimesi ise insanın en üstte giydiği elbiseye denir. Diğer insanlar, Ensâr ve üstünlükleri malûm olan Muhâcirler gibi Peygamber'e yakın olmadıkları için «Disâr» diye tabir edilen dış elbiseye benzetilmişlerdir.

B u h a r î, bu hadisi «Menâkıbü'l-Ensâr» babında E b û H ü r e y r e'den rivâyet etmiştir. Ancak oradaki metinde;

الْأَنْصَارُ شِعَارٌ وَالنَّاسُ دِثَارٌ = «Ensâr, şiâr (gibi) ve nas disâr (gibi)dır.» Parçası yoktur. Hadisin kalan kısmında biraz kelime değişikliği var ise de bu farklılık mânaya etki yapacak durumda değildir.

Hadisin «Eğer insanlar bir dere veya dağ yoluna...» fıkrası ile Resûlullah Ensâr'ı başkalarına tercih buyurduğunu en açık bir ifa-

de ile belirtmiştir. Onun, Ensâr'ı Kirâm'ı tercih etmesinin sebebi de şüphesiz Ensâr'ın Akabe görüşmelerinde kabullendikleri taahhütleri aynen ve tamamen yerine getirmiş olmaları, fedakârlıkları, misafirperverlikleri, komşuluk hakkına ve arkadaşlık hukukuna fazlası ile riayetleri, feragatkârlıkları ve İslâmiyet uğruna mallarını ve canlarını feda etmeleri gibi meziyetleridir. Ensâr ve Muhâcirler daima Peygamber'e uymuşlar. Peygamber'in bunlara uyması bahis konusu değildir. Bu nedenle ilk bakışta sanıldığı gibi Resûlullah Ensâr'a tâbi olmuş gibi yanlış bir mâna bu fıkradan çıkarılamaz.

Metinde geçen **«Eğer ben Muhâcirlerden olmasaydım kendimi Ensâr'dan sayardım»**, cümlesi ile de Ensâr'ın faziletinin yüceliği ve hicretten sonra en üstün meziyetin İslâma nusrat ve yardım etmek olduğu belirtiliyor. Ensâr'ın kazandığı bu şeref ve faziletin bir Peygamber'e bile lâyık bir meziyet olduğu ifade ediliyor.

Buharî'nin tahriç ettiği metnin sonunda râvi Ebû Hüreyre'nin **«Babamı ve anamı feda ettiğim Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in Ensâr hakkındaki bu yüce tezkiyesi gerçeğin ta kendisidir. Çünkü hakikaten Ensâr Resûlullah'ı sinelerine bastılar, ona büyük yardımlarda bulundular»** dediğini de nakleder.

Ensâr-ı Kirâm hakkında bu hadîsin buyurulmasının sebebine gelince; Buharî'nin Huneyn savaşı bahsinde Enes b. Mâlik'den rivâyet ettiği hadîs ile siyer yazarlarının verdikleri malûmata göre durum şöyle olmuştur:

Mekke'nin fethedildiği gün Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yeni müslüman olan Kureyş'in ileri gelenlerinin her birisine kalbleri müslümanlığa iyice ısınsın diye Huneyn ve Hevazin ganimet mallarından 100'er deve vermişti. Savaşan müslümanlara bu kadar hisse verilmemişti. Ensâr'dan sayılan bazı gençler bu durumu görünce hikmetini anlıyamıyarak:

«— Vallahi kılıçlarımızdan Kureyş kanı damlarken ka-

Sehl Bin Sa'd (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Sehl Bin Sa'd bin Mâlik bin Hâlid bin Sa'lebe Hazreç kabilesine mensuptur. Künyesi Ebû'l-Abbas'tır. İsmi Hazn b. Sa'd iken Resûlullah (S.A.V.) ona Sehl ismini bahşetmiştir. Hazn, sert ve sarp yer, Sehl ise düz ve yumuşak yer demektir. Peygamber'in vefatı sırasında onbeş yayında olan Sehl b. Sa'd-i Sâidî'den 188 hadis rivayet edilmiştir. Buharî ve Müslim 28 hadisini ittifakla ve 21 hadisini yalnız Buharî rivayet etmiştir. Zührî, Ebû Hâzim, Ebu Sehl-i Esbahî onun ravilerindendir. Ebû Naîm Sehl hazretlerinin 91 tarihinde vefat ettiğini haber veriyor. Tabakat sahibi İbn-i Sa'd de: Medine'de en son vefat eden sahabî Sehl hazretleridir, demiştir. (Bak: Hulâsa: sah. 157)

zandığımız ganimetlerin K u r e y ş ileri gelenlerine verilmesi gerçekten şaşılacak şeydir. Resûlulah artık kavmine kavuştu. Haliyle bizi artık bırakacaktır», demişlerdi. Halbuki Peygamber'in K u r e y ş ' e dağıttığı develer ganimet malının umumundan çıkarılmamıştı. Tasarrufu tamamen Resûlulah'a ait olan ve Fey denilen ganimetin beşte bir hissesinden verilmişti.

Bu çirkin dedikodu Peygamber'e erişince Ensâr'ı bir çadır içinde toplayarak onlara şöyle hitabta bulundu:

— **«Ey Ensâr! Sizden bana erişen sözler nedir?»** diyerek yapılan dedikoduların mahiyetini sordu. Ensâr da gerçeği gizleyecek ve hâşâ yalan söyleyecek durumda olmadıklarından:

— **Evet! Size ulaşan bu sözleri söyledik,** diyerek itirafta bulunmaları üzerine Peygamber yaptığı taksimin sebeplerini izah ederek:

— **«Ey Ensâr! Nâs ganimet develeriyle, mallarıyla evlerine dönüp giderken sizler de Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile birlikte evlerinize dönmeye râzı olmaz mısınız?»** diye sordu. Heyecan verici bu soru üzerine Ensâr, Resûlullah'ın kendilerini bırakmıyacağını anlayarak ve duygulanarak hep bir ağızdan:

— Râzıyız yâ Resûlallah! diye haykırdılar. Bunun üzerine Resûlullah:

— **«Ensâr ne tarafa giderse ben de o tarafa giderim...»** meâlindeki bu hadîsi buyurdu ve Ensâr ile yaptığı toplantı bu suretle sona ermiş oldu.

Hadîsin senedindeki râvilerden A b d ü ' l - M ü h e y m i n ' in zayıf olduğu ve diğer râvîlerin sika olduğunu belirten Zevâid yazarı, hadîs metninin sahîh olduğunu ifade ediyor. Zaten yukarda belirttiğimiz gibi ilk fıkra hariç, hadîsin metni B u h a r î ' de de rivayet edilmiştir.

١٦٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ . حَدَّثَنِي كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « رَحِمَ اللهُ الْأَنْصَارَ ،
وَأَبْنَاءَ الْأَنْصَارِ ، وَأَبْنَاءَ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ » .

فى الزوائد : إسناده ضعيف .

T E R C E M E S İ

165) ... Amr İbn-i Avf (81) *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu dediği rivayet edilmiştir:

«Allah Ensar'a, Ensar'ın oğullarına ve Ensar'ın oğullarının oğullarına (yani Ensar'ın torunlarına) rahmet eylesin.»

Not : **Bunun senedinin zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.**

İZAHI

Sindi bu hadîsi izah ederken şöyle diyor:

Hadisin zahirine göre Resûlullah tarafından yapılan bu duâ, Ensar-ı Kiram'ın üç kuşağına aittir. Çünkü Eğer Ensar'ın tüm neslini kapsıyan bir dua yapılmak istenseydi «Ve Ensâr'ın oğullarının oğulları» demeye hacet kalmazdı. Diğer taraftan hadiste geçen «Oğullar» tabirinden maksad sırf erkek çocuklar olmayıp kızlar dahil tüm evlâttır. Zevâid, râvîlerden Kesîr bin Abdillah pek sıka olmadığı için senedin zayıf olduğunu kaydeder. Buharî, Müslim ve Tirmizi bu hadisi Zeyd b. Erkam'dan şu lafızlarla rivayet etmişlerdir:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلأَنْصَارِ وَلأَبْنَاءِ الأَنْصَارِ وَلأَبْنَاءِ أَبْنَاءِ الأَنْصَارِ

= **«Allahım! Sen, Ensâr'ı, Ensar'ın oğullarını ve Ensar'ın oğullarının oğullarını mağfiret eyle.»**

Buharî'nin tahriç ettiği rivâyette: Ensâr'ın oğullarının oğulları hakkında duâ buyurulup buyurulmadığında râvinin şüphe ettiği belirtilmiştir. Sindi bu malûmatı verdikten sonra Tirmizi'nin, hadisin Hasen-Garib olduğunu söylediğini nakletmiştir.

Buharî, Münafikûn sûresine ayırdığı bölümün 6. babında zikrettiği bu hadisin Zeyd İbn-i Erkam tarafından Enes İbn-i Mâlik'e acıklı bir olay münasebeti ile nakledildiğini bir sened ile rivayet etmiştir. Şöyle ki:

Yezid İbn-i Muâviye'nin işlediği zulüm ve yaptığı yanlış hareketler Medîne'deki Eshab-ı Kiram tarafından bilinince onlar Yezîd'in hilâfetini tanımıyarak Abdullah İbn-i Zübeyr'e biat etmişlerdi. Yezîd'de Müslim İbn-i Ukbe'yi bir ordu ile Medîne üzerine göndermişti. Bu ordunun geliş haberi Medîne'ye ulaşınca savunmak için Ensâr-ı

(81) Amr İbn-i Avf bin Zeyd bin Milha el-Müzenî'nin künyesi Ebû Abdillah'tır. Sahabî'dir. Bedir ehlindendir. Râvisi, oğlu Abdullah'tır.

Kiram, Abdullah İbn-i Hanzele'yi ve Muhâcirler'den Abdullah İbn-i Muti'yi kendilerine kumandan edinmişlerdi. Muhâcirler ve Ensar'ın teşkil ettikleri kuvvet Harre mevkiinde Şam ordusunu karşıladı. Fakat Şam ordusu sayıca ve askerî techizat bakımından çok üstün olduğu için onlara karşı direnemeyen Medine ordusu dağıldı. Bununla yetinmiyen Şam ordusu Medine şehrinin içine kadar girerek katliâmı mübah görmüş, sahâbilerden ve Ensar'dan bir çok kimsenin kanını akıtmıştı. Hattâ Mescid-i Nebevî'ye süvarî atlarını bağlamak gibi saygısızlıktan bile çekinilmediği rivâyet edilmiştir. Bu olay hicretin 63. yılında cereyan etmiştir. Bu acıklı olaya «Harre» vak'ası denilmesinin sebebi Medine haricinde Harre denilen semtte elîm savaşın cereyan etmiş olmasıdır. Burası karataşlık bir yer olduğu için Harre ismini almıştır.

Enes İbn-i Mâlik (Radiyallahü anh) Harre vak'ası sırasında Basra'da idi. Medine'de vuku bulan bu kanlı olayda Enes İbn-i Mâlik'in soyundan ve amûcazadelerinden öldürülmüş olanların acısıyla fazla hüzün ve keder içinde idi. O esnada Kûfe'de bulunan Zeyd İbn-i Erkam (Radiyallahü anh) Enes hazretlerine gönderdiği ta'ziye mektubunda ezcümle şöyle demişti:

«**Ey Enes! Sana müjde olsun ki Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «**Allahım! Ensar'ı mağfiret** eyle, **Ensar'ın oğullarını da mağfiret eyle ve Ensar'ın torunlarını da mağfiret eyle» buyurmuştur.»**

Mektub Enes İbn-i Mâlik'in eline geçip okunduğunda mecliste bulunanlar Enes İbn-i Mâlik'e Zeyd İbn-i Erkâm'ın kim olduğunu sormuşlar. O da:

— **Bu mektûbun sahibi öyle bir zattır ki Allah Teâlâ, onun kulağını, duyduğu şeyler bakımından tasdik buyurdu»**, demiştir.

Allah'ın Zeyd İbn-i Erkam'ı tasdik buyurması mes'elesine gelince:

Zeyd İbn-i Erkam, Abdullah İbn-i Übeyy adlı münâfıkın sözlerini Resûl-i Ekrem'e nakletmişti. Münafık Abdullah ise söylediği sözleri inkâr ederek üstelik yemin de etmişti. Onun inkâr ve yemini üzerine Resûl-i Ekrem, Zeyd'e:

«**Senin kulağın yanlış işitmiş olabilir»**, buyurmuştu. Zeyd İbn-i Erkam bir yalancı durumuna düşmüş gibi olduğundan

çok müteessir olmuştu. Nihayet meâli aşağıya alınan Münâfikûn sûresinin birinci âyeti nâzil olunca Peygamber Efendimiz İbn-i Erkâm'ın arkasından varıp kulağını tutarak ve ovalıyarak :

İbn-i Abbas (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

İbn-i Abbas, Abdulmuttalib'in torunu ve Peygamber'in amucazadesidir. Abbasî halifelerinin de dedesidir. Anası Ümmü'l Fadıl da Resûl-i Ekrem'in hanımı Meymûne (R.A.)'nın kız kardeşidir. İbn-i Abbas, Sahabîlerin en yüksek âlimlerindendir. Bu sebeple O'na el-Hibr ve el-Bahr denilirdi. Kur'an tefsiri ve te'vili sahasında müstesna bir kudreti haiz olduğundan dolayı tercemanı Kur'an ûnvanı ile meşhur olmuştur.

İbn-i Abbâs hicretten üç yıl evvel Mekke'de doğmuş, Resûl-i Ekrem'in vefatı tarihinde 13 yaşındaydı. Peygamber'in özel dua ve teveccühlerine mazhar olmuştur. Bir defasında Peygamber onu kucaklıyarak : «Allahım! Buna Kur'an öğret. (Yani Kur'an ile ilgili ilimleri ver)» buyurmuştur. Başka bir defasında Peygamber helâya girdiğinde İbn-i Abbas, abdest suyu hazırlayıp koymuştu. Peygamber çıkınca : «Bu suyu buraya kim koydu?» diye sormuştu. İbn-i Abbas tarafından konulduğunu haber alınca : «İlâhi! Bunun dindeki duygu ve bilgisini arttır» diye duada bulunmuştu. Resûl-i Ekrem'in yaptığı duaların bereketi ile o, sahabîler içinde tefsir ve fıkıh alanında mümtaz bir sima olmuştur. İbn-i Mes'ûd (R.A.) bile :

«... İbn-i Abbas Kur'an-ı Kerim'in en güzel tercümanıdır. Eğer bu genç bizim yaşımıza erişirse hiç birimiz onunla ilmi sohbet ve tartışmaya muktedir olamayız», demiştir.

Halife Hz. Ali (R.A.) bir yıl onu hac emiri olarak tayin etmişti. Bu seferinde Arafat dağında irad ettiği hutbe'den ve okuduğu Nur sûresinin tefsirinden bahseden Ebû Vâil şöyle demiştir :

— Bu hutbeyi milletler işitseydi hidayete kavuşurlardı.

Abdürrezzak'ın Ma'mer'den rivayetine göre İbn-i Abbas derya gibi olan ilmini Ömer, Ali ve Übeyy İbn-i Ka'b (R.A.) hazretlerinden almıştır. Katâde de İbn-i Abbas'ın : «Bir saat ılmî çalışma bir gecelik nafile ibadetten daha hayırlıdır» dediğini rivayet etmiştir. Tavûs demiştir ki : «Yetmiş sahabî'ye yetiştim. Bir mes'ele hakkında İbn-i Abbas bir görüş beyan eder de sahabîler muhalif kalırsa onları ikna edene kadar uğraşırdı.» Onun bu yüce ılmî mertebeye nasıl kavuştuğu kendisine sorulduğunda : «Soran bir dil ve düşünüp muhakeme eden bir kalb ile» şeklinde cevap verdiği Mekhûl'den rivayet edilmiştir.

İbn-i Abbâs ile İbn-i Mes'ûd kadar tefsire ait rivayetleri yaygın olan hiç bir sahabî yoktur. Sahabîlerin fıkıhçılarından en çok fetva veren ve en genç olan zat İbn-i Abbâs'tır. İ'lamü'l-Muvakkıin'de : İbn-i Abbas'ın sonradan toplanan fetvalarının yirmi cilde ulaştığı İbn-i Hazm'den naklediliyor. Kendisinden bin altıyüz altmış hadis rivayet edilmiş olup yetmiş beş hadisinde Buharî ve Müslim müttefiktirler. Ayrıca Buharî yirmi yedi hadisi ve Müslim de kırk dokuz hadisi münferiden rivayet etmişlerdir. Ravileri Ebu'ş-Şa'sâ, Ebu'l-Âliye, Said bin Cübeyr, İbn-i Müseyyeb, Atâ bin Yesar başta olmak üzere bir çok zatlardır. Musa bin Ubey de

(Devamı 290.cı sahifede)

— **Ey Oğul! Kulağın Allah tarafından tasdik edildi.** (Senin kulağın doğru duymuştur), buyurdu. İşte E n e s İ b n - i M â l i k'in, meclisinde bulunanlara İ b n - i E r k â m'ı:

Kulağı, duyduğu şeyler itibariyle Allah tarafından tasdik edilmiş bir zât olarak tanıtmasının sebebi bu olaydır. İnen âyetin meâli:

«(Ey Resûlüm) **Münâfıklar sana geldiği zaman: «Şehadet ederiz** (kalbimizdeki inancı belirtiriz) **ki, doğrusu sen gerçekten Allah'ın Peygamberisin» derler. Allah da biliyor ki muhakkak sen, onun şüphesiz Peygamberisin. Bununla beraber Allah şehadet ediyor ki, münafıklar tamamen yalancıdırlar.** (Dedikleri sözleri inançlarına uymaz, yalan yere yemin ederler).»

B u h a r i' nin Ş â r i h i, K a s t a l â n i' nin bu bâbta beyan ettiğine göre Z e y d b i n E r k a m' dan N e s a î tarafından alınan rivayete göre; bu olay üzerine M ü n a f i k û n sûresinin meâli yukarıya alınan birinci âyetile beraber sûrenin sekizinci âyeti dahil baş kısmı birlikte nazil olmuştur. Z e y d b i n E r k a m' ın kısa bir hal tercemesi 145 nolu hadisin izahında geçmiştir. Oraya bakılabilir.

(فَضْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ)

ABDULLAH İBN-İ ABBÂS (Radiyallahü anh)'IN FAZÎLETİ

١٦٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ. قَالَا: ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثنا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: ضَمَّنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَيْهِ، وَقَالَ «اللَّهُمَّ عَلِّمْهُ الْحِكْمَةَ وَتَأْوِيلَ الْكِتَابِ».

T E R C E M E S İ

166 ... İbn-i Abbâs *(Radiyallahü anhümâ)*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir ara beni kucakladı ve:

İbn-i Abbâs .... **(Baştarafı 289.cu sahifede)**
Hz. Ömer'in bazı mes'elelerde İbn-i Abbas ile istişare ettiğini söylemiştir. Mesrûk da: «Ben İbn-i Abbas'ı gördüğüm zaman O, insanların en güzelidir; konuştuğu zaman insanların en kuvvetli edebiyatçısıdır; hadisten bahsettiği zaman insanların en büyük âlimidir, derdim» demiştir.

İbn-i Abbas hicretin 68. yılı Taif'de vefat etmiş, cenaze namazı Muhammed bin el-Hanefiyye tarafından kıldırılmıştır. (Bak: Tezkire sah. 40-41 ve Hulâsa sah. 202-203)

«Allahım! Buna hikmet ve kitab (Kur'an) te'vilini öğret» diye duâ buyurdu.

İ Z A H I

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in duâsındaki «hikmet»'in tefsiri hususunda bir çok rivayetler vardır. Buharî, Menakıb bölümünden İ b n - i A b b â s (Radiyallahü anh)'ın fazîleti için ayırdığı bir babta rivayet ettiği bu hadisin metninin sonunda hikmeti şöyle tarif ediyor:

اَلْحِكْمَةُ الْإِصَابَةُ فِي غَيْرِ النُّبُوَّةِ

= **«Hikmet peygamberlik dışında kalan görüş ve ictihadlarda isabet etmektir.»** K a s t a l â n i , bu tefsirin E b û Z e r r ' e âit olduğunu söyledikten sonra diğer tefsirleri şöyle nakleder:

İ b n - i V e h e b , M â l i k ' e, hikmetin ne olduğunu sormuş olup İ m a m M â l i k de: Hikmet, dini tanımak, onu bilmek ve ona uymaktır, diye tarif etmiştir. İ m a m Ş â f i i (Radiyallahü anh) de: Hikmet Resûl-i Ekrem'in Sünnet'idir. Çünkü Allah Teâlâ Kitab (Kur'an')ın okunmasını ve öğretilmesini zikretmiş, sonra Kitaba hikmeti atfetmiştir. (82) Bunun için hikmetten maksadın, kitab'ın hâricindeki bir şey olması gerekir ki, o da ancak Resûlullah'ın sünnet'idir.

Hikmet'in hak ile bâtılı bir birinden ayırd etmek olduğunu söyliyenler de vardır. K a s t a l â n i bundan sonra hikmetin diğer târiflerine devam ediyor. Biz artık onları nakletmeyelim. Hikmet'in Ş â f i i ' nin beyân ettiği şekilde tefsiri daha uygun görülüyor. Çünkü bu takdirde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) İ b n - i A b b â s (Radiyallahü anh)'a, Kitab ve Sünnet'in öğretilmesi için Allah'tan niyazda bulunmuş oluyor.

B a ğ a v î nin «Mu'cem»'inde İ b n - i A b b â s hakkında rivâyet olunan: اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ

= **«Allah'ım onu dinde fakih kıl** (= Ona dini ahkâm ve kâidelerin bilgisini ver), **Kur'an'ında da te'vil ve tefsirini öğret»**, hadisinden de İ b n - i A b b â s ' ın fıkıhçı ve müfessir olması için Resûlullah'ın duâ buyurduğu ânlaşılıyor. Ş â f i i ' nin beyân ettiği gibi hik-

(82) Bakara 129, 151, Âl-i İmran 164, Cumua 2

met ile Sünnet kasdedilmiş olursa Resûl-i Ekrem İ b n - i A b b â s ' ın tefsirci, hadisçi ve fıkıhçı olması için duâ etmiş olur. Bu duâların bereketi ile İ b n - i A b b â s, İslâmî ilimlerin hepsinde en yüksek mertebeye çıkmıştır.

B u h a r î ' nin «Tuhfetü'l-Bari» şerhinde: Hadîste Kur'an öğrenimine ve duâ yapmaya teşvik vardır, denilmiştir. Hikmet, Sünnet anlamında yorumlanırsa ona da teşvik yapıldığı malûmdur.

(١٢) باب فى ذكر الخوارج

12 — HARİCİLER HAKKINDAKİ HADİSLERE ÂİT BİR BAB

Hâriciler, İslâm âlemine ilk fitne, parçalanma ve müessif olayların tohumunu atan bir fırkanın teşkil ettiği mezheb mensuplarına verilen bir isimdir. Tarihçiler bunlardan «Havâriç» diye bahsederler. Haricîlerin ilk nüvesini teşkil edenler H z . O s m a n (Radiyallahû anh)'a karşı ayaklananlardır. İsyancılar, H z . O s - m a n ' ın idareciliğinin yetersizliğini ve bazı tasarruflarının yersizliğini iddia ederek önce ayaklanmayı, sonra da Halîfe'yi öldürmeyi mübah telâkki ettiler. Aynı gurup H z . O s m a n ' ın şehadetinden sonra H z . A l i ' ye biat ettiler. Halife H z . A l i ile Ş a m Vâlisi H z . M u â v i y e arasında ictihada dayalı bazı ihtilâflar zuhur etmişti. Bu ihtilâfların mahiyetini, nedenlerini ve safhalarını dile getirmek konumuzun dışında kaldığı gibi bunu anlatmanın kapanmış bir yarayı deşmekten başka bir şeye yaramıyacağı kanısında olduğum için buna temas etmiyeceğim. Sadece şunu söyliyeyim: Sahâbîler arasında bu olayların çıkacağını Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) önceden bildirdiğine göre bunun önüne geçilmezdi. Bu sebeple biz bu olayları ilâhî takdirin bir cilvesi olarak yorumlarız.

H z . A l i ve H z . M u â v i y e (Radiyallahü anhümâ) ve taraftarları arasındaki görüş ayrılığı gittikçe şiddetlendi ve nihâyet İslâm âleminin bel kemiğini teşkil eden bu iki ordu arasında müessif Ş ı f f i n savaşı vuku buldu.

H z . M u â v i y e ve taraftarları «Hakem» yolu ile bu ihtilâfın bertaraf edilmesini teklif edince H z . A l i taraftarı olan Hariciler fırkası da önce buna rıza gösterdi sonra hakemlik mes'elesi aleyhinde bulunarak bunun küfür olduğunu ve;

لَا حُكْمَ إِلَّا لِلّٰهِ

= «Hüküm ancak Allah'ındır» demeye başladılar. Bunlar, hakem yoluna rıza gösterdi, diye H z . A l i ' ye de cephe aldılar. S ı f f i n'-

den K û f e ' ye dönülürken hariciler fırkası H z . A l i ' nin ordusundan ayrılarak K û f e ' ye bağlı H a r u r a köyüne gittiler. H z . A l i onları irşad etmek ve batıl yoldan döndürmek için harcadığı bütün çabalara rağmen arzuladığı sonucu alamadı. Bilâkis Havâric fırkası bir süre sonra A b d u l l a h bin V e h e b e r - R a s i b i ' yi İmam seçerek N e h r e v a n denilen yere yerleştiler. Hakemlik mes'elesine rıza gösterdiğinden dolayı H z . A l i ' - nin kâfir olduğuna dair iddialarını sürdürdüler. Kendilerinin de ilk zamanlarda hakemliğe rıza göstermekle küfre gittiklerini, fakat bilâhare hakemliğe karşı çıkmakla tekrar imana kavuştuklarını ileri sürerler. Nihayet isyan eden bu fırkanın hakka teslim olmayı şiddetle reddederek devlet içinde İslâmiyete ters düşen inançları taşıyan bir devlet haline gelmek isteyince; onların üzerine hareket eden H z . A l i ' nin ordusu N u h a y l e denilen yere geldi. Haricilerin mezalim ve halka reva gördükleri işkence haberleri H z . A l i ' ye gelmeye devam ediyordu. Durumu incelemek için H z . A l i tarafından gönderilen H a r i s b i n M ü r r e t e l - A b d î de Havâriç tarafından şehid edildi. H z . A l i tekrar haricilerle görüşüp onlara nasihat etti. Onların batıl yolda olduklarını bildirerek gerekli ikazlarını tekrarladı. Nihâyet haricilerin bir kısmı savaşmaktan vazgeçerek geri gittiler ise de iki bin kişilik bir kuvvet H z . A l i ' nin ordusuna saldırmaya başladı. Kaçınılmaz hale gelen bu savaşta Hariciler saf dışı edildi. Onlardan az kişi kurtulabildi. Fakat haricilerin kökü kazılmış değil idi. Hicretin 39. yılı R a m a z a n ayında A b d u r a h m a n İ b n - i M ü l c e m ismindeki bir harici'nin zehirli hançeri ile K û f e ' de bir sabah namazı üzerinde H z . A l i (Radiyallahü anh) derin yaralar aldı ve bir iki gün sonra şehid oldu.

Hariciler O s m a n , A l i ve M u â v i y e hazretlerinden şiddetle nefret ederler ve nefret etmeyen kimseleri müslüman saymazlar. Bu durumda onlar Cumhur'u müslümanlık dışında görüp öldürülmesini mübah telâkki ederler; her hangi bir büyük günah işleyen adamı tekfir ederler, zulüm eden Halife'ye karşı ayaklanmanın vâcip olduğunu iddia ederler. Haricilerin Cumhur'a ters düşen başka görüş ve inançları da vardır. Burada anlatmaya lüzum görmüyorum

Hariciler, E b û B e k i r ve Ö m e r (Radiyallahü anhümâ) devrine ait olduğu bilinen hadisleri kabul ederler. Daha sonraki devirlerde rivâyet edilen Cumhur'un rivâyetine itibar etmezler. Fakat harici olan râvilerinkini kabul ederler.

Hâricîlerin bir çok kolları vardır. En önemlileri: İlk **M u h a k k i m e**, **E z a r ı k a**, **N e c e d a t**, **A c a r i d e**, **S u r f i y e** ve **İ b a z i y y e**'dir.

١٦٧ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ
مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ؛ قَالَ ، وَذَكَرَ الْخَوَارِجَ . فَقَالَ :
فِيهِمْ رَجُلٌ مُخْدَجُ الْيَدِ ، أَوْ مُودَنُ الْيَدِ ، أَوْ مَثْدُونُ الْيَدِ . وَلَوْلَا أَنْ تَبْطَرُوا لَحَدَّثْتُكُمْ
بِمَا وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ يَقْتُلُونَهُمْ ، عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ . قُلْتُ : أَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ مُحَمَّدٍ ﷺ ؟
قَالَ : إِي ، وَرَبِّ الْكَعْبَةِ . ثَلَاثَ مَرَّاتٍ .

TERCEMESİ

167) ... Abîde (bin Amr es-Selmanî *(Radiyallahü anh)*'den Hz. Ali *(Radiyallahü anh)*'den haricîlerden bahs ederken; şöyle söyledi, dediği rivayet olunmuştur:

«Hâricîler arasında kolları doğuştan çok kısa olan bir adam vardır. Eğer sizlerin amelleri bırakacak ve günahları işlemeye cesâret edecek derecede sevinmeniz endişesi olmasaydı hâricileri öldüren kimseler için Allah'ın (Hz.) Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (mübârek) dili üzerinde söz verdiği mükâfata âit hadîsi size rivâyet edecektim.»

(Râvî Abide diyor ki:) **Ben** (Hz.) **Ali'ye:**

— (Kasd ettiğin) hadisi Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sen işittin (mi?) diye sordum. (Hz.) Ali, üç defa:

— **Evet!** (Ben bizzat **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğime) **Kâ'be Rabb'ine and olsun, dedi.»**

Abîde (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Abide bin Amr es-Selmani el-Müradî el-Kûfî, Mekke fethi sırasında Yemen'de müslüman olmuş ve Resûl-i Ekrem'i görüp feyz almak için yollara düşmüş ise de henüz Medine'ye yetişmemiş iken Resûlullah'ın vefatı dolayısı ile Sahabîlik mertebesi ona nasip olmamıştır. Mamafi fıkıh sahasında geniş malûmat sahibi olmuş, şer'î hükümleri vermek kudreti bakımından Kadı Şüreyh'e denk olduğu Şa'bî

(Devamı 295.ci sahifede)

İ Z A H I

Hakemlik mes'elesine rızâ gösteren başta Hz. Ali olmak üzere bütün müslümanları, Osman, Ali ve Muâviye (Radiyallahü anhüm)'den nefret etmiyen Cumhuru ve her hangi bir büyük günahı işleyen kimseleri tekfir eden haricîlerin sapık inanışları, batıl görüşleri ve İslâm âlemine ilk fitne, fesad ve tefrika tohumunu atan fırka oluşlarının Resûl-i Ekrem tarafından önceden bilinmesi onun bir mûcizesidir. Hadis bu mûcizeyi bildiriyor. Ayrıca onları öldürmenin çok muazzam mükâfatı mûcip olduğuna işaret ediyor. Öyle ki; onların öldürmenin büyük ecrini insanlar duyarsa, bu ecir tüm günahların affına ve cennetlik olmaya kâfidir, diye ibâdetleri bırakmak ve günahlara dalmak endişesi Hz. Ali tarafından duyuluyor ve Allah tarafından Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) aracılığı ile vâdedildiği bildirilen ilâhî mükâfat ve ecir, bu endişe nedeniyle Hz. Ali tarafından açıklanmıyor.

١٦٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وعبد الله بن عامر بن زرارة . قالا : ثنا أبو بكر بن عياش ، عن عاصم ، عن زر ، عن عبد الله بن مسعود ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « يخرج في آخر الزمان قوم أحداث الأسنان ، سفهاء الأحلام ، يقولون من خير قول الناس ، يقرءون القرآن ، لا يجاوز تراقيهم . يمرقون من الإسلام كما يمرق السهم من الرمية . فمن لقيهم فليقتلهم . فإن قتلهم أجر عند الله لمن قتلهم » .

T E R C E M E S İ

168) ... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu dediği rivayet olunmuştur:

«Son zamanda (kıyamete yakın devirde) **yaşları küçük, akılları noksan** (tecrübeleri kıt) **bir zümre çıkacaktır. Onlar** (hariciler fır-

---

Abide .... **(Baştarafı 294'cü sahifede)** tarafından ifade edilmiştir. İcli de: «Abide, Abdullah İbn-i Mes'ud'un fetva veren ve müderrislik yapan arkadaşlarından birisidir» demiştir.

Abide, hadisleri Ali ve İbn-i Mes'ûd (R.A.)'den almıştır. Râvileri ise; İbn-i Sirin, Şa'bi, Nahai, Abdullah bin Seleme, Müslim bin Hassan el-A'rac ve başkalarıdır. Ondan en çok hadis rivayet eden zat İbn-i Sirin'dir. Sahih rivayete göre hicri 72. yılında vefat etmiştir. (Bak: Tezkire sah. 50; Hulâsa sah. 256)

kası gibi) insanların sözlerinin en hayırlısı (olan Peygamber'in tebliğleri) nden bahsedecekler; Kur'an okuyacaklar; fakat okudukları Kur'an, onların boğaz çemberlerinden öteye geçmiyecektir. Bunlar, şiddetle atılan ok'un av (ı delip on) dan öte çıktığı gibi İslâm (dinin)-den hızla çıkıvereceklerdir. Bunun için kim onlara rastlarsa (hemen) onları öldürsün. Çünkü onları öldürmek, Allah katında katilleri için ecir ve sevabtır.»

İZAHI

Buharî'nin şerhlerinden Kastalânî'nin beyânına göre hadisin metnindeki **«İnsanların sözlerinin en hayırlısı»** tabiri ile Resûl-i Ekrem tarafından tebliğ edilen Kur'an-ı Kerim kasdedilmiştir. Kastalânî diyor ki: Çünkü haricîlerin, hakemliği reddetmeye mesned olarak ilk tempo tuttukları **«Hüküm ancak Allah tarafından verilir»** sözünü Kur'an'dan almışlar idi. Ama ne var ki; bu sözü yanlış yorumlamakla yerini değiştirmişler idi:

Sindî de: Bu tâbirden maksadın, haricîlerin hakemlik konusuna itiraz ederken söyledikleri: لَا حُكْمَ إِلَّا لِلّٰهِ = **«Hüküm ancak Allah'a mahsustur»** sözü olduğunu söyleyenler vardır. Nitekim, onlar böyle söyleyince Hz. Ali **«Bu söz haktır. Ama onunla bâtıl bir şey kasdedilmiştir»** demiştir.

Metinde geçen **«Okudukları Kur'ân onların boğaz çemberinden geçmiyecektir»** cümlesinden kasdedilen mâna hakkında Kastalânî diyor ki:

Yani; Allah onların Kur'an okuyuşlarını yükseltmiyecek ve kabul etmiyecektir. Çünkü onların bâtıl itikadlarını bilir. Yâhut bundan maksad: Haricîler okudukları Kur'an ile amel etmezler; dolayısıyle kıraatlarının karşılığında sevaplandırılmıyacaklardır. Şöyle de yorum yapılabilir: Onların Kur'an okuyuşundan aldıkları pay ancak dilleri üzerinde Kur'ân'ın geçişidir. Onların boğazına bile ulaşmayan kıraat nasıl onların kalbine girip etki yapacaktır? Halbuki, kıraattan arzu edilen gaye Kur'an'ın kalbe nüfuz etmesiyle Kur'an'ın içindekilerini düşünmek ve ondan etkilenmek, istifade etmektir.

Buharî'nin rivâyet ettiği hadîsin açıklamasını yapan Kastalânî diyor ki: Hadisin:

«Bunlar, şiddetle atılan ok'un avı delip öteye geçtiği gibi dinden hızla çıkıvereceklerdir», fıkrası, haricilerin kâfir olduğunu söyleyenler için bir delildir. Çünkü dinden murad İslâmiyettir. Bunların İslâmiyetten bir nasib alamıyacakları ifade ediliyor. Tirmizi'nin şerhinde Kadi Ebû Bekr bin el-Arabi de bu fıkrayı delil göstererek haricîlerin kâfir olduğunu belirtmiştir. Şayet hadiste geçen «din» kelimesi ile İslâm dini kasdedilmeyip halife'ye itaat mânasına yorumlanırsa fıkra, haricîlerin küfrüne delil gösterilemez. Hattabi (din) kelimesini bu şekilde yorumlamıştır.

Buharî'nin **«Nübüvvetin alâmetleri»** babında ve müellifin 169 numarada Ebû Saîd Hudri (Radiyallahü anh)'den rivayet ettikleri metinde, keza müellifin rivayet ettiği 170 ve 172 nolu hadislerde **«Onlar dinden çıkarlar»** tabiri kullanılmıştır. Din kelimesi yukarda beyan ettiğimiz gibi iki şekilde yorumlanmıştır. Fakat müellifin, tercemesi yukarda geçen 168 nolu ve gelecek olan 171 nolu rivayetlerinde; keza Buhari'nin aynı babta Hz. Ali (Radiyallahü anh)'den olan rivayetinde **«Onlar İslâmdan çıkarlar»** ifadesi kullanılmıştır. Hele 176 nolu hadiste **«Onlar müslüman idiler sonra kâfir oldular»** fıkrası apaçıktır. Kastalânî'nin beyanına göre haricîlerin kâfir olduğunu söyleyen İmam Sübki: Cennetlik oldukları Resûl-i Ekrem'in şahitliği ile sabit olan Ashab-ı Kiram'ın büyüklerine kâfir diyen hariciler, bu sözleri ile Resûl-i Ekrem'i yalanlamış olurlar. Bu sebeple küfre gitmiş olurlar, demek sûretiyle görüşünün delilini beyan etmiştir. Kurtubî de aynı görüşü bu hadislere dayandırmıştır.

Fıkıhçıların ve muhaddislerin cumhuruna göre hariciler kâfir değil ayaklanan asiler hükmündedir. (83)

١٦٩ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . أَنبأنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ؛ قَالَ : قُلْتُ لِأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ : هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَذْكُرُ فِي الْحَرُورِيَّةِ شَيْئًا ؟ فَقَالَ : سَمِعْتُهُ يَذْكُرُ قَوْمًا يَتَعَبَّدُونَ « يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ ، وَصَوْمَهُ مَعَ صَوْمِهِمْ . يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ . أَخَذَ سَهْمَهُ فَنَظَرَ فِي نَصْلِهِ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا . فَنَظَرَ فِي رِصَافِهِ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا . فَنَظَرَ فِي قِدْحِهِ فَلَمْ يَرَ شَيْئًا . فَنَظَرَ فِي الْقُذَذِ فَتَمَارَى هَلْ يَرَى شَيْئًا أَمْ لَا » .

---

(83) İbn-i Âbidin, cild 3, sah. 339, Mısır

TERCEMESİ

169) ... Ebû Seleme *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd Hudrî *(Radiyallahü anh)*'a:

Sen! Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in Harûrâlılar (84) (haricîler) hakkında bir şey anlattığını işittin mi? diye sordum. Bunun üzerine Ebû Saîd:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in külfetle ibâdet eden bir kavmi (şöyle) zikrettiğini (bizzat) işittim, dedi:

«Sizden her hangi birisi (türiyecek olan) o kavmin namazlarının yanında kendi namazını, onların oruçlarının yanında kendi orucunu küçük görecektir. Onlar okun avdan (delip) çıktığı gibi dinden çıkacaklar. Okun sahibi (avı delip geçen) okunu alır (tetkik eder) okunun demirine bakar (kan namına) bir şey göremez. Okun kirişine bakar, orada bir şey göremez. Sonra ağaç kısmına bakar, oradada bir şey göremez. Bundan sonra yelelerine bakar, bunda da (kan izinden) bir şey görüp görmiyeceğinden şüphelenir.»

İZAHI

Hâriciler hakkındaki bu hadisi az bir lafız farkı ile Buharî de «Alâmetü'n-Nübüvveti» babında yine Ebû Saîd-i Hudrî (Radiyallahü anh)'den rivayet etmiştir. Hadiste haricîlerin İslâmiyetten hızla çıkmaları en beliğ bir mürekkeb teşbih ile ifade edilmiştir. Hadiste tasvir edildiği gibi bir ok hızla ava girip öte tarafından çıkar, öyle bir sür'atla hedefini delip geçiyor ki okun hiç bir tarafında kan izine rastlanmıyor: Nasl denilen demir kısmına, demirin geçirildiği yer üzerinde sarılan ve Rısaf denilen kirişlere, Kıdıh denilen ağaç parçasına ve Kuzez denilen yeleler bölümüne bakılır, bir bir tetkik edilir, hiç birisi üzerinde en ufak bir kan izi görülmez. Oka benzetilen Haricîler de İslâmiyete hızla girip çıkarlar. Onların ruhunda ve şuurunda müslümanlığın feyizli nurundan hiç bir esere rastlanmaz. Teşbihin mürekkep oluşu, Haricîlerin, tasvir edi-

(84) Harûrâ: Kûfe yakınında bir köyün ismidir. Hakem mes'elesinden dolayı Hz. Ali'den ayrılarak ona karşı çıkan 12 bin kişilik hariciler Sıffin dönüşü Hz. Ali'nin ordusundan ayrılarak bu köyde toplandılar. Bu nedenle haricilere, Harûrâlılar ismi verilmiştir.

len halleri ile birlikte oka ve gözler önüne serilen durumuna benzetilmesinden ve okun parçalarının bir bir zikredilmesinden meydana gelir.

Hadis, Hâricîlerin kendilerini ibadete zorladıklarını ve aşırı derecede şeklen namaz ve oruçla meşgul olduklarını belirtir. Bir mûcize olan bu haber aynen tahakkuk etti. Şöyle ki : Haricîler içinde, secde etmekten alınları yara olanları, gece namaz kılmaktan, gündüz oruç tutmaktan bitab düşenleri pek çoktu. Durmadan K u r ' a n okuyorlardı. Ama K u r ' a n ' ı yanlış tefsir ettikleri için fikir ve inanç bakımından sapık olduklarından yaptıkları ibadetin hiç bir değeri yoktu. Dinin özünü ve mahiyetini ters anladıkları için bâtıl inançları onları felâkete sürükledi.

١٧٠ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو أسامة ، عن سليمان بن المغيرة ، عن حميد بن هلال ، عن عبد الله بن الصامت ، عن أبي ذرّ ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إنّ بعدي من أمّتي ، أو سيكون بعدي من أمّتي ، قومًا يقرءون القرآن . لا يجاوز حلوقهم . يخرجون من الدين كما يخرج السهم من الرميّة . ثم لا يعودون فيه . هم شرار الخلق والخليقة » . قال عبد الله بن الصامت : فذكرت ذلك لرافع بن عمرو ، أخي الحكم بن عمرو الغفاري . فقال : وأنا أيضا قد سمعته من رسول الله ﷺ .

TERCEMESİ

170) ... Ebû Zer *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur.

«Şüphesiz benden sonra ümmetimden bir kavim vardır. (Râvi diyor ki Resûlullah ilk cümleyi ya böyle ifade buyurdu ve yâhud benden sonra ümmetimden bir kavim olacaktır, (dedi.) Bu kavim Kur'an okuyacaklar, fakat Kur'an(ın feyzi) onların boğazlarını geçmiyecektir. Onlar, okun avdan (delip) çıktığı gibi dinden çıkacaklar. Sonra dine dönmeyeceklerdir. Onlar insanların ve hayvanların en kötüleridir.»

(Hadisi Ebû Zer'den rivâyet eden) Abdullah bin es-Sâmıt şöyle dedi :

(Ben bu hadîsi Ebû Zer'den işittikten) sonra El-Hakem bin Amr el-Gifarî'nin kardeşi Râfi bin Amr'e bunu anlattım. Kendisi:

«Ben de bunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim. dedi.»

١٧١ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وسويد بن سعيد. قالا: ثنا أبو الأحوص عن سماك، عن عكرمة، عن ابن عباس؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ليقرأن القرآن ناس من أمتي. يمرقون من الإسلام كما يمرق السهم من الرمية».

في الزوائد: هذا إسناد ضعيف.

TERCEMESİ

171) ... İbn-i Abbâs *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Ümmetimden bir kısım insanlar muhakkak Kur'an okuyacaklardır. Fakat okun avı delerek hızla çıktığı gibi onlar da sür'atla İslâmiyetten çıkacaklardır.»

Not: Bu isnadın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Hadis, daha önce geçen hadisler gibidir. Başkaca izaha ihtiyaç duyulan bir cihetini görmüyorum. Sindî, bu hadisin râvileri arasında ismi geçen Simâk zayıf olduğu için bu isnadın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir, diyor. Nesai ve Yakub bin Şebib de Simâk'in İkrime'den olan rivâyetleri zayıf olup başkalarından aldığı rivâyetler ise zayıf değildir, demişlerdir. Sindi daha sonra diyor ki: Buharî, Müslim ve Ebû Dâvud bu hadisin metnini İbn-i Abbâs (Radiyallahü anh)'in yolundan başka bir yol ile rivayet etmişlerdir. Zevâid yazarı da bu husûsu kısmen belirtmiştir.

١٧٢ — حدّثنا محمد بن الصبّاح. أنبأنا سفيان بن عيينة، عن أبي الزبير، عن جابر بن عبد الله؛ قال: كان رسول الله ﷺ بالجعرانة وهو يقسم التبر والغنائم.

وَهُوَ فِي حِجْرِ بِلَالٍ . فَقَالَ رَجُلٌ : اعْدِلْ يَا مُحَمَّدُ ! فَإِنَّكَ لَمْ تَعْدِلْ . فَقَالَ « وَيْلَكَ !
وَمَنْ يَعْدِلُ بَعْدِي إِذَا لَمْ أَعْدِلْ ؟ » فَقَالَ عُمَرُ : دَعْنِي يَا رَسُولَ اللهِ ! حَتَّى أَضْرِبَ عُنُقَ
هٰذَا الْمُنَافِقِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ هٰذَا فِي أَصْحَابٍ ، أَوْ أُصَيْحَابٍ لَهُ ، يَقْرَؤُونَ
الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ . يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

172) ... Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (Mekke civarında) Cirâne (denilen mevki)de külçe altın, gümüş ve ganimet mallarını taksim ediyordu. Mal Bilâl'in eteği içinde idi. Bu esnada bir kişi (küstahça bir edâ ile) :

—Yâ Muhammed *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adâlet* et! Çünkü hakikatan (şu taksim işinde) sen adâlet etmedin: dedi. Bu söz üzerine Resûllulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* ona :

«Sana azap olsun! Ben adâlet etmeyince benden sonra kim adâlet edecektir?» diye cevap verdi. Bundan sonra Ömer (Radiyallahü anh) ;

Yâ Resûlallah! Bu münafıkın boynunu vurmam için beni (serbest) bırak, dedi. Resûlulalh (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ömer (Radiyallahü anh)'e cevâben :

«Şüphesiz bu adamın arkadaşları veya arkadaşçıkları vardır. Bunlar Kur'an okuyacaklar, fakat Kur'an onların boyun çemberlerini **geçmiyecektir. Ok süratla avı delerek öteye çıktığı gibi bunlar da dinden hızla çıkıvereceklerdir.»** buyurdu.

Not : Bu isnadın sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu olay Mekke'nin fethinden sonra Huneyin ve Hevazin savaşının ganimetinin taksimi sırasında cereyan etmiştir. Olayın vuku bulduğu yer Mekke yakınında Cirrâne ve Ci'râne denilen mevkidir. Bu hâdisede küstahça söz söyli-

yen şahsın Temim kabilesine mensup Zülhuveysıra olduğu İbn-i İshak tarafından zikredilmiştir. Zehebi de: Bu şahsın adının Herkus İbn-i Züheyr olduğunu, sonraları Hâricilerin başına geçtiğini ve Nehrevan savaşında öldürüldüğünü haber veriyor. Hevâzin ganimeti daha önceki savaşlarda elde edilen ganimetlerle kıyaslanmayacak derecede çoktu. 6000 esîr ganimet olarak alındığı gibi, sayısız deve, koyun, 4000 okiyye gümüş elde edilmişti. Hattâ Vâkıdi'nin beyanına göre her mücahide 40 koyun ve 4 deve isabet etmişti.

Bu ganimetten en büyük hisse «Müellefe-i Kulûb» denilen ve yeni müslüman olup henüz kalblerinde İslâm sevgisi kökleşmemiş olan Mekke eşrafına tahsis edilmişti. Süfyân İbn-i Uyeyne'nin Rafi'den rivâyetine göre Müellefe-i Kulûb listesinde bulunan Ebû Süfyan İbn-i Harb'e, Safvan İbn-i Umeyye'ye, Uyeyne İbn-i Hısn'a, Akra' İbn-i Hâbis'e, Alkama'ye ve Mâlik İbn-i Avf'a 100'er deve verilmişti. Bu bol ihsanlar mezkûr şahısların gönüllerini İslâm dinine ısındırmak içindi. Bunlara verilen kısım mücâhidlere dağıtılmak üzere ayrılan hisselerden ayrı idi. Harcanması Allah'ın emriyle Resûlullah'ın arzusuna bırakılan, Humus denilen ganimetten beşte bir hissesinden idi.

Buharî'nin «Alâmetü'n-Nübüvveti fi'l-İslâm» babında Ebû Saîd'ı Hudrî'den rivayet ettiği hadiste buna benzer bir olay anlatılıyor: Abdurrahman bin Ebî Naîm'in Ebû Said'den «Meğâzi» bahsinde rivayet ettiğine göre Hz. Ali Yemen'den bir miktar külçe altın ve gümüş göndermişti. Resûlullah da bunu Uyeyne bin Bedr, Akra' bin Hâbis, Zeydü'l-Hayl ve Alkame veya Âmir bin Tufeyl arasında taksim etmişti. Bu dört kişi Necid dolaylarından ve «Müellefe-i Kulûb»'dan idi. Müslümanlığa zarar vermeleri düşünceleri ile Resûl-i Ekrem tarafından müstesnâ yardımlara kavuşmuşlardı. Bunlara verilen mal, tasarrufu doğrudan doğruya Resûlullah'a ait olan humus olduğuna rağmen Zülhuveysıra denilen şahıs itirazda bulunmuştu. Kastalânî'nin beyânına göre Ebû Saîd'i Hudrî'nin rivayet ettiği olayın Huneyn savaşındaki olay olduğu Eflah bin Abdullah'ın rivayetinde belirtilmiştir. Bu duruma göre benzer hâdisenin iki defa vuku bulduğu neticesine varılıyor. Önemli olan husus her iki olayda da münafıklardan olan bir kişinin küstahça Resûl-i Ekrem'i adaletsizlikle itham etmesi ve bu münafıkın öldürülmesi istendiğinde Resûl-i

Ekrem'in buna izin vermiyerek bu tip kişilerin bulunduğu ve ilerde emsalinin türeyeceğini mûcize olarak haber vermesidir.

Ebû Saîd-i Hudrî'den rivâyet edilen metnin sonunda Resûl-i Ekrem'in :

«Bu tip insanların çoğaldığı zamana erişmek bana müyesser olsaydı onların topyekûn helâkını dilerdim», buyurması bu şahsın öldürülmeyi hakettiğine delâlet eder. Bununla beraber Peygamber'in o kişiyi öldürmeye izin vermemesi Kurtubî'nin beyanı vechile halkın : Muhammed arkadaşlarını öldürüyor demelerinden sakınmak içindir. Kastalânî bu kişinin öldürülmesine izin verilmemesi için başka sebepler de naklediyor. El-İsmailî'den naklen beyan ettiğine göre görünüşte müslüman olan bir kimseyi öldürmek halkın İslâm dinine girmesini engelliyebilirdi. «Şerhü's-Sünne» müellifinden de naklen verdiği cevaba göre bu tip insanların çoğalıp silâhla kendilerini koruyabilir ve halka zarar verir duruma gelmeleri halinde öldürülmeleri Resûlullah tarafından mübah kılınmıştır. Resûlullah'a karşı mezkûr münafık itiraz ettiği zaman böyle bir durum yoktu.

Kastalânî daha sonra diyor ki : Bu tip insanlar İslâma ters düşen görüşlerini açığa vurur, İslâm cemâatından ayrılır ve imamlara muhalefet ederlerse onlarla savaşma gücü bulunduğu halde savaşmayı terketmek câiz değildir.

Müslim'in rivâyetine göre Resûlullah'a itiraz eden kişiyi öldürmek için önce Hz. Ömer izin istemiş ona izin verilmeyince Hz. Halîd bin Velid bunu öldürmek için müsaade istemişdir. Kastalânî bu rivayetleri naklettikten sonra : «Fethu'l-Bârî» müellifinin Hz. Ömer ile Hz. Hâlid'in bu

---

İbn-i Ebî Evfa'nın Hâl Tercemesi

Ravî İbn-i Ebî Evfâ'nın adı Abdullah'dır. Babası Alkame bin Halid el-Eslemî'-dir. Sahabî oğlu Sahabî olan İbn-i Ebi Evfâ, Bey'âtü'r-Rıdvan'da bulunmuştur. 95 hadisi vardır. Buharî ve Müslim 10 hadisinde ittifak etmişlerdir. Ayrıca Buharî 5 ve Müslim 1 hadisini almıştır. Râvîleri : Amr bin Mürre, Talha bin Musarrif, Adî bin Sâbit ve el-Â'meş'tir. Zehebî diyor ki :

El-Â'meş'in İbn-i Ebî Evfâ'dan rivayet ettiği hadislerin mürsel olduğu söylenmiştir. Halbuki El-Â'meş, İbn-i Ebî Efvâ'dan önce vefât eden bazı zatlardan hadis işitmiş iken El-Âmeş'den hadis işitmesine ne gibi bir mâni olabilir?

Vâkıdî, onun hicrî 86. yılı vefat ettiğini söylemiştir. Ebû Naîm'e göre vefat tarihi 85'tir. Amr bin Alî : İbn-i Ebî Evfâ, Kûfe'de en son vefat eden sahabî'dir, demiştir. (Bak : Hulâsa sah. 191)

şahsı öldürmek için Resûl-i Ekrem'den izin istemiş oldukları açıkça anlaşılıyor, dediğini beyan eder (85)

Bu hadisin isnadının sahih olduğu «Zevâid» müellifi tarafından beyan edilmiştir.

١٧٣ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا إسحٰق الأزرق، عن الأعمش، عن ابن أبي أوفى؛ قال: قال رسول الله ﷺ «الخوارج كلاب النار».

في الزوائد: إن رجال الإسناد ثقات. إلا أن فيه انقطاعا.

TERCEMESİ

173) ... İbn-i Ebî Evfâ *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«Hâriciler Cehennem'in köpekleridir.»

Not: Zevaid müellifi hadisin senedindeki râvilerin sika olduğunu fakat senedde inkıtâ (= kesinlik) bulunduğunu, çünkü ravilerden el'Â'meş'in İbn-i Ebi Evfâ'dan hadis işitmediğini söylemiştir.

١٧٤ – حدّثنا هشام بن عمّار. ثنا يحيى بن حمزة. ثنا الأوزاعي، عن نافع، عن ابن عمر؛ أنّ رسول الله ﷺ قال «ينشأ نشء يقرءون القرآن لا يجاوز تراقيهم. كلّما خرج قرن قطع». قال ابن عمر: سمعت رسول الله ﷺ يقول «كلّما خرج قرن قطع» أكثر من عشرين مرّة. «حتّى يخرج في عراضهم الدّجّال».

في الزوائد: إسناده صحيح. وقد احتج البخاري بجميع رواته.

TERCEMESİ

174) ... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet olunmuştur:

«Öyle genç bir cemâat türeyecek ki Kur'an okuyacaklar. Fakat okudukları Kur'an onların boğazlarının çemberlerinden öteye geçmiyecektir. Onlardan bir grup çıktıkça hemen kökleri kazılmalıdır.»

---

(85) Kastalânî cild 7, sah. 297

İbn-i Ömer dedi ki: Ben Resûlulah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den

= **«Onlardan bir grup çıktıkça hemen kökleri kazılmalıdır»** fıkrasını 20 defadan fazla işittim. (Râvi İbn-i Ömer bundan sonra Resûlullah'ın buyurduğu hadisin son parçasını şöyle nakletti.) :

«Nihâyet bu cemâatın sürdürdüğü hile ve aldatma esnasında veya onların askerleri arasında Deccal çıkıverecektir.»

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahihtir. Buharî bunun bütün râvilerini hüccet saymıştır.

İ Z A H I

Hadîsin metninde geçen نَشْءٌ kelimesi masdar veya Nâşi'in çoğuludur. Nasıl ki **«Sahb»** kelimesi Sâhib'in çoğuludur. Naşi, genç demektir.

«Onlardan bir grup çıktıkça hemen kökü kazılmalıdır» fıkrası üzerine S i n d î diyor ki: Çoğu zaman onların zuhur eden grupları silinmiştir. Örneğin, H z . A l i , H â r û r a l ı l a r ı kılıçtan geçirmiştir.

Metinde geçen **«Irad»** kelimesi hile ve hudâ demektir. Bu kelime Sünen'in bazı nushalarında **«A'rad»** olarak bulunur. A'rad, Ard'ın çoğuludur. Burada A'rad'dan murad muazzam ordudur.

Metnin sonlarına doğru geçen أَكْثَرَ مِنْ عِشْرِينَ مَرَّةً parçası râvi İ b n - i Ö m e r ' in sözüdür. Tercemeyi öyle yaptık. **Miftahü'l-Hâce** müellifi, bu parçanın Resûl-i Ekrem'e ait metinden olmasının muhtemel olduğunu söylemiştir. Eğer öyle olursa bu kısmın mânası şöyle olur:

«Onların çıkması ve köklerinin kazılması olayı 20 defadan fazla vuku bulacaktır.»

١٧٥ — حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَخْرُجُ قَوْمٌ فِي آخِرِ الزَّمَانِ، أَوْ فِي هٰذِهِ الْأُمَّةِ، يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، أَوْ حُلُوقَهُمْ. سِيمَاهُمُ التَّحْلِيقُ. إِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ، أَوْ إِذَا لَقِيتُمُوهُمْ، فَاقْتُلُوهُمْ».

TERCEMESİ

175) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet olunmuştur:

«Son zamanlarda veya bu ümmet arasında öyle bir kavim çıkacaktır ki Kur'an okuyacaklar. Fakat (okudukları) Kur'an onların boğazlarının çemberlerini veya boğazlarını geçmiyecektir. Onların alâmeti (başlarını) kazımak suretiyle tıraş olmalarıdır. Siz onları gördüğünüz veya onlara rastladığınız zaman hemen onları öldürünüz.»

İZAHI

Hadîsin metninde bulunan «veyâ...» tabiri râvî'nin tereddüdünü ifade ediyor. Resûl-i Ekrem'in ifade buyurduğu söz ya budur veya şudur, demek oluyor. Tabiî bu değişiklik mânayı etkilemez.

Bâzı kimseler ustura ve benzeri şeylerle başın saçını kazımanın mekruh olduğunu söyleyerek bu hadîsi delil göstermişlerdir. Fakat Müslim'in şârihi Nevevî:

«Hadis bu tip tıraşın kerahatine delâlet etmez. Çünkü bu tıraş şeklinin onların alâmeti olabilmesi için mübah olmaması gerekmez. Zîra, alâmet haram bir şeyle olabildiği gibi helâl bir şeyle de olabilir. Nitekim bir hadiste Resûl-i Ekrem **«Onların alâmeti siyah ve iki kolundan birisi kadın memesine benziyen bir adamdır»**, buyurmuştur. Halbuki bu eşkâlın helâl veya haram olmadığı malûmdur. Diğer tarafta sahîh bir isnad ile «**Sünen-i Ebî Davûd**'da rivayet edilmiştir ki: Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), başının bir kısmı kökünden tıraş edilmiş olan bir çocuğu görüyor ve: **«Yâ tamamını böyle tıraş ediniz veya tamamını bırakınız»** diye emir buyuruyor. Bu hadis, başın saçlarının kökünden tıraş edilmesinin mübah olduğunu sarahaten bildiriyor. Her hangi bir tevile muhtemel değildir», diyor.

«Miftahü'l-Hâce» müellifi diyor ki Şâfii âlimleri, her türlü saç tıraşını mübah görmüşler. Ancak saçlarını temiz tutanlar için kökünden traş etmemeleri ve temiz tutmakta güçlük çekenler için kökünden traş etmeleri müstehabtır, demişlerdir. Ama saçın bir kısmını kökünden traş etmek ve diğer kısmını bırakmak mekruhtur.

١٧٦ - حدّثنا سهل بن أبي سهل . ثنا سفيان بن عيينة ، عن أبي غالب ، عن أبي أمامة ، يقول : شرّ قتلى قتلوا تحت أديم السّماء ، وخير قتيل من قتلوا ، كلاب أهل النّار . قد كان هؤلاء مسلمين فصاروا كفّارًا . قلت : يا أبا أمامة ! هذا شيء تقوله ؟ قال : بل سمعته من رسول الله ﷺ .

TERCEMESİ

176) ... Ebû Gâlib *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Ebû Ümame *(Radiyallahü anh)* şöyle buyurmuştur :

«Öldürülen Hâriciler, gök cildi (görülen tabakası) altında öldürülenlerin en kötüleridir. Öldürülen insanların en hayırlısı da Hâricilerin öldürdüğü kimselerdir. (Çünkü şehid olurlar.) Hâriciler Cehennem ehlinin köpekleridir. Bunlar müslüman idiler sonra kâfir oldular. (Râvi Ebû Galib diyor ki) : Ben Ebû Ümâme'ye :

Bu söz, senin söylediğin bir şeydir! dedim. Ebû Ümame :

Hayır! Ben bu sözü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, dedi.

İZAHI

Sindî: **Hadisin «Hariciler Cehennem ehlinin köpekleridir» fıkrası, onların kâfir olduğunu açıkca belirtiyor, «Onlar dinden çıkarlar» ve benzeri hadis fıkraları da bu hususu teyid ediyor, fakat cumhur onları tekfir etmiyor. Cumhur'un görüşüne göre onların kâfir olduğuna dair tabir küfran-ı nimet (nankörlük) mânasına yorumlanır. Kezâ «Dinden çıkarlar» cümlesi de. «Dinin kemâlinden çıkarlar» şeklinde tevil edilir, demiştir.**

(١٣) باب فيما أنكرت الجهمية

13 — CEHMİYYE'NİN İNKÂR ETTİĞİ ŞEYLERİN BEYÂNI BÂBI

Cehmiyye mezhebi Cebriyye mezhebinin tipik bir misalidir. Bu mezheb Cehm bin Safvân tarafından Tirmiz'de kurulmuştur. Cehm'in ileri sürdüğü görüşlere ka-

tılanlara Cehmiyye denilmiştir. Cehm hicrî 128'de Nasr bin Seyyar'a isyan ettiği için Sâlim bin Ahvaz el-Mâzinî tarafından Merv'de öldürülmüştür. Cehmiyye'nin başlıca akîdeleri:

1) Kulun iradesi ve kudreti yoktur. Kulun işlediği fiil ve amelinde cebir ve zorlama vardır. Bu nedenle hakikatta her işin fâili Allah'tır.

2) İnsanlarda bulunan ilim, hayat, kelâm gibi sıfatlar Allah'a isnâd edilemez. Aksi takdirde Allah kullara benzetilmiş olur. Ama insanlarda bulunmayan halk (yaratma) ve icad gibi vasıflar Allah'a izafe edilebilir. Çünkü bunda benzetme ihtimali yoktur. Demek oluyor ki Cehmiyye fırkası Allah hakkında vâcib olan bazı sıfatları inkâr ederler.

3) İman Allah'ı bilmekten, küfür de O'nu bilmemekten ibarettir. İman ilim'den başka bir şey değildir. Allah'ı bilenler mü'min, bilmeyenler de kâfirdirler.

4) Allah'ın ilmi hâdistir. (Sonradan var olur). Ezelî değildir. Bu sebeple Allah bir şeyi oluşundan önce bilmez.

5) Allah'ın kelâm sıfatı da hâdistir. Bu nedenle Kur'an mahlûktur.

6) Âhirette Allah'ı görmek mümkün değildir.
7) Cennet ve Cehennem ebedî olmayıp fanidir.

Görüldüğü gibi Cehmiyye fırkası Allah'ın ezelî sıfatlarını ve âhirette O'nu görmeyi inkâr etmek ve Kur'an'ın mahlûk olduğunu söylemek bakımından Mûtezile'ye benzer. Aslında bu husûslar önce Cehm tarafından ortaya atılmış, sonra Mutezile'ye sirâyet etmiştir. Kulun cüz'î iradesini inkâr ve cebir hususu Cehmiyye'nin inanç sisteminden bir akîdedir. Dolayısı ile Cehmiyye'yi Cebriyye olarak telâkki etmek hatadır.

Cehmiyye mezhebi, Mûtezile ve Cebriyye mezhebleri gibi ehl-i Sünnet mezhebine ters düşen bâtıl bir mezheptir.

١٧٧ — حدّثنا مُحمّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أبِي، وَوَكِيعٌ . ح وَحَدَّثنَا عَلِيُّ بْ

مُحَمَّدٍ . ثنا خَالِي يَعْلَى ، وَوَكِيعٌ ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . قَالُوا : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ ،
عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ ؛ قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ .
فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ . قَالَ « إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هٰذَا الْقَمَرَ .
لَا تَضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ . فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ
وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا » . ثُمَّ قَرَأَ ـ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
الْغُرُوبِ ـ . (٥٠ / سورة ق / الآية ٣٩)

TERCEMESİ

177) ... Cerîr bin Abdillah (el-Becelî) *Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Biz Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanında oturuyorduk. Kendisi ayın on dördüncü gecesi (dolun) aya bakıp:

«Şu ay'ı nasıl hepiniz izdihamsız olarak ve sıkışıp üst üste yığılmanıza ihtiyaç kalmadan görüyorsanız şüphesiz Rabbinizi de (kıyamet günü) öylece göreceksiniz. Artık güneşin doğuşundan ve batışından önceki namazların bir birisinden alıkonmamaya gücünüz yeterse (onu) işleyiniz», buyurdu. Sonra şu (meâldeki) âyeti okudu:

«... Ve güneşin doğuşundan önce de gurubundan önce de Rabbine hamd ile tesbih et.» (Kâf, 39)

İZAHI

Hadisin metnindeki تَضَامُّونَ fiili **damm** = sıkışma, yığılma, yapışma»dan alınmadır. «Lâ tadâmmûne...» cümlesinin mânası da: Dolun ay'ı görebilmek ve birbirinize gösterebilmek için üst üste yığılmanıza birbirinize yapışmanıza ve izdihama ihtiyaç duymazsınız.

Bu kelime تُضَامُونَ olarak da rivâyet edilmiştir. Bu takdirde onun kökü «daym = meşakkat, zulüm ve zorluk»tur. Buna göre «lâ tudâmune...» cümlesinin mânası şu olur: Dolun ay'ı görebilmek için meşakkat ve zorluk altına girmezsiniz, görmekten mahrum olmak zulmüne uğramazsınız.

Kamerî ay başlarında hilâlı arayanlar bakarken, zorluk çekerler, meşakkat altına girerler. Görme kabiliyeti kuvvetli olanlar hi-

lâli görünce diğerlerine göstermek için birbirinin üstüne yığılırlar, görebilenler ile göremiyenlerin teşkil ettikleri cemâatta bir izdiham duyulur. Kimisi görebilir, kimisi görmekten mahrûm kalır. Fakat üzerinden 14 gün geçen hilâl dolunay haline gelince onu görmek için hiç bir sıkıntı, izdiham, zorluk ve eziyet çekmeden herkes rahatlıkla görebilir, hiç kimse görmekten mahrum kalmaz. Âhiret günü mü'minler böyle bir rahatlık içinde Allah'ın zatını ve cemalini görmek şerefine mazhar olacaklar, hiç bir mü'min O'nu görmekten mahrum kalmıyacaktır.

Hadîste Allah Teâlâ'nın görülmesi, dolunayın görülmesine rahatlık ve apaçıklık bakımından benzetilmektedir. Hâşâ Allah'ın zatının dolunaya benzetilmesi durumu bahis konusu değildir.

E h l - i S ü n n e t mezhebine mensup müslümanların cumhuru, âhirette mü'minlerin Allah Teâlâ'nın cemâlini ve zatını göreceklerinde ittifak etmişlerdir. M û t e z i l e, H â r i c i l e r ve C e h m i y y e ise bunu kabul etmemişlerdir. Allah'ın görüleceğine dair hadislerin râvîleri arasında: E b û B e k i r, A l i, M u â z b i n C e b e l, İ b n - i M e s ' û d, E b û M û s a e l - E ş ' a r î, İ b n - i A b b â s, İ b n - i Ö m e r, H u z e y f e, E b û Ü m â m e, C â b i r b i n A b d i l l a h, E n e s, A m m a r, Z e y d b i n S â b i t ve U b a d e b i n e s - S a m i t (Radiyallahü anhüm) gibi Muhâcir ve Ensâr'ın büyükleri bulunan 20'yi mütecaviz sahâbî vardır. Bu nedenle konuya ilişkin hadisler mânen mütevatirdir. Ayrıca aşağıda yazılı âyetler de konuyu teyid eder mahiyettedir.

1) وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

= «Nice yüzler vardır ki; o gün (= kıyamet günü) güzelliği ile parıldar. (O yüzler) Rablerine bakarlar.» (Kıyâme, 22, 23)

2) كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

= «Hayır, (onlar iman etmezler.) Muhakkak ki onlar, o kıyâmet günü Rablerin(i görmek)den menedilmişlerdir.» (Mutaffifîn, 15)

3) لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ

= «İman edip güzel amel işleyenlere Cennet ve bir de Allah'ın cemalini görmek var...» (Yûnus, 26)

«Hâzin» tefsiri yazarı, K ı y a m e sûresinin 22, 23. âyetlerinin tefsirinde der ki:

Ehl-i Sünnet âlimleri Allah Teâlâ'yı görmek aklen mümkündür demişler ve mü'minlerin âhirette Allah'ı göreceklerine, fakat kâfirlerin görmiyeceklerine icmâ' etmişler ve yukarıdaki âyetleri de delil göstermişlerdir. Mûtezile, Hâriciler ve Mürcie'nin bir kısmı ile Cehmiyyeler hiç kimsenin Allah'ı göremiyeceğini ve O'nu görmenin aklen muhâl olduğunu sanmışlardır. Onların bu sanışı açık bir hata ve çirkin bir cehalettir. Çünkü Kitab, Sünnet ve Sahâbîlerle onlardan sonra gelenlerin icmâ'ı kıyâmette mü'minlerin Allah'ı göreceğini isbatlamıştır. Yirmi kadar sahâbî bu konunun isbatı hakkındaki hadisleri Resûlullah'tan rivâyet etmişlerdir. Buna âit âyetler de malûmdur. Bid'at ehlinin konuya ilişkin itirazları ve içine düştükleri şübheler Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından bertaraf edilmiştir. Yapılan itirazlar, ileri sürülen şübheler ve bunların reddine âit cevâblar uzun yer istediği için buraya almayı uygun görmüyorum. Arzu edenler Kelâm kitablarına müracaat etsinler.

Hadisin **«Güneşin doğuşundan ve batışından önceki namazları...»** fıkrası ile Sabah ve İkindi namazına ehemmiyet verilmesi, bu namazları bırakmak veya tehir etmek yolunda şeytana yenilmemeye dikkat edilmesi isteniyor. Ne sabah uykusu ne de gündüz alış veriş meşguliyeti gibi mü'minlerin gücünün yettiği engellerin namazdan alıkoymaması gereğine dikkatlar çekiliyor. Kul gücünün dahilindeki işlerden sorumludur. Tâkatının dışında kalan şeylerle mükellef değildir. Meselâ: Bayılma, unutma, uykudan uyanmama gibi irade dışı mazeretler gücün dışında kalan şeyler olduğu için kul bu gibi hallerde namaz kılmakla mükellef değildir. Bu hallerin geçmesinden sonra sorumluluk tekrar başlar.

Hadiste itina edilmesi emredilen namazların sabah ve ikindi namazları olduğu, Müslim'in rivâyetinde açıkca belirtilmiştir. Esasen farz olan 5 vakit namazları arasında önem ve fazilet bakımından bir fark yoktur. Bununla beraber her birinin kendine has bir meziyeti ile diğer namazlardan mümtaz olmasında da bir sakınca yoktur. Sabah ve ikindi namazına özgü meziyet, gece ve gündüz meleklerinin bu iki namaz vaktinde buluşmaları, mü'minlerin amellerinin bu iki vakitte Allah'ın huzuruna arzedilmesidir.

Hadisin baş kısmında Allah'ın görüleceği belirtildikten sonra, artık sabah ve ikindi namazına dikkat edilsin, şeklinde bir münasebet kurulduğuna göre bu iki namazı muntazaman vaktinde edâ eden mü'min'in Allah Teâlâ'nın cemalini görmeye liyakatlı olduğuna hadiste işaret ediliyor.

١٧٨ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا يحيى بن عيسى الرملي ، عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « تضامون في رؤية القمر ليلة البدر ؟ » قالوا : لا . قال « فكذلك ، لا تضامون في رؤية ربكم يوم القيامة » .

TERCEMESİ

178) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir :

«Ayın ondördüncü gecesi kamer'i (dolunayı) görebilmek için izdihama ve üst üste yığılmaya ihtiyaç duyuyor musunuz?» Sahâbîler·

Hayır! diye cevap verdiler. Resûlullah da :

«İşte öylece kıyâmet günü Rabbinizi görebilmek için hiç bir izdihama ve üst üste yığılmaya ihtiyaç duymayacaksınız», buyurdu.

١٧٩ — حدثنا محمد بن العلاء الهمداني . ثنا عبد الله بن إدريس ، عن الأعمش ، عن أبي صالح السمان ، عن أبي سعيد ؛ قال : قلنا : يا رسول الله ! أنرى ربنا ؟ قال « تضامون في رؤية الشمس في الظهيرة في غير سحاب ؟ » قلنا : لا . قال « فتضارون في رؤية القمر ليلة البدر في غير سحاب ؟ » قالوا : لا . قال « إنكم لا تضارون في رؤيته إلا كما تضارون في رؤيتهما » .

TERCEMESİ

179) ... Ebû Saîd-i *Hudrî (Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir : Biz (Resûlullah'a) :

Yâ Resûlallah! (Kıyâmet gününde) biz Rabbimizi görecek miyiz? diye sorduk, (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) efendimiz hazretleri bize cevâben) :

«Siz, güneş'i öğle zamanı ve hiç bir bulut yokken görmek için itişip kakışmaya, birbirinize zahmet vermeye ihtiyaç görür müsünüz?» diye sordu. Biz:

Hayır! diye cevap verdik. Bu kere:

«Ayın on dördüncü gecesi (dolun) ayı yine (hava ayaz iken ve) hiç bir bulut yok iken görmek için bir birinize izdiham etmeye hacet duyar mısınız?» diye sordu. Sahâbîler:

Hayır! diye cevapladılar. (Bunun üzerine) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Şüphesiz Allah'ı görmek husûsunda ancak (durumu anlatılan) öğle güneşi ve dolunayı görmek için duyduğunuz izdiham kadar bir zahmet göreceksiniz. (Yani Güneş ve Ay'ı görmek için nasıl hiç bir zahmet çekmiyorsanız, âhiret günü Allah Teâlâ'yı görmek için de hiç bir zahmet çekmiyeceksiniz.)» buyurdu.

İZAHI

178 ve 179 nolu hadislerin metninde geçen تضامون fiili 177 nolu hadisin izahında belirttiğimiz gibi «Tadâmmûne ve Tüdâmûne» olmak üzere iki şekilde rivayet edilmiştir. Mânaları orada beyan edildiği için burada tekrarlamaya lüzum yoktur. Kezâ 179 nolu hadîsin metninde geçen فتضارون fiili de «Tadârrûne ve Tudârûne» diye iki şekilde rivayet edilmiştir. Tadarrûne: Birbirinize zarar verirsiniz, zarara uğrarsınız demektir.

Buhari'de bu çeşitli rivâyetlerden başka bir de لا تضامون yerine هَلْ تُمَارُونَ ve هَلْ تَتَمَارَوْنَ rivayetleri de vardır. Bunların mânası ise «Siz şüphe ve ihtilâfa düşer misiniz?»

Hadis öğle zamanı hava açıkken ve en ufak bir bulut parçası yok iken güneşin herkes tarafından çok rahat görüldüğü, keza kamerî hesaba göre ayın 14'ncü gecesi yine hava açık olup en küçük bir bulut parçası bulunmaz iken dolunayın herkes tarafından gayet kolayca görüldüğü gibi mü'minlerin âhiret günü Allah Teâlâ'yı en ufak bir zahmet duymadan göreceklerini müjdeliyor.

١٨٠ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون . ثنا حمّاد بن سلمة ، عن يعلى بن عطاء ، عن وكيع بن حُدُس ، عن عمّه أبي رزين ؛ قال ، قلت : يا رسول الله ! أنرى الله يوم القيامة ؟ وما آية ذلك في خلقه ؟ قال : يا أبا رزين ! أليس كلّكم يرى القمر مخليًا به ؟ » قال ، قلت : بلى . قال « فالله أعظم . وذلك آية في خلقه » .

TERCEMESİ

180) ... Ebû Rezîn *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e:

— Yâ Resûlallah! Kıyâmet günü biz Allah'ı görecek miyiz? ve mahlûkatı içerisinde Allah'ı görebilmenin alâmeti nedir? diye sordum. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yâ Ebâ Rezîn! Hepiniz ayrı ayrı ve izdihamsız olarak Ay'ı görmüyor musunuz?» buyurdu.

Ebû Rezîn dedi ki Ben:

— Evet! (Buyurduğun gibi hepimiz izdihamsız olarak ayrı ayrı ay'ı görüyoruz), dedim. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«İşte, Allah her şeyden büyük ve yücedir. Ve rahatlıkla gördüğünüz Ay Allah'ın yaratıkları içinde bir alâmettir», buyurdu.

١٨١ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون . أنبأنا حمّاد بن سلمة ، عن يعلى بن عطاء ، عن وكيع بن حُدُس ، عن عمّه أبي رزين ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ضحك ربّنا من قنوط عباده وقرب غيره » قال ، قلت : يا رسول الله ! أو يضحك الرّبّ ؟ قال « نعم » قلت : لن نعدم من ربّ يضحك خيرًا .

في الزوائد : وكيع ذكره ابن حبان في الثقات . وباقي رجاله احتج بهم مسلم .

TERCEMESİ

181) ... Ebû Rezîn *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«Sıkıntılı durumlarının değişmesi yakın olmakla beraber kullarının ümitsizliğe kapılmalarına Allah güldü» buyurdu. Ebû Rezîn dedi ki ben:

— Yâ Resûlallah! Rab (Taâlâ Hazretleri) **güler mi? diye sordum. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Evet!» buyurdu. (Bunun üzerine) **Ben:**

Gülmek vasfını taşıyan bir Rab'ten daima hayır buluruz, dedim.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : İbn-i Hibbân, râvi Vekî'i sıka râviler arasında zikretmiştir. Senedin kalan râvilerini Müslim huccet saymıştır.

İ Z A H I

Gülmek Allah Taâlâ Hazretlerine göre sıfat-ı fi'liyye'dendir, ki bir çok âlim tarafından bu vasıf rıza ve hayır dilemesi şeklinde yorumlanmıştır. Bazılarına göre gülmek ile bol rahmet kasdedilmiştir. Diğer bir kısım âlimler: Allah'ın gülmesi, Meleklerine gülme emrini ve iznini vermesinden ibarettir. Nasıl ki; bir Padişah birisinin öldürülmesini emrettiği zaman Padişah onu öldürdü denilebiliyor. Bu nevi' tâbirlere Arap dilinde çok rastlanır, demişlerdir. S i n d î'de deniliyor ki bazı muhakkik âlimlere göre infiâl (= bir şeyin te'siri altında kalmak) kabilinden olan gülmek ve benzeri vasıflar Allah Taâlâ'ya isnad edildiği zaman o vasfın sonucu ve gayesi kasdedilir. Veyâhut o vasfı başkalarında yaratmak muraddır. Bu yoruma göre «Allah güldü» cümlesi Allah güldürdü veyahut gülmek vasfının sonucu olan Rahmet ve ikramını bahşetti, şeklinde yorumlanmış olur. Ehl-i Tahkîk'in mezhebine göre ise Dıhk (= gülmek) vasfı Allah Taâlâ hakkında vârid olan sıfatlardandır. Bu sıfatın varlığını kabul etmek gerekir. Bununla beraber Allah'ın zatı her türlü benzetmeden tenzih edilir. Nitekim İ m a m M â l i k'e Allah Teâlâ için vârid olan «İstiva» vasfının mahiyeti sorulduğu zaman: İstivâ kelime anlamı bakımından malûm bir şeydir. (86) Allah hakkında kullanılan istivâ'nın keyfiyeti bizce mâ'lûm değildir. Buna iman etmek vâcibtir. Ve bunu soruşturmak bid'attır, diye cevap vermiştir. İm a m - ı M â l i k ' in bu cevabı Ehl-i Tahkik mezhebinin dıhk sıfatı hakkındaki görüşe uygundur.

Hadisin metninde geçen **«Kullarının ümitsizliği»** ile onların ihtiyaç ve fakirliği kasdedilmiş olabilir. Bu takdirde fıkranın mânası şöyle olur:

Allah, kullarının fakirliğine, zayıflığına, zillet ve hakâretiyle,

---

(86) Doğrulmak, düzelmek, kararlaşmak, istilâ, taht üzerinde oturmak.

yokluk içinde kıvranmalarına baktığı zaman onlara rizasını ve ihsanını lütfeder.

Metindeki «**Kullarının ümitsizliği**» sanıldığı gibi rahmetinden ümitsizlik demek değildir. Çünkü; bu tür ümitsizlik Allah'ın rızâsını değil, gazabını gerektirir. Fakat kul amellerinin iyi olmayışına, günahlarının çokluğuna ve dinî vecibeleri yerine getirmeyişine bakarak buna göre kendisini çok âsî ve suçlu görüp ilâhi rahmetten pek ümitli olmazsa kulun bu hâli onu tevâzua, takvaya ve pişmanlığa sevkedici olduğundan bu nevi ümitsizlik ve pişmanlık Allah'ın rızâsını ve ihsanını celbedebilir. İşlediği günahlar yüzünden ilâhi mağfiretten ümidini kesince; ölümünden sonra vücudunun yakılmasını ev halkına vasiyet eden ve vasiyeti infaz edilen kişinin Allah tarafından af edilmiş olması yukarıda belirtilen sebepten olabilir.

Hadîsin metninde geçen غِيَر kelimesi burada tağyir, tahvil, tebdil ve hal değiştirmek mânalarına yorumlanmıştır. Buna göre fıkranın mânası şöyle olur:

Kul, hoşlanmadığı bir durumla karşılaşınca hemen ümitsizliğe kapılır ve sıkıntılı halin devam edeceğini sanır. Halbuki Allah Teâlâ'nın kulunun halini şerden hayra, hastalıktan şifâya, belâ ve sıkıntıdan ferah ve sevince değiştirmesi yakındır. İşte sıkıntıdan kurtulması yakın olmasına rağmen kulun bunu düşünmemesi gülünçtür.

Zevâid yazarı diyor ki: Hadîsin senedinde ismi geçen râvîlerden Vekî' hariç Müslim hepisini sika görmüştür. İbn-i Hibban ise Vekî'i de sıka olan râvîler arasında zikretmiştir. Sindî bunu naklettikten sonra hadîsin hasen olduğunu belirtiyor. (87)

١٨٢ — حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. قَالَا: ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنبأَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطاءٍ، عَنْ وَكِيعِ بْنِ حُدُسٍ ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ ؟ قَالَ : كَانَ فِي عَمَاءٍ ، مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ ، وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ ، وَمَا ثَمَّ خَلْقٌ . عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ » .

TERCEMESİ

182) ... Ebû Rezîn *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle söylemiştir:

(87) Sindî, sah. 40

Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e :

— **Yâ Resûlallah! Rabbimiz mahlûkatı yaratmadan önce nerde idi? diye sordum. Resûlulah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Rabbimiz, ne altında ne de üstünde hava bulunmayan bir amâ (bulut) da idi. Orada hiç bir yaratık yoktu. Rabbimizin arşı su üzerindedir», buyurdu.

İ Z A H I

S i n d î ve **Miftâhü'l-Hâce** müellifleri, âlimlerin çoğunun bu hadîsin sıfât hadislerinden olduğunu, ona inandıklarını, fakat mânasını bilmediklerini ve çözüm işini bilenlere bıraktıklarını söylemişlerdir, diyorlar. S i n d î , bu arada hadisin yorumunu yapan âlimlerin tevillerini de şöyle beyân ediyor :

1. Bâzı âlimler, râvînin **«Rabbimiz nerde idi?»** sorusunda bir muzafın takdiri ile **«Rabbimizin arşı nerde idi?»** şeklinde yorumlamışlardır. Bu takdirde râvînin sorusundaki **«Mahlûkat»** mefhumundan **«Arş»** müstesnâ tutulur. Bu tevile göre; hadisin müşkil bir yönü kalmıyor. Çünkü soru ve cevap arş'a âit olmuş oluyor.

2. Diğer bir kısım âlimler de râvînin sözünü tevil etmezler de Resûlulah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in verdiği cevâbı şöyle yorumlarlar :

Hadiste geçen **«Amâ»** bulut demektir. Bulut da bir yaratıktır. Soru sahibi hiç bir yaratık yok iken Rabbimiz nerde idi? diye sorduğuna göre, ona verilen cevapta hiç bir yaratık yok iken Rabbimiz bir yaratık olan bulut içinde idi, diye cevap verilmesinin sakatlığı mâlumdur. O halde **«Rabbimiz amâda idi»** cümlesi, Rabbimizin beraberinde hiç bir şey yok idi diye yorumlanır. Bâzı rivâyetler عَمَاء kelimesi yerinde عَمَى kelimesi mevcuttur. **Miftâhü'l-Hâce**'nin beyânına göre; عَمَى olunca fıkranın açık mânası **«Rabbimiz ile beraber hiç bir şey yok idi»** demek oluyor. T i r m i z î de aynı durumu naklen beyan ediyor. Verilen cevapların neticesi şudur : Allah için ne mahlûkatı yarattıktan sonra ne de önce mekân ve yer yoktur. Hele yaratıkları yaratmadan önce, mekân mefhumu yok iken nasıl Rabbimiz için bir yer düşünülebilir.

Miftâhü'l-Hâce müellifi diyor ki : Hadisin metninde geçen : «Ne

altında hava var ne de üstünde hava var» tabiri, Allah için hâşâ bir mekân durumunun hatıra gelmemesi için kullanılmıştır. Çünkü bildiğimiz mânadaki bulutun, bir yer olmaksızın var olması muhaldir. (Sonra üstünde ve altında havanın olmayışı da düşünülemez.) Râvînin sorusu mekâna ait olduğu için cevap da mekân ile verilmiş oluyor. Yani eğer şu târif edilen tarzda bir mekân var ise; işte Rabbimiz o mekânda idi. Böyle bir bulutun, hem de tüm yaratıklar yaratılmadan önce, aslında yaratık olan bir bulutun var olması mümkün olmadığına göre Allah için bir mekân düşünülemez.

١٨٣ — حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ الْحَرِثِ . ثنا سَعِيدٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ الْمَازِنِيِّ ؛ قَالَ : بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ إِذْ عَرَضَ لَهُ رَجُلٌ فَقَالَ : يَا ابْنَ عُمَرَ ! كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ فِي النَّجْوَى؟ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « يُدْنَى الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ . ثُمَّ يُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ ، فَيَقُولُ : هَلْ تَعْرِفُ ؟ فَيَقُولُ : يَا رَبِّ أَعْرِفُ . حَتَّى إِذَا بَلَغَ مِنْهُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَبْلُغَ قَالَ : إِنِّي سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ . قَالَ ، ثُمَّ يُعْطَى صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ ، أَوْ كِتَابَهُ ، بِيَمِينِهِ . قَالَ ، وَأَمَّا الْكَافِرُ أَوِ الْمُنَافِقُ فَيُنَادَى عَلَى رُءُوسِ الْأَشْهَادِ » .

قَالَ خَالِدٌ : فِي « الْأَشْهَادِ » شَيْءٌ مِنِ انْقِطَاعٍ .

« هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ . أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ » . (١١/سورة هود/الآية ١٨)

TERCEMESİ

183) ... Safvân bin Muhriz El-Mâzinî *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir :

Abdullah bin Ömer *(Radiyallahü anhüm)* bir ara Kâ'be'yi tavaf ederken biz de onun beraberinde idik. Âniden bir adam ona çıkıp geldi ve :

— Yâ İbn-i Ömer! Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Necvâ (= kıyâmet günü Allah ile Mü'minler arasında cereyan edecek olan özel görüşme) hakkında buyurduğu (şeyleri) kendisinden sen nasıl işittin? diye sordu. Abdullah İbn-i Ömer :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyurduğunu işittim:

«Mü'min (kul), kıyâmet günü Rabbine öyle bir derecede yaklaştırılır ki; artık Rabbi onun sırrını mahşer ehlinden saklamış olur. Sonra Rabbi ona bütün günahlarını ikrar ettirir. Rabbi, (ona günahlarını itiraf ettirirken) şunu işlediğini sen bilir misin? diye sorar. Mü'min de: Yâ Rabbi! bilirim, der. Nihayet mü'minin işlediği günahlar hakkındaki itirafları Allah'ın dilediği miktara ulaşınca Allah Taâlâ ona «şüphesiz ben senin işlediğin günahları dünyada senin için örttüm. Bu gün de senin için o günahlarını mağfiret ediyorum» buyurur. Resûlullah buyurdu ki: Sonra onun hasenâtının sahifesi veya defteri onun sağ eline verilir. Resûlullah buyurdu ki: Ama kâfir veya münafık ise şahitlerin başları üzerinde nidâ edilerek şöyle haykırılır:

Şunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun. Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerinedir.»

Râvilerden Hâlid (bin el-Hâris) dedi ki hadîs metninden;

عَلَى رُؤُوسِ الأشْهَادِ = «Şâhitlerin başları üzerinde» lafzı münkatı'dir. Bu lâfzın dışındaki metnin tamâmı mevsûl'dur.

İ Z A H I

Hadisin son fıkrası H û d sûresinin 18. âyetinden bir parçadır. Âyetin tamamının meâli şudur:

«Allah'a şerik veya çocuk isnad etmek sûretiyle O'na iftira edenden daha zâlim kimdir? Bu zâlimler, Rablerine arzolunacaklar ve şahitler (melekler veya insanın kendi uzuvları)da şöyle diyecekler:

«Şunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun, Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerindedir.» (Hûd, 18)

Hadisin metninde geçen «Necvâ» gizli söz söylemektir, ki; buna fısıldamak tâbir edilir. K a s t a l â n î, burada; Kıyâmet günü Allah ile mü'minler arasında cereyan eden gizli görüşme, diye açıklanmıştır. S i n d î ise kıyâmet günü Allah ile kulu arasında cereyan eden gizli görüşme mânasında açıklamıştır. Hadisin sonuna göre mü'min olmayan ile gizli görüşülmiyecek, üstelik inkârcılar teşhir edilecektir. Bu duruma göre «Necvâ» mü'minlere mahsustur. Dolayısı ile S i n d î'nin «kul» tabirinden maksad mü'min olan kuldur.

Metindeki «Kenef» de lügatta: Kenar, yan ve görüp gözetmek demektir. Allah'ın zatı için kenar, kanad, yan bahis konusu olmadığına göre bunun ortak mânası olan himaye kasdedilmiştir.

B u h a r î bu hadisi, mânayı etkilemeyen az bir lâfız farkı ile Tefsir, Edeb, Tevhid bahislerinde rivâyet etmiş, M ü s l i m, «Tevbe» bahsinde ve N e s â i, «Tefsir ve Rıkak» bahislerinde rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin birinci fıkrası, Allah Taâlâ'nın mü'min kulunu rahmet kanadı altına alıp mahşerdeki halktan gizliyeceğini ve ona günahlarını soru mahiyetinde hatırlatacağını ifâde ediyor. T ı y b î demiştir ki: «Hadiste kenef ve himâye, kuşun kanadından istiare edilmiştir. Kuş, kanadı ile hayâtını koruduğu gibi yumurtasını da örtüp muhafaza altına alır. Kuşun bu durumu Allah'ın mü'min kulunu mahşer ehlinin gözlerinden saklıyarak rüsvay olmaktan korunması için istiâre buyurulmuştur.»

Metinde geçen «Mü'min Rabbine yaklaştırılır» cümlesindeki yaklaştırılma ile hâşâ Allah'ın zâtına yakın kılınma mânası melhûz değil. Ancak onun rahmetine yaklaştırılmak anlamı kasdedilmiştir.

«Sonra mü'minin hasanât sahifesi veya defteri» fıkrasındaki şüphe râvîdendir. Kezâ, «Ama kâfir veya münafık» fıkrasındaki tereddüt de râvîden ileri gelmiştir. B u h a r î 'de bu fıkra «Ama diğerleri veya kâfirler» şeklinde vârid olmuş olup ordaki şüphe yine râviye âittir.

Râvî H â l i d: عَلَى رُؤُوسِ الْأَشْهَادِ lâfzında bir ınkıtâ' (senedde kesiklik) olduğunu söylemiştir. Fakat B u h a r î 'de aynı lâfız mevcuttur. Ve bir ınkıtâ' durumu da ordaki senedde bahis konusu edilmemiştir.

B u h a r î 'nin rivâyetinde hadisin sonunda H û d sûresinin 18. âyetinden yalnız;

Safvan bin Muhrız (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Safvan bin Muhrız, Basra'da yetişen Tabiî âlimlerindendir. Aslen Mâzîn kabilesinden olup Basra'da ikamet etmiştir. Hulâsa'da Abdullah İbn-i Mes'ûd ve Ebû Mes'ûd'dan, Tehzîb'de ise; İbn-i Abbas, İbn-i Ömer, Ebû Mûsa el-Eş'ârî, İmran bin Husayn ve Hâkîm bin Hizâm'dan rivayette bulunduğu beyan edilmiştir. Râvîleri: Sâbit, Katade, Asım-ı Ahvel, Muhammed İbn-i Vâsî', Camî' bin Şeddad, Bekir el-Müzenî ve başka zatlardır. İbn-i Sa'd, Safvan'ın sika ve takva ile fazilet sahibi olduğunu söylemiştir. Safvan, Tehzîb'e göre; Abdülmelik devrinde ve hicrî 74 yılında vefat etmiştir. Aynî ise; 94 yılında vefat ettiğini söylemiştir.

هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ

= «Şunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir.» Nazm-ı Celili zikredilmiştir.

Buhari'nin İbn-i Ömer (Radiyallahü anh)'den olan bir rivâyetinde hadisin son kısmı şöyledir:

وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ فَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

= **«Kâfir ve münâfık olanlara gelince: Onlar için de Peygamberlerden ve Meleklerden bir çok şâhidler:**

Ha şunlar, Rablerine (ortak koşarak) yalan söyleyenlerdir. Allah'ın lâneti o zâlimler üzerine olsun, derler.»

Şâhidlerin kim olduğu âyet-i kerîmede bildirilmemiştir. Bâzı âlimler, şâhidleri peygamberler ile, bâzıları da melekler ile tefsir etmişlerdir. Şâhidler ile mü'minler veya insanın uzuvları kasdedilmiştir, diyenler de vardır.

Âyetteki zulüm ile küfür ve münafıklık kasdedilmiştir. Bununla her türlü haksızlık kasdedilmiş değildir. Çünkü zulüm bir şeyi yerinden başka bir yere koymak demek olduğuna göre; küçük günahlar da zulüm mânasına girer. Halbuki Allah'ın, rahmetinden uzaklaştırmak mânasına olan lânet, küçük günah işleyenler için kullanılmaz. Ehl-i Sünnnet mezhebine göre mü'minlerden günah işleyenler, günahkâr olduklarından dolayı küfre gitmiş olmazlar. Ve onlara lânet edilmez.

١٨٤ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا أَبُو عَاصِمٍ الْعَبَّادَانِيُّ . ثنا الْفَضْلُ الرَّقَاشِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «بَيْنَا أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي نَعِيمِهِمْ إِذْ سَطَعَ لَهُمْ نُورٌ . فَرَفَعُوا رُءُوسَهُمْ ، فَإِذَا الرَّبُّ قَدْ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِهِمْ . فَقَالَ : السَّلَامُ عَلَيْكُمْ ، يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ ! قَالَ وَذَلِكَ قَوْلُ اللهِ : سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ . (٣٦ / سورة يس / الآية ٥٨) قَالَ فَيَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ . فَلَا يَلْتَفِتُونَ إِلَى شَيْءٍ مِنَ النَّعِيمِ مَا دَامُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ حَتَّى يَحْتَجِبَ عَنْهُمْ وَيَبْقَى نُورُهُ

وَبَرَكَتُهُ عَلَيْهِمْ فِي دِيَارِهِمْ » .

قال السيوطيّ فى مصباح الزجاجة : والذى رأيته أنا فى كتاب العقيليّ ما نصه : عبد الله بن عبيد الله ، أبو عاصم العبادانيّ ، منكر الحديث . وكان « الفضل » يرى القدر . كاد أن يغلب على حديثه الوهم .

TERCEMESİ

184) ... Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir:

«Cennet ehli (kendilerine verilen) nimet içinde (yaşar) iken âniden onlara bir nur çıkıp yükselecektir. Bunun üzerine onlar başlarını kaldıracak (bu nura bakacaklar). İşte o anda Rab Taâlâ, şânına lâyık bir yükseklik ve yücelikle onların fevkinde onlara zuhur edecektir. Sonra (onlara) :

— Ey Cennet ehli, Selâm sizlere olsun! buyuracaktır.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

İşte (Allah'ın Cennet ehline buyurduğu) şu selâm, O'nun سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ = **«Allah tarafından bir söz olarak onlara «Selâm» vardır. Kavl-i (Celîli)dir.»** (Yâsin, 58)

(Bundan sonra) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Allah Taâlâ (Selâm verdikten) sonra onlara bakar, onlar da Allah'a bakarlar da Allah'a baktıkları sürece hiç bir nimete iltifat etmiyecekler. Nihayet Allah zatını onlar tarafından görülmez kılar. Fakat Cennet ehlinin makamlarında ve onların üzerinde Allah'ın nuru ve bereketi devamlı kalır.»

Not : Hadisin râvilerinden El-Fadl Er-Rakkaşî'nin zayıflığına hadisçiler ittifak ettikleri için Sindi hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir. Suyûti de Misbahü'-Zücâce'de : İbnü'l-Cevzi'nin bu hadisi mevzu hadisler arasında zikrettiğini beyan ettikten sonra El-Ukayli'den naklen şunları söylemiştir : Hadisin râvilerinden Abdullah bin Ubeydillah Ebû Asım El-Abbâdânî'nin hadisleri münkerdir. Râvi El-Fadl'ın da Kaderiyye ehlinden olduğu rivâyet olunmuş, hadisleri de zayıf sayılmıştı.. Ancak El-Lalâli'l-Masnia»'da zikredildiğine göre hadis Ebû Hüreyre (R.A.)' ye ulaşan başka bir yol ile rivayet edilmiştir.

İZAHI

Hadisin metnindeki «Rab Taâlâ onların fevkinde onlara zuhur...» fıkrası tevile muhtaçtır. Çünkü Allah için hâşâ hiç bir yön yoktur. Bu itibarla «Onların fevkinde» derken onların üstündeki semt ve

yer kasdedilmemiştir. Burada Allah'ın zâtına lâyık bir yücelik ve üstünlük muraddır.

Kezâ **«Allah onlara bakar»** cümlesi de tevil edilmelidir. Çünkü Allah daima kullarına bakar ve görür. O'nun bakışından hiç bir şey gizli kalmaz. Bu itibarla buradaki bakıştan maksad ya Cennet ehline evvelce bahşettiği lütuftan başka yeni bir rahmet bakışı ile bakmasıdır. Yahut da Allah'ın bakışı Cennet ehlince açıkca görülecek bir bakış olacaktır.

«Miftâhü'l-Hâce» müellifi: «Bu hadîste Allah Taâlâ'yı görenlerden Cennet ehli tâbiri ile bahsedilmiştir. Bu tâbir erkek ve kadınları kapsamına aldığına göre hadîs, Cennetteki kadınların da Allah'ı göreceklerine delâlet eder. Halbuki kadınların Allah'ı görüp görmemeleri aslında ihtilâflı bir mes'eledir, der.»

١٨٥ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ خَيْثَمَةَ ، عَنْ عَدِيِّ
ابْنِ حَاتِمٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ ،
لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ . فَيَنْظُرُ مِنْ عَنْ أَيْمَنَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا شَيْئًا قَدَّمَهُ . ثُمَّ يَنْظُرُ
مِنْ عَنْ أَيْسَرَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا شَيْئًا قَدَّمَهُ . ثُمَّ يَنْظُرُ أَمَامَهُ فَتَسْتَقْبِلُهُ النَّارُ . فَمَنِ اسْتَطَاعَ
مِنْكُمْ أَنْ يَتَّقِيَ النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ ، فَلْيَفْعَلْ » .

T E R C E M E S İ

185) ... Adiyy bin Hâtim(-i Tâî) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sizden hiç kimse yoktur ki Rabbı, (Âhiret günü) kendisi ile konuşacak olmasın. (Rabbiniz her biriniz ile ayrı ayrı konuşacakken de) Rab ile kul arasında tercüman bulunmayacaktır. Bu esnada kul sağına bakar, önceden sunmuş olduğu amelinden başka hiç bir şey görmez. Sonra sol tarafına bakar, takdim ettiği amelinden başka hiç bir şey görmez. Daha sonra önüne bakar, Cehennem ateşi ona görünür.

Sizden kim Cehennem ateşinden bir hurma tanesinin yarısı ile de olsa korunabilirse bunu yapsın.»

İ Z A H I

B u h a r î, hadîsi «Rıkak» kitabında az bir lâfız farkı ile ve

Zekât kitabında daha uzun bir metin ile yine râvî Adiyy bin Hâtîm (Radiyallahü anh)'den rivâyet etmiştir. Müslim de «Zekât» kitabında aynı râviden rivâyet etmiştir.

Metinde geçen تُرْجُمَانٌ kelimesi burada «Tercümân» olarak harekelidir. Kastalânî ve Nevevî'nin beyanlarına göre bu kelime «Türcümân» diye de okunabilir. Kâmusa göre «Tircimân ve Tercemân» olarak da kullanılmıştır. Bilindiği gibi Terceman: bir dili diğer bir dile çeviren kişiye denilir.

«**Kul sağına bakar..., sonra soluna bakar...**» fıkraları ile ilgili olarak Kastalânî, İbn-i Hübeyre'den naklen şöyle söyler:

«İnsan bir tehlike ile karşılaştığı zaman yardıma çağırmak isteği ile sağına, soluna bakmaya başlar. (Veya acaba benim bu halimi görüp de yardımıma gelen yok mu? diye etrafına bakar.)

«**El-Fetih**» sahibi: Veyâhut kul, Cehennem ateşinden kurtulmak için bir çıkar yol bulmak ümidi ile sağına, soluna bakar, demiştir.

«**Kul önüne bakınca Cehennem ateşi ona görünür**» fıkrasının açıklamasında Kastalânî diyor ki: Zira, kul sırat köprüsünden geçmek zorundadır. Köprü de Cehennem üzerinde gerili olduğuna göre Cehennem ateşi, kulun geçmek mecbûriyetinde olduğu yoldadır. Artık bu ateşi karşılamamak mümkün olmuyor.

«**Bir hurmanın yarısı ile de olsa Cehennem ateşinden...**» fıkrası ile alâkalı olarak Kastalânî; El-Mazharî ve Tıybî'den naklen iki şekil yorumu beyan eder: El-Mazharî'ye göre mâna şöyledir:

Mahşerin böyle dehşetli olduğunu artık bilmiş olduğumuza göre; ateşten sakının ve bir hurmanın yarısı kadar küçük de olsa kimseye haksızlık ve zulüm etmeyiniz. Bu kadarcık zulüm bile ateşi mucip olabilir.

Tıybî ise fıkranın yorumu muhtemelen şöyledir, demiştir:
Kıyâmet günü sâlih amellerden başka hiç bir şeyin size yarar sağlıyamıyacağını ve önünüzde cehennem ateşinin bulunduğunu bilmiş olduğunuza göre bir hurma yarısı kadar küçük de olsa sadakayı kendiniz ile Cehennem ateşi arasında kalkan yapınız. (88)

---

(88) Kastalânî cild 11, sah. 161-162

M ü s l i m ' in Şârihi N e v e v î de fıkrayı T ı y b i gibi sadakanın fazîleti anlamında yorumlamıştır.

B u h a r î ve M ü s l i m ' in Zekât kitabındaki rivâyetlerinde yukarda izahına çalıştığımız fıkranın sonunda hadîsin metninde şu cümle mevcuttur. فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ = **«Eğer kişi hurma yarısını da bulamazsa güzel söz (söylemek) ile kendisini Cehennem ateşinden korusun.»**

Bu cümle, yukarda beyân ettiğimiz ve N e v e v î ile T ı y b î'ye âit ikinci yorumu teyid eder mahiyettedir.

Son cümlenin izahında N e v e v î diyor ki: Bir insanın gönlünü hoş eden mübah veya taat olan bir sözün, Cehennemden kurtuluşa sebep olabildiği, hadîsin bu son cümlesinden anlaşılıyor.

١٨٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو عَبْدِ الصَّمَدِ ، عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ . ثنا أَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ الْأَشْعَرِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ ، آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا ، وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ ، آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا . وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَّا رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ » .

TERCEMESİ

186 ... Abdullah bin Kays (Ebû Mûsa) el-Eş'ârî *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kabları ve bütün eşyaları gümüşten olan iki Cennet vardır. Ve kabları ile bütün eşyaları altından olan iki cennet daha vardır. Adin (adlı) Cennet ehli ile bunların Rabları tebâreke ve teâlâ'ya bakmaları arasında, Allah'ın zâtı üzerindeki azamet ve kibriya rida (= vasfı)**ndan başka bir engel yoktur.»**

İZAHI

B u h a r î, hadîsi R a h m â n sûresine âit bölümde ve Tevhîd kitâbının 24'üncü babında aynı râvîden nakletmiş, M ü s l i m de

İman kitabının 76. babında aynı râviden nakletmiştir. Taberî ve İbn-i Ebî Hâtim'in rivâyet ettikleri bir hadîse göre, altından olan iki cennet Mukarrabîn içindir ve gümüş Cennet de Eshâb-ı Yemîn içindir. Kastalânî Tevhîd kitabındaki hadîsini açıklarken diyor ki:

Ahmed ile Tirmizî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettikleri ve İbn-i Hibbân tarafından sahih olduğu beyan edilen bir hadise göre Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh) Resûl-i Ekrem'e Cennet'in yapısını soruyor. Resûlullah da; Cennet yapısının altın ve gümüş kerpiçlerden mâmul olduğunu bildiriyor. Bu hadis, açıklamasını yaptığımız hadîslere zâhiren uymamaktadır. Çünkü, açıklamakta olduğumuz hadîslerin zâhirine göre iki Cennet sırf altından; ve iki Cennet de sırf gümüştendir. Görülen zâhirî çelişkiye şöyle cevap verilmiştir:

Açıklamakta olduğumuz hadîsler Cennet'in yapısı değil, içindeki eşyalar hakkındadır. Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen hadîs ise Cennet'in içindeki eşyalar değil, yapısı hakkındadır.

Kastalânî daha sonra şöyle söyler:

Hadîs, müteşâbih çeşidindendir. Çünkü Allah hakkında metinde kullanılan «Vech = yüz» ve «Ridâ = **Belden yukarı giyilen elbise**» hakikî mânasıyle düşünülemez. Bu durumda ya bunun izahı ehline bırakılır veyahut te'vil edilir: Meselâ Ridâ kelimesi Allah'ın Kibriyâ ve azâmeti anlamında kullanılmıştır. Çünkü elbise, ötesinde kalan eşyanın görülmesine mânî olduğu gibi, Kibriyâ ve azâmet vasfı da insanların zayıf olan gözlerinin Allah'ı görmesine engel olur. Allah, insanların gözlerini ve kalblerini kuvvetlendirmeyi dilediği zaman kibriyâ ve azâmet perdesini aralar ve cemâlini sevdiği kullarına seyrettirir. Ebu'l-Abbâs el-Kurtubî de Ridâ'nın azâmetden kinaye olduğunu söylemiştir.

Müslim'in Şârihî Nevevî de, şöyle söyler:

Âlimler Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in araplarla konuşurken merâmını onların seviyesine göre ve anlayabilecekleri sözlerle ifade buyururdu. Rahat ve iyi anlasınlar diye bazen çeşitli mecazları ve istiâreleri kullanırdı. İşte burada kıyâmet günü Cennet ehlinin Allah Taâlâ'yı görmelerine engel olan mâniin kalkmasını, Ridânın kaldırılması şeklinde ifade buyurmuştur, derler.

Hadîsin zâhirine göre «Cennet-i Adin, ehli kibriyâ ve azamet

perdesi engeliyle Allah'ı görmiyeceklerdir. Kastalânî.nin El-Kevaâkib'den naklen verdiği cevap şöyledir:

«Hadis Cennet ehlinin Allah'a bakmalarının çok yakın olduğunu, zirâ azâmet perdesinin aslında bakmaya mânî olmadığını ve bu perdenin aralanmasıyla Cennet ehlinin Allah'ı görmelerine hiç bir engel bulunmadığını ifâde etmiş oluyor.

Hâfız İbn-i Hâcer de verilen cevâbı özetlerken şöyle söyler:

Hülâsa Allah'ı görmeye tek engel kibriyâ ridâsıdır. Allah bu ridâyı aralama lütfunu bahşedince; Cennet ehli O'nun cemalini seyretmeye kavuşacaklardır. Mü'minler Cennetteki mevkilerinde yerleşince Allah'ın azamet ve kibriyâsının mü'minler üzerindeki heybeti olmasaydı Allah'ı görmelerine hiç bir engel bulunmazdı. Cenâb-ı Allah onlara ikram etmeyi dilediği zaman ilâhî heybete karşı dayanma gücünü lütfeder, ve cemâlini onlara seyrettirir.

Kastalânî bundan sonra diyor ki:

«... Velhâsıl kıyâmet günü bütün erkek ve kadınlar mahşerde Allah'ı göreceklerdir. Ehl-i Sünnet'in bir kısmı: Münâfıklar, diğer bir kısmı: Kâfirler de Allah'ı mahşerde görecekler, sonra onlara ebedî hasret olsun diye bir daha göremiyeceklerdir, demişlerdir.

Cennet'te Allah'ı görme mes'elesine gelince, bütün Peygamberler, sıddîklar, Ümmet-i Muhammediyye'nin bütün erkekleri için Allah'ı görme nimetinin ikram edileceğine Ehl-i Sünnet icmâ' etmişlerdir. Ümmet-i Muhammediyye'den kadınların Allah'ı görüp görmemeleri Ehl-i Sünnet âlimleri arasında ihtilâf konusudur. Bâzı âlimler konu hakkında vârid olan nassların umumîliğine bakıp kadınların da Allah'ı göreceklerini veyâhut bayram günleri kadınlara da bu nimetin verileceğini söylemişlerdir. Çünkü Dârekutnî'nin Hz. Enes'ten rivâyet ettiği merfu' bir hadîste Kurban ve Ramazan bayramlarında mü'min olan kadınların da Allah'ı görecekleri ve erkek mü'minlerden Allah'ı en az görenlerin her Cuma günü O'nun cemâlıyla müşerref olacakları bildirilmiştir.

Ehl-i Sünnet âlimlerinin diğer bir kısmı da mü'min kadınların Allah'ı görmiyeceklerini, zirâ konu hakkında vârid olan hadîslerde kadınların görmesine âid bir sarahat olmadığını söylemişlerdir.

١٨٧ – حدثنا عبد القدوس بن محمد . ثنا حجاج . ثنا حماد ، عن ثابت البناني ، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، عن صهيب ؛ قال : تلا رسول الله ﷺ هذه الآية : للذين أحسنوا الحسنى وزيادة (١٠ / سورة يونس / الآية ٢٦) وقال « إذا دخل أهل الجنة الجنة ، وأهل النار النار ، نادى مناد : يا أهل الجنة ! إن لكم عند الله موعدا يريد أن ينجزكموه . فيقولون : وما هو ؟ ألم يثقل الله موازيننا ويبيض وجوهنا ويدخلنا الجنة وينجنا من النار ؟ قال فيكشف الحجاب فينظرون إليه . فوالله ، ما أعطاهم الله شيئا أحب إليهم من النظر ، يعني إليه ، ولا أقر لأعينهم » .

TERCEMESİ

187) Suhayb *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şu âyeti okudu:

= **«İmân edip güzel amel işleyenlere Cennet ve bir de Allah'ın cemâlini görmek vardır...» (Yûnus sûresi, âyet 26) ve şöyle buyurdu:**

«Cennet ehli Cennete, Cehennem ehli de Cehenneme girdikleri zaman bir dâvetçi: Ey Cennet ehli! Şüphesiz Allah indinde sizler için bir vaad vardır. Allah o vaadı sizlere tam olarak ifâ etmek ister, diye çağırır. Bunun üzerine Cennet ehli:

O (va'd) nedir? Allah mîzanlarımızı (hasanatla) ağırlaştırmadı mı, yüzlerimizi ak etmedi mi, bizi Cennete dâhil etmedi mi, bizi (Cehennem) ateşinden kurtarmadı mı? diye cevap verirler. (Allah'ın onlara bahşettiği lütufları bir bir sıralarlar.) Resûlullah buyurdu ki, bunun üzerine Allah, yüce zâtı ile kulları arasından hicap (perdesi)ını açar da Cennet ehli O'na bakar dururlar. Allah'a andolsun ki, Allah Cennet ehline, zâtına bakmaktan daha sevimli ve gözlerini daha doyurucu bir şey (nimet) onlara vermemiştir.

İZAHI

Âyette geçen el-Hüsnâ ile Cennet ve Ziyadetün ile de Allah'ı görmek kasdedilmiştir.

S i n d î : Cennet ehlinin «O va'd nedir?» sorusundan anlaşılıyor ki, Cennet ehli dünyada iken, Allah'ın cemâlini göreceklerine dâir bildikleri va'dı âhirette unutmuş oluyorlar, diyor. Kezâ, Cennet ehlinin bu sorudan sonra kendilerine ikram edilmiş olan nimetleri sıralamaları, Allah'ın onları fazl ve keremi ile râzî ve memnun ettiğine, başka nimetleri beklemediklerine ve kalblerinden hırs ve tamaın çıkarılmış olduğuna delâlet eder, diyor.

Hadisteki **«Allah, yüce zâtı ile kulları arasından hicabı açar»**, fıkrası üzerine S i n d î diyor ki: Rü'yet (= Allah'ı görmek) hakkında vârid olan hadîslerde beyan edilen görme keyfiyetinin çeşitliliği ve farklılığı sakıncalı değildir. Çünkü görme nimeti bir defaya mahsus değildir. Defalarca vuku' bulacağına göre keyfiyeti değişik olabilir.

Hadîsin son fıkrası da Allah Teâlâ'nın cemâlini görmenin ehl-i Cennet için bütün nimetlerden daha lezzetli ve sevimli olduğunu ve onların gözlerini doyurucu olduğunu beyan buyuruyor. Allah cümlemizi «Rü'yet» nimetine mazhar olanlardan eylesin, âmin.

١٨٨ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا الأَعْمَشُ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الأَصْوَاتَ. لَقَدْ جَاءَتِ الْمُجَادِلَةُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، وَأَنَا فِي نَاحِيَةِ الْبَيْتِ ، تَشْكُو زَوْجَهَا . وَمَا أَسْمَعُ مَا تَقُولُ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ : قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا . (٥٨ / سورة المجادلة / الآية ١)

TERCEMESİ

188) ... Âişe *(Radiyallahü anhâ)*'dan şöyle söylediği rivâyet olunmuştur:

İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'a hamd olsun. And olsun ki mücadeleci kadın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e geldi. Ben de odanın bir kenarında idim. O (kadın) eşini şikâyet ediyordu. Ben onun söylediklerini işitmiyordum. Biraz sonra Allah;

Âyetini indirdi. قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا ..

İZAHI

H z . Â i ş e (Radiyallahü anhâ)'nin hadîsin bitiminde okuduğu

âyet «M ü c â d e l e» sûresinin birinci âyetinin baş kısmıdır. Âyetin tamamanın meâli şöyledir:

«**Kocası hakkında seninle mücadele** eden **ve** (kimsesizliği ile ihtiyacından dolayı) **Allah'a şikâyet eden kadının sözünü şüphesiz Allah işitti. Allah zaten konuşmalarımızı** işitir; **Çünkü Allah şüphesiz her şeyi işitici ve görücüdür.**»

Yukarıya meâlini aldığımız âyet ile onu tâkip eden âyetlerin iniş sebebi şudur:

İslâm'dan önce câhiliyet devri denilen zamana âid âdetlerden birisine göre bir erkek karısını veya karısının bir organını annesi, bacısı gibi bir mahreminin uzvuna benzetirse, örneğin bir adam eşine:

«**Sen bana bacımın sırtı gibisin**» derse o karı ebedi olarak eşine haram olurdu. Buna **zihar** denirdi. İşte **zihar** denilen bu âdet hakkında İslâm dininde henüz bir hüküm inmeden önce Sahâbîlerden E v s İ b n - i S â m i t böyle bir zihar yapmıştı. Bunun üzerine karısı H a v l e B i n t - i S a ' l e b e çok üzülmüş ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e başvurmuştu. Yaşlılığından, kimsesizliğinden, çocuklarının küçük yaşta oluşlarından ve maddi sıkıntılarından şikâyet ediyordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ise ona ebedî bir ayrılık gerektiğini bildirdi. Fakat kadın ısrarla bu iş üzerinde duruyordu. İşte bu olay üzerine **Zihar** ile ilgili âyetler nâzil oldu ve bir keffâret verdikten sonra tekrar karı koca olarak yaşamak imkânı hâsıl oldu. Ödenmesi gereken keffaret ise; aynı sûrenin üç ve dördüncü âyetlerinde belirtildiği gibi **Zihar** yapanların eşleriyle birleşmeden önce bir köle âzâd etmesi gerekir. Bu mümkün olmadığı takdirde aralıksız iki ay oruç tutmak kefâreti vardır. Buna da gücü yetmeyen, sabah - akşam altmış yoksulu doyurma kefâreti ödemek durum hâsıl olur.

S i n d î diyor ki: H z . Â i ş e Allah'ın işitme sıfatının sahasının genişliğini ve her şeyi ihâta ettiğini, küçücük odasının bir tarafında yapılan ve aynı odada bulunduğuna rağmen işitmediği bir özel konuşmanın yüce Allah tarafından işitildiğini anlamış olması üzerine Allah'a hamd ve senâ ediyor. H z . Â i ş e (Radiyallahü anhâ)'nin bu sözleri kendisinin daha önceleri Allah'ın işitme sıfatının her şeyi ihata ettiğinden habersiz olduğuna delâlet etmez. Bu nedenle H z . Â i ş e (Radiyallahü anh) gibi büyük bir şahsiyetin Allah'ın işitme vasfının her şeyi kapsadığını bilmediği düşünülmez, diye bir itiraz yapılamaz.

١٨٩ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ أَبِيهِ ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ بِيَدِهِ قَبْلَ
أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ : رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي » .

TERCEMESİ

189) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet olunmuştur :

«Rabbınız, mahlûkatı yaratmadan önce, kendi (kudret) elile kendi zâtı üstüne: «Benim rahmetim gazabıma sebkat etti.» (va'dını) yazdı.»

İZAHI

Buhari, hadîsi **«Bed'ül-Halk»** kitabının baş kısmında ve **«Tevhîd»** kitabının 15'inci babında yine Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyet etmiştir. Bu rivâyetlerde metnin baş kısmı :

«Allah mahlûkatı yarattığı zaman kendi ulûhiyetine âit olmak üzere de bir kitabını yazdı. (Zâtına âit âhidleri, içine alan) **bu kitabın ilmi de Arş'ın fevkinde O'nun nezdindedir.»** şeklinde terceme edilebilir. Metnin son kısmı da şöyledir.

إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي = **«Şüphesiz benim rahmetim gazâbıma galebe eder.»** Bâzı rivâyetlerde de «Tağlibu» yerine **«Galebet»** kullanılmıştır. Yâni muzari' fi'li yerine mazi fi'li gelmiştir.

Hadîste geçen **«Kendi elile»** tâbiri müteşabihlerdendir. **Miftâhü'l-Hâce»** müellifi : «El Allah'ın sıfatlarındandır, keyfiyeti bizce mechûldür. Bunu kudret ile te'vil etmiyoruz. Bu sıfat **Cehmiyye**'nin görüşünü reddeder» diyor. Bilindiği gibi Ehl-i Sünnet âlimlerinin bir kısmı da El'i kudret ile te'vil ederler.

«Zâtı üzerine yazdı...» fıkrasını Kastalâni : Yani kaleme yazma emrini verdi, diye açıklar. **Miftâhü'l-Hâce** yazarı ise : Yani kesin âhid ve misâk ile üzerine aldı, diye yorumlar.

Metinde geçen **«Gazab»**dan maksad O'nun gereği olan azabı, gazaba uğrayana ulaştırmaktır. Çünkü rahmetin gazabı geçmesi veya onu yenmesi bu iki mefhumun kullara ilişkisi itibarı iledir. Zîra rah-

met Allah'ın zâtının gereğidir. Yani kulun hayrat işlemesine bağlı değildir. Sırf ilâhî lütuf ile meydana gelebilir. Fakat gazab öyle değildir. Ondan önce kulun bir günah işlemiş olması gerekir. Bu sebeple rahmet gazabı geçmiş veya yenmiş denilir.

T u r b e ş t î de şöyle söylemiştir:

Rahmetin gazabı geçmiş olmasından halkın rahmetten alacağı hissenin gazabdan alacağı paydan daha çok olduğu, hak edilmeden rahmetin onlara bahşedildiği ve gazabın hak edilmeden kimseye verilmediği anlaşılıyor. Nitekim görüldüğü gibi rahmet, cenin'e süt emen çocuğa, sütten kesilen yavruya ve gelişme çağında olup henüz erginlik çağına ermemiş olan insanlara da ikram ediliyor. Halbuki onlardan hiç bir ibadet ve tâat henüz sâdır olmuş değildir. Diğer taraftan insan oğlundan günahlar, ilâhî öfkeyi mûcip olumsuz hareketler ve durumlar zuhur etmedikçe bir gazaba uğramaları söz konusu değildir.

El-Masâbîh yazarı da, **Gazab**: Allah'ın azâb dilemesidir. Rahmet de O'nun sevab dilemesidir. Sıfatlar galebe etmek ile vasıflanmazlar. Bir sıfat diğer bir sıfatı geçmez. Hadîste rahmetin gazabî geçmesi mecâzîdir. Rahmet ve gazab sıfatı zatiyyeden değil, sıfat-ı fiiliyyeden de olabilir. Buna göre rahmet: Sevab ve ihsan olur. Gazab da: İntikam ve azab olur. Böyle târif edilince galebe etme durumu te'vile muhtaç değildir. Yani ilâhî rahmet, ilâhî gazabtan fazladır, denmiş olur.

T ı y b i de hadisin son fıkrası E n ' â m sûresinin 12'nci âyetinde geçen;

كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ

= «Va'd etmek yönünden onlara behemhâl rahmet etmeyi gerekli kıldı.» Nazm-ı Celîl'in bir te'yidi ve örneğidir. Rahmet konusunda hâl böyle iken gazab ve ikâbı gerektiren suçlara âit böyle kesin bir azâb misâkı yoktur. Allah keremi ile dilerse afv buyurur, diyor. (89)

١٩٠ — حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي ، ويحيى بن حبيب بن عربي . قالا :
ثنا موسى بن إبراهيم بن كثير الأنصاري الحزامي . قال : سمعت طلحة بن خراش ،
قال : سمعت جابر بن عبد الله يقول : لما قتل عبد الله بن عمرو بن حرام ، يوم أحد ،

(89) Kastalânî cild, 7 sahife 7

لَقِيَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ ، فَقَالَ « يَا جَابِرُ ! أَلَا أُخْبِرُكَ مَا قَالَ اللهُ لِأَبِيكَ ؟ » وَقَالَ يَحْيَى
فِي حَدِيثِهِ فَقَالَ « يَا جَابِرُ ! مَا لِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا ؟ » قَالَ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ !
اسْتُشْهِدَ أَبِي وَتَرَكَ عِيَالًا وَدَيْنًا . قَالَ « أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللهُ بِهِ أَبَاكَ ؟ » قَالَ : بَلَى :
يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « مَا كَلَّمَ اللهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ . وَكَلَّمَ أَبَاكَ كِفَاحًا .
فَقَالَ : يَا عَبْدِي ! تَمَنَّ عَلَيَّ أُعْطِكَ . قَالَ : يَا رَبِّ ! تُحْيِينِي فَأُقْتَلُ فِيكَ ثَانِيَةً . فَقَالَ
الرَّبُّ سُبْحَانَهُ : إِنَّهُ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ . قَالَ : يَا رَبِّ ! فَأَبْلِغْ مَنْ وَرَائِي
قَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى : وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ
يُرْزَقُونَ » . (٣ / سورة آل عمران / الآية ١٦٩)

TERCEMESİ

190) ... Talha bin Hıraş *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi, Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anhümâ)*'dan şöyle söylediğini işittim, demiştir :

(Râvî Câbir'in babası olan) Abdullah bin Amr bin Harâm, Uhud günü şehîd edilince, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bana rastladı ve :

«Yâ Câbir! Babana Allah'ın söylediği sözü sana bildirmiyeyim mi?» diye sordu.

(Müellife hadisi rivâyet eden 2 râviden) Yahyâ da hadîsinde (yukardaki fıkra yerine) şöyle söylemiştir : Resûlullah, Câbir'e rastlayınca :

«Yâ Câbir! Neden ben seni (kalben) **kırgın** (ve üzgün) **görüyorum? diye sordu. Câbir dedi ki, Ben de :**

Yâ Resûlallah! Babam şehîd edildi ve çoluk çocuk ile borç bıraktı, diye cevap verdim. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Ey Câbir! O halde Allah'ın babanı nasıl bir hitab ile karşıladığını sana müjdelemiyeyim mi?» buyurdu. (90)

---

90) Müellife rivâyette bulunan 2 râvi (İbrahim ve Yahya) hadis metninin bundan sonraki kısmında birleşiyorlar.

Câbir de:

Buyur yâ Resûlallah! (Allah'ın babama olan hitabını bildir, müjdele) **dedi. Resûlulah** (bunun üzerine):

— **Allah hicab** (perde) **ardından olmaksızın hiç kimse ile katiyen konuşmamıştır. Bununla beraber Allah babanla vicâhen** (perdesiz ve elçisiz) **konuştu ve ona şöyle buyurdu:**

«Ey (sevgili) **kulum! Benden** (ikram) **iste.** (Ne istersen) **sana vereyim.» Baban da:**

Yâ Rabbim! (Arzum şudur:) **Beni diriltirsin** (dünyaya iade edersin.) **Ben de ikinci bir defa senin uğrunda şehîd edilirim, dedi. Bunun üzerine Rab Sübhanehû ve Teâlâ:**

«İnsanların dünyaya hiç dönmiyecekleri hükmü şüphesiz benim tarafımdan önceden verilmiştir», buyurdu. Baban:

Yâ Rabbî! O halde (bizim durumumuzu) **arkamda kalanlara tebliğ buyur, dedi.**

Resûlullah buyurdu ki:

«İşte bunun üzerine Allah Teâlâ (meâli aşağıya alınan) **şu âyeti indirdi»:**

«Allah uğrunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Hakikatta onlar Rabları katında dirilerdir, Cennet meyvalarından rızıklanırlar.» (Al-i İmrân sûresi, âyet 169)

İ Z A H I

S i n d î: Hadîs, ne metin, ne de sened bakımından İ b n - i M â - c e h ' in tek başına rivâyet ettiği bir hadîs değildir; Zirâ T i r m i z î de «Tefsir» bölümünde tahriç ettikten sonra, hadîsin Y a h y â b i n H a b î b b i n A r a b î ' ye âit olduğunu söylemiş ve musannıfın senedi ile zikretmiştir, daha sonra hadîsin H a s e n ve G a r î b olduğunu beyânla biz bunu ancak M û s a b i n İ b r a h i m ' in yolundan tanırız, hadîsçilerin ileri gelen büyük âlimleri bunu ondan rivâyette bulunmuşlardır, demiştir. S i n d î bu arada A b d u l l a h b i n M u h a m m e d ' inde C â b i r ' den hadîsin bir kısmını rivâyet ettiğini ifâde ediyor. İ b n - i H i b b â n da M û s a b i n İ b r â h i m ' i sıka'lardan saymıştır.

Müellife hadisin sened ve metnini rivâyet eden 2 râvî: İ b r â - h î m b i n e l - M ü n z i r e l - H ı z â m î ve Y a h y â b i n H a b î b b i n A r a b î ' dir. İki râvî, C â b i r (Radiyallahü anh)'in Resûlullah'a hitaben: **«Buyur yâ Resûlallah!...»** diyerek ba-

basının mazhar olduğu ilâhî iltifatı öğrenme talebi ve bunu takip eden metni aynı lâfızlarla rivâyette bulunmuşlardır. Fakat terceme esnasında parentez içindeki ilâve ile belirttiğim gibi metnin baş kısmındaki rivâyette uzunluk ve kısalık bakımından bir farklılık vardır. İbrâhim bin el-Münzir'in rivâyetine göre bu kısım, Resûl-i Ekrem'e âit «Yâ Câbir! Babana Allah'ın söylediği...» fıkrasından ibarettir. Yahyâ bin Habîb'in rivâyetine göre ise bu bölüm 3 fıkradan ibarettir. Bunlardan iki fıkra iki soru mahiyetinde olup Resûlullah'a âittir. Bir fıkra da cevap mâhiyetinde olup Câbir'e âittir.

Hadîsin metninde geçen:

«Allah hicab ardından olmaksızın hiç kimse ile katiyen konuşmamıştır» fıkrası üzerine Sindî diyor ki: Yâni ne dünyada ne de berzah (dünya ile âhiret arasında geçen sürede ruhların yaşantı) âleminde perdesiz konuşmamıştır.

Miftâhü'l-Hâce müellifi, hadîsin haşiyesinde «Hicâb» kelimesinin tarifini El-Cürcânî'den naklen şöyle yapar: Hicab: Senin matlubunu örten her şeye denir. Ehl-i Hak indinde ise:

وَهُوَ عِنْدَ أَهْلِ الْحَقِّ إِنْطِبَاعُ الصُّوَرِ الْكَوْنِيَّةِ فِي الْقَلْبِ الْمَانِعَةِ لِقَبُولِ تَجَلِّي الْحَقِّ

= «Hak ehli yanında ise; Hicab: Hakkın tecellisini kabule engel olan kâinata âit sûret ve şekillerin kalbe nakşolması ve yerleşmesidir.»

Metnin «Allah babanla vicahen konuştu...» fıkrasının çözümü Şûrâ sûresinin 51'nci âyeti muvacehesinde müşküldür, denilmiştir. Çünkü bahis konusu âyette meâlen şöyle buyuruluyor:

«Hiç bir beşer yoktur ki, Allah'ın onunla (doğrudan doğruya) konuşması olsun; ancak vahy ile, yahud perde arkasından, yâhut bir peygamber gönderip de kendi izniyle dilediğini vahy etmesi sûretiyle olur. Çünkü O, çok yücedir, hikmet sâhibidir.»

Miftâhü'l-Hâce'de bu müşkül durum belirtildikten sonra buna şöyle cevap verildiği belirtiliyor.

Âyetten murad, Allah'ın doğrudan doğruya hiç bir insan ile dünya hayatında konuşmamasıdır. Böyle bir konuşma durumu düşünülemez. Çünkü dünyadaki yaratıklar maddeten İlâhî tecelliye tahammül edemez. Nitekim A'raf sûresinin 143'ncü âyetinde buyuruluyor ki:

«... **Mûsa: Rabbim! Cemâlini bana göster, sana bakayım, deyince; Allah: (Yâ Mûsa) sen beni hiç bir zaman göremezsin, fakat şu dağa bak. Eğer o, yerinde durursa sen de beni görürsün, buyurdu. Sonra Rabbi o dağa tecelli edince, onu yer ile bir etti. Mûsa da bayılarak yere düştü. Nihayet ayılınca şöyle dedi: Allahım! Seni tenzih ederim.** (Dünyada seni görmeyi istemekten) tevbe ettim...» Ama dünya hayâtından sonra başlıyacak hayatta ve Âhirette İlâhî tecellî ruhlara hattâ cesedlere de hâsıl olabilir.»

Hadisin **«Benden iste vereyim»** fıkrası hakkında şöyle bir soru hatıra gelebilir :

Bu fıkranın zâhirine göre şehîd olan zâta, dünyaya gönderilmesi de dâhil ne isterse, istediğinin yerine getirileceği va'd edilmiş oluyor. Kul da tekrar dünyaya döndürülmesini isteyince Allah bu isteğini kabul etmemiştir. Halbuki Allah'ın va'dından caymadığı gereği biliniyor. Bu istifhama S i n d î şöyle cevap veriyor: Allah'ın ölen kullarını dünyaya iâde etmemesi husûsunun O'nun tarafından önceden va'd ve hükme bağlandığı malumdur. Şehîd kuluna va'd ettiği şeylerden, hükme bağlanmış olan husûslar müstesna tutulur. Aksi takdirde yani Allah'ın o şehîd kulunu dünyaya geri göndermesi keyfiyeti esas olan ilâhî va'd ve hükme aykırı düşer.

Şehîdin Allah'a cevâben **«Beni diriltirsin»** tâbirinden murad da terceme esnasında parantez içinde işâret ettiğim gibi «beni dünyaya geri gönderirsin» demektir. Çünkü şehîdin hayatı devam ediyor. Hayatta olduğu içindir ki Allah ile konuşuyor. Hadîsin sonundaki âyette şehîdlerin ölü olmadıkları ve yaşamaya devamla rızıklandıkları açıkca belirtiliyor.

Şehîdin **«O halde** (hâlimizi) **arkamda kalanlara tebliğ buyur»** fıkrasına gelince, S i n d î 'ye göre bundan maksad, şehîdlerin yüce mertebelerinin dünyadaki insanlara bildirilmesi ve onların cihada teşvik edilmesidir. S i n d î'nin beyan ettiği husûs asıl gâye olmakla beraber, şehîdin durumunun kendisinden geri kalanlara tebliğ edilmesiyle onun yakınlarının ve sevenlerinin teselli edilmiş olmaları da ön görülmüş olabilir. Hadîsin baş kısmında bu gaye çıkarılabilir. Çünkü Y a h y â 'nın rivâyetine göre Resûlullah şehîdin oğlu olan râvî C â b i r 'e rastlıyor, onu üzgün görüyor, bunun sebebini soruyor, C â b i r de babasının şehîd edildiğini, borç ve çoluk çocuk bıraktığını söylüyor, bunun üzerine Resûlullah babasının mazhar olduğu ilâhî teveccühü ona müjdeliyor.

Hadis, mü'minlerin âhirette Allah Teâlâ'yı göreceklerine, doğru-

dan doğruya onunla karşılıklı olarak konuşacaklarına ve şehîd olmanın faziletine delâlet eder.

١٩١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع، عن سفيان، عن أبي الزناد،
عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن الله يضحك إلى رجلين
يقتل أحدهما الآخر. كلاهما دخل الجنة. يقاتل هذا في سبيل الله فيستشهد.
ثم يتوب الله على قاتله، فيسلم، فيقاتل في سبيل الله فيستشهد».

TERCEMESİ

191) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (bir ara) şöyle buyurdu:

«Birisi diğerini öldüren iki kişiyi şüphesiz Allah rızâsıyle karşılar. Her ikisi de Cennet'e girer.»

(Sahabîler buna şaşarak:

Yâ Resûlallah hem katil hem maktul ikisi birden nasıl Cennet'e girer? diye sorunca da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Câbir bin Abdillah (R.A.)ın Hâl Tercemesi

Câbir bin Abdillah bin Amr bin Harâm Ensarî ve Selemî'dir. Künyesi Ebû Abdurrahman veya Ebû Abdillah yâhut da Ebû Muhammed'dir. İkinci Akabe biatında hazır bulunan 70 kadar Ensârî arasında yer almıştır. Bizzat Resûlullah (A.S.V.)'den ilim almış ve zamanında Medine-i Münevvere'de fetva veren meşhur bir Sahabî'dir. Annesi Bint-i Akabe'dir. Bedir savaşında bulunup bulunmadığı mes'elesinde ihtilâf vardır. Fakat Hendek savaşında Biat-ı Rıdvan'da bulunduğu kesindir. Ayrıca 19 savaşa katılmıştır. Çok hadis rivâyet eden 6 meşhur Sahâbî'den birisidir. Kendisinden 1540 hadis alınmıştır. Buhârî ve Müslim 58 hadisinde ittifak halindedirler. Ayrıca 26 hadisi Buharî ve 126 hadisi Müslim münferiden rivâyet etmişlerdir. Resûlullah'ın onun için bir ara 25 defa istiğfar ettiği kendisinden rivâyet edilmiştir.

Başlıca râvileri: Said İbn-i Minâ, Ebû Zübeyr, Ebû Süfyan, Talha İbn-i Nâfi, Hasan-ı Basrî, Muhammed İbn-i Münkedir'dir. Başkaca bir çok zat kendisinden hadis almıştır. Bir asra yakın yaşamış olan bu zat hicretin 78. yılı 94 yaşında iken vefat etmiştir. Medine'de en son vefat eden sahabî kendisidir. Cenaze namazı Medine vâlisi bulunan Eban İbn-i Osman tarafından kılınmıştır.

Sahâbîler arasında Câbir İbn-i Abdillah adlı bu zattan başka iki zat daha vardır: 1 — Câbir İbn-i Abdillah İbn-i Rebâb, 2 — Câbir İbn-i Abdillah Râbisî'dir. Yalnız Câbir ismindeki sahâbî ise 24 zattır. (Bak: Tezkire Sah. 43, 44 ve Hulâsa Sah. 59)

«Şu (müslüman) **Allah yolunda çarpışarak şehîd düşer** (ve Cennet'e girer.) **Sonra Allah katilini hidâyet eder o da müslüman olur sonra Allah yolunda cihad eder** ve **neticede o da şehîd edilir»,** (diye cevap verdi.)

İ Z A H I

Hadîs metninin başında geçen **«Yadhaku = güler»** fiilinin Allah hakkında kullanılırken normal gülmek mânasında olmadığı ve çeşitli şekillerde yorumlandığı husûsunu 181 nolu hadîsi izah ederken belirtmiştim. Tekrar aynı husûs üzerinde durmaya lüzum yoktur. Tercemede de bu fiili rızâ anlamına aldık.

B u h a r î bu hadîsi **«CİHAD»** kitabının 28'nci babında hemen hemen aynı lâfızlarla rivâyet etmiştir. M ü s l i m de **«EMÂRET»** bölümünün 35. bâbında daha uzun bir metin halinde rivâyet etmiştir. Terceme ederken parantez içindeki ilâveler M ü s l i m ' in rivâyetinden istifade edilmekle yapılmıştır.

İ b n - i A b d i ' l - B e r r : Bu hadîsten Allah yolunda canını feda eden her mü'minin kesinlikle Cennetlik olduğu hükmü çıkarılır.

Bütün âlimlere göre; bu hadîste birinci katil katl suçunu işlerken kâfir olan bir kimsedir, demiştir. Nitekim, B u h a r î de hadisten bu mânayı anladığını hadis'in başlığındaki sözleriyle ifade etmiştir : «Bir kâfir bir müslümanı öldürür, sonra katil müslüman olur ve dininde samimî olur. En sonunda savaş meydanında şehîd edilir. Bu sûretle ikisi de Cennet'e girmiş olur.»

B u h a r î ' nin Şârihi A y n î ise : «Birinci katilin behemhal kâfir olmasını kabul etmek gerekmez. Çünkü bu hükmün müslümana da şümullendirilmesine engel yoktur. Şöyle ki bir müslüman bir müslümanı amden öldrürse sonra tevbe edip Allah yolunda şehîd düşse o da Cennetlik olur» diyor.

M ü s l i m ' de bu hadîsin başlığında : **«İki adamdan birisi diğerini öldürür de ikisi Cennetlik olur, beyanı»** denilmiştir. Bu başlıkta birinci katilin kâfir olduğu belirtilmemiştir. Fakat gerek M ü s l i m ' de ve gerekse İ b n - i M â c e h ' in «Sünen»inde rivâyet edilen metinlerde, birinci katilin katl hâdisesinden sonra müslümanlığı kabul ettiği açıkca ifade edildiğine göre; bu hadisten çıkarılan hüküm, müslümanlığı şehîd eden kâfir katilin bilâhare İslâmiyeti kabul ederek Allah uğrunda yaptığı cihad esnasında şehîd edilmek-

le Cennetlik olduğuna âittir. Bununla beraber bir kâfir, bilâhare müslümanlığı kabul ederek şehid edilince kendisine verilen Cennetlik mükâfatının bir benzerinin âsî mü'min şehîde ihsan buyurulmasına A y n î ' nin dediği gibi bir engel yoktur. Allah daha iyi bilir.

١٩٢ — حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى. قَالَا : ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « يَقْبِضُ اللَّهُ الْأَرْضَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يَقُولُ : أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ؟ ».

T E R C E M E S İ

192) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«Allah kıyâmet günü bütün yer tabakalarını kudret eline alır. Gök (tabaklarını) da sağ eli içine dürer, büker. Sonra (mahşer halkına) : «İşte ben kâinâtın yegâne malikiyim! Hani yer yüzünün (düzme) padişahları nerede?» diye hitap eder.»

İ Z A H I

S i n d î ' nin de dediği gibi bu hadîs aşağıya meâli alınan Z ü m e r sûresinin 39. âyetinde geçen Nazm-ı Celîl'in tefsiri gibidir.

«O kâfirler Allah'ı gerektiği gibi takdir edemediler. (Yüceliğini anlıyamadılar.) Halbuki kıyâmet günü, yer küresi tamamen O'nun tasarrufundadır. Gökler de kudret elinde dürülmüşlerdir. Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir.»

Yukarıya meâli alınan âyet-i kerimede ve izahına çalıştığımız hadis-i şerifte Allah'ın büyüklüğü ve kudretinin kemâli, bundan dolayı da kâinat üzerinde tam ve mutlak tasarrufa sahip olduğu bildirilmiş ve mutlak kudreti içindir ki tasarrufunu elinde tuttuğu yerleri, gökleri bir anda değiştirmenin O'nun için pek kolay olduğuna işaret buyurulmuştur. Şunu da belirtelim ki; gerek âyet-i celîlede ve gerekse hadîs-i şerifte Allah Teâlâ için aklen muhal olan el, avuç gibi kelimeler kullanılmış ise de bunlar Ehl-i Sünnet âlimlerince mü-

teşabih kısmından sayılmıştır. Müteşabihler hakkında tefviz ve te'vil diye tabir edilen iki ilmî yol bulunmaktadır. Tefviz yolunu seçen selef âlimleri Allah Teâlâ'yı uzuvlardan ve organlardan tenzih ederek nasslarda kullanılan el, avuç gibi kelimeler olduğu gibi kabullenmekle beraber bunların mânalarını ve hakiki mahiyetlerinin belirtilmesini Allah'a bırakmışlardır. Bunun ilmini ve izahını Allah'a bıraktıkları için onlara bu anlamı ifade eden «Tefviz» ehli denmiştir. Te'vil yolunu benimseyen halef denilen müteahhir âlimler de bu nev'i müteşâbih kelimeleri genellikle kudretle yorumlamışlardır. Bu âlimler ulu orta te'vile gitmeyi câiz görmemişler, yaptıkları şey, müteşabihleri muhkem nasslara döndürerek, onların delâlet ve irşâdı ile müteşabihlerin delâlet ettiği mânaları tesbit etmektir.

Yukarda işâret ettiğim gibi mevzûumuz olan âyet ve hadîsten maksad, beşer için akılları durdurucu ve baş döndürücü olan en büyük olayların, beyan edilen ilâhî azamet ve kudret karşısında ve ona nisbeten çok hakîr ve basit şeyler olduğunun belirtilmesidir. Bu maksad hasıl olduktan sonra mes'ele kalmamış olur. Allah için sözlük mânası itibarı ile muhal olan "**el, yeri avucunda tutması, gökleri sağ eliyle dürmesi**"nin mahiyetinin ve keyfiyetinin bizce bilinmemesi maksadın anlaşılmasını gölgelemez. Bu sebeple anlatılmak istenen hususun dışında kalan müteşabihler üzerinde durmanın gereğini görmüyorum.

Buharî bu hadîsi «Zümer» sûresinin tefsiri bahsinde, Müslim de «Sıfâtü'l-Münâfikîn» kitâbının «Sıfâtü'l-Kıyâme» bâbında yine Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Buharî ve Müslim'de mânaca bu hadîse benzeyen daha uzun rivayetler de vardır. Onları buraya aktarmayı lüzumlu bulmadım.

١٩٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي ثَوْرٍ الْهَمْدَانِيُّ ، عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمِيرَةَ ، عَنِ الأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ؛ قَالَ : كُنْتُ بِالْبَطْحَاءِ فِي عِصَابَةٍ . وَفِيهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَمَرَّتْ بِهِ سَحَابَةٌ . فَنَظَرَ إِلَيْهَا . فَقَالَ « مَا تُسَمُّونَ هٰذِهِ ؟ » قَالُوا : السَّحَابُ . قَالَ « وَالْمُزْنُ » قَالُوا : وَالْمُزْنُ . قَالَ « وَالْعَنَانُ » قَالَ أَبُو بَكْرٍ : قَالُوا : وَالْعَنَانُ . قَالَ « كَمْ تَرَوْنَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ السَّمَاءِ ؟ » قَالُوا : لَا نَدْرِي . قَالَ « فَإِنَّ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا إِمَّا وَاحِدًا أَوِ اثْنَيْنِ

أَوْ ثَلَاثًا وَسَبْعِينَ سَنَةً . وَالسَّمَاءُ فَوْقَهَا كَذَلِكَ » حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ . « ثُمَّ فَوْقَ
السَّمَاءِ السَّابِعَةِ ، بَحْرٌ . بَيْنَ أَعْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ . ثُمَّ فَوْقَ ذَلِكَ
ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ . بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكَبِهِنَّ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ . ثُمَّ عَلَى ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ .
بَيْنَ أَعْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ . ثُمَّ اللَّهُ فَوْقَ ذَلِكَ . تَبَارَكَ وَتَعَالَى » .

TERCEMESİ

193) ... Abbâs bin Abdilmuttalib *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivayet olunmuştur:

Aralarında Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in de bulunduğu bir ısâbe (cemaat) içinde bir kere Bathâ'da idim. Bu esnada bir bulut parçası geçti. Resûlullah ona baktı. Sonra (buluta işaret ederek) :

— «Buna ne isim veriyorsunuz?» diye sordu. Oradakiler:

— Sehâb, diye cevap verdiler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Müzn de», (deniliyor mu?)» buyurdu. Onlar:

— (Evet) Müzn (ismini) de (veriyoruz) dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Anân de, (deniliyor mu?)» diye sordu. Ebû Bekir (Radiyallahü anh) dedi ki orada bulunanlar:

— (Evet) Anân (adını) da (veriyoruz) dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Siz kendiniz ile semâ' (gök) arasında ne kadar mesafe bulunduğunu biliyor musunuz?» diye sordu. Onlar:

— Biz bilemeyiz, diye cevap verdiler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «İşte şüphesiz sizler ile Semâ' arasında 71 veya 72 veya 73 yıllık mesâfe vardır. Onun üstündeki (2'nci) semâ' da öyledir.» (Yani iki gök tabakası arasındaki mesafe de bu kadardır.) (Resûlullah yedi semâ'yı böylece sayarak (her iki semâ'nın arasında bu kadar mesafe bulunduğunu) bildirdi.

«Sonra yedinci gök fevkinde öyle bir deniz vardır ki onun üstü ile dibi arasındaki mesafe iki gök arasındaki mesâfe kadardır. Sonra onun daha yukarısında (yapı bakımından dağ keçisinin tekesine benziyen) öyle 8 melek bulunur ki onların çatal tırnakları ile sırtları arasında mesafe yine iki gök arası kadardır. Bu meleklerin

sırtında Arş bulunur. Arş'ın da altı ile üstü arası iki gök arası kadardır. Sonra Allah Tebâreke ve Teâlâ(nın hüküm ve saltanatı) Arş'ın üstündedir.»

İZAHI

Görüldüğü gibi hadîste buluttan, göklerden, göklerin sayısından, iki gök arasındaki mesafeden, göklerin ötesinde bulunan deryadan, arş hamili 8 melekten, Arş'dan ve nihayet ilâhî hâkimiyet ve azametin tüm kâinatı kuşattığından bahsedilmektedir. Bu ve benzeri hadislerde ön görülen maksad, kâinatta olup biten fiziksel, kimyasal ve tabiî olayların nedenleri, mahiyetleri ve sonuçları anlatmak değildir. Bu hususlar fen ilimlerinin konu ettiği mes'elelerdir. Din ise tabiat üstü konuları işler. Gayesi de insanlığın hem dünya hem âhiret saadetini sağlamaktır. Kur'an-ı Kerim'den ve Sünnet-i Nebeviyye'de fiziksel, kimyasal ve çeşitli tabiat olaylarının konu edildiği âyetlere ve hadislere dikkatla bakıldığı zaman ön görülen gayenin olayların bizatihi kendileri değil bu olayların meydana gelmesi için gerekli şartları ve nedenleri sağlıyan; olayların bir düzen ve hesap içinde cereyan etmesini temin eden ve olaylardan belirli neticelerin çıkmasını gerçekleştiren tabiat üstü kuvvet sahibini düşünmek; O'nu bulup iman etmek ve O'nun gösterdiği saadet yoluna girmektir. Yoksa Kitap ve Sünnet ne fizik ve kimya kitabı, ne de astronomi ve jeoloji kitabıdır. Ama şunu da belirtmek gerekiyor ki; hiç bir ilmî keşif ve fennî gerçeğin Kur'an veya sahîh hadîslere ters düştüğü tarih boyunca iddia edilememiş ve edilemez de. İslâmiyet daima müsbet ilimle kucaklaşmıştır. Başka bir deyimle müsbet ilim daima İslâmî kaynaklara hizmet etmiştir. 20. asrın müsbet ilminin yeni yeni keşiflerinin kök ve kaynaklarının âyetlerde ve hadislerde olduğunu ilim dünyası müşahade etmektedir. Atom'un parçalanması, yüksek irtifalarda oksijenin azalması, yerin göklerden (güneşten) kopması, yerin yuvarlak oluşu, hayatın sudan başlaması, yerin kendi mihveri etrafında dönmesi birer örnek olarak gösterilebilir. Tabii bu hususlar konumuzun dışında kaldığı için üzerinde durmuyorum.

«Miftahü'l-Hâce» müellifi Tıybî'den naklen şöyle söyler:

Hadisin başka bir rivâyetinde, Bathâ'daki konuşmanın Hz. Abbâs'ın henüz müslüman olmadan önce cereyan ettiğine dair işaret vardır. Konuşmanın Bathâ denilen Mekke yakınındaki derede vuku' bulmuş olması da bu işareti te'yid ediyor. Kezâ orada bulunan cemaat (Hz. Ebû Bekir hariç) da henüz müslü-

man olmuş değil idi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), o cemâatı, süflî âlemden uzaklaştırarak ulvî âleme yöneltmek, göklere yere ve melekût âlemine dikkatlarını çekmek, daha sonra da kâinatın yaratıcısı olan Allah hakkında tefekkür etmelerini sağlamak ve böylece onları putlardan kurtararak Allah'a iman etmeye irşad etmek istemiştir. Bunun içindir ki; Resûlullah önce buluta ait sorular sormuş, sonra göklere, daha sonra göklerin fevkinde denize, Arş'ı taşıyanlara, Arş'a ve nihayet sonsuz kudret sahibi Allah Teâlâ'ya dikkatlerini çekmiştir.»

Hadîsin metninde geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Sehâb, Anân ve **Müzn** kelimeleri bulutun isimleridir. Müzn kelimesinin beyaz bulut demek olduğunu söyleyenler de vardır. Resûlullah, muhatabların dikkatini buyuracağı hususlara çekmek için onlara soru şeklinde bulut'un isimlerini andırmış daha sonra gökler ve ötesi ile ilgili sözlerine geçmiştir.

Semâ : Her şeyin tavanına denir. Yağmur ve bulut mânalarında da kullanılır. Gök kubbesi mânasında daha çok kullanılır. Bu kelimenin çoğulu «**Semâvât**»dır. Kur'an-ı Kerim'de ve hadîslerde kullanılırken genellikle bununla kasdedilen mâna : Yer küresini kuşatan, onun fevkinde görülen; sâbit ve gezegen sayısız yıldızları, güneşleri ve ayları ihtiva eden tabakalardır. Biz bunların bir kısmını görebiliyoruz. İlim henüz çoğunu keşfedememiştir. Kur'an-ı Kerim'in müteaddit âyetlerinde ve bir çok hadiste yedi gök tabakası ifadesi geçmektedir. Biz bu tabakaların varlığına inanıyoruz. Fakat bunların mahiyetini ve şeklini Allah'ın ilmine bırakıyoruz.

Bundan bir süre önce gökler, gezegenler, güneş sistemi hakkında astronomi âlimlerinin vermiş oldukları bilgiler, bu günkü keşifler muvacehesinde çok eksik hattâ yanlış bile çıkmaktadır. Gezegenler eskiden 7 iken bunların sayısı dokuza çıktı. Yarın ondokuza çıkmıyacağı ne malûm?. Düne kadar Ay'a gidilebilecek mi? diye tereddüt eden astronotlar bugün O'na ayak basmış ve onun hakkında gözlem ve labaratuvara dayalı daha kesin malûmat elde etmişlerdir. Yarın Merih'e de, öbür gün de bir başka yıldıza gidilmiyeceğini kim iddia edebilir?.

Düne kadar güneş sistemi en büyük sistem görülüyordu. Bugün nice daha büyük sistemler keşfedilmiştir. Güneşin ışığı 8 - 9 dakikada bize ulaştığı halde öyle yıldızlar var ki dünyamıza olan uzaklıkları dolayısıyle henüz ışıkları bize ulaşmamıştır. Bu itibarla Kur'an ve hadislerin nassları ile sabit olan 7 gök tabakasının varlığına ina-

nıyoruz. Ama mahiyetini ve keyfiyetini bilmiyoruz. Bunu Allah bilir, diyoruz.

Göklerin 7 tabaka olduğunu bildiren âyetlerin bâzısı şunlardır: Bakara 29, İsrâ 44, Mü'minûn 86, Fussılet 12, Talâk 12, Mülk 3 ve Nûh 15. âyeti.

Yer küresi ile gök arasındaki mesafenin «71 veya 72...» fıkrasındaki tereddütün râviden ileri geldiğinin umulduğu söylenmiştir. Şayet hadisin metninde bu ifadenin bulunduğu kabul edilirse Sindî'nin görüşüne göre yolcuların yürüyüş hızının farklılığı itibariyle mesâfenin tesbiti değişik olarak belirtilmiş olabilir. Birisinin yürüyüş hızına göre yetmiş bir yıllık mesafe, başkası tarafından yetmiş üç yılda katedilebilir. Sindî: Ben bu yorumu yaptıktan sonra Suyutî'nin yazmış olduğu Hâşiye'de Hâfız İbn-i Hacer'in de aynı yorumu yaptığını naklettiğini gördüm. Bunun için Allah'a hamd olsun demiştir.

Sindî ve Miftâhü'l-Hâce'de belirtildiğine göre Tıybî: «Hadîste geçen yetmiş küsûr yıldan maksad, tahdit değil, çokluktan kinayedir. Çünkü bir çok hadislerde, yer ile gök arasındaki mesafe ve iki gök arasındaki mesafe beşyüz senedir, buyurulmuştur.» demiştir.

Hadîste yedinci gök tabakasının fevkında büyük bir denizin bulunduğu ve onun derinliğinin iki gök arasındaki mesâfe kadar olduğu bildiriliyor. Biz bunun varlığına inanıyoruz. Keyfiyetinin ilmini Allah'a bırakıyoruz.

Hadîsin metninde geçen Evâl, Veil'in çoğuludur. Veil: Dağ keçisinin teke kısmına denilir.

Azlaf da Zılf'in çoğuludur. Zılf: Sığır ve küçük baş hayvanda bulunan çatal tırnak demektir.

Yedinci gök tabakasının ötesinde bulunan denizin üstündeki Ev'al'dan murad: Dağ keçisi tekesi sûretinde yaratılmış olan meleklerdir. Bunların arş'ı taşıdığı hadiste belirtiliyor, ki bunlar şer-i Şerif lisanında «Hamele-i Arş» ismini alırlar. Bâzı hadîslerde onların dünyadaki sayısının 4 olup kıyamette sekize çıkarılacağı bildiriliyor. El-Hâkka sûresinin 17'nci âyetinde:

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ

= «Ve Rabbinin arşını kıyâmet günü üzerlerinde (yahut) semâ'nın çevresinde bulunan meleklerin fevkinde olarak 8 melek taşır.» buyurulmuştur.

İ b n - i A b b â s (Radiyallahü anh)'dan rivâyet olduğuna göre bu sekiz melekten murad, sekiz sınıf melektir. Onların sayısını Allah Teâlâ'dan başkası bilmez. Melek kelimesi cins isimdir, adam lafzı gibi bire de birden fazlaya da muhtemeldir.

Bu husûsta geniş tafsilât isteyenler mezkûr âyetin tefsirlerine müracaat etsinler. Ancak şunu söyliyeyim: Âyet-i Celîle hakkındaki izahat hadîsimiz hakkında da düşünülebilir.

Arş: Lügatta tavan, çadır, köşk, mülk, saltanat, izzet ve bunlara benzer yücelik ve yükseklik mânasını taşıyan pek çok şeylere ıtlâk olunmuştur. Padişahların oturdukları tahta yüksek mertebesinden dolayı arş denilmiştir. Allah'ın ilk yarattığı, yükseklik ifade eden ve bu hadiste bahis konusu edilen varlığa da arş denilmiştir. İlâhî kudretin tecellî ettiği ilk yaratıklardandır. Kelâmcılar ile eski hikmet âlimleri Arş'ı kâinatı her yönden kuşatan yuvarlak bir felektir, diye târif etmişler, buna 9. felek ve atlas felek ismini de vermişlerdir. Fakat Muhakkik âlimlere göre şer-i Şerîf istılahında kullanılan yani Kur'an ve Hadiste vârid olan, bu hadiste de bahsi geçen arş'ın mahiyetini tesbit ve takdir etmek insan aklının idrakı dışında kalır. Bu konuda vârid olan hadislerde Arş'ın hakikatı değil, kâinata nisbetle büyüklüğü bildirilmiştir. İzahına çalıştığımız hadîste de görüldüğü gibi arş'ın azameti belirtiliyor.

H û d sûresinin 7. âyetinde وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

= «Ve O'nun (Allah'ın) Arş'ı su üzerinde idi...» Yani göklerden ve yerden evvel Allah Teâlâ suları yaratmış suların üstünde de Arş denilen pek ulvî bir makamı yaratmıştır. Arş'ın su üzerinde olması, ona bitişik olmasını gerektirmez. Nitekim biz: Yer küresinin üstünde gök vardır, diyoruz. Bu âyette belirtildiği gibi hadislerde de Arş su üzerinde idi buyurulmuştur. Âyet ve hadislere göre ilk yarattığın su olması gerekir. Arş ikinci mahlûk olur.

Hadîsin sonunda «Allah Tebarek ve Teâlâ Arş'ın fevkındadır» fırkasından maksad Allah Teâlâ'nın hâkimiyet ve kudretinin arş'ı kuşatarak bütün kâinatı içine aldığıdır. Yoksa hâşâ Allah için bir mekân ve makamın bulunduğu kasdedilmemiştir.

A ' r â f sûresinin 54. ve Y û n u s sûresinin 3. âyetinde bu fıkraya benziyen Nazm-ı Celîl olan; ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

= «Sonra Allah Arş üzerinde istivâ etti...» âyetinin tefsirinde âlimler, istivâ'yı bu mânaya yorumlamışlardır.

İstivâ: Lügat bakımından istikrar, yerleşmek, bir seviyede bulunmak mânalarına gelir. Bu mânalar Allah Teâlâ için muhaldir. Çünkü Allah Teâlâ'nın mekândan münezzeh olduğu, O'nun ne mekâna ne de hiç bir şeye muhtaç olmadığı ve her şeyin O'na muhtaç olduğu sayısız delillerle sabittir. O halde İstivâ'dan maksad: Arş'a ve tüm kâinata Allah Teâlâ'nın hâkimiyeti ve mâlik oluşudur. En muazzam ve büyük yaratık olan arşa hâkim ve sâhib olduğu belirtilince artık arş'ın aşağısındaki âlemlere Allah'ın saltanat ve hâkimiyeti en beliğ bir şekilde ifade edilmiş oluyor.

Bâzı âlimler de: İstivâ'dan murad, Allah'ın zâtına âit olup keyfiyeti bizim meçhulümüz olan bir sıfattır, onun hakikatını Allah'ın ilmine bırakıyoruz, demişlerdir.

١٩٤ — حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِذَا قَضَى اللهُ أَمْرًا فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا خِضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَأَنَّهُ سِلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ . فَإِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ، قَالُوا الْحَقَّ ، وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ (٣٤/ سورة سبأ / الآية ٢٣) . قَالَ ، فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرِقُو السَّمْعِ بَعْضُهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ . فَيَسْمَعُ الْكَلِمَةَ . فَيُلْقِيهَا إِلَى مَنْ تَحْتَهُ . فَرُبَّمَا أَدْرَكَهُ الشِّهَابُ قَبْلَ أَنْ يُلْقِيَهَا إِلَى الَّذِي تَحْتَهُ . فَيُلْقِيهَا عَلَى لِسَانِ الْكَاهِنِ أَوِ السَّاحِرِ . فَرُبَّمَا لَمْ يُدْرَكْ حَتَّى يُلْقِيَهَا . فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ . فَتَصْدُقُ تِلْكَ الْكَلِمَةُ الَّتِي سُمِعَتْ مِنَ السَّمَاءِ » .

TERCEMESİ

194) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Allah, gökteki meleklere bir şeyin infaz edilmesini emrettiği zaman, düz bir taş üstünde hareket ettirilen zincir sesi gibi heybetli olan bu ilâhi buyruğa (korku içinde) tam mânasıyle inkıyad etmek üzere melekler, kanadlarını birbirine vururlar. Kalblerinden bu korku gidince de bunlar; Cebrâîl, Mîkâîl gibi mukarrabin meleklere:

Rabbiniz ne söyledi? diye sorarlar. Mukarrebin melekleri:

Allah, hak ve söz söyledi, diye Allah'ın emir ve hükmünü bildirirler ve: Allah yüce ve büyüktür, derler. Resûlullah buyurdu ki:

İşte bu sûretle kulak hırsızı şeytânlar, Allah'ın verdiği emir ve hükümleri işitirler. Bu esnada kulak hırsızı o şeytânlar (yerden göğe kadar) birbirlerinin üstünde (zincirleme) sıralanmış (kulak hırsızlığına hazırlanmış)lardır. Bu durumda iken en üstteki şeytan melekler arasında cereyan eden konuşmayı işitir ve bu sözleri, altındaki şeytana hemen aktarır. Bazen üstteki şeytan, işittiği haberi altındakine ve o da kâhin veya sâhirin diline atmadan önce bir ateş parçası üstteki şeytana erişir (ve onu yakar). Bâzen de haberi alttakine ulaştırıncaya kadar ateş ona ulaşmaz. Nihâyet kendisine haber ulaşan kâhin veya sâhir o haberle beraber yüz yalan uydurup (sağa sola söyler). Neticede gökten işitilmiş olan söz gerçekleşir. (Kâhin veya sâhir bunu istismar eder ve ettirir).»

İ Z A H I

B u h â r i, bu hadisi daha uzun bir metin hâlinde yine E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'den «Hicr Sûresi Tefsiri» bölümünde rivâyet etmiştir. Bundan önce de aynı sûrenin 18. âyetini almıştır. 17.nci âyet de konu ile ilgili olduğu için iki âyetin meâlini buraya almayı uygun buluyorum:

«Göğü de, taşlanan (Allah'ın rahmetinden koğulan) her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı yapan şeytan vardır ki, o'nu apaçık bir Şihâb takip eder (ve üzerine düşerek onu yakar).»

Bu âyetlerin tefsirinde, İ b n - i A b b â s (Radiyallahü anh)'den rivâyet edildiğine göre: «Şeytanlar, İsa (Aleyhisselâm)'ın doğuşuna kadar göklere çıkmaktan men edilmiyorlardı. O'nun doğum tarihinden itibaren 3 gök tabakasına çıkmak şeytanlar için yasaklandı. Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in doğumu ile beraber bütün gökler şeytanlar için yasak edildi.»

Artık mel'un şeytanlar göklere çıkarak oradaki meleklerle görüşemezler. Melekler vasıtası ile sırlara muttali olamazlar. Ancak her hangi bir şeytan kulak hırsızlığı etmek üzere yer küresine en yakın olan birinci gök tabakasına doğru yükselerek melekler arasında yapılan konuşmalardan bâzı haberleri çalacak bulunursa artık o şeytanı da apaçık bir ateş parçası (yâni yıldızlardan ayrılan ve şihab denilen bir ateşin parlak alev'i) takip eder ve o şeytana çarparak onu parçalar. Çoğu zaman o şeytan, duyduğu haberi başka şeytana aktarmaya muktedir olamaz ve hak ettiği âkıbeti boylar.

Hadisin metni B u h a r i 'nin rivâyetinde daha uzun olduğu için onun tercemesini buraya alalım:

«Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

Allah, gökteki meleklere bir emrin infâz olunmasına hükmettiği zaman düz bir taş üstünde hareket ettirilen zincir sesi gibi heybetli olan bu ilâhî hükme melekler tam mânası ile uyarak (korku ile) kanadlarını birbirine vururlar. Gönüllerinden bu korku gidince de melekler, mukarrabîn meleklere:

Rabbiniz ne söyledi? diye sorarlar. Mukarrabin melekler:

Allah'ın söylediği hak sözdür, diye Allah'ın hüküm ve emrini bildirirler ve Allah yücedir, büyüktür, derler. Bu şekilde kulak hırsızı şeytanlar Allah'ın o emir ve takdirini işitirler. O esnada kulak hırsızı şeytanlar (yerden göğe kadar) birbirlerinin üstünde (zincirleme) dizilmiş (ve kulak hırsızlığına hazırlanmış) bulunurlar. Şeytanlar bu halde iken bâzen melekler arasında vuku bulan konuşmaları işiten en üstteki şeytana bir ateş parçası yetişip altındaki şeytana o konuşulanı işittirmeden onu yakar. Bâzı defalar da ateş erişmeden altındaki şeytana konuşulanı işittirir. O da altındakine vererek bu suretle tâ yere kadar haber ulaşır ve Sâhirin ağzına verilir. Şimdi sâhir o haberle beraber yüz yalan uydurup (halka söyler.) Allah'ın emri yer yüzünde gerçekleşince sâhir doğru çıkmış olur. Ondan bu haberi duyanlar da:

— Sâhir, vaktiyle şöyle şöyle olacak diye bunları birer birer bize haber vermedi mi idi? İşte gördük ya sâhirin gök yüzünden işittim dediği sözünü hak ve doğru buluyoruz, derler.»

Yukarıya meâlini aldığımız H i c r sûresinin 18'nci âyetinde ve izahına çalıştığımız hadiste belirtilen ve şeytanların semâya çıkmaları ile ilgili husus S a f f â t sûresinin aşağıya meâli alınan 6 - 10'uncu âyetlerinde izah edilmiştir:

«Biz şu yakın göğü yıldızlarla süsleyip donattık. Ve inatcı her şeytandan koruduk. Onlar en yüksek melekler cemâatını dinliyemezler (sözlerine kulak veremezler) ve kovulmak için her taraftan (şihab yaylımına) tutulurlar. Onlar için (âhiret günü) sürekli azab vardır. Ancak o şeytanlardan, (haber) çalıp çırpan bulunur. Onu da (gökten yere doğru) delip geçen bir alev takip eder.»

Bu âyetlerde belirtildiği gibi kulak hırsızı şeytanlar **«Mele-i A'lâ = en yüksek cemaat»** denilen ve vahiy alan meleklerin yakınlarına sokulamazlar. Ancak birinci semâya yaklaşabilirler ve oradan çalabildikleri bir kaç kelimeyi yer yüzüne ulaştırmaya çalışırlar. Bun-

lar her taraftan kovulurlar. Bunlar içinde melekler arasında yapılan konuşmalardan bir şey kapan şeytana **Şihab** denilen bir parlak ateş parçası ulaşıverir ve onu yakar, öldürür veya delik deşik ediverir.

Yukarıda meâlleri alınan âyetlerde ve hadiste geçen **Şihab** kelimesi lügatte parlak ateş alevine denir. Şeytanlar haber çalmak için semâya yükseldiklerinde onları kovmak için meleklerin attıkları alevli ateş mermileri mânasında çok kullanılmıştır. Astronomi dilinde buna **Meteor** (Akan yıldız) denir. **Âyette** شِهَابٌ ثَاقِبٌ = **«Gökten yere doğru karanlık tabakayı gelip geçen alev»** diye tefsir edilmiştir.

Astronomi'de Meteor ve halk arasında yıldız kayması denilen **Şihab** olayının fiziksel mahiyeti henüz aydınlanmış değildir. Bu alandaki ilmî araştırmalar teorilerden ileri geçmemiştir. Bu araştırmacılar da görünüşte sanıldığı gibi yıldızın kendisi akmıyor, derler. Onlara göre bâzı cisimler yer atmosferine çok büyük bir hızla (saniyede 40 - 70 Km. sür'atla) girdikleri zaman sürtünme sebebiyle akkor hâline gelir ve parlak bir iz bırakarak bir iki saniye sonra yanıp tükeneceği ve atmosferden çıkacağı için gözden kaybolur.

Şihab olayının metafizik ilim sahasında vahiy yolu ile daha açık bir tarzda izah edilmiş olduğunu görüyoruz. İslâm âlimlerinin şu noktayı çok önceden belirttiklerini ve âyet ile hadisde **Şihab** tâbiri ile bu noktaya işaret görüldüğünü ifâde etmek isterim. Görünürde yıldızın düştüğü sanılıyor. Halbuki yıldızın kendisi düşmüyor. Bir ateş parçası alev hâlinde mermi gibi şeytana fırlatılıyor.

Hadîs metninin baş kışmında, Heybetli ilâhî hüküm ve takdir fermanı karşısında korku ve dehşete kapılan meleklerin ürken kuşlar gibi kanadlarını çırparak birbirine vurdukları belirtildikten sonra;

فَإِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ = **«Kalblerinden bu korku gidince...»**

diye başlıyan fıkra, S e b e ' sûresinin 23. âyetindeki;

حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ parçadan iktibastır. Müfessirlerin beyanına göre âyetteki nazm-i Celîl aynı mâna ile tefsir edilmiş ve başka şekilde de yorumlanmıştır.

Hâzin tefsirinde bu âyet izah edilirken; bu hadisin baş kısmından bu âyete kadar olan kısmı T i r m i z î ' den naklen alarak bunun sahîh ve hasen olduğunu T i r m i z î tarafından belirtildiği ifade ediliyor.

Hadiste bahsi geçen sâhir'in kelime anlamı malûmdur. Kâhin kelimesine gelince; **Kâhin**: Falcıya ve bakıcıya denilir. Kehânet de: Kâhinlik ve falcılık san'atına denir. Hadiste belirtildiği gibi İslâmiyetten önce kâhinler geleceğe âit bâzı şeyleri haber verirler ve kâinatın sırlarına vakıf olduklarını iddia ederlerdi. Resûl-i Ekrem'in, **«Nübüvvetten sonra artık kâhinlik yoktur.»** buyurduğu gibi peygamberimizin gelişi ile gök yüzü şeytanlara yasaklanmış, dolayısı ile eskisi gibi kâhinler şeytanlar vasıtası ile gökten bol bol haber alma imkânını kaybetmişlerdir. Ancak binde bir ihtimal ile, semalara yaklaşan şeytanın kulak hırsızlığı yaparak, çaldığı bir haberi başka bir şeytana, şihab denilen alevle yakılmadan aktarması mümkündür ki; bu da ilâhî bir imtihan olarak izah edilebilir.

Miftâhü'l-Hâce yazarı: Bu hadis şu hususlara delâlet eder, diyor.

«Allah dilediğine hükmeder, O'nun hükmünü önce Hamele-i arş olan melekler işitir. Sonra sırası ile diğer melekler işitir. Şeytanlar kulak hırsızlığına çıkarlar, bu esnada alevle kovulurlar. Şeytanlar bâzı haberleri çalınca buna ilâveler yaparlar. Şeytanlar bu haberleri yardımcıları durumunda olan kâhinlere ve sâhirlere iletirler. Onlar da bir sürü ilâveler yaparlar. M ü s l i m ' in rivâyet ettiği bir hadiste, râvî:

«Yâ Resûlallah! Gerçekte kâhinler bize bazı haberleri verirlerdi. Biz de onların verdikleri haberlerin doğru çıktığını görürdük, dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buna cevâben:**

«O hak kelimeyi şeytan çalıp onun kulağına fısıldar. Bu arada yüz yalanı da uydurur», buyurdu.

Miftâhü'l-Hâce, sözlerini şu cümle ile bitiriyor:

Hadis, kâhinlere ve sâhirler'e varmayı yasaklıyor. O halde onlara varmak veya onları doğrulamak mübah değildir.»

Bilindiği gibi E h l - i S ü n n e t mezhebine göre kâhinleri, gaybe âit söyledikleri sözlerle doğrulamak küfürdür.

١٩٥ — حدثنا علي بن محمد . ثنا أبو معاوية ، عن الأعمش ، عن عمرو بن مرة ، عن أبي عبيدة ، عن أبي موسى ؛ قال : قام فينا رسول الله ﷺ بخمس كلمات . فقال « إن الله لا ينام . ولا ينبغي له أن ينام . يخفض القسط ويرفعه . يرفع إليه عمل الليل قبل عمل النهار ، وعمل النهار قبل عمل الليل . حجابه النور . لو كشفه لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه » .

TERCEMESİ

195) ... Ebû Mûsa (el-Eş'ârî) *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* beş husûsu tebliğ etmek üzere, aramızda ayağa kalkarak (bir konuşma yaptı) ve :

«Şüphesiz Allah uyumaz. Zaten uyku O'nun şanına lâyık değildir. O, Kıst'ı (= teraziyi) **aşağı indirir yukarı kaldırır. Kullarının gündüz amelinden önce gece ameli ve gece amelinden evvel gündüz ameli O'nun katına yükseltilir. O'nun görülmesini perdeliyen hicab nurdur. Eğer Allah o hicâbı** (perdeyi) **açsaydı, celâl ve cemâli, O'nun gördüğü bütün mahlûkatını yakardı»**, buyurdu.

İZAHI

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ayakta konuşma yapması, tebliğ buyurduğu hususların önemini dinleyicilerine sezdirmek, herkesin kolaylıkla duymasını sağlamak için olsa gerek. Hutbelerini de bu maksadla ayakta okuduğu malûmdur. Râvî de rivâyet ettiği hadisin ehemmiyetini belirtmek için Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ayakta hitab buyurduğunu anlatmıştır.

Hadîsin «Allah uyumaz...» fıkrası hakkında S i n d î; Çünkü uyku vücûd ve bedendeki organların dinlenmesi içindir. Yorgunluk ve istirahat etmek istiyacı Allah için muhaldir. Zayıflık ve muhtaçlığın bir gereği olan uyku her türlü eksikliklerden münezzeh olan Allah Teâlâ'nın şanına lâyık değildir, diyor.

Hadîsin ikinci fıkrası olan «O, Kıst'ı aşağı...» de ki «Kıst» kelimesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır : Kıst, lügatta; adâlet ve pay demektir.

«Kıst» kelimesi ile Allah katındaki mânevî terazinin murad olduğunu söyleyenler olmuştur. Terâzi, bazı maddelerin adaletle taksimine yarayan bir araç olduğu için adalet anlamına gelen Kıst kelimesi ile ifade edilmiş olur. Bu yoruma göre fıkranın mânası şöyledir :

«Huzûruna kullarının amelleri yükselen ve katından bütün canlıların rızıkları inen Allah Teâlâ amellere ve erzaka âit mânevî terâziyi indirip kaldırır.» Nasıl ki terâzi sahibi eşyayı tartarken elini bir indirir bir kaldırır ve terazinin gözü bir alçalır bir yükselir.»

Kıst kelimesi ile adâlet terâzisinin kasdedilmiş olması da muhtemeldir. Buna göre fıkranın mânası şudur:

«Allah mahlûkatı hakkında adâlet terâzisine göre hüküm ve takdir buyurur. Onun adâlet ölçüsü dâhilindeki hüküm ve tasarrufları terâzi sahibinin, elini indirip kaldırmasına benzer.» Bu yoruma göre Resûlullah bu fıkra ile R a h m â n sûresinin 29'uncu âyetinde geçen كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ = «Hergün O, yeni bir icad (ve yaratma) dadır.» nazmına işaret buyurmuş olur. S i n d î diyor ki bu yorum bir önceki fıkraya daha uygun olur. Sanki şöyle buyurulmuş oluyor: «Allah sürekli olarak mülkünde adâlet terâzisi ile tasarruf ederken O'nun için uyumak nasıl düşünülebilir?»

Kıst kelimesi ile rızık mânasının murad olduğu da söylenmiştir. Çünkü kıst kelimesi lügatta nasib ve pay mânasına gelmiştir. Rızıkda kişinin payı ve nasibi olduğuna göre burada rızık mânası kasdedilmiş olabilir. Fıkradaki indirme ve yükselmeden maksad da azaltmak ve çoğaltmaktır. Bu duruma göre fıkranın mânası budur:

«Allah rızkı azaltır ve çoğaltır.»

Metindeki **«Kullarının gündüz amelinden önce gece ameli...»** fıkrası, kulların gece işledikleri amellerin bekletilmeden sabahla beraber derhal Allah'ın huzuruna çıkarıldığını ve gündüz amellerinin de akşam olur olmaz hemen O'nun katına yükseltildiğini ifade ediyor. Bilindiği gibi kulların işledikleri amelleri, anında Allah görür ve bilir. Meleklerin bu amelleri sabah ve akşam Allah'ın katına arzetmelerinden gaye her amel karşısında Allah'ın kul için ihsan buyurduğu mükâfatın melekler tarafından öğrenilmesi ve kulun defterinde hıfzedilmesidir.

«O'nun görülmesini perdeleyen hicâb...» cümlesindeki **Hicâb**; görmek isteyen ile görülmek istenen arasındaki perdeye denir. Burada ise dünyada yaratıkların Allah'ı görmelerine mâni olan şey demektir. Fıkra: Allah'ın görülmesine mâni olan perdenin, hatıra gelen ve bilinen perdeler cinsinden olmadığını belirtiyor ve izzet celâl, azamet ve kibriya nuru, dolayısı ile Allah Teâlâ'nın yaratıkları tarafından görülmediğini, yaratıkların gözlerinin O'na bakabilmek güç ve kabiliyetine sahib olmadığını, bu sebeple Allah Teâlâ'nın, cemâlini yaratıklarına göstermiş olsaydı bakmaya tâkati olmayan bütün yaratıkların yanıp mahvolmuş olacağını ifade ediyor. İşte gözleri mahveden, kalbleri şaşkına çeviren ve akılları dehşet içine sokan ilâhî hicap ve perde bu nurdur. Bu nur perdesi açılıp gideril-

seydi Allah'ın azamet ve celâli bütün yaratıkları yakardı. Şöyle de yorum yapanlar vardır:

«Eğer Allah hicab olan nuru izhar edip açığa vursaydı...»

١٩٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا الْمَسْعُودِيُّ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي مُوسَى ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ لَا يَنَامُ ، وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ . يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ . حِجَابُهُ النُّورُ . لَوْ كَشَفَهَا لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ كُلَّ شَيْءٍ أَدْرَكَهُ بَصَرُهُ » .

ثُمَّ قَرَأَ أَبُو عُبَيْدَةَ : أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

(٢٧ / سورة النمل / الآية ٨)

TERCEMESİ

196) ... Ebû Mûsa (el-Eş'ârî) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz Allah uyumaz. Zâten uyku O'nun şanına lâyık değildir. O, kıstı, aşağı indirir, yukarı kaldırır. O'nun hicabı nurdur. Eğer Allah o hicabı açsaydı, celâl ve cemâli, O'nun gördüğü her şeyi yakardı.»

Sonra (Ebû Mûsa'dan hadîsi rivâyet eden) Ebû Ubeyde şu âyeti okudu: أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

= **«... Ateş yerinde olan (Mûsa'ya) ve ateş etrafında bulunan meleklere bereket verildi. Âlemlerin Rabbi olan Allah (her türlü eksikliklerden ve ihtiyaçtan) münezzehtir.»** (Neml sûresi, âyet 8).

İZAHI

Râvi Ebû Ubeyde'nin, bir kısmını okuduğu âyetin tamamının meâli ile bir önceki âyet de bununla ilgili olduğu için meâlini alalım:

«Bir zaman Mûsa (sefere çıkıp yolunu şaşırdığı zaman berabe-

rinde bulunan) ehline şöyle söylemişti: «— Ben gerçekten bir ateş gördüm; Size ondan (ateşin yanında bulunanlardan yolumuz hakkında) bir haber getireceğim. Yahud parlak bir ateş koru getireceğim. Umulur ki, siz ateş yakar ısınırsınız.»

Mûsa, o ateşin yanına varınca ona şöyle nidâ edildi: «— Ateş yerinde olan Mûsa'ya ve etrafında bulunan meleklere bereket verildi. Âlemlerin Rabbi olan Allah (bütün noksanlıklardan) münezzehtir.» (Neml sûresi, âyet 7, 8)

Bu hadisin metni bir öncekinin metninin aynidir. Yalnız bir öncekinde bulunan ve kulların amellerinin Allah katına yükseldiğini ifade eden fıkra bunda mevcut değildir. Bir de görüldüğü gibi burda Ebû Ubeyde'nin Neml sûresinin 8'inci âyetini kısmen okuduğu rivâyet edilmiş ise de bu husus diğer rivâyette yoktur. Hadisin senedindeki râvîlerin çoğu ayni zatlardır. Ancak burada bulunan Vekî' ve El-Mes'ûdî yerine orada Ebû Muâviye ve El-A'meş adlı râviler mevcuttur. Allah cümlesinden râzi olsun.

١٩٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. أنبأنا محمد بن إسحاق، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ قال «يمين الله ملأى. لا يغيضها شيء. سحّاء الليل والنهار. وبيده الأخرى الميزان. يرفع القسط ويخفض. قال: أرأيت ما أنفق منذ خلق الله السموات والأرض؟ فإنه لم ينقص مما في يديه شيئا».

TERCEMESİ

197) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

Allah'ın ikram hazînesi doludur. Hiçbir (harama veyâ başka) şey onu eksiltmez. O, gece gündüz devamlı akar. O'nun kudret elinde de Kıst (= terâzi, rızık) vardır. Yükseltir, alçaltır. Resûl-i Ekrem (sözüne devamla) buyurdu ki:

Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri infâk ve ihsan buyurduğu nimetlerin mahiyetini ve miktarını bana bildirebilir misin? Şüphesiz O'nun harcamış olduğu meblağ kudret elinde ve hazînesinde bulunan nimetlerden hiç bir şey eksiltmemiştir.»

İ Z A H I

Hadîsin metninde geçen **Yemîn** kelimesinin lügat mânası el demektir. Burada onunla nimet veya hazinenin murad olduğu rivâyet edilmiştir. Keza hadiste geçen **Yed** de lügatta el mânasınadır. Fakat o da Yemîn gibi mecazî mânada kullanılmıştır. Daha evvel de belirttiğim gibi nasslarda geçen ve lügat mânası itibari ile Allah için muhal olan kelimelere iman ederiz, akıl ile çözümüne girişmeyiz. Allah, bununla ne kasdettiğini daha iyi bilir, deriz. Veyahut te'vil ehlinin yorumlarına katılırız. Örneğin el ile nimet, hazine veya kudret muraddır, denilmiştir.

Bu hadîste geçen kıst kelimesi yine adâlet ve rızık mânasına yorumlanabilir. Mîzan kelimesi, kıst'ın adâlet mânasına alınmasını te'yid eder. İnfâk kelimesi ise rızık mânası ihtimaline kuvvet kazandırır.

١٩٨ — حدثنا هشام بن عمار ، ومحمد بن الصباح . قالا : ثنا عبد العزيز بن
أبي حازم . حدثني أبي ، عن عبيد الله بن مقسم ، عن عبد الله بن عمر ؛ أنه قال :
سمعت رسول الله ﷺ ، وهو على المنبر ، يقول « يأخذ الجبار سماواته وأرضه بيده
(وقبض بيده فجعل يقبضها ويبسطها) ثم يقول : أنا الجبار ! أين الجبارون ؟
أين المتكبرون ؟ » قال ، ويتميل رسول الله ﷺ عن يمينه ، وعن يساره ، حتى نظرت
إلى المنبر يتحرك من أسفل شيء منه . حتى إني أقول : أساقط هو برسول الله ﷺ ؟

T E R C E M E S İ

198) ... Abdullah bin Ömer *(Radiyalalhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* minber üstünde şöyle buyururken, işittim, demiştir :

«Cebbâr (olan Allah kıyâmet günü mülkü olan) **gökleri ve yeri** (kudret) **eline** (şöyle) **alır.» Râvi Abdullah bin Ömer dedi ki : Resûlullah böyle buyururken elinin parmaklarını kapadı sonra da parmaklarını açıp kapatmaya başladı.**

(Resûlullah sözlerine devamla şöyle buyurdu) :

«Sonra Allah buyuracak ki, Cebbâr olan, ancak benim. Hani (dünyadaki) **Cebbârlar nerede? Hani mütekebbirler nerede?»**

Râvi Abdullah dedi ki : Resûlullah bu konuşmasını yaparken sa-

ğına ve soluna eğiliyordu. Hattâ baktım minber, altından yukarısına kadar öyle bir derecede sallanıyordu ki ben artık minber Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber düşecek mi? diye endişelendim.

İ Z A H I

M ü s l i m «Kitâb-u Sıfâti'l-Münâfikîn» bölümünün «Sıfatü'l-Kıyâme» babında bu hadîsi, kısmen değişik lâfızlarla rivâyet etmiştir. Aynı mânayı ifade eden bir kaç hadis daha orada rivâyet edilmiştir.

M ü s l i m 'in Şarihi N e v e v i 'nin B a ğ a v î 'den naklen beyân ettiğine göre, Resûlullah'ın bu hitabeti esnasında (mübarek) parmaklarını açıp kapaması, Allah Teâlâ'nın yaratıkları dağıttıktan sonra toplamasının O'nun için ne kadar kolay ve basit olduğunu tasvir etmesi gayesi iledir. Hâşâ insan eline ve parmağına benziyen bir organın Allah için tasvir edilmesi gayesi düşünülemez. Minberin sallanmasına gelince; Resûlullah'ın hareketi, sağa, sola eğilmesi ve yaptığı işâretler dolayısı ile minber de hareket etmiş olabilir. Bununla beraber Resûlullah'ın buyurduğu hitâbetin verdiği mehâbet dolayısı ile ve bir mûcize mahiyetinde minberin sallanmış olması da muhtemeldir. Bu ve benzeri hâdiselerde çözümü bizce müşkil olan ve hattâ imkânsız görülen kelimeler ile Resûlullah'ın ne mânayı kasdettiğini ancak Allah bilir. Biz Allah'a ve sıfatlarına iman ederiz. Ne O'nu bir şeye ne de bir şeyi O'na benzetiriz. Resûlullah'ın buyurduğu sâbit olan her şey haktır, doğrudur. O'nun buyurduklarından bildiklerimiz olursa bu bilgi Allah'ın bir lütfudur. Meçhulümüz kalan kısım ise; biz ona inanır ve ilmini Allah'a havale ederiz. (91)

S i n d î de bu hadisin hâşiyesinde, B a ğ a v î 'nin «Şerhü's-Sünne» adlı kitabında şöyle söylediğini nakleder:

«Kur'an ve hadislerde Allah Teâlâ'nın sıfatları hakkında vârid olan: nefis, yüz, göz, parmak, el, ayak, varmak, gelmek, semâya inmek arş üstünde karar kılmak, gülmek, ferahlanmak ve benzeri kelimeler, nasslarla sâbit olan, Allah'a âit bir takım sıfatlardır. Bu sebeple bunlara iman etmek, te'vili yoluna gitmeden, yaratıklara benzetmeksizin ve olduğu gibi kabul etmek gerekir ve Allah'ın zâtı yaratıklardan hiç bir varlığa benzemediği gibi O'nun hiç bir sıfatının da

(91) Müslim'in şerhi Nevevî cild 12, sah. 216

her hangi bir yaratığın sıfatlarına benzemediğini itikad etmek vâciptir. Nitekim; لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

= **«Hiç bir şey Allah'a benzemez ve O, işitici ve görücüdür»** buyurulmuştur. (92) Ümmetin selefi ve hadis âlimleri bu görüşü benimsemişler; bu sıfatlar hakkında temsil ve te'vilden kaçınmışlar ve bunun ilmini Allah'a havâle etmişlerdir. Allah Teâlâ da ilimde otorite olanların bu durumu A l - i İ m r â n sûresinin 7'nci âyetinde şöyle haber veriyor:

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا...

= **İlimde kökleşmiş olan kimseler ise: «Biz ona** (mânası anlaşılmayan müteşabihe) **inandık; açık ve kapalı bütün âyetler Rabbimiz tarafındandır, derler...»**

S ü f y â n b i n U y e y n e de: Kur'an'da Allah Teâlâ'nın, kendi zatı için buyurduğu bütün sıfatlarının tefsiri onu okumak ve üzerinde susmaktır. Allah ve Resûlünden başka hiç kimse onları tefsire yetkili değildir, demiştir

Adamın biri, İ m a m M â l i k b i n E n e s (Radiyallahü anhümâ)'e: الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى âyetindeki «İstiva»nın nasıl olduğunu sordu. İmam hazretleri:

— **İstivâ** (= oturmak, karar kılmak gibi) lügat mânaları bakımından meçhul değildir. Âyetteki istivanın keyfiyeti akıl ile çözülemez, ona iman etmek gerekir, onu soruşturmak bid'attır. Ben seni ancak sapık olarak görürüm, diye cevap verdi ve meclisinden çıkarılmasını emretti.

V e l i d b i n M ü s l i m demiştir ki: Ben İ m a m E v z â i'ye, S ü f y â n b i n Ü y e y n e'ye ve İ m a m M â l i k'e Allah'ın sıfatlarına ve Allah'ı görmeye dâir vârid olan bu hadisleri sordum. Onlardan şu cevabı aldım: «Keyfiyetlerini düşünmeden onları olduğu gibi ikrar ve kabul ediniz.»

Z ü h r i'de: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ancak tebliğe memurdur. Biz de teslim ve kabule memuruz, demiştir. (93)

Cebbâr: İ b n - i A b b â s (Radiyallahü anh)'e göre azametli ve yüce, demektir. Bâzılarına göre de, kulların hallerini ve ihtiyaç-

(92) Şûrâ sûresi, âyet 11
(93) Sindî, Sah. 45

larını düzeltendir, demişlerdir. Bir de Cebbâr; dilediği her şeyi yapan ve hiç bir kuvvet tarafından engellenemeyen, diye tarif edilmiştir. Hangi şekilde tarif edilirse edilsin bu vasıf Allah'a mahsustur, O'na lâyıktır. Kulun böyle bir vasıf taşımaya kalkışması, gülünçtür.

Mütekebbir: Azamet, ululuk, büyüklük sahibi olduğunu açıklıyan, demektir. Bu hal kul için mezmumdur. Fakat her türlü eksiklikten münezzeh olan ve yücelik ile ululuğun bütün vasıflarına sahip olan Allah Teâlâ için övgüye lâyıktır.

١٩٩ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ . ثنا ابْنُ جَابِرٍ ؛ قَالَ سَمِعْتُ بُسْرَ ابْنَ عُبَيْدِ اللهِ يَقُولُ : سَمِعْتُ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ يَقُولُ : حَدَّثَنِي النَّوَّاسُ بْنُ سَمْعَانَ الْكِلَابِيُّ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَا مِنْ قَلْبٍ إِلَّا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ . إِنْ شَاءَ أَقَامَهُ وَإِنْ شَاءَ أَزَاغَهُ » . وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ « يَا مُثَبِّتَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ » قَالَ « وَالْمِيزَانُ بِيَدِ الرَّحْمٰنِ يَرْفَعُ أَقْوَامًا وَيَخْفِضُ آخَرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ » .

في الزوائد ، إسناده صحيح .

TERCEMESİ

199) ... En-Nevvâs (94) bin Sem'ân El-Kilâbî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi: Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyururken işittim, demiştir:

«Her kalb ancak Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Eğer dilerse (hak üzerinde) **durdurur ve şayet dilerse saptırır.»**

(Râvî en-Nevvâs devamla:) ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle duâ ederdi, (demiştir):

«Ey kalbleri (dilediği üzerinde) **sâbit kılan Allah! Kalblerimizi dinin** (olan İslâmiyet) **üzerinde sâbit kıl.»**

(Râvi bundan sonra da) Resûlullah şöyle buyurdu, demiştir:

«Terâzi Rahmân'ın elindedir. Kıyâmet gününe kadar bazı kavimleri yükseltir, diğer bir kısım kavimleri de alçaltır.»

Not: Zevâid, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.

(94) Nevvâs: Sahâbî'dir. 17 hadisi vardır. Müslim 3 hadisini rivâyet etmiştir. Râvileri: Ebû İdris el-Havlânî ve Cübeyr bin Nefîr'dir. (Hulasa, sah. 406)

İ Z A H I

Hadiste geçen parmak, el ve terazi kelimeleri hakkında bundan önceki 195 - 198 nolu hadislerin izahında gerekli malûmatı verdim. Burada tekrar edilmesine mahal yoktur. Kalbin hidayetten dalâlete ve dalâletten hidayete döndürülmesinin Allah için çok basit olduğunu ve îman hali olsun küfür hali olsun her an değişebildiğini belirtmek için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) «**Kalb Rahmân'ın iki parmağı arasındadır**» şeklindeki tabiri kullanmıştır. Mü'min kişinin mağrur olmaması gereği hadisten anlaşılıyor. Hele Resûl-i Ekrem'in en yüce mertebeyi ihraz ettiği halde kalbinin İslâmiyet üzerinde sâbit kılınması duâsına devam etmiş olması, kişinin mağrur olmasının nasıl bir akılsızlık olduğunu açıkca gösteriyor. Allah cümlemizi Resûl-i Ekrem'in yapmış olduğu duâ'nın şumulüne girenlerden eylesin, âmin.

٢٠٠ – حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ، عَنْ مُجَالِدٍ ، عَنْ أَبِي الْوَدَّاكِ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ لَيَضْحَكُ إِلَى ثَلَاثَةٍ : لِلصَّفِّ فِي الصَّلَاةِ ، وَلِلرَّجُلِ يُصَلِّي فِي جَوْفِ اللَّيْلِ ، وَلِلرَّجُلِ يُقَاتِلُ (أُرَاهُ قَالَ) خَلْفَ الْكَتِيبَةِ » .

في الزوائد : في إسناده مقال .

T E R C E M E S İ

200) ... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radîyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«**Allah, şu üç şeye şüphesiz yönelir, çok râzi olur : Namazda** (teşkil edilen) **saffa, geceleyin namaza duran adama ve cihâd eden kimseye.**»

(Râvi dedi ki : Kanâatıma göre cihad eden kimse ile ilgili olarak) Resûlullah «Ordunun arkasında (ötesinde...)» kaydını koştu.

Not : Bunun senedinin söz götürür durumda olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadîsin metninde geçen «**Dıhk = gülmek**» kelimesi daha önce geçen hadislerin izahında belirttiğim gibi lügat mânasına olmayıp yönülme ve rızâ ile yorumlanır. Hadis, mü'minlerin cemaatla namaz

kılarken teşkil ve tanzim ettikleri saffın, gece namazına kalkmanın ilâhi rizâ ve teveccühe vesîle olduğunu belirtiyor. Bir de savaşta zafer kazanıldığı halde ordunun arkasında (yani ötesinde) hâlâ çarpışan mücahidin halinin de Allah Teâlâ'nın rızasına vesile olduğu bildiriliyor. Râvî hadîsin metninde «Ordunun arkasında» kaydının bulunduğunu kesinlikle hatırlamadığı için kanaatımca bu kayıt vardır, diyor. Şâyet bu kayıt varsa; mânası demin belirttiğim gibidir. İlk bakışta sanıldığı gibi savaş yapılırken ordunun arkasında kalıp orada savaşmaya yeltenen demek değildir. Bilindiği gibi bu hal takdiri değil, tekdiri mûciptir.

Zevâid müellifi, bu hadisin isnâdının sıhhatı husûsunda itiraz olduğunu şöyle belirtiyor: Çünkü râvîlerden Mücâlid'in rivâyet ettiği hadislerin genellikle mahfûz olmadığı İbn-i Adî tarafından ifade edilmiştir. Yine seneddeki râvîlerden Abdullah bin İsmâil'in durumunun mechul olduğu Ebû Hâtim ve Zehebî tarafından beyan edilmiştir.

٢٠١ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاء . ثنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عُثْمَانَ، يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ الثَّقَفِيَّ ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ فِي الْمَوْسِمِ . فَيَقُولُ «أَلَا رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي» .

TERCEMESİ

201) ... Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, hac mevsiminde (Mekke'ye çeşitli yerlerden gelen) insanlara kendisini takdim ederek:

«Beni kavmine götürecek kimse yok mu? Çünkü gerçekte Kureyş beni, Rabbimin kelâmını tebliğ etmekten alıkoymak istediler», buyururdu

İZAHI

Mekke müşriklerinin Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ve O'na iman edenlere revâ gördükleri eziyete ve İslâmiyetin yayılmasını engelleyici hareketlerine âit bilgiler cildleri doldurur.

M e k k e müşriklerinin hakkı kabûl etmelerinden ümidini kesen Resûl-i Ekrem, Hac münâsebetiyle etraftan gelen halkla görüşüyor, Resûl olduğunu bildiriyor ve onları imana dâvet ediyordu. İslâmiyetin M e k k e ' de gelişmesinin güçlüğünü de bilen Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) M e k k e ' nin dışında müsâid bir yerin temini ve bir kavmin yardımını sağlamak için hadiste belirtilen arzusunu açıklıyordu. Nihayet M e d i n e - i M ü n v v e r e'- den gelen mübârek zâtlar ile meşhur Akabe görüşmeleri başlamış oluyor Bu görüşme isteği, görüşmelerin başlaması, safhaları ve hayırlı sonucu Siyer kitaplarında izah edilmiştir. Burada izah edecek değilim.

S i n d î diyor ki; hadis Allah'ın **Mütekellim = konuşmacı** vasfına **sahip olduğuna ve K u r ' a n - ı K e r i m ' in Allah'ın kelâmı olduğuna delâlet eder, diyor.**

٢٠٢ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَزِيرُ بْنُ صَبِيحٍ . ثنا يُونُسُ بْنُ حَلْبَسٍ ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى : كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ (٥٥ / سورة الرحمن / الآية ٢٩) قَالَ « مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يَغْفِرَ ذَنْبًا ، وَيُفَرِّجَ كَرْبًا ، وَيَرْفَعَ قَوْمًا ، وَيَخْفِضَ آخَرِينَ » .

في الزوائد : إسناده حسن .

T E R C E M E S İ

202) ... Ebü'd-Derdâ' *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, Allah Teâlâ'nın ;

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ = **«... Her gün Allah yeni bir icaddadır.»** (95) buyruğu hakkında şöyle buyurdu :

«Bir günahı örtmesi, bir üzüntüyü gidermesi, bir kavmi yükseltmesi ve bir kavmi alçaltması O'nun (yeni yeni) icadlarındandır.»

Not : Zevâid yazarı bu hadisin isnadının hasen olduğunu söylemiştir.

İ Z A H I

Hadîste anılan âyetin iniş sebebi tefsir kitablarında şöyle anlatılıyor :

(95) Er-Râhman sûresi, âyet 29

Yahûdiler, Allah Teâlâ'nın Cumartesi günü hiç bir emir ve hüküm vermez olduğunu iddia ediyorlar idi. Âyet onların bu iddialarını red etmek üzere nâzil olmuştur.

Medârikü't-Tenzîl tefsirinde nakledildiğine göre Resûl-i Ekrem, bu âyeti bir ara okuyunca Ona: Allah'ın her gün yaptığı yeni icad nedir? diye sorulmuş, Resûlullah da bu hadisi buyurmuştur.

Süfyân İbn-i Uyeyne de: Bütün zaman Allah yanında iki günden ibarettir. Dünyanın devam ettiği süre bir gün sayılır. Diğer gün de âhiret günüdür. Dünya günü Allah Teâlâ'nın Şe'nii = icadı emir ve yasak kuralları koymak, halkı imtihan etmek, ihyâ etmek, öldürmek, ikramda bulunmak, ikramını kısmaktır. Âhiretteki şe'n'i = icadı ise kullarını hesaba çekmek, cehennemlikleri cezalandırmak, Cennetlik olanları mükâfatlandırmaktır, demiştir. Tefsir kitablarının bu âyet ile ilgili izahları uzundur. Biz bu kadarı ile iktifa edelim.

(١٤) بَاب مَن سَنَّ سُنَّة حَسَنَة أَو سَيِّئَة

14 — İYİ VEYA FENA ÇIĞIR AÇANLARIN BEYANI BABIDIR

٢٠٣ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا أَبُو عَوَانَةَ . ثنا عَبْدُ الْمَلِكِ ابْنُ عُمَيْرٍ ، عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا كَانَ لَهُ أَجْرُهَا ، وَمِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا لَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا . وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعُمِلَ بِهَا كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا لَا يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئًا » .

TERCEMESİ

203) ... Cerîr (bin Abdillah) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim iyi bir çığır açar da o çığıra gidilirse ona, açtığı çığırın sevâbı verileceği gibi o yolda gidenlerin sevâbının bir misli de verilecek ve bu (adam), onların sevablarından bir şey eksiltmiyecektir.

Kim kötü bir çığır açarsa ona da, açtığı çığırın günahı yükletileceği gibi o yolda gidenlerin günahlarının bir katı da yükletilecek ve bu (adam), onların günahlarını eksiltmiyecektir.»

٢٠٤ — حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد بن عبد الوارث . حدثني أبي ، عن أيوب ، عن محمد بن سيرين ، عن أبي هريرة ؛ قال : جاء رجل إلى النبي ﷺ فحث عليه. فقال رجل : عندي كذا وكذا ؛ قال ، فما بقي في المجلس رجل إلا تصدق عليه بما قل أو كثر . فقال رسول الله ﷺ « من استن خيرا فاستن به ، كان له أجره كاملا ، ومن أجور من استن به ولا ينقص من أجورهم شيئا . ومن استن سنة سيئة ، فاستن به ، فعليه وزره كاملا ، ومن أوزار الذي استن به ، ولا ينقص من أوزارهم شيئا » .

في الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

204 ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Bir (fakir) adam Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanına geldi. Resûlulah da ona yardım etmek üzere (sahâbîleri) teşvik etti. Bunun üzerine bir sahâbî :

— **Benim yanımda şöyle şöyle mal vardır, dedi** (ve o malları getirip adama verdi.)

Râvi (Ebû Hüreyre) **dedi ki : Bunun üzerine mecliste bulunan herkes az çok bir şeyler sadaka olarak adama verdi. Bundan hemen sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Kim hayırlı bir iş yaparak (örnek olur) **ve halk tarafından o hayırlı iş yapılırsa, ona yaptığı işin sevabı tam olarak verileceği gibi o hayırlı işi yapan insanların sevapların** (çeşitlerin) **den de verilecek ve bu** (adam), **onların sevablarından bir şey eksiltmiyecektir. Kim fena bir çığır açar da o çığırda gidilirse ona da açtığı çığırın günahı tam olarak yükletileceği gibi o yolda gidenlerin günahların** (çeşitlerin) **den de yükletilecek ve bu** (adam), **onların günahlarından bir şey eksiltmiyecektir.»**

Not : Zevâid'de bu hadisin isnadının sahih olduğu bildirilmiştir.

٢٠٥ – حدّثنا عيسى بن حمّاد المصري. أنبأنا الليث بن سعد، عن يزيد بن أبي حبيب، عن سعد بن سنان، عن أنس بن مالك، عن رسول الله ﷺ ؛ أنه قال « أيّما داعٍ دعا إلى ضلالة فاتُّبع، فإنّ له مثل أوزار من اتّبعه ولا ينقص من أوزارهم شيئاً. وأيّما داعٍ دعا إلى هدى فاتُّبع، فإنّ له مثل أجور من اتّبعه، ولا ينقص من أجورهم شيئاً ».

في الزوائد : إسناده ضعيف.

TERCEMESİ

205) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Her hangi bir dâvetçi (insanları) dalâlete çağırır da ona uyulursa şüphesiz, dâvetine icabetle ona uyanların günahlarının bir misli kendisine verilecektir. Ve bu (adam), uyan insanların günahlarından bir şey eksiltmiyecektir. Her hangi bir dâvetçi (insanları) hidâyete çağırır da ona uyulursa, uyan insanların sevablarının bir misli şüphesiz ona verilecek ve bu (adam), uyanların sevablarından bir şey eksiltmiyecektir.»

Not : Bunun senedinin zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٠٦ – حدّثنا أبو مروان، محمد بن عثمان العثماني. ثنا عبد العزيز بن أبي حازم، عن العلاء بن عبد الرحمن، عن أبيه، عن أبي هريرة ؛ أنّ رسول الله ﷺ قال « من دعا إلى هدى كان له من الأجر مثل أجور من اتّبعه، لا ينقص ذلك من أجورهم شيئاً. ومن دعا إلى ضلالة، فعليه من الإثم مثل آثام من اتّبعه، لا ينقص ذلك من آثامهم شيئاً ».

TERCEMESİ

206) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

«Kim, hidâyete çağrıda bulunursa, kendisine uyanların sevablarının bir katı ona verilecek ve bu (adam), uyanların sevablarından bir şey eksiltmiyecektir. Kim de dalâlete dâvet ederse, kendisine tâbi olanların günahlarının bir misli ona verilecek ve bu (adam), tâbi olanların günahlarından bir şey eksiltmiyecektir.»

٢٠٧ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا أبو نعيم . ثنا إسرائيل ، عن الحكم ، عن أبي جحيفة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من سن سنة حسنة فعمل بها بعده ، كان له أجره ومثل أجورهم . من غير أن ينقص من أجورهم شيئا . ومن سن سنة سيئة ، فعمل بها بعده ، كان عليه وزره ومثل أوزارهم . من غير أن ينقص من أوزارهم شيئا » .

في الزوائد : هذا الإسناد ضعيف .

TERCEMESİ

207) ... Ebû Cuhayfe (96) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim iyi bir çığır açar ve kendisinden sonra o çığırda gidilirse ona, kendisinin sevabı verileceği gibi, açtığı çığırda giden insanların sevablarından hiç bir şey eksiltmeden o sevabların bir katı da verilecektir. Kim de kötü bir çığır açar ve kendisinden sonra o çığırda gidilirse, ona kendisinin günahı yükletileceği gibi, açtığı yolda gidenlerin günahlarından hiç bir şey eksiltmeden o günahların bir misli de yükletilecektir.»

Not : Bunun senedinin zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٠٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو معاوية ، عن ليث ، عن بشير ابن نهيك ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ما من داع يدعو إلى شيء إلا وقف يوم القيامة لازما لدعوته ، ما دعا إليه . وإن دعا رجل رجلا » .

في الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

208) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

---

(96) Ebû Cuhayfe Veheb bin Abdillah Es-Suvâi el-Kufi, Sahabidir. Resûlullaf vefat ettiğinde henüz erginlik çağına varmamış idi. 45 hadisi var. Buhari ve Müslim iki hadisini müttefikan, yalnız Buhari iki ve yalnız Müslim 3 hadisini almışlardır. Râvileri : Oğlu Avn ve Şâ'bî ile Ebû İshak ve başkalarıdır. Hicri 74 yılında vefat etmiştir. Kendisi Hz. Ali'nin seçkin arkadaşlarından idi. Hulâsa Sah. 418

«Her hangi bir şeye çağıran her dâvetçi kıyâmet günü durdurularak (dünyada) dâvet ettiği şeye olan çağrısını sürdürecektir. Yalnız bir adamı dâvet etmiş olsa bile kişinin durumu böyle olacaktır.»

Not: Bunun senedinin zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

BU BABDAKİ HADİSLERİN İZAHI

Bu babta geçen ilk beş hadisin sened ve metinleri ayrı ise de mânaları bir birini teyid eder mahiyettedir. Nitekim Sindî şöyle diyor:

«Râvilerinden Sa'd bin Sinân'ın zayıflığı nedeni ile (205 nolu) hadise âit senedin, keza râvî İsrâîl'in zayıflığı dolayısı ile (207 nolu) hadisin senedinin zayıf olduğu, Zevâid'de bildirilmiş ise de aynı mânayı ifade eden sahih hadisler, senedleri zayıf olan hadislerin metinlerinin kuvvetli olduğuna delâlet ederler.»

Müslim, «İlim» kitabının bir babında, buradaki 206 nolu hadîsi yine Ebû Hüreyre'den ve kısmen değişik bir sened ile rivâyet etmiştir. Ayrıca râvî Cerîr bin Abdillah'tan rivâyet ettiği hadîsin metni burada rivâyet edilen 203 nolu metinden daha geniştir. Mâna bakımından da 203, 204 ve 207 nolu hadislerin metinlerini teyid ediyor.

Hadîslerde geçen «İyi çığır ve «Kötü çığır»ın, tèsbit ve tayini hususundaki ölçü İslâmî esaslardır. Başka bir ölçü düşünülemez. Şer'i Şerifin iyi saydığı şeyler iyi kabul edildiği gibi kötü saydığı şeyler de kötü kabul edilir.

Müslim'in Şârihi Nevevi: «Bu hadisler, iyi işleri yapıp güzel çığır açmanın müstehab olduğunu ve kötü işler yapıp fena çığır açmanın da yasak ve haram olduğunu açıkca belirtmektedirler. Kezâ iyi bir çığır açan kimsenin, kıyâmet gününe kadar o çığırda yürüyen bütün insanların kazanacakları sevabın bir mislini alacağını ve kötü bir çığır açan kişinin de, kıyâmet gününe kadar o yolda giden bütün insanların boyladıkları günahların bir katını sırtlıyacağını sarâhaten bildiriyor. Kezâ hidayete çağıran adam, kendisine uyan insanların elde ettikleri sevabın bir mislini kazanır. Dalâlete dâvet eden şahıs da, kendisine uyan insanların yüklendikleri günahların bir katını yüklenmiş olur. Kişinin kılavuzluk ettiği hidayet veya dalâlet yolu ister daha önce açılmış olsun ister ilk olarak o kişi tarafından açılmış olsun farketmez. Kişi, ettiği kılavuzluk dolayısı ile anılan büyük sevab veya büyük günah almış olur.

Hadîslerde bahsedilen çığır açma veya kılavuzluk etme mes'ele-

si muayyen bir sahaya mahsus değildir. Bu durum iman, ibâdet, ahlâk, eğitim, öğretim vesair alanlarda da olabilir», demiştir. (97)

208 nolu hadisin metninde «**Her hangi bir şeye çağıran...**» tabirinin zâhirine göre; çağrılan yol iyi de olabilir fena da olabilir. Fakat cümlenin son kısmı olan «**Kıyâmet günü durdurulacak...**» tabiri bu hadisin fena yola dâvet edenlere âit olduğuna işaret eder, kanaatındayım. Çünkü kıyâmet günü durdurmak, tevkif etmek, hapsetmek işlemi sorguya çekilenler hakkında uygulanır. Nitekim bu hadîste durdurma mânasını ifade eden وَقَفَ fiilinin masdarından alınma fiillerin kullanıldığı ve aşağıya meâlleri yazılı âyetler kâfirler hakkındadır:

«Ve — onları — ateşin üzerinde durdurulup da: «Eyvah bize ne olurdu bir geriye çevrilseydik ki, Rabbimizin âyetlerini tekzib etmeseydik ve mü'minlerden olsaydık» dedikleri zaman bir görecek olsan.» (En'âm sûresi, âyet 27)

«Ve kâfir olanlar dediler ki: Elbette biz ne Kur'an'a inanırız ve ne de O'nun önündekine. Eğer o zalimleri, Rablerinin huzûrunda tevkif edilmiş oldukları zaman görecek olsan...» (Sebe' sûresi, âyet 31)

«Ve o müşrikleri tevkif ediniz (durdurunuz). Şüphesiz onlar sorguya çekilecek kimselerdir.» (Saffât sûresi, âyet 24)

Bu âyetlerde geçen: وُقِفُوا = durduruldular, «مَوْقُوفُونَ = durdurulmuş olanlar, قِفُوهُمْ = onları durdurunuz» fiillerin hadisde geçen وَقَفَ = «durduruldu» fiili gibi وَقْف = «durdurmak» masdarından alınmadır.

S a f f â t sûresinin 24'üncü âyetinin açıklaması bahsinde **Hâzin** tefsirinde T i r m i z î ' den naklen bu hadis alınırken, T i r m i z î ' nin E n e s ' ten olan rivâyetine göre, Resûlullah'ın, hadisi buyurduktan sonra bu âyeti okuduğu da ifade ediliyor. Bu rivâyette hadîsin, kötü yola çağıranlar hakkında olduğu görüşünü teyid ediyor. Mamafih hadisin iyi yola dâvet edenlere şümulü de muhtemeldir. Böyle olunca iyi yola dâvet eden kimselerin ise; bu yüce ve şerefli hizmetlerinden dolayı mahşer halkına tanıtılmaları ve ulvî çalışmalarını temsil etmeleri maksadı ile durmalarına ve dâvetlerini

(97) Müslim'in Nevevî şerhi, cild 12, sah. 79

tekrarlamalarına izin verilecek şeklinde hadîsin yorumlanması akıldan uzak değildir.

Kötü yola dâvet edenlerin durdurulmaları mahşerde olabildiği gibi Cehennemde de olabilir. Ancak yukarıda belirttiğimiz Tirmizî'nin Enes'ten olan rivâyetine göre hadisin bitiminde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Saffât sûresinin 24'üncü âyetini okumuştur. Bu âyet mahşerdeki durdurmaya âit olduğuna göre hadîsteki durdurma ile mahşerdeki durdurma kasdedilmiş olur.

(١٥) باب من أحيا سنة قد أميتت

15 — İHMAL EDİLEN BİR SÜNNETİ İHYA EDENİN BEYÂNI BÂBI

٢٠٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا زيد بن الحباب. ثنا كثير بن عبد الله ابن عمرو بن عوف المزني. حدثني أبي، عن جدي: أن رسول الله ﷺ قال «من أحيا سنة من سنتي فعمل بها الناس، كان له مثل أجر من عمل بها لا ينقص من أجورهم شيئا. ومن ابتدع بدعة فعمل بها، كان عليه أوزار من عمل بها لا ينقص من أوزار من عمل بها شيئا».

TERCEMESİ

209) Amr İbn-i Avf El-Müzenî (98) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim benim bir sünnetimi ihyâ ederek insanların onunla amel etmelerine vesîle olursa, o insanların kazanacağı sevablardan hiç bir şey eksiltmeden onların sevablarının bir katını almış olacaktır. Kim de bir bid'at icad ederek onunla amel edilmesine vesîle olursa, o bid'at ile amel edenlerin yüklenecekleri günahlardan hiç bir şey eksiltmeden onların günahlarının bir katını yüklenmiş olacaktır.»

---

(98) Bu zat Bedir ehlindendir. Künyesi Ebû Abdillah'tır. Râvisi oğlu Abdullah'dır. Hulâsa, sah. 292

٢١٠ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ . حَدَّثَنِي كَثِيرُ
ابْنُ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ أَحْيَا سُنَّةً
مِنْ سُنَّتِي قَدْ أُمِيتَتْ بَعْدِي ، فَإِنَّ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنَ النَّاسِ ،
لَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِ النَّاسِ شَيْئًا . وَمَنِ ابْتَدَعَ بِدْعَةً لَا يَرْضَاهَا اللهُ وَرَسُولُهُ ، فَإِنَّ عَلَيْهِ
مِثْلَ إِثْمِ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنَ النَّاسِ ، لَا يَنْقُصُ مِنْ آثَامِ النَّاسِ شَيْئًا » .

T E R C E M E S İ

210) ... Amr İbn-i Avf *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kim benden sonra ihmal edilmiş olan bir sünnetimi ihyâ ederse, o sünnetle amel eden insanların sevablarından hiç bir şey eksiltmeden onların sevablarının bir mislini şüphesiz almış olacaktır. Kim de Allah ve Resûlünün râzi olmadıkları bir bid'atı icad ederse o bid'at ile amel eden insanların günahlarından hiç bir şey eksiltmeden onların günahlarının bir mislini yüklenmiş olacaktır.»

İKİ HADÎSİN İZAHI

Lâfız bakımından bir birine çok benziyen bu hadislerin ifade ettikleri mâna ve hüküm aynidir. Senedlerine gelince: İlk hadisin senedinde Ebû Bekir bin Ebi Şeybe ve Zeyd bin El-Hubâb, diğerin senedinde bunlara karşılık Muhammed bin Yahyâ ve İsmâil bin Uveys bulunur. Senedlerdeki diğer râviler aynidir. Hadisin metninin kuvvetini belirtmek için müellif iki senedi de zikretmiştir.

Hadîslerde geçen «SÜNNET»den maksad, Sindi ve «Miftâhü'l-Hâce»'de naklen beyan edildiği gibi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in va'zetmiş olduğu hükümlerdir. Fitre, zekâtı gibi farz ibâdetler ve bayram namazı, vakit namazlarını cemâatla kılmak, namaz dışında Kur'an okumak, ilmî çalışma ve benzeri farz ol-

mayan ibâdetler Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından konulmuş hükümler olduğu için hepsi «SÜNNET»in şumulüne girer. Şu halde burdaki «SÜNNET» farz ve vâcib'in dışında kalan ibâdet demek değildir.

Hadîste geçen «Sünnetin ihyâsı» Resûlullah tarafından konulmuş olan hükümler ile amel etmek, bunları nefsinde tatbik etmek ve insanların bu hükümlerle amel etmelerini gerçekleştirmek için gerekli tahrik ve teşvikte bulunmak, demektir.

Metindeki «BİD'AT»dan maksad ise şer-i şerîfin esaslarına aykırı düşen söz, fiil ve hareketlerdir. Bid'at bu mânaya yorumlandığı takdirde: «Allah ve Resûlünün râzi olmadığı bid'at...» tâbiri bid'atın takbihi için kullanılmıştır, denilir. Çünkü İslâmiyetin esaslarına ters düşen bid'atlardan Allah ve Resûlünün râzi olduğu bir bid'at düşünülemez.

Şâyet Bid'at: İslâmî esaslara ters düşsün, düşmesin Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sonra ihdâs edilen şeydir, diye tarif edilirse o zaman «Allah ve Resûlünün râzi olmadığı...» tabiri takbih için değil, tahsis içindir. Yâni Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sonra ihdas edilen bid'atlar arasında ilmî eserlerin yazılması, okulların açılması gibi Allah ve Resûlünün râzi oldukları bir çeşit bid'atın bulunduğuna hadis işaret etmiş olur.

«BİD'AT» ile ilgili geniş izahat 45 nolu hadîsin açıklaması bahsinde verildi. Oraya mürâcaat edilebiilr.

(١٦) باب فضل من تعلّم القرآن وعلّمه

16 — KUR'AN-I ÖĞRENEN VE ÖĞRETENİN FAZİLETİNİN BEYÂNI BÂBI

٢١١ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ . ثنا شُعْبَةُ وَسُفْيَانُ ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عُثْمَانَ ابْنِ عَفَّانَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ (قَالَ شُعْبَةُ) «خَيْرُكُمْ» (وَقَالَ سُفْيَانُ) «أَفْضَلُكُمْ» مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ» .

TERCEMESİ

211) ... Osman bin Affân *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«(Şu'be'nin rivâyetine göre) Sizin en hayırlınız, (Süfyan'ın rivâyetine göre ise) sizin en faziletliniz Kur'an-ı öğrenen ve öğretendir.»

٢١٢ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَفْضَلُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ » .

TERCEMESİ

212) ... (Yine) Osman bin Affân *(Radiyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in :

«Sizin en faziletliniz Kur'an-ı öğrenen ve öğretendir» buyurduğu rivâyet edilmiştir.

٢١٣ — حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ . ثنا الْحٰرِثُ بْنُ نَبْهَانَ . ثنا عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خِيَارُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ » قَالَ : وَأَخَذَ بِيَدِي فَأَقْعَدَنِي مَقْعَدِي هٰذَا ، أُقْرِئُ .

في الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

213)... Sa'd bin Ebî Vakkas *(Radiyallahü anh)*'den, Resulûllah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu dediği rivâyet edilmiştir :

«Sizin en hayırlılarınız Kur'an-ı öğrenenler ve öğretenlerdir.» (Seneddeki bir râvi) dedi ki ve : (Bana hadisi rivâyet eden zat) elimi tuttu ve beni bu oturduğum (Kur'an öğretme) mevkiine oturttu, Kur'an okutuyorum.»

Not : Bu hadisin isnadının zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

BU ÜÇ HADİSİN İZAHI

Birinci hadisin senedindeki râvilerden Y a h y â b i n S â i d E l - K a t t a n, iki zattan rivâyette bulunmuştur: Ş u ' b e ' den

aldığı rivâyette hadîsin metni: «**Sizin en hayırlısınız...**» diye başlar. Süfyan'dan aldığı rivâyette ise metin: «**Sizin en fazîletliniz...**» şeklinde başlar. Bu husus hadîsin rivâyetinde belirtildiği için biz de parentez içi ifadelerle durumu belirttik.

Son hadiste Resûlullah'ın buyruğu bittikten sonraki sözün hangi râviye ait olduğu belirtilmemiştir. Eldeki İbn-i Mâceh «Sünen» nüshasının dip notunda Muhammed Fuad Abdülbakî: Bu sözün râvi Asım bin Behdele'ye âit olması umulur. Çünkü kendisi zamanının Kur'an okuyucularının imamı idi. Fıkranın mânası da şöyle olur: Mus'ab bin Sa'd elimi tutup beni Kur'an öğreticiliği mevkiine oturttu» demiştir.

Buhari «**Fadâilü'l-Kur'an**» kitabının 21'nci babında ilk iki metni yine Osman bin Affân (Radiyallahü anh)'den rivâyet etmiştir. Senedlerindeki râvilerine bir kısmı burdaki râvilerdir.

Hadîsler Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmenin ve öğretmenin faziletini beyan ederek bu ulvî hizmeti ifa eden kimsenin en hayırlı ve faziletli insanlardan olduğunu ifade ediyor. Çünkü böyle bir mü'min hem kendi nefsini hem de başkalarını olgunlaştırıyor. Kendisi yararlanıyor, halkı da yararlandırıyor.

Bir soru hatıra gelebilir: Hadîslerin zâhirine göre Kur'an öğrenimi ve öğretimi ile iştigal edenler en hayırlı ve en faziletli insanlardır. Bu duruma göre bunlar fıkıh ilminin öğrenim ve öğretimi ile meşgul olanlardan daha mı üstündürler?

Cevab: Hayır. Fıkıhçı bir kimse Kurrâ' olanlardan üstündür. Bu hadislerdeki muhatablar Sahâbîlerdir. Ashâb-ı kirâm ise fıkıhçı idiler. Şu halde hadisten alınan netice şudur: Fıkıh bilgisi yanında kıraatla da iştigal eden kimseler daha hayırlı ve fazîletlidirler. Buhari'nin şerhi Kastalânî bu soru ve cevabı belirttikten sonra şöyle söyler:

«Kur'an öğrenmek ve öğretmekle meşgul olan kimse, cihad eden veya cephede nöbet bekleyen veyâhut mârufu emredip münkeri meneden kimseler gibi ağır ve tehlikeli yükler altına girenlerden üstün mü? diye sorulsa buna cevaben denilecek ki: Bu hususta ölçü yararlı olmaktır. Hangisi cemiyete daha çok yararlı olursa o daha hayırlıdır. Diğer bir açıdan şunu da belirtelim ki kanaatımca hadislerden kasdedilen mâna Kur'an-ı öğrenmek ve öğretmekle meşgul olan kimsenin en hayırlı ve en faziletli insan olduğunu belirtmek

değildir. Gâye böyle bir kimsenin en hayırlı ve en faziletli insanlardan sayıldığını belirtmektir.

Hadisler K u r ' a n öğretimini teşvik eder. İ b n - i E b i D â v u d ' un rivâyetine göre S e v r i ' ye cihad ile K u r ' a n öğretiminden hangisinin daha sevab olduğu sorulduğunda, S e v r i, K u r ' a n öğretimini tercih etmiştir.»

٢١٤ — حدثنا محمد بن بشار، ومحمد بن المثنى. قالا: ثنا يحيى بن سعيد، عن
شعبة، عن قتادة، عن أنس بن مالك، عن أبي موسى الأشعري، عن النبي ﷺ قال
«مثل المؤمن الذي يقرأ القرآن كمثل الأترجة. طعمها طيب وريحها طيب. ومثل
المؤمن الذي لا يقرأ القرآن كمثل التمرة. طعمها طيب ولا ريح لها. ومثل المنافق
الذي يقرأ القرآن كمثل الريحانة. ريحها طيب وطعمها مر. ومثل المنافق الذي
لا يقرأ القرآن. كمثل الحنظلة. طعمها مر ولا ريح لها».

TERCEMESİ

214) ... Ebû Mûsa el-Eş'ârî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kur'an okumayı itiyad eden (ve onunla amel eden) mü'minin durumu turunç (meyvesi) durumu gibidir. Tadı güzel, kokusu güzeldir. Kur'an okumayı itiyad etmiyen (fakat onunla amel eden) mü'minin hali de hurmanın haline benzer. Tadı güzel, fakat kokusu yoktur. Kur'an okuyan münâfığın vaziyeti de reyhâne (fesleğen otu)nun vaziyeti gibidir. Kokusu güzel fakat tadı acıdır. Kur'an okumayan münâfığın hali de Ebû Cehil karpuzunun haline benzer, tadı acı, kokusu da yoktur.»

İZAHI

B u h a r î bu hadisi, bundan önceki hadislerle beraber «Fedâilü'l-Kur'ân» kitabının 21'inci babında zikretmiş, ayrıca «Tevhid» kitabında da rivâyet etmiştir. M ü s l i m «Namaz» bahsinde, E b û D â v u d Edeb bölümünde, T i r m i z î Emsâl bahsinde ve N e s â î de «Velîme» bahsinde rivâyet etmişlerdir. Hadis, K u r ' a n

okumaya devam eden mü'minin faziletini beyan etmektedir. Hadîsin bir özelliği de Tâbiî olan Katâde 'nin Sahâbîlerden Enes b. Mâlik'ten, O'nun da yine bir sahâbî olan Ebû Mûsa (Radiyallahü anhüm)'den rivâyet etmiş olmasıdır.

Hadîste iman, güzel tada benzetilmiştir. Çünkü iman derûnî bir hayırdır, herkes onun halavetini açıkca duymaz. Kur'an okuyuşu da güzel kokuya benzetilmiştir. Çünkü Kur'an'ı işiten herkes faydalanır, onun güzelliklerini her işitici duyar.

Parentez içindeki amel etme kaydı Buharî'nin bir rivâyetinden alınmıştır.

٢١٥ — حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابْنُ بُدَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ لِلّٰهِ أَهْلِينَ مِنَ النَّاسِ » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَنْ هُمْ ؟ قَالَ « هُمْ أَهْلُ الْقُرْآنِ ، أَهْلُ اللهِ وَخَاصَّتُهُ » .

في الزوائد إسناده صحيح .

TERCEMESİ

215) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«Şüphesiz insanlardan Allah'a yakın olanlar vardır.» Sahâbîler :
— Yâ Resûlallah! Allah'a yakın insanlar kimlerdir? diye sordular. Resûlulah :

«Onlar Kur'an ehli, Allah ehli ve Allah'ın has kullarıdır.» buyurdu.

Not : Zevâid'de hadîsin isnadının sahih olduğu bildirilmiştir.

İZAHI

Hadîsin baş kısmı Allah'a yakınlık bakımından insanların ayni derecede bulunmadıklarına ve bâzı kimselerin O'na yakın olduğuna delâlet ediyor. Tabii bu yakınlık maddî değil, mânevîdir. Bundan maksad Allah'ın rızâsına, sevgisine, lütuf ve rahmetine yakınlıktır. Sahâbîlerin sorusuna cevap olan hadîsin son kısmı da Allaha yakın olan zatların Kur'an ehli ve Allah ehli olduğu bildiriliyor. Kur'an ehlinden murad: Kur'an-ı Kerim'i hıfzedip

gece gündüz tilâvet eden ve onun hükümleri ile amel eden ihlâslı mü'minlerdir. Allah ehlinden maksad ise: Allah Teâlâ'nın velileri ve has kullarıdır.

٢١٦ – حدّثنا عمرو بن عثمان بن سعيد بن كثير بن دينار الحمصي. ثنا محمد بن حرب، عن أبي عمر، عن كثير بن زاذان، عن عاصم بن ضمرة، عن علي بن أبي طالب؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من قرأ القرآن وحفظه أدخله الله الجنة وشفعه في عشرة من أهل بيته. كلهم قد استوجب النار».

TERCEMESİ

216) ... Ali bin Ebî Tâlib *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Allah, Kur'an'ı okuyup hıfzeden kimseyi Cennet'e idhal eder ve Cehennem'e kesinlikle müstahak olan ev halkından on kişi hakkında şefâat etmesini kabul eder.»

İZAHI

Bu hadis Kur'ân-ı Kerim'i okuyup hıfzetmenin faziletini beyân ediyor. Böyle bir mü'min'in Cennetle mükâfatlandırılacağı gibi onun aile efradından Cehennem azabına kesinlikle müstahak olmuş olan on kişi için yapacağı şefaatın Allah tarafından kabul buyurulacağını müjdeliyor. Ancak şu var ki; Kur'ân'ı okuyup hıfzetmekle beraber onunla amel etmek, emir ve yasaklarına riâyet etmek şartı da hatırdan uzak tutulmamalıdır. Bu şart olmayınca, Kur'an'ı okuyup hıfzetmek ile bu ve benzeri hadisler ile va'd edilen mükâfatlara pek kavuşulamaz.

Hadisteki: «Cennet'e idhal eder» fıkrasından maksad Cehenneme girmeden Cennetlik kılmaktır. Aksi takdirde bilindiği gibi zerre miktarı imanı olan herkes netice itibarı ile Cennet'e girecektir.

Metindeki: «Cehennem'e kesinlikle müstahak olan...» fıkrasından maksad da küfürden başka günahlar dolayısı ile Cehennem'e müstahak olmak durumudur. Çünkü küfür üzerinde ölen kimseler

için şefâatın kabûlü ve Cehennem'den kurtarılmaları söz konusu değildir. Zira böylelerin ebedî olarak Cehennemde kalmaları ve onlar için şefâatın kabul edilmiyeceği nasslar ile sâbittir.

«Miftâhü'l-Hâce» müellifi diyor ki: Bu hadis M u ' t e z i l e ' - nın görüşünü reddeder. Çünkü onlara göre büyük bir günah işliyen mükellef ebedî olarak Cehennemliktir. Ona şefâat da edilemez Şefâat yalnız derecelerin yükseltilmesi içindir.»

٢١٧ – حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأَوْدِيُّ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ عَطَاءٍ مَوْلَى أَبِي أَحْمَدَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ وَاقْرَأُوهُ وَارْقُدُوا . فَإِنَّ مَثَلَ الْقُرْآنِ وَمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَامَ بِهِ ، كَمَثَلِ جِرَابٍ مَحْشُوٍّ مِسْكًا يَفُوحُ رِيحُهُ كُلَّ مَكَانٍ . وَمَثَلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَرَقَدَ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ ، كَمَثَلِ جِرَابٍ أُوكِيَ عَلَى مِسْكٍ» .

TERCEMESİ

217) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«**Kur'an'ı öğreniniz,** (devamlı) **okuyup** (onunla amel ediniz) **ve uyuyunuz** (dinleniniz). **Çünkü Kur'an'ın durumu ile onu öğrenip hakkını ödemeye çalışan mü'min'in durumu için misk dolu tuluğun durumuna benzer ki; misk'in kokusu her tarafa yayılır. Kur'an'ı öğrenip, içinde Kur'an bulunduğu halde uyuşup gaflete dalanın durumu da içinde misk bulunup ağzı sıkıca bağlanmış olan tuluk gibidir.** (Misk'in kokusundan yararlanılmıyor.)»

İZAHI

Hadîsin ilk fıkrasında K u r ' a n ' ın öğrenilmesi, okunması emrediliyor. S i n d î diyor ki; okunmasından maksad devamlı okunması ve onunla amel edilmesidir. Öyle ya! Eğer kişi ayda bir veya bir kaç ayda bir K u r ' â n - ı K e r î m ' i okusa buna K u r ' a n okuyucusu denmez. Diğer taraftan K u r ' a n okumadan maksad, onun emir ve nehiylerini imkân nisbetinde öğrenmeye çalışmak ve K u r ' a n ' ın hükümleri ile amel etmektir. K u r ' a n ' ın hüküm-

leri ile amel etmeyen, emir ve yasaklarına saygılı olmayan kişi ondan pek feyiz almış sayılır mı?

Bu fıkrada Kur'an okuyucusunun dinlenmesi ve uyuması da isteniyor. Şu halde Kur'an'ın hakkını ödeyen okuyucunun gerekli uykusunu alması ve istirahatını sağlaması mes'uliyeti mucip bir hâl değildir.

Hadîsin ikinci fıkrasında Kur'an'ı öğrenip hakkını eda eden yâni devamlı okuyarak onunla amel eden mü'min, içi misk dolu ve ağzı açık tuluğa benzetiliyor. Kur'ân-ı Kerim de tuluğun içini dolduran misk'e benzetiliyor. İçi misk dolu ve ağzı açık tuluktan güzel misk kokusu her tarafa yayıldığı gibi ruhu ve bedeni Kur'an-ı Kerim'i okumak ve onunla amel etmekle süslenmiş olan mü'minden de her tarafa nur ve feyiz yayılır.

Hadîsin son fıkrasında da Kur'an'ı öğrenip de devamlı okumayan, onunla amel etmeyin, uyuşup kalan ve gaflet içine dalan kişi, içinde misk bulunan, fakat ağzı sıkıca bağlanmış olan tuluğa benzetiliyor. Onun öğrenmiş olduğu Kur'an da tuluk içine hapsedilmiş olan ve kokusundan faydalanılmayan misk'e benzetiliyor. Bu misk'in kokusundan nasıl istifade edilmiyor ise böyle adamın Kur'an öğreniminden hattâ göğsündeki mahpus Kur'an bilgisinden istifade edilmiyor.

٢١٨ — حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ ، مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَامِرِ بْنِ وَاثِلَةَ أَبِي الطُّفَيْلِ ؛ أَنَّ نَافِعَ بْنَ عَبْدِ الْحَارِثِ لَقِيَ عُمَرَ ابْنَ الْخَطَّابِ بِعُسْفَانَ . وَكَانَ عُمَرُ اسْتَعْمَلَهُ عَلَى مَكَّةَ . فَقَالَ عُمَرُ : مَنِ اسْتَخْلَفْتَ عَلَى أَهْلِ الْوَادِي ؟ قَالَ : اسْتَخْلَفْتُ عَلَيْهِمُ ابْنَ أَبْزَى . قَالَ : وَمَنِ ابْنُ أَبْزَى ؟ قَالَ : رَجُلٌ مِنْ مَوَالِينَا . قَالَ عُمَرُ : فَاسْتَخْلَفْتَ عَلَيْهِمْ مَوْلًى ؟ قَالَ : إِنَّهُ قَارِئٌ لِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى ، عَالِمٌ بِالْفَرَائِضِ ، قَاضٍ . قَالَ عُمَرُ : أَمَا إِنَّ نَبِيَّكُمْ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ » .

TERCEMESİ

218) ... Âmir bin Vâsile Ebî't-Tufeyl *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Nâfi' bin Abdi'l-Hâris *(Radiyallahü anh)* Usfân (99) da Ömer bin el-Hattâb *(Radiyallahü anh)*'a rastladı. O sıralarda Ömer onu Mekke vâlisi tâyin etmiş idi. Ömer onu Usfan'da görünce ona :

— **Mekke halkı başında, yerine kimi vekil bıraktın? diye sordu. Nâfi' :**

— **Onların başında İbn-i Ebzâ'yı kendime vekil bıraktım, diye cevap verdi. Bu kere Ömer :**

— **İbn-i Ebzâ kimdir? diye sordu. Nâfi' :**

— **İbn-i Ebzâ bizim mevâli'mizdendir, dedi. Ömer :**

— **Sen Mekke halkının başında mevâlii'den birisini mi bıraktın? diye sordu. Nâfi' :**

— **O adam gerçekten Allah Teâlâ'nın kitabını devamlı okur (onunla amel eder), dînî farizaları bilir ve (hak ile) hükmeder, diye cevap verdi. Ömer :**

— **Biliniz ki sizin Peygamberiniz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şüphesiz şöyle buyurdu :**

«Allah Teâlâ bu kitab (Kur'an')la bâzı kavimleri yükseltir diğer bâzı kavimleri de alçaltır.»

İZAHI

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadiste Kur'an'ı okuyup onunla amel eden kavimlerin Allah'ın inayetine mazhar kılınacaklarını ve yükseltileceklerini, Kur'an'a sırt çevirerek onun hükümleri ile amel etmiyen kavimlerin Allah tarafından hakir ve alçak kılınacaklarını bildiriyor. Arabistan yarım adasının en önemli merkezlerinden birisi olan Mekke ve dolaylarında yüzlerce köklü âile ve Kureyş'in eşrafı varken, âilesi, mensup olduğu kabile ve memleketi çevresinde pek bilinmeyen hattâ ismi dahi Halife Hz. Ömer (Radiyallahü anh) tarafından bilinmeyen bir şahıs Mekke vâlisine vekâlet ediyor. Onun Kur'an ile amel ettiği, hak ile hüküm verdiği ve dinî vecîbelere vâkıf olduğu Halife Hz. Ömer'e anlatılınca bu göreve liyakatli olduğu tasdik edilmek üzere Resûlullah'ın buyurduğu hadis-i şerif Halife tarafından rivâyet ediliyor.

Evet Kur'an'a iman ederek, şanını yücelten ve onunla

(99) Usfân : Mekke - Medine arasında ve Meke'ye 2 konak mesafede bir yerin adıdır.

amel eden insanların Allah indindeki mertebeleri yükseltilir. Aksine hareket edenler ise; Allah tarafından tahkir edilerek alçaltılırlar.

Müslim'de bu hadîsi «Fedailü'l-Kur'an» kitabının 15'inci bâbında iki ayrı sened ile rivâyet etmiştir. Senedlerdeki râvilerin bir kısmı burdaki râvilerdir.

Hadîste Nâfi bin Abdi'l-Hâris: «İbn-i Ebzâ bizim mevâlîmizden bir adamdır», demiştir.

Mevâlî; mevlâ'nın çoğuludur. Mevlâ Rab, sahib, dost, arkadaş, ortak, komşu, köle sahibi, köle, azadlı köle, tâbi, andlaşmalı ve başka mânalara da gelir. Burada hangi mânada kullanıldığına dâir bir açıklamaya rastlamadım. Hz. Ömer ile Hz. Nâfi' arasında cereyan eden konuşma ve Hz. Ömer'in Resûlullah'tan mezkûr hadisi rivâyet etmesi İbn-i Ebzâ'ın Nâfi'in âzadlı kölesi veya tabii yâhut da andlaşmalısı olduğu ve mevlâ'nın bu mânalardan birisinde kullanıldığı ihtimaline kuvvet kazandırıyor.

Adı Abdurrahman olan İbn-i Ebzâ, Huzâ' kabilesine mensuptur. 12 hadisi vardır. Ebû Bekir, Ubey bin Kâ'b ve Ammâr'dan rivâyette bulunmuştur. Onun râvileri ise oğlu Saîd ve Şa'bî'dir. Buharî, onun sahâbî olduğunu söylemiştir. Müslim'in şârihi Nevevî de aynı şeyi söylemiştir.

İbn-i Ebî Dâvud ise onun tâbiî olduğunu söylemiştir. Allah cümlesinden ve bizden de râzi olsun. (100)

Nafi' bin Abdi'l-Hâris de Huzâ' kabîlesine mensuptur. Sahâbîdir. Müslim onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Râvileri: Ebû Tufayl ve Ebû Seleme'dir. (101)

٢١٩ – حدثنا العباس بن عبد الله الواسطى . ثنا عبد الله بن غالب العبادانى ، عن عبد الله بن زياد البحرانى ، عن على بن زيد ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبى ذر ؛ قال : قال لى رسول الله ﷺ « يا أبا ذر ! لأن تغدو فتعلم آية من كتاب الله ، خير لك من أن تصلى مائة ركعة . ولأن تغدو فتعلم بابا من العلم ، عمل به أو لم يعمل ،

(100) Hulâsa, sah. 223
(101) Hulâsa, sah. 399

خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ » .

قال المنذري : إسناده حسن . لكن في الزوائد أنه ضعف عبدالله بن زياد ، وعلي بن زيد بن جدعان ،
قال : وله شاهدان أخرجهما الترمذي .

TERCEMESİ

219) ... Ebû Zer(-i Gıfarî) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle söylemiştir :

«Ey Ebâ Zer! Sabahleyin evinden çıkıp Kur'an'dan bir âyet öğrenmen senin için yüz rek'at nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır. Yine sabahleyin evinden çıkıp mükellefin ameli ile ilgili olan veya olmayan ilimden bir babı öğrenmen (senin için) bin rek'at nafile namazdan daha hayırlıdır.»

Not : El-Münziri hadisin isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Zevâid yazarı, seneddeki râvilerden Abdullah bin Ziyâd ile Ali bin Zeyd'in zayıf oldukları söylendiğine beyan ettikten sonra Tirmizî'nin tahriç ettiği iki şahid ile hadisin takviye edildiğini belirtmiştir.

İZAHI

Hadîs Kur'an'dan bir âyet öğrenmenin yüz rek'at nâfile namazdan daha çok sevab olduğunu, kezâ yararlı olan ilimden bir babın öğrenilmesinden hâsıl olan sevabın bin rek'at nafile namazın sevabından daha fazla olduğunu bildiriyor. Öğrenilmesine çalışılacak ilmin mükellefin fiillerine âit olması yâni fıkıh ilmi olması şart değildir. İster amel'e ister akâid'e âit olsun farketmez. Sindî, hadîste geçen ilmi bu şekilde amelî ve itikadî diye izah etmiştir. Benim şahsî kanaatıma göre hadîste ilim kayıtsız olarak kullanıldığına göre; bunu fıkıh ve akâid ilimlerine tahsis etmeye bir mecburiyet yoktur. İslâm kurallarının ölçülerine göre yararlı sayılan tüm ilimlere hadisin teşmili mümkündür. Allah daha iyi bilir.

(١٧) باب فضل العلماء والحث على طلب العلم

17 — ÂLİMLERİN FAZÎLETİ VE İLİM TALEBİNE TEŞVİK BÂBI

٢٢٠ — حدثنا بكر بن خلف ، أبو بشر . ثنا عبد الأعلى ، عن معمر ، عن الزهري ،

عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ » .

TERCEMESİ

220 ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Allah (Teâlâ) kim hakkında (büyük veya her çeşit) **hayır dilerse ona İslâm dini hususunda fıkıh bilgisini verir.»**

Not : Bunun notunu almaya gerek görmedim. İzah kısmında buna değinilecektir.

٢٢١ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ ، مَرْوَانُ بْنُ جَنَاحٍ ، عَنْ يُونُسَ ابْنِ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ ؛ أَنَّهُ حَدَّثَهُ ، قَالَ : سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ « الْخَيْرُ عَادَةٌ ، وَالشَّرُّ لَجَاجَةٌ . وَمَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ » .

فى الزوائد : رواه ابن حبان فى صحيحه من طريق هشام بن عمار ، بإسناده ومتنه .

TERCEMESİ

221) ... Muâviye bin Ebî Süfyân *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Hayırlı şey bir alışkanlıktır. Şerli iş de bir düşmanlıktır. Allah (Teâlâ) kim hakkında (büyük bir) **hayır dilerse ona İslâm dini husûsunda fıkıh bilgisini verir.»**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : İbn-i Hibbân bu hadisi aynı metin ve senedle Hişam bin Ammâr'dan kendi sahihinde rivâyet etmiştir.

İKİ HADÎSİN İZAHI

Hadîslerde geçen «FIKIH» kelimesi Arap dilinde anlamak, bilmek demektir. Din lisanında ise şerîat ilmine tahsis edilmiştir. Şer-i şerife «FIKIH» adının verilmesinin sebebi ise şer'î hükümlerin bir takım kaideler, deliller, kıyaslar, derin ictihadlar ile ve büyük bir anlayış kabiliyeti ile meydana çıkarılmasıdır.

Kastalânî: «Hadîste, fıkıh kelimesinin lügat mânası ile yorumlanması daha uygundur. Çünkü dinî ilimlerin hepsine şâmil olmuş olur. Aksi takdirde yalnız şerîat ilmine münhasır kalır», der.

Sindî diyor ki: Din husûsundaki fıkıh bilgisi, kalbe Allah korkusunu veren ve o korkunun etkisini kişinin dış organlarında gösteren öyle bir ilimdir ki; artık sahibi, kendi çevresini uyarmağa girişir. Tevbe sûresinin meâli aşağıya alınan 122'nci âyeti buna işâret buyurur:

«Bununla beraber mü'minlerin hepsinin toplanıp birden savaşa gitmeleri doğru değildir. Her kabileden büyük bir kısım savaşa çıkmalı, onlardan bir kısmı da, din husûsunda fıkıh bilgisini öğrenmek ve kabileleri savaştan geri döndüğü zaman, onları Allah'ın azâbı ile korkutmak için geri kalmalıdır. Olur ki; Allah'ın azâbından sakınırlar.»

Dârimî'nin İmran'dan rivâyet ettiğine göre kendisi Hasan hazretlerine bir mes'ele ile ilgili olarak:

Yâ Ebâ Saîd! Fıkıhçılar böyle söylemiyorlar? deyince, Hasan:

— Vah vah! Sen şu ana kadar tek bir fıkıhçı gördün mü? Fıkıhçı, ancak dünyayı bırakan, âhirete gönül veren, dinî hususlarda basîret sahibi olan ve Rabbine ibâdet etmeye devam eden kimsedir, dedi »

Hadîslerde geçen Hayır ile büyük hayır veyâ hayırların hepsi kasdedilirse fıkıh bilgisi olan kimsenin büyük hayra veya hayırların hepsine mazhar olduğu, fıkıh bilgisi olmıyan kimsenin bu büyük hayırdan mahrum kaldığı veya hayırların hepsini alamadığı ifade edilmiş olur.

İkinci hadîsin «Hayırlı şey bir alışkanlıktır...» fıkrası ile kasdedilen mânayı Sindî şöyle açıklar:

«Yani sağlam bir iman ve muhkem bir takva üzerinde duran mü'minin göğüsü hayırlı şeylere açılır, içtenlikle ve seve seve hayırlı hizmetlere koşar, artık bu çalışma onun için bir âdet ve alış-

kanlık hâline gelir. Fakat gönlü şerre ve kötülüklere açık değildir, böyle şeyleri yapmak istemez. Ancak şeytan ve kötülüğü şiddetle emredici olan nefsin amansız düşmanlığı neticesinde onun kalbine şer girebilir.»

Buharî yukardaki fıkra hariç, hadîsi, «İLİM» kitabının 11'inci ve «İ'tisâm» kitabının 10'uncu babında Hz. Muâviye'den rivâyet etmiştir. Buharî'deki rivâyete göre Hz. Muâviye bu hadîsi bir hutbe esnasında rivâyet etmiştir. Oradaki metin uzundur.

Müslim de «Zekât» kitâbının 33'üncü babında rivâyet etmiştir. Zevâid müellifi de, Tirmizî'nin, birinci hadîsi İbn-i Abbâs'tan rivâyet ettiğini ve İbn-i Hibban'ın da ikinci hadîsi Hişâm bin Ammar yolu ile rivâyette bulunduğunu ifade etmiştir.

Sindî ise şöyle söylemiştir:

Nesâî, ilk hadîsi Şuayb, Zührî, Ebû Seleme ve Ebû Hüreyre senedi ile rivâyet etmiştir. En sıhhatlısı Buharî ve Müslim'de olduğu gibi Zührî'nin Humayd bin Abdirrahman bin Avf vâsıtası ile Muâviye'den yaptığı rivâyettir. İbn-i Maceh'in Ebû Hüreyre'den olan rivâyeti zâhiren sahihtir. Fakat Zührî'nin rivâyeti üzerinde ihtilâf edilmiştir.

٢٢٢ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا رَوْحُ بْنُ جَنَاحٍ، أَبُو سَعْدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ » .

TERCEMESİ

222) ... İbn-i Abbas *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Şeytan'a bir fıkıhçı(yı aldatmak) bin âbid(i aldatmak)tan daha zordur.»

İZAHI

Şeytan, fıkıh bilgisi olmıyan kimseleri sapıtırken pek zorluk çekmiyebilir. O kimseler âbid de olsalar durum pek değişmez. Çünkü

âbid adamın bütün gayreti nefsini şeytanın hilelerinden kurtarmak ve korumaktır. Fıkıh bilgisi olmadığı için bazen bilmiyerek şeytanın kurduğu tuzağa düşer ve şeytan uzun boylu bir zorluk ile karşılaşmadan onu sapıtır. Fakat fıkıhçı adam, şeytanın oyunlarına kolay kolay gelmez ve onun kurduğu tuzağa düşmez. Şeytan bâtıl şeyleri ne kadar süslü ve parlak olarak ona göstermeye gayret ederse etsin, fıkıhçı onun bâtıl olduğunu bilir, görüşüne aldanmaz. Bu sebeple şeytan bir fıkıhçıyı hak yoldan saptırmak için çok zorluk çeker. Fıkıhçı şahsen istikâmetini koruduğu gibi icabında onun irşadı sayesinde nice mü'minler de şeytanın hilelerinden kendilerini kurtarır ve aldatmasından sakınırlar.

Hadîs, ilmin fazîletini açıkca beyân etmektedir.

٢٢٣ – حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا عبد الله بن داود ، عن عاصم بن رجاء ابن حيوة ، عن داود بن جميل ، عن كثير بن قيس ؛ قال : كنت جالسا عند أبي الدرداء في مسجد دمشق . فأتاه رجل ، فقال : يا أبا الدرداء ! أتيتك من المدينة ، مدينة رسول الله ﷺ لحديث بلغني أنك تحدث به عن النبي ﷺ . قال : فما جاء بك تجارة ؟ قال : لا . قال : ولا جاء بك غيره ؟ قال : لا . قال : فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول « من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله له طريقا إلى الجنة . وإن الملائكة لتضع أجنحتها رضا لطالب العلم . وإن طالب العلم يستغفر له من في السماء والأرض . حتى الحيتان في الماء . وإن فضل العالم على العابد كفضل القمر على سائر الكواكب . إن العلماء ورثة الأنبياء . إن الأنبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما . إنما ورثوا العلم . فمن أخذه ، أخذ بحظ وافر » .

TERCEMESİ

223) ... Kesîr bin Kays (102) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Ben Dımışk (Şam)'ın câmiinde Ebü'd-Derdâ *(Radiyallahü anh)*'ın yanında oturuyordum. Bu esnada bir adam onun yanına gelerek :

Ey Ebe'd-Derdâ! Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den rivâyet

(102) Bu zat Ebü'd-Derdâ'nın râvîsidir. Onun râvîsi de Dâvûd bin Cemil'dir. İbn-i Hibbân onu sika saymıştır. Hulasa, sah. 320

ettiğini haber aldığım bir hadisi (senden dinlemek) için ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şehri olan Medine(-i Münevvere)den sana geldim, dedi. Ebü'd-Derdâ ona :

Senin (Şam'a) gelişin ticaret için değil mi? diye sordu. Adam :

Hayır! diye cevap verdi. Ebü'd-Derdâ ona :

Senin gelişin bu hadisten başka hiç bir iş için de değil mi? diye sordu. Adam :

Hayır! (Hadisi dinlemekten başka bir iş için değil) dedi. Ebü'd-Derdâ :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şüphesiz şöyle buyururken işittim :

«Kim bir yola ilim aramak üzere giderse Allah onun için Cennete giden bir yolu kolaylaştırır ve şüphesiz melekler ilim öğrencisinin rızasını istedikleri (veya) ondan râzi oldukları için kanadlarını indirirler. Yine şüphesiz göktekiler ve yerdekiler, hattâ sudaki balıklar bile ilim tâlibi için istiğfâr ederler. Kezâ gerçekte âlim adamın âbid kişiden üstünlüğü gök ayının diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Muhakkak, âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır. Şüphesiz peygamberler ne altın ne de gümüşü miras bırakırlar. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar. Bu itibarla kim, peygamberlerin mirası olan ilmi elde ederse tam bir hisse almış olur.»

İZAHI

Sindî diyor ki: Medine-i Münvvere'den Şam'a gelen adamın Ebü'd-Derdâ (Radiyallahü anh)'den dinlemek istediği hadisin bu hadis olması muhtemeldir. Şayet onun istediği hadis bu değil ise, adamın bir hadis için bu kadar uzun yolculuk zahmetine katlanması dolayısı ile Ebü'd-Derdâ (Radiyallahü anh) bu hadis ile onu müjdelemiş ve bu nevi çalışmayı sürdürmeye teşvik etmiş oluyor.

Hadiste geçen «Allah onun için Cennet'e giden bir yolu kolaylaştırır», fıkrasından maksad, ya onun dünyada hayırlı işlere muvaffak kılınmasıdır, yahut da âhirette bir zorluk çekmeden ve kolayca Cennet'e ithâl edilmesidir.

Hadisteki «... **Melekler kanadlarını indirirler.**» fıkrası da müteaddit şekillerde yorumlanmıştır. S i n d i ve Miftahü'l-Hâce'de bu yorumlar şöyle beyan edilmiştir:

1. Melekler kanadlarını ilim tâliblerinin yoluna indirip yere gererler ki, kanadları tâlibler için âdeta yolluk olsun.

2. Melekler ilim tâliblerinin ilmî çalışmalarını izlemek için kanadlarını indirirler ve uçmazlar.

3. Melekler, ilim öğrencilerini yüceltmek ve ilme karşı sevgilerini açıklamak için saygı ve tevâzu ifâdesi olarak kanadlarını indirirler.

4. Melekler ilim öğrencilerini gölgelemek için kanadlarını indirirler.

Metinde: Göktekiler ile yerdekilerin ilim tâlibleri için istiğfâr ettikleri bildiriliyor. İlmî çalışmanın faydası umûmî olup beşeriyetin hayır ve mutluluğunu hedef aldığı için Cenâb-ı Allah'ın verdiği bir ilham ile gökteki ve yerdekiler, ilmî çalışmalarına bir karşılık, büyük memnuniyet ve teşekkürün ifâdesi olarak, tâlibler için istiğfar ederler, bir hata işledikleri takdirde o hatadan dolayı tazib edilmemeleri için Allah'a duâ ederler. İstiğfar: Günahın örtülmesini talep etmektir.

«**Âlim'in âbid'e üstünlüğü gök ayının yıldızlara olan üstünlüğü gibidir.**» fıkrasına gelince, âlim'den maksad, zarûrî amelleri yapmakla beraber, zamanının çoğunu ilimle geçiren kimsedir. Âbid'den makdar ise bilinmesi zarûrî olan şeyleri bilmekle beraber, vaktinin çoğunu ibâdetle dolduran kimsedir. Bunların dışında kalan kimselerin üstünlüğü pek söz konusu edilmez. Âlim, bilgisi ile çevresini aydınlattığı ve topluma ışık tuttuğu için dünyamızı aydınlatan aya benzetilmiştir. Âbid'in yaptığı ibâdet daha çok kendi şahsına yönelik olup, ibâdeti ile çevresini ve toplumu aydınlatmadığı için ışığı ile dünyamızı pek aydınlatmayan yıldıza benzetilmiştir. S i n d î diyor ki âlimin aya benzetilmesinde şu incelik-de vardır:

Ay'ın kendisinde ışık bulunmadığı ve ışığını güneşten aldığı gibi âlimde görülen olgunluk nuru da saâdet güneşi olan Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den alınmadır. Çünkü dinî ilimlerin tek kaynağı O'dur. Her ilim sâhibinin edindiği bilgi O'na dayanır.

٢٢٤ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا حَفْصُ بْنُ سُلَيْمَانَ . ثنا كَثِيرُ بْنُ شِنْظِيرٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ . وَوَاضِعُ الْعِلْمِ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ كَمُقَلِّدِ الْخَنَازِيرِ الْجَوْهَرَ وَاللُّؤْلُؤَ وَالذَّهَبَ ».

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف حفص بن سليمان . وقال السيوطي : سئل الشيخ محيي الدين النووي رحمه الله تعالى عن هذا الحديث ، فقال : إنه ضعيف ، أي سندا . وإن كان صحيحا ، أي معنى . وقال تلميذه جمال الدين المزّي : هذا الحديث روي من طرق تبلغ رتبة الحسن . وهو كما قال . فإني رأيت له خمسين طريقا وقد جمعتها في جزء . اهـ كلام الإمام السيوطي .

TERCEMESİ

224) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den, rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İlim aramak her müslüman üzerine farzdır. Ehil olmayan insanların yanına ilim bırakan kimse, domuzların boynuna çevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer.»

Not: Zevâid yazarı, hadisin senedindeki râvilerden Hafs bin Süleyman'ın zayıflığı nedeni ile isnadın zayıf olduğunu bildirmiştir. İmam Suyûtî: «Müslim'in Şârihi Muhyiddin en-Nevevi'ye bu hadisin durumu sorulmuş, İmam Nevevî: Bu hadis sened bakımından zayıf ve mâna bakımından sahihtir» diye cevap vermiştir. Nevevî'nin tilmizi Cemâlü'd-Din el-Mizzî de: Bu hadis Hasen mertebesine ulaşacak kadar yollarla rivâyet edilmiş, demiştir. Hakikaten dediği gibidir. Çünkü ben bu hadise ait 50 rivayet gördüm ve bu rivayetleri bir fasikülde topladım, demiştir.

İZAHI

Hadiste aranmasının farz olduğu bildirilen ilim ve hangi bilgilerin kasdedildiği yolunda mütaaddit yorumlar yapılmıştır. Çünkü bu kelime ile bütün ilimlerin kasdedilmediği malûmdur. Zira kişinin her ilim dalına çalışması mümkün değildir. Farz olan bir şeyi yapmamak ise azabı mucip bir haramdır. Dolayısıyla bu takdirde bütün mü'minler farz olan bir ibâdeti terk etmekle haram işlemiş sayılırlar ve hepsinin azaba müstahak olması neticesi çıkmış oluyor. Allah Teâlâ kullarına takatları dışında bir yükümlük ve teklif vermediğine göre bu mânada ilim arama mükellefiyetini vermediği anlaşılıyor. Bu sebeple İslâm âlimleri buradaki ilim ile ne kasdedildi-

ği hususunda çşitli yorumlarda bulunmuşlardır. S i n d î bu yorumları şöyle naklediyor:

A b d u l l a h İ b ü n ü ' l - M ü b â r e k ' ten bu hadîsin açıklamasını istemişler. Kendisi: Hadîsin mânası halkın sandığı gibi değildir. Maksad şudur: Kişinin dini bir mes'ele hakkında müşkilâtı olduğu zaman bunu hâl etmek için soruşturması ve öğrenmesi farzdır, demiştir.

B e y z a v î de: Buradaki ilimden murad, kâinatın yaratıcısını tanımak, O'nun birliğini ve Resûlullah'ın peygamberliğini bilmek ve namazın nasıl ve ne gibi hükümler çerçevesinde kılınacağına dâir bilgilerdir, demiştir.

S e v r i ise: Bu ilimden maksad; Bilmemesi halinde kulun mazur sayılmadığı bilgilerdir' demiştir.

B e y h a k î de: Erginlik çağına varıp akıllı olan kişinin normal olarak bilmesi beklenen ve bilmemesi düşünülemeyen genel dinî bilgiler burada kasdedilmiş olabilir. Yahut da faydalı olan ve ihtiyaç duyulan ilimlerin hepsi kasdedilmiş olabilir. Her ilim dalında müslümanların ihtiyacını karşılıyabilecek bir kadro temini ve farz-ı kifâyenin ifâsının sağlanması, sorumluluğu bu hadiste bütün müslümanlara veriliyor. Herkes bu mes'ûliyet altındadır. Ancak işâret edilen kadro ve hizmetlerin ifâsı sağlanınca diğerlerinden farziyet ve sorumluluk kalkmış olur, demiştir.

Bâzı âlimler; helâl rızık talebi herkese farz olduğu için helâl ve haramı öğrenmek burada farz kılınmış, diye yorumlarken, bâzıları da: İslâmın şartları ile ilgili bilgiler, şeklinde yorum yapmıştır. Bir kısmı da burada akâid ilminin murad olduğunu söylemiştir.

İlim ile bâtın ilmi kasdedilmiş, diyenler de vardır. Çünkü bâtın ilmi ile kulun imanı kuvvetlenir. Bu ilim, sâlihler, veliler ve Allah'a yakın kullarla iş birliği yapmak, onların sohbetlerinde bulunmak ve sıkı temas yapmakla kazanılır.

Hadisteki: «Her müslümana...» tâbirinden maksad, çocuk ve deli olmıyan mükelleflerdir. Mükellef, erkek olabildiği gibi kadın da olabilir. S e h â v î demiştir ki: Bâzı musannifler hadîsin sonuna «Müslime = müslüman kadın» kelimesini eklemişler, bu ilâve mâna yönünden sahih ise de hadisin hiç bir rivâyetinde bu ek yoktur.

Hadîsin: «Ehil olmıyan insanların...» fıkrası hakkında T ı y b î

şöyle demiştir: Bu fıkra her müslümanın kendisine göre bir kabiliyeti bulunduğunu ve ilmin gerektirdiği özel kabiliyette olan ehil mü'minlerin bulunduğunu bildiriyor. Bu kabiliyeti taşımıyan insanlara ilim aktarmaya çalışmak en âdi hayvanı en kıymetli mücevheratla süslemeye kalkışmaya benzetilmiş ve böyle davranışlardan nefret ettirilmiştir. Bir taraftan ilim talebi farz kılınırken diğer taraftan ehliyet ve kabiliyeti olmıyana ilim vermenin abesle iştigal olduğu belirtildiğine göre hadis şu yola rehberlik ediyor:

Müslümanlar lüzumlu olan genel dinî bilgiyi kazandıktan sonra herkes seviyesine uygun ve kabiliyeti ile mütenasip sahaya yönelmelidir. Eğitimci ve öğretimci olan âlimler de öğrencilerini kabiliyetlerine göre branşlara ve işlere ayırmalıdır.

٢٢٥ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ؛ قَالَا : ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ،
عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ نَفَّسَ
عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا ، نَفَّسَ اللّٰهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ .
وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ ، يَسَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . وَاللّٰهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ . وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا
يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا ، سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ . وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰهِ
يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ
وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ . وَمَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ » .

TERCEMESİ

225) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim bir müslümandan dünya kederlerinden bir keder giderirse Allah ondan âhiret günü kederlerinden bir keder giderecektir. Kim de bir müslümanı örterse Allah onu dünya ve âhirette örtecektir. Ve kim bir fakir borçluya kolaylık gösterirse, Allah ona dünyada ve âhirette kolaylık gösterecektir. Kul, (din) kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah da onun yardımcısıdır. Kim bir yola giderek

onda ilim ararsa, bu çalışması sebebi ile Allah ona Cennet'e giden bir yolu kolaylaştıracaktır. Allah'ın evlerinden birisinde toplanıp Kur'an okuyarak onu birbirlerine öğreten her cemaatı melekler ziyaret eder, onların etrafında dönerler, o toplumun üzerine iç huzuru ve rahatı iner, ilâhî rahmet onları kaplar, katında bulunan meekler yanında Allah onları (övgü) ile) anar. Ameli yüzünden geri kalan bir kimse nesebi(nin şerefi) ile sür'at alamaz.»

İ Z A H I

Hadîsin: «Kim bir müslümanı örterse...» fıkrasındaki örtmek ile muhtaç bir kimseyi giydirmek mânası kasdedilmiş olabilir. Kişinin kusur ve günah işlediğini görüp bunu gizlemek ve aybını örtmek şeklinde yorum yapılmıştır. Miftâhü'l-Hâce'de beyân edildiğine göre; kimseye zararı dokunmayan ve kötü bir örnek durum arzetmeyen kişinin bir aybını gizlemek ve anlatmamak menduptur. Fakat bozgunculuk ve başkalarına eziyet etmekle tanınan veyâ kötü bir örnek olan veyâhut da işlediği hatâyı tekrarlamak durumunda olan kişinin aybını örtmek şöyle dursun, ona karşı çıkmak, hâlini yetkili makamlara intikal ettirmek ve kötülüğü bertaraf etmek için mücadele etmek vâcibtir. Keza hadis râvîlerinin, şâhidlerin ve devlet malına bakan memurların bilinen kusurlarını ve eksikliklerini açıklamak da vâcibtir.

Hadîsin: «Kim fakir borçluya kolaylık gösterirse...» fıkrasındaki kolaylıktan maksad, borcunu kısmen veya tamamen bağışlamak veyahut vâdesini uzatmak gibi ödeme kolaylığını göstermektir.

Hadiste öngörülen yardımcılık işi maddî veya mânevî bir yarar sağlamak şeklinde olabildiği gibi, bu alanlardaki her hangi bir zararın def'i yönünde de olabilir.

Hadîsteki: «Allah'ın evlerinden birisinde...» fıkrayı açıklayan T ı y b î: Allah'ın evlerinden maksad, müslümanlar tarafından Allah'a yaklaşmak niyeti ile hazırlanan câmiler, mescidler, medreseler, tekkeler ve benzerî yerlerdir, demiştir.

Hadiste bahis konusu edilen K u r ' â n - ı K e r i m î tedris etmek; K u r ' a n ile ilgili her çeşit öğrenim, öğretim, tefsir ve K u r ' a n ' ın mâna ve incelikleri ile alâkalı bilgi alış verişlerin hepsine şâmildir, diye yorumlanmıştır.

Hadîsin son fıkrası olan «Ameli yüzünden geri kalan...» cümleleri iki şekilde yorumlanmıştır:

1. Sâlih amel işlemek hususundaki ihmal ve kusurları yüzünden Allah'a karşı kulluk görevi bakımından geri kalan kişinin şerefli bir aileye mensup olması âhirette ona hiç bir yarar sağlamıyacaktır.

2. Kişi, ailesinin şerefi ve aşiretinin genişliği ile Allah'a yaklaşamaz. O'na yaklaşmak ancak sâlih amel ile mümkündür. Bu yolda Allah'a yaklaşmıyan kul, nesebinin şerefi ile O'na yaklaşamaz.

٢٢٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ ؛ قَالَ : أَتَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ الْمُرَادِيَّ ، فَقَالَ : مَا جَاءَ بِكَ ؟ قُلْتُ : أُنْبِطُ الْعِلْمَ . قَالَ : فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « مَا مِنْ خَارِجٍ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا ، رِضًا بِمَا يَصْنَعُ » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات . إلا أن عاصم بن أبي النجود اختلط بآخرة .

TERCEMESİ

226) ... Zirr bin Hubeyş *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Ben Safvân bin Assâl el-Mürâdi'nin yanına uğradım. Kendisi bana :

Ne maksatla geldin? diye (geliş sebebini sordu.) Ben :

İlmi yayarım (veya tahsil ederim, dedim. Safvân bunun üzerine:

Şüphesiz ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şunu buyururken işittim :

«İlim talebi uğrunda evinden çıkan herkesin (mü'minin) bu davranışından melekler rıza ve hoşnutluklarını açıklamak üzere kanadlarını onun için indirirler.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun râvileri sıka zatlardır. Ancak râvi Ebi'n Necûd'un hâfızası son zamanlarında karışmıştı.

İZAHI

Hadîsin metninde bulunan أُنْبِطُ الْعِلْمَ cümlesi iki şekilde açıklanmıştır. S i n d î bu cümleyi «Ben ilim taleb ederim, âlimlerin

kalblerinden çıkartıp kendi kalbime yerleştiririm» diye açıklamıştır. Bu arada İ m a m S u y u t i'nin «Nihâye» müellifine uyarak cümleyi şöyle açıkladığını beyân etmiştir: «Ben ilmi açıklıyarak halk arasında yayarım.» S i n d i daha sonra: Bu ikinci yorumun zâhirine göre Z i r r halka ilim öğretmek için evinden çıkmış oluyor. Halbuki bu mâna Resûlullah'a âit olan hadisin son kısmına pek uygun olmuyor. Çünkü hadis ilim öğretmek değil de öğrenmek için evinden çıkan kimsenin faziletini beyân buyuruyor.

«Meleklerin kanadlarını indirmeleri» tâbirinin yorumu hakkında 223 nolu hadisin izahı bahsinde gerekli açıklamayı yaptım.

Zevâid'de, hadisin isnadındaki râvilerin sıka oldukları, ancak Â s ı m b i n E b i'n-N e c û d'un hâfızasının son zamanlarında zayıfladığı bildiriliyor. S i n d i bu mâlumatı verdikten sonra hadisin E b ü'd-D e r d â tarafından da rivâyet edildiğini hatırlatıyor. (223 nolu hadis)

٢٢٧ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ صَخْرٍ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ جَاءَ مَسْجِدِي هٰذَا، لَمْ يَأْتِهِ إِلَّا لِخَيْرٍ يَتَعَلَّمُهُ أَوْ يُعَلِّمُهُ، فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللهِ. وَمَنْ جَاءَ لِغَيْرِ ذٰلِكَ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الرَّجُلِ يَنْظُرُ إِلَى مَتَاعِ غَيْرِهِ».

في الزوائد: إسناده صحيح على شرط مسلم.

TERCEMESİ

227) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den: Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyururken işittim:

«Hayırlı bir şeyi öğrenmek veya öğretmekten başka hiç bir mak-

---

Safvân b. Assâl (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Râvi Safvân bin Assâl el-Müradi el-Cemeli Resûlullah (S.A.V.) ile beraber 12 savaşa katılmıştır. 20 hadisi vardır. Abdullah İbn-i Mes'ûd gibi yüce âlim ve Zirr bin Hubeyş kendisinden hadis rivayetinde bulunmuşlardır. (Hulâsa, 174) Allah onlardan ve bizden râzi olsun.

sadı olmıyarak benim mescidime gelen kimse, Allah yolunda savaşan mücâhid'in mertebesindedir. Bundan başka bir niyetle (mescidime) gelen kimse de başkasına âit eşyaya bakan adam durumundadır.»

Not : Bunun senedinin, Müslim'in şartı üzerine sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Hadiste bahis konusu edilen mescid, Medine-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevi'dir. Sindî: Hadîste bu mescidin tahsisinin sebebi ya belirtilen faziletin buraya mahsus olmasıdır, yâhut da hadîsin buyurulduğu esnadaki konuşma bu mescide âit olduğu için böyle buyurulmuş olup diğer mescidlerin hükmü de böyledir, diyor.

Yine Sindi diyor ki: Hadîsin konusu namaz için gelenlerin dışında kalanlara âittir. Çünkü mescidlerin kuruluşunun asıl gayesi namazdır. İlim öğrenimi ve öğretimi ile meşgul olmanın cihada benzetilmesi sebebi ise ilmî çalışmada, dinin ihyası, şeytanın yenilgiye uğratılması, nefsin sıkıntıya düşürülmesi ve şehvâni arzuların kırılması gayreti mevcuttur. Bu nedenledir ki; Tevbe sûresinin 122'nci âyetinde belirtildiği gibi bir cemâatın ilmî çalışmayı sürdürmek için savaştan geri kalmaları İslâmî bir emir mahiyetini arzeder

Namazın dışında kalan maksadlar arasında ilmî çalışma için mescidlere ve benzerî yerlere gidenlerin sevabı belirtildikten sonra hadisin son fıkrasında başka maksadlarla bu kutsal yerlere gidenler, başka şahıslara âit eşyaya bakıp duran kişiye benzetiliyor. Yani çarşıya gidip her hangi bir alış - veriş yapmayıp sırf mağazalarda ve pazarda bulunan ticâret eşyâsına bakmakla yetinen kimse nasıl bir kazanç sağlamıyorsa, câmilere başka maksadlarla giden kişi de bir fayda elde edemez. Hadis gerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mescidi ve gerekse sâir mescidlerin ilim alışveriş yerleri olduğunu, din eğitim ve öğretimi yönünden de mâbedlerden istifâde edilmesinin uygunluğunu belirtiyor.

Zevâid, hadisin, Müslim'in şartı üzerine sahih olduğunu bildirmiştir.

٢٢٨ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ . ثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي عَاتِكَةَ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ ، عَنِ الْقَاسِمِ ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ . وَقَبْضُهُ أَنْ يُرْفَعَ » وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ الْوُسْطَى وَالَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ هَكَذَا . ثُمَّ قَالَ « الْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ شَرِيكَانِ فِي الْأَجْرِ . وَلَا خَيْرَ فِي سَائِرِ النَّاسِ » .

في الزوائد : في إسناده علي بن يزيد ، والجمهور على تضعيفه .

TERCEMESİ

228) ... Ebû Ümâme *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Bu (din) ilmi yok edilmeden önce ona sarılmak, üzerinize borçtur. (Din) ilminin yok edilmesi, onun kaldırılmasıdır, (âlimlerin ölüp tükenmesidir.) Resûlullah bu arada elinin orta parmağı ile şahâdet parmağını şöylece birleştirdi. Sonra buyurdu ki: Âlim ve öğrencisi sevapta ortaklardır. Sâir insanlarda (bu) hayır yoktur.»

Not: Hadisin râvilerinden Ali bin Yezid'in zayıflığı Cumhur tarafından beyân edildiği için isnadın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Hadis din ilmini yaşatmanın, kollayıp gözetmenin ve ona sahip çıkıp geliştirilmesine çalışmanın müslüman için kutsal bir borç olduğunu ve âlimlerin ölüp yerlerinin boş kalması sûretiyle din ilminin ortadan kaldırılmış olacağını bildirmektedir. Bu acı haberi verirken Resûlullah'ın orta ve şahâdet parmaklarını toplayıp birleştirmesi, iki parmağın bir birine yakınlığı gibi onun zamanı ile ilmin kaldırılacağı zamanın yekdiğerine yakınlığına işaret için olabilir. Yâhut Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) parmaklarını havaya kaldırarak semâya işaretle ilmin şöyle kaldırılacağını belirtmek istemiş olabilir.

Hadisin son fıkrasında: »Âlim ve öğrencisinden başka insanlarda hayır yoktur», tâbiri ile şuna işâret edilmiştir: Fıkıh bilgisi olmayan ve bu bilgiyi aramıyan kimseler fıkıh âlimleri ve öğrencileri için va'dedilen hayırlardan mahrumdurlar. Bu muazam hayır ve sevabtan mahrum kalan kimselerde artık hayır, yok denilebilir kadar azdır.

٢٢٩ – حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ . ثنا دَاوُدُ بْنُ الزِّبْرِقَانِ ، عَنْ بَكْرِ بْنِ خُنَيْسٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو . قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ بَعْضِ حُجَرِهِ . فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ . فَإِذَا هُوَ بِحَلْقَتَيْنِ . إِحْدَاهُمَا يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللَّهَ . وَالْأُخْرَى يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «كُلٌّ عَلَى خَيْرٍ . هَؤُلَاءِ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللَّهَ ، فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ ، وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ . وَهَؤُلَاءِ يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ . وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا » فَجَلَسَ مَعَهُمْ .

في الزوائد : إسناده ضعيف . داود وبكر وعبد الرحمن ، كلهم ضعفاء .

TERCEMESİ

229) ... Abdullah bin Amr *(Radiyallahü anhümâ)*'dan şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir gün odalarından birisinden çıkıp mescid'e girdi. Bu esnada iki halka (şeklinde oturmuş iki cemaat) ile karşılaştı. Bunlardan bir halka Kur'an okuyor ve Allah'a dua ediyordu. Diğer halka da ilim öğreniyor ve öğretiyorlardı. Bunun üzerine Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«(Bunların) **hepsi hayır üzerindedirler. Şunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a duâ ediyorlar. Eğer Allah dilerse onlara** (isteklerini) **verir ve dilerse vermez.** (Diğer cemaata işaretle) **bunlar da** (ilim) **öğreniyorlar ve öğretiyorlar. Ben de ancak öğretici olarak gönderildim» buyurdu ve hemen bunların yanına oturdu.**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu sened zayıftır. Çünkü râvilerden Dâvûd, Bekir ve Abdurrahman zayıflardır.

İZAHI

Hadisin ilk fıkrası gerek Kur'ân okumak ve duâ etmekle meşgul olanların ve gerekse ilim öğrenimi ve öğretimi yapanların hayır üzerinde olduklarını belirtiyor. Bunu takip eden cümlelerde ise Kur'ân okumak ve duâ etmekle iştigal edenlerin Allah'tan dilediklerine kavuşmalarının malûm ve kesin olmadığı ifâde ediliyor. Zaten bilindiği gibi Allah dilediğini yapar, hiç bir şeyi yapmaya mecbur değildir. İradesi ne-

ye taallûk ederse o olur. Hadiste Kur'an okuyan ve duâ edenlerin, matlubuna erişip erişmemeleri Allah'ın dilemesi kaydına bağlanıyor. İlimle meşgul olanlara âit fıkrada ise bunların dilediklerinin yerine getirilip getirilmiyeceği hususuna temas edilmemiştir. Sindî diyor ki: Bu hususa temas edilmemesi, ilim ehlinin dileklerinin Allah tarafından kabul edilmesinin muhakkak gibi olduğuna işarettir. Dolayısı ile hayırlı olan bu iki hizmet çeşidi arasındaki muazzam farka hadis işaret etmiş olur. Bâzı âlimler de 220 nolu **«Allah kim hakkında hayır dilerse ona fıkıh bilgisini verir.»** hadisi bu yolda yorumlıyarak: Fıkıhçılardan başka hiç kimse, kendisi için Allah Teâlâ'nın hayır dilediğini bilemez. Fakat fıkıhçılar bu hadise dayanarak bilirler, demişlerdir. Amu şu var ki; bu yorum şer-i şerifin genel kâide ve hükümlerine uygun değildir. Fıkıh âlimleri dâhil, hiç bir kimse âkibetinden ve ilâhi azabdan kendisini emin göremez.

Resûl-i Ekrem'in: **«Ben ancak öğretici olarak gönderildim.»** buyurması ve ilimle meşgul olan sahâbîler cemaatına katılması ilim ehlinin kıymetini, onlara karşı gösterdiği üstün muhabbetini ve özel ilgisini belirtiyor.

Zevâid müellifi hadîsin râvilerinden Dâvûd, Bekr ve Abdurrahman'ın zayıflığı dolayısı ile isnadın zayıf olduğunu beyan etmiştir.

(١٨) باب من بلّغ علما

18 — BİR İLMİ TEBLİĞ EDENİN FAZİLETİNİN BEYÂN BÂBI

٢٣٠ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، وعلي بن محمد. قالا: ثنا محمد بن فضيل. ثنا ليث بن أبي سليم، عن يحيى بن عباد، أبي هبيرة الأنصاري، عن أبيه، عن زيد ابن ثابت؛ قال: قال رسول الله ﷺ «نضر الله امرأ سمع مقالتي فبلغها. فرب حامل فقه غير فقيه، ورب حامل فقه إلى من هو أفقه منه» زاد فيه علي بن محمد «ثلاث لا يغل عليهن قلب امرئ مسلم: إخلاص العمل لله، والنصح لأئمة المسلمين، ولزوم جماعتهم».

230) ... Zeyd bin Sâbit *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurmuştur:

«Benim sözümü işitip de (başkasına) tebliğ eden adamın yüzünü Allah ağartsın. Çünkü fıkıh (kaynağı olan hadisleri) ezberleyen nice adamlar fıkıhçı değillerdir. Ve fıkıhçı olan nice (hadis) hafızları kendilerinden daha kuvvetli fıkıhçılara (hadisleri) iletebilirler.» (Seneddeki râvilerden) Ali bin Muhammed, hadîsin metninde şu fıkranın da bulunduğnu rivâyet etmiştir.

«Bir müslüman kişinin kalbi, (şu) üç meziyete sahib olduğu müddetçe hiyanet ,kin ve husûmet beslemez. Bu meziyetler: Ameli, tam bir ihlâs ile Allah için yapmak, müslümanların başındaki insanlar için hayır dilemek ve müslümanların cemaatından ayrılmamaktır.»

İ Z A H I

Hadîsin baş kısmında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir sözünü rivâyet eden kimseler için **«Yüzünü Allah ağartsın»** şeklinde terceme ettiğim duâ cümlesi S i n d î ' nin beyânına göre şöyle açıklanmıştır:

H a t t a b î : Resûlullah bu hadiste râvi kimse için «Nadâret» dilemiştir. Nadâret kelimesinin sözlük mânası: Yüz güzelliği ve parlaklığıdır. Burada ise râvi kimsenin yüzünün ve değerinin güzelliği ve nimetlerle bezenmesidir. Duâ cümlesinin mânası: Benim bir sözümü işitip tebliğ eden kimseyi Allah süslesin, güzelleştirsin, Cennetin güzelliğine ve nimetlerine eriştirsin, yüzünü maddeten ve mânen ağartsın, demek oluyor, demiştir.

Câmiü's-Sağîr Şârihi e l - A z i z î de: Hadîsleri tebliğ eden bir kimse ilmin parlamasına ve Sünneti Seniyyenin canlanmasına çalışmış olduğu için, çalışması ile mütenasip bir tarzda ona duâ edilerek, dünyada ak bir yüzle ve sağ duyu sahibi halk arasında itibarlı, değerli ve güzel bir şekilde yaşaması; âhirette de Cennetin parlak nimetleri ile taltif edilmesi ve böylece dünyada ve âhirette, mutlu, sevinçli, parlak, ak ve güzel yüzlü olması dilenmiştir, demiştir.

İ b n - i U y e y n e de hadis tâlibi olan herkesin yüzünde bir mânevi parlaklığın bulunduğu bu hadis ile sabittir, demiştir.

K â d ı E b ü ' t - T a y y i b e t - T a b a r i de: Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i rüyamda gördüm ve: Yâ Resûlallah! Bu duâ'yı sen yaptın mı? diye sordum. Ve hadisin tamamını O'nun huzurunda okudum. O'nun mübârek ve nurlu yüzü parlıyor-

du. Ben hadisin tamamını okuduktan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana cevâben: Evet ben onu söyledim, buyurdu, demiştir.

Hadîsin: «Çünkü nice hadis ezberliyenler fıkıhçı değillerdir...» fıkrasının mânası şudur: «Fıkıh kaynağı olan hadisleri hıfzeden nice adamlar, bu kaynaklardan fıkha âit hükümleri çıkarmaya muktedir değillerdir.»

Bu fıkra, hadis râvisinin fıkıhçı olmasının şart olmadığını, fıkıh bilgisi olmıyan kimsenin hadis rivâyetinde bulunabildiğine, böyle adamlardan da hadis alınabildiğine ve bunların da tebliğe memur olduklarına delâlet eder. H a t t a b î diyor ki bu fıkra, kuvvetli fıkıhçı olmıyan bir kimsenin hadis metnini kısaltamıyacağına delâlet eder. Çünkü onun böyle bir kısaltma yoluna gitmesi, kendisinden sonra gelen fıkıhçıların o hadîsten fıkıh hükümlerini çıkarmalarına engel olabilir.

Hadîsin son fıkrasında geçen يغل kelimesi şu iki şekilde okunabilir: «İğlal = hiyânet etmek» masdarından alınma «Yeğıllu = hıyânet eder» veyâ «Ğıll = kin ve düşmanlık» masdarından yapılma «Yeğıllü = kin ve düşmanlık eder».

Fıkranın mânası da yukarda belirttiğim gibi: Müslüman bir adamın kalbi anılan 3 meziyete sahip olduğu sürece o kalb hiyânet kin ve husumet beslemez, hak ve hukuktan ayrılmaz, duygusal hareket etmez.

Fıkrayı şu şekilde yorumlamak da mümkündür:

«(Şu» üç meziyete tam mânası ile sahib olmak müslüman adamın kalbinin şiârıdır. Bu meziyetleri noksan yapmak hiyaneti, müslüman adamın kalbine yakışmaz.»

İhlâs'ın iki mertebesi vardır: Avamın ihlası, ibâdetlerin riya ve gösterişten uzak tutulmasıdır. Havasın ihlası ise ibâdetlerin sırf Allâh rızâsı için yapılması ve amelden ne dünyaya âit ne de âhirete âit hiç bir karşılık ve mükâfat beklenmemesidir.

Fıkrada, müslümanların başındaki insanlar için hayır dilemek cümlesi üzerine S i n d î diyor ki bu cümleden maksad herkes için hayır dilemektir. Çünkü baştakilerin iyi olması halinde toplum da iyi olur. Kezâ, toplumun bozulması baştakilere de etki yapar. Bu itibarla bunlar bir bütündür. Birisine hayır dilemek diğerine de hayır dilemeyi içine alır.

٢٣١ — حدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبي ، عن محمّد بن إسحاق ، عن عبد السّلام ، عن الزّهريّ ، عن محمّد بن جبير بن مطعم ، عن أبيه ؛ قال : قام رسول الله ﷺ بالخيف من منى . فقال « نضّر الله امرأً سمع مقالتي فبلّغها . فربّ حامل فقه غير فقيه ، وربّ حامل فقه إلى من هو أفقه منه » .

حدّثنا عليّ بن محمّد . ثنا خالي ، يعلى . ح وحدّثنا هشام بن عمّار . ثنا سعيد بن يحيى . قالا : ثنا محمّد بن إسحاق ، عن الزّهريّ ، عن محمّد بن جبير بن مطعم ، عن أبيه ، عن النّبيّ ﷺ بنحوه .

TERCEMESİ

231) ... Cübeyr bin Mut'im *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mina*'nın dağ eteğinde ayağa kalkarak şöyle buyurdu :

«Benim sözümü işitip de (başkasına) tebliğ eden adamın yüzünü Allah ağartsın. Çünkü fıkıh (hükümlerine delil olan hadisleri) hıfzeden nice adamlar fıkıhçı değillerdir. Ve fıkıhçı olan nice (hadis) hafızları, kendilerinden daha kuvvetli fıkıhçılara (hadisleri) iletebilirler.»

İZAHI

Müellif, bu hadis metni için iki sened zikretmiştir. Birinci Sened : İbn-i Mâceh, Muhammed bin Abdillah bin Nümeyr, Abdullah bin Nümeyr, Muhammed bin İshak, Abdüsselâm ve Zührî... diye devam eder. İkinci senedde ise İbn-i Mâce, Ali bin Muhammed, onun dayısı Ya'lâ, Muhammed bin İshak, Zührî... yine İbn-i Mâceh, Hişam bin Ammâr, Saîd bin Yahyâ, Muhammed bin İshak, Zührî...diye devam eder.

Hadîste geçen «Hayf» : Dağ eteğine denir. Minâ'daki Mescid dağ eteğinde olduğu için bu ismi almıştır. Peygamberin hadisi bu mescidde buyurmuş olması muhtemeldir.

٢٣٢ - حدثنا محمد بن بشار، ومحمد بن الوليد. قالا: ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة، عن سماك، عن عبد الرحمن بن عبد الله، عن أبيه؛ أن النبي ﷺ قال «نضّر الله امرأ سمع منا حديثا فبلّغه. فربّ مبلّغ أحفظ من سامع».

TERCEMESİ

232 ... Abdullah (İbn-i Mes'ud) *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

«Bizden bir hadis işiterek onu tebliğ edenin yüzünü Allah ağartsın. Çünkü kendisine tebliğ edilmiş olacak olan nice adamlar, dirâyet, anlayış ve gereğini yapmak bakımından hadisi işitenden daha kuvvetli olabilir.»

İZAHI

Sindi diyor ki: **«Bizden bir hadisi işiterek...»** tâbirinden maksad yalnız bizzat Resûl-i Ekrem'den hadis alan sahabiler değildir. İster bizzat O'ndan işitenler, ister bilvasıta hadisi rivâyet edenlerin hepsi muraddır. Âlimler bu tâbiri böylece umumileştirmişlerdir. Burada kişinin, işittiği hadisi tebliğ etmesi isteniyor ve gerekçe olarak da kişiden hadis alacak olan adamın, hadisin mânasına riâyet etmek, muktazası ile amel etmek, ondan şer'î hükümleri çıkarmak için gerekli anlayış, dirâyet ve zekâ kabiliyeti yönünden daha üstün olabildiğine işaret buyuruluyor.

٢٣٣ - حدثنا محمد بن بشار. ثنا يحيى بن سعيد القطان، أملاه علينا. ثنا قرة ابن خالد. ثنا محمد بن سيرين، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة، عن أبيه، وعن رجل آخر هو أفضل في نفسي من عبد الرحمن، عن أبي بكرة. قال: خطب رسول الله ﷺ يوم النحر، فقال «ليبلّغ الشاهد الغائب. فإنه ربّ مبلّغ يبلّغه، أوعى له من سامع».

TERCEMESİ

233) ... Ebû Bekr (Nufey' bin el-Hars) *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Kurban Bayramı günü (Vedâ

haccı esnasında Minâ'da) bir hutbe irad buyurdu ve hutbenin sonunda şöyle buyurdu :

«Burada hazır olanlar, burada bulunmayanlara tebliğ etsinler. Çünkü muhakak kendisine tebliğ edilecek olan nice adamlar (burada olup) işiten adamdan daha anlayışlı (fıkıh hükümlerini çıkarmaya daha kabiliyetli) olabilirler.»

İ Z A H I

B u h a r î bu hadisi irad edilen hutbenin bir kısmı ile beraber «İlim» kitabında rivâyet etmiştir. **K a s t a l â n î**'nin beyânına göre **B u h a r î**, ayrıca Hac, Tefsir, Fiten ve Bedü'l-Halk kitablarında rivâyette bulunmuştur. **M ü s l i m** ise Diyât kitabında ve **N e s â î** de Hac ve İlim bahislerine hadisi almışlardır.

K a s t a l â n î : Bu hadisin zâhirine göre tebliğ emri vücup içindir. Tebliği emredilen husûs ya hutbede belirtilen hükümlerdir. Yâhut da bütün İslâmi hükümlerdir.

٢٣٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَبُو أُسَامَةَ. ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ. أَنْبَأَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ مُعَاوِيَةَ الْقُشَيْرِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَلَا لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ».

T E R C E M E S İ

234) ... Muâviye El-Kuşeyrî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu :

«Sözüme dikkat ediniz! Burada bulunanlar, bulunmayanlara tebliğ etsin.»

٢٣٥ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ. حَدَّثَنِي قُدَامَةُ بْنُ مُوسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُصَيْنِ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِي عَلْقَمَةَ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ يَسَارٍ، مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لِيُبَلِّغْ شَاهِدُكُمْ غَائِبَكُمْ».

TERCEMESİ

235) ... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Hazır bulunanlarınız, hazır olmıyanlarınıza tebliğ etsin.»

٢٣٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا مُبَشِّرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْحَلَبِيُّ، عَنْ مُعَانِ ابْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ بُخْتٍ الْمَكِّيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «نَضَّرَ اللهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا، ثُمَّ بَلَّغَهَا عَنِّي. فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرِ فَقِيهٍ. وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ».

قال السندىّ: قد تكلم فى الزوائد على بعض الأحاديث (من رقم ٢٣٠ إلى رقم ٢٣٦) إلا أن متونها ثابتة عند الأئمة.

TERCEMESİ

236) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Benim sözümü işitip belledikten sonra benim tarafımdan tebliğ edenin yüzünü Allah ağartsın. Çünkü fıkıh (delillerini teşkil eden hadisleri) **belleyen nice adamlar fıkıhçı olmayabilir ve nice fıkıhçılar kendilerinden daha fıkıhçı olanlara hadisleri aktarabilirler.»**

Not: Sindi diyor ki Zevâid müellifi bu babta geçen bâzı hadislerin sıhhat durumu üzerinde durmuştur. Ama hadislerin metinlerinin sıhhatlı olduğu hadis âlimleri tarafından belirtilmiştir.

Cübeyr b. Mut'im b. Adiy (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Cübeyr bin Mut'im bin Adiyy bin Nevfel bin Abd-i Menaf, Hudeybiye ile Mekke fethi arasındaki dönemde müslümanlığı kabul eden Kureyş ulularındandır. Abd-i Menaf'ta Peygamber'in nesebi ile onun nesebi birleşir. Cübeyr, Mekke'nin en nüfuzlu simâlarından idi. Müslüman olmadan önceki yıllarda da Peygamber'e karşı insanca davranırdı. Nitekim Tâif seferinin dönüşünde Resûlullah'ı müşriklerin saldırılarından korumaya çalışmıştı. Keza Beni Kureyş kabilesinin Hâşim oğullarına karşı ilân ettikleri boykota âit yazılı sözleşmeyi bozmaya çalışanlardan birisi de oydu. Mut'im Bedir savaşında müslümanların eline düşen esirleri fidye karşılığında kurtarmak üzere Kureyş tarafından Medine'ye gönderilmişti. Bu husus için Resûlullah (S.A.V.) ile görüştüğünde: «Senin ih-

(Devamı 403.cü sahifede)

(١٩) باب من كان مفتاحا للخير

19 — HAYRA ANAHTAR OLANIN BEYÂNI BÂBI

٢٣٧ — حدثنا الحسين بن الحسن المروزى. أنبأنا محمد بن أبى عدى. ثنا محمد بن أبى حميد. ثنا حفص بن عبيد الله بن أنس، عن أنس بن مالك؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن من الناس مفاتيح للخير، مغاليق للشر. وإن من الناس مفاتيح للشر، مغاليق للخير. فطوبى لمن جعل الله مفاتيح الخير على يديه. وويل لمن جعل الله مفاتيح الشر على يديه».

فى الزوائد: إسناده ضعيف من أجل محمد بن أبى حميد، فإنه متروك.

TERCEMESİ

237) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Şüphesiz bâzı insanlar hayırlı işler için anahtar ve şer işlere karşı sürgü gibidirler. Diğer bir kısım insanlar ise (bilâkis) şer işler için anahtar ve hayırlı işlere karşı sürgü gibidirler. Ne mutlu o kimseye ki Allah Teâlâ hayırlı işlerin anahtarlarını onun ellerine ver-

---

Cübeyr b. Mut'im .... (Baştarafı 402.ci sahifede) tiyar baban Mut'im sağ olup da bu kokmuş herifler için benimle görüşseydi hepsini birden ona bağışlardım, buyurmuşlardır.

Cübeyr, Medine'ye yaptığı bu seferi şöyle anlatıyor :

Bedir esirlerini fidye mukabilinde kurtarmak için görüşmeye gelmiştim. İkindiden sonra Medine'ye vardım. Yorgun olduğum için Mescid-i Şerif'de uzanıp yattım. Akşam namazı vakti oldu. Resûlullah (S.A.V.)'in (Tûr) sûresini akşam namazında okuduğunu işitince korku içinde kaldım. Mescidden çıkıncaya kadar dinlendim. İslâm sevgisinin kalbime ilk girdiği gün odur.

Cübeyr'in 60 hadisi olup Buharî ve Müslim 6 hadisinde ittifak etmişler ve birer hadisini münferiden rivâyet etmişlerdir. Râvileri iki oğlu Muhammed ile Nâfi, Süleyman, İbn-i Müseyyeb ve bir cemaattır. Kendisi halim, vekarlı Arap ensabını iyi bilen bir zât idi. İbnü'l-İshak'ın zikrettiğine göre Resûlullah ona 100 deve vermiştir. Hicri 58 veya 59. yılı Medine'de vefat etti.

Nufay b. El-Hars Es-Sakafî (R.A.)ın Hâl Tercemesi

Nufay bin el-Hars es-Sakafî Ebû Bekr'e, Tâif'ten gelmedir. 132 hadisi vardır. Buharî ve Müslim 8 hadisinde ittifak etmiştir. Ayrıca Buharî 5 ve Müslim bir hadisini almıştır. Râvileri çocukları Abdurrahman, Ubeydullah, Müslim, Abdülaziz ve bir cemaattır. Cemel ve Sıffîn olaylarından uzak kalmıştır. Hicri 51. yılı vefat etmiştir. (Bak : Hulasa sah. 60 ve 404)

miştir. Ve yazıklar olsun o kişilere ki Allah Teâlâ şer işlerin anahtarlarını onun ellerine vermiştir.»

Not : Hadisin râvilerinden Muhammed bin Ebî Humeyd metrûk olduğu için isnadının zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadîs bâzı insanların hayırlı işlere sebep olduklarını, öncülük ettiklerini, hayırlı işlere âit kapıları açmaya muvaffak olduklarını, bunun yanında şer işleri kapadıklarını kötülük kapılarını sürgülediklerini belirtmekte ve böyle insanların mutlu, bahtiyar ve güzel olduklarını bildiriyor. Kezâ bâzı insanların da tamamen bunun tersine şer işlere sebep olduğunu, kötü yollara öncülük ettiğini, hayırlı işlere mâni olduğunu ve bu gibi kimselerin mutsuz, bedbaht ve mahvolduklarını haber veriyor.

٢٣٨ — حدّثنا هرُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ ، أَبُو جَعْفَرٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ هٰذَا الْخَيْرَ خَزَائِنُ . وَلِتِلْكَ الْخَزَائِنِ مَفَاتِيحُ . فَطُوبَى لِعَبْدٍ جَعَلَهُ اللهُ مِفْتَاحًا لِلْخَيْرِ ، مِغْلَاقًا لِلشَّرِّ . وَوَيْلٌ لِعَبْدٍ جَعَلَهُ اللهُ مِفْتَاحًا لِلشَّرِّ ، مِغْلَاقًا لِلْخَيْرِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف عبد الرحمن .

T E R C E M E S İ

238) Sehl bin Sa'd *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Şüphesiz bu hayır, hazineler dolusudur. O hazinelerin de bir takım anahtarları vardır. Ne mutlu o kula ki; Allah onu hayra anahtar ve şerre sürgü kılmıştır. Vay o kulun haline ki Allah onu şerre anahtar ve hayra sürgü kılmıştır.»

Not : Hadisin râvilerinden Abdurrahman, zayıf olduğu için isnadın zayıf olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

İ Z A H I

Hadiste geçen «**Bu hayır...**» tâbiri ile muayyen bir hayır kasdedilmeyip yararlı, dince yapılması istenen her tür hayırlı şeyler muraddır.

(٢٠) باب ثواب معلم الناس الخير

20 — İNSANLARA HAYRI ÖĞRETENİN SEVABININ BEYÂNI BÂBI

٢٣٩ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا حفص بن عمر ، عن عثمان بن عطاء ، عن أبيه ، عن أبي الدرداء ؛ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « إنه ليستغفر للعالم من في السموات ومن في الأرض ، حتى الحيتان في البحر » .

T E R C E M E S İ

239) ... Ebü'd-Derdâ *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi: Ben Resûlulalh *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işittim, demiştir:

«Şüphesiz göklerdekiler, yerdekiler, hattâ denizdeki balıklar bile âlim adam için istiğfar ederler.»

٢٤٠ — حدثنا أحمد بن عيسى المصري . ثنا عبد الله بن وهب ، عن يحيى بن أيوب ، عن سهل بن معاذ بن أنس ، عن أبيه ؛ أن النبي ﷺ ، قال « من علم علما ، فله أجر من عمل به . لا ينقص من أجر العامل » .

المتن ثابت معنى . وإن تكلم في الزوائد على إسناده فقال : فيه سهل بن معاذ ، ضعفه ابن معين ، ووثقه العجلي ، وذكره ابن حبان في الثقات والضعفاء . ويحيى بن أيوب ، قيل : إنه لم يدرك سهل بن معاذ . ففيه انقطاع .

T E R C E M E S İ

240) ... Muâz bin Enes (103)'ten şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Şüphesiz Nebî *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

(103) Bu zat sahâbî'dir. Mısır'da yerleşmiştir. 30 hadisi vardır. Râvisi yalnız oğlu Sehl'dir. Terğıb ve Fazilet'e âit hadisleri hasen'dir. Hulâsa sah. 379

«Bir ilim öğreten kimseye, öğrettiği ilimle amel edenlerin kazandıkları sevabtan bir şey eksilmeden bir misli verilir.»

Not: Hadis metni mâna itibarı ile sabittir. Fakat senedinin zayıf olduğu söylenmiştir. Zevâid'de beyan edildiğine göre İbn-i Muin, hadisin ravilerinden olan Sehl bin Muâz'ı zayıf göstermiş, el-İcli ise onu sika saymış, İbn-i Hıbbân da onu hem sikalar hem de zayıflar arasında zikretmiştir. Hadisi Sehl'den rivâyet eden Yahyâ bin Eyyûb'un da Sehl'e ulaşmadığı söylenmiştir ki; bu duruma göre senedde bir ınkıta olmuş olur.

٢٤١ — حدثنا إسماعيل بن أبي كريمة الحرانى . حدثنا محمد بن سلمة ، عن أبي عبد الرحيم . حدثني زيد بن أبي أنيسة ، عن زيد بن أسلم ، عن عبد الله بن أبي قتادة ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « خير ما يخلف الرجل من بعده ثلاث : ولد صالح يدعو له ، وصدقة تجرى يبلغه أجرها ، وعلم يعمل به من بعده » .

قال أبو الحسن : وحدثنا أبو حاتم ، محمد بن يزيد بن سنان الرهاوى . ثنا يزيد ابن سنان ، يعني أباه . حدثني زيد بن أبي أنيسة ، عن فليح بن سليمان ، عن زيد ابن أسلم ، عن عبد الله بن أبي قتادة ، عن أبيه ؛ سمعت رسول الله ﷺ . فذكر نحوه .

في الزوائد ما يقتضى أنه صحيح . رواه ابن حبان في صحيحه .

TERCEMESİ

241) Ebû Katade *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Adamın (ölüp) kendisinden geriye bıraktığı şeylerin en hayırlısı üç tanedir: Kendisine duâ eden sâlih çocuk, kendisine sevabı ulaşacak olan sadaka-i câriye ve kendisinden sonra onunla amel edilecek ilim.»

Ebü'l-Hasan dedi ki: Ebû Hâtim Muhammed bin Yezid b. Sinân er-Rahâvî, Yezid bin Sinân (yâni Ebû Hâtim'in babası) vasıtası ile yine Zeyd bin Ebî Üneyse'ye ulaşan ikinci bir sened ile ayni hadis rivâyet edilmiştir.

Not: İbn-i Hibban bu hadisi Sahih'inde rivayet etmiş, Zevâid'de de hadisin sahih olduğunu belirten bilgi verilmiştir.

İZAHI

Hadis, insan oğlunun ölmekle geriye bıraktığı akraba, dost, mal vesair eşya ve hizmetler içerisinde en çok kendisine yarar ve sevab sağlıyan 3 şeyi haber vererek bunları sağlamayı ve değerlendirmeyi ön görüyor, evlâdın, baba ve anasına bol bol duâ etmesini, kişinin köprü, çeşme, cami, okul, hastane ve benzeri tesisleri yaptırmasını, gücü dahilinde bu nevi hayrata katkıda bulunmasını, ilmî kitablar yazmak, talebe okutmak gibi yollarla ilmi eserler vermeyi teşvik ediyor.

Sindî diyor ki hadis, Müslim'in ve başkasının Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyet ettikleri;

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاثَةٍ إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ

hadisinin anlamını ifade ediyor. Ancak senedi değişiktir. Mamafih, senedin sahih olduğu, Zevâid'in ifâdesinden anlaşılıyor.

٢٤٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ وَهْبِ بْنِ عَطِيَّةَ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا مَرْزُوقُ بْنُ أَبِي الْهُذَيْلِ. حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ. حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللهِ الْأَغَرُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ، عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ، وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ. وَمُصْحَفًا وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ، أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ. يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ».

نقل عن ابن المنذر أنه قال: إسناده حسن. وفي الزوائد: إسناده غريب. ومرزوق مختلف فيه. وقد رواه ابن خزيمة في صحيحه عن محمد بن يحيي الذهلي به.

TERCEMESİ

242) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Mü'min kişinin öldükten sonra kendisine ulaşan amelinden ve

hayratından bir kaç tanesi: Öğrettiği ve yayınladığı ilim, geride bıraktığı salih evlâd, miras olarak bıraktığı mushaf, yaptırdığı mescid, yolcular için inşa ettirdiği ev, akıttığı su, sağlığı tam yerinde iken malından çıkardığı sadakadır. Bunlardan hangisini işlemiş ise ölümünden sonra kendisine (onun sevâbı) ulaşır.»

Not: İbnü'l-Münzir'den nakledildiğine göre kendisi bu hadisin isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Zevâid ise isnadın garip olduğunu, râvi Merzûk'un sika olup olmadığında âlimler arasında ihtilâf bulunduğunu ve İbn-i Huzeyme'nin kendi sahih'ine Muhammed bin Yahyâ'dan ayni senedle rivâyet ettiğini beyan etmiştir

İ Z A H I

Baba ile ana, çocuğunun dünyaya gelişine sebep oldukları ve ona din terbiyesini vermek sûretiyle irşad ettikleri için onların bir nevi emeği, kazancı olduğu için hadiste evlâd da amellerin bir çeşidi sayılmıştır. S i n d î diyor ki mushaf ve ondan sonra sıralanan hayırlı işler hakikatan veya hükmen sadaka-i câriye cinsinden oldukları için sanki bu hadis, bir önceki hadisin izahında andığımız E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'in hadisinin tafsilâtıdır.

Hadisin, sadaka ile ilgili cümlesinde «Sağlığı tam yerinde iken malından...» sağlığın tam yerinde oluşunun belirtilmesinin sebebi şudur:

İnsan sıhhatı yerinde olduğu zaman, dünya malına hırsı fazla olur, çeşitli yönlerden ondan yararlanabilir, harcama sahası daha çok geniş olur, böyle bir ortamda sadaka vermek daha çok sevabı muciptir. Nitekim bir adamın Resûl-i Ekrem'e «Hangi sadaka daha efdaldır?» şeklindeki sorusuna şöyle cevap buyuruluyor: «Sen sağlıklı ve ihtiraslı iken sadaka vermen.»

Yoksa bir sadakanın câriye çeşidinden sayılması için sanıldığı gibi sağlık halinde verilmesi şart değildir.

٢٤٣ — حدثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ الْمَدَنِيُّ. حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ طَلْحَةَ، عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا، ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ».

في الزوائد: إسناده ضعيف. فإسحق بن إبراهيم ضعيف وكذلك يعقوب. والحسن لم يسمع من أبي هريرة، قاله غير واحد.

TERCEMESİ

243) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Sadakanın en faziletlisi müslüman adamın bir ilim öğrenmesi, sonra da o ilmi müslüman kardeşine öğretmesidir.»

Not : Râvilerden İshâk ve Yâkub zayıf olduğu, Hasan-ı Basri de Ebû Hüreyre'den hadis işitmediği için bu isnadın zayıf olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

(٢١) باب من كره أن يوطأ عقباه

21 — ARKASINDA GİDİLMEKTEN HOŞLANMAYANIN BEYÂNI BÂBI

٢٤٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُوَيْدُ بْنُ عَمْرٍو ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : مَا رُئِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْكُلُ مُتَّكِئًا قَطُّ . وَلَا يَطَأُ عَقِبَيْهِ رَجُلَانِ .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ : وَحَدَّثَنَا حَازِمُ بْنُ يَحْيَى . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَجَّاجِ السَّامِيُّ . ثنا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ : وَحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ الْهَمْدَانِيُّ ، صَاحِبُ الْقَفِيزِ . ثنا مُوسَى ابْنُ إِسْمَاعِيلَ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ .

TERCEMESİ

244) ... Abdullah İbn-i Amr *(Radiyallahü anhümâ)*'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ne yaslanarak yemek yediği, ne de arkasında iki kişinin (bile) yürüdüğü görülmemiştir.»

İZAHI

Tercemede «**Yaslanarak**» diye yorumladığım «**Müttekien**» kelimesi «**İttikâ**» kökünden alınmadır. S i n d i, İttikâ: Bağdaş kurarak

oturmak, otururken sırtını bir şeye dayamak, yaslanmak, bir elini yere koyup ona dayanmak gibi oturuş çeşitleridir. Yemek yenirken bu oturuş çeşitlerinin hepsi adaba aykırıdır, bu oturuş şekillerinin bir kısmı kibirli ve mağrur insanların, bir kısmı da çok yemek yiyenlerin şiârıdır. K i r m â n i : İttikâ ile sağa veya sola eğilmek kasdedilmemiş ve bu mânaya yorumlıyanlar sıhhi yönü düşünmüşlerdir, demiştir. Mamafih adaba aykırı görülen bu nevi oturuşlar kibirli veya çok yiyici insanların kârı olduğu gibi sağlık bakımından da sakıncalı olduğu için Resûlullah'ın böyle oturmamış olduğu muhtemeldir.

Hadisin «**Ne de arkasında iki kişinin...**» fıkrası ile Resûlullah'ın örnek tavazuu ifade edilmiş oluyor. Yani Resûl-i Ekrem son derece mütavazi olduğu için ashabının önünde yürümez ve arkasında iki kişinin bile yürümesine meydan vermezdi. Diğer hadislerle sabit olduğu üzere ya ashâbının arasında ya da onların arkasında yürürdü. Hulâsa Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ne yemek işinde ne de gezilerinde padişah ve kıralların âdetine göre hareket ederdi.

٢٤٥ - حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا أَبُو الْمُغِيرَةِ . ثنا مُعَانُ بْنُ رِفَاعَةَ . حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ؛ قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ ، فِي يَوْمٍ شَدِيدِ الْحَرِّ نَحْوَ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ . وَكَانَ النَّاسُ يَمْشُونَ خَلْفَهُ . فَلَمَّا سَمِعَ صَوْتَ النِّعَالِ وَقَرَ ذٰلِكَ فِي نَفْسِهِ . فَجَلَسَ حَتَّى قَدَّمَهُمْ أَمَامَهُ ، لِئَلَّا يَقَعَ فِي نَفْسِهِ شَيْءٌ مِنَ الْكِبْرِ .

فى الزوائد : إسناده ضعيف لضعف رواته .

TERCEMESİ

245) Ebû Ümame *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

«**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **çok sıcak bir gün «Bakiü'l-Ğarkad»** (104) **tarafına uğradı. Halk da onun arkasında yürüyordu. Resûlullah,** (arkasında) **ayakların sesini işitince bu durum**

(104) Bakiü'l-Ğarkad Medine-i Münevvere mezarlığının adıdır. Bu mezarlığa ilk gömülenler sahâbilerden Osman bin Maz'ûn, Peygamber'in oğlu İbrahim ve muhterem zevceleridir.

O'nun zoruna gitti ve hemen oturdu. Nihayet gelen halkı önüne geçirdi ki, kibirden en ufak bir şey onun hatırına gelmesin.»

Not : Ebû Ümame'den sonraki râviler zayıf oldukları için hadisin isnadının zayıf olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

İ Z A H I

S i n d î diyor ki arkadan adamların geldiğini anlayınca; Resûl-i Ekrem'in oturmasının kibir endişesine bağlanması râvinin tahminine ve zannına göredir. Sebep bu değil de başka bir şey olabilir. Meselâ bu hadisi izliyen 246 nolu hadiste belirtilen sebep olabilir. Şâyet râvi, işaret ettiği sebebi Resûl-i Ekrem'den almış ise, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in böyle bir sebebi anması, beşerin zayıflığını bildirmek ve Allah'ın koruması ve yardımı olmazsa insanoğlunun her çeşit âfet ve tehlikelere mâruz olduğuna dikkatları çekmek içindir. Dolayısı ile hiç kimsenin aldanmaması, bilâkis ihtiyatı elden bırakmaması, daima korku üzerine yaşaması ve nefsin mağrur olmasına yol açan şeylerden uzak durması gereğine işaret buyurulmuş olur.

٢٤٦ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ نُبَيْحٍ الْعَنَزِيِّ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا مَشَى ، مَشَى أَصْحَابُهُ أَمَامَهُ ، وَتَرَكُوا ظَهْرَهُ لِلْمَلَائِكَةِ .

فى الزوائد : رجال إسناده ثقات .

T E R C E M E S İ

246) ... Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Nebî (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yürüdüğü zaman sahâbîler O'nun önünde yürürlerdi ve O'nun arkasını melekler için boş bırakırlardı.»

Not : Bunun râvilerinin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

S i n d î diyor ki Ashab-ı Kiram meleklere hurmeten Resûl-i Ekrem'in arkasını boş bırakırlardı. Yoksa ilk anda sanıldığı gibi meleklere izdiham olmaması için değildir. Çünkü melekler için izdiham bahis konusu olmaz.

(٢٢) باب الوصية بطلبة العلم

22 — İLİM TALİPLERİ İÇİN TAVSİYE BEYÂN BÂBI

٢٤٧ — حدّثنا محمّد بن الحرث بن راشد المصريّ. ثنا الحكم بن عبدة، عن أبي هرون العبديّ، عن أبي سعيد الخدريّ، عن رسول الله ﷺ؛ قال «سيأتيكم أقوام يطلبون العلم. فإذا رأيتموهم فقولوا لهم: مرحبًا مرحبًا بوصيّة رسول الله ﷺ. واقنوهم».

قلت للحكم: ما «اقنوهم»؟ قال: علّموهم.

TERCEMESİ

247) ... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İlim talep eden topluluklar size gelecekler. Sizler onları gördüğünüz zaman onlara: Ey Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in tavsiye ettiği cemaat merhaba merhaba sizlere! deyiniz ve onları râzî ediniz.»

Ben râvî el-Hakem'e: **«Onları râzî ediniz.» ne demektir? diye** sordum. **Kendisi: «Onlara ilim öğretiniz.» diye cevap verdi.»**

٢٤٨ — حدّثنا عبد الله بن عامر بن زرارة. ثنا المعلّى بن هلال، عن إسماعيل؛ قال: دخلنا على الحسن نعوده حتّى ملأنا البيت، فقبض رجليه. ثمّ قال: دخلنا على أبي هريرة نعوده حتّى ملأنا البيت، فقبض رجليه. ثمّ قال: دخلنا على رسول الله ﷺ حتّى ملأنا البيت. وهو مضطجع لجنبه، فلمّا رآنا قبض رجليه. ثمّ قال «إنّه سيأتيكم أقوام من بعدي يطلبون العلم. فرحّبوا بهم، وحيّوهم وعلّموهم».

قال: فأدركنا، والله، أقوامًا، ما رحّبوا بنا ولا حيّونا ولا علّمونا. إلّا بعد أن كنّا نذهب إليهم فيجفونا.

فى الزوائد : إسناده ضعيف . فإن المعلى بن هلال كذبه أحمد وابن معين وغيرهما . ونسبه إلى وضع الحديث غير واحد . وإسماعيل ، هوابن مسلم . اتفقوا على ضعفه . وله شاهد من حديث أبى سعيد ، قال الترمذى فيه : لانعرفه إلا من حديث أبى هارون عن أبى سعيد. قلت: أبوهارون العبدى ضعيف باتفاقهم اه .

TERCEMESİ

248) ... İsmâil (İbn-i Müslim) *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiği-ne göre şöyle söylemiştir :

Hasan-ı Basrî (Radiyallahü anh) (Bir ara hasta olduğundan) ziyaretine gittik. Evi ziyaretçilerle dolunca (önceden uzatmış olduğu) ayaklarını kendisine doğru çekti ve : Biz (hastalanan) Ebû Hureyre (Radiyallahü anh)'ın ziyaretine gidip evini doldurduk. Ebû Hüreyre ayaklarını kendisine doğru çekti sonra, şöyle buyurdu, dedi :

Biz bir defa Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına girerek evini ziyaretçilerle doldurduk. Resûlullah, yan üstü yatıyordu. Bizi görünce ayaklarını kendisine doğru çekti sonra buyurdu ki :

«Muhakkak benden sonra bir takım topluluklar sizlere gelerek ilim talep edeceklerdir. Sizler onlara merhaba edip selâmlayınız ve onlara ilim öğretiniz.»

Hasan(-ı Basrî) dedi ki : Bu tavsiyeye rağmen Allah'a yemin ederim biz böyle topluluklara yetiştik ki bize ne merhaba ettiler, ne selâm verdiler ve ne de ilim öğrettiler. Ancak biz onların (ayağına) kadar gittikten sonra bir şeyler alırdık. O zaman da bize cefa ediyorlar idi.»

Not : Hadisin râvilerinden el-Muallâ bin Hilâl; İbn-i Main, Ahmed ve başkaları tarafından yalanlanmış ve bâzı kimselerce mevzu hadislerle suçlanmıştır. Yine râvilerden İsmail İbn-i Müslim'in zayıf oluşunda âlimler ittifak etmişlerdir. Zevâid yazarı râvilere âit bu bilgiyi vererek isnadın zayıflığını belirttikten sonra Resûlullah'a âit metin kısmının bir önceki hadis ile teyid edildiğini ve Tirmizî'nin de yalnız Ebû Said-i Hudrî'ye dayanan Senedi kabul ettiğini ifâde ediyor. Zevâid yazarı bu arada bir önceki hadise âit olup Ebû Said-i Hudrî'ye ulaşan senedteki râvi Ebû Hârun el-Abdî'nin de hadis âlimlerinin ittifakı ile zayıf görüldüğünü söylüyor.

İZAHI

Hasan-ı Basrî (Radiyalalhü anh)'ın hastalık dolayısı ile yatarken evini dolduran ziyaretçilerin içeri girmesinden sonra ayak-

larını toplıyarak çekmesi ziyaretçilere hürmet için olabildiği gibi izdiham dolayısı ile de olmuş olabilir. H a s a n - ı B a s r î (Radiyallahü anh)'in şikâyetçi olduğu grubun sahâbîlerden sonra meydana gelmiş olduğu, S i n d i tarafından Fakih A h m e d b i n E b i ' l - H a y r ' dan naklen beyân edilerek, H a s a n - ı B a s r î (Radiyallahü anh)'in ilim almış olduğu zatların çoğunun sahâbî olmadığını ifade ediyor. Muhakkik F u a d, A b d ü l b a k î de şöyle yazıyor:

Kanaatıma göre H a s a n - ı B a s r î zamanında bâzı kimseler ilim okutmaya girişmişler ve ders vermek husûsunda ayırım yaparak fakir tabakaya ve kimsesizlere ders okutmaya tenezzül etmemişler. Kendisi de bu durumdan şikâyetçi olmuştur. Ashâb-ı kiram devrinde böyle bir hal vuku bulmadığı için tâbiin dönemine âit olduğu anlaşılıyor.

٢٤٩ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي هَرُونَ الْعَبْدِيِّ؛ قَالَ: كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، قَالَ: مَرْحَبًا بِوَصِيَّةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَنَا «إِنَّ النَّاسَ لَكُمْ تَبَعٌ. وَإِنَّهُمْ سَيَأْتُونَكُمْ مِنْ أَقْطَارِ الْأَرْضِ يَتَفَقَّهُونَ فِي الدِّينِ. فَإِذَا جَاءُوكُمْ فَاسْتَوْصُوا بِهِمْ خَيْرًا».

T E R C E M E S İ

249) ... Ebû Hârûn El-Abdî *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir.

Biz Ebû Saîd-i Hudri (Radiyallahü anh)'ın yanına uğradığımız zaman bize şöyle hitab ederdi:

Merhaba ey Resûlulah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kendileri için tavsiye ettiği insanlar! Şüphesiz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Selem) bize buyurdu ki:

«Muhakkak insanlar size tabidirler ve behemhal onlar dinde fıkıh bilgisiin edinmek için dünyanın her tarafından sizin yanınıza geleceklerdir. Onlar size geldikleri zaman siz onlara hayrı tavsiye etmek isteyin. (İyiliklerini isteyiniz.)»

(٢٣) باب الانتفاع بالعلم والعمل به

23 — İLİMDEN FAYDALANMAK VE ONUNLA AMEL ETMEK BÂBI

٢٥٠ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو خَالِدٍ الأَحْمَرُ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ مِنْ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ » .

TERCEMESİ

250) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ettiği duâlardan birisi de şu idi:

«Allahım! Fayda vermeyen ilimden, kabul edilmeyen duâdan, korkmayan kalbden ve (dünyadan) doymayan nefisten şüphesiz sana sığınırım.»

İZAHI

Hadisin «Fayda vermeyen ilimden...» fıkrası ile ilgili olarak S i n d i şöyle söyler:

Çünkü ilimlerin bir kısmı sahibine hiç fayda vermez. Bilâkis onun aleyhine dönüşür. S u y û t i, faydalı olmayan ilmi şöyle açıklar: Faydalı olmayan ilim kişinin gizli huyunu ve ahlâk duygularını temizlemeyen, bu nedenle onun durum ve davranışlarını olumlu yönden etkilemeyen ve dolayısı ile âhiret sevabını kazandıramıyan ilim türleridir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Allah Teâlâ'nın azametini ifade etmek, kendi kulluğunu beyan etmek, kulun daima Allah'tan korkmasının gereğini ve her zaman ona muhtaç olduğunu belirtmek için hadiste sayılan şeylerden Allah'a sığınmıştır. Ayrıca bu duâda bulunmakla ümmetini teşvik ve tâlim buyurmuş oluyor. Anılan bu şeylerden Resûlullah'ın bir endişesi olduğu ihtimali düşünülemez. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in masum (= günahsız) olduğu bilinmektedir.

Miftâhü'l-Hâce müellifi de faydalı olmayan ilimleri şu kısımlara ayırır: Bilinip onunla amel edilmeyen ilim, bilinip başkasına öğretilmeyen ilim, sahibinin durum ve davranışlarını düzeltmeyen ilim, keza sahibinin huyunu temizlemeyen ilim, bilinmesine ihtiyaç duyulmayan ilim, dinin tasvip ve techiz etmediği (sihir ilmi gibi) ilim ve benzerleridir.

Hadisin «Doymayan nefisten...» fıkrası ile dünya hırs ve tamaı kasdedilmiştir. Yani «dünya malına ve nimetlerine aşırı düşkünlüğü dolayısıyle doymak bilmeyen nefisten sana sığınırım Allahım!» Fakat ibâdete, sâlih amellere ve hayır işlerine düşkün olmak, bunlara doymamak ve ihtiraslı olmak dinen övgüye lâyık ve matlubtur. Nitekim Tahâ sûresinin 114. âyetinde: وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

=«Ve de ki ey Rabbim! benim ilmimi arttır» buyuruluyor.

٢٥١ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ».

TERCEMESİ

251) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallaahü Aleyhi ve Selem) şöyle duâ ederdi:

«Allahım! Bana öğrettiğin ilimden beni yararlandır, faydalanacağım ilmi bana öğret, ilmimi arttır. Her hal (ilmimi arttırmadan önceki ve artırdıktan sonraki haller) üzerinde Allah'a hamd olsun.»

٢٥٢ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَسُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ. قَالَا: ثنا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ مَعْمَرٍ، أَبِي طُوَالَةَ، عَنْ سَعِيدِ ابْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ، لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» يَعْنِي رِيحَهَا

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ : أَنْبَأَنَا أَبُو حَاتِمٍ . ثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ . ثنا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ ،
فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

252) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Allah rızâsının kazanılması için talep edilmesi gereken bir ilmi öğrenen bir kimse, sırf dünya menfaatı için bu ilmi öğrenecek olursa kıyâmet günü Cennet kokusunu bulmıyacaktır.»

İbn-i Mâceh, Ebü'l-Hasan, Ebû Hâtim, Saîd bin Mansûr, Fuleyh bin Süleyman... yolu ile de aynı hadisi rivâyet etmiştir.

İZAHI

Hadisteki : **«Allah rızası için talep edilmesi gereken ilim»** tâbiri ile dinî ilimler kasdedilmiştir. Şu halde dînî ilimlerin dışında kalan bir ilimle sırf dünya menfaatını kazanmak isteyen bir kimse bu hadiste haber verilen tehdite tâbi değildir.S i n d î bu durumu belirttikten sonra : Hadîsten anlaşıldığına göre dinî ilimleri öğrenmek isteyen bir kimse sırf dünya menfaatını amaçlarsa bu tahdite maruz kalır. Fakat Allah rızasını kasdetmekle beraber dünya menfaatını da düşünen bir kimse hadisin tahditine dahil değildir, demiştir.

Hadisin **«... Cennet kokusunu bulmıyacaktır.»** fıkrası çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Çünkü bilindiği gibi, İslâm dinine göre zerre miktarı imanı olan kişi neticede Cennet'e girecektir. Bu itibarla dinî ilimleri sırf dünya menfaatı için öğrenen kişi iman sahibi olarak öldüğü takdirde sonuç itibarı ile Cennetliktir. Bunun için fıkra şöyle yorumlanmıştır :

Dinî ilimlerle yalnız dünya menfaatını kazanmak istiyen kimse Cennet kokusunu bulmaya ve Cennet'e girmeye müstahak ve lâyık değildir. Ama onu tazib etmek veya afv etmek Allah'ın iradesine bağlıdır, bizce mechuldür.

Bâzıları da fıkranın mânası şudur : Böyle yapan adam Cennet'e girse bile güzel kokusunu duymayacak ve bu güzel kokudan mahrum kılınacaktır, demiştir. Diğer bir kısım âlimler ise fıkrayı mah-

şer zamanına tahsis ederek: Böyle olan kişi, kıyâmet günü yani kabirlerden çıkılıp Cennet veya Cehenneme gidilinceye kadar geçen mahşer süresince Cennet kokusunu duymıyacaktır. Bu yorumları beyan eden S i n d î, sözlerini şöyle bitiriyor: Çünkü havâs kısmı, özellikle âlimler, mahşere doğru gelişlerinde bile Cennet kokusunu duyarak onlar için bir endişenin bulunmadığını anlamış olurlar.

٢٥٣ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا حَمَّادُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ . ثنا أَبُو كَرِبٍ الْأَزْدِيُّ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ « مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ ، أَوْ لِيُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ ، أَوْ لِيَصْرِفَ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ ، فَهُوَ فِي النَّارِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف حماد وأبي كرب .

TERCEMESİ

253) ... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)*'dan Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Cahillerle ve aklı noksan olanlarla münakaşa etmek veya âlimlere karşı böbürlenip övünmek, yahut da halkın teveccühünü kazanmak niyeti ile (dinî) ilim talep eden kimse ateştedir.»

Not: Hammâd ve Ebî Kerib'in zayıflığı nedeni ile bunun senedinin zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٥٤ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . أَنْبَأَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ، قَالَ « لَا تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ لِتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءَ ، وَلَا لِتُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءَ ، وَلَا تَخَيَّرُوا بِهِ الْمَجَالِسَ . فَمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ ، فَالنَّارُ النَّارُ » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات . ورواه ابن حبان في صحيحه . والحاكم ، مرفوعا وموقوفا .

TERCEMESİ

254 ... Câbir bin Abdillah *(Radiyallahü anh)*'den Nebî *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Ne âlimlere karşı iftihar ve övünmek için, ne de cahillerle münâkaşa etmek için ve ne de meclislerin seçkin köşelerinde yer almak için ilim talep etmeyiniz.

Bu yasağa rağmen kim böyle yaparsa ateşe (müstehaktır), ateşe (müstehaktır).»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun râvileri sıkadır. İbn-i Hibbân da bu hadisi kendi sahihinde rivâyet etmiştir. Hâkim de bunu merfu ve mevkuf olarak rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Bu iki hadis, İslâmî ilimlerden, basit ve süflî emellerin beslenmesinin yasak olduğunu ve böyle bir maksatla ilim talep eden kimselerin mükâfat alması şöyle dursun, ilmin yüceliği ile bağdaşmıyan kötü niyet ve davranışı yüzünden Cehennem ateşine müstahak olduğunu bildiriyor. Evet dinî ilimler idrakı kıt, iz'anı kısır, aklı zayıf olanlarla ve cahillerle münakaşa ve mücadele etmek için öğrenilmez. Kezâ, din âlimlerinin karşısına çıkarak bilgisi ile iftihar etmek, gururlanmak, böbürlenmek, övünmek ve kibirlenmek için de ilim öğrenilmez. Hele halkın itibar ve teveccühünü kazanmak, toplumun saygısına, kadr-ü kıymetine mazhar olmak, varılan meclislerde en üst köşeye geçmek, en yüksek yere oturmak, halkı hizmetçi gibi kullanmak ve dünya malını toplamaya ilmi aracı koyup istismar etmek gibi menfur emellere kavuşmak için dinî ilimleri basamak yapmak kesinlikle yasaklanmıştır. Hadisler böyle basit ve menfur emellere erişmek için dinî ilimleri talep edenlerin Cehenneme müstahak olduğunu hükme bağlıyor. Tabii Cehennemlik olmaları geçici olup ebedî değildir. Ayrıca onların afvedilmesi Allah'ın iradesine bağlıdır. Allah dilerse onları bağışlar.

253 nolu hadisin râvilerinden H a m m â d ve E b û K e r i b zayıf oldukları gerekçesiyle isnadının zayıflığı Zevâid'de belirtilmiştir. T i r m i z î ise hadisi İ b n - i Ö m e r yolu ile rivâyet ederek Hasen olduğunu söylemiştir. 254 nolu hadisin isnadındaki râvilerin sika oldukları ve İ b n - i H i b b â n tarafından kendi sahih'inde rivâyet edildiği yine Zevâid'de bildirilerek, E l - H â k i m tarafından da merfu' ve mevkuf olarak rivâyet edildiği ifade ediliyor.

İkinci hadisin metninin sonundaki فَالنَّارُ . فَالنَّارُ kelimesi muhakkik tarafından merfu' ve mensup olmak üzere iki şekilde (ötre

ve üstün ile) harekelenmiştir. Merfu' okunursa mübteda olur, haberi mahzuftur. Takdiri فَلَهُ النَّارُ dır. Mensub okunursa mahzûf bir fiilin mef'ûlüdür. Takdiri فَيَسْتَحِقُّ النَّارَ olur.

٢٥٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْكِنْدِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ « إِنَّ أُنَاسًا مِنْ أُمَّتِي سَيَتَفَقَّهُونَ فِي الدِّينِ، وَيَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ، وَيَقُولُونَ: نَأْتِي الْأُمَرَاءَ فَنُصِيبُ مِنْ دُنْيَاهُمْ، وَنَعْتَزِلُهُمْ بِدِينِنَا. وَلَا يَكُونُ ذٰلِكَ. كَمَا لَا يُجْتَنَى مِنَ الْقَتَادِ إِلَّا الشَّوْكُ. كَذٰلِكَ لَا يُجْتَنَى مِنْ قُرْبِهِمْ إِلَّا ».

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ: كَأَنَّهُ يَعْنِي الْخَطَايَا.

فى الزوائد: إسناده ضعيف. وعبيد الله بن أبي بردة لا يُعرف.

TERCEMESİ

255) ... (Abdullah) İbn-i Abbas *(Radiyallahü anhümâ)*'dan Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Şüphesiz benim ümmetimden bazı insanlar dinde fıkıh bilgisine sahip olduğunu iddia edecekler, Kur'an okuyacaklar ve diyecekler ki: Biz emirler sınıfına varıyor, dünyalıklarından yararlanıyoruz. Fakat dindarlığımız hususunda onlardan uzak durup (bu yönden bize bir zarar ilişmiyor) derler. Halbuki onların dediğinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Katad (adındaki dikenli ve meyvesiz ağaç)dan geven dikeninden başka (bir meyveyi) toplamak mümkün olmadığı gibi emirlere yaklaşmaktan, bir şey toplanamaz. Ancak...»

(İbn-i Mâceh diyor ki) Râvi Muhammed bin es-Sabbâh dedi ki: Zannımca Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) «hataları kasdetti.»

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Râvi Ubeydullah bin Ebî Bürde de mechuldür.

İZAHI

Miftâhü'l-Hâce yazarı diyor ki hadisten kasdedilen mâna şudur:

K u r ' a n okuyan fıkıh bilgisi olduğunu iddia eden bâzı kimseler, zarûri ihtiyaçları ve önemli bir işleri olmadığı halde emirler sınıfının yanına giderek, fazilet ve ilim sahibi olduklarını açıklar, bir takım mal ve makam koparmak isterler. Bu tip kimselere: «İlim ile bu nevi davranışlar birbiri ile bağdaşmaz, niçin böyle hareket ediyorsunuz», denildiği zaman şöyle cevaplarlar: «Biz emirlere varıp onların dünyalıklarından yararlanırız. Ama dinî vecibelerimiz bakımından onlardan uzak dururuz.» Halbuki yekdiğerine zıt iki şeyi toplamak imkânsızdır. Katad, dikenden başka meyvesi olmıyan bir ağactır. Bu ağaçtan meyve olarak dikenden başka bir şey toplamak mümkün değildir. Emirlere yakınlıktan bir semere beklenemez. Beklenen şey ne olabilir? Hadîste Peygamber'in sözünde emirlerden alınabilen şey yani müstesna anılmamıştır. Râvi anılmak istenen şeyin «hatalar» olduğunu sanıyorum, diyor. Şu halde onlara yaklaşmaktan beklenebilen semere hatâlar ve günahlar olmuş olur.

Miftâhü'l-Hâce müellifi diyor ki: Rivâyet edildiğine göre Z ü h r î 'nin Padişahlarla oturup kalkmaya başladığını duyan bir din kardeşi ona yazdığı mektupta ezcümle demiştir:

Ey Zührî! Allah bizi ve seni fitneler hastalığından kurtarsın. Sen öyle bir duruma düştün ki, seni tanıyan herkes sana duâ etmelidir. Çünkü Allah'ın kitabını ve Peygamber'in sünnetini bilmek nimetini Allah sana ihsan etti. Sen yaşlandıktan sonra bu yüce nimetlerin devrilmekle karşı karşıya geldi...

S i n d î diyor ki: Emirlere yaklaşmanın katad ağacından diken toplamaya benzetilmesi ile onlara yaklaşmaktan dinî yönden zarar etmekten başka bir sonuç alınmıyacağına işaret ediliyor. Çünkü; kişi için Allah tarafından takdir edilmiş olan rızık ve menfaatlar behemhal sahibini bulacaktır. İster emirlerin kapısına gidilsin ister gidilmesin netice değişmez. O halde onların kapılarına gidilmekle yeni bir kazanç sağlanacak değildir. Ama bununla beraber dinî yönden zarara uğramak da vardır. Şöyle de söylenebilir. İlâhi takdir meçhulümüz olup dış görünüşe göre emirlerin sohbetinde bulunmak ve onlarla ihtilat yapmak suretiyle elde edilen dünyalık menfaat. bu ilişkilerle uğranılan zarar muvacehesinde çok cüz'î olduğu için yok gibidir. Dolayısı ile zarardan başka bir şey kalmamış sayılır.

M u h a m m e d b i n S e l e m e 'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Pislikler üzerine konan kara sinek, bahis konusu zümrenin kapısına varıp okuyucu olduğunu söyliyenden daha iyidir.

Râvilerden Ubeydullah bin Ebi Bürde tanınmıyan bir kimse olduğu için hadisin isnadının zayıf olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٥٦ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. قَالَا: ثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُحَارِبِيُّ. ثنا عَمَّارُ بْنُ سَيْفٍ، عَنْ أَبِي مُعَاذٍ الْبَصْرِيِّ. ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ سَيْفٍ، عَنْ أَبِي مُعَاذٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ جُبِّ الْحَزَنِ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَا جُبُّ الْحَزَنِ؟ قَالَ «وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْمٍ أَرْبَعَمِائَةِ مَرَّةٍ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَنْ يَدْخُلُهُ؟ قَالَ «أُعِدَّ لِلْقُرَّاءِ الْمُرَائِينَ بِأَعْمَالِهِمْ. وَإِنَّ مِنْ أَبْغَضِ الْقُرَّاءِ إِلَى اللهِ الَّذِينَ يَزُورُونَ الْأُمَرَاءَ».

قَالَ الْمُحَارِبِيُّ: الْجَوَرَةَ.

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ: حَدَّثَنَا حَازِمُ بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ نُمَيْرٍ. قَالَا: ثنا ابْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ النَّصْرِيِّ، وَكَانَ ثِقَةً. ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ نَحْوَهُ بِإِسْنَادِهِ.

حدثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ. ثنا أَبُو غَسَّانَ، مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثنا عَمَّارُ بْنُ سَيْفٍ، عَنْ أَبِي مُعَاذٍ. قَالَ مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: قَالَ عَمَّارٌ: لَا أَدْرِي مُحَمَّدٌ أَوْ أَنَسُ بْنُ سِيرِينَ.

TERCEMESİ

256) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Cübbü'l-Hüzn (veya) Cübbü'l-Hazan'den Allah'a sığınınız», buyurdu.

Sahâbîler, Yâ Resûlallah!

Cübbü'l-Hüzn (veya Cübbü'l-Hazan nedir? diye sordular. Resûlullah onlara cevaben :

«Cehennem'de öyle bir deredir ki Cehennem her gün dörtyüz defa ondan (Allah'a) sığınır», buyurdu. Sahâbîler :

— Yâ Resûlallah! Kimler bu dereye girer? diye sordular. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«O dere, amelleri ile riyâkârlık eden Kur'an okuyucuları için hazırlanmıştır. Allah'ın en çok öfkelendiği Kurrâlardan bir kısmı da şüphesiz emirleri ziyaret eden okuyuculardır, buyurdu. (Râvi) el-Muharibî dedi ki emirlerden maksad zâlim olan emirlerdir.»

İ Z A H I

S i n d i diyor ki hadiste geçen **«Cübb»** lügatta çevresi örülmemiş olan kuyu demektir. **«Hazan ve Hüzn»** ise hüzün ve keder mânasınadır. Hadiste kullanıldığı gibi iki kelimenin bir araya getirilmiş şekli ise özel isimdir. Bunun sözlük mânası düşünülürse: **«Keder kuyusu»** demek oluyor. Cehennem'in bu dereden Allah'a sığınması zâhirine göre mânalandırılmıştır. Çünkü Cenâb-ı Allah her şeye kaadirdir. Cehennem'in diğer dereleri bu dereden Allah'a sığınabilirler. Yâhut da bu sığınma, Cübbü'l-Hüzn denilen derenin azâbının şiddetinden kinâyedir, diye yorum yapılabilir. Her iki halde de Cehennem'den murad, mü'minlerin günahkârlarına âit olan Cehennem'dir. Zira kâfirlerin ve münafıkların Cehennemdeki yerleri Cübbü'l-Hüzn'den daha şiddetlidir.

İ b n - i M â c e h, bu hadis için müteaddit senedler ve her senedde müteaddit haller zikretmek sûretiyle hadisin kuvvetini belirtmek istemiştir. Senedlerin asıl arapçası mevcut olduğu için bir haylı yer alacak olan türkçesini yazmaya lüzum görmüyorum. Yalnız şunu belirteyim. Râvilerden A m m a r demiş ki senedlerde «İ b n - i S i r i n» diye geçen râvinin M u h a m m e d İ b n - i S i r i n mi, yoksa E n e s İ b n - i S i r i n mi olduğunu bilemiyeceğim. Her iki zat kardeş olup S i r i n'in oğullarıdır. (Radiyallahü anhüm).

٢٥٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، قَالَا: ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ النَّصْرِيِّ، عَنْ نَهْشَلٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوا الْعِلْمَ وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ. وَلٰكِنَّهُمْ بَذَلُوهُ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ. فَهَانُوا عَلَيْهِمْ. سَمِعْتُ نَبِيَّكُمْ ﷺ يَقُولُ «مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِدًا، هَمَّ آخِرَتِهِ، كَفَاهُ اللهُ هَمَّ دُنْيَاهُ. وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُومُ فِي أَحْوَالِ الدُّنْيَا، لَمْ يُبَالِ اللهُ فِي أَيِّ أَوْدِيَتِهَا هَلَكَ».

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ : حَدَّثَنَا حَازِمُ بْنُ يَحْيَى . ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . قَالَا : ثنا ابْنُ نُمَيْرٍ . عَنْ مُعَاوِيَةَ النَّصْرِيِّ ، وَكَانَ ثِقَةً . ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ نَحْوَهُ بِإِسْنَادِهِ .

في الزوائد إسناده ضعيف . فيه نهشل بن سعيد . قيل إنه روى المناكير . وقيل بل الموضوعات .

TERCEMESİ

257) ... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Eğer ilim ehli, ilmi(n değerini) koruyup onu liyakatlı olanların yanına koymuş olsalardı, ilim sayesinde, zamanlarındaki insanların büyükleri olacaklardı. Lâkin âlimler, ilim vasıtası ile dünya ehlinden bir takım menfaatlar sağlamak için ilmi değerlendirmeden dünya ehline mebzulen vermeye giriştiler. Bu sebeple dünya ehli yanında âlimlerin değeri de düştü. Ben sizin Peygamberiniz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim :

«Kim çok arzuları tek arzu — âhirete âit arzu — haline döndürürse Allah, onun dünyaya âit arzusu için yeterdir. Ve kim ki, dünya ahvali hakındaki arzuları dağılırsa veya arzular kendisini dağıtırsa onun dünyanın hangi deresinde helâk olduğuna Allah iltifat etmiyecektir.»

İbn-i Mâceh, Ebül'-Hasan'dan naklen ikinci bir sened ile de hadisi rivâyet etmiştir.

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi zayıftır. Çünkü râvi Nehsel bin Said'in münker hadisleri rivâyet ettiği söylendiği gibi mevzu hadisleri rivâyet ettiği de söylenmiştir.

İZAHI

Hadisin metni iki parçadan ibarettir. İlk parça Ashab'tan A b d u l l a h İ b n - i M e s ' û d ' a âittir. Bu parça ilim adamlarının ilmin değerini korumalarına, rastgele insanlara ilim aktarmaya girişmemelerine, ehil ve liyâkatlı olan taliblere ilmi aktarmaya çalışmalarının gereğine dikkatları çekiyor. Ve böyle hareket edilmediği takdirde ilim adamlarının değerinin düşeceğine, hatta bilfiil düştüğüne parmak basıyor. S i n d î ' nin beyânına göre T ı y b î demiş ki : İ b n - i M e s ' û d ' un **«Ben sizin Peygamber'inizden...»**

şeklinde hitabı, tevbih mahiyetinde olup muhatablarını Peygamber'in emrine muhalefet etmeleri dolayısı ile kınıyor.

Hadis metninin ikinci parağrafı ise; Resûl-i Ekrem'in buyruğudur. Burada insanlarda görülen arzuların birleştirilerek tek arzû hâline getirilmesi ve bu tek arzunun da âhiret saadetine âit arzu olarak tesbiti öngörülüyor ve böyle yapan bir kimsenin dünyasına âit istek ve arzularının gerçekleşmesi yolunda Allah'ın inâyet ve yardımının ona erişeceğine işaretle Allah ona yeterdir, buyuruluyor. Böyle hareket etmiyerek dünya ahvali hakkında beslediği istekleri dallanıp budaklanan kimselerin, keza pek çok arzuların darbesi ile kendisini toparlamaktan âciz kalarak dağılan kişilerin dünyanın hangi vâdisinde ve hangi arzunun tahakkuku peşinde koşarken helâk olursa Cenâb-ı Allah ona iltifat edip bakmıyacak ve ona yardımcı olmıyacak, diye uyarı yapılıyor.

Hadîsin râvîlerinden N e h ş e l b i n S a î d ' in münker hadisleri ve bâzılarının dediğine göre mevzû hadisleri rivâyet ettiği gerekçesi ile isnadın zayıf olduğu Zevâid'de belirtilmiştir. S i n d î ise, E l - H â k i m ' in sahih olduğunu tesbit ettiği İ b n - i Ö m e r tariki ile ayni hadisin rivâyet edilmiş olduğunu bildirmiştir.

٢٥٨ — حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ، وَأَبُو بَدْرٍ، عَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ الْهُنَائِيُّ. ثنا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ الْهُنَائِيُّ، عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ دُرَيْكٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِغَيْرِ اللَّهِ، أَوْ أَرَادَ بِهِ غَيْرَ اللَّهِ، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

TERCEMESİ

258) ... İbn-i Ömer *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Nebî *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim Allah'tan başka bir şey için (dini) ilim talep ederse veya o ilimle Allah rızasından başka bir maksad edinirse Cehennem'den olan üzerine hazırlansın.»

İZAHI

Hadis, gerek ilim talep edilirken ve gerekse elde edilen ilim işletilirken Allah rızâsının düşünülmesini emrederek buna ters düşen

niyet ve maksadları besliyen kimselerin ilâhî azaba müstahak olduklarını bildiriyor.

Râmuzü'l-Ahadîs'in şerhinde aynen şunlar söyleniyor: İlmî çalışmada niyetin düzeltilmesi için Allah rızası, âhiretteki azabtan kurtulmak, ilâhî sevablar düşünülmelidir. Dünya menfaatı, mevki, makam, zenginlik, padişahların teveccühüne mazhar olmak, dost ve emsal arasında üstün bir değer kazanmak ve benzeri dünyadaki muvakkat zevkler ile safalar ilmi çalışmanın amacı olmamalıdır. Bâzı zâtlar da: İlim adamları niyetlerini tashih etmek isterlerse, cehaletten kurtulmak, eğitim ve öğretim yolu ile halka yararlı olmak ve âlimlerin azaldığı bir devirde ilmi ihyâ etmek niyetini düşünmelidir, demişlerdir. Tabii bu niyetin yanında yine Allah rızâsı melhuz olmalıdır. Şâyet ilme çalışan kişi şeytanî vesveseler, şehvanî duygular ve nefsî arzulardan sıyrılarak niyetini arzulanan şekilde temizliyemezse ihlası gerçekleştiremedi, diye ilmi terketmesi tercih edilmez. Çünkü cehaletin zararı niyetin ihlaslı olmayışının zararından daha büyüktür. Ehveni şerri tercih etmek bir prensip olduğu gibi iki zararlı şey arasında kalan kişinin zararı nisbeten hafif olanı seçmesi gerekir. Diğer taraftan ilimle meşguliyetini sürdüren bir kimsenin zamanla niyetini tashih etmesi umulur. Nitekim Mücâhid: Biz ilme tâlip olduğumuz sıralarda uzun boylu ihlaslı niyetimiz yoktu. Sonra Cenâb-ı Hak bize niyetimizin tashihini nasîb eyledi, demiştir. Bâzı âlimler de: Biz ilmi Allah rızâsı için değil de başka maksadla talep ettik. Fakat ilim bizim Allah rızasından başka maksadları gütmemize engel oldu, demiştir.

Gazalî de Muâz (Radiyallahü anh)'den rivâyet edildiğine göre âlimlerden Cehennem'e müstahak olanlar şu gruplara ayrılırlar, der:

1. İlmini hazîne gibi gizliyerek başkasının bilmesini istemiyenler. Bunlar Cehennem'in ilk tabakasındadırlar.

2. İlimde padişah gibi kendisini eşsiz görür. İlminden bir mes'ele reddedildiği gibi zaman hazmedemez ve öfkelenir. Bunlar Cehennem'in ikinci tabakasındadırlar.

3. İlmini ve yabancı ilmi konuları zenginlere ve eşrafa açıklayan ve başka insanlara anlatmıyan grup da Cehennem'in üçüncü tabakasındadır.

4. Kendisini fetva vermeye liyakatlı göstererek halka yanlış fetvâ verenler. Bunlar da dördüncü tabakadadırlar.

5. Ehl-i Kitabın söylediklerini söyliyenler 5'inci tabaka ehlidir.

6. İlmini halk arasında bir büyüklük ve şahsının anılmasına, övülmesine araç kılanlar 6'ncı tabaka ehlinden olur.

7. İlmi dolayısı ile beslediği kibir, gurur ve böbürlenmesi yüzünden hoplayan ve hiç kimsenin nasihat ve ikazını kabul etmiyerek kendisini müstağni sayan grup da Cehennemin 7'nci tabakasını boylar.

Bir haberde rivâyet edildiğine göre doğu ile batı arasını dolduracak kadar yaygınlaşan bir şekilde, insanoğlu övgü toplar da bu övgüler Allah indinde bir sivrisinek kanadı ağırlığınca değer taşımıyabilir' (105)

٢٥٩ – حدّثنا أحمد بن عاصم العبّادانىّ . ثنا بشير بن ميمون ؛ قال : سمعت أشعث بن سوّار ، عن ابن سيرين ، عن حذيفة ، قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « لا تعلّموا العلم لتباهوا به العلماء ، أو لتماروا به السفهاء ، أو لتصرفوا وجوه الناس إليكم . فمن فعل ذلك ، فهو فى النار » .

فى الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

259) ... Huzeyfe *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi : Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyururken işittim, demiştir :

«Alimlere karşı böbürlenerek övünmek veya cahillerle münakaşa etmek veyâhut halkın teveccühünü kendinize çevirmek için (dini) ilim öğrenmeyiniz. Kim böyle yaparsa o kimse ateştedir.»

٢٦٠ – حدّثنا محمّد بن إسماعيل . أنبأنا وهب بن إسماعيل الأسدىّ . ثنا عبد الله ابن سعيد المقبرىّ ، عن جدّه ، عن أبى هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من تعلّم العلم ليباهى به العلماء ، ويجارى به السفهاء ، ويصرف به وجوه الناس إليه ؛ أدخله الله جهنّم » .

فى الزوائد : إسناده ضعيف .

(105) Ramûzü'l-Ahâdis şerhi Levamiü'l-Ukul cild 4, sah. 481, 482, Mısır, Amire Matbaası yıl ?

TERCEMESİ

260) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu dediği rivâyet edilmiştir:

«Kim âlimlere karşı böbürlenip övünmek, cahillerle münakaşa etmek ve halkın teveccühünü kendisine yöneltmek için (dinî) ilim öğrenirse Allah o kimseyi Cehenneme sokar.»

Not : Zevâid'de bu iki hadisin isnadının zayıf olduğu bildirilmiştir. Ancak bu iki hadis mâna itibarı ile râvilerinin sıka olduğu belirtilen 254 nolu hadise benzerler.

(٢٤) باب من سئل عن علم فكتمه

24 — KENDİSİNE SORULAN BİR BİLGİYİ GİZLEYENİN BEYÂNI BÂBI

٢٦١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أسود بن عامر . ثنا عمارة بن زاذان . ثنا علي بن الحكم . ثنا عطاء ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « ما من رجل يحفظ علما فيكتمه ، إلا أتى به يوم القيامة ملجما بلجام من النار » .

قال أبو الحسن ، أي القطان . وحدثنا أبو حاتم . ثنا أبو الوليد . ثنا عمارة بن زاذان ، فذكر نحوه .

TERCEMESİ

261) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallâhü anh)*'den, Nebî *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Hıfzettiği bir ilim kendisine sorulup da onu gizleyen her adam kıyâmet günü ateşten bir gem onun ağzına vurulmuş olduğu halde (mahşere) getirilir.»

Ebü'l-Hasean El-Kattân dedi ki: Ebû Hâtim, Ebü'l-Velîd yolu ile İmâre bin Zâzân'dan bize gelen rivâyete göre ayni metin buyurulmuştur.»

İZAHI

Hadis, bellenmiş ve kesinlikle bilinen bir dinî mes'elenin sorulduğu zaman malûm olan cevabı gizlemenin âhiretteki cezasını bil-

diriyor, verilen cezanın amel cinsinden olduğu belirtiliyor. Şöyle ki: O ilim adamı ihtiyaç duyulup sorulduğu zaman hak olan bir sözü söylemekten imtina ederek ağzını kapadığı için, mahşerde herkes amelinden dolayı soruşturmaya tabi tutulup konuşmaya ve cevap vermeye şiddetle ihtiyaç duyduğu bir ortamda Allah onun ağzına ateşten bir gem vurdurup susturma cezasına çarptırır. S i n d î diyor ki: İlmî soru soran adam bunu kavramaya ehil ise ve o ilmî soru yararlı ise o zaman cevap vermek mes'uliyeti olsa gerek ve buna rağmen cevap vermezse hadisteki ceza terettüp eder kanaatındayım. Şayet soru sahibi konuyu kavrayamaz durumda ise veya o ilmî konu onun için yararlı değil ise cevap vermeyen ilim adamının hadisteki vebala tâbi olmadığını umarım. H a t t a b i de: Hadisteki durum, öğrenilmesi mecburi olan zaruri ilim hakkındadır. Meselâ soru sahibi ilim adamına: Bana İslâmiyeti telkin et, veya vakti geçmiş olan farz namazın kılınış şeklini bilmiyorum bana öğret dese, ilim adamı bu sorunun gereğini yapmakla mükelleftir. Fakat halkın öğrenmesi zarûri olmayan ilmî mes'eleleri öğrenmek isteyen kimseye öğretmeyen âlim bu cezâya müstahak kılınmamıştır.

٢٦٢ — حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ ، مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ هُرْمُزَ الأَعْرَجِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : وَاللهِ ! لَوْلَا آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللهِ تَعَالَى مَا حَدَّثْتُ عَنْهُ (يَعْنِي عَنِ النَّبِيِّ ﷺ) شَيْئًا أَبَدًا. لَوْلَا قَوْلُ اللهِ : إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللهُ مِنَ الْكِتَابِ . إِلَى آخِرِ الآيَتَيْنِ

(٢ / سورة البقرة / الآية ١٧٤ و ١٧٥)

TERCEMESİ

262) ... Abdurrahman bin Hürmüz El-A'rac (106) *(Radiyalalhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediğini işitmiştir:

Vallahi Allah Teâlâ'nın kitabındaki iki âyet olmamış olsaydı ben O'ndan (yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den hayatımda hiç bir şeyi rivâyet etmezdim. Allah'ın şu kavli olmasaydı. (107

(106) Bu zat, Ebû Hüreyre, Muâviye ve Ebû Said'in râvisidir. Kendisinden rivâyette bulunanların başında Zührî, Ebû'z-Zübeyr ve Ebû'z-Zinad gelir. Bir cemaat onu sıka saymıştır. Ebû Ubeyd'in dediğine göre hicrî 117. yılı İskenderiye'de vefat etmiştir. Hulâsa sah. 236

(107) Bakara sûresi, âyet 174, 175

«Şüphesiz o kimseler ki, Allah'ın kitaptan indirmiş olduğu âyetleri gizlerler ve bunun karşılığında az bir bedel alırlar. İşte onlar karınlarında ateşten başka bir şey yemezler. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz ve onlar için elîm bir azap vardır.

Onlar öyle kimselerdir ki, hidâyet mukabilinde dalâleti, mağfiret mukabilinde azabı satın almışlardır. Onları ateşe karşı bu kadar sabırlı kılan nedir?»

İ Z A H I

Âyetler, hakkı gizleyenlerin korkunç âkibetine işâret buyuruyor. Hadisler de dini hükümlerin kaynağı olmak bakımından âyetler gibi olduğu için E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh) bu âyetler muvacehesinde bildiklerini gizliyemediğini ve Resûl-i Ekrem'den işittiği hadisleri rivâyet etmesinin sebebini belirtiyor. S i n d î diyor ki; ilmi gizlemenin mes'uliyetine dâir başka âyetler ve hadisler bulunduğuna göre E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh) bu iki âyeti örnek olarak zikretmiştir. Çünkü; bu iki âyetin bulunmamış olduğunu farz etsek bile mevcut diğer âyetler ve hadisler ilmi gizlemenin yasaklığı ve bilinen hadisleri açıklamanın gerekliliği için kâfidir. Bu itibarla E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'ı hadis rivâyetine zorlayan sebebi yalnız bu iki âyetten ibâret sanmak hatadır. Nitekim:

B u h a r î «İLM» kitabının «Hıfzü'l-İlm» babında A b d ü l - a z i z b i n A b d i l l a h E l - U v e y s î E l - M e d e n i, M â - l i k b i n E n e s, Z ü h r î, A b d u r r a h m a n b i n H ü r - m ü z yolu ile E b û H ü r e y r e (Radiyallahü anh)'den rivâret ettiği bu hadis daha uzundur. Ve oradaki rivâyete göre E b û H ü r e y r e 'nin okuduğu âyetler B a k a r a süresinin 159 ve 160'ncı âyetleridir. Oradaki hadis metninin tercemesi şöyledir:

... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den: Şöyle demiştir: Halk Ebû Hüreyre çok (hadis rivâyet) ediyor, derler. Halbuki Allah'ın kitabında (şu) iki âyet olmasaydı hiç bir hadis rivâyet etmezdim. Sonra Ebû Hüreyre:

إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى من بعد ما بيناه
للناس في الكتاب أولئك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون إلا الذين تابوا
وأصلحوا وبينوا فأولئك أتوب عليهم وأنا التواب الرحيم .

= **«O kimseler ki bizim indirdiğimiz beyyineleri ve hidâyeti halka açıkça biz beyân ettikten sonra, bunları saklarlar, muhakkak Allah onlara lânet eder ve lânet ediciler de lânet ederler.**

Ancak bunlardan tevbe edip sâlih amel işleyen ve (gizlediklerini) açıklayanlar müstesna. İşte ben bunların tevbelerini kabul ederim. Tevvâb ve Rahîm olan da ancak benim.»âyet-i kerimelerini okudu. (Daha sonra Ebû Hüreyre sözlerine devamla) Muhâcirîn kardeşlerimiz çarşılarda alış verişle, Ensâr kardeşlerimiz de malları (ve toprakları) için çalışmakla iştigal ederlerken Ebû Hüreyre boğaz tokluğuna (kanaat ederek) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanından ayrılmazdı ve onların hazır bulunmadıkları meclislerde hazır bulunur, onların hıfzetmedikleri sözleri bellerdi.

Buharî'nin Târih'deki rivâyetine göre Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh) bir ara 10'dan fazla seçkin Sahâbî'nin bulunduğu bir meclisde bulunarak onların bilmedikleri bâzı hadisleri rivâyet etmiş, onlar da aralarında soruşturup sıhhatına kanaat etmişlerdi. O mecliste bu hal bir kaç defa tekerrür edince bâzı kimseler: **«Muhâcirler ve Ensâr Ebû Hüreyre gibi hadis rivâyet edemesinler, bu nasıl olur?»** demişler. Bunlara cevaben Ebû Hüreyre bu sözleri söylemiş oluyor.

٢٦٣ — حدثنا الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ الْعَسْقَلَانِيُّ . ثنا خَلَفُ بْنُ تَمِيمٍ ، عَنْ عَبْدِاللهِ ابْنِ السَّرِيِّ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا لَعَنَ آخِرُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا ، فَمَنْ كَتَمَ حَدِيثًا فَقَدْ كَتَمَ مَا أَنْزَلَ اللهُ » .

في الزوائد : في إسناده حسين بن أبي السريّ ، كذاب . وعبدالله بن السريّ ، ضعيف . وفي الأطراف : أن عبد الله بن السريّ لم يدرك محمد بن المنكدر . وذكر أن بينهما وسائط . ففيه انقطاع أيضاً .

TERCEMESİ

263) ... Câbir (bin Abdillah) *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Bu ümmetin son (kısmı) öncekilerini lânetlediği zaman kim bildiği bir hadisi gizlerse şüphesiz Allah'ın inzal buyurduğu hükümleri gizlemiş olur.»

Not: Zevâid'in beyânına göre hadisin râvilerinden Hüseyn bin Ebi's-Serî, kezzâbtır. Râvi Abdullah bin es-Serî de zayıftır. Ayrıca El-Etraf'ta belirtildiğine göre Abdullah bin es-Serî, Muhammed bin el-Münkedir'e yetişmemiştir. Aralarında bir kaç râvi aracı vardır. Bu duruma göre senedde inkıtâ da vardır.

İ Z A H I

Sindî'nin beyânına göre hadis iki şekilde yorumlanmıştır:

1. Ashâb-ı Kirâm'ın yüce faziletini bilmeyen ve onların aleyhinde konuşup lânetlemenin haramlığını idrak etmeyen kimselerin türediği zaman kim, Sahâbîlerin faziletine ve onlara lânet etmenin haram olduğuna dâir bildiği bir hadisi gizlerse; Allah tarafından indirilmiş olan ilâhî kanunu gizlemiş sayılır.

2. İslâmî ilimleri bilenlerin sayısının azalıp cehâletin yaygınlaştığı ve selef-i salihîn'e lânet etmenin haram olduğunun bilinmemesi yüzünden sonradan gelen müslümanların öeceden gelip geçmiş din kardeşlerine lânet ettikleri zaman ilme şiddetle ihtiyaç duyulacak ve bu nedenle kim, bildiği bir hadisi gizlerse Allah tarafından indirilmiş olan ilâhî kanunu gizlemiş sayılır.

Her iki yorumun neticesinde, bilinen bir hadisi gizlemenin nasıl bir mes'uliyeti mûcip olduğu belirtilmiş oluyor. İlmi gizleyen bir kimsenin âhiret günü ateşten mâmûl gemle gemlendirileceği 261 ve 264 nolu hadislerle bildirilmiştir. Allah cümlemizi korusun.

٢٦٤ — حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ . ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ . حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ سَلِيمٍ . ثنا يُوسُفُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ؛ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ ، أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ » .

في الزوائد : إسناده حديث أنس ، فيه يوسف بن إبراهيم . قال البخاري : هو صاحب عجائب . وقال ابن حبان : روى عن أنس من حديثه ما لا يحل الرواية . اهـ . واتفقوا على ضعفه .

T E R C E M E S İ

264) ... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi: Ben Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işittim, demiştir:

«Kendisine (dine âit) bir bilgi sorulup da bildiğini gizleyen kimse kıyâmet günü ateşten bir gemle gemlendirilmiş olacaktır.»

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun râvilerinden Yûsuf bin İbrahim'in acâib rivâyetlerinin bulunduğunu Buharî söylemiştir. İbn-i Hibbân da: Enes'in bâzı hadislerine âit Yûsuf'un rivâyeti zararsızdır, demiştir. Âlimler Yûsuf'un zayıflığı üzerinde ittifak etmişlerdir.

İ Z A H I

Hadisin râvilerinden Yûsuf bin İbrâhim'in zayıf olduğunda ittifak edildiği Zevâid'de bildirilmiştir. Sindî diyor ki: «Zannımca bu sebeple Tirmizî bu hadisin metnini Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den rivâyette bulunarak senedinin hasen olduğunu bildirmiş, aynı metnin Câbir bin Abdillah'tan ve Abdullah İbn-i Ömer'den iki ayrı tarik ile de rivâyet edildiğini açıklamıştır. Fakat Enes'ten olan senedden bahsetmemiştir. Hulâsa; hadisin metni sabittir. Yapılan konuşmalar sadece senedler ile ilgilidir.

٢٦٥ — حدثنا إسماعيل بن حبان بن واقد الثقفي، أبو إسحاق الواسطي. ثنا عبد الله ابن عاصم. ثنا محمد بن داب، عن صفوان بن سليم، عن عبد الرحمن بن أبي سعيد الخدري، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من كتم علما مما ينفع الله به في أمر الناس، أمر الدين؛ ألجمه الله يوم القيامة بلجام من النار».

في إسناده محمد بن داب. كذبه أبو زرعة وغيره، نسب إلى الوضع.

T E R C E M E S İ

265) ... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Halkın din işleri husûsunda Allah'ın faydalı kıldığı bir ilmi gizliyen kimseyi Allah kıyâmet günü ateşten bir gem ile gemlendirir. (Ağzına ateşten imal edilmiş bir gem vurur.)»

Not : Hadisin râvilerinden Muhammed bin Dâb'ın mevzû hadisleri rivâyet ettiği söylenmiş olup Ebû Zur'a ve başkaları da onu yalanlamışlardır.

٢٦٦ — حدثنا محمد بن عبد الله بن حفص بن هشام بن زيد بن أنس بن مالك. ثنا أبو إبراهيم، إسماعيل بن إبراهيم الكرابيسي، عن ابن عون، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من سئل عن علم يعلمه فكتمه؛ ألجم يوم القيامة بلجام من نار».

TERCEMESİ

266) ... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir:

«Kendisine sorulan bir ilmi bilip de gizleyen kimse kıyâmet günü ateşten bir gem ile gemlendirilir, (ateşten bir gem ağzına vurulur.)»

بسم الله الرحمن الرحيم

١ - كتاب الطهارة وسننها

1. TAHÂRET VE SÜNNET (HADÎS)LERİNİN BEYÂNI KİTABI

Kitab: Toplamak ve katmak mânasında masdardır. Bir arada toplanmış olan şeylerin tümüne de kullanılır. İstılahta ise; ekseriyetle bablar ve fasıllardan meydana gelen ve ilmin bir bölümüne aid mes'elelerin mecmuudur. Bir kaç kitap bir cild içinde olabildiği gibi bir kitap müstakil bir cild halinde de olabilir.

Tahâret: Sözlükte maddî ve ruhî pisliklerden, kirlerden, ayıp ve kusurlardan temizlenmek ve nezâfet demektir. İstılahta ise; kişinin, necaset denilen hakîkî pisliği ve hades denilen mânevî pisliği gidermek için özel bir şekilde suyu ve toprağı veya yalnız bir tanesini kullanması demektir.

Sünnet: Bu kelimenin lügat ve istılah mânası hakkında Mukaddimenin birinci bâbında gerekli mâlumat verdiğimiz için burada tekrar etmiyelim. Ancak şunu ifade edelim ki; buradaki sünnetten murad Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kavlî, fîlî ve takrirî hadisleridir.

Müellif, Sünenini bir Mukaddime ve 37 kitap halinde telif etmiştir. Muhakkik Muhammed Fuad Abdülbaki'nin tetkik ve kontrolundan geçirilerek bastırılan ve tercemede esas tuttuğumuz nüsha iki cild halinde olup birinci cildinde Mukaddime ve 11 kitap bulunur. İkinci cildinde ise 26 kitap vardır. Kitapların birincisi taharet le ilgili hadisleri ihtiva eder.

(١) باب ما جاء في مقدار الماء للوضوء والغسل من الجنابة

1 — ABDEST VE CÜNÜPLÜK DOLAYISIYLA GUSÜL İÇİN GEREKLİ SU MİKTÂRI HAKKINDA GELEN HADÎSLERİN BEYÂNI BÂBI

٢٦٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا إسماعيل بن إبراهيم، عن أبي ريحانة، عن سفينة؛ قال: كان رسول الله ﷺ يتوضأ بالمدّ، ويغتسل بالصاع.

TERCEMESİ

267) "... Sefîne *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir müd (miktarı su) ile abdest alırdı ve bir Sâ' (miktarı su) ile gusederdi."

٢٦٨ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون، عن همّام، عن قتادة، عن صفيّة بنت شيبة، عن عائشة؛ قالت: كان رسول الله ﷺ يتوضأ بالمدّ، ويغتسل بالصاع.

TERCEMESİ

268) "... Âişe *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir müd (miktarı su) ile abdest alırdı ve bir Sâ' (miktarı su) ile guslederdi."

٢٦٩ — حدّثنا هشام بن عمّار. ثنا الربيع بن بدر. ثنا أبو الزبير، عن جابر؛ أنّ رسول الله ﷺ كان يتوضأ بالمدّ ويغتسل بالصاع.

TERCEMESİ

269) "... Câbir *(Radiyallahü anh)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir müd (miktarı su) ile abdest alırdı ve bir sâ' (miktarı su) ile guslederdi."

٢٧٠ – حدثنا محمد بن المؤمل بن الصباح ، وعباد بن الوليد ؛ قالا : ثنا بكر
ابن يحيى بن زبان . ثنا حبان بن علي ، عن يزيد بن أبي زياد ، عن عبد الله بن محمد
ابن عقيل بن أبي طالب ، عن أبيه ، عن جده ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « يجزئ
من الوضوء مد ، ومن الغسل صاع » فقال رجل : لا يجزئنا . فقال : قد كان يجزئ
من هو خير منك ، وأكثر شعرا . يعني النبي ﷺ .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف حبان ويزيد .

TERCEMESİ

270) "... Muhammed bin Akîl bin Ebî Tâlib *(Radiyallahü ahümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre babası Akîl bin Ebî Tâlib, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiştir :

«Abdest için bir müd (miktarı su) ve gusül için bir sâ' (miktarı su) yeterdir.»"

Akil'in bu hadisi rivâyet etmesi üzerine (tabiînden) bir adam : «Bu miktar su bize kâfi gelmez» deyince, Akil : «Bu miktar su senden daha hayırlı ve saçı daha çok olan zata şüphesiz yetiyordu.» dedi. Akil (zat derken) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i kasdediyordu.»

Not : Râvilerin Hibban ve Yezid'in zayıflığı nedeni ile bunun senedinin zayıflığı Zevaid'de bildirilmiştir.

BU BABTAKİ HADÎSLERİN İZAHI

Müd : Bir hacim ölçüsü birimidir. İmam-ı A'zam ve Irak fıkıhçılarına göre; bir müd iki Bağdat rıtılına tekabül eder. Bağdat rıtılı ise 130 dirheme denk gelir. Bu duruma göre ölçüsü ve tartısı bir birine denk olan mercimek gibi bir mahsulün 260 dirhemini istiab eden ölçeğe müd denir.

Maliki, Şafii, Hanbeli imamları ile Hicaz fıkıhçılarına göre ise; bir müd bir tam ve 1/3 rıtıla tekabül eder. Bir rıtıl 130 dirhem olduğuna göre bir müd 173 tam ve 1/3 dirheme

denk gelir. Ve bu kadar mercimeği istiab eden kaba müd denir. Ş â f i î âlimlerinden N e v e v i ' ye göre bir rıtıl 130 dirhem olmayıp 128 tam ve dört bölü yedi dirhemdir. Onun incelemesine göre bir müd 171 tam ve üç bölü yedi dirheme denk olur.

Sâ' : Dört müd demektir. Müd hakkındaki ihtilâf Sâ'da da mevcuttur. I r a k âlimlerine göre bir sâ' 1040 dirhem ağırlığındaki mercimek gibi bir mahsulü istiab eden ölçektir. H i c â z âlimlerine göre bir sâ' 693 tam ve bir bölü üç dirhem ağırlığındaki mahsulü istiab eden ölçektir. İ m a m N e v e v î ' ye göre bir sâ' 685 tam ve beş bölü yedi dirhemlik mahsulü istiab eden ölçektir.

Müddün en ameli ölçüsü iki avuç birleştirilerek hapazlamaktır.

Bu arada şunu da ifade edeyim : S i n d î diyor ki, Resûl-i Ekrem efendimizin mübarek vücudu ve boyu normal olduğundan O'nun gibi boyu normal olanlar için abdest ve gusülde bu kadar su kullanmak sünnettir. Kısa veya uzun boylu olanlar için bu nisbette su miktarı azalır veya çoğalır. Muhakkik âlimlere göre abdest ve gusülde kullanılan su miktarı için belirli bir sınır yoktur. Çünkü bu hadislerde belirtilen miktarlardan daha az ve daha çok su ile tahâret yapıldığına dair hadisler vardır. Gaye sünnetlere va âdaba riâyet ederek israf etmeden ve noksanlık da bırakmadan zaman ve su durumunu dikkate alarak normal tahâret yapmaktır.

Müd ve Sâ'ın neler olduğunu kısaca arz ettim. Ancak sâ' hakkında muhtelif rivâyetler bulunduğu için bu hususta geniş malûmat veren «Tecrid-i Sarih» mütercimi A h m e d N a i m ' in «Abdest» kitabında 151 nolu hadisin izahında sunduğu tafsilâtı buraya aynen nakletmeyi uygun buldum. Anılan merhum zât, fıtır sadakası bahsinde (5'nci cild, 3'ncü baskı, sahife 372 - 830'de) 249 nolu hadisin açıklamasını yaparken çok uzun malûmat vermiştir. Arzu edenler oraya baksınlar. (1)

«Sâ' : Beş Rıtl-ı Bağdadî ile bir sülüs rıtıl (1/3) istiab eden kaba denir. Bir müd de bir sâ'ın dörtte biri miktarıdır. Bu, şafilerden N e v e v i ' nin verdiği hesaptır. Ancak bu ölçek pek ihtilâflı olduğundan ihtilâfların derecesini anlamak isteyenler «Kâmus Tercemesi»nden müd,, sâ' mekûk, rıtl kelimelerine müracaat edebilirler. (Aleyhisselâtü Vesselâm) Efendimiz hazretlerinin muhtelif miktar-

---

(1) Sünenimizin zekât kitabının 6. babındaki 1793, 1794 nolu hadislerinin izahı bölümünde Müd ve Sâ hakkında geniş bilgi vereceğim.

larda su ile abdest alıp gusül ettiğine dair diğer pek çok rivâyetler de vardır. Buradaki miktarlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak âzası üzerinden su aktıktan sonra bu miktarlardan az su ile hades giderilebilir. İsraf dedirtmiyecek ziyadesiyle de câizdir. Medine-i Münevvere'de kullanılan müdd-ki fukahâ arasında «Müdd-ü Nebevî» namı ile maruftur. (1 1/3) rıtıl miktarı olan bir hacım ölçüsüdür. Dört müdd bir sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'ın miktarlarını anlamak, mikyas tutulan rıtlın ne miktar olduğunu bilmeye bağlıdır. Rıtlın ise Bağdâdisi, Şâmîsi vardır. Yani birinin küsûru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup hesap edilince takribi bir miktar gösteren iki ölçektir. Rıtlı Bağdâdî (130) daha doğrusu İmam Nevevî'nin tahkikine göre (128 4/7) dirhemdir. Esah olan ikinci takdir ise de kesirli olduğundan buna (1 3/7) dirhem; diğer tabirle bir miskâl katarak kesirsiz (130) dirhem itibar edilmiştir, deniliyor. (1 1/3) rıtıl olan bir müdd-ü Nebevî bu hesaba göre (171 3/7) veya (130) dirhem hesabına göre (173 1/3) dirhem eder ki; en doğru hesap ve takdire göre bir dirhem (3.0898) gram ettiğinden bu miktar su (0.530) yani yarım litreden biraz ziyadesi bir şey tutar. Bu miktar bugün sucuların kullandıkları bu bardaklarından üçünün aldığı sudan azdır. Bu, İmam Şâfii ile Hicâz fukahâsının takdiri olup Ebû Hanîfe ile Irak fukahasına göre ise müdd, iki rıtıl olduğundan abdest suyunun miktarı (1.06) litre eder ki; beş kadehten biraz ziyadecedir.

Rıtl-ı Şâmi: Kamus tercemesinin rıtl maddesinde beyan edildiğine göre (12) okiyye ve her okiyye (40) dirhem olduğundan bu hesaba göre (480) ve bir müdd (620) dirhem olmak lâzım gelirse de yine Kâmus'un mekkûk maddesinde tefsir edildiğine göre bir okkiyye (1 2/3) istâr; bir istâr (4 1/2) miskâl; bir miskâl de (1 3/7) dirhem olduğundan bir rıtl İmam Nevevî'nin bildirdiği üzere (128 3/7) ve bir müdd (171 3/7) dirhem olmuş olur. Bu hesaba göre okiyye Kâmus mütercimінin rıtl maddesinde dediği gibi kırk dirhem değil, Hicazlıların takdirine göre (10 5/7) ve Iraklıların takdirine göre (21 3/7) dirhem olmuş olur. Meğer ki o madde de dirhem nâmiyle gösterdiği, başka ölçü ola.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Efendimiz hazretlerinin — buradaki rivâyete nazaran — abdest suyu işte bu kadar az miktardadır. Gusül için kullandıkları su da — bu rivâyete nazaran — dörtten beş müdd kadardır, ki; o da (685 1/7) dirhem eder ki aşağı yukarı (2,120) den (2,650) litreye kadar eder. Irak fukahâsının müddü iki rıtl itibâr etmelerine göre ise bu miktar takriben (4,24) den (5,3) litreye kadardır.

270 nolu hadisin râvilerinden Hibbân ve Yezîd zayıf oldukları için isnadının zayıflığı Zevâid'de belirtilmiştir. Sindî diyor ki burdaki isnad zayıf ise de bu fiili hadis Enes'in rivâyeti ile Buharî, Müslim ve başka sahih kitaplarda mevcuttur.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜM

Müslim'in Enes'ten rivâyet ettiği bir hadîse göre Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir sâ'dan beş müdd'e kadar su ile gusül ederdi. Şu halde bazen bir sâ', bazen de bir sâ'dan fazla su ile gusül ederdi. Bu durum gösteriyor ki; gusül için yetecek asgarî su miktarı tayin ve tahdit edilmemiştir. Buna binâen vücudun her tarafını ıslamak şartı ile az veyâ çok su ile gusletmek câizdir. Ancak gusül ve abdestte hadislerin bildirdiği miktarlardan daha az su kullanmamak müstâhaptır.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir müd ile abdest alırdı. Bir müd Hanefîlere göre iki rıtıldır. Şâfiîlere göre ise bir rıtıl ile onun üçte biridir. Sâ'da Mâlik, Şâfiî, Hanbeli fıkıhçıları ve Hanefîlerden Ebû Yûsuf'a göre beş tam ve bir bölü üç rıtıldır. Ebû Hanife ve Muhammed'e göre sâ' 8 rıtıldır.

(٢) باب لا يقبل الله صلاة بغير طهور

2 — ALLAH'IN TAHARETSİZ NAMAZ KABUL ETMİYECEĞİNİ BEYÂN BÂBI

Sefîne Ebû Abdirrahman Mihran b. Ferrûh (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

267 nolu hadisin râvisi Sefîne Ebû Abdirrahman Mihran b. Ferrûh: Resûlullah (S.A.V.)'in veyâ Ümmü Seleme (R.A.)'nın âzadlısıdır. İsmi ihtilâflıdır. Sefîne onun lâkabıdır. Bir savaşta çok yük taşıdığı için Resûl-i Ekrem (S.A.V.) kendisine «Sen sefînesin (gemisin)» buyurmuş ve bundan sonra bu lâkabla anılmaya başlanmıştır.

Akîl (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

270 nolu hadisin râvisi Akîl ise Resûl-i Ekrem'in amucası Ebû Talib'in oğlu ve Hz. Ali'nin kardeşidir. Künyesi Ebû Yezîd'dir. Hz. Ali'den 20 yaş büyük olan Akîl Hudeybiye'den önce müslüman olmuş ve Mu'te savaşına katılmıştır. Rivayete göre Resûl-i Ekrem ona Hayber gelirinden her yıl 140 vısk (vısk = 200 Kg) verirdi. Onun râvileri oğlu Muhammed ile Hasan-ı Basrî ve Atâ'dır. İbn-i Sa'd'ın beyanına göre Hz. Muâviye'nin hilâfeti devrinde vefat etmiştir. (Hulâsa Sah. 270)

٢٧١ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا يحيى بن سعيد ، ومحمد بن جعفر . ح وحدثنا بكر بن خلف ، أبو بشر ، ختن المقرئ . ثنا يزيد بن زريع . قالوا : ثنا شعبة ، عن قتادة ، عن أبي المليح بن أسامة ، عن أبيه أسامة بن عمير الهذلي ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا يقبل الله صلاة إلا بطهور . ولا يقبل صدقة من غلول » .

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الله بن سعيد ، وشبابة بن سوار ، عن شعبة ، نحوه .

TERCEMESİ

271) "... Usâme b. Umeyr el-Hüzelî (1) *(Radiyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu dediği rivâyet olunmuştur :

«Allah ancak taharetli olarak (kılınan) namazı kabul eder. Ve ganimetten aşırılan maldan hiç bir sadaka kabul etmez.»

İbn-i Mâceh hadisin râvilerinden Şu'be'den sonra başka bir senedle de hadisin kendisine intikal ettiğini ifadeyle bu senedde Ebû Bekir bin Ebi Şeybe, Abdullah bin Said ve Şebâbe bin Savvân'ın bulunduğunu belirtmiştir."

٢٧٢ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ثنا إسرائيل ، عن سماك . ح وحدثنا محمد ابن يحيى . ثنا وهب بن جرير . ثنا شعبة ، عن سماك بن حرب ، عن مصعب بن سعد ، عن ابن عمر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا يقبل الله صلاة إلا بطهور ، ولا صدقة من غلول » .

TERCEMESİ

272) "... İbn-i Ömer *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Allah ancak taharetli olarak (kılınan) namazı kabul eder. Ganimetten hiyânetle alınan maldan hiç bir sadaka kabul etmez.»"

---

(2) Basra'lı olan bu zat sahâbî'dir. 7 hadisi vardır. Râvisi oğlu Ebü'l-Melih'dir. (Hulâsa Sah. 26)

٢٧٣ – حدّثنا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ . ثنا أَبُو زُهَيْرٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لَا يَقْبَلُ اللهُ صَلَاةً بِغَيْرِ طُهُورٍ ، وَلَا صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ » .

في الزوائد : حديث أنس إسناده ضعيف لضعف التابعي . وقد تفرد يزيد بالرواية عنه فهو مجهول .

TERCEMESİ

273) "... Enes bin Mâlik *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi : Ben Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyururken işittim, demiştir :

«Allah taharetsiz hiç bir namazı ve ganimetten hiyanetle alınan maldan hiç bir sadaka kabul etmez.»"

Not : Râvilerden Tâbii olan Sinân bin Sa'd'ın zayıflığı ve kendisinden Yezid bin Ebi Habib'ten başka rivâyet eden olmadığı gerekçesi ile isnadının zayıf oluşu Zevâid'de bildirilerek hadisin meçhûl olduğu belirtilmiştir.

٢٧٤ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَقِيلٍ . ثنا الْخَلِيلُ بْنُ زَكَرِيَّا . ثنا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَقْبَلُ اللهُ صَلَاةً بِغَيْرِ طُهُورٍ ، وَلَا صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ » .

TERCEMESİ

274) "... Ebû Bekr'e *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Allah taharetsiz hiç bir namazı ve ganimetten aşırılan hiç bir maldan sadakayı kabul etmez.»"

BU HADİSLERİN İZAHI

Burdaki hadisler, namazın sıhhati için taharetin ve abdest almanın şart ve farz olduğunu bildiren nasslardır. Zaten namaz için taharetin şart olduğuna dair icma-ı ümmet vardır. **Miftahü'l-Hace'de** K a d ı I y â z ' dan şöyle dediği nakledilmiştir :

Namaz için taharetin ne zaman farz olduğunda ihtilâf vardır. İ b n - i C e h m ' e göre İslâmiyetin başlangıcında abdest sünnet olarak meşru' kılındı. Sonra farziyeti teyemmüm âyeti ile nâzil oldu. Cumhûr ise abdestin teyemmüm âyetinin nüzulünden önce farz kılındığını söylemişlerdir. Bazı âlimler, teyemmüm âyetini delil göstererek her namaz için abdest almanın farz olduğunu söylemişlerdir. Bazı âlimler de abdestli olan kimsenin her namaz için abdest almasının farz değil, müstehap olduğunu ve teyemmüm âyetindeki emrin mendupluk için olduğunu söylemişlerdir. Nitekim İ b n - i Ö m e r ' den rivâyet edilen bir hadise göre abdest üzerine abdest alan kimse için Allah 10 hasene verir. Diğer bir kısım âlimler de ilk zamanlarda her namaz için abdest almak farz kılındı. Fakat sonra bu hüküm neshedildi, demişlerdir.

Su ile abdest alınmadan ve gerektiğinde toprakla teyemmüm yapılmadan yani taharetsiz olarak namaza durmanın haram olduğu hususunda ümmetin icmaı olduğunu yukarda söyledik. Bu hususta farz ve nafile namazları, cenaze namazı, tilâvet secdesi, şükür secdesi arasında hiç bir fark yoktur.

Bir kimse özürsüz olarak kasden namazı abdestsiz kılsa bizim mezhebimiz ve Cumhûr-u ulemâya göre büyük bir günah işlemiş olmakla beraber kâfir olmaz. E b û H a n î f e ' den yapılan bir rivâyete göre kâfir olur. Sebebi de böyle yapan kimsenin namazla oynamış olmasıdır. Bizim delilimiz ise şudur : Küfür itikaddan doğar. Bu adamın itikadı bozuk olmadığı için kâfir olmaz.

Bir kimse su ve toprak bulamamak gibi meşru ve ciddi bir mazerete binaen taharetsiz olarak farz namazlarını kılmak zorunda kalırsa nasıl hareket edeceğine dair İ m a m Ş â f i i ' nin 4 kavli vardır. Bu kaviller âlimlerin mezhebleri durumunda olup her kavil ile fetva verenler olmuştur.

Bizim arkadaşlarımız olan âlimlerce en sahih kavil şudur :
Su ve toprak bulamıyan kimsenin vakite hürmeten bu hali ile namaz kılması farzdır, bilâhare abdest veya teyemmüm imkânını bulunca namazını iâde etmesi de farzdır.

İkinci kavle göre : Su ve toprak bulamıyan kimsenin bu halile namaza durması haramdır. Taharet imkânına kavuşunca geçirdiği namazı kazâ etmesi farzdır.

Üçüncü kavle göre : Bu adamın taharetsiz hali ile namaz kılması müstehap olup bilâhare kaza etmesi farzdır.

Dördüncü kavle göre: Taharetsiz hali ile namaz kılması farzdır. Bilâhare kazâ etmesi de gerekmez.

M ü z e n î bu kavli tercih etmiştir. Delil bakımından en kuvvetli olan kavil de budur. Çünkü bu kişinin namaz kılması zorunluluğu Resûl-i Ekrem'in:

«Ben size bir şey emrettiğim zaman ondan yapabildiğinizi yapınız», hadisidir. Bu hadis gereğince mükellef su ve toprak bulamadığı için yapabildiği abdestsiz namaz görevini yapmış olduktan sonra su veya toprak bulunca namazını iâde etmesi mecburiyeti yeni bir emre bağlıdır. Böyle bir emrin olmayışı asıldır. Diğer taraftan, bir nevi kusurla beraber vaktinde kılınması emredilen hiç bir namazın bilâhare kazâ edilmesi gerekli kılınmamıştır. Allah daha iyi bilir. (3)

Su ve toprak bulamıyan kimse İ m a m - ı A ' z a m ' a göre namazlarını kazâya bırakır. İ m a m e y n ' e göre ise namazını kılanlar gibi yatıp kalkar, sonra kazâ eder. Mamafih İ m a m - ı A ' z a m, İ m a m e y n ' in kavline rücû etmiştir. İ m a m A h m e d ' e göre su veya toprağı bulamıyan kimse şayet bu hali ile namaz kılarsa kazâ etmesi gerekmez, kazânın gerekliliği için ayrı delil lâzımdır.

Hadislerdeki «Ganîmetten aşırılan hiç bir maldan sadaka kabul edilmez», fıkrasına gelince bu fıkrada geçen «Ğulûl» kelimesi hıyanet demektir. Aslında gulûl, ganimet taksim edilmeden önce ondan çalınan mala denir. S i n d î: Burada gulûl'den maksad haram olan maldır. İster ganimetten çalınsın, ister başka şekilde gayri meşrû olarak elde edilsin.

Bu bâbta geçen hadislerin metni ayni mânayı ifade etmekte olup lâfızları da hemen hemen aynıdır. Müellif ayrı ayrı senedleri zikretmekle hadisin kuvvetini ifade etmek istemiştir. M ü s l i m de müteaddit senedlerle aynı mânayı ifade eden hadisi rivâyet etmiştir. S i n d î ' nin beyanına göre Ü s â m e b i n U m e y r e l - H ü z e l î ' den rivâyet edilen (271 nolu) hadisi N e s â î ve E b û D a v u d da rivâyet etmişlerdir. Ancak oralardaki metinde «bi gayri tahûrin» tabiri kullanılmıştır.

---

(3) Müslim'in Şerhi Nevevî, Cild 2, Sah. 490

(٣) باب مفتاح الصلاة الطهور

3 — NAMAZIN ANAHTARI TAHARETTİR, BÂBI

٢٧٥ — حدّثنا عليّ بن محمّد . ثنا وكيع ، عن سفيان ، عن عبد الله بن محمّد بن عقيل ، عن محمّد بن الحنفيّة ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « مفتاح الصّلاة الطّهور ، وتحريمها التّكبير ، وتحليلها التّسليم » .

TERCEMESİ

275) "... Muhammed bin el-Hanefiyye'nin babası (Hz. Ali) *(Radiyallahü anhüma)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Namazın anahtarı taharettir, onun tahrimi, (iftitah) tekbiridir. Onun tahlili de selâm (vermek)dir.»"

٢٧٦ — حدّثنا سويد بن سعيد . ثنا عليّ بن مسهر ، عن أبي سفيان ، طريف السّعديّ . ح وحدّثنا أبو كريب ، محمّد بن العلاء . ثنا أبو معاوية ، عن أبي سفيان السّعديّ ، عن أبي نضرة ، عن أبي سعيد الخدريّ ، عن النّبيّ ﷺ ، قال « مفتاح الصّلاة الطّهور ، وتحريمها التّكبير ، وتحليلها التّسليم » .

TERCEMESİ

276) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Namazın anahtarı taharettir. Onun tahrimi, (iftitah) tekbiridir. Onun tahlili de selâm (vermek)dir.»"

İZAHI

İki ayrı sened ile Hz. Ali ve Hz. Ebû Saîd-i Hudrî (Radiyallahü anhümâ)'dan rivâyet edilen metinler ayni olup üç cümleden ibarettir.

Birinci cümlede hadesten taharetin namazın anahtarı olduğu ve taharet anahtarı olmaksızın namaz kapısının açılamıyacağına dikkatler çekiliyor.

İkinci cümle de şunu ifade eder: Namazın tahrimi yani namaz içinde yapılması haram kılınmış olan her türlü söz ve fiillerin haramlığı iftitah tekbiri ile başlar. İftitah tekbiri ile namaz dışında yapılması helâl olan bir çok fiillerin ve konuşulması mübah olan bir çok sözlerin yasak kılınması sebebi ile ona tahrim (= haram kılma) tekbiri ve taharrüm (haramlığı kabullenme) tekbiri denmiştir.

Üçüncü cümle de namazın bitiminde verilen selâm ile namaz esnasında haram kılınmış olan söz ve fiillerin mübah kılındığını ifade eder.

Namaza durmadan önce yemek yemek, meşrubat içmek, başkasıyla konuşmak, çeşitli vücut hareketleri yapmak helâl iken namaza durmak istendiğinde alınan iftitah tekbiri ile bu gibi hareketler haram kılınıyor. Namaz kapısının ancak taharet anahtarı ile açılabildiği gibi namazın içindeki yasaklara da ancak iftitah tekbiri ile girilebilir. Keza bu yasaklardan ancak selâm vermekle çıkılır.

Mihtâhü'l-Hace'nin bildirdiğine göre diğer Sünen sahipleri de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Yine O'nun verdiği bilgiye göre **M a l i k i**, **Ş â f i î** ve **H a n b e l î** mezheblerinde namazdan selâm ile çıkmak farzdır. Yani başka bir söz veya hareketle namazdan çıkılamaz, çıkılırsa namaz bozulmuş olur. **H a n e f î** mezhebine göre ise namazdan selâm ile çıkmak vâciptir.

(٤) باب المحافظة على الوضوء

4 — ABDESTİ MUHAFAZA ETMEK BÂBI

٢٧٧ — حدّثنا علىّ بن محمّد . ثنا وكيع ، عن سفيان ، عن منصور ، عن سالم ابن أبى الجعد ، عن ثوبان ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « استقيموا ولن تحصوا . واعلموا أنّ خير أعمالكم الصّلاة . ولا يحافظ على الوضوء إلّا مؤمن » .

فى الزوائد : رجال إسناده ثقات أثبات . إلا أن فيه انقطاعا بين سالم وثوبان . ولكن أخرجه الدارمى وابن حبان ، فى صحيحه ، من طريق ثوبان متصلا .

T E R C E M E S İ

277) "... Sevbân *(Radiyallahü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir :

«(Her işte) doğru dürüst olunuz. Bunu tam tutup başaramıyacaksınız. (O halde) biliniz ki sizin en hayırlı ameliniz namazdır. Ve kâmil mü'min'den başkası abdesti muhafaza etmez.»"

Not : Zevâid'de bildirildiğine göre hadisin senedindeki râviler sika'dır. Ancak Sevbân ile Sâlim arasında bir inkıta' vardır. Çünkü Sâlim'in Sevbân'dan hadis dinlemediği ihtilâfsız sabittir. Lâkin Dâremi ve İbn-i Hibbân, hadisi Sevbân yolu ile mutasılan rivâyet etmişlerdir.

٢٧٨ — حدثنا إسحاق بن إبراهيم بن حبيب . ثنا المعتمر بن سليمان، عن ليث، عن مجاهد، عن عبد الله بن عمرو؛ قال: قال رسول الله ﷺ « استقيموا ولن تحصوا. واعلموا أن من أفضل أعمالكم الصلاة . ولا يحافظ على الوضوء إلا مؤمن » .

في الزوائد : إسناده ضعيف لأجل ليث بن أبي سليم .

TERCEMESİ

278) "... Abdullah bin Amr (bin el-As) *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«İstikâmet üzerine olunuz. İstikâmeti tam başaramıyacaksınız. Şüphesiz amellerinizin en faziletlilerinden birisinin de namaz olduğunu biliniz ve ancak (olgun) mü'min abdesti muhafaza edebilir.»"

Not : Hadisin râvilerinden Leys bin Selim'den dolayı isnadının zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٧٩ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا ابن أبي مريم . ثنا يحيى بن أيوب . حدثني إسحاق بن أسيد ، عن أبي حفص الدمشقي ، عن أبي أمامة ، يرفع الحديث ؛ قال « استقيموا . ونعما إن استقمتم . وخير أعمالكم الصلاة . ولا يحافظ على الوضوء إلا مؤمن » .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف التابع .

TERCEMESİ

279) "... Ebû Ümâme *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi hadîsi merfû kılarak şöyle demiştir :

«İstikâmetli olunuz. Eğer istikâmetli olursanız o ne güzel bir şeydir. Amellerinizin en hayırlısı da namazdır. Ve kâmil mü'min'-den başkası namazı muhafaza edemez.»"

Not : Zevâid'de bu hadîsin isnadının zayıf olduğu bildirilmiştir.

ÜÇ HADÎSİN İZAHI

Hadîsler istikâmetli olmayı emrederler. Kur'ân-ı Kerim de istikâmetli olmayı emrederek müstakim mü'minlerin erişecekleri sevabı müjdeler. Sindi istikâmeti şöyle tarif eder:

İstikâmet, hakka uymak, adaletli olmak, Allah tarafından emredilen hizmetleri tam yapmak, yasaklanan bütün günahlardan sakınmaktır. Tarif edilen istikâmetin büyük ve ağır iş olduğu görülmektedir. Bunu hakkıyla yapmak herkesin kârı değildir. Kimsenin gücü buna yetmez. Ancak kalbi, kutsal nurlar ile aydınlanarak beşeri karanlıklardan kurtulan ve Allah'ın yardımına mazhar olan zatlar tam mânası ile istikâmet üzerinde olabilirler. Böyle simâlar da az bulunur.

Hadîste istikâmetli olma emri verildikten hemen sonra da «Bunu tam mânası ile tutup başaramıyacaksınız», fıkrası ekleniyor, ki kendisini müstakim gören insanlar mağrur olmasın, gerçekten istikâmetin ne olduğunu düşünüp gaflete dalmasın. Diğer taraftan istikâmetin tam hakkını vermiyen ve kusurlu olan müslümanlar da ümitsizliğe düşüp Allah'ın rahmetinden kendilerini mahrum saymasınlar.

Hadîsin ikinci fıkrasında, amellerin en hayırlısının namaz olduğu bildiriliyor. Bu fıkranın, istikâmeti emreden ilk fıkra ile olan ilişkisi şöyledir:

Eğer emrolunduğunuz istikâmeti tam olarak yapmaya gücünüz yetmezse hiç olmazsa istikâmetin farz olan kısmına sarılın. O da ibâdet nevilerini içinde toplayan namazdır. Çünkü namazda kıraat, tesbih, hamd, zikir, dua ve Allah'tan başkası ile konuşmayı bırakmak vardır.

En hayırlı ve faziletli amelin hangisi olduğu hususunda hadîsler arasında zahirî bir ihtilâf vardır. Görülen bu zahirî ihtilâfı bertaraf etmek için hadislerde rastlanan «En hayırlı amel şudur» şeklindeki ifadenin «En hayırlı amellerden birisi şudur» diye yorumlanması gerekir. Bu babta geçen 277 ve 279 nolu hadislerde:

«Amellerinizin en hayırlısı namazdır», tabiri kullanılmıştır. 278 nolu hadiste ise:

«Amellerinizin en faziletli olanlarından birisi de namazdır», ifadesi kullanılmıştır. Bunlar arasında uyumluk ancak belirttiğimiz yorumla sağlanır.

Hadislerdeki **«Ancak (olgun) mü'min abdesti muhafaza eder.»** fıkrasında geçen muhafazadan maksad, namaz vakitlerinde abdestli olmak ve namaza hazırlıklı olmaktır, diye yorum yapılmıştır. Çünkü S i n d î ' nin belirttiğine göre Sünen sahiplerinin ve başka hadis âlimlerinin rivâyet ettikleri bir hadis-i şerif'e göre bir defa Resûl-i Ekrem, tuvaletten çıktı, bu esnada yemeği de sofraya konmuştu. Sahabîler O'na: Size abdest suyu getirmiyelim mi? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ise:

«Ben sadece namaza durmak istediğim zaman abdest almakla emrolundum», diye cevap verdi.

Abdesti muhafaza etmekten maksad, namaz vaktinde ve dışında devamlı abdestli durmaktır, diye yorumlamak da mümkündür. Resûl-i Ekrem'in demin anlatılan mes'elede abdest almayışı, namaz vakti dışında abdestsiz durmanın câizliğini beyan etmek ve faziletli şeyi farz olan şeye karıştırmamak içindir. Zira bu durumu açıklamak ona vâcibtir, dolayısı ile O'nun abdest almayışı daha hayırlı idi, denilebilir.

Her iki yorum şekline göre; abdestli olmak mü'min'in şiârıdır. Çünkü dışın tahareti kişinin içinin temizliğine alâmettir. Bilhassa soğuk hava gibi ağır şartlar altında ve müsaid olmıyan ortamda abdeste devam etmek ancak imanlı olanın kârıdır.

Câmiü's-Sağîr'de (277 nolu) hadis, A b d u l l a h b i n A m r b i n e l - Â s (Radiyallahü anh)'den rivâyet edilmiş ve şerhi **El-Azîzî**'de şöyle denilmiştir.

A l k a m i demiş ki; istikâmet: Lügatta eğriliğin zıddıdır. Yani düzgünlük ve doğruluktur. İstilâhta ise; bir tarafa sapmadan dosdoğru gitmektir. İstikâmet: Kulun hiç bir şeyi Allah rızasına tercih etmemesidir, diye tarif edenler de vardır. İstikâmet'in Allah'a itaat etmekten ayrılmamak olduğu da söylenmiştir. Bâzıları da istikâmet, sözlerde, gıybet, koğuculuk, yalancılık ve benzerinden; fiillerde bid'at olan şeylerden ve ibadetlerde gevşeklikten uzak durmakla gerçekleşir, demişlerdir.

Hadisin وَلَنْ تُحْصُوا cümlesini: «**İstikâmeti tam olarak başaramıyacaksınız**», diye terceme ettik. El-Azizi ve El-Hafni ise; bu cümleyi «İstikâmetin sevabını veya istikâmetin nevilerini sayamazsınız», diye yorumlamışlardır.

Hafni'nin El-Alkami'den naklettiğine göre es-Süheyli şöyle demiştir:

Ben bir defa Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i rüyamda görerek O'na: Yâ Resûlallah! (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) «**Hud sûresi beni ihtiyarlattı**», buyurduğun senden rivâyet edilmiştir. Hûd sûresinin hangi âyetleri seni ihtiyarlattı? Acaba Peygamberlerin kıssaları ve geçmiş ümmetlerin helâk olması haberi mi seni ihtiyarlattı? dedim. O da: "**Hayır, Allah'ın** فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ = «**Emrolunduğun gibi istikâmetli ol...**» (4) emri beni ihtiyarlattı", buyurdu.

Çünkü, «**Emrolunduğun gibi**» sözü istikâmet durumunun Allah'ı tanımak ölçüsüne göre değiştiğine delâlet eder. Bu itibarla Allah Teâlâ'yı kemâliyle tanıyan bir kimseye göre Allah'ın emir ve yasaklarının önemi çok daha büyük olur. Bu önemi anlıyan bir zâtın anılan emir karşısında yaşlanması normaldir. Çünkü ilâhi azamete lâyık bir kulluk görevinin ifasına kimsenin gücü yetmez. Bilâkis yapılan ibadet ve kulluk Allah'ın azameti muvacehesinde küçümsenmelidir. Nitekim:... إِتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ = «**Gerçek takvaya yaraştığı gibi Allah'tan korkup sakınınız...**» (5) âyeti nâzil olduğu zaman Sahabîler bu emri tam mânasıyle yerine getiremiyeceklerinden korkarak telâşlandılar. Allah Teâlâ da onlara merhamet ederek; فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ = «**Onun için gücünüz yettiği kadar Allah'tan korkun...**» (6) âyetini indirdi. (7)

(د) باب الوضوء شطر الإيمان

5 — ABDEST İMAN'IN YARISIDIR, BÂBI

(4) Hûd sûresi, âyet 112
(5) Al-i İmran sûresi, âyet 102
(6) Teğabûn sûresi, âyet 16
(7) El-Hafni cild 1, sah. 196 Mısır Meymeniye Matbaası 1306

٢٨٠ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي. ثنا محمد بن شعيب بن شابور.
أخبرني معاوية بن سلام، عن أخيه؛ أنه أخبره عن جده أبي سلام، عن عبد الرحمن
ابن غنم، عن أبي مالك الأشعري؛ أن رسول الله ﷺ قال «إسباغ الوضوء شطر الإيمان.
والحمد لله ملء الميزان. والتسبيح والتكبير ملء السموات والأرض. والصلاة نور.
والزكاة برهان. والصبر ضياء. والقرآن حجة لك أو عليك. كل الناس يغدو،
فبائع نفسه فمعتقها، أو موبقها».

TERCEMESİ

280) "... Ebû Mâlik el-Eş'ârî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Abdestin ikmalı, imanın yarısıdır. Elhamdülillâh, mizanı doldurur. Tesbih ve tekbir, gökleri ve yeri doldurur. Namaz nurdur. Zekât delildir. Sabır ışıktır. Kur'an senin lehinde veya aleyhinde olan bir hüccettir. Her insan çalışıp da neticede kendi nefsini satar. Artık kimisi nefsini (taatla Allah'a satarak azabtan) azad eder, kimisi de nefsini (arzularına ve şeytana peşkeş edip satarak) helâk eder.»

İZAHI

Bu hadisi Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müslim'in «Tahâret» kitabının ilk bâbına aldığı bu hadisi açıklayan Nevevî şöyle der:

Bu hadis, önemli İslâm kâidelerini ihtiva eden dinin temellerinden muazzam bir tanesidir.

Hadisin: «Abdestin ikmâli imanın yarısıdır.» fıkrası çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Adâbına riâyet edilerek mükemmel bir şekilde alınan abdestin fazîletine âid bu fıkranın yorum çeşitleri şunlardır:

1. Onun sevabı katlanarak öyle çoğaltılır ki; imanın sevabının yarısı kadar olur.

2. İman, daha önce yaşanan imansızlık döneminde işlenmiş olan

hataları giderdiği gibi abdest de hataların giderilmesinin bir belirtisidir. Çünkü abdest imanın bulunması halinde geçerlidir.

3. İman kalb ile tasdik ve açıkca dine uymaktır. Demek ki; imanın yarısı tasdik, diğer yarısı itaattır. Abdest, itâatın bir örneği ve en önemli ibadet olan namazın bir gereği olduğu için imanın yarısı sayılmıştır.

4. Fıkradaki imandan maksad namazdır. Nitekim:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ

= «**Allah sizin imanınızı (namazınızı) zâyi edecek değildir.**» (8) âyetinde iman, namaz anlamında kullanılmıştır. Abdest de namazın önemli bir şartı oduğu için yarısı gibi sayılmıştır. Böyle söylenebilmesi için hakikatan tam yarısı olması gerekmez.

N e v e v i son yorum şeklinin daha uygun olduğunu söyler.

«**Elhamdü lillâh mizanı doldurur.**» cümlesinden maksad onun sevabının büyüklüğü ve mizanı dolduracak kadar çokluğudur. Kitab ve Sünnet'in nassları, amellerin tartılacağını, mizanın bazen ağır, bazen de hafif geleceğini ifade etmektedir.

«**Tesbih ve tekbir de gökleri ve yeri doldurur.**» cümlesindeki tesbihten murad «Süphanellah = Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim.» demiştir. Tekbirden maksad ise «Allahu Ekber = Allah her şeyden büyüktür» demektir. Cümlenin mânası şöyle olabilir: Eğer tesbih ve tekbirin sevabının maddîleştiği farzedilirse yerle gökler arasını dolduracak kadar çoktur. Çünkü tesbih ve tekbir, Allah Teâlâ'nın her türlü noksanlıktan nezahetini, kemâl sıfatları ile muttasıf olduğunu ve her şeyden yüce ve büyük olduğunu ifade eder. M ü s l i m'in rivâyetinde bu cümlede tekbir yerine hamd tâbiri bulunur.

Hadisin: «Namaz nurdur.» cümlesinin mânası şudur: «Işık, etrafını aydınlattığı ve karanlığı giderdiği gibi namaz da günahların karanlığına dalmaya engel olur, münker ve çirkin şeylerden alıkoyar ve dosdoğru yola yöneltir.» N e v e v i bu yorumu beyan ettikten sonra cümlenin şöyle de yorumlandığını nakleder.

1. Namazın sevabı kıyamet günü sahibi için nur olur.

2. Namazın kendisi kıyâmet günü sahibinin yüzünde apaçık bir nur olacak, ayrıca namaz kılan mü'minin yüzü dünyada da nurlu

(8) Bakara sûresi, âyet 143

olur Fakat namaz kılmayanın yüzü ne dünyada ne de âhirette böyle nurlu olmaz.

3. Huzur ve huşû ile eda edilen namazda gönül her şeyden feragatla Allah'a yöneldiği için basîret gözü açılır, hakikatlar onda inkişâf eder. Marifet nurları tecelli eder.

Hadisin «Zekât delildir» cümlesini S i n d î şöyle açıklar:

Zekât, sahibinin imanlı oluşunu isbatlayan bir delildir. Çünkü; gönüllü ve ihlaslı olarak zekât dağıtmak, ancak imanında samimî olan kişinin işidir. M ü s l i m ' de bu cümle «Sadaka delildir» diye geçer. M ü s l i m ' in Şârihi N e v e v î bu cümleyi açıklarken; tahrir sahibinin bu cümleyi şöyle yorumladığını nakleder: İnsan ihtiyaç halinde delillere baş vurduğu gibi kişi verdiği sadakaya sığınır. Kıyâmet günü kul malını nereye harcadığı sorusuna muhâtab tutulduğu zaman, verilen sadakalar sahibine yöneltilen sorunun cevâbını teşkil eder. Sahibi de ben malımı hayır yolunda harcadım, şu sadakaları delil gösteriyorum, der. Yâhut da sadaka verenlerin yüzünde bir alâmet bulunacak, bunlar simâları ile tanınacakları için malın harcama yerleri bunlara sorulmaya lüzum kalmayacaktır.

«Sabır bir ışıktır.» cümlesindeki sabırdan maksad şer'an makbul ve sevimli olan sabırdır ki; Allah'a itâat etmek hususunda direnmek, O'nun yasakladığı günahlardan uzak kalmaya tahammül etmek, çeşitli belâlara, musîbetlere göğüs germekle gerçekleşir. Cümleden maksad da şudur: Sabır övgüye lâyık bir meziyettir. Sâhibinin yolu daima aydınlık ve doğru olur, hidayet ve hak üzerinde yaşar. Yine N e v e v î ' nin beyânına göre İ b r a h i m E l - H a v v â s; Sabır, kitap ve Sünnet yolunda sebât etmektir, demiştir. İ b n - i A t â da sabır, belâya uğrandığı esnada edep ve terbiyede kusur etmemektir, der. Ü s t â d E b û A l i e d - D a k k â k: Sabrın hakikatı, kaderin cilvèlerine itiraz etmemektir, şikâyetçi olmamak kaydı ile başa gelen belâyı açığa vurmak ise sabra aykırı değildir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. E y y û b (Aleyhisselâm) hakkında;

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ ... = «Biz onu sabırlı bulduk. O ne iyi kuldur...» (9) buyurmuştur. Halbuki E y y û b (Aleyhisselâm) إِنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ = «Hakîkaten hastalık bana dokundu.» (10) diyerek hâlini arz etmişti.

(9) Sad sûresi, âyet 44
(10) Enbiyâ sûresi, âyet 83

«Kur'ân senin lehinde...» fıkrasının mânası açıktır. Yani Eğer Kur'an'ı okuyup onunla amel edersen ondan menfaatlanırsın. Aksi takdirde Kur'an senin aleyhinde bir hüccet ve delildir. Şöyle de yorumlanmıştır: Kur'an nizâ ve ihtilâflarda baş vurulması gerekli bir mercidir. Ona baş vurulunca çıkarılan hüküm ya senin lehinde veya senin aleyhinde olur.

(٦) بَاب ثَوَاب الطَّهُور

6 — ABDESTİN SEVABININ BEYÂNI BÂBI

Tahâret kitâbının şimdiye kadar anılan 6 bâbında geçen «TUHÛR ve VUDÛ» kelimeleri Arapçada abdest almak, abdestin kendisi, abdest almakta kullanılan su ve temizleme mânalarında kullanılır. Tahûr ve Vadû kelimeleri de mezkûr mânalarda kullanılır. Ancak ekseriyetle «Vadû» abdestte kullanılan su, Tahûr da tahârette kullanılan su mânasına gelir, Vudû ise abdest almaya ve abdeste denir. Tuhûr da temizleme işine denilir. Bu bablarda zikredilen bu iki kelime abdest ve abdest almak mânasında kullanılmıştır.

٢٨١ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ لَا يَنْهَزُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا دَرَجَةً ، وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً ، حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ » .

TERCEMESİ

281) "... Ebû Hüreyre *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz abdest almak istediğinde güzelce abdest alıp sonra mescide varır ve yalnız namaz onu evden çıkarır durumda olunca mescide girinceye kadar attığı her adım ile Allah azze ve celle onu bir derece yükseltir ve onun bir hatasını afv eder.»"

Ebû Mâlik el-Eş'ârî'nin Hâl Tercemesi

Râvi Ebû Mâlik el-Eş'ârî sahabî'dir. Bâzıları onun Ebû Âmir künyesi ile anıldığını söylemişlerdir. Adı hususunda ihtilâf vardır. El-Hars bin el-Hars veya Ubeyd veyahut Ubeydullah isminde olduğu rivâyetleri vardır. Onun 27 hadisi bulunur. Râvîleri Câbir ve Abdurrahman bin Ganem'dir. İbn-i Sa'd'ın dediğine göre Hz. Ömer'in hilâfeti devrinde vefat etmiştir. (Bak: Hulâsa Sah. 459)

İ Z A H I

Hadîsin : «Güzelce abdest...» tâbirinden maksad, sünnetlerine ve adabına riâyet etmek suretiyle alınan abdesttir. M ü s l i m ' in abdestin fazîletine âid babta zikrettiği hadisleri açıklayan N e v e v î : «Güzelce abdest...» cümlesindeki «Güzellik» tabiri hakkında şunları söyler :

Yâni adabına riâyet ederek tam ve mükemmel bir abdest alır. Hadîs, abdestin şartlarını ve adabını öğrenmeye, buna göre abdest almaya, abdest alırken ihtiyatlı davranarak bütün âlimlere göre sıhhatlı bir abdest almaya gereken önemi vermeye teşvik eder. Âlimler arasında bulunan ihtilâfları fırsat bilerek bunlar arasında en kolayını ve ruhsatları seçmeye girişmemelidir. Daima ihtiyatlı davranıp azimetlerden ayrılmamalıdır. Bu noktadan hareketle âlimler arasında ihtilâflı olan : Abdest almaya başlarken Besmele çekmek, abdest için niyet etmek, ağıza su almak, buruna su çekmek, başın tamamını meshetmek, kulakların tamammı meshetmek, abdest uzuvlarını oğuşturmak, bunların yıkanması ve mesh işini ara vermeden tamamlamak, abdestte tertibe (sıralamaya) riayet etmek ve benzeri hususları yerine getirmeli, temizleyici olduğu icmâ' ile sabit olan suyu tercih etmelidir.

Hadisin; لَا يَنْهَزُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ = «Yalnız namaz onu hareket ettirerek, evden çıkarır» cümlesi ibâdetlerde ihlaslı olmaya teşvik eder. Evinde abdest alan bir mü'min sırf mescidde namaz kılmak için evinden çıkıp mescide gittiği zaman evinden câmiye kadar attığı her adım başına bir derece yükselir ve bir küçük günahı afv olur. Evinden başka iş için çıkan kimse bilâhare câmiye varsa bile bu yüce sevabı alamaz.

٢٨٢ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ. حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ الصُّنَابِحِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ تَوَضَّأَ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ فِيهِ وَأَنْفِهِ. فَإِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ، حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَشْفَارِ عَيْنَيْهِ. فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ يَدَيْهِ. فَإِذَا مَسَحَ بِرَأْسِهِ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ رَأْسِهِ، حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أُذُنَيْهِ. فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ رِجْلَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِ رِجْلَيْهِ. وَكَانَتْ صَلَاتُهُ ،

وَمَشْيُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ نَافِلَةً »

TERCEMESİ

282) "... Abdullah es-Sünâbıhî *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Abdest alarak mazmaza ve istinşak eden kimsenin ağzından ve burnundan (bu ikiorganla işlediği) hataları çıkıp gider. Yüzünü yıkadığı zaman da onun yüzünden, hatta iki göz kapak kenarlarının altından hataları çıkar. Ellerini (ve kollarını) yıkadığı vakit (elleriyle işlediği) hataları ellerinden çıkar. Başını mesh ettiği zaman (başı ile işlediği) hataları başından, hatta kulaklarından çıkar, gider. Ayaklarını yıkadığı zaman (ayakları ile işlediği) hataları ayaklarından hatta ayak tırnaklarının altından çıkar. Onun kıldığı namaz ve mescide kadar yürümesi de nâfile (fazla) olur.»"

İZAHI

Müslim de Tahâret kitabının 10'uncu babında Ebû Hüreyre (Radiyallahü anh)'den aynı mânayı ifade eden ve lâfız bakımından az farklı olan bir hadis rivâyet etmiştir.

Müellifin bu babta rivâyet ettiği hadisler abdestin sevabını bildirirken; abdest uzuvları ile işlenmiş olan hataların abdest almakla afv edildiğini ifade ederler. Fakat abdest, vakit namazları, Cuma namazı ve Ramazan orucunun faziletine âid olan bâzı sahih hadislere göre bu nevi ibadetler küçük günahlara keffaret olur. Onun için Sindî, bu hadis ile ilgili olarak şöyle der: Hadisin zâhirine göre abdest, her tür hatâya keffaret olur. Ama âlimler bu hataları küçük günahlar ile yorumlamışlardır. Çünkü diğer bâzı hadisler, bu hataların küçük günahlar ile yorumlanmasını gerektirir.

Müslim'in mezkûr babındaki hadisleri açıklayan Nevevî: Hatalardan murad küçük günahlardır, der. Yine Nevevî «Tahâret» kitabının 4'üncü babında Kâdı Iyaz'dan naklen şöyle söyler: Hadiste bahis konusu edilen günahların afıv mes'elesi küçük günahlara mahsustur. Ehl-i Sünnet'in mezhebi budur. Büyük günahlar ise, ya tevbe etmekle veya Allah'ın rahmet ve fazlı ile afv edilir.

Nevevi bu arada şöyle bir soru ve cevabı kaydeder:

Soru: Burada anılan hadislere göre abdest, vakit namazları, Cuma namazı ve Ramazan orucu ayrı ayrı, küçük günahlara keffaret olur Halbuki abdest keffaret olunca, namaz neye keffaret olur, Na-

maz' günahları giderince; Cuma namazı neyi giderir. Cuma namazları hafta arasındaki hataları afv ettirirse Ramazan orucu neyi afıv ettirir?

Cevâp: Âlimler şöyle cevap vermişlerdir: Mezkûr ibadetlerin her birisi küçük günahların afvına yarar. Şayet küçük günah bulursa onu giderir. Eğer ne küçük ne büyük hiç bir günah yok ise; o ibadet karşılığında sahibi için derece ve hasene yazılır. Şayet bir veya daha fazla büyük günaha tesadüf ederse ve küçük günah yok ise, tesadüf ettiği büyük günahı hafifletmesi umulur.

Nevevî'nin Kadı Iyâz'dan naklen beyan ettiğine göre günahların abdest suyu ile çıkması mecazi mânadadır. Çünkü madde ve cisim halinde değiller ki, su ile giderilsin.

Yine Nevevî'nin de beyan buyurduğu gibi bu hadisler, ayakların yıkanması değil, meshedilmesi gerekir, diyen Râfizîlerin sözünün bâtıl olduğunu ve abdestte ayakların yıkanmasının gerekliliğini isbatlar.

Bâzı âlimler bu hadis'e dayanarak abdest almakta kullanmış olan az su ile tekrar abdest alınamaz. Çünkü böyle bir su günahların mânevî pisliği ile kirletilmiştir, demişlerdir. Hatta bazıları bu su necistir, demiştir. Nitekim İmam A'zam'dan bir rivâyete göre müstâmel (abdestte kullanılmış olan) su pistir.

Hadîsin: «Onun kıldığı namaz ve mescide kadar yürümesi de nafile olur.» fıkrasından maksad şudur: Abdest uzuvları ile işlediği hatalar abdest suyu ile çıkıp gittiği ve hatta kalmadığı için namazla ve mescide kadar yürümekle hataların gitmesine mahal bulunmuyor, dolayısı ile namaz ve yürümek karşılığında gidecek hata bulunmadığı için bunlar artmış oluyor, fazla kalmış oluyor. Nafile: Artan ve fazla kalan anlamında kullanılmıştır. Çünkü mü'minin kıldığı farz veya vacip namazın nafile namaza dönüşmesi gibi sakat bir mâna düşünülemez.

Sindî diyor ki namaz ve mescide kadar yürümek karşılıksız ve fazla kaldığı için abdest uzuvları dışında kalan organlar ile işlenmiş hatalar var ise namaz ve yürümek ibadetleri o hatalara keffâret olur. Şayet bu tür hatalar da yok ise derecelerin yükselmesi sağlanır.

Abdurrahman es-Sünâbihî (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hadîsin râvîsi Abdullah es-Sünâbihî, Ebû Bekir'den rivâyette bulunmuştur.

(Devamı 548.ci sahifede)

٢٨٣ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ؛ قَالَا : ثنا غُنْدَرٌ ، مُحَمَّدُ ابْنُ جَعْفَرٍ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ طَلْقٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا تَوَضَّأَ فَغَسَلَ يَدَيْهِ ، خَرَّتْ خَطَايَاهُ مِنْ يَدَيْهِ . فَإِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَّتْ خَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ . فَإِذَا غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ خَرَّتْ خَطَايَاهُ مِنْ ذِرَاعَيْهِ وَرَأْسِهِ . فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَّتْ خَطَايَاهُ مِنْ رِجْلَيْهِ » .

TERCEMESİ

283) "... Amr bin Abasa *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir :

«Şüphesiz kul abdest aldığında ellerini yıkadığı zaman hatâları ellerinden düşüp gider. Yüzünü yıkayınca da yüzünden hatâları düşüp gider. (Yüzünden) **sonra kollarını yıkadığı ve başını meshettiği vakit kollarından ve başından hataları düşüp gider. Ayaklarını yıkayınca ayaklarından hataları düşüp gider.»"**

İZAHI

S i n d i diyor ki, eğer işlenen hatalar anılan organlara taallûk edip gerektiğinde yapışabilen ve ayrılabilen cinsten ise bunların mübârek abdest suyu ile giderilmesi normaldir. Bu nevi tâbirlerin mahiyetini Allah'ın ilmine havale etmek daha uygundur. Bâzıları da bu tür ifadeleri istiare ve mecaz olarak izah etmişlerdir.

Bu hadis mâna ve metin bakımından bir önceki hadis'e benzer. Sadece şu farkla ki burada yüzden önceki el yıkama ile de hatala-

Abdurrahman Es .... **(Baştarafı 457.ci sahifede)**
Ebû Abdillah, bu zâtın isminin Abdurrahman b. Useyle ve künyesinin Ebû Abdillah olduğunu söylemiş bu arada isminin Abdullah olduğunu söyleyen Mâlik'in yanıldığını ileri sürmüştür. İbn-i Muin, bu zatın sahabilik şerefine erişmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir, demiştir. Tehzib müellifi ise onun sahabi olup olmadığının ihtilâf konusu olduğu söylenmiş, der. Ebû Bekir'den başka bir de Ubade (R.A.)'de rivâyeti vardır. Râvisi ise Atâ b. Yesâr'dır. Onun bizzat Peygamber (S.A.V.)'den rivâyet ettiği hadisin mürsel olduğu da söylenmiştir. (Hulâsa, 220)

rın giderildiği bildiriliyor. Diğer taraftan mazmaza ve istinşaktan bahsedilmiyor.

٢٨٤ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ . ثنا أَبُو الْوَلِيدِ ، هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ .
ثنا حَمَّادٌ ، عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ ؛ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ : قِيلَ : يَا رَسُولَ اللهِ !
كَيْفَ تَعْرِفُ مَنْ لَمْ تَرَ مِنْ أُمَّتِكَ ؟ قَالَ « غُرٌّ مُحَجَّلُونَ . بُلْقٌ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ » .
قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانُ : حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ . ثنا أَبُو الْوَلِيدِ . فَذَكَرَ مِثْلَهُ .

في الزوائد : أصل هذا الحديث في الصحيحين من حديث أبي هريرة وحذيفة . وهذا حديث حسن .
وحماد هو ابن سلمة . وعاصم هو ابن أبي النجود ، كوفي صدوق ، في حفظه شيء .

TERCEMESİ

284) "... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radiyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir : (Resûl-i Ekrem'e) ;

— Yâ Resûlullah! Ümmetinden olup görmediğin kimseleri (kıyâmette) nasıl tanıyabilirsin? diye soruldu. Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «(Ümmetim) **Abdest izleriyle gürr, mühaccel ve bulkturlar.**»

Ebü'l-Hasan el-Kattân dedi ki : Bize Ebû Hâtim, ona da Ebü'l-Velid rivâyette bulundu dedi ve (mezkûr) sened ile metni zikretti.

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadis Buhari ve Müslim'de Ebû Hüreyre ve Huzeyfe'den rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasendir. Râvi Hammâd İbn-i Seleme olan Hammad'dır. Asım da İbn-i Ebi'n-Neccûd'dur. Kûfçlidir. Çok sadıktır. Hafızlığında az bir zaaf vardır.

İ Z A H I

Gurr : Agarr'ın çoğuludur. Agarr : Alnında beyazlık bulunan at

Amr b. Abasa Ebû Nüceyh (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hadisin râvisi Amr b. Abase Ebû Nüceyh el-Selemî meşhur bir sahâbî'dir. 48 hadisi var. Müslim bir hadisini almıştır. Râvileri Ebû Ümâme ve Şarahbil bin es-Samt'dır. Vâkidî'nin beyanına göre : Mekke'de müslüman olup memleketine dönmüş, Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye ve Hayber savaşlarından sonra Medine'ye gelmiştir. Ebû Said : Onun ilk müslümanların 4 veya 5'incisi olduğunu söylemişler, demiştir. Tehzib'te belirtildiğine göre bu zat müslüman olmadan önce de putlara tapmaktan kaçınarak bu halin sapıklık ve dalâlet olduğunu bildirdi. Bir ara çobanlık ettiğini ve bu esnada bir bulut parçasının onu gölgelediği söylenmiştir. (Hulâsa - 291)

demektir. Masdarı gurret'dir. O da atın alnındaki beyazlıktır. Bir çok yerde buna sakar denilir.

Muhaccel: Ayaklarında beyazlık bulunan ata denir. Bâzıları: 3 ayağında beyazlık bulunan ata muhaccel denilir, demiştir. Masdarı tahcil'dir. Bu da atın ayağındaki beyazlıktır. Bazı yerlerde buna sekir denir.

Bulk: Eblak'ın çoğuludur. **Eblak:** Beyazlığı ve siyahlığı olan ata denir. Bazıları, Eblak; ayaklarındaki beyazlık oyluklarına kadar uzanan ata denir, demiştir. Bunun masdarı ise Balak ve Bulka'dır.

Hadiste mü'minler, abdest uzuvlarında parlıyacak olan nur bakımından alnında ve oyluklarına kadar ayaklarında beyazlık bulunan atlara benzetilmişlerdir. Abdest alan mü'minler: Yüzlerindeki nur bakımından alnında beyazlık bulunan ve gurr denilen atlara, kollar ve ayaklarındaki nur yüzünden de oyluklarına kadar ayaklarında beyazlık bulunan ve muhaccel, eblak denilen atlara benzetilmişlerdir.

Hadis, abdestin faziletini belirtiyor, ümmet-i Muhammediyenin yüz, kol ve ayaklarında parlayacak olan nur ile kıyâmet günü diğer ümmetlerden ayırt edileceklerini bildiriyor.

M ü s l i m Gurre ve Tahcil için ayırdığı bir babta müteaddit hadisleri rivâyet etmiştir. E b û H ü r e y r e'den rivâyet ettiği bir hadis'e göre Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

أَنْتُمُ الْغُرُّ الْمُحَجَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ فَلْيُطِلْ غُرَّتَهُ وَتَحْجِيلَهُ

= «Abdesti tam ve yerli yerince aldıklarından dolayı kıyamet günü alınları sakar, kol ve bacakları sekir olanlar ancak sizlersiniz. Bunun için sizden kim yapabilirse sakar ve sekirliğini uzatsın.»

Gurre ve tahcili uzatmaktan maksad, abdest uzuvlarını yıkarken farz olan yerin ötesine geçmektir.

Gurre ve tahcilin müstahab olan miktarı hususunda âlimlerin muhtelif kavilleri vardır: Bâzılarına göre kollar omuzlara kadar, ayaklar da dizlere kadar yıkanmalıdır. Bu rivâyet E b û H ü -

r e y r e ' den sabit olunmuştur. Diğer bâzı âlimlere göre kollar bazuların yarısına ve ayaklar da baldırların yarısına kadar yıkanmalıdır. Bir kısmı da bunun biraz daha üzatılmasını istemişlerdir. Bu kavil B a ğ a v i ' den menkuldur. Gurre ve tahcilin uzatılması hakkında âlimlerden rivâyet edilen kavillerin izahı ve karşılaştırılması bir hayli zaman ve zemin ister Biz sadece şunu söyliyelim :

Gurre ve tahcilin uzatılması memleketimizde mensubu bulunan H a n e f i ve Ş â f i i mezheblerine göre sünnettir. H a n e f i kitaplarından olan İ b n - i Â b i d i n haşiyesi **Ed-Dürrü'l-Muhtâr**'ın Tahâret kitabının; وَمِنَ الْآدَابِ إِطَالَةُ غُرَّتِهِ وَتَحْجِيلِهِ = «**Gurresini ve tahcilini uzatmak abdestin adabındandır.**» ibaresi üzerine E b û H ü r e y r e ' nin hadisini delil olarak zikrettikten sonra şöyle söyler :

"**Bahır'da** : Gurre'nin uzatılması yüzden, yıkanması farz olan miktardan biraz fazla yıkamakla tahakkuk eder, denilmiştir. **El-Hılye'de** de : Tahcil kollarda ve ayaklarda olur. Bunun uzatılması için bir sınır var mı? Ben bu hususta H a n e f i âlim arkadaşlarımın her hangi bir sözüne rastladım N e v e v i, Ş â f i i âlimlerin muhtelif üç kavil söylediklerini nakletmiştir :

1 Dirseklerle topukların biraz ötesine geçmek müstahaptır, bunun belirli bir sınırı yoktur

2 Kollar ve bacaklar bazuların ve baldırların yarısına kadar yıkanmalıdır. (Mustahap olan budur.)

3. Kolların omuzlara ve bacakların dizlere kadar yıkanması mustahaptır.

N e v e v i sözlerine devamla, bu kavillerin hepsini gerektiren hadisler vardır, der.

Şerhü'ş-Şir'a'da yalnız ikinci kavle uygun görüş beyan edilmiştir. (11)"

Ne v e v i ' nin Ş â f i i fıkhına âid «**Minhâcü'l-Âbidin**» adlı kitabının şerhi Nihayetü'l-Muhtaç'ta Abdestin sünnetleri bahsinde gurre ve tahcil'in uzatılmasının sınırı hakkında şöyle söylenir :

---

(11) İbn-i Abidin, cild 1. sah. 135

Gurre'nin uzatılması yüz yıkanırken her tarafından farz olan kısmı geçmekle tahakkuk eder. Sınırının sonu ise başın ön kısmı ve çene altının devamı olan boğaz kısmının sağ ve sol yanları ile beraber yıkanması ile gerçekleşir.

Tahcil'in uzatılmasıda kol ve ayak yıkanırken farzın dışında kalan dirsek ve topuk ötesinden bir kısmının yıkanması ile hasıl olur. Bunun nihayeti de omuz ve diz kapağıdır.

Hadîsin baş kısmında Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: Ümmetinden olup da görmediğin kimseleri (kıyâmet günü) nasıl tanıyabileceksin? sorusunun sorulması, Peygamberin kıyâmet günü ümmetini tanıdığının soru sahiplerince bilindiğini gösteriyor. Sindî diyor ki: «Soru sahiplerinin Peygamber'in ümmetine şefâat edeceğini bildikleri için O'nun ümmetini tanıması gereğini anlıyarak bu soruyu yöneltmiş olmaları muhtemeldir. Yahut o meclişte Resûl-i Ekrem'in kıyâmette ümmetini tanıyacağını belirten bir konuşma geçmiş olup bunun üzerine sorunun sorulmuş olması da mümkündür.»

Bu hadisin aslının Buharî ve Müslim'de Ebû Hüreyre ve Huzeyfe'den rivâyet edildiğini ve hasen hadis türünden olduğunu belirten Zevâid, râvilerden Hammâd'ın İbn-i Seleme olan Hammâd olduğunu ve Asım'ın da İbn-i Ebi'n-Necûd künyesini taşıyan zat olduğunu ifade eder. Bu arada Asım, Kufî ve çok sadık olmakla beraber hâfızasında biraz zayıflık vardır. demiştir.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1 Abdestte gurre ve tahcilin uzatılması müstahabtır

2. Abdesti mükemmel ve âdap ile sünnetlerine riâyet etmek suretiyle almak müstahabtır.

3. Abdestte ayakların yıkanması kesin olarak farzdır.

4. Resûl-i Ekrem'e, ümmetinin kıyâmetteki durumu Allah tarafından bildirilmiştir.

5. Resûl-i Ekrem, o gün ümmetini tanıyacaktır.

6. Hadis kıyâmetin olacağına delildir.

٢٨٥ – حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ .
ثنا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنِي شَقِيقُ بْنُ سَلَمَةَ . حَدَّثَنِي
حُمْرَانُ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَاعِدًا فِي الْمَقَاعِدِ . فَدَعَا بِوَضُوءٍ
فَتَوَضَّأَ . ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي مَقْعَدِي هٰذَا تَوَضَّأَ مِثْلَ وُضُوئِي هٰذَا . ثُمَّ قَالَ
«مَنْ تَوَضَّأَ مِثْلَ وُضُوئِي هٰذَا ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «وَلَا تَغْتَرُّوا».
حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ حَبِيبٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنِي يَحْيَى .
حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . حَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ طَلْحَةَ . حَدَّثَنِي حُمْرَانُ ، عَنْ عُثْمَانَ ،
عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ .

فى الزوائد : الحديث فى مسلم خلا قوله « ولا تغتروا » .

TERCEMESİ

285) "... Osman bin Affan'ın azadlısı Humrân *(Radiyallahü anhümâ)'*-dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Osman bin Affân'ı Makaid'e otururken gördüm. Kendisi abdest suyunu istedi ve abdest aldıktan sonra : Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şu oturduğum yerde, bu abdestim gibi abdest alırken gördüm. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdest aldıktan sonra şöye buyurdu :

«Kim benim bu abdestim gibi abdest alırsa geçmiş günahı örtülür.» Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şunu da buyurdu :

«Ve sakın mağrur olmayınız» demiştir.

Müellif diyor ki; bize, Hişam b. Ammâr, Abdülhamid bin Habib, Evzâi, Yahya, Muhammed bin İbrahim, İsa bin Talha, Humrân ve Osman yolu ile de bu hadis rivâyet edilmiştir.

Not : Zevâid'de : Hadis Müslim'de de vardır. Yalnız لا تَغْتَرُّوا cümlesi yoktur, denilmiştir.

İZAHI

Hadiste geçen «Makâid» kelimesi, bâzılarına göre, Hz. Osman (Radiyallahü anh)'ın evinin yanında bulunan dükkânların

adıdır. Bâzıları da: Bu kelime Mescid'in yakınında Hz. Osman'ın hazırladığı ve içinde oturup bâzı işler gördüğü ve abdest aldığı yerin adıdır, demişlerdir.

لا تغتروا = «Mağrur almayınız» cümlesinden başka hadis metninin Müslim'de rivâyet edildiği, Zevâid'de belirtilmiştir. Sindî de: Hadisin: «Benim bu abdestim gibi...» fıkrası, Buhari, Müslim ve diğer kitablarda tafsilâtlı olarak geçmektedir. Eğer musannıf tafsilâtlı olan bir rivâyeti zikretseydi daha iyi olurdu. Çünkü o zaman Resûl-i Ekrem'in almış olduğu ve günahların mağfiretine sebep olduğunu bildirdiği abdest sureti bildirilerek ona riâyet edilmesi imkânı sağlanmış olurdu, demiştir.

Buhari ve Müslim'in Hz. Osman (Radiyallahü anh)'den rivâyet ettikleri bu hadisin tafsilâtlı olan metninin tercemesini buraya alalım ki Resûl-i Ekrem'in almış olduğu abdest şekli de anlatılmış olsun:

"... Osman b. Affân'ın azadlısı Humrân *(Radiyallahü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Hz. Osman (bir kere) bir kab (su) istedi. Bu kabtan ellerine üç defa su dökerek ellerini yıkadı. Sonra sağ eli ile kabtan su alarak mazmaza ve istinşak etti. Sonra yüzünü, ondan sonra da her iki elini dirsekleri ile beraber üçer defa yıkadı. Bundan sonra başını meshetti. Sonra iki ayağını topukları ile beraber 3 defa yıkadı ve bunun nihayetinde, Resûlullah (Salallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

«Her kim benim bu abdestim gibi abdest alıp iki rek'at namaz kılar ve bu iki rek'at namaz içinde hiç bir şey hatırına getirmezse geçmiş günahı örtülür», buyurduğunu söyledi."

Bu hadisi Ebû Dâvud ile Nesaî de **«Tahâret»** kitabında zikretmişlerdir.

Hadis, abdestin şeklini beyan eden büyük bir temeldir.

Mazmaza: Ağıza su alıp çalkalamak ve dökmektir. Oruçlu olmayana mazmazada mübalâğa yani gargara yapmak da sünnettir.

İstinşak: Burnuna su çekmek ve nefesle dışarı atmaktır. Müslim ve Buharî'nin rivâyetinde «İstinsar» da geçiyor.

İstinsar: Burundan suyu dışarı atmaktır. Bu hal, suyu burnuna çektikten sonra gerçekleşebildiği için istinşakı da gerektirir. Bazı rivâyetlerde istinşak geçmiyor. Yalnız istinsar bulunuyor. Neti-

ce değişmez. İstinşakta mübâlağa yine oruçlu olmayan kimse için sünnettir. Mübâlağa genize kadar su çekmekle hasıl olur.

Hadiste mazmaza ve istinşak'ın kaçar defa yapıldığı belirtilmemiş ise de bunların da üçer defa yapılmasının sünnet oluşu diğer rivâyetlerle sabittir. Abdestin hadiste bildirilen sıraya göre alınmasına fıkıhta tertip adı verilmiştir. Tertip Hanefî âlimlerince farz görülmemiş ise de Şâfiî âlimlerince abdestin bir farzı olarak sayılmıştır.

Abdest almaya başlanırken önce suyun avuçlanması, sonra ağıza alınması, daha sonra da buruna çekilmesi sebebini bazı âlimler şöyle açıklamışlardır.

Abdest suyunun renk, tat ve koku vasıfları bakımından temiz olması gerekir. Suyun avuçlanması ile rengi, ağıza alınması ile tadı ve buruna çekilmesi ile kokusu tesbit edilmiş olur.

Hadisin : «... **Namaz esnâsında hiç bir şeyi hatırına getirmezse...»** şartı ile neyin kasdedilmiş olduğu hususu âlimler tarafından tetkik ve tahkik edilmiştir.

Kâdı Iyâz'a göre maksad, düşünerek ve istiyerek bir şeyler hatırlamamaktır. Kendiliğinden ve istemiyerek hatıra gelen şeyler murâd değildir. Bu itibarla kendiliğinden ve arzu dışında hatıra gelen bir şey namazın kemaline bir halel getirmez.

Buharî'nin Şarihi Aynî de: Hatırdan geçen şeyler iki kısımdır. Bir kısmı istemiyerek hatıra gelir. Bunları getirmemek mümkün değildir. Yapılacak şey, hatıra gelen bu tür şeyleri hatırdan çıkarmaya çalışmaktır. Hadis bu çalışmayı ön görüyor. Bir de istiyerek bir şeyleri hatıra getirmemeyi istiyor. Fakat kendiliğinden hatıra gelen şeyleri hiç hatıra getirmemek elde olmadığı için kişi bununla mükellef tutulmamıştır.

Bahis konusu şart ile ihlas kasdedilmiş olabilir. Buna göre mânâ şudur: «Sonra riya, gösteriş, böbürlenme ve benzeri şeyleri düşünmeden ihlaslı olarak iki rek'at namaz...»

Şunu da belirtelim: Namazda hatıra gelen şeyler dünyaya âit olabildiği gibi âhiretle de ilgili olabilir. Hadis yalnız dünya ile alâkalı şeylere yorumlanmıştır. Çünkü Tirmizî'nin rivâyetinde:

«... Kıldığı iki rek'at namazda dünyaya âit bir şey düşünmezse» buyurulmuştur. Sonra, namazda âhirete âit bir şeyi düşünmek namazın huzur ve huşuuna aykırı değildir. Bilâkis namazda okunan Kur'an âyetlerinin mânâsını düşünmek matluptur. Okunan parça neye âit ise haliyle o şey hatıra gelecektir. Dünyâ ve âhiret ahvaline âit olup mendup bir şeyi hatırlamak namazın faziletini zedeler mi? Hattâ Hz. Ömer (Radıyallâhü anh)'in: **«Ben ordumu namazda iken hazırlarım.»** dediği rivâyet edilmiştir.

«Geçmiş günahları...» Bundan maksad küçük günahlardır. Evvelce de belirttiğim gibi büyük günahlar tevbe ile veya Allah'ın sırf rahmeti ile afv edilir. Kul hakkı ise ancak helallaşmakla ve tevbe ile afvı beklenebilir.

Hadîsin sonundaki: **«Sakın mağrur olmayınız.»** Cümlesinden maksad şudur: «Abdestin fazileti bu derece büyük ve sevabı bu kadar çok olduğuna göre başka hayrât için çalışmaya lüzum yoktur veya bunca sevab alındıktan sonra günah işlense dahi pek tehlikesi yoktur diye aldanmayınız.» Çünkü günahları gideren ve sevapları kazandıran abdest ve namaz,. Allah katında makbûl olanıdır. Hangisinin makbul olduğunu bilmek ise hiç kimse için mümkün değildir. O halde mağrur olmak tamâmen yersizdir.

(٧) باب السواك

7 — SİVÂK BÂBI

٢٨٦— حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا أبو معاوية وأبي، عن الأعمش. ح وحدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع، عن سفيان، عن منصور. وحصين، عن أبي وائل، عن حذيفة؛ قال: كان رسول الله ﷺ إذا قام من الليل يتهجد يشوص فاه بالسواك.

TERCEMESİ

286) "... Huzeyfe (b. el-Yamânî) *(Radıyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

«Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) teheccüd namazını kılmak için gece kalkınca ağzını sivak ile ovardı.»"

İ Z A H I

Bu hadisi; B u h a r î Tahâret, namaz ve teheccüd namazına kalkmanın faziletine âit bahislerde olmak üzere 3 yerde; M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de Tahâret bahsinde rivâyet etmişlerdir.

Sivâk: Misvak dalma denir. Bir de o dalı dişlere sürmek anlamında kullanılır. M ü s l i m ' in Şârihi N e v e v î, Sivak'ın lügat mânâsını bu şekilde açıkladıktan sonra: «Âlimlerin istilahında ise, misvak veyâ benzeri bir şeyi dişlere sürerek temizleme işine sivak denir, der. N e v e v î sözlerine devamla şunları söyler:

Misvak kullanmak ne namazda ne de başka hallerde vâcip değildir. Sözleri makbul olan âlimlerin icmâ'ı ile onun sünnet olduğu sabittir. E b û H â m i d e l - I s f a r â i n î ' nin anlattığına göre D â v u d - ı Z â h i r î namaz için misvakı vâcib kılmıştır. E l - Mâ v e r d i ' de anılan D â v û d ' dan misvakın namaz için vacip olduğunu, fakat terki halinde namazın bozulmadığını söylediğini nakleder. Fakat müteahhirin âlim arkadaşlarımız, D â v û d ' a atfen E b û H â m i d ' in ve başkasının yaptığı rivâyeti kabul etmiyerek D â v û d ' un mezhebine göre de misvak sünnettir, demişlerdir.

İ s h â k b i n R â h e v e y ' den rivâyet edildiğine göre; kendisi misvak kullanmayı namaz için gerekli görerek bile bile terkedenin namazı bozulur demiştir. N e v e v î sözlerine devamla İ s h â k ' tan yapılan rivâyet sabit ve sıhhatlı görülmemiştir. D â v û d - i Z â h i r î ' nin de misvakı namaz için gerekli gördüğü sabit değildir. Faraza böyle söylemiş olsa bile onun bu görüşü icmâa gölge düşürmez.

Misvak kullanmak her zaman için müstahaptır. Bilhassa şu beş vakitte daha fazla müstahaptır:

1. Abdest alırken,

2. Namaza başlarken,

3. Kur'an okumaya başlarken,

4. Uykudan kalkarken,

5. Ağzın tadı veyâ kokusu değişirken. Bu değişiklik de çeşitli nedenlerden olabilir. Meselâ: Uzun süre bir şey yememek, içmemek, susmak, çok konuşmak, kokusu hoş olmayan bir şey yemek.

İ m a m Ş a f i î ' ye göre oruçlu adamın öğle vaktinden akşama kadar misvak kullanması mekruhtur. Çünkü oruçlu adamın

öğleden sonra ağzından duyulan koku Allah katında çok sevimlidir. Bu husûsta sahîh hadisler vârid olmuştur.

H a n e f î âlimleri misvakın abdest alınırken mazmaza sırasında kullanılmasını ve dişlere yalnız genişliğine sürülmesini müstahap görmüşlerdir. Namaza durulduğunda misvak kullanılırsa diş etlerini kanatıp abdestin bozulmasına yol açabilir endişesi ile namaz zamanı misvak kullanmayı öngören hadisleri abdest zamanına yorumlamışlardır.

Misvak işi, hacıların hicazdan getirdikleri ve erâk denilen ağacın dalı ile yapılmalıdır. En müstahap olanı budur. B u h a r î ' nin tarihinde anlatıldığına göre, bazı sahabîler, anılan ağaçtan bir çubuğu Resûl-i Ekrem'e sunmuşlar. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'da: **«Bununla misvaklanın»** buyurmuştur. T a b a r â n î ' - nin M u â z b i n C e b e l (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadis'e göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) zeytin ağacından yapılan misvakı pek beğenerek ve tavsiye ederek:

«Bu benim ve benden önceyi peygamberlerin misvakıdır» buyurmuştur.

N e v e v î : Misvak, diş etlerini tahriş edecek derecede sert veyâ dişleri temizliyemiyecek derecede yumuşak olmamalıdır. Erâk ağacı elde edilemezse dişleri temizleyici başka bir cisim ile misvak işi yürütülebilir. Sert bir bez parçası ile misvak yapılabilir. Kişinin kendi parmağı ile misvak yapmasının hükmü de şudur: Eğer parmak yumuşak ise misvâk işinde kullanılmaz. Şâyet sert ise âlim arkadaşlarımızın 3 görüşü vardır. Meşhur olan kavle göre kullanılmaz. İkinci kavle göre kullanılabilir. Üçüncü görüşe göre eğer kullanılabilecek bir şey varsa parmakla misvak yapılamaz. Elverişli bir şey bulunmadığı takdirde parmakla misvak yapılabilir. Misvak dişlerin enine sürülmeli uzunlamasına kullanılmamalıdır. Çünkü bu takdirde diş etleri tahriş edilebilir. Misvak kullanılırken ağzın sağ kısmından başlanmalıdır, der. (12)

Teheccüd: Geceleyin namaz kılmaktır. H z . Â i ş e ' den rivâyet edildiğine göre gece namazı peygamberimize bir ara farz kılındı. Sonra sünnet oldu. Ümmeti için de sünnettir.

(12) Müslim'in Şerhi Nevevî cild 3 Sah. 25 - 27

٢٨٧ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ» .

TERCEMESİ

287) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallahu anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir:

«Ümmetime meşakkat vermem (endişesi) olmasaydı, her namaz zamanı misvak kullanmalarını emrederdim.»"

İZAHI

Bu hadisi **B u h a r i** **Cuma** bahsinde ve **M ü s l i m** **Abdest** bahsinde rivâyet ettikleri gibi diğer sahih hadis kitap sahipleri tarafından da rivâyet edilmiştir. T i r m i z î bu hadisi yine E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikten sonra E b û H ü r e y r e'den başka, isimlerini zikrettiği 17 sahabi'den de rivâyet edildiğini beyan eder.

N e v e v i: «Bu hadis misvak kullanmanın vâcip olmadığına delildir. İ m a m Ş â f i î: «Eğer misvak kullanmak vacip olsaydı ümmete meşakkat olsun olmasın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara misvakı emredecekti.» demiştir.

Hadis, Allah tarafından emir indirilmeyen husûslar hakkında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ictihad yapmasının câiz olduğuna delâlet eder. Fıkıhçıların çoğunun ve usul âlimlerinin mezhebi olan bu kavil sahih ve muhtar olanıdır.

Hadis, her namaz için misvak kullanmanın faziletini beyan ediyor. Namaz için misvak kullanma zamanı ise bir önceki hadisin izahında belirttiğimiz gibi H a n e f î âlimlerine göre abdest alınırken mazmaza sırasındadır. Namaza dururken ayrıca misvak kullanılmamalıdır. Çünkü diş etlerini kanatıp abdestin bozulması tehlikesi vardır. Ş â f i i âlimlerine göre ise hem abdest alınırken hem de namaza durulurken misvak kullanmak sünnettir. Çünkü bu rivâyette عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ = «Her namaz kılınışında» tabiri kul-

lanıldığı gibi Buhari'nin Oruç kitabında yine Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den yaptığı rivâyette; عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ = «Her abdest alınışında» ifadesi kullanılmıştır. İbn-i Huzeyme, Hâkim ve Ahmed bin Hanbel de böyle rivâyet etmişlerdir. Her iki rivâyetin gereğini yapmak üzere Şâfii'ler, farz ve sünnet her türlü namaza durulurken ve abdest alınırken misvak kullanmayı müstahap görmüşlerdir. Hanefi âlimlerinin çoğu namaz için olan rivâyeti abdest için olan rivâyete yorumlama yoluna gitmişlerdir.

Hadisin metninde geçen «... Emrederdim.» tâbirinden maksad uyulması mecburi olan emirdir ki bu tür emre vücup emri denir. Resûlullah bu mânâda misvak kullanma emrini vermemiştir. Fakat nedib ve sünnet anlamında misvak kullanmayı emretmiştir. Şu halde hadis misvak kullanmanın farz olmadığına ve ancak sünnet olduğuna delâlet eder.

Hadis, Resûl-i Ekrem'in, ümmetine olan merhamet ve şefkatinin büyüklüğünü gösteriyor. Allah cümlemizi O'nun şefâatine kavuştursun.

٢٨٨ — حدّثنا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ . ثنا عَثَّامُ بْنُ عَلِيٍّ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي بِاللَّيْلِ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ ، ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَسْتَاكُ .

TERCEMESİ

288) "... İbn-i Abbas *(Radıyallahu anhuma)*'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) geceleyin ikişer ikişer rek'at namaz kılardı. (Her iki rek'atten) sonra gidip misvak kullanırdı."

İZAHI

Hadis her namaza başlarken misvak kullanmanın müstahap olduğuna delâlet ediyor. Sindi diyor ki: «Resûl-i Ekrem'in her iki rek'atten sonra gidip misvak kullandığı Ebû Dâvûd'un rivâyetinden anlaşılıyor. Şu farkla ki; oradaki rivâyette Resûl-i Ekrem'in

her iki rek'atten sonra uyuduğu da bildiriliyor.» Burdaki rivâyetin zâhirine göre Resûl-i Ekrem teheccüd namazını bitirdikten sonra gidip misvak kullanırdı. Ancak müradın bu olmadığı Ebû Dâvûd'un rivâyetinden anlaşılıyor.

Hadisin beyânına göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) teheccüd namazını ikişer rek'atten selâm vermek suretiyle kılardı. Bizim için de en faziletli olanı bu şekilde kılmaktır.

٢٨٩ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا محمد بن شعيب. ثنا عثمان بن أبي العاتكة، عن علي بن يزيد، عن القاسم، عن أبي أمامة؛ أن رسول الله ﷺ قال «تسوكوا. فإن السواك مطهرة للفم، مرضاة للرب. ما جاءني جبريل إلا أوصاني بالسواك. حتى لقد خشيت أن يفرض علي وعلى أمتي. ولولا أني أخاف أن أشق على أمتي لفرضته لهم. وإني لأستاك حتى لقد خشيت أن أحفي مقادم فمي».

في الزوائد: إسناده ضعيف.

TERCEMESİ

289) "... Ebû Ümâme *(Radıyallahu anh)*'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Misvaklenin. Çünkü misvak ağızı temiz tutmaya yarar, Rabb'ın razî olmasına sebep olur. Cibrîl bana her gelişinde misvakı tavsiye etti. Öyleki bana ve ümmetime farz olacağından gerçekten korktum. Ümmetime meşakkat vermekten korkum olmasaydı misvaki onlar için farz kılardım. Ben misvaki o kadar çok kullanırım ki; öndeki dişlerimi köklerinden oynatacağımdan (veya) öndeki dişlerimin etlerini köklerinden gidereceğimden korktum.»"

Not : Bu hadis senedinin zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Hadis, misvak kullanmayı açıkca emreder. Misvakin vâcip olduğunu söylediği rivâyet edilen Dâvûd Zahirî ve İshak İbn-i Râhevey'in bu hadisteki emri delil gösterdikleri söylenmiştir. Halbuki hadisin son kısmı misvak kullanmanın farz kılınmadığını ispatlıyor. Şu halde bu iki zat eğer hakikaten bu hadis ile

istidlal etmişler ise hadisin son kısmının onlara intikal etmediği anlaşılıyor. Kaldı ki 286 nolu hadisin izahını yaparken bu iki zâttan yapılan rivâyetin sabit görülmediğini naklettik.

Hadisteki emir nedib içindir. Yani kullanılması müstehaptır. Hadis, misvakın hem sıhhî yönden faydalı olduğuna hem de Allah Teâlâ'nın rızasına vesîle olacağına dikkatleri çeker. İbn-i Dakîki'l-İyd, misvakın meşruluğundaki hikmeti şöyle izah eder: Namaz, Allah'ın huzuruna çıkmak anlamını taşıdığı için her yönden olduğu gibi ağız temizliği ile de divana durmak ve ibadetin yüce şerefini göstermek için misvaklanmak istenmiştir. Hattâ Hz. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den Ahmed bin Hanbel ile Hâkim ve İbn-i Huzeyme'nin yaptıkları rivâyete göre merfu' bir hadiste şöyle buyuruluyor:

«Misvak kullanılarak kılınan namazın misvaksız kılınan namazdan üstünlüğü 70 kattır.»

Kuşeyrî'nin Ebü'l-Derdâ (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste de şöyle buyuruluyor:

«Misvak kullanmaya devam ediniz. Çünkü misvakın 24 meziyeti vardır. Bu meziyetlerin başında Allah'ın rızâsına vesîle olması gelir. Misvakle kılınan namazın sevabı 77 derece katlanır. Misvak insanı zenginleştirir. Ağız kokusunu temizler. Diş etlerini kuvvetlendirir. Baş ve diş ağrısını giderir. Yüzü ve dişleri parlattığı için Melekler misvaklenenle tokalaşır.»

Misvakın faziletinin yüceliğinde âlimler ittifak halindedirler. Hattâ İmam Evzâî: Misvak, abdestin yarısıdır, demiştir.

Hadisin metnindeki: «Mekâdimü'l-Fen» ile ön dişler veya onların etleri muraddır. Diş etlerinin kasdedilmiş olması ihtimali daha kuvvetlidir. Metindeki «İhfâ» ise kazımak demektir. Fazla misvak kullanmak neticesinde ön dişlerin kazınması ve köklerinden oynatılması veya diş etlerinin kazınması endişesi Resûl-i Ekrem'de belirmiştir.

٢٩٠ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَرِيكٌ ، عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحِ بْنِ هَانِىءٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَ ، قُلْتُ : أَخْبِرِينِي . بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَبْدَأُ إِذَا دَخَلَ عَلَيْكِ ؟ قَالَتْ . كَانَ إِذَا دَخَلَ يَبْدَأُ بِالسِّوَاكِ .

TERCEMESİ

290) "... Şüreyh bin Hâni' *(Radıyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir:

Ben Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya: Nebî (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) senin odana girdiği zaman ilk iş olarak ne yapardı? bana haber ver! diye söyledim. Âişe:

O (odama) girdiği zaman önce misvak kullanırdı, dedi."

İZAHI

Miftahü'l-Hâce'de beyan edildiğine göre Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn-i Hibbân da bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Hadis namaz veya abdest zamanı dışında kalan her zaman misvak kullanmanın fazîletini, buna ehemmiyet verilmesini ve sık sık misvak kullanmanın tekrar edilmesini ifade eder. Çünkü eve girmek için muayyen bir vakit bahis konusu değildir.

Sindî de, eve girmek belirli bir zamana bağlı olmadığından misvak kullanmak için de belirli bir zamanın olmadığı hadisten anlaşılır, dedikten sonra misvakin yalnız ibadete başlarken kullanılmasının müstahap olduğunu söyliyenler bu hadisi şöyle yorumlamaktadır, der:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) evde nafile namazla iştigal ettiği için eve girdiği zaman misvak kullanırdı. Bazıları da: Resûlullah halktan ayrılarak eve vardığı zaman vahye hazırlanırdı. Bunun için ilk iş olarak misvak kullanırdı, demişlerdir. Başka şekilde yorumlayanlar da olmuştur.

٢٩١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ . ثنا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا بَحْرُ بْنُ كَثِيرٍ ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ سَاجٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ؛ قَالَ : إِنَّ أَفْوَاهَكُمْ طُرُقٌ لِلْقُرْآنِ . فَطَيِّبُوهَا بِالسِّوَاكِ .

في الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

291) "... Ali bin Ebî Tâlib *(Radıyallahu anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

(Ey müslümanlar!) Şüphesiz ağızlarınız Kur'an'ın yollarıdır. Onun için ağızlarınızı misvak ile temizleyiniz."

Not: Zevâid'de bu hadisin isnadının zayıf olduğu bildirilmiştir.

İ Z A H I

S i n d î diyor ki H z . A l i ' nin hitabı müslümanlaradır. Müslümanlardan beklenen durum, K u r ' an okumaları ve ağızlarının K u r ' a n ' ı K e r î m için açık ve işlek yol halinde tutulmasıdır. Miftâhü'l-Hâce yazarı da: Misvak ağzı temizlediği ve Rabbın rızâsına vesile olduğu için K u r ' a n ' ı K e r i m ' in okunmasına başlanılırken, kullanılmasının müstahaplığı hadîsten anlaşılıyor. Misvak, Sünnet-i Müekkededendir. Hiç bir durumda vâcip değildir, der.

(٨) باب الفطرة

8 — FITRAT BÂBI

٢٩٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة ، عن الزهري ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ قال: قال رسول الله ﷺ « الفطرة خمس . أو خمس من الفطرة : الختان والاستحداد وتقليم الأظفار ونتف الإبط وقص الشارب » .

T E R C E M E S İ

292) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallahü anh)*'den rivayet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Fıtrat beş (haslet)tir. Yâhut beş (haslet) fıtrattandır. Sünnet olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak ve bıyıkları kısaltmak.»"

٢٩٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع . ثنا زكريا بن أبي زائدة ، عن مصعب بن شيبة ، عن طلق بن حبيب ، عن أبي الزبير ، عن عائشة ؛ قالت : قال رسول الله ﷺ « عشر من الفطرة: قص الشارب وإعفاء اللحية والسواك والاستنشاق بالماء وقص الأظفار وغسل البراجم ونتف الإبط وحلق العانة وانتقاص الماء » يعني الاستنجاء .
قال زكريا : قال مصعب : ونسيت العاشرة . إلا أن تكون المضمضة .

TERCEMESİ

293) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«On şey, Fıtrat(ın hasletlerin)dendir. Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkamak, koltuk altını yolmak, kasıkları tıraş etmek ve su ile taharetlenmek.»

(Râvilerden) Zekeriyya dedi ki: (Râvi) Mus'ab: Ben 10'uncu hasleti unuttum meğer ki mazmaza ola, dedi."

٢٩٤ – حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ ؛ قَالَا : ثنا أَبُو الْوَلِيدِ .
ثنا حَمَّادٌ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ ؛
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مِنَ الْفِطْرَةِ الْمَضْمَضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ وَالسِّوَاكُ وَقَصُّ الشَّارِبِ
وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَنَتْفُ الْإِبْطِ وَالِاسْتِحْدَادُ وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ وَالِانْتِضَاحُ وَالِاخْتِتَانُ » .
حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ . ثنا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ عَلِيِّ
ابْنِ زَيْدٍ ، مِثْلَهُ .

TERCEMESİ

294) "... Ammâr bin Yâsir *(Radıyallâhü anhumâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Ağıza su almak, buruna su çekmek, misvak kullanmak, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak, kasıkları tıraş etmek, parmak mafsallarını yıkamak, taharetlendikten sonra ferce su serpmek ve sünnet olmak fıtrattandır.»

(Müellif diyor ki) bize bu hadisi Câ'fer bin Ahmed bin Ömer de Affân bin Müslim, Hammâd bin Seleme, Ali bin Zeyd yolu ile rivâyet etti."

٢٩٥ – حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ . ثنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ
الْجَوْنِيِّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : وُقِّتَ لَنَا فِي قَصِّ الشَّارِبِ وَحَلْقِ الْعَانَةِ وَنَتْفِ الْإِبْطِ
وَتَقْلِيمِ الْأَظْفَارِ أَنْ لَا نَتْرُكَ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً .

TERCEMESİ

295) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivayet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

«Bıyıkları kısaltmak, kasıkları tıraş etmek, koltuk altını yolmak ve tırnakları kesmek husûsunda (bu işleri) kırk geceden fazla bırakmamanız tayin ve tesbit edildi.»"

DÖRT HADİSİN İZAHI

İlk hadisi B u h a r î «Libas» kitabında ve M ü s l i m de **Tahâret** bahsinde yine E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m aynı bahiste 293 ve 295 nolu hadisleri de almıştır. **Miftâhü'l-Hace**'nin beyânına göre mezkûr iki hadisi A h m e d, N e s â î, T i r m i z î ve E b û D â v û d da tahriç etmişlerdir. 294 nolu hadisin metni diğer metinlere mânâ ve lafız bakımından benzemektedir. İlk hadisteki «... yâhut...» tereddüdü ravîdendir.

Hadislerin açıklamasında M ü s l i m'in şârihi N e v e v î'nin tahâret bahsinde verdiği izahatı dinleyelim:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: **«Fıtrat beştir»** buyruğunun mânâsı: «Anılan şu beş şey fıtrattandır.» Çünkü diğer hadiste: **«On şey fıtrattandır»** buyurmakla fıtratın hasletlerinin 10'dan bile fazla olduğuna işaret buyurmuş oluyor.

«Fıtrat» kelimesi ile kasdedilen mânâ hususunda âlimler çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. (Aslında fıtrat yaratılış demektir.) H a t t â b î: Âlimlerin ekserisinin dediğine göre burada fıtrat ile sünnet mânâsı kasdedilmiştir, der. H a t t â b î'den başka bir cemâat da âlimlerin bu yorum şeklini naklederek, Allah'ın peygamberler için seçmiş olduğu ve ötedenberi onların takip etmiş oldukları sünnet, âdet ve yoldur. Öyle ki peygamberlerin yaratılışında o yolu izlemek mayası bulunduğu için ona yaratılış mânâsına gelen Fıtrat ismi verilmiştir, denilebilir. Burada fıtrat din mânâsında kullanılmıştır, diyenler de vardır. K â d ı B e y z â v î ise, bu mânâları içinde toplıyan bir tarif ile: Fıtrat bütün peygamberlerin benimsedikleri ve şeriatlarının ittifakla kabul ettikleri müştерek ve eski bir sünnettir ki sanki bütün insanlar bu sünnet üzerinde yaratılmışlardır, der.) (13)

---

(13) **Not: Bu izahata parentez içine alınan ve alınacak olan kısım Nevevî'ye ait olmayıp Sindî, Miftahü'l-Hace El-Fıkıh Ale'l-Mezahip gibi kaynaklardan alınmadır.**

N e v e v î, sözlerine devamla; bu hadislerde Fıtrat olarak sayılan hasletlerin hepsi âlimlerce vâcip görülmemiştir. Meselâ, ağıza su almak, buruna su çekmek ve sünnet olmak mes'elelerinin vâcip olup olmadığı hakkında âlimler arasında ihtilaf vardır. Vacip olan hasletler ile vâcip olmayan hasletlerin bir arada anlatılmasının mahzuru yoktur. Nitekim E n ' â m sûresinin 141'inci âyetinde:

كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ

= «Mahsul verdiği zaman ürününden yeyiniz. Hasad (devşirme) günü de hakkını (zekât ve sadakasını) veriniz...» buyurulmuştur. Bilindiği gibi mahsulün zekâtını vermek vâciptir, ondan yemek ise vâcip değildir.

Fıtrat hasletlerinin tafsilatı ise:

1. **HİTÂN** = Sünnet olmak: Ş â f i i ve bir çok âlimlere göre vâcip, M â l i k î ve âlimlerin ekserisine göre de sünnettir. Ş â f i i ' ye göre sünnet olmak erkek ve kadın her müslüman için vâciptir. Erkek hakkında vâcip olan sünnet, haşefenin tamamı açıkta kalacak derecede onu örten deriyi kesmekle gerçekleşir. Kadın hakkında ise fercin yukarısındaki deriden birazını kesmek suretiyle vacip yerine getirilmiş olur. Bizim (Şâfiilerin) Cumhûr âlimlerimizin ittifak halinde bulundukları ve mezhebimizin sahih olan kavline göre erginlik çağına varmadan önceki dönemde sünnet olmak vacip değil, sünnettir. Bâzı Ş â f i i âlimleri: Çocuğu, henüz baliğ olmamış iken sünnet ettirmek velisinin üzerine vaciptir, demişlerdir. Başka bir kavle göre ise 10 yaşına varmadan çocuğu sünnet ettirmek haramdır. Sahih olduğunu belirttiğimiz kavle göre çocuğu doğumunun 7'nci günü sünnet ettirmek müstahaptır. Sünnet olmadan ölen bir müslümanla ilgili olarak da 3 kavil vardır. Sahih ve meşhur olan Ş â f i i âlimlerinin kavline göre ölen kişi çocuk olsun büyük olsun sünnet edilmez. İkinci kavle göre sünnet edilir. Üçüncü kavle göre çocuk ise sünnet edilmez, büyük yaşta ise edilir. (Burada N e v e v î ' nin sözlerine ara vererek H a n e f î mezhebine göre sünnet olmanın şer'î hükmünü anlatalım.)

(H a n e f î âlimlerine göre hitân (= sünnet olmak) şer'an sünnettir ve müslümanlığın alâmetidir. Hatta bir şehir halkı çocuklarını sünnet ettirmemek husûsunda ittifak etseler, devlet kuvvetleri onlarla savaşır. Sünnet olmanın yaşına gelince, rivâyete göre İ m a m - ı Â ' z a m ' a sorulmuş ve kendisi: «Bu husûsta bilgim yoktur,» diye cevap vermiştir. İki imamdan da bir şey nakledilmemiştir. Çocuğun 7 yaşında, 10 yaşında ve son olarak 12 yaşında sün-

net edilebileceğine dair kaviller vardır. Bazı âlimler de çocuğun gücüne göre sünnet edilme yaşı tesbit edilir, demişlerdir. H a n e f î âlimlerine göre kadını sünnet ettirmek erkeğe bir ikram mahiyetindedir. Onlardan da kadın için sünnet olmak dinen sünnettir, diyenler olmuştur.)

Tekrar N e v e v î ' yi dinliyelim:

2. İSTİHDÂD = kasıkları tıraş etmek: Bu iş sünnettir. Tıraş, ustura gibi demirden mamul bir âletle yapıldığı için demir anlamında olan hadid kelimesinden alınma istihdad ismi bu işe verilmiştir. Bundan maksad kasıkların temiz tutulmasıdır. Temizleme işi için en sevaplı olan tıraş etmek ise de makasla kılları kısaltmak veya yolmak da câizdir. Hadiste geçen «Ânet» ise erkek ve kadının ön ve arka edep yerlerinin etrafındaki kıllardır. Hepsini tıraş etmenin müstahap olduğu anlaşılıyor.

Etek tıraşının vakti ise tercihe şayân kavle göre bu vaktin tesbiti kılların uzaması durumuna bağlıdır. Uzayınca tıraş edilmelidir. Bıyık tıraşı, koltuk altını yolmak ve tırnakları kesmek zamanının tayin ve tesbiti için de durum aynıdır. E n e s b i n M â l i k (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen hadis (295 noludur.) te: «... Tıraşları için 40 gece bırakmamak...» tabirinden murad, 40 günden fazla bir süre tıraşa ara vermemektir. Yoksa sanıldığı gibi 40 güne kadar tıraş etmemek talimatı verildi, gibi sakat bir mânâ verilemez.

«El-Fıkıh Ale'l-Mezâhibi'l-Erba» da belirtildiğine göre: Ş â f i i mezhebinde cuma günü yapılması matlub olan sünnetlerden birisi de erkeğin eteğini tıraş etmesi ve kadının da bu yerdeki kılları yolmasıdır. Kocasının emretmesi halinde bu kılları temizlemek kadın üzerine vacip oluyor. H a n e f î mezhebine göre de erkeğin tıraş ve kadının yolmak suretiyle bu yeri temizlemeleri müstahaptır. Ancak bu işin kaç günde bir ve hangi günde yapılmasının müstahaplığı husûsunda bir sarâhat yoktur.) (14)

3. TAKLİMÜ'L-AZFÂR = Tırnakları kesmek: Parmaklara zarar vermemek kaydı ile tırnakları dipten kesmek sünnettir. N e v e v î, tırnak keserken şu sıraya riayet edilmesinin müstahap olduğunu söyler:

Önce el, sonra ayak tırnakları kesilmelidir. Ellerin tırnakları kesilirken, sağ elin şehadet parmağından başlıyarak, sonra orta, yü-

(14) El-Fıkıh Ale'l-Mezâhib cild 2, sah. 44-45; 6'ncı Baskı.

zük ve serçe parmaklarının ve daha sonra baş parmağın tırnakları sırayla kesilmelidir. Sağ elin tırnakları bu sırayla kesildikten sonra sol elin serçe parmağından başlıyarak sırayla bütün parmakların tırnakları kesilir. El tırnakları böylece kesildikten sonra ayak tırnakları da sağ ayağın küçük parmağından başlamak suretiyle sırayla 5 parmağın tırnakları kesilir. Sonra sol ayağın büyük parmağından başlıyarak sırayla 5 parmağın tırnakları kesilir.

(H a n e f î âlimleri, tırnakların kesimine 40 günden fazla bir zaman ara vermenin tahrimen mekrûh olduğunu söylemişlerdir. Fakat haftanın hangi günü ve nasıl bir tertip ile kesilmesi hakkında bir şey söylememişlerdir. Ş â f i î âlimleri ise yukarda açıklanan sırayla tırnak kesilmesini ve kesmek için haftanın cuma, pazartesi ve perşembe günlerinden birisini seçmeyi müstahap görmüşlerdir.)

4. NETFÜ'L-İBT = Koltuk altını yolmak: Koltukların altındaki kılları yolmak âlimlerin ittifakı ile sünnettir. Yolamıyanlar tıraş etmek ve ilâç kullanmak suretiyle bu kılları temizliyebilirler.

Y û n u s b i n A b d i ' l - A ' l â 'dan: Şöyle söylediği nakledilmiştir:

«Ben Ş â f i î ' nin yanına girdim. Berber onun koltuklarının altını tıraş ediyordu. Ş â f i î : «Koltukların altını yolmanın sünnet olduğunu bilirim. Ama acısına dayanamıyorum» dedi.»

Önce sağ, sonra sol koltuk altını temizlemek müstahaptır.

5. KASSÜ'S-SÂRİB = Bıyığı kısaltmak: Bu da sünnettir. Yine sağ tarafından kısaltmaya başlamak müstahaptır. Kişi, bizzat bıyığını tıraş etmesi veyâ başkasına tıraş ettirmesi husûsunda serbesttir. Çünkü bir günaha girmeden ve müruvvete aykırı bir duruma düşmeden temizlik gayesine iki şekilde de ulaşılmış olur. Fakat etek tıraşını bizzat yapmak gerekir. Başkasına yaptırılamaz. Muhtar olan kavle göre üst dudağın kenarları iyice açık kalacak şekilde bıyık kısaltılmalıdır. Bıyığı kökünden kazımak veya kılları dibine kadar makas gibi aletle kısaltmak mekruhtur. Bıyıkların kesilmesi hakkında vârid olan; أَحْفُوا الشَّوَارِبَ hadîsi zahiren bıyıkları kazıyın mânâsını ifade ediyor ise de bundan kasdedilen mânâ bıyıktan dudaklar üzerine gelen kısmı kazımaktır.

(Bıyık kesmek hususunda H a n e f î âlimlerinin iki kavli vardır. Bir kavil Ş â f i î âlimlerinin görüşüne uyar. Yani bıyıkları kısaltmak ve üst dudağı tamamen açık tutmak sünnettir. T a h a v î :

Medine'lilerden bir cemaat bıyıkları kısaltmanın muhtar olduğunu söylemişlerdir, diyor. Tahavi, cemâat sözüyle şu zâtları kasdetmiştir: Sâlim, Said b. el-Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Câ'fer b. Zübeyr, Ubeydullah b. Abdillah ve Ebû Bekir b. Abdirrahman (Radıyallâhü anhüm) hazretleri. Hasan-ı Basri, Muhammed b. Sirin ve Atâ' b. Ebi Rabâh'ın mezhebi de budur. İmam Mâlik'in kavli de budur. İmam Mâlik'e göre bıyığı kazımak mekruhtur. Hatta bıyığı kazımayı bir âfet sayarak, böyle yapanların te'dip edilmesini emredermiş.

Sindi de: «Bıyık kesmek hakkında vârid olan hadislerin ekserisinde «Kass = kısaltmak» tabirinin kullanıldığı Hafız İbn-i Hacer tarafından beyan edilmiştir, dedikten sonra İmam Mâlik'in yukarda belirtilen görüşünü bildirir ve: Bence Mâlik'in bıyıkla ilgili olarak vârid olan hadisleri böyle yorumlamasının sebebi kendisinin Medine halkının tatbikatını böyle görmüş olmasıdır. Çünkü merhum bu gibi hususlarda Medine halkının amelini esas alırdı. Muhtar olanın da bu olduğunu umarım» demiştir.

Hanefi mezhebinin ikinci görüşü ise bıyıkları kökünden kesmektir, sünnet olanı budur, kısaltmak değildir. Hattâ Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve Muhammed'e bu görüş isnad edilmiştir. Tahavi de bu görüşü destekliyerek bir çok âlime göre bıyığı kazımanın kısaltmaktan afdal olduğunu söylemiştir. Sahabîlerden Abdullah bin Ömer, Ebû Said-i Hudri, Râfi bin Hadic, Câbir bin Abdillah ve Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anhüm) hazretlerinin bıyıklarını traş ettiklerini İbn-i Ebi Şeybe rivâyet etmiştir.)

6. İ'FAÜ'L-LİHYE = Sakalı uzatmak:

(El-Fıkıh A'le'l-Mezâhibi'l-Erbaa'nın Kitabü'l-Hazar Ve'l-İbaha bölümünün kılları kesmenin hükmü başlığı altında açılan kısmında beyan edildiğine göre sakalı kökünden kazımak Hanefi, Mâlik ve Hanbeli âlimlere göre haramdır. Hanefi'lere göre sünnet olanı da bir tutam kadar uzatmaktır. Bundan fazla olanı kesilir. Sakalın etrafını alıp düzeltmekde beis yoktur. Hanbeli âlimlerine göre de bir tutamdan fazla olanı almakta beis yoktur.

Şâfiî âlimlerine göre ise sakalı kazımak veya çok kısaltmak mekruhtur. Bir tutamdan fazlasını kesmekte ise mahzûr yoktur. Bilhassa uzunlamasına veya genişlemesine çirkin söz söylemesini mûcip bir vaziyet alırsa onun etrafını alıp düzeltilmesi uygundur.)

(T a b a r î de: İ'fa çoğaltmaktır. Hadislerde vârid olan;

وَأَعْفُوا اللِّحَى = «Sakalları çoğaltın» ve benzeri ifadelerin zahirine bakarak sakalının kıllarını kendi haline bırakıp uzunluğuna ve genişliğine çirkinleştiren insanlar vardır. Onların bu durumu bazı kimselerin dillerine destan olur. Halbuki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'dan rivâyet edildiğine göre sakalın fazla uzatılması yasak ve kısaltılması gerekir. Yalnız kısaltma miktarı hususunda selef âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Bâzı âlimler bir tutamdan fazlası ve genişliğine de etrafa dağılıp çirkin bir manzara arzeden kısım alınır, demişlerdir. Bu kavil H z . Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir. Rivâyete göre H z . Ö m e r (Radıyallâhü anh) sakalını fazla uzatmış olan bir adamı görmüş onun bu halini tasvip etmiyerek bir tutamdan fazlasını kestirmiş sonra da ona:

«Git saçını düzelt yahut berbat et, sizden bazınız kendisini yırtıcı bir hayvan gibi başı boş bırakıyor» diye ikaz etmiştir, diyor.

E b û H ü r e y r e ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'in bir tutamdan fazla olan sakallarını kestikleri rivâyet olunmuştur.

Bâzı âlimler de, sakalın ne kadar uzatılacağına dair kesin bir delil bulamadıklarını, bu nedenle belirli bir sınırla tahdid etmek imkânına sahip olmadıklarını ifade ederek uzunluğu ve genişliği bakımından çirkin bir durum arzetmiyecek şekilde uzatılması görüşünü benimsemişlerdir.

A t â ' da: Sakal fazla uzadığı zaman onu eninden ve boyundan bir parça almakta beis yoktur. Çünkü kendi haline bıraktığı takdirde sahibi başkalarının alay ve istihzalarını üzerine çekmiş olur, demiştir. A t â ' bu görüşünü, T i r m i z î 'nin U s â m e b i n Z e y d yolu ile rivâyet ettiği ve garip diye vasıflandırdığı şu hadise dayandırmaktadır:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sakalının eninden ve boyundan bir parça alırdı.»

N e v e v î sakalın uzatılması ile ilgili olarak şöyle söyler:

Sakal kesmek acemlerin âdeti idi. Şer-i Şerif bu âdeti yasakladı. Âlimler sakalda, birbirinden çirkin ve dinen hoşlanılmayan 12 durum bulunabilir, diyerek bunları şöyle sıralamışlardır:

1. Cihad için niyyetli olmamak kaydı ile sakalı siyaha boyamak. (Savaşta genç görünerek düşmanı yıldırmak maksadı ile ağarmış sakalı siyaha boyamak câiz olduğu için burada cihad durumu dile getirilmiştir.)

2. Sünnet'e uymak için değil de kendisini salihlere benzetmek için sakalı sarıya boyamak.

3. Kendisini yaşlılara benzeterek çevrenin saygısını kazanmak ve başkanlığa geçirilmek için sakalını kibrit veya başka bir şeyle ağartmak.

4. Gençlikte sakal kılları çıkmaya başladığında henüz sakalı bitmeyen daha genç adam gibi görünmek niyeti ile çıkan kılları yolmak veyâ tıraş etmek.

5. Sakal içinde ağarmış olan kılları yolmak.

6. Kadınlara ve başkalarına güzel görünmek için sakalı perçem perçem yapmak.

7. Sakal ile baş saçının bitiştiği nokta olarak kulak yumuşağının kıyısındaki semt esas iken sakaldan sayılmayan ve başa âit sayılan saçların bir kısmını sakala eklemek suretiyle sakalı daha yukardan başlamış olarak göstermek veya kulak hizasının altında kalan yanağın bir kısmını traş ederek sakalı çene kemiklerine inhisar ettirmekle noksanlaştırmak.

8. Halka güzel görünmek için yapmacık olarak sakalı tarayıp salmak.

9. Sakalı karmakarışık ve keçelenmiş gibi bir halde bırakmak suretiyle kendisini zâhid göstermek ve sözde kendisine bakmadığı havasını estirmek.

10. Sakalının beyaz ve siyah kısımlarına bakarak, siyahlığı ile kendisini genç görüp, gururlanmak, kibirlenmek, beyazlığı da istismar ederek gençlere karşı büyüklük taslamak ve böbürlenmek.

11. Sakalı örmek.

12. Sakalı tıraş etmek. Ancak kadının sakalı çıkacak olursa onu kazımak mustahabtır.

N e v e v î sakalın âfetlerini böylece izah ettikden sonra fıtratın diğer hasletlerini açıklamaya devamla:

7. **Berâcim'i yıkamak:** Berâcim kelimesi bürcüme'nin çoğuludur.

Bürcüme, parmakların mafsalına denir. Âlimler bundan murad yalnız parmakların mafsalları değil kirin toplanıp biriktiği kulak kıvrıntıları yerleri gibi vücudun muhtelif taraflarında bulunan ve toz, ter ve pasın toplandığı yerlerdir.

8. **İntikasül'-Mâ':** 293 nolu hadiste fıtratın hasletlerinden birisi olarak geçen bu tabir hadisin bitiminde istinca yani su ile tahâretlenmek diye tefsir edilmiştir. Müellif bu tefsirin hangi rivâyete âit olduğunu açıklamamıştır. Fakat bu hadisi Müslim'e rivâyet eden Kuteybe, bu tabirin, râvî Vekî tarafından istinca ile tefsir edildiğini bildirmiştir. Müslim bu tabirin başka türlü de yorumlandığını şöyle beyan eder:

Ebû Ubeyde ve başkalarına göre bundan maksad avret mahallini yıkamak suretiyle bevli kesmektir. Esas mânâ suyu azaltmak olan «İntikasü'l-Mâ' sözü bazı âlimlerce «İntidâh = su serpmek» şeklinde yorumlanmıştır. Zâten başka bir rivâyette bu tabir yerine «İntidâh» kelimesi, kullanılmıştır. (294 nolu hadiste de bu durum olmuştur.) İntidâh ise Cumhur'a göre tahâretlenme işi bitince vesveseye mahal bırakmamak için avret mahalline biraz su serpmektir.

Râvî Mus'ab'ın: «Onuncuyu unuttum. Meğer ki mazmaza (ağıza su olmak) ola» sözü kendisinin tereddüdünü ifade ediyor. Kâdı Iyâz diyor ki, Mus'ab'ın unuttuğu şey sünnet olmak hususu olabilir.

Bu babtaki hadislerde fıtratten sayılan mazmaza, istinşak (ağıza ve buruna su almak) ve sivak hasletleri 6. ve 7'nci bâblarda açıklanmıştır.

(٩) باب ما يقول الرجل إذا دخل الخلاء

9 — ADAM HELÂ'YA GİRMEK İSTEYİNCE, SÖYLİYECEĞİ (DUÂ) BÂBI

٢٩٦ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ، وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ؛ قَالَا : ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ هَٰذِهِ الْحُشُوشَ مُحْتَضَرَةٌ . فَإِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ» .

حدثنا جميل بن الحسن العتكي . ثنا عبد الأعلى بن عبد الأعلى . ثنا سعيد بن أبي عروبة ، عن قتادة . ح وحدثنا هرون بن إسحاق . ثنا عبدة . قال : ثنا سعيد ، عن قتادة ، عن القاسم بن عوف الشيباني ، عن زيد بن أرقم ؛ أن رسول الله ﷺ قال ، فذكر الحديث .

TERCEMESİ

296) "... Zeyd bin Erkam *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallalahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Hakikaten bu helâlar şeytanların hazır bulundukları yerlerdir. Bunun için biriniz (anılan yerlere) girmek istediği zaman: Allahım! ben hubus ve habâis'ten şüphesiz sana sığınırım, desin.»

Müellif hadisin başka senedlerle de Zeyd bin Erkam'dan rivâyet edildiğini belirterek senedlerdeki râvileri şöyle zikreder: Bize, Cemil bin Hasan El-Mütteki', Abdü'l-A'lâ bin Abdi'l-A'lâ, Said bin Ebi Arube, Katade'den; Keza bize Harun bin İshak, Abde, Said, Katade'den rivâyetle o da El-Kasım bin Avf Eş-Şeybânî aracılığı ile Zeyd bin Erkam'den rivâyet ettiğine göre Resûlullah (Salalllahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu diyerek (geçen hadisi zikretti."

İZAHI

«Hubus» kelimesi hafifletilerek «Hubs» diye de okunabilir. Bu kelime «Habîs»in çoğulu, «Habâis» kelimesi de «Habise»nin çoğuludur. Habis, erkek şeytan, habîse de dişi şeytan olarak yorumlanmıştır. İbn-i Battal'a göre hubustan murad küfür, habâisten maksad da şeytanlardır. İbnü'l-Arabî şöyle bir tafsilât verir: Hubus, aslında hoşlanılmayan ve kerih görülen şey demek olup söz hakkında kullanılırsa sövmek, din hakkında kullanılırsa küfür, yemek hakkında kullanıldığında haram, içecek hakkında kullanılınca zararlı, mânâlarına gelir. Bâzı âlimler ise daha başka mânâlar vermişlerdir.

Yukarda işâret ettiğimiz gibi kuvvetli yorum şekline göre bu iki kelimeden maksad şeytanların erkek ve dişileridir. Hadisin duâ kıs-

mında bütün şeytanlardan ve onların şerrinden Allah'a sığınmak isteniyor. Bu duânın helâya girilmek istendiği zaman okunmasının sebebine hadisin baş kısmı işaret ediyor. Çünkü metnin ilk cümlesi şudur:

«Helâlar şeytanların bulundukları yerlerdir» Yani şeytanlar devamlı surette orada bulunurlar. Çünkü oralarda Allah'ın zikri yapılmaz. Allah'ın anılmadığı yerlerde şeytanlar rahat ederler. Başka yerler böyle değildir. Devamlı veya aralıklı olarak Allah'ın zikri yapılır, ibadet edilir, Kur'an okunur. Allah'ın anıldığı yerlerde şeytanlar duramayıp kaçarlar.

٢٩٧ – حدّثنا محمّدُ بْنُ حميدٍ. ثنا الحكمُ بْنُ بشيرِ بْنِ سلمانَ. ثنا خلّادُ الصفّارُ، عنِ الحكمِ البصريّ، عنْ أبي إسْحاقَ، عنْ أبي جُحيفةَ، عنْ عليٍّ؛ قالَ: قالَ رسولُ اللهِ ﷺ «سِتْرُ ما بيْنَ الجنّ وعوْراتِ بني آدمَ، إذا دخلَ الكنيفَ، أنْ يقولَ: بسمِ اللهِ».

TERCEMESİ

297) "... Ali (bin Ebî Talib *(Radıyallâhü anh)*'den, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir:

«Cinler ile âdem oğullarının avret yerleri arasındaki perde kişinin helâya girmek istediği zaman «Bismillâh» demesidir.»"

İZAHI

Hadis, müslümanın helâya girmek istediği zaman «Bismillâh» demesini istemektedir. Bismillâh'ın mânâsı: Şeytanın şerrinden Allah'ın adına sığınırım. Bâzı Şâfiî âlimler, besmele çekilirken «Er-Rahmâni'r-Rahîm» ilâve edilmemelidir. Çünkü orası zikir yeri değil, sonra hadiste vârid olan lâfız yalnız «Bismillâh»dır. Vârid olanın zâhiri üzerinde durulmalıdır, demişlerdir. Sindî'nin açıklamasına göre hadisteki «Cin» kelimesi ile şeytan kasdedilmiştir. Şeytanın cin tâifesinden olduğu Kur'an'ın nassı ile sabittir. Cinlerden insan oğluna zarar verenlerin hepsi murad olabilir. Hadis, besmelenin, insan oğlu ile cin arasında bir perde ve engel teşkil ederek bir zararın şeytan tarafından insana dokunmasına mâni olduğunu ifade etmiş olur.

Câmiü's-Sağîr'de İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den alınan rivâyette:

سِتْرُ مَا بَيْنَ أَعْيُنِ الْجِنِّ وَعَوْرَاتِ بَنِي آدَمَ إِذَا دَخَلَ أَحَدُهُمُ الْخَلَاءَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللهِ

= «Cinlerin gözleri ile âdem oğullarının avret yerleri arasındaki perde, onlar (insanlar)dan birisi helâya girmek istediği zaman «Bismillâh» demesidir,» diye geçer.

Buna göre «Besmele» Cinlerin, helâya giren müslümanların avret yerlerine bakıp görmelerine mâni olur. Dolayısı ile zarar vermelerine set çeker.

٢٩٨ — حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ « أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ » .

TERCEMESİ

298) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) helâya girmek istediği zaman :

«Hubus ve Habâisten (bunların şerrinden) Allah'a sığınırım.» derdi."

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, «Vudu» ve «Daavât» kitaplarında, Müslim «Hayız» kitabının 32'nci bâbında, Ebû Dâvûd, Tirmizî, ve Nesâî de «Tahâret» kitabında rivâyet etmişlerdir.

«Hubus» ve «Habis» kelimelerini 296 nolu hadisin izahında açıkladık. Oraya müracaat edilebilir. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, şeytanların şerrinden Allah'a sığındığını beyan etmesi, kulluğunu izhar etmesi içindir. Çünkü Allah Teâlâ O'nun koruyucusudur. Yâhut da Ümmetinin böyle duâ etmesini sağlamak ve onlara mürşidlik yapmak için bu duâyı okumuştur.

Helâya girileceği zaman hadislerde belirtildiği gibi istiazede bulunmak, bütün âlimlere göre müstahaptır. Bu husus için mesken-

lerdeki helâlar ile çöldeki ayak yolu arasında bir fark yoktur. Çünkü evlerin dışında abdest bozulan yer helâ hükmündedir. Helâya girerken istiaze etmeyi unutan kimsenin helâda istiaze etmesi İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) ve bazı âlimlere göre mekruhtur. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) ve bazı âlimlere göre câizdir. Unutan kimsenin kalben istiaze etmesi bazı Hanefî ve Şâfi-î âlimlerce uygun görülmüştür.

٢٩٩ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا ابن أبي مريم . ثنا يحيى بن أيوب ، عن عبيد الله بن زحر ، عن علي بن يزيد ، عن القاسم ، عن أبي أمامة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يعجز أحدكم ، إذا دخل مرفقه أن يقول : اللهم إني أعوذ بك من الرجس النجس ، الخبيث المخبث ، الشيطان الرجيم » .

قال أبو الحسن : وحدثنا أبو حاتم . ثنا ابن أبي مريم . فذكر نحوه . ولم يقل في حديثه : من الرجس النجس . إنما قال : من الخبيث المخبث ، الشيطان الرجيم .

في الزوائد : إسناده ضعيف . قال ابن حبان : إذا اجتمع في إسناد خبر عبيد الله بن زحر وعلي بن يزيد والقاسم ، فذاك مما عملته أيديهم اه .

TERCEMESİ

299) " Ebû Umâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Sakın! sizden birisi helâsına girmek istediği zaman şöyle söylemek (duâ etmek)ten âciz kalmasın :

Allahım! Pis, necis, habîs ve muhbis olan şeytan-ı recîm'den şüphesiz sana sığınırım.»

Ebü'l-Hasan dedi ki : Ebû Hâtim de İbn-i Ebî Meryem'den (o da mezkûr seneddeki râvilerden) bu hadisi rivâyet etti. Ancak Ebû Hâtim, hadisinde; مِنَ الرِّجْسِ النَّجِسِ = «Pis ve necis olan» parçasını söylemedi.»

Not : Zevâid'de bu hadisin isnadının zayıf olduğu belirtilerek, İbn-i Hibbân'ın şöyle dediği nakledilmiştir :

«Bir hadisin isnadında Ubeydullah bin Zahr, Ali bin Yezid ve El-Kasım ictima ettikleri zaman o hadis, bunların kendi elleri ile imal ettikleri bir şeydir. Allah daha iyi bilir.»

İ Z A H I

Hadiste geçen **Muhbis** kelimesi çeşitli şekillerde mânâlandırılmıştır: S i n d î bu kelime ile ilgili olarak şunları söyler:

Muhbis: Başkasına habisliği öğreten ve onu bozan, demektir. Muhbis: Habîs arkadaşlar edinen kişiye de denir. Sıhâh adlı lügat kitabı mezkûr iki mânâyı beyân etmiştir.

Nihâye'de ise: **Muhbis,** yardımcıları habîs olan kimsedir. Bir de **muhbis,** yardımcılarına habisliği öğreten ve onları bu kötü yola düşürene denir, demiştir.

Hadiste geçen: **«Recim»** ise kovulan demektir. Şeytan, Allah'ın rahmetinden ve dergâhından kovulduğu için ona **«Recîm»** denmiştir.

Hadiste geçen **«... Şu duâyı okumaktan âciz kalmasın»** fıkrasındaki âciz kalmaktan maksad: bunu okumaktan geri kalmak, fırsatı kaçırmak ve ihmal etmek olabilir. Âciz kalmamak: Allah indindeki değerleri sayesinde müslümanların bu duâyı okumak ve sevabını almak imkân ve fırsatına sahib bulunduklarından kinaye olabilir.

(١٠) باب ما يقول إذا خرج من الخلاء

10 — HELÂDAN ÇIKTIĞI ZAMAN OKUYACAĞI DUÂ BÂBI

٣٠٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يحيى بن أبي بكير . ثنا إسرائيل . ثنا يوسف بن أبي بردة : سمعت أبي يقول : دخلت على عائشة فسمعتها تقول : كان رسول الله ﷺ ، إذا خرج من الغائط ، قال « غفرانك » .

قال أبو الحسن بن سلمة : وأخبرنا أبو حاتم . ثنا أبو غسان النهدي . ثنا إسرائيل ، نحوه .

T E R C E M E S İ

300) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den şöyle rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **büyük abdestini bozup** (helâ'dan) **çıktığı zaman «Ğufrâneke» diye duâ ederdi."**

Ebü'l-Hasan bin Seleme dedi ki: Ebû Hâtim de Ebû Ğassân En-Nehdî aracılığı ile İsrâil'den hadîsi rivâyet etmiştir."

٣٠١ – حدّثنا هرون بن إسحاق . ثنا عبد الرحمن المحاربي، عن إسماعيل بن مسلم، عن الحسن وقتادة ، عن أنس بن مالك ؛ قال : كان النبي ﷺ ، إذا خرج من الخلاء قال « الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني » .

(عن إسماعيل بن مسلم) في الزوائد : هو متفق على تضعيفه . والحديث بهذا اللفظ غير ثابت اهـ .

TERCEMESİ

301) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) helâ'dan çıktığı zaman şöyle duâ ederdi:

«Benden sıkıntıyı gideren ve bana âfiyet bahşeden Allah'a hamd olsun.»"

Not: Zevâid'de belirtildiğine göre bu hadisin râvilerinden İsmail bin Müslim'in zayıf olduğu husûsunda âlimler ittifak etmiştir. Hadis bu lafızlarla sabit görülmemiştir.

HADİSLERİN İZAHI

Birinci hadîsten anlaşıldığına göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) büyük abdestini bozduğunda helâdan çıkınca «Ğufrâneke» diye duâ ederdi. «Ğufrâneke»nin kelime mânâsı «Senin mağfiretin» demektir. Tabii bu tabir cümlenin bir parçasıdır. Başından fiil ve failin atılmış olduğu kabul edilir. Takdiri «Es'elu ğufrâneke = senin mağfiretini talep ederim» veya «İğfir ğufrâneke = Sana lâyık bir ğufrânla mağfiret eyle» demektir. Yani ben mağfirete müstahak değil isem de sen şanına lâyık ve kereminle bahşedeceğin bir ğufrân ile mağfiret eyle. Ğufran ve mağfiret günah ve kusurların örtülmesidir. Resûl-i Ekrem her türlü günahtan pâk idi. Hiç bir kusuru yoktu. Burada olduğu gibi bazı âyetlerde ve hadislerde rastlanan ve Resûl-i Ekrem'in mağfiret dilemesini, istiğfar etmesini ifade eden cümleler, kulluğun izharı için böyle buyurmuştur, diye yorumlanır. Yâhut mü'minlere yol göstermek ve irşad etmek için bu nevi duâlarda bulunmuştur. Veyahut bu istiğfarlar ümmeti içindir.

Helâdan çıkılırken mağfiret dilemenin hikmeti ise Sindî'nin naklen beyan ettiğine göre şöyle izah edilmiştir:

Mü'min helâda kaldığı süre zarfında Allah'ın zikrine ara verdiği için Allah'tan bağışlanmasını diler. Yâhut yediği ve içtiği gıda maddelerinin, vücudunda sindirilip iyi kısmın vücûdu beslediğini ve bir işe yaramıyan kısmın dışarı çıktığını görünce Allah'ın verdiği bunca nimetlerin şükrünü edâ edemediğini düşünür ve şükür görevinde gösterdiği aksaklık ve yaptığı kusûr muvacehesinde Allah'tan mağfiret diler.

İkinci hadiste ise; helâdan çıkan mü'minin, dışarı çıkmadan önce duyduğu sıkıntı, daralma ve eziyetten kurtulduğunu, rahatladığını ve âfiyet kesbettiğini mülâhaza ederek Allah'a hamd etmesini öngörüyor. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu duâları devamlı okurdu, ümmetinin de O'na uyarak bu duâlara devam etmesi müstahaptır.

Mü'min her iki hadisteki duâları birleştirerek önce «Ğufrâneke» sonra da ikinci hadisteki duâyı okumalıdır.

(١١) باب ذكر الله عز وجل على الخلاء والخاتم فى الخلاء

11 — HELÂ'DA ALLAH (AZZE VE CELLE)'Yİ ZİKRETMEK VE YÜZÜK (TAŞIMA) BÂBI

٣٠٢ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ خَالِدِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ الْبَهِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَذْكُرُ اللهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ .

TERCEMESİ

302) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), zamanlarının hepsinde Allah'ı zikrederdi."**

İZAHI

Hadis Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in her zaman Allah Teâlâ'yı andığını ifade eder. **Câmiü's-Sağîr**'in şerhi **Azîzî**'de

A l k a m î ' den nakledildiğine göre E d - D e m i r î, şöyle demiştir: «Hadisten maksad, Resûl-i Ekrem'in abdestli iken, abdestsiz iken, yaya yürürken, binek üzerinde giderken, yatarken, otururken ve ayakta iken v.s. bütün hallerinde Allah'ı andığını ifade etmektir. Ancak âlimler cünüp bir kimse ile hayız halindeki kadının K u r ' a n okuyup okuyamaması hakkında ihtilaf etmişlerdir. Cumhûr, bunların K u r ' a n okumalarının haram olduğuna hükmetmiştir.» R e m l î, bunların K u r ' a n niyeti ile okumaları haramdır; zikir niyeti ile okumaları veya ne K u r ' a n ne de zikir niyeti olmaksızın okumaları haram değildir, demiştir. (15)

S i n d î de diyor ki: «Hadiste geçen: «Zamanlarının hepsinde...» tabirinden maksad, örf ve âdete göre anlaşılan genel zamandır. Çünkü, tuvalet yaparken ve cinsî temas halinde dil ile zikir yapmaya ara verdiği bu hallerde kalben zikretmekle yetindiği söylenmiştir. Hadisteki «zamanlarının hepsinde...» tabirinden maksat bu gibi hallerin dışında kalan vakitlerdir, diye yorum yapıldığı gibi «zamanlar» kelimesini tevil etmeyip istisnasız bütün zamanlar mânâsına almak da mümkündür. Bu takdirde hadisteki: «Zikir»den murad kalben yapılan zikirdir. Çünkü istisnasız her zaman kalben Allah'ı anmak için bir mâni yoktur.»

Hülasa: Eğer hadisteki zikirden maksad dil ile Allah'ı anmak ise hadisteki zamanlardan murad vakitlerin ekserisidir. Şayet zikirden maksad kalben Allah'ı anmak ise «zamanlar» tabiri olduğu gibi bırakılır, teviline lüzum kalmaz.

٣٠٣ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . ثنا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ . ثنا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى ،
عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ
وَضَعَ خَاتَمَهُ .

(15) Camiu's-Sağîr şerhi El-Azîzî Cild 3, Sah. 159

TERCEMESİ

303) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Nebi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) helâ'ya girmek istediği zaman yüzüğünü (dışarda) bırakırdı."

İZAHI

Sindî diyor ki : «Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in helâ'ya girmek istediği zaman yüzüğünü çıkarmasının sebebi yüzüğü üzerinde محمد رسول الله cümlesinin yazılmış olmasıdır.» kanaatındayım.

Hadis, üzerine zikir ve benzeri mukaddes şeylerin yazılı olduğu eşyanın helâ'ya götürülmemesinin gereğine delâlet eder. Bunun için helâya giren kimsenin bu gibi eşyayı yanında bulundurması mekruhtur. Miftahu'l-Hace'nin beyanına göre bazı âlimler, zaruret olmadıkça Kur'an-ı Kerim'i helâ'ya götürmek haramdır, demişlerdir.

(١٢) باب كراهية البول في المغتسل

12 — GUSÜL YERİNDE SU DÖKMENİN KERÂHATİ BÂBI

٣٠٤ — حدّثنا محمّد بن يحيى . ثنا عبد الرزّاق . أنبأنا معمر ، عن أشعث بن عبد الله ، عن الحسن ، عن عبد الله بن مغفّل ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا يبولنّ أحدكم في مستحمّه . فإنّ عامّة الوسواس منه » .

قال أبو عبد الله بن ماجة : سمعت محمّد بن يزيد يقول : سمعت عليّ بن محمّد الطّنافسيّ يقول : إنّما هذا في الحفيرة . فأمّا اليوم ، فلا . فمغتسلاتهم الجصّ والصّاروج والقير . فإذا بال فأرسل عليه الماء ، لا بأس به .

TERCEMESİ

304) "... Abdullah bin Muğaffel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir :

«Sakın her hangi biriniz guslettiği yerde su dökmesin. Çünkü vesvesenin tümü bundandır.»

Ebû Abdillah bin Mâceh dedi ki, Muhammed bin Yezîd'den şöyle söylerken işittim: Ben Ali bin Muhammed Et-Tanâfisî'den: 'Hadiste işemenin yasaklandığı gusül yeri, kazılmış toprak çukurudur. Ama bugün öyle değil. Çünkü bugünkü insanların yıkandıkları yerler, kireç, alçı ve zift ile yapılmıştır. Bunun için adam işeyip de o yer üzerine bol su salıverdiği zaman bir mahzur olmaz' dediğini işittim."

(١٣) باب ما جاء فى البول قائما

13 — AYAKTA SU DÖKMEK HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٣٠٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا شريك وهشيم ووكيع، عن الأعمش، عن أبي وائل، عن حذيفة؛ أن رسول الله ﷺ أتى سباطة قوم فبال عليها قائما.

TERCEMESİ

305) "... Huzeyfe (b. El-Yemân) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa Ensar'dan) bir kavmin süpürüntülüğüne varıp onun üstünde ayakta su döktü."

٣٠٦ — حدثنا إسحاق بن منصور. ثنا أبو داود. ثنا شعبة، عن عاصم، عن أبي وائل، عن المغيرة بن شعبة؛ أن رسول الله ﷺ أتى سباطة قوم، فبال قائما.

قال شعبة: قال عاصم يومئذ. وهذا الأعمش يرويه عن أبي وائل، عن حذيفة. وما حفظه. فسألت عنه منصورا فحدثنيه عن أبي وائل، عن حذيفة؛ أن رسول الله ﷺ أتى سباطة قوم فبال قائما.

TERCEMESİ

306) "... El-Muğire bin Şu'be *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) **bir kavmin süpürüntülüğüne varıp ayakta su döktü."**

Şu'be dedi ki, Âsım bu hadîsi rivâyet ettiği gün şöyle söyledi:

Bu El-A'mes de hadisi Ebû Vâil'den o da Huzeyfe'den rivâyet etmekte ise de metnini tam hıfzetmemişti. Bunun için ben hadisi Mansur'a sordum. Bunun üzerine kendisi Ebû Vâil'den o da Huzeyfe'den rivâyet etti ki:

«**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir kavmin süpürüntülüğüne varıp ayakta su döktü.»"**

İ Z A H I

Bu hadisin metnini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesei de rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin **Tahâret kitabından Ayakta ve Otururken Su Dökmek** başlığı altında açtığı babta Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği metnin sonunda şu fıkra vardır:

ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَجِئْتُهُ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ = **«Sonra su istedi. Ben bir miktar su götürdüm. Onunla abdest aldı.»**

Sindî: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âdeti oturarak su dökmek idi. Bunun için âlimler bu hadiste bahis konusu yerde O'nun ayakta su dökmesine sebep olabilen ihtimaller üzerinde durmuşlardır: Oturmaya elverişli bir yerin olmayışı veya oturmasına mâni bir rahatsızlığının bulunuşu muhtemeldir, diyor.

Kastalânî'de belirtildiğine göre âlimlerden bir cemaat ayakta su dökmeyi mübah görmüşlerdir. Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Zeyd bin Sâbit, Saîd bin El-Müseyyeb, İbn-i Sîrîn, Nahaî, Şa'bî ve Ahmed bu cemaattandır. İmam Malik'e göre eğer ayakta su döktüğü takdirde üzerine su sıçraması endişesi varsa ayakta işemesi mekruhtur. Aksi takdirde mekruh değildir. Umum âlimlere göre ise ayakta su dökmek tenzihan mekruhtur.

Yine Kastalânî'nin beyanına göre sahih bir sened ile sabit olduğu üzere hadiste belirtilen ayakta su dökmek işi Medîne'de olmuştur. Ensar-ı Kiram'dan bir kavme ait süpürüntülük veya çöplük üstünde Resûl-i Ekrem su dökmüştür.

Resûl-i Ekrem, neden daha uzaklara gitmemiş diye bir soru hatıra gelebilir. Buna şöyle cevap verilmiştir. Muhtemelen Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) müslümanların işleriyle meşgûl idi, bu meşguliyet uzun sürdüğünden fazla uzak yere gitmesi sıkışmasına yol açabilirdi. Sıkışmak ise sağlık yönünden sakıncalıdır.

Hadis, sıkışmanın mekruh olduğuna ve zarûret halinde evlere yakın yerlerde su dökmenin câiz olduğuna delâlet eder.

Resûl-i Ekrem'in anılan kavme âit süpürüntülük üstünde su dökmesinin câizliği hususunda ise şöyle denmiştir:

Bu yer, kimsenin mülkü değildir. Yâhut o kavmin mülkü olmakla beraber arzu edenlerin orada su dökmeleri serbest idi. N e v e v î diyor ki en iyi cevap şudur: Resûl-i Ekrem'in orada su dökmesine içtenlikle rızaları vardı, hatta bundan hoşlanmışlardır. Kişinin, râzi olduğuna kanaat ettiği bir kimseye âit yerde abdestini bozması ve onun yemeğinden yemesi câizdir.

(١٤) باب فى البول قاعدا

14 — OTURARAK SU DÖKMEK HAKKINDAKİ BÂB

٣٠٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبى شيبة ، وسويد بن سعيد ، وإسماعيل بن موسى السُّدِّىّ ؛ قالوا : ثنا شريك ، عن المقدام بن شريح بن هانئ ، عن أبيه ، عن عائشة ، قالت : من حدّثك أنّ رسول الله ﷺ بال قائما فلا تصدّقه . أنا رأيته يبول قاعدا .

T E R C E M E S İ

307) "... Şüreyh bin Hâni' *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rıvâyet edildiğine göre Âişe *(Radıyallâhü anhâ)* kendisine şöyle demiştir:

Kim sana, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ayakta su döktü, dese sen onu doğrulama. (Çünkü) Ben O'nu oturarak su döker, gördüm."

İ Z A H I

S i n d î diyor ki H z . Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın maksadı Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın âdetinin oturarak

su sökmek olduğunu ifade etmektedir. Nadiren ayakta su dökmüş olması buna mâni değildir. Dolayısı ile bu hadis ile Hz. Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen (305 nolu) hadis arasında bir çelişki yoktur. Tirmizi'nin rivâyeti de bu yorumu teyid ediyor. Çünkü oradaki rivâyet şöyledir:

مَنْ حَدَّثَكُمْ أَنَّهُ كَانَ يَبُولُ قَائِماً فَلا تُصَدِّقُوهُ

= **«Kim size, Resûlullah ayakta su dökerdi dese siz onu doğrulamayınız...»**

Hanefi ve Şâfiî fıkıhçıları da şer'i bir mâzeret olmadıkça ayakta su dökmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Hanefî fıkıh kitaplarından İbn-i Âbidîn «Tahâret» kitabında İstincâ bâbında özürsüz olarak ayakta su dökmenin mekruhluğu bahsinde aynen şöyle söyler:

Çünkü ayakta su dökmek hadislerle yasaklanmış ve Tirmizî, Ahmed ve Nesei'nin rivâyet ettiklerine göre Âişe (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir:

«Kim size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ayakta su dökerdi, dese onu tasdik etmeyiniz. Resûlullah ancak oturarak su dökerdi.»** Bu hadis Nevevî de Müslim'in şerhinde: «Ayakta su dökmenin yasaklığı hakkında sâbit olmayan hadisler rivâyet edilmiştir. Lâkin bunlardan birisi olan Hz. Âişe'nin hadisi sabittir. Bunun için âlimler, özürsüz olarak ayakta su dökmek mekruhtur, demişlerdir. Âlimlerin dediği kerâhat tahrimi olmayıp tenzihîdir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın bir kavmin evleri civarındaki süpürüntülüğünün üstünde ayakta su sökmesi mes'elesine gelince, Kadî Iyâz'ın beyanına göre o günkü meclis konuşması uzadığından dolayı Resûl-i Ekrem'in daha uzaklara gitmesi ve oturarak su dökmesi mümkün olmamıştır.» İbn-i Âbidîn daha sonra rivâyet edilmiş olan diğer mazeretleri sıralamıştır.

٣٠٨ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . ثنا ابْنُ جُرَيْجٍ ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ ابْنِ أَبِي أُمَيَّةَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنْ عُمَرَ ؛ قَالَ : رَآنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا أَبُولُ قَائِمًا . فَقَالَ « يَا عُمَرُ ! لَا تَبُلْ قَائِمًا » فَمَا بُلْتُ قَائِمًا ، بَعْدُ .

(قوله عن عبد الكريم) فى الزوائد : متفق على تضعيفه .

T E R C E M E S İ

308) "Ömer *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Ben ayakta su dökerken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beni gördü ve :

«Yâ Ömer! Ayakta su dökme» buyurdu. Ben de o günden sonra ayakta su dökmedim.»"

Not : Râvî Abdülkerim'in zayıflığında ittifak edildiği, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadisin senedindeki râvilerden A b d ü l k e r i m ' in zayıf olduğu hususunda hadis âlimleri müttefiktirler. **Miftâhü'l-Hâce** ve S i n d î ' nin naklettiklerine göre H z . Ö m e r (Radıyallâhü anh)'-den rivâyet edilen : مَا بُلْتُ قَائِمًا مُنْذُ أَسْلَمْتُ

= **«Ben müslüman olduğum zamandan bu ana kadar hiç ayakta su dökmedim.»** hadisi daha sahihtir. Allah daha iyi bilir.

٣٠٩ — حدثنا يَحْيَى بْنُ الْفَضْلِ . ثنا أَبُو عَامِرٍ . ثنا عَدِيُّ بْنُ الْفَضْلِ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَبُولَ قَائِمًا .
سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ يَزِيدَ ، أَبَا عَبْدِ اللهِ ، يَقُولُ : سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْمَخْزُومِيَّ يَقُولُ : قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ (فِي حَدِيثِ عَائِشَةَ : أَنَا رَأَيْتُهُ يَبُولُ قَاعِدًا) قَالَ : الرَّجُلُ أَعْلَمُ بِهٰذَا مِنْهَا .

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ : وَكَانَ مِنْ شَأْنِ الْعَرَبِ الْبَوْلُ قَائِمًا . أَلَا تَرَاهُ ، فِي حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ حَسَنَةَ يَقُولُ : قَعَدَ يَبُولُ كَمَا تَبُولُ الْمَرْأَةُ .

(ثنا عدى بن الفضل) فى الزوائد : اتفقوا على ضعفه .

T E R C E M E S İ

309) "... Câbir bin Abdillâh *(Radıyallâhü anhumâ)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **adamın ayakta su dökmesini yasakladı."**

İbn-i Mâceh, Muhammed bin Yezîd Ebû Abdillah'tan, o da Ahmed bin Abdirrahman El-Mahzumî'den işittiğine göre, Hz. Âişe'nin **«Ben Resûlullah'ı oturarak su döker gördüm.»** hadisi ile ilgili olarak Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: **«Bu durumu erkek kişi Âişe'den daha iyi bilir.»"**

(Süfyan-ı Sevrî'nin bu sözünü nakleden) Ahmed bin Abdirrahman da: Arapların âdeti ayakta su dökmek idi. Gördüğün gibi Abdurrahman bin Hasane'nin hadisinde bir yahudî, Peygamber'e saygısızlık etmek maksadıyla: «Kadın oturarak su döktüğü gibi O da oturup su döktü» diyerek oturarak su dökmeyi tuhaf görmüştür.

Not: (309 nolu) hadisin ravilerinden Adî bin El-Fadl'ın zayıf oluşu hususunda hadis âlimlerinin müttefik olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

(١٥) باب كراهة مس الذكر باليمين والاستنجاء باليمين

15 — SAĞ EL İLE ZEKERE (16) DOKUNMANIN VE SAĞ EL İLE İSTİNCA ETMENİN KERÂHAT BÂBI

٣١٠ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ حَبِيبِ بْنِ أَبِي الْعِشْرِينَ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ . حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ . أَخْبَرَنِي أَبِي ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَمَسَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ ، وَلَا يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ » .

حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ بِإِسْنَادِهِ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

310) "... Ebû Katade *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şunu işitmiştir:

(16) Erkeklik uzvu.

«Sizden birisi su döktüğü zaman sağ eliyle zekerine dokunmasın ve sağ eli ile istinca etmesin.»

Abdurrahman bin İbrahim, El-Velid bin Müslim ve El-Evzâî'nin isnadı ile de bu hadis bize intikal etti."

٣١١ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا الصَّلْتُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ صُهْبَانَ؛ قَالَ : سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ يَقُولُ : مَا تَغَنَّيْتُ وَلَا تَمَنَّيْتُ وَلَا مَسِسْتُ ذَكَرِي بِيَمِينِي مُنْذُ بَايَعْتُ بِهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ .

TERCEMESİ

311) "... Osman bin Affân *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Ben hiç teğanni etmedim, bile bile yalan söylemedim ve sağ elimle Resûlullah (Sallalahü Aleyhi ve Sellem)'e biat ettiğim (müslüman olduğum) andan şimdiye kadar sağ elimle zekerime dokunmadım."

٣١٢ — حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا الْمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، وَعَبْدُ اللهِ ابْنُ رَجَاءٍ الْمَكِّيُّ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ ، عَنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ حَكِيمٍ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا اسْتَطَابَ أَحَدُكُمْ ، فَلَا يَسْتَطِبْ بِيَمِينِهِ. لِيَسْتَنْجِ بِشِمَالِهِ » .

TERCEMESİ

312) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Sizden birisi istincâ ettiği zaman sağ eliyle istincâ etmesin. İstincasını sol eliyle yapsın.»"

ÜÇ HADİSİN İZAHI

Buhârî, sağ el ile istinca etmek için ayrı ve sağ el ile zekere dokunmak için de ayrı olmak üzere iki bâb açmıştır. Bu bâblarda Ebû Katâde'den rivâyet ettiği hadisler de sağ elle istincâyı ve zekere dokunmayı yasaklıyor. Kastalânî bu hadisleri açıklarken şöyle söyler: Sağ el ile zekere dokunmak ve onunla istinca etmek yasaklanmıştır. Çünkü sağ el ile yemek yenir. Sağ el ile istinca yapılırsa icabında yemek esnâsında durum hatırlanır ve tiksinti verir. Bu yasak Cumhur'a göre tenzihen kerahat içindir, tahrim için değildir. İstincânın sağ el ile yapılmaması husûsunda erkekler ile kadınlar arasında bir ayırım yoktur.

Müslim'in şârihi Nevevi de «Tahâret» kitabının «İstitabe» bâbında sağ el ile istinca etmenin yasaklığı ile ilgili olarak şunları yazar:

Âlimler, sağ el ile istinca etmenin yasaklanmış olduğu husûsunda icma' etmişlerdir. Cumhûr'a göre bu yasak haram anlamında olmayıp tenzihen kerâhat içindir. Zâhirîye mezhebinden bâzı âlimler bu yasağı haram olarak yorumlamışlardır. Bizim arkadaşlarımızdan bir cemaat da aynı görüşü savunmuşlar ise de bu görüş tutarlı değildir. Sağ elin mümkün mertebe pislikten korunması hadislerde öngörüldüğü için âlimler istinca işinde mümkün mertebe sağ eli temiz tutmayı müstahap görmüşlerdir. Su ile istinca edilince sağ el ile suyu tutup sol el ile temizlenmeli, taş ve benzeri ile istinca yapıldığında taşı sol el ile tutmalı, zeker taş ile istinca edilmek istendiği zaman da taş sağ el ile tutulup hareket ettirilmeden sol el ile tutulacak zeker o taşa sürülüp temizlenmelidir, demişlerdir.

(١٦) باب الاستنجاء بالحجارة والنهي عن الروث والرمة

16 — TAŞ İLE İSTİNCÂ; REVS VE RİMME'DEN NEHİY BÂBI

٣١٣ — حدثنا محمد بن الصباح . أنا سفيان بن عيينة ، عن ابن عجلان ، عن القعقاع
ابن حكيم ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إنما أنا لكم
مثل الوالد لولده أعلمكم . إذا أتيتم الغائط فلا تستقبلوا القبلة ولا تستدبروها » .
وأمر بثلاثة أحجار ، ونهى عن الروث والرمة ، ونهى أن يستطيب الرجل بيمينه .

TERCEMESİ

313) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Şüphesiz (eğitim ve öğretim bakımından) benim size olan yakınlığım ancak babanın çocuğuna olan yakınlığı gibidir. Size (dininizi) öğretiyorum. Abdest bozacak yere vardığınız zaman kıble'ye doğru durmayınız, sırtınızı da kıble'ye vermeyiniz» buyurdu ve 3 taş ile (istinca etmeyi) emretti, Revs (= hayvan tersi) ve Rimme (=)kemik) ile istincâ etmeyi yasakladı ve adamın sağ eli ile istincâ etmesini yasakladı.»"

İZAHI

Hadîsin baş kısmında abdest bozmakla ilgili âdâbın açıkça öğretilmesi ve bu hususta çekingen davranılmaması gereğine işaret buyurularak bir baba, sıkılmadan kendi çocuğuna gerekli bilgiyi verdiği gibi Resûl-i Ekrem'in de ümmetine bu talimi yapmak durumunda olduğu ifade edilmektedir. Bu girişten sonra da kazâ-ı hâcet yapılırken nasıl durulacağı belirtiliyor. Daha sonra 3 taş ile istincâ yapma emri veriliyor, hayvan tersi ve kemik ile istincâ yapılamıyacağı ifade ediliyor. Son olarak da sağ el ile istincâ yapılması yasaklanıyor.

Buhârî'nin şerhi Kastalânî'de kemik ve hayvan tersi ile istincâ edilmesinin yasaklığı sebebi şöyle açıklanmıştır:

Çünkü kemik ve hayvan tersi cinler için yiyecek maddesidir. Nitekim Buhârî'nin rivâyet ettiği bir hadiste, Resûl-i Ekrem istinca için Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den taşlar istemiş ve kemik ile hayvan tersini getirmemesini tenbih etmiştir. Resûl-i Ekrem istincâsını yaptıktan sonra Ebû Hüreyre O'na kemik ve hayvan tersinin neden istincâda kullanılamıyacağını sormuş, Resûl-i Ekrem de: Bu iki madde cinlerin yiyeceğidir, diye cevap vermiştir. Ebû Dâvûd'un İbn-i Mesûd'den rivâyet ettiği bir hadîse göre cinlerden bir cemâat Resûl-i Ekrem'e gelerek:

Yâ Muhammed! Ümmetini kemik ve hayvan tersi ile istincâ etmekten men et. Çünkü Allah bu iki madde de bize rızık kılmıştır, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bu yasağı koydu.**

Bâzı âlimler de yasağın nedenini şöyle anlatmışlardır:

Kemik, pürüzsüz olduğu için pisliği gidermez. Eğer hikmet bu ise cam ve benzeri maddeler de kemik hükmündedir. Diğer taraftan kemikler genellikle yağlı olurlar. İstincâda kullanılmamalıdır. Hayvan tersi ise kuru olsa bile yine pistir, pisliği gidermez, bilâkis sürüldüğü yeri daha da kirletir. Hikmet onun pisliği ise; pis olan bütün maddeler onun hükmüne tâbidir.

Hanbeliler'in bir kısmı ile Zâhiriyye mezhebine göre istinca baştan başka bir madde ile yapılamaz. Fakat diğer âlimlere göre hadîste yasaklanan iki madde ve onların hükmündeki şeyler hariç başka maddelerle de istincâ yapılabilir. (17)

Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre istincâ taşla yapıldığı gibi temiz olan kerpiç, tuğla, ağaç ve benzeri pürüzlü şeylerle yapılabilir. Önce böyle bir madde ile temizlenmek ve ondan sonra da su ile yıkanmak daha efdaldır. Çıkan necâset, menfezin çevresine yayılırsa taşlar ve benzeri şeyler ile temizlemek kâfi değil; su ile istincâ etmek farzdır. Hanefî'lere göre taş ve benzeri maddeler ile istincâ yapılırken 3 taneyi kullanmak şart değildir. Daha az da olabilir. Fakat Şâfiî mezhebine göre enaz üç taş veya bir taşın üç kenarı ile istincâ gerekir.

٣١٤ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ . ثنا يَحْيَىٰ بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ ، عَنْ زُهَيْرٍ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ (قَالَ : لَيْسَ أَبُو عُبَيْدَةَ ذَكَرَهُ وَلَـٰكِنْ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ الْأَسْوَدِ) ، عَنِ الْأَسْوَدِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَى الْخَلَاءَ . فَقَالَ « ائْتِنِي بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ » فَأَتَيْتُهُ بِحَجَرَيْنِ وَرَوْثَةٍ . فَأَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَأَلْقَى الرَّوْثَةَ ، وَقَالَ « هِيَ رِجْسٌ » .

TERCEMESİ

314) "... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet olunmuştur :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) helâ'ya gitti ve: «Bana 3 taş getir» buyurdu. Bunun üzerine ben O'na 2 adet taş ve bir parça (merkep) tersini götürdüm. İki taşı aldı ve tersi atarak «Bu pistir» buyurdu."

İZAHI

Miftâhü'l-Hâce'nin beyânına göre bu hadisi Buhârî, Ahmed, Tirmizî ve Nesei de rivâyet etmişlerdir. İbn-i

(17) Kastalanî cild 1. sah. 422

Huzeyme'nin rivâyetinde, getirilen tersin merkep tersi olduğu tasrih edilmiştir. Biz de tercemede parentez içi ifade ile durumu belirttik. Ahmed'in rivâyetinde Resûlullah fışkıyı atarken onun yerine bir taş getirilmesini İbn-i Mes'ûd'a emretmiştir. Buhârî'nin rivâyetinde İbn-i Mes'ûd:

«Ben üç taş aradım 2 tane buldum 3'üncüsünü bulamadım. Bunun üzerine 3'üncü taş yerine bir ters aldım...» diyor.

Bu hadîs de 3 taş ile istincâ etmenin meşrûluğunu ve hayvan pisliği ile istincâ edilemiyeceğini ifade ediyor.

Hadîsin senedindeki râvilerden Ebû İshak dedi ki bu hadîsi bana Ebû Ubeyde (Âmir bin Abdillah bin Mes'ûd) zikretmedi. (Yani ben bu hadîsi ondan rivâyet etmiyorum.) Bana bu hadîsi Abdurrahman bin El-Esved rivâyet etti. İbn-i Mâceh'in aldığı senedin râvilerinden Ebû İshak'ın burada belirttiği durum Buhârî'nin rivâyet ettiği senedde de aynen mevcuttur. (18)

٣١٥ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِي خُزَيْمَةَ ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ ، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فِي الِاسْتِنْجَاءِ ثَلَاثَةُ أَحْجَارٍ لَيْسَ فِيهَا رَجِيعٌ » .

TERCEMESİ

315) "... Huzeyme İbn-i Sâbit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«İstincâda 3 taş bulunur. Bunlar arasında reci' (= insan ve hayvan tersi) bulunmaz.»"

İZAHI

Sindî diyor ki: «Yâni istincâ yapılırken en az 3 taş kullanılmalıdır. Daha az olamaz. İstincâ taşları tek olmalıdır. Şâyet üç taş iyice temizlemezse 5, 7... taş kullanılmalıdır. Taş sayısının en az üç ve tek oluşu bu hadîsten anlaşılmaktadır. Bu husûsu daha açık bir ifâde ile belirten hadîsler de vardır.»

(18) Kastalanî cild 1, sah. 423

Kuruyup sertleşen insan veya hayvan tersinin istincada taş yerine kullanılamıyacağı bir önceki hadîste bildirildiği gibi burda da ifâde ediliyor.

٣١٦ – حدّثنا عليُّ بنُ محمّدٍ . ثنا وكيعٌ ، عن الأعمشِ . ح وحدّثنا محمّدُ بنُ بشّارٍ . ثنا عبدُ الرّحمنِ . ثنا سفيانُ ، عن منصورٍ . والأعمشُ ، عن إبراهيمَ ، عن عبدِ الرّحمنِ ابنِ يزيدَ ، عن سلمانَ . قالَ : قالَ لهُ بعضُ المشركينَ ، وهم يستهزئونَ بهِ : إنّي أرى صاحبَكم يعلّمُكم كلَّ شيءٍ حتّى الخِراءةِ . قالَ : أجلْ . أمرَنا أنْ لا نستقبلَ القبلةَ ، ولا نستنجيَ بأيمانِنا ، ولا نكتفيَ بدونِ ثلاثةِ أحجارٍ ، ليسَ فيها رجيعٌ ولا عظمٌ .

TERCEMESİ

316) "... Selmân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre müşrikler kendisi ile istihza ederken bir müşrik Selmân'a :

Sizin arkadaşınız (yani Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem))'in size herşeyi hattâ kazâ-i hâcet için oturma âdabını bile öğrettiğini gerçekten görüyorum, dedi. Selmân :

Evet, O, Kıble'ye doğru durmamamızı, sağ ellerimizle istincâ etmememizi, içinde recî (= insan veya hayvan pisliği) ve kemik bulunmamak kaydı ile üçten az taş ile yetinmemememizi emretti."

İZAHI

Tercemede «**oturma âdâbı**» diye açıkladığım خراءة kelimesi **hırâat, harâat, hır'at ve har'at diye okunabilir. Nihaye'de bu kelime «kazâ-ı hâcet için oturmak ve zakâ-ı hâcet fiili anlamına gelir, denilmiştir. S i n d î de bu iki mânâyı almakla beraber, abdest bozmak için oturuş şekline de denir, demiştir. T ı y b î ise burada kazâ-ı hâcet âdâbı anlamındadır, demiştir.**

Huzeyme bin Sâbit (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Râvî Huzeyme bin Sâbit bin el-Fâkih bin Su'lebe bin Sâide bin Ammâr el-Ensârî, Bedir ve Uhud savaşına katılan sahâbîlerdendir. 38 hadisi bulunur. Müslim, bir hadisini almıştır. Râvileri oğlu Umâre ve İbrâhim bin Sa'd bin Ebi Vakkas'tır. Sıffîn olayına Hz. Ali taraftarı olarak katılmış ve orada öldürülmüştür. (Bak : Hulasa Sah. 104)

İstihza eden müşriklere Hz. S e l m â n ' ın verdiği cevapla ilgili olarak T ı y b î şöyle söylemiştir:

S e l m â n ' ın cevabı hakîmâne bir uslub taşır. Çünkü soru sahibi müşrik, istihza mahiyetinde ona bu soruyu yöneltince beklenen davranış, sorunun cevapsız bırakılması veyâhut soru sahibinin terslenmesi idi. Lâkin S e l m â n müşrikin istihzâsını kaale almıyarak samimiyetle aydınlanmak için soru soran kimseyi irşad edercesine cevap vermiştir. S e l m â n bu tarz cevapla: Şu husûs, alay konusu edilmemesi gereken hak ve ciddî bir mes'eledir. Sana düşen görev inatçılığı bırakıp hakka teslim olmaktır, demek istemiştir.

S i n d î yukarıya aldığım T ı y b î ' nin yorumunu naklettikten sonra şöyle söyler:

«Bence S e l m â n ' ın cevabı, soru sahibinin istihzasını reddetmek mahiyetindedir. S e l m â n bu cevapla şunu haykırıyor: Ey müşrik! Senin alay konusu etmek istediğin husus hiç de sandığın gibi alay etmeye vesile olamaz. Müslümanlar, bu hususları düşmanlarının yanında açıkça ifade etmekten çekinmezler. Çünkü bu âdab, ayrıntıları ile bilindiği takdirde akıl ve mantığın tasvip ettiği iyi şeylerdir. Helâ'ya girmekle ilgilidir, diye alay konusu edilecek bir şey değildir. Böyle bir cevap red mahiyetinde olup hakîmâne diye vasıflandırılmamalıdır.»

Hadîsin sonunda geçen **«... üçten az taş ile yetinmememizi ...»** fıkrası ile ilgili olarak S i n d î şöyle söyler:

«Yani bir veya iki taş ile istincâ etmek kâfi değildir. Şer-i şerîfe göre en az üç taş ile temizlenmek gerekir. Bu görüşte olan fıkıhçılar bu hadîsi delil olarak göstermişlerdir. Üçten az taş ile de istincâ yapılabilir, diyen fıkıhçılar, bu hadîsi şöyle yorumlamışlardır. Umûmiyetle üçten az taş ile istenen temizlenme sağlanmadığı için üç taş emri verilmiştir. Hadîsin üç taşı şart koşan fıkıhçılara delil olması daha yakındır.»

Miftâhü'l-Hâce müellifi de şöyle söyler:

Taşların en az üç olması şart değildir, diyen H a n e f î âlimleri bu hadîse karşı, kendi görüşlerine İ b n - i M e s ' û d ' un hadîsini (314 nolu) delil göstermişlerdir. T a h a v i demiş ki «İ b n - i M e s ' û d ' un hadisinde Resûl-i Ekrem'in iki taşı alması ve üçüncü olarak verilen hayvan tersini atması, taş sayısının şart olmadığına delâlet ediyor. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) taş

bulunmayan bir yerde kazâ-ı hâcet için oturmak istediğinde İbn-i Mes'ûd'dan taşlar istemişti. Getirilen hayvan tersini atınca; iki taşın yeterli olduğu anlaşılıyor. Eğer iki taş yeterli olmasaydı üçüncü bir taş isteyecekti.» Fakat Abdullah İbn-i Mes'ûd'un hadîsi delil olamaz. Çünkü Ahmed'in sıka olan ricâldan ibaret isnâdındaki İbn-i Mes'ûd'un:

"Hayvan tersini atarak: «Bu pistir»" buyurduktan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın şöyle buyurduğuna dâir ilâve vardır:

إِئْتِنِي بِحَجَرٍ = «Bana bir taş getir.»

Diğer taraftan İbn-i Mes'ûd'un hadîsindeki bu ilâve olmasa bile iki taşın yeterliği kesinlikle ispatlanamaz. Bu, mücerred bir ihtimaldir. Halbuki Selmân'ın hadîsinde üçten az taş ile iktifa edilmemesi nassı mevcuttur. Ayrıca Selmân'ın hadîsi kavlî delil, İbn-i Mes'ûd'unki ise fi'lî delildir. Kavlî ve fi'lî delil arasında bir taarruz bulunduğu takdirde kavlî delil öncelik ve tercih kazanır.»

Şâfii ve Hanbelî mezheblerine göre istincânın yeterliliği için 3 defa taş veya benzerini sürmek şarttır. Bu şart 3 adet taşla yerine geldiği gibi bir taşın 3 ayrı kenarıyla da tahakkuk edebilir.

(١٧) باب النهي عن استقبال القبلة بالغائط والبول

17 — KÜÇÜK VE BÜYÜK ABDEST BOZARKEN KIBLE'YE DOĞRU DURMANIN YASAKLIĞI BÂBI

٣١٧ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ. أنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْحَرِثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيَّ، يَقُولُ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ» وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ حَدَّثَ النَّاسَ بِذَلِكَ.

في الزوائد: إسناده صحيح. وحكم بصحته جماعة.

TERCEMESİ

317) "... Abdullah bin el-Hâris bin Cez'i'z-Zübeydî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

«Sakın hiç biriniz Kıble'ye doğru durarak su dökmesin!» emrini O'ndan ilk işiten benim, bunu halka ilk bildiren de benim."

Not : İsnadın sahih olup buna bir cemaatın hükmettiği, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

S i n d i, Bu hadisle ilgili olarak şöyle söyler: Bu hadis küçük abdest bozarken Kıble'ye doğru durmayı yasaklayınca büyük abdest bozarken bu yasağın oluşu haliyle anlaşılır. Dolayısı ile hadis, küçük ve büyük abdest bozarken Kıble'ye doğru durmanın yasaklığına âit bâb'ın başlığına uygundur. Hadisin isnadının sahih olduğu ve bir cemâat tarafından hadisin sıhhatına hükmedildiği, Zevâid'de ifade edilmiştir.

٣١٨ — حدثنا أبو الطاهر ، أحمد بن عمرو بن السرح . أنا عبد الله بن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب ، عن عطاء بن يزيد ؛ أنه سمع أبا أيوب الأنصاري يقول : نهى رسول الله ﷺ أن يستقبل الذي يذهب إلى الغائط القبلة . وقال « شرقوا أو غربوا » .

T E R C E M E S İ

318) "... Ebû Eyyûb El-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den, şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), kazâ-i hâcet etmeye giden kimsenin kıble'ye doğru durmasını yasakladı ve :

«(Medine'nin) **doğu veyâ batısına doğru durunuz.»** buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadis, kıble'ye doğru durup kazâ-i hâcet etmenin yasaklığına delâlet eder. Hadisin «Doğuya veyâ batıya doğru durunuz» emri, M e d i n e - i M ü n e v v e r e' de bulunanlara âittir. Çünkü orada doğu veya batıya doğru duran kimsenin ne yüzü ne de arkası

Râvi Abdullah bin el-Haris; Mısır fethinde bulunmuş ve orada ikamet etmiştir. Birkaç hadisi vardır. Râvileri Yezid bin Ebî Habîb ve Süleyman bin Ziyâd el-Hadramî'dir. Ebu Yunus'un dediğine göre hicretin 86. yılı Mısır'da vefat etmiştir. Mısır'da en son vefat eden sahabî bu zattır. (Bak : Hulasa, sah. 194)

kıble'ye gelir. Başka bölgede bulunanlar ise kıble'ye hürmeten başka yöne doğru durmaları gerekir. Önleri ve arkaları kıble yönüne düşmemek esastır. İcabında kıble yönü bir bölge halkının doğusu veya batısına da düşebilir. Bu takdirde doğu veyâ batıya dönmelerinin yasaklığı âşikârdır.

Buhâri'nin yine Ebû Eyyûb el-Ensari (Radıyallâhü anh)'den rivâyette;

إِذَا أَتَى أَحَدُكُمُ الْغَائِطَ فَلَا يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَلَا يُوَلِّهَا

= «Biriniz abdest bozmaya gittiği zaman kıble'yi ne karşısına alsın, ne arkasına» buyurulmuştur. Görüldüğü gibi Buhâri'nin rivâyetinde kıble'ye sırt çevirme de yasaklanmıştır. Halbûki müellifin rivâyetinde bu hüküm yoktur.

Müslim'in Ebû Eyyûb El-Ensari (Radıyallâhü anh)'den aldığı rivâyet ise mânâ bakımından Buhâri'nin rivâyeti gibidir. Yani orada da kıble'ye arka çevirmek yasaklanmıştır. Buhâri ve Müslim'in hadisleri istincâ bâbındadır. Oraya bakılabilir.

Ebû Eyyûb El-Ensarî'nin Hâl Tercemesi

Bu zatın hâl tercemesini, Tecrid-i Sarih mütercimi Ahmed Naim efendiden aynen dinleyelim :

Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd Ensârî-i Neccârî (R.A.) Akaba-i Sâniyede hazır bulunan sâbikîn-i evvelîn-i Ensârdan ve Nebiyy-i Mükerrem (S.A.V.)'e cedd-i mükerremleri Abdül-Muttalib'in vâlidesi cihetinden karâbeti olan bahtiyârân-ı Sahâbe'dendir. Aleyhi's Salâtü ve's-Selâm Efendimiz Mekke-i Mükerreme'den hicretle Medine-i Münevvere'yi teşrifinde bir ay kadar kendilerine mihmandarlık hizmet-i mübeccelesinde bulunmuşlardır. Bedir'den başlayarak bütün meşâhid ve gavazât'-da Resûlullah (S.A.V.)'den ayrılmamış, Ali kerremallahu vecheh hazretlerinin eyyâm-ı hilâfetinde bütün harplerinde beraber bulunup havaric harbinde de Nehrivan'da bulunmuş ve medâin-i Kisrâ'ya beraber gelmiştir. Bilahare Muâviye (R.A.)'in eyyâm-ı hilâfetinde de Kostantınıyye'ye ilk gazâ edeceklere Lisân-ı Nebevî ile mev'ûd olan ecr-i azîm-i ihraz için Yezid bin Muâviye'nin taht-ı kıyâdetindeki ilk ceyş-i Müslimîn'e iltihak ederek beled-i kayser'e gâziyen gelmiş ve burada hastalanarak âlem-i Cemâle intikal ile sûrun dibinde defîn-i hâk-i rahmet kılınmıştır. (H. 50) yâhud (H. 52).

El-Ikdü'l-Ferîd sahibi Endülüs'lü İbn-i Abd-i Rabbuh (246 - 328) Utbî'den (vefatı : 228) rivâyeten şöyle diyor : İslâm ordusu Halic'e vardığı vakit Ebû Eyyûb (R.A.) ağırlaştı. Yezid ıyâdetine gelip : Bir dileğin var mı.» diye sordu. O da cevaben : «Sizin dünyânızın bana hiç lüzumu yok. Lâkin beni elinden geldiği kadar düşman diyârı içinde ileriye doğru götürüp defnet. Zirâ Resûlullah (S.A.V.)' den işittim. Kostantıniyye sûrunun dibinde sâlih bir kimse defnolunacaktır, buyurdu. Umarım ki o merd-i sâlih ben olayım» dedi. Vefat ettiğinde Yezid tekfin

(Devamı 509.cu sahifede)

٣١٩ – حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ .
حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى الْمَازِنِيُّ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ مَوْلَى الثَّعْلَبِيِّينَ، عَنْ مَعْقِلِ بْنِ أَبِي مَعْقِلٍ الْأَسَدِيِّ،
وَقَدْ صَحِبَ النَّبِيَّ ﷺ ، قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَتَيْنِ بِغَائِطٍ أَوْ بِبَوْلٍ .

قيل : أبو زيد مجهول الحال . فالحديث ضعيف به .

TERCEMESİ

319) "... Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in sohbetinde bulun-

---

Ebû Eyyûb El-Ensârî .... (Baştarafı 508.ci sahifede) **olunmasını emretti. Serîrî üzerine konduktan sonra da müfrezelerini çıkarıp ve seriri ihata edip harb ede ede ileriye sürdü. Kayser bir cenaze etrâfında mukatele edildiğini görünce merâka düşüp Yezid'e : «Bu gördüğüm ne oluyor?» diye sordurmuş. O da : «Bizim Peygamberimizin sâhibidir. Senin memleketinde ileri bir mevkı'de defnolunmayı vasiyet etti. Biz de ya vasiyyetini infâza, yâhud canlarımızı Allah yolunda fedâya azmettik.» cevabını vermiş. Kayser : «Bu ne acâyib şey! Herkes baban için dâhî diyor. O ise buralara seni gönderiyor. Sen Peygamberinin sâhibini bizim memleketimizde defnetmek istiyorsun. Hiç düşünmüyor musun ki, sen dönüp gittikten sonra biz onu kabrinden çıkarıp vuhûşa yidireceğiz?» diye bir daha haber gönderince Yezid : «Vallahi ben ,size söyliyeceğim bir sözü kulaklarınıza küpe ederek tevdî etmedikçe onu sizin topraklarınıza tevdi' etmek niyetinde bulunmadım. Söyliyeceğim söz de şudur : Eğer kabrini açtığınızı, yahut cesedine bir şey yaptığınızı duyduğum vakit Arap diyarında ben de katletmedik bir hıristiyan, hedmetmedik bir kilise bırakırsam bu meyyite bâis-i ikramım olan zatı, yani aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm Efendimizi inkâr etmiş olayım.» cevabını vermiş. Bu tehdîd üzerine Kayser : «Senin baban seni benden iyi tanıyormuş. Bu kabri muhafaza edeceğime ben de Mesîh'e kasem ederim» diye te'minat vermiş. İbn-i Abd-i Rabbuh rivayetin sonunda : «Kabrinin üzerinde bir kubbe bina olunup bu güne kadar içinde kandil yakıldığını haber aldım.» diyor. İntehâ. (Cild 2, Sah. 237)**

Buhari şarihi müverrih Ayni'de de Ebû Eyyûb hazretlerinin vasiyyeti hakkında şöyle bir kayda müsâdif oluyoruz : «Vefat ettiğimde beni serir üzerine koyunuz. Düşmanla çarpıştığınızda beni ayaklarınızın altına defnediniz.» demiş. İbnü'l-Esir'in Mücâhid'den (21 - 102) naklen Üsdül'-Gâbe'sindeki : «Yezid süvarilere tâ izi kayboluncaya kadar kabrin üzerinde âmed-şüd etmeyi emretti.» sözü de bunu müeyyiddir.

İbnü'l-Cevzî (508 - 597)'nin El-Muntazam ismindeki tarihinde de Hafız Ebû Zür'a ed-Dimeşkî'den rivayeten, Kostantıniyye sûrunun dibinde Ebu Eyyûb Ensârî (R.A.)'in kabri bir beyaz bina içine alındığı ve binanın ortasında zincir ile muallak bir kandil bulunduğu zikrediliyor ki, senedine bakılırsa bu rivâyet (195) sene-i hicriyesinden evvele râci'dir.

Yine İbnü'l-Esir ile İbnü'l-Cevzi'nin rivayeten haber verdiklerine göre bu kabri şerif rumlarca muazzam ve muhterem olup kaht zamanlarında onunla istiskâ edilirmiş. Hele İbnü'l-Esir : «Kaht zamanında kabri açılıp vesîle-i nüzûl-i rahmet ittihaz edilirmiş.» dediği gibi Vâkıdi'de : (vefâtı : 207) «Rumların bu kabre bakıp lüzûm oldukça tamir ve termîmine i'tinâ ettiklerini istiyoruz.» diyor.

(Devamı 510'cu sahifede)

muş olan Ma'kıl bin Ebî Ma'kıl el-Esedî (19) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

«Büyük veya küçük abdest bozarken iki kıble (= Kâ'be ve Mescid-i Aksâ)ya doğru durmamızı Resûlullah (Sallaalahü Aleyhi ve Sellem) yasak kıldı.»"

Not: Râvilerden Zeyd'in mechûl olduğundan hadisin zayıf olduğu söylenmiştir.

Ebû Eyyûb .... (Baştarafı 508 - 509.cu sahifelerde)

Ebû Eyyûb Hazretlerinin rahmet-i Rahmâna kavuşması 670 ile 672 sene-i milâdiyeleri arasında ve Hirakliyüs hânedânından üçüncü Kostantin'in zamânına müsadif olmuş oluyor. Yezid ile Kayser arasında geçtiği rivâyet edilen mâcera bu hükümdara âid olmak lâzım gelir. Mücâhid'in rivayetinde kabr-i şerif üzerinde bu hanedânın bütün müddet-i saltanatca kubbe mevcud olduğu gibi kabrin kendisine ihtirâm edildiği de anlaşılıyor. İbnü'l-Cevzi'nin Hâfız Ebû Zür'a ed-Dimeşki'den olan rivayeti de Hırakliyus hânedânından sonra izoryan hânedânı zamanında bu halin devam ettiğini te'yid eder bir haberdir. Buhâri şârihi müverrih Ayni de — şerhin birinci cildinde — kabr-i şerifin İstanbul sûruna karib bir yerde kendi zamanında hâlâ ma'rûf olup ta'zimine şâyeste görülmekte ve onunla istiska olunmakta olduğunu söylüyor ki, asılsız olsa bunu söylemeyeceğine şüphe yoktur. Ayni'nin vefatı (855) senesinde yâni fetihten iki sene evvel olduğuna göre İstanbul'un fethine yakın zamanlara kadar kabr-i şerifin yeri kaybolmamış demektir. Hulâsa ilk tarih yazıldığı zamanlardan vakt-i fethe kadar bütün müverrihler bu kabrin mevcud, muazzam ve muhterem olduğunu haber verip duruyorlar. Bir buna, bir de Bizans İmparatorluğu'nun geçirdiği tekallübat-ı gûnâ-gûne bakılırsa insan işin içinden kolayca çıkamıyor. Rumlar bu kabr-i şerifi hüsn-ü muhafaza etmeği teahhüd ettiklerini ve bu teahhüdlerini sülâleden sülâleye devrettiklerini — devam-ı teahhüdün sebep ve hikmeti ma'lûm olmamakla berâber — bir an için farzetsek bile arayerde Lâtinler gibi barbarlıklarıyle ma'ruf olanlar ve Hıristiyan mukaddesatına bile hürmet etmesini bilmeyenler de hükümrân olmuşlardır. Diğer taraftan da fethe karib zamanlarda Rumeli ve Anadolu cihetleri Türklerin elinde olup o devirde Mısır'da yaşayan Ayni gibi bir müverrihin aslı yokken «Bu kabir elyevm mevcûtdur ve şâyân-ı ta'zim görülüp onunla istiskâ olunur.» demesine ne mâ'nâ vermeli?

Gerek yukarıdanberi serdettiğimiz rivâyet-i târihiyye, gerek Akşemseddin Hazretlerinin kabri keşfettiği hakkındaki rivâyet-i meşhûre hep sahîh ise yalnız fethi karib zamanlarda kabir münderis olup izi kaybolmak demek lâzım gelecek ki bu da binâsı, kubbesi, zincirli kandili asırlarca yerinde durduktan sonra tam Müslümanların İstanbul'un her tarafını istilâ edip fethe yaklaştıkları bir devirde mahvolmuş olduğunu ifâde eder ki, akla o kadar mülâyim gelmiyor. Herhalde müverrihlerimiz için bu mes'ele tetebbüa sermâye olabilecek bir mevzû' olabilir.

---

19) Ma'kıl bin Ma'kıl Sahâbi'dir. İki hadisi vardır. Hulâsa müellifi, onun râvisi Ebû Muâviye'dir, demiş ise de Tehzib'de bu red ediliyor ve iki hadiste böyle bir râvi yoktur. Ravisi Ebû Selem'dir, denmiştir. Bu hadisteki râvisi ise Ebû Yezîd Mevlâ es-Sa'lebiyyin'dir. Hulasa Sah. 383

İ Z A H I

S i n d î şöyle söyler: «Hadisin senedindeki râvilerden E b û Z e y d'in halinin mechul olduğu söylenmiştir. Buna göre hadis zayıf sayılır. Şâyet sıhhatlı olarak kabul edilirse şöyle yorumlanır: Hadîs, M e d i n e - i M ü n e v v e r e'de bulunanlar hakkındadır. Çünkü bu bölgede olanlar M e s c i d - i A k s â'ya döndükleri zaman arkaları K â b e yönüne düşer. Bu nedenle M e d i n e halkının M e s c i d - i A k s a'ya doğru durmaları yasaklanmıştır. Ama başka bölgelerde bulunanlar için abdest bozarken M e s - c i d - i A k s a'ya doğru durmalarında bir sakınca yoktur. Hadis bunu yasaklamıyor.

Bâzı âlimler de: «M e s c i d - i A k s â bir süre müslümanların kıblesi idi. O esnada ona doğru durup abdest bozmak yasaklanmış, bilâhere kıble K â b e'ye tahvil edilince, K â'b e'ye doğru durup kazâ-i hâcet edilmesi yasaklanmış, râvi de her iki yasak hükmünün devam ettiğini sandığı için böyle rivâyette bulunmuştur, diye yorum yapılabilir» demişlerdir. Bir kısım âlimler ise: «M e s - c i d - i A k s â bir müddet, müslümanların kıblesi olduğu için, K â b e, kıble kılındıktan sonra da M e s c i d - i A k s â yönüne durup kazâ-i hâcet edilmesi yasağı ibka edilmiş olabilir, demiştir.»

٣٢٠ – حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ . حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ ؛ أَنَّهُ شَهِدَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ نَهَى أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أَوْ بِبَوْلٍ .

فى الزوائد : هذا الحديث والحديث الآتى ، فى إسنادهما ابن لهيعة .

T E R C E M E S İ

320) "... Ebû Saîd-î Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), büyük veyâ küçük abdest bozarken Kıble'ye dönmemizi yasakladı.» diye şehâdette bulunmuştur."

Not: Zevâid'de bu hadis ile bunu izleyen hadisin isnadında râvi İbn-i lahîa'nın bulunduğuna dikkat çekiliyor.

İ Z A H I

Hülâsa'nın 211'inci sahifesinde verilen malûmata göre İ b n - i L a h i a b i n U k b e E l - H a d r a m i E l - G a f i k i E b û A b d i r r a h m a n ' ın adı A b d u l l a h ' dır. M ı s ı r ' lı olup buranın âlimi, kadısı ve mesnedi idi. Kendisi A t â , E l - A ' r a c , İ k r i m e ve bir cemaatten rivâyette bulunmuştur. Ravilerin ise Ş u ' b e , A m r b i n E l - H â r i s , E l - L e y s , İ b n - i V e - h e b ve bir cemâattır. A h m e d , bu zatın kitablarının sahih olduğunu fakat kitablarının yandığını ve ilk zamanlarda kendisinden alınan rivâyetlerin sahih olduğunu söylemiştir. Lâkin Y a h y â b i n M u i n , İ b n - i L a h i a ' nın kuvvetli olmadığını söylemiştir. M ü s l i m ' de, V e k i , Y a h y â E l - K a t t a n ve İ b n - i M e h d î ' nin bu zatın rivâyetini terk ettiklerini beyan etmiştir. Hicrî 174 yılında vefat ettiği söylenmiştir. M ü s l i m , İ b n - i L a h i a ile beraber ikinci bir râvî olduğu takdirde onun rivâyetini almış, aksi takdirde almamıştır. B u h â r i ve N e s e î ise onun rivâyetini nakletmekle beraber ismini açıklamamışlardır.

٣٢١ — قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ : وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو سَعْدٍ ، عُمَيْرُ بْنُ مِرْدَاسٍ الدَّوْنَقِيُّ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، أَبُو يَحْيَى الْبَصْرِيُّ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَانِي أَنْ أَشْرَبَ قَائِمًا ، وَأَنْ أَبُولَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ .

في الزوائد : في إسناده ابن لهيعة .

T E R C E M E S İ

321) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

«Gerçekten, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), beni ayakta içmekten ve kıble'ye doğru küçük abdest bozmaktan menetti.»"

Not : Zevâid'de : Bu isnadda İbn-i lahia vardır, denilmiştir.

İ Z A H I

S i n d î : Ayakta içmek naklen sabittir. Bu nedenle ayakta içmenin yasaklığı tenzihî kerâhat içindir. Ayakta içilmiş olduğuna dâir

gelen delil ise bunun câizliğini beyan içindir, Allah daha iyi bilir, demiştir.

(١٨) باب الرخصة فى ذلك فى الكنيف ، وإباحته دون الصحارى

18 — HELÂ'DA KIBLEYE DOĞRU VEYA SIRT ÇEVİRMEK HAKKINDA RUHSAT VE MÜBAHLIK VERİLDİĞİ, FAKAT ÇÖLLERDE MUBAH OLMADIĞININ BEYANI BÂBI

Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler, küçük veyâ büyük abdest yaparken kıble'ye dönmenin veyâ arka çevirmenin helâda mubah ve çölde câiz olmadığına delâlet eder.

٣٢٢ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا عبد الحميد بن حبيب . ثنا الأوزاعى . حدثنى يحيى بن سعيد الأنصارى . ح وحدثنا أبو بكر بن خلاد ، ومحمد بن يحيى قالا : ثنا يزيد بن هارون . أنا يحيى بن سعيد ؛ أن محمد بن يحيى بن حبان أخبره ؛ أن عمه واسع بن حبان أخبره ؛ أن عبد الله بن عمر ؛ قال : يقول أناس : إذا قعدت للغائط فلا تستقبل القبلة . ولقد ظهرت ذات يوم من الأيام ، على ظهر بيتنا . فرأيت رسول الله ﷺ قاعدا على لبنتين ، مستقبل بيت المقدس . هذا حديث يزيد بن هارون .

TERCEMESİ

322) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Bâzı insanlar : «Sen büyük abdesti bozmak için oturduğun zaman kıble yönüne dönme, derler. Halbuki ben günlerden bir gün evimizin damına (bir iş için) **çıktım. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in** (kazâ-i hâcet için) **Beytü'l-Makdis'e karşı iki kerpiç üzerine oturmuş olarak** (gözümle) **gördüm.»** Bu hadîs, Yezîd bin Hârûn'un rivâyet ettiği hadîstir.

İZAHI

Sindî bu hadîsin açıklamasını yaparken şöyle söyler :

İ b n - i   Ö m e r: «Bazı insanlar...» diye başlanan fıkra ile şunu anlatmak istiyor: «Bazı insanlar, evlerde olsun çöllerde olsun abdest bozmak istediğin zaman kıble yönüne durma ve kıbleye arkanı da çevirme, derler. Halbuki böyle durmanın yasaklığı çöllere âittir, evlere şümulü yoktur.» Hadîsin metninde bir kısaltma vardır. "Ve kıble'ye arkanı çevirme» cümlesi mukadderdir. Çünkü hadîsin son kısmından da anlaşıldığı gibi hadîste söz konusu edilen asıl mes'ele kıble yönüne sırt çevirmektir.

İ b n - i   Ö m e r, daha sonra: «Halbuki ben...» sözü ile Resûl-i Ekrem'in Hz. H a f s a'nın evinde helâda M e s c i d - i A k s â'ya doğru oturduğunu yani kıble'ye arkasını döndürerek oturduğunu müşahade ettiğini beyan ediyor ve kıble'ye dönme veya sırt çevirme yasağının çöllere âit olduğunu, evlerde abdest bozulurken böyle bir yasağın bulunmadığını ifâde etmek istiyor.

Hadîsin; عَلَى ظَهْرِ بَيْتِنَا = «Evimizin damına» tabiri yerine; عَلَى ظَهْرِ بَيْتِ حَفْصَةَ = «Hafsa'nın evinin damına» tabiri M ü s l i m ve diğer bâzı hadîsçilerin rivâyetinde mevcuttur. K a s t a l â n î, S i n d î ve benzeri âlimler bu iki tâbir ile aynı evin damı kasdedilmiştir. Bahis konusu evin mülkiyeti Resûl-i Ekrem'e âitti! Haremi Hz. H a f s a'ya tahsis etmişti. Bilâhare Hz. H a f s a vefât edince bu ev miras yolu ile kardeşi İ b n - i   Ö m e r'e intikal etmişti, derler.

٣٢٣ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى ، عَنْ عِيسَى الْحَنَّاطِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي كَنِيفِهِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ .

قَالَ عِيسَى : فَقُلْتُ ذٰلِكَ لِلشَّعْبِيِّ . فَقَالَ : صَدَقَ ابْنُ عُمَرَ وَصَدَقَ أَبُو هُرَيْرَةَ . أَمَّا قَوْلُ أَبِي هُرَيْرَةَ فَقَالَ : فِي الصَّحْرَاءِ لَا يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَدْبِرْهَا . وَأَمَّا قَوْلُ ابْنِ عُمَرَ ، فَإِنَّ الْكَنِيفَ لَيْسَ فِيهِ قِبْلَةٌ . اسْتَقْبِلْ فِيهِ حَيْثُ شِئْتَ .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ : وَحَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ . ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

T E R C E M E S İ

323) "... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i kendi helâsında kıble'ye doğru oturduğu halde gördüm.

Hadîsin râvisi İsâ dedi ki: Ben bu rivâyeti Şâ'bi'ye söyledim. Bunun üzerine Şâbî şöyle cevap verdi:

İbn-i Ömer doğru söylemiş, Ebû Hüreyre de doğru söylemiştir. Ebû Hüreyre'nin sözüne gelince, O, kişi çölde (abdest bozarken) kıble'ye dönmesin, sırtını da vermesin, demiştir. İbn-i Ömer'in (mezkûr) sözü (nün hikmeti) de şudur: Helâ'da kıble yoktur. Sen helâ'da istediğin yöne dön.

Ebü'l-Hasan: Bize Ebû Hâtim, ona da Ubeydullah bin Mûsa tahdis etti, dedi ve bu hadisin metninin mislini anlattı.

٣٢٤ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ حَمَّادِ ابْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ عَائِشَةَ : قَالَتْ : ذُكِرَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَوْمٌ يَكْرَهُونَ أَنْ يَسْتَقْبِلُوا بِفُرُوجِهِمُ الْقِبْلَةَ . فَقَالَ « أُرَاهُمْ قَدْ فَعَلُوهَا . اسْتَقْبِلُوا بِمَقْعَدَتِي الْقِبْلَةَ » .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانُ : حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُبَيْدٍ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُغِيرَةِ ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ ، مِثْلَهُ .

قال النووى فى المجموع : إسناده حسن ، رجاله ثقات معروفون .

TERCEMESİ

324)..." Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

«(Evlerde abdest bozarken) Kâ'be'ye doğru durmaktan kerahat eden bir kavim Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yanında anıldı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

«Bu kavmin hakikatan kıble'ye doğru durmaktan hoşlanmadığını sanıyorum. Benim abdest bozmak için oturduğum yeri kıble yönüne döndürün.»

Râvi Ebü'l-Hasan El-Kattan bu hadisin metnini şu senedle rivâyet etti: «Yahyâ bin Ubeyd, Abdulaziz bin El-Muğire, Hâlid El-Hazzâ', Halid bin Ebi's-Salt...»"

Not: Nevevî, el-Mecmû'da der ki: İsnadı hasendir. Ricalı sıka ve marufdur.

İ Z A H I

N e v e v î, El-Mecmû' adlı kitâbında hadîsin isnadının Hasen olduğunu ve râvilerinin sıka ve mâruf zatlar olduğunu söylemiştir.

S i n d î burada şunları yazar:

Abdest bozarken kıble'ye doğru durma yasağı aslında çöle mahsus olduğu halde burada söz konusu edilen kavmin bu yasağı evlere ve çöle şumullü bir tarzda yorumladıkları anlaşılıyor. Onlar evlerde de kıbleye doğru durmaktan hoşlanmadıkları için bu durumları Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından red ediliyor, gönüllerinin yatışması için Resûl-i Ekrem kendi helâsının kıble'ye doğru değiştirilmesini emrediyor ve böylece mevcut yasağın çöle mahsus olduğunun onlarca da anlaşılmasını istiyor. Kıble'ye doğru durma yasağının konulduğu andan beri çöle mahsus olduğu bu hadîsten açıkca anlaşılıyor. Dolayısıyla önce evlere ve çöle umumi bir yasak konup bilâhare evler için cevâz verildiği yorumunun isabetsiz olduğu da anlaşılıyor. Çünkü eğer ilk konan yasak umumî olmuş olsaydı söz konusu kavmin evde kıble'ye doğru abdest bozmadan kerâhat duymalarının normal karşılanması ve Resûl-i Ekrem'in tepkisine mâruz kalmamaları gerekirdi. Zira bu şekil yoruma göre sonradan yasağın umumîliğinin neshedilerek çöle tahsisi durumu bu kavim tarafından duyulmadıkça ilk yasağa göre hareket etmeleri gayet normal bir şeydir. Hattâ onlardan beklenen tek şey bu olmalıdır. Hâl böyle iken Resûl-i Ekrem'in onların bu davranışını hoş karşılamayışı nasıl yorumlanır?. Demek ki bu kavim çöle âit olarak konan yasağı evlere de teşmil etmek hatasına düştüler ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hatâlarını red ederek yanlış anlamalara meydan vermemek için evdeki helâsını kıble'ye doğru değiştirtti.

٣٢٥ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ . ثنا أَبِي ؛ قَالَ : سَمِعْتُ مُحَمَّدَ ابْنَ إِسْحَاقَ ، عَنْ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِبَوْلٍ . فَرَأَيْتُهُ ، قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ بِعَامٍ ، يَسْتَقْبِلُهَا .

حديث جابر هذا ، قد حسّنة الترمذىّ .

T E R C E M E S İ

325) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bizim su dökerken kıble'ye dönmemizi yasakladı. Vefâtından bir yıl önce de kendisini, kıble'ye doğru durup su dökerken gördüm.»"

Not : Cabir'in bu hadisini Tirmizî hasen görmüştür.

İ Z A H I

S i n d î diyor ki, Resûl-i Ekrem'in (helâ'da) kıble'ye doğru durup su dökmesi, konan yasağın çöle mahsus olduğuna delâlet eder. Hadîsin zâhirine bakılırsa, önce umumî bir yasak konmuş, sonra da yasağın umumîliği neshedilerek çöllere âit yasak kalmıştır. Bu hadîsin zâhirine göre yorum yapılması hatâlıdır. Çünkü daha önce hadislere uygun olmaz. T i r m i z î, C â b i r ' in bu hadîsini Hasen olarak göstermiştir.

N e v e v î, M ü s l i m ' in «Tahâret» kitâbının «İstitâbe» bâbında, abdest bozarken kıble'ye doğru durmaya ilişkin âlimlerin görüşlerini şöyle nakleder:

«Büyük ve küçük abdest bozarken kıble'ye doğru durmaya âit yasak hakkında âlimler değişik yollara gitmişlerdir.

1. Mezheb-i M â l i k ve Ş â f i î ' ye göre küçük veya büyük abdest bozarken kıble'ye dönmek çölde haramdır. Binalarda ise haram değildir. A b b â s b i n A b d u l m u t t a l i b, A b d u l - l a h b. Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ), Ş â ' b î ve İ s h â k b. R a h e v e y h (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet olunan hüküm budur. A h m e d b. H a n b e l (Rahimehullah)'den alınan rivâyetlerden birisi de böyledir.

2. mezheb: Binalarda olsun, çölde olsun kıble'ye dönüp abdest bozmak câiz değildir. E b û E y y û b-i E n s â r î, M ü c â h i d, İ b r a h i m E n - N a h a î, S û f y â n - ı S e v r î ve E b û S e v r ' in kavli budur. A h m e d b i n H a n b e l ' den alınan ikinci rivâyet de böyledir.

3. mezheb: Binalarda ve çölde kıble'ye dönüp abdest bozmak câizdir. U r v e b i n e z - Z ü b e y r ve M â l i k ' in hocası R a b i a ve D â v û d - i Z a h i r i ' nin mezhebi budur.

4. mezheb: Binalarda ve çölde kıble'ye dönmek câiz değil, fakat kıble'ye sırt çevirmek câizdir. E b û H a n î f e ' den nakledilen iki rivâyetten birisi ve A h m e d b i n H a n b e l ' den alınan üçüncü rivâyet budur.

İ m a m N e v e v î bu mezhebleri sıraladıktan sonra hepsinin delillerini beyan eder ve daha sonra sözlerine devamla şöyle söyler:

Sahih olan bu hadîsler, binalarda kıble'ye dönüp kazâ-i hâcet etmenin câizliğini sarahaten belirtir. E b û E y y û b E l - E n s â r î, E b û H ü r e y r e, S e l m â n ve başkalarının hadîsleri de abdest bozarken kıble'ye dönmeyi yasaklıyorlar. Yasaklayıcı olan bu hadîsler çöle hamledilmek sûretiyle diğer hadîslere olan muhalefeti kaldırılmış olur. Hadîsler arasında zahirî bir ihtilâf görüldüğü zaman bunların bir kısmının terk edilmemesi ve hepisi ile amel edilmesi husûsunda âlimler arasında ittifak vardır. Yukarda belirttiğimiz gibi yorum yapmak suretiyle mevcûd sahih hadîsleri telif etmek ve aralarında görülen zahirî ihtilâfı bertaraf ederek hepsi ile amel etmek mümkündür. Artık bu yola gitmek gerekir.»

Hanefî ve Şâfii Mezheblerine Göre Hüküm:

H a n e f î mezhebine göre binalarda olsun, çölde olsun küçük veyâ büyük abdset bozarken kıble yönüne dönmek veyâ sırt çevirmek tahrimen mekruhtur. E b û H a n î f e ' den alınan bir rivâyete göre kıble'ye sırt çevirmek câizdir. (20)

Ş â f i î mezhebine göre helâ'da kıble'ye dönmekte veya sırt çevirmekte mahzur yoktur. Helâ dışında 2/3 zirâ yüksekliğinde duvar, taş ve benzeri bir sütre (siper) arkasında ise mekruh değil, evlâya muhaliftir. Helâ ve benzeri yerler dışında olup sütre de yok ise kıble'ye dönmek veya sırt çevirmek binalarda mekruh ve çölde haramdır. (21)

(١٩) باب الاستبراء بعد البول

19 — KÜÇÜK ABDESTTEN SONRA İSTİBRÂ' BÂBI

٣٢٦ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ح وحدثنا محمد بن يحيى. ثنا أبو نعيم، قال: ثنا زمعة بن صالح، عن عيسى بن يزداد اليماني، عن أبيه؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا بال أحدكم فلينتر ذكره ثلاث مرات».

قال أبو الحسن بن سلمة: حدثنا علي بن عبد العزيز. ثنا أبو نعيم. ثنا زمعة.

(21) Nihayetü'l-Muhtaç cild 1. İstinca babı
(20) İbn-i Âbidîn cild 1. İstinca babı

فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

فى الزوائد : يزداد ويقال له ازداد ، لايصح له صحبة وزمعة ضعيف .

TERCEMESİ

326) "... Yezdâd El-Yemânî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle* buyurmuştur:

«Sizden birisi küçük abdest bozduğu zaman (idrar kesildikten sonra) **erkeklik uzvunu 3 defa çeksin.»**

Ebü'l-Hasan bin Seleme: Bize Ali bin Abdülaziz, Ebû Nuaym'den o da Zamaa'dan tahdis etti, dedi ve bu hadisi zikretti."

Not: Zevâid'de beyan edildiğine göre Ezdâd ismi ile de anılan Yezdâd'ın sahâbîliği sabit değil ve râvî Zamaa da zayıftır.

İZAHI

İstibrâ': Küçük abdesti bozduktan sonra sidik eserinin tamamen kesilmesini beklemektir. Erkeklik uzvunun içinde kalması ve abdest aldıktan sonra dışarı çıkması muhtemel idrar eserinin tamamile kesilmesini sağlamak, kişilerin âdetlerine ve tabiatlarına göre değişir. Bu iş erkeklik uzvunu kök tarafından başına doğru çekmekle olabilir. Hadîs üç defa çekmeyi emreder. Biraz sıkıca çekmek sûretiyle istibra' yapılabildiği gibi öksürmekle veyâ bir kaç adım yürümekle yâhut da ayakları hareket ettirmekle de olabilir. İdrarın tamamen kesildiği kanaatına varıldıktan sonra istincâ' yapılmalıdır. İstibrâ etmeden istincâ yaptığı takdirde bilâhare idrar damlamasını kuvvetle muhtemel gören kimsenin istibrâ' yapması zorunlu ve vâcibtir. Çünkü istincâ ettikten sonra veyâ abdest aldıktan sonra sidik damlasının dışarı çıkması elbise ve vücudun pislenmesine ve abdestin bozulmasına sebep olur. Dolayısı ile bu hâl ile namaza durulamaz. Fakat istibrâ' etmeden istincâ yaptığı takdirde, sonradan sidik eserinin dışarı çıkmasına ihtimal vermeyen kimse için istibrâ' etmek sünnettir, vâcib değildir. Ş â f i î âlimleri, kadının da sol elini eteğine koyup biraz sıkmak suretiyle istibrâ etmesini öngörmüşlerdir. (22)

---

(22) Nihayetü'l-Muhtaç cild 1, Sah. 99

(٢٠) باب من بال ولم يمس ماء

20 — KÜÇÜK ABDEST BOZUP SU İLE TAHÂRETLENMEYENİN BÂBI

٣٢٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو أسامة ، عن عبد الله بن يحيى التوأم ، عن ابن أبي مليكة ، عن أمه ، عن عائشة ؛ قالت : انطلق النبي ﷺ يبول . فاتبعه عمر بماء . فقال « ما هذا ؟ يا عمر ! » قال : ماء . قال « ما أمرت كلما بلت أن أتوضأ . ولو فعلت لكانت سنة » .

TERCEMESİ

327) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) küçük abdestini bozmaya gitti. Ömer (Radıyallâhü anh) de biraz sonra su alarak O'nu takip etti. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Bu (su) nedir? Yâ Ömer!» buyurdu. Ömer:

Sudur, diye cevap verdi. Peygamber:

«Ben küçük abdest bozduğum her defada vudû' almakla emrolunmadım. Eğer (emrolunmadığım halde her defasında) vudû' almış olsaydım, bu (vudû') sünnet olurdu.» buyurdu."

İZAHI

Sindî diyor ki hadiste geçen «Vudû'» kelimesi ile sözlük mânâsının kasdedildiği muhtemeldir ki su ile tahâretlenmek demektir. Bu takdirde hadîsin mânâsı şöyledir: «Küçük abdest bozduktan sonra avret mahallini behemehal yıkamakla emrolunmadım. Yani taş ile istincâ etmekle yetinmek de câizdir.» Bu yorum şekli müellifin açtığı bâb'ın başlığına uygundur. Vudû', kelimesi ile ıstılahî mânâsı olan abdest kasdedilmiş olabilir. Bu ihtimale göre hadîs şöyle yorumlanır: Ömer (Radıyallâhü anh) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) için abdest suyunu hazırladı. Resûl-i Ekrem ise abdest bozunca behemhal abdest almak zorunluğunun bulunmadığını ifâde etmiş oldu. Sindî bu arada: Bence açık olan yorum

şekli budur. Çünkü Ebû Dâvûd'un rivâyetinde şöyle buyuruluyor:

فَقَامَ عُمَرُ خَلْفَهُ بِكُوزٍ مِنْ مَاءٍ فَقَالَ لَهُ مَاهَذَا يَا عُمَرُ

فَقَالَ مَاءٌ تَوَضَّأُ بِهِ فَقَالَ مَا أُمِرْتُ الخ

= «... Sonra Ömer bir kupa su ile O'nun arkasında durup bekledi. Bunun üzerine Resûlullah, Ömer'e: «Bu nedir? Yâ Ömer!» diye sordu. Ömer de: «Su'dur, onunla vudû' al!, dedi. Resûlullah da «Ben küçük abdest...» hadisini buyurdu.

Hadîsin: «Eğer vudû' almış olsaydım bu, sünnet olurdu» fıkrasına şöyle mânâ verilmiştir: «Eğer her abdest bozmadan sonra abdest almayı devamlı ve kesintisiz âdet hâline getirmiş olsaydım bu, uyulması vâcip bir yol olmuş olurdu.» Bu takdirde sünnet kelimesi izlenmesi gerekli din yolu demektir. Sünnet kelimesi fıkıhçıların lisanında meşhur olduğu Sünnet-i Müekkede mânâsında kullanılmış olabilir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir şeyi devamlı yapması ile o şey ümmeti için vâcip olmaz. Ancak bir delil ile teyid edilirse gereklilik hükmü verilir. Aksi takdirde sünnet-i müekkede olur.

Hadisteki vudû' kelimesi su ile tahâretlenmek mânâsına yorumlandığı takdirde hadisten çıkan sonuç şudur:

Küçük abdest bozunca mutlaka su ile tahâretlenmek zorunlu değildir. Taş ve benzeri şeylerle istincâ etmek de mümkündür. 16. ve 28'inci bâblarda geçen hadislerin izahında belirttiğim gibi gerek küçük ve gerek büyük abdest bozduktan sonra taş ve benzeri bâzı maddelerle istincâ etmek câizdir. Bunun şartları ve tafsilâtı fıkıh kitablarında bulunur. Su ile tahâretlenmek de câizdir. En makbulü önce taşla ve onun arkasında su ile istincâ yapmaktır.

(٢١) باب النهي عن الخلاء على قارعة الطريق

21 — YOL ÜSTÜNDE KAZÂ-İ HÂCET ETMEKTEN NEHİY BÂBI

٣٢٨ — حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ يَزِيدَ ، عَنْ حَيْوَةَ بْنِ شُرَيْحٍ ؛ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْحِمْيَرِيَّ حَدَّثَهُ ، قَالَ : كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ يَتَحَدَّثُ بِمَا لَمْ يَسْمَعْ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَيَسْكُتُ عَمَّا سَمِعُوا . فَبَلَغَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو

مَا يَتَحَدَّثُ بِهِ . فَقَالَ : وَاللهِ ! مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ هٰذَا . وَأَوْشَكَ مُعَاذٌ
أَنْ يَفْتِنَكُمْ فِي الْخَلَاءِ . فَبَلَغَ ذٰلِكَ مُعَاذًا . فَلَقِيَهُ . فَقَالَ مُعَاذٌ : يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو !
إِنَّ التَّكْذِيبَ بِحَدِيثٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ نِفَاقٌ . وَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى مَنْ قَالَهُ . لَقَدْ سَمِعْتُ
رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «اتَّقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاثَ : الْبَرَازَ فِي الْمَوَارِدِ ، وَالظِّلِّ ، وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ» .

في الزوائد : إسناده ضعيف . ومتن الحديث قد أخرجه أبو داود من طريق آخر .

TERCEMESİ

328) "... Ebû Saîd-i Himyerî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ashabının işitmediği hadîsleri rivâyet ederdi ve sahâbîlerin işitmiş oldukları hadîslerden söz etmezdi. Onun rivâyet ettiği hadîsler bir ara Abdullah bin Amr (bin el-Âs (Radıyallâhü anhümâ)'ya ulaştı. Bunun üzerine Abdullah bin Amr :

«Vallah'i, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bu hadîsleri ben (şahsen) işitmedim. Kazâ-i hâcet husûsunda Muaz sizi güçlüğe ve zahmete sokmak üzeredir.» dedi. Bu söz, Muâz'a ulaştı. Daha sonra Muâz O'na rastladı ve :

«Ey Abdullah bin Amr! Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den yalan hadisi bile bile rivâyet etmek münâfıklıktır, (münâfıkların şânıdır.) Vebâlı da uydurana âittir. Şüphesiz ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyurduğunu işittim» dedi :

«Lânete sebep olan (şu) üç şeyden sakınınız : Su mecrâlarında, gölgelikte ve yol üstünde abdest bozmak.»"

Not : Hadisin isnadının zayıf olduğu, Zevâid'de belirtilmiştir. Fakat aynı hadis metnini Ebû Dâvûd başka tarik ile rivayet etmiştir.

İZAHI

Sindî diyor ki : 'Abdullah bin Amr'ın : «...bu hadîsleri ben işitmedim.» sözünden maksadı çok hadîs işittiğine rağmen bu hadîsleri duymadığını ifade etmektir. Yoksa sanıldığı gibi Muâz (Radıyallâhü anh) hazretlerini hadîs uydurmakla itham etmek için değildir. (Muâz gibi Ashab-ı Kiram'ın ileri gelenlerinden bir zatın yine tanınmış bir Sahabî tarafından hadîs uydur-

makla itham edilmesi iki taraf için de imkânsızdır. Hadîs'e böyle bir yorum yapmaktan Allah'a sığınırız.) Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anhümâ) şunu demek istemiştir: Ben çok hadîs duyduğum halde anlattığınız bu hadîsleri duymadım. Muâz'ın yanılmış olması muhtemeldir. Yanılmak ise insanların tabiî bir halidir.

Miftâhü'l-Hâce müellifi de: Hadîste geçen «Gölgelik»ten maksad halkın oturup kalktığı ve dinlendiği gölgeliktir. Bu gibi yerlerde kazâ-i hâcet etmekle halka eziyet edilmiş olur. Ama kimseye eziyet edilmesi söz konusu olmayan gölgelikte abdest bozmanın bir sakıncası yoktur. Peygamber'in bir hurma bahçesinin duvarı dibinde abdestini bozduğu Müslim'de rivâyet edilmiştir. Duvarın gölgesinin bulunduğu tabiîdir, der.

٣٢٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ زُهَيْرٍ ؛ قَالَ : قَالَ سَالِمٌ : سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ : ثنا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِيَّاكُمْ وَالتَّعْرِيسَ عَلَى جَوَادِّ الطَّرِيقِ ، وَالصَّلَاةَ عَلَيْهَا . فَإِنَّهَا مَأْوَى الْحَيَّاتِ وَالسِّبَاعِ . وَقَضَاءَ الْحَاجَةِ عَلَيْهَا . فَإِنَّهَا مِنَ الْمَلَاعِنِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

329) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhumâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Sabaha karşı dinlenmek ve uyumak için caddeler üstünde konoklamaktan, bu yerler üstünde namaz kılmaktan sakının. Çünkü buralar (geceleyin) yılanların ve yırtıcı hayvanların barınağıdır. Bu yollar üstünde abdest bozmaktan da sakının. Çünkü buralarda abdest bozmak lânet etmeye sebep olan şeylerdir.»"

Not: Zevâid'de bu hadîsin isnadının zayıf olduğu bildirilmiştir.

İZAHI

Bu hadîs de yol üstünde kazâ-i hâcet etmeyi yasaklıyarak lânete sebebiyet veren çirkin bir şey olduğuna işaret ediyor. Ayrıca (işlek olmasa bile) yollar üstünde geceleyin konaklamayı ve dinlenmeyi, keza buralarda namaz kılmayı yasaklıyor ve yasağın sebebini de

zararlı hayvanların geceleyin yollar üstünde barınmalarını gösteriyor. İşlek olan yollarda ise konaklamak veyâ namaz kılmak halinde gelen gidenlere eziyet verildiği cihetle ayrıca sakıncalıdır.

٣٣٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ ، عَنْ قُرَّةَ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ يُصَلَّى عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ ، أَوْ يُضْرَبَ الْخَلَاءُ عَلَيْهَا ، أَوْ يُبَالَ فِيهَا .

في الزوائد : إسناده ضعيف . ولكن المتن له شواهد صحيحة .

TERCEMESİ

330) "... Sâlim *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre babası şöyle söylemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yol üzerinde namaz kılmayı, küçük veyâ büyük abdest bozmayı yasakladı."

Not: Zevâid'de bu hadisin isnadının zayıf olduğu, ancak onu teyid eden sahih şâhidleri (= hadisler) bulunduğu belirtilmiştir.

İZAHI

Daha önce geçen hadislerde olduğu gibi burda da yol üstünde namaza durmak veyâ küçük abdest yâhut da büyük abdest bozmak yasaklanıyor.

Bu bâbta yer alan hadîsler halkın oturduğu gölgelikte ve yol üzerinde küçük veya büyük abdest bozmayı, yol üstünde namaz kılmayı yasaklıyorlar. Hanefî ve Şâfiî mezheblerine göre bu işler mekruhtur. Bir kısmı tahrimen mekruhtur. Tafsilât için fıkıh kitablarına müracaat edilsin. (23)

Son hadiste anılan Sâlim'in hangi Sâlim olduğu husûsunda bir kayda rastlamadım. Hulâsa'nın İbn-i İshak'tan أَصَحُّ الْأَسَانِيدِ كُلِّهَا الزُّهْرِي عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ = İsnadların en sağlamı Zührî'nin Sâlim'den O'nun da babasından

(23) İbn-i Âbidîn cild 1. Sah. 252, 279, 280 (Hanefî Mezhebi); Nihayetü'l-Muhtac cild 1, sah. 98, 457 (Şâfiî Mezhebi)

olanıdır» sözü ve burada da aynı isnadın bulunuşu karinesinden hareket ederek bu Sâlim ile Abdullah b. Ömer'in oğlu olan Sâlim'in kasdedildiği kanısına vardım. Diğer taraftan babasının râvîsi olup ismi Sâlim olan zatlardan Zührî (= İbn-i Şihâb)'in başka şeyhinin bulunmayışı bu kanâatimi teyid ediyor.

(٢٢) باب التباعد للبراز في الفضاء

22 — FAZÂ (= AÇIK YER)DE ABDEST BOZMAK İÇİN UZAKLAŞMAK BÂBI

٣٣١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا إسماعيل بن علية ، عن محمد بن عمرو ، عن أبي سلمة ، عن المغيرة بن شعبة ؛ قال : كان النبي ﷺ ، إذا ذهب المذهب ، أبعد .

TERCEMESİ

331) "... El-Muğire bin Şu'be *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdest bozmaya gittiği zaman (zatını veya ihtiyacını halkın gözlerinden) uzaklaştırırdı."

Sâlim (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Sâlim bin Abdillah b. Ömer (R.A.) fıkıhçı ve hadiste hüccet idi. İlim, amel, zühd ve şerefi, şahsında toplayanlardan birisidir. Babasından, Aişe'den, Ebu Hüreyre'den, Râfi' bin Hadîç'den ve Said b. el-Müseyyeb'den rivayette bulunmuştur. Râvileri ise Amr b. Dînar, Zührî, Ubeydullah bin Ömer, Sâlih b. Keysân, Mûsa b. Ukbe, Hanzala b. Ebî Süfyan ve daha bir çok zatlardır. Çok sade ve mütevazi bir hayat sürdüren bu zatın meziyetleri çoktur. Babası kendisini takdir ederdi. Mâlik de : «Zühd ve fazilette Selef-i Salihin'e en çok benziyen zat o'dur» diyerek medh-u senasında bulunmuştur. Ahmed ve İshak : «Senedlerin en sahih olanı, Zührî'nin, Sâlim'den O'nun da babasından rivayet etmesiyle meydana gelen seneddir, demişlerdir. Sâlim iki dirhemlik elbise alır giyerdi. Halife Süleyman b. Abdülmelik O'na : Sen ne yersin? diye sormuş kendisi de : «Ekmek ve zeytin yerim. Et de bulduğum zaman yerim, diye cevap vermiştir. Ticaretle iştigal ettiği söylenmiştir. Hicretin 106. yılı vefat etmiştir. Allah cümlesinden râzî olsun. (Bak : Tezkire, sah. 88, 89 ve Hulasa sah. 131).

٣٣٢ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ قَالَ : كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ . فَتَنَحَّى لِحَاجَتِهِ ، ثُمَّ جَاءَ فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ .

فى الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

332) "... Enes b. Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Bir yolculukta ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde idim. Kazâ-i hâcet için uzaklaştı. Sonra gelerek bir kab su istedi ve abdest aldı."**

Not : Zevâid'de bu hadisin isnadının zayıf olduğu bildirilmiştir.

٣٣٣ — حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ ، عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ ، عَنْ يُونُسَ بْنِ خَبَّابٍ ، عَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ ، إِذَا ذَهَبَ إِلَى الْغَائِطِ ، أَبْعَدَ .

TERCEMESİ

333) "... Ya'lâ bin Mürre *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **abdest bozmaya gittiği zaman** (zatını veya ihtiyacını halkın gözünden) **uzaklaştırırdı."**

٣٣٤ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . قَالَا : ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْخَطْمِيِّ (قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ : وَاسْمُهُ عُمَيْرُ بْنُ يَزِيدَ) ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ ؛ وَالْحَرِثُ بْنُ فُضَيْلٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي قُرَادٍ ؛ قَالَ : حَجَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَذَهَبَ لِحَاجَتِهِ فَأَبْعَدَ .

TERCEMESİ

334) "... Abdurrahmân bin Ebî Kurâd (24) *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber hacca gittim. (Bu yolculukta) abdest bozmaya gidince (zatını veya ihtiyacını) uzaklaştırdı."

٣٣٥ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبيد الله بن موسى . أنبأنا إسماعيل ابن عبد الملك ، عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ قال : خرجنا مع رسول الله ﷺ في سفر . وكان رسول الله ﷺ لا يأتي البراز حتى يتغيب ، فلا يرى .

TERCEMESİ

335) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber bir sefere çıktık. Resûlullah abdest bozmaya gittiği zaman görülmiyecek derecede uzaklaşıp gaip olmadıkça kazâ-i hâcet etmezdi."

٣٣٦ – حدثنا العباس بن عبد العظيم العنبري . ثنا عبد الله بن كثير بن جعفر . ثنا كثير بن عبد الله المزني ، عن أبيه ، عن جده ، عن بلال بن الحرث المزني ؛ أن رسول الله ﷺ كان إذا أراد الحاجة أبعد .

في إسناده كثير بن عبد الله ، ضعيف . قال الشافعي : هو ركن من أركان الكذب .

TERCEMESİ

336) "... Bilâl bin El-Hâris El-Müzenî *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Resûlullah abdest bozmak istediği zaman uzaklaştırırdı."

Not : Sindi diyor ki : Bu hadisin isnadında Kesir bin Abdillah bulunduğu için isnad zayıftır. Şâfiî, Kesir hakkında : «O, yalanın temellerinden bir temeldir, demiştir.»

---

(24) Bu zat, Sahabîlik şerefine mazhar olmuştur. Hadis rivayetinde bulunmuştur. Râvisi el-Hâris bin Fudayl'dır. Hulasa sah. 233

İ Z A H I

Bu bâbta geçen 6 hadisin metinleri ve senedleri aynı olmamakla beraber hepsi açık yerlerde abdest bozmak istendiğinde halktan uzaklaşmayı emreder. M ü s l i m «Hayız» kitabının 20. bâbını «Su dökerken örtünme» başlığı ile açarak A b d u l l a h b i n C a ' f e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği halde C a ' f e r ezcümle şunu söyler:

«Resûlullah abdest bozmak istediği zaman ya yüksekçe bir yerin arkasında veya hurma bahçesi duvarının arkasında oturmak (suretiyle gözlerden gaip olmak)tan çok hoşlanırdı.» N e v e v i de bu arada şöyle söyler: «Hadis, abdest bozmak için insan vücudunun tamamının halkın gözünden saklanacağı bir duvar veya kaya ve benzeri bir şeyin arkasına geçmenin müstahab olduğuna delâlet eder. Bu, Sünnet-i Müekkededir. Müellifimiz de bu hadisi bundan sonraki bâbta (340 nolu) zikretmiştir.

(٢٣) باب الارتياد للغائط والبول

23 — BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDEST BOZMAK İÇİN İRTİYAD (25) BÂBI

٣٣٧ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا عبد الملك بن الصباح . ثنا ثور بن يزيد ، عن حصين الحميري ، عن أبي سعيد الخير ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « من استجمر فليوتر . من فعل ذلك فقد أحسن ، ومن لا ، فلا حرج . ومن تخلل فليلفظ ، ومن لاك فليبتلع . من فعل ذلك فقد أحسن . ومن لا . فلا حرج . ومن أتى الخلاء فليستتر . فإن لم يجد إلا كثيبا من رمل فليمدده عليه ، فإن الشيطان يلعب بمقاعد ابن آدم . من فعل فقد أحسن . ومن لا . فلا حرج » .

T E R C E M E S İ

337) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

---

(25) İrtiyad: Abdest bozmaya elverişli alçak veya yumuşak yer aramaktır. Ahtari-yi Kebir.

«Taş ile istincâ eden kimse (taş sayısını) tek yapsın. Kim böyle yaparsa şüphesiz iyi etmiş olur. Kim taş sayısını tek yapmazsa günaha girmez. Dişlerinin arasını (kürdan ve benzeri ile) **kurcalayan kimse** (dişleri arasından çıkardığını yutmayıp) **dışarı atsın.** (Dişleri arasında kalan veya diş etleri ile damak üzerinde duran yemek kırıntısını) **dili ile çıkaran kimse** (çıkardığını) **yutsun. Kim böyle yaparsa iyi etmiş olur. Böyle yapmıyan için günah yoktur. Abdest bozmaya giden kimse gizlensin. Şâyet kum yığınından başka bir siper bulamazsa ondan faydalanmaya çalışsın. Çünkü şüphesiz şeytan insan oğlunun mak'adları** (= belden aşağı bedeni) **ile** (veyâhut) **mak'adları** (= abdest bozmak için oturdukları yerler)**de oynarlar. Kim** (böyle) **yaparsa iyi etmiş olur. Böyle yapmayana da günah yoktur.»**"

İ Z A H I

Abdest bozmaya elverişli yer aramaya âit bu bâb'a alınan bu hadîsin ilk fıkrası istincâ işinde kullanılacak taş sayısının tek olmasının daha uygun olduğunu hükme bağlıyor. S i n d î diyor ki: «Bu fıkranın zâhirine göre yalnız bir adet taşın istincâda kullanılması yeterli görülüyor ise de bir taş ile gerekli temizliğin yapılamıyacağı tabiîdir. Diğer rivâyetlerde asgarî taş sayısı 3 olduğu için burada mutlak geçen tâbir, kayıtlı olan diğer rivâyetlere göre yorumlanır.» Şu halde fıkranın mânâsı şöyle olur: Taş ile istincâ yapan kimse kullandığı taş sayısının çiftini tek yapsın. Meselâ 3 taş ile temizlenirse ne âlâ. Şayet 4'üncü taş kullanma ihtiyacını duyarsa bu takdirde 4 taş ile yetinmeyip 5'inci taşı da kullanmak sûretiyle taş sayısını teklesin.

Hadîsin ikinci fıkrasında kürdan ve benzeri bir şeyle dişini kurcalayarak dişleri arasında kalmış olan yemek kırıntılarını çıkaran kimsenin bunu yutmamasını ve dışarı atmasını emrediyor. Çünkü bu şekilde dişler arasından çıkarılanı yutmak tiksindiricidir. Fakat dil ile çıkarılan kırıntıları yutmak tiksindirici olmadığından yutulması uygun görülüyor. Mamafih aksi hareket yasaklanmıyor. Bâzıları fıkrayı şöyle yorumlamışlardır: Dişler arasında kalan kırıntıları ister dil ile ister kürdan gibi bir şeyle çıkaran kimsenin bunu atması isteniyor. Ama yemekten sonra diş etleri üzerinde veyâ damağa yapışan yemek kalıntısını dilini dolamak sûretiyle çıkaran

kimsenin bunu yutması arzulanıyor. Çünkü dişler arasında kalıp da bilâhare çıkarılan kırıntılar genellikle tiksindirici olur. Bunun atılması daha uygun sayılıyor.

Hadisin üçüncü fıkrasında ise abdest bozmaya varıldığında gizlenmek ve halkın gözlerine görünmemek tavsiyesi yapılıyor. Normal ve tabiî bir sığınak bulunmadığı takdirde kum tepeciğinin arkasında oturmak sûretiyle gizlenme yolu gösteriliyor. Bu fıkranın sonunda gizlenmenin hikmeti anlatılıyor. Bu da şeytanın abdest bozma yerinde bulunması ve burada insana kötülük yapmaya çalışmasıdır. Abdest bozma yerinde Allah'ın zikri yapılmadığı için şeytan burada rahatça cirit oynar. Bu yorum şekline göre fıkrada geçen «Makâid» kelimesi ile kazâ-i hâcet için oturulan yerler kasdedilmiş olur. «Makâid» tâbiri ile insanın belden aşağı bedeni kasdedilmiş olabilir. Yani belden aşağı vücud örtülü olmadığı takdirde şeytan bununla oynar. Sahibine vesvese verir.

٣٣٨ – حَدَّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عُمَرَ . ثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ الصَّبَّاحِ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ .
وَزَادَ فِيهِ « وَمَنِ اكْتَحَلَ فَلْيُوتِرْ . مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ . وَمَنْ لَا . فَلَا حَرَجَ .
وَمَنْ لَاكَ فَلْيَبْتَلِعْ » .

TERCEMESİ

338) "... Bize Abdurrahmân bin Ömer, Abdülmelik bin es-Sabbâh'tan, (yukarda geçen) isnadı ile ayni metni rivâyet ederek bu fıkrayı da ilâve etti:

«Gözüne sürme süren kimse de (sürme sayısının çiftini) tek yapsın. (Bunu) yapan kimse iyi etmiş olur. Böyle yapmıyan da günaha girmiş olmaz. (Dişler arasında veya diş etleri ve damak üzerinde kalan yemek kırıntılarını) dili ile çıkaran kimse onu yutsun.»"

İZAHI

337 ve 338 nolu hadislerin metni aynı olup 338 nolu hadiste göze sürülen sürmenin de çift değil tek defa yani birer veya üçer veyahut beşer defa... sürülmesinin daha iyi olduğu hüküm bulunuyor. İki hadisin senedi yani râvileri aynidir. Yalnız müellife bildiren yahut beşer defa... sürülmesinin daha iyi olduğu hükmi bulunuyor. diğerinin râvisi ise A b d u r r a h m a n b i n Ö m e r'dir.

٣٣٩ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع ، عن الأعمش ، عن المنهال بن عمرو ، عن يعلى بن مرة ، عن أبيه ؛ قال : كنت مع النبي ﷺ في سفر . فأراد أن يقضي حاجته . فقال لي : « ائت تلك الأشاءتين » (قال وكيع : يعني النخل الصغار) . « فقل لهما : إن رسول الله ﷺ يأمركما أن تجتمعا » . فاجتمعتا . فاستتر بهما . فقضى حاجته ، ثم قال لي : « ائتهما ، فقل لهما : لترجع كل واحدة منكما إلى مكانها » فقلت لهما . فرجعتا .

في الزوائد : له شاهد من حديث أنس ومن حديث ابن عمر . رواها الترمذي

TERCEMESİ

339) "... Ya'lâ bin Mürre *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre babası (Mürre bin Veheb) *(Radıyallâhü anh)* şöyle söylemiştir:

Bir yolculukta ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idim. Bir ara abdsetini bozmak istedi de bana şöyle buyurdu:

«Şu iki eşâe'ye git (Veki' dedi ki eşâe ile küçük hurma ağaçlarını kasdediyor) ve onlara de ki: Gerçekten Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir araya gelmenizi emreder.» Bunun üzerine o iki hurma ağacı bir araya geldi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de bu ağaçların arkasında gizlenerek ihtiyacını giderdi. Sonra bana şunu buyurdu:

«Bu iki ağacın yanına git ve onlara eski yerlerine dönmelerini söyle.» Ben de (gidip) söyledim. Ağaçlar da eski yerlerine döndüler.

Not: Bu hadis için Enes'in hadisinden ve İbn-i Ömer'in hadisinden birer şahidin bulunduğu ve Tirmizî şahid durumundaki her iki hadisi de Cami'inde rivayet ettiği Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu hadis de abdest bozmak istendiğinde bir siper arkasında durmanın ehemmiyetini belirtiyor. Burada dikili yeşil iki hurma ağacının bir mucize kabilinden bir araya geldikleri ve tekrar yerlerine

döndükleri ifade ediliyor. Hadîsin senedinde, olayı anlatan ilk râvi M ü r r e b i n V e h e b (Radıyallâhü anh) ve onun râvisi de oğlu Y a ' l â ' dır. S i n d î şöyle der: «Zevâid müellifi Ya'lâ'dan babasına dayalı hadîs işitilmemiştir. B u h â r î, bu rivâyet bir yanılmadır. E b û B e k i r b i n E b î Ş e y b e bu hadîsi V e k î ' den rivâyet etmiş fakat M ü r r e ' ye dayatmamıştır. (Yani ilk râviyi M ü r r e değil, onun oğlu olan Y a ' l â ' yi göstermiştir. Doğru olan sened de budur, der. (Şu halde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile yolculuk eden ve anlatılan olaya şâhid olan zât M ü r r e değil, yine Sahâbe'den olan oğlu Y a ' l â ' dır.) A h m e d ' in aynı hadîs için naklettiği sened de Y a ' l â bin S iy a b e ' ye dayanır. İ b n - i S i y â b e bahis konusu Y a ' l â ' nın künyesidir. S i y â b e onun anasının adıdır.» Yine Zevâid'in beyânına göre bu hadîs'e şâhid durumunda olan ve birisi E n e s (Radıyallâhü anh)'den, diğeri de İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet olunan iki hadîsi T i r m i z î rivâyet etmiştir.

٣٤٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا أَبُو النُّعْمَانِ. ثنا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ. ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ أَبِي يَعْقُوبَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ جَعْفَرٍ؛ قَالَ: كَانَ أَحَبَّ مَا اسْتَتَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ لِحَاجَتِهِ هَدَفٌ أَوْ حَائِشُ نَخْلٍ.

TERCEMESİ

340)..." Abdullah bin Ca'fer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdest bozmak için daha ziyade, yüksekçe bir şey veyâ hurma duvarı (veyâ sık hurma ağaçları) arkasında saklanmak isterdi."

İZAHI

Hadîste geçen «Hedef» kelimesi ile bina, kaya ve kum tepeciği gibi yüksekçe yer kasdedilmiştir.

Yine hadîste bulunan «Hâiş-u Nahl» ise S i n d î bunu toplu hurma ağaçları diye açıklamıştır. N e v e v î ise hurma bahçesi duvarı olarak izah etmiştir.

٣٤١ — حدثنا محمد بن عقيل بن خويلد . حدثني حفص بن عبد الله . حدثني إبراهيم بن طهمان ، عن محمد بن ذكوان ، عن يعلى بن حكيم ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ؛ قال : عدل رسول الله ﷺ إلى الشعب فبال . حتى أني آوى له من فك وركيه حين بال .

في الزوائد : إسناده ضعيف . قال البخاري : محمد بن ذكوان منكر الحديث . وذكره ابن حبان في الثقات ثم أعاده في الضعفاء . وقال : سقط الاحتجاج به . وضعفه النسائي والدارقطني .

TERCEMESİ

341) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhumâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir sefer ana yoldan çıkarak dağ yoluna girip gitti. Biraz sonra küçük abdestini bozdu. Abdestini bozarken** (Gözlere pek görünmemek ve yere yaklaşmak amacı ile bacaklarını o derece açtı ki) **iki uyluk kemiği yerinden çıkar diye gerçekten O'na acıyordum."** (26)

Not : Zevâid'de : Bu hadisin isnadının zayıf olduğu belirtilmiştir. Buharî de : (Senedin râvilerinden) Muhammed bin Zekvân'in hadisleri münkerdir, demiştir. İbn-i Hibbân da önce onu sıkalardan saymış ise de bilahare onu zayıflardan saymış ve : Artık onun rivayeti hüccet sayılmaz, demiştir. Nesei ve Darekutnî de onu zayıf görmüşlerdir.

(٢٤) باب النهي عن الاجتماع على الخلاء والحديث عنده

24 — ABDEST BOZMAK ÜZERİNDE TOPLANMAKTAN VE ORADA KONUŞMAKTAN NEHİY BÂBI

٣٤٢ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا عبد الله بن رجاء . أنبأنا عكرمة بن عمار ، عن يحيى بن أبي كثير ، عن هلال بن عياض ، عن أبي سعيد الخدري ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا يتناجى اثنان على غائطهما . ينظر كل واحد منهما إلى عورة صاحبه . فإن الله عز وجل يمقت على ذلك » .

(26) Parantez içi ifade hadîsin açıklanması için benim ilâvemdir. Bu açıklamada yanılmadığımı umarım.

TERCEMESİ

342) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İki kişi abdest bozmak üzerinde birbirinin avret yerine bakarak fısıldaşamazlar (= Fısıldaşmasınlar). Çünkü Allah (Azze ve Celle) buna çok kızar.»"

İZAHI

İbn-i Mâceh bu hadîs için üç sened zikretmiştir. Birinci senedde Muhammed bin Yahya, Abdullah bin Recâ', İkrime bin Ammâr, Yahya bin Ebî Kesir, Hilâl bin Iyâz ve Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anhüm) bulunur. Diğer senedde ise Muhammed bin Yahya, Selm bin İbrâhim el-Varrâk, İkrime, Yahyâ bin Ebî Kesir, Iyaz bin Hilâl ve Ebû Saîd-i Hudri bulunur. Muhammed b. Yahyâ dedi ki: «Doğru olan bu (ikinci) seneddir.»

Müelliften itibaren üçüncü râvî, birinci senedde Abdullah bin Recâ'dır, diğer senedde ise Selm bin İbrâhim el-Varrâk'dır. Diğer râviler ayni zatlardır. Yalnız Ebû Saîd-ı Hudrî'nin râvisi olan zatın isminde ihtilâf vardır. Bâzılarına göre bu râvinin adı Hilâl bin Iyâz'dır ki; birinci senedde böyle anılmıştır. Diğer âlimlere göre ise ismi Iyâz bin Hilâl'dır. Burada müellifin şeyhi Muhammed bin Yahyâ da «Iyâz bin Hilâl» ismi doğru ve diğer ismin yanlış olduğunu ifâde etmek istemiştir. Nitekim Hulasa müellifi de 301'inci sahifede şöyle söyler:

Iyâz bin Hilâl veya Hilâl bin Iyâz, Ebû Saîd-ı Hudrî'nin râvisidir. Kendisinin râvisi de Yahyâ bin Ebî Kesîr'dir. İbn-i Hibban sıka râvîler bahsinde demiştir ki: Doğru olan ismim Iyâz bin Hilâl'dır.

Müellifin üçüncü senedindeki Iyâz bin Abdillah ise başka bir zattır. Bu da Ebû Saîd-ı Hudri ve Ebû Hüreyre'nin râvisidir. Sikadır. (Hulasa Sah. 301)

Sindî diyor ki: Kişilerin abdest bozarken birbirleri ile konuşmaları ve yek diğerinin avret mahalline bakmaları bu hadisle yasaklanıyor. Ancak abdest bozmakta olan kişinin abdest bozmakla meşgul olmayan şahıslarla da konuşmasının yasaklığı bu hadisten

anlaşılıyor mu? Eğer hadîste yasağın dönüm noktası kişinin abdest bozması vaziyeti ise, bu da yasaktır. Maksad, bu halde kimse ile konuşmamaktır. Abdest bozma yerinde genellikle abdestini bozanlar bulunduğu için hadîste özellikle bunların birbirleri ile konuşmaları yasaklanıyor. Bunların başka kimselerle de konuşmaları aynı durumdadır.

Abdest bozma yerinde birbirlerinin avret mahalline bakmaları çok çirkin bir şey olduğu için takbih maksadı ile zikredilmiştir. Bilindiği gibi yalnız abdest bozarken değil, her yerde ve her durumda kişilerin birbirlerinin avret mahalline bakmaları haramdır. (Dinen câiz görülenler müstesna).

Hanefî ve Şâfiî mezheblerine göre abdest bozarken her hangi bir kimse ile konuşmak mekruhtur. Ancak zaruret halinde meselâ gözü görmeyen bir kimsenin tehlikeyle karşılaşması hâlinde onu uyarmak için konuşmak mekruh değil, bilâkis icabında vâcip olur. (27)

Üçüncü senedde ise Muhammed bin Hamid, Ali b. Ebi Bekir, Süfyân-i Sevrî, İkrime b. Ammâr, Yahyâ b. Ebi Kesir ve Iyâz bin Abdillah bulunur.

(٢٥) باب النهى عن البول فى الماء الراكد

25 — DURGUN SUDA KÜÇÜK ABDEST BOZMAKTAN NEHİY BÂBI

٣٤٣ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ؛ أَنَّهُ نَهَى عَنْ أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ .

TERCEMESİ

343) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) durgun suda küçük abdest bozmayı yasakladı."

(27) İbn-i Abidin 1. Sah. 252 ve Nihayetü'l-Muhtac cild 1 Sah. 98, 99

٣٤٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو خالد الأحمر، عن ابن عجلان، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا يبولن أحدكم في الماء الراكد».

TERCEMESİ

344) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, kendisi, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sakın hiç biriniz durgun suda küçük abdest bozmasın.»"

٣٤٥ – حدثنا محمد بن يحيى. ثنا محمد بن المبارك. ثنا يحيى بن حمزة. ثنا ابن أبي فروة، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا يبولن أحدكم في الماء الناقع».

في الزوائد: إسناده ضعيف. ابن أبي فروة اسمه إسحاق. متفق على تركه. وأصله في الصحيحين بلفظ «الماء الدائم».

TERCEMESİ

345) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivayet edildiğine göre kendisi, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sakın hiç biriniz birikmiş suda küçük abdestini bozmasın.»"

Not: Bu hadisin râvilerinden İbn-i Ebî Ferve'nin adı İshak olup rivayetinin terk edilmesine âlimler ittifak ettiği gerekçesi ile Zevâid müellifi bu isnadın zayıf olduğunu söylemiştir. Sahihayn'de في الماء الدائم = «Devamlı (= durgun) suda» tabiri ile geçer.

ÜÇ HADÎSİN İZAHI

Durgun suda küçük abdesti bozmayı yasaklıyan bu hadislerin metinleri aynı mânâyı ifade ederler. Lafızlarındaki farklılık mânâya tesir etmez. **B u h â r i** ve **M ü s l i m**'deki rivâyette: في الماء الدائم tâbiri bulunur ki; o da «Durgun suda» diye açıklanmıştır.

M ü s l i m ' in Tahâret Kitâbı'nın 27'nci bâbında rivâyet edilen benzer hadîsin açıklaması bahsinde N e v e v î ezcümle şöyle der:

«Durgun suda küçük abdest bozmak hakkında konan bu yasak bâzı sular için haram, diğer bir kısım sular için de kerâhat mânâsındadır. Şöyle ki:

1. Akan çok su içinde küçük abdesti bozmak haram değildir. Çünkü yasak, durgun suya âittir. Fakat akan ve çok olan su içinde küçük abdesti bozmaktan sakınmak daha iyidir.

2. Akan su az ise; arkadaşlarımızdan bir cemaate göre içinde işemek mekruhtur. Fakat muhtar kavle göre haramdır. Çünkü Ş â f i î ve başka müctehidlerin mezheplerine göre o su necis olmuş olur, kirletilmiş olur. Başka adamlar o suyu temiz sanarak kullanabilir ve aldatılmış olabilirler.

3. Eğer su durgun ve çok ise arkadaşlarımıza göre içinde işemek mekruhtur, haram değildir. Eğer haramdır demiş olsaydı isabetli olmaktan uzak sayılmazdı. Çünkü muhakkik âlimlere ve usûlcülerin ekserisine göre yasaklama haram kılınmayı gerektirir. Ayrıca yasaklama nedeni olan kirletme burda da mevcuttur. Yasaklamanın diğer nedeni olan necis etme husûsuna gelince, eğer işeme ile bu suyun evsafı değişmiş ise necis sayılması, icmâ ile sabittir. E b û H a n î f e ve ona muvafakat eden âlimlere göre bir tarafı hareketlendirildiği takdirde karşı tarafında da hareket görülen su, içine necâsetin düşmesi ile pis olmuş olur.

4. Durgun ve az su içinde abdest bozmaya gelince, arkadaşlarımızdan bir cemâate göre mekruhtur. Fakat doğru ve muhtar olan kavle göre haramdır. Çünkü, karışan sidik, onu necis eder, kullanılmaz hale sokmakla mal olmaktan çıkarır, bilmeden başkasının onu kullanıp aldanmasına sebep olur.

Âlimler demişler ki suda büyük abdesti bozmak küçük abdesti bozmak gibidir, hattâ daha çirkindir. Bir kab içinde abdesti bozup onu su içine dökmenin hükmü de su içinde abdest bozmak hükmü gibidir. Kezâ, bir su kenarında küçük abdest bozmak sûretiyle sidiğin akıp suya karışmasına sebebiyet vermenin hükmü de aynidir. Bütün bunlar mezmum, çirkin ve yasaklanan kötü şeylerdir. Hattâ âlimler, su yollarında ve suya yakın yerlerde suya karışmasa bile abdest bozmayı mekruh görmüşlerdir. Çünkü Resûlullah (Sallallahü

Aleyhi ve Sellem) su yollarında abdest bozmayı yasaklamıştır. (328 nolu hadîse müracaat). Sonra bu pisliğin suya karışması tehlikesi vardır. Bir de gelen geçenlere eziyet verilmiş olur.»

(٢٦) باب التشديد فى البول

26 — SİDİK HAKKINDA TEŞDÎD BÂBI

٣٤٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن زيد ابن وهب، عن عبد الرحمن بن حسنة؛ قال: خرج علينا رسول الله ﷺ، وفي يده الدرقة. فوضعها ثم جلس فبال إليها. فقال بعضهم: انظروا إليه، يبول كما تبول المرأة. فسمعه النبي ﷺ، فقال «ويحك! أما علمت ما أصاب صاحب بني إسرائيل؟ كانوا إذا أصابهم البول قرضوه بالمقاريض. فنهاهم عن ذلك. فعذب في قبره».

قال أبو الحسن بن سلمة: ثنا أبو حاتم. ثنا عبيد الله بن موسى. أنبأنا الأعمش فذكر نحوه.

TERCEMESİ

346) "... Abdurrahman bin Hasana (28) *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (bir defa) elinde bir daraka (29) bulunduğu halde bize çıkıp geldi. (Bu arada) elindeki kalkanı siper yaparak oturdu ve ona doğru dönüp küçük abdestini bozdu. Orada bulunanların birisi: O'na bakınız kadın gibi küçük abdestini bozuyor, dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onu duydu da bunun üzerine şöyle buyurdu:

«Sana yazıklar olsun! Beni İsrâil'in sahibinin başına geleni bilmedin mi? Onlara sidik isâbet ettiği zaman, sidiğin dokunduğu yeri makaslarla keserlerdi (çünkü şeriatları bunu gerektirirdi). Son-

(28) Bu zat, Sahâbî'dir. Şarahbil'in kardeşidir. Râvisi Zeyd b. Veheb'dir. Hulasa sahife 226

(29) Daraka: Sığır derisinden mamul ve içinde hiç bir şey bulunmayan kalkandır.

ra Benî İsrâîl'in sahibi, onları, kesmek işinden menetti. Bunun neticesinde kabrinde tazib edildi.»

Ebü'l-Hasan bin Seleme dedi ki: Bize Ebû Hâtim, ona Ubeydullah bin Mûsâ, ona El-A'meş (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyetle aynı hadis metnini zikretti.» (Yani el-A'meş'ten sonra ikinci bir senedle de hadîs, müellife rivâyet edilmiştir.)"

İZAHI

Sidik damlalarından şiddetle kaçınmanın gereğine ait hadîsler için açılan bu bâb'ın ilk hadîsinde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in küçük abdestini bozması için halkın gözünden gizlenmek ve üzerine sidik damlalarının sıçramasından sakınmak isteği ile elindeki kalkanı kendisine siper yaptığı, sipere doğru oturup su döktüğü ifâde ediliyor. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın edep ve hayâ örneği olan bu davranışını kadınların davranışına benzetmek sûretiyle ayıplayan şahsın münâfıklardan olduğu söylenmiştir. Bu şahıs, Resûl-i Ekrem'in koyduğu bir mârufu (= Fi'lî sünnetini) kınamak sûretiyle nehiy etmiş olduğu için mârufu nehiy eden Benî İsrâil'in sahibine benzemiş olur. S i n d î diyor ki: Rivâyetlerin tetkiki, bu şahsın münafıklardan olmayıp mü'minlerden olduğu ihtimaline ağırlık veriyor. Mü'min olan bu şahıs, alışkın olduğu câhiliyet âdetine muhalif gördüğü bu duruma hayret etmiş ve yeni müslüman olduğu için hayret ettiği durumun değerini kavrıyamadığı için bu sözü söylemiş olmuştur.

Hadîsin **«Kadın gibi küçük abdestini bozuyor»** fıkrasındaki benzetme ile ilgili olarak da S i n d î şöyle söyler:

«N e v e v î 'ye göre bu benzetme, halkın gözünden gizlenmek bakımındandır. Çünkü Araplar, erkeklerin abdest bozarken gizlenmelerinden hoşlanmazlardı ve gizlenmenin erkeklerin onuruna yakışmadığını sanırlardı.

Bahis konusu benzetmenin küçük su dökerken oturmak bakımından olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bazıları da: Hem oturmak hem de gizlenmek hususu benzetme yönünü teşkil eder, demiştir.

Arapların âdeti küçük abdesti ayakta bozmak idi. Onların oturarak su dökmeyi yadırgadıkları bâzı rivâyetlerde belirtilmiştir.»

Hadîsin: **«Onlara sidik isâbet ettiği zaman sidiğin dokunduğu yeri»** fıkrası... ile ilgili olarak S i n d î diyor ki: «Sidiğin dokun-

duğu yer elbiseden olduğu takdirde o yeri makasla keserlerdi. Bu yer elbiseden olsun bedenden olsun keserlerdi, diyenler de vardır. Bu kesmek işi şerîatlarının bir emri idi. Onların sâhibi, kendilerini bu mâruf (dinî vecibe)den nehiy ettiği ve bevilden kaçınmalarını engellediği için kabir azâbına müstahak oldu... Peygamberlerin küçük abdest bozma âdâbını yadırgayarak bundan nehiy edenin durumu onun nehyine benzer, dolayısıyla ta'zibine sebep olabilir.

٣٤٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو معاوية؛ ووكيع، عن الأعمش، عن مجاهد، عن طاوس، عن ابن عبّاس؛ قال: مرّ رسول الله ﷺ بقبرين جديدين. فقال «إنّهما ليعذّبان. وما يعذّبان في كبير. أمّا أحدهما فكان لا يستنزه من بوله. وأمّا الآخر فكان يمشي بالنّميمة».

TERCEMESİ

347) "... (Abdullah) İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) yeni iki kabrin yanından geçti ve:

«Şüphesiz bu iki kabir sahibi tazib ediliyorlar. Hem de muazzeb olmaları büyük bir şeyden dolayı değildir. Bunlardan birisi sidikten sakınmazdı, diğeri ise koğuculuk ederdi.»"

٣٤٨ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عفّان. ثنا أبو عوانة، عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «أكثر عذاب القبر من البول».

في الزوائد: إسناده صحيح، وله شواهد.

TERCEMESİ

348) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur:

«Kabir azabının ekserisi sidik(ten sakınmamak)tan dolayıdır.»"

Not: Zevâid müellifi, bu hadisin isnadı sahih olup onu teyid eden şâhidler vardır, demiştir.

٣٤٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع . ثنا الأسود بن شيبان . حدثني بحر بن مرّار، عن جده أبي بكرة ؛ قال : مرّ النبيّ ﷺ بقبرين . فقال « إنهما ليعذبان . وما يعذبان في كبير . أمّا أحدهما فيعذب في البول . وأمّا الآخر فيعذب في الغيبة » .

أصل الحديث في الصحيح بلفظ النميمة . ورواه الطبري عن يحيى عن عبد الرحمن بن بكرة عن أبي بكرة في الأطراف . وهو الصواب . كذا في الزوائد .

TERCEMESİ

349) "... Ebû Bekre *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki kabrin yanından geçti ve :

«Gerçekten bunlar azab edilmektedir. Azabları da büyük bir şeyden dolayı değildir. Bunların birisi sidik(ten sakınmadığı) için tazib ediliyor. Diğeri ise gıybet (ettiği) için muazzebtir.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Buhârî'nin rivayetinde (gıybet yerine) koğuculuk ifadesi var. Toberî el-At'raf'da bu hadisi Yahyâ aracılığı ile Abdurrahman bin Bekre'den, o da Ebu Bekre'den rivayet etmiştir, doğrusu da oradaki rivayettir.

İbn-i Abbâs'tan rivâyet edilen (347 nolu) hadîs Buhârî ve Müslim'de daha uzun metinle rivayet edilmiştir. Müslim'in «Bâbu Necâseti'l-Bevl...» bölümünde rivâyet olunan bu hadîsin açıklamasını yapan Nevevî ezcümle şöyle söyler :

'Hadîsin : وما يعذبان في كبير

= «Ve bu iki kabir sahibinin azâbı büyük bir şeyden dolayı değildir.» fıkrasına gelince, Buhârî'nin Edeb kitâbının En-Nemîme bâbındaki rivâyeti şöyledir :

وما يعذبان في كبير وإنه لكبير.

= «Ve bu iki kabir sahibinin azabı büyük bir şeyden dolayı değildir. Halbuki o şey aslında büyük (günah)tır...» Buhârî'nin Vudû kitâbındaki rivâyetinde de fıkra şöyledir :

وما يعذبان في كبير بلى إنه كبير.

= «Ve bu iki kabir sahibinin azabı büyük bir şeyden dolayı değildir. Bilâkis o şey şüphesiz büyük (günah)tır...» Anılan kabir sahiplerinin tazibine sebep olan suçun büyük olduğu, Buhârî'nin bu iki rivâyetindeki; وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ veya; بَلَى إِنَّهُ كَبِيرٌ cümlesi ile sabittir. Bu duruma göre hadisin: وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ

= «Ve bu iki kabir sahibinin azabı büyük bir şeyden dolayı değildir...» fıkrasının tevili gerekir. Âlimler bu hususta iki tevil zikretmişlerdir:

Birinci tevil: Kabir sahibleri bu suçun büyük olmadığını sanmışlardı.

İkinci tevil: Bu suçtan sakınmak kabir sahibleri için büyük bir sorun değildi. Rahatlıkla bu suçtan uzak kalabilirlerdi. Merhum Kadı Iyâz şu üçüncü tevili de nakletmiştir: Azablarına sebep olan suç büyük günahların en büyüğü değil idi. Bu son tevile derim ki; Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu söz ile maksadı halkı sakındırmaktır. Yani kimse sanmasın ki tazib ancak en büyük günahlardan dolayıdır. Çünkü tazib başka günahlar yüzünden de olabilir. Nitekim işte oldu.

Bu iki suçun büyük günahlardan olduğunun sebebine gelince, sidikten sakınmamak, namazın bozulmasını gerektirir. Kılınan namaz kılınmamış sayılır. Bu nedenle sidikten kaçınmamak büyük günahtır. Koğuculuk ve fesatlık ise en çirkin şeylerdendir. Bilhassa bunu itiyad haline getirmek çok kötü bir şeydir. Kabir sahibinin bu çirkin şeyi defalarca işlediği hadisin: «Koğuculuk ederdi» tâbirinden anlaşılır.

Buhârî ve Müslim'in rivâyetinde hadis metninin devamında râvî İbn-i Abbas (Radıyallâhü anh) şöyle buyurur:

«... Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) taze bir hurma dalını istedi. Getirilen dalı ikiye bölerek bu iki kabir üzerine birer parça dikti. Bunun hikmeti sorulunca da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): «Bu dallar yaş kaldığı müddetçe azablarının hafif kılınacağı umulur» diye cevap verdi.»

Kabir üzerine yaş hurma dallarının bırakılmasının hikmetine gelince âlimler şöyle yorumlamışlar: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi

ve Sellem) kabir sahipleri için şefâat dilemiş ve bırakılan dallar kuruyuncaya kadar azablarının hafif kılınması kabul edilmiştir.

Konan dallar kuruyuncaya kadar Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kabir sahiblerine duâ etmesi muhtemel olup bu nedenle azablarının bu sürece hafifletilmesi umulmuştur, diye yorum yapılmıştır.

Bâzı âlimler de dallar yaş durdukça tesbih ederler, kuru dal ise tesbih etmez, diye yorumda bulunmuşlardır.

Nitekim, وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ = **«Ve hiç bir varlık yoktur ki O'nu hamd ile tesbih etmesin...»** buyurulmuştur. (30) Müfessirlerin çoğu böyle yorumlayarak demişler ki: Âyette geçen şeyden maksad yaşıyan şeydir. Her şeyin yaşaması kendisine özgü bir tarzdadır. Ağaç kurumadıkça, taş kesilmedikçe yaşarlar. Fakat muhakkik olan müfessir ve başka âlimler âyetteki Şey kelimesine yaşama kaydını koşmamışlardır. Buna göre yaş, kuru her şey Allah'ı tesbih eder. Her şeyin Allah'ı tesbih ediş tarzı hususunda iki görüş vardır. Bir görüşe göre her şey bir eser olup sânii (yapıcısı)na delâlet eder. Hâl lisanı ile Allah'ı tesbih ve tenzih eder. Yani her türlü eksiklerden pâk ve nezih olduğuna delâlet eder. Muhakkik âlimlerce desteklenen diğer görüşe göre yaş ve kuru her şey hakikaten Allah'ı tesbih eder. Allah Teâlâ taş hakkında:

وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ = **«Ve şüphesiz taşlardan öylesi bulunur ki, Allah korkusundan aşağıya düşüverir»...** (31) buyurmuştur.

Cansızların duygu sahibi kılınması aklen mahal değildir. Bu durum nass ile bildirilince ona dönülür.

Âlimler bu hadise dayanarak kabir yanında Kur'ân-ı Kerim'i okumayı müstahap sayarak demişler ki: Yaş hurma dalının tesbihi ile azabın hafifletilmesi umulurken Kur'an tilâveti ile azabın tahfifi daha çok umulmaya değer. Buhârî'nin beyânına göre Ashab'dan Büreyde bin El-Hasib El-Eslemî (Radıyallâhü anh), kabrine yaş olan iki hurma dalının konmasını vasiyet etmiştir.

---

(30) İsrâ, 44
(31) Bakara, 74

HADÎSTEN ÇIKARILAN ŞER'Î HÜKÜMLER

1. Kabir azabının varlığı isbat ediliyor. Hak ehlinin mezhebi de budur. Mutezilîler buna inanmazlar.

2. Sidik damlaları necis (= pis) tir.

3. Koğuculuk ağır günahlardandır.

N e v e v î (Rahimehullah)'nin verdiği izah burada bitti. (32)

(٢٧) باب الرجل يسلّم عليه وهو يبول

27 — KÜÇÜK ABDEST BOZARKEN KENDİSİNE SELÂM VERİLEN ADAMIN DURUMUNUN BEYÂNI BÂBI

٣٥٠ — حدّثنا إسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيُّ ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ . قَالَا : ثنا رَوْحُ ابْنُ عُبَادَةَ ، عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ حُضَيْنِ بْنِ الْمُنْذِرِ بْنِ الْحَرثِ ابْنِ وَعْلَةَ ، أَبِي سَاسَانَ الرَّقَاشِيِّ ، عَنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ قُنْفُذِ بْنِ عُمَيْرِ بْنِ جُدْعَانَ ؛ قَالَ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ . فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ . فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ وُضُوئِهِ ، قَالَ « إِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي مِنْ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْكَ ، إِلَّا أَنِّي كُنْتُ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ » .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ . ثنا أَبُو حَاتِمٍ . ثنا الْأَنْصَارِيُّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

T E R C E M E S İ

350) "... El-Muhâcir bin Kunfuz bin Umeyr bin Cuz'ân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Nebî (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) küçük abdestini bozarken ben yanına varıp selâm verdim. O, selâmımı hemen almadı. (Abdest aldıktan sonra selâmı cevapladı) ve abdestle meşguliyetini bitirince şöyle buyurdu:

«Senin selâmını (hemen) almama yegane mâni, benim o esnada abdestsiz olmam idi.»

Ebü'l-Hasan bin Seleme'de; Ebû Hâtim, El-Ensârî, Saîd bin Ebî Arûbe... senedi ile bu hadisi rivâyet etti."

---

(32) Müslim'in şerhi Nevevî cild 3, sah. 122-124

İ Z A H I

Hadîsin; وَهُوَ يَتَوَضَّأُ = «O, abdest alırken» cümlesini «O, küçük abdestini bozarken» diye terceme ettik. Çünkü N e s e î ve E b û D â v û d'un rivâyetinde; وَهُوَ يَبُولُ = «O, küçük abdestini bozarken» diye geçer. İ b n - i M â c e h de hadîsi bu bâb'a almakla aynı yoruma işaret etmiş sayılır. Bu bâb'ta geçen diğer hadîslerde de; وَهُوَ يَبُولُ cümlesi geçmektedir.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdestini tamamladıktan sonra selâm alıyor ve abdestsiz olduğu nedeni ile selâm almadığını belirtiyor. Abdest bozmakla meşgul iken selâm almayışı tabiîdir. Ancak bu meşguliyetten sonra ve henüz abdest almadan selâm alması beklenirken Peygamber, (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu arada selâm almayışının nedenini bildirmekle mazeretini beyan buyurmuş oluyor ve böylece selâm verenin gönlünü de hoş etmiş olmakla güzel ahlâk örneğini vermiş oluyor.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKHÎ HÜKÜMLER

1. Abdest bozarken selâm almak veya başka türlü Allah'ı zikretmek mekruhtur.

2. Abdest bozarken selâm verilen kişi, işini bitirdikten sonra selâm alabilir. En faziletlisi abdest aldıktan sonra selâm almasıdır.

٣٥١ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَسْلَمَةُ بْنُ عَلِيٍّ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : مَرَّ رَجُلٌ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَبُولُ . فَسَلَّمَ عَلَيْهِ ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ . فَلَمَّا فَرَغَ ، ضَرَبَ بِكَفَّيْهِ الْأَرْضَ فَتَيَمَّمَ ، ثُمَّ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ .

فى الزوائد : إسناده ضعيف لضعف مسلمة بن علي .

وقال البخاريّ وأبو زرعة : منكر الحديث .

وقال الحاكم : يروى عن الأوزاعى وغيره ، المنكرات والموضوعات .

وقال السندى : لكن الحديث جاء من رواية أبى الجهيم وابن عمر . رواه أبو داود فى باب التيمم .

TERCEMESİ

351) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) küçük abdest bozarken; bir adam O'nun yanından geçti ve O'na selâm verdi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ise onun selâmını hemen almadı. Abdest bozma işinden boşalınca iki elini toprağa vurup teyemmüm etti ve bundan sonra adamın selâmını aldı."

Not : Râvilerden Mesleme bin Ali'nin zayıflığı dolayısıyla hadisin isnadı Zevâid'de zayıf olarak gösterilmiştir. Buhari ve Ebu Zur'a da onun hadislerinin münker olduğunu söylemişlerdir. El - Hâkim de; Mesleme, el-Evzâi 'den ve başka zatlardan münker ve mevzu hadisler rivayet eder, demiştir. Sindi demiştir ki bununla beraber hadisin metni Ebu Dâvud'un Süneninde, Teyemmüm bahsinde İbn-i Ömer ve Ebü'l-Cüheym'in rivayeti ile gelmiştir.

İZAHI

Ebû Dâvûd, bu hadîsi Tahâret kitâbının 8'inci bâbında İbn-i Ömer'den az bir metin değişikliği ile rivâyet etmiştir. Mânâ yönünden iki rivâyet arasında bir fark yoktur. Ebû Dâvûd'un Sünen'inin şerhi El-Menhel'de hadîsin açıklaması yapılırken şöyle söylenir :

«Resûl-i Ekrem'in yanından geçen zât Ebu'l-Cüheym Abdullah bin El-Hâris'tir. Nitekim İmam Şâfiî, El-A'rec tarîki ile yaptığı rivâyette bunu belirtmiş ve Mişkâtü'l-Masâbih yazarı da Teyemmüm bâbında rivâyet ettiği hadîste bu zâtın Ebü'l-Cüheym olduğunu açıkca belirtmiştir. El-Bağavî, bu hadîsi Şerhu's-Sünne'de rivâyet ederek hasen olduğunu ifâde etmiştir.

Selâm, Allah'ın adlarından olduğu için abdest bozma hâlinde bunu dil ile söylemeyi hoş görmeyen Resûl-i Ekrem o esnada susmuştur. Kazâ-i hâcetten sonra da abdestsiz olduğu için yine selâm almamıştır. Ancak teyemmüm edince selâm almıştır.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Selâm almak gibi aslında vâcip olan zikir bile kazâ-i hâcet esnasında mekruhtur.

2. Müslüman, bu durumdaki kimseye verdiği selâmın karşılığında selâm almaya müstahak değildir. Neden benim selâmımı almadın? diyemez. Resûl-i Ekrem'in teyemmüm alıp adamın selâmını alışı O'nun örnek ahlâkının bir eseridir; Vâcip değildir. Âlimlerin çoğuna göre bu halde zikirle meşgûl olmak tenzihen mekruhtur. Bâzılarına göre ise tahrimen mekruhtur.

3. Abdestsiz olarak selâm almak câiz ise de en faziletlisi abdestli olarak selâm almaktır.

4. Bâzı Hanefî âlimleri buna benzer hadîslere dayanarak su bulunduğu halde mendup abdest yerine teyemmüm yapılabileceğini söylemişlerdir. Nevevî bu hadîsin şerhinde: «Resûl-i Ekrem su bulamadığı için teyemmüm etmiştir, diye yorum yapılır. Çünkü su varken ve kullanmaya mâni bir hâl yok iken teyemmüm yapılamaz. Hattâ (yine su varken) farz olan namaz vaktinin çıkması ve kazâya kalması tehlikesi bile olsa yine teyemmüm yapılamaz. Bu hususta cenaze namazı, bayram namazı ve benzerî namazlar arasında bir fark yoktur. Cumhur'un görüşü budur» demiştir. Nevevî'nin bu sözü tahâretin şart olduğu ibâdetlere mahsustur. Selâm almak için tahâret şart olmadığı için su varken bile teyemmüm yapılabilir, denilebilir.

5. Nevevî'nin beyan ettiği gibi gerektiğinde farz ibâdetler için teyemmüm yapıldığı gibi nâfile namazlar, tilâvet ve şükür secdesi, Kur'an'ı ellemek ve benzerî faziletler için de teyemmüm yapmanın câiz olduğu, bu hadîsten anlaşılıyor. Cumhur'un görüşü de budur».

٣٥٢ – حدّثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ، عَنْ هَاشِمِ بْنِ الْبَرِيدِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَجُلًا مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَبُولُ . فَسَلَّمَ عَلَيْهِ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا رَأَيْتَنِي عَلَى مِثْلِ هٰذِهِ الْحَالَةِ فَلَا تُسَلِّمْ عَلَيَّ . فَإِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ ذٰلِكَ ، لَمْ أَرُدَّ عَلَيْكَ » .

في الزوائد : إسناده واه ؛ فإن سويدا لم ينفرد به .

T E R C E M E S İ

352) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) küçük abdestini bozmakta iken bir adam O'nun yanından geçti ve O'na selâm verdi. Resûl-i Ekrem biraz sonra adama şöyle karşılık verdi :

«Buna benzer hâl üzerinde beni gördüğün zaman sakın bana selâm verme. Çünkü sen şunu yaparsan (selâm verirsen) şüphesiz ben senin selâmını almıyacağım.»"

Not : Hadisin isnadının vâhî olduğu çünkü Süveyd'den başka râviler de bunu rivayet ettikleri Zevâid'de ifade edilmiştir.

٣٥٣ — حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ ، وَالْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ الْعَسْقَلَانِيُّ . قَالَا : ثنا أَبُو دَاوُدَ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : مَرَّ رَجُلٌ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَبُولُ . فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ .

حديث ابن عمر هذا أخرجه فى الكتب الستة ، ما عدا البخارى . ذكره فى الزوائد .

T E R C E M E S İ

353) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) küçük su sökerken bir adam O'nun yanından geçti ve O'na selâm verdi. (Fakat) Resûl-i Ekrem onun selâmını almadı."

Not : Zevâid'de beyan edildiğine göre Buharî hariç Kütüb-i Hamse'de İbn-i Ömer (R.A.)'in bu hadisi rivâyet edilmiştir.

(٢٨) باب الاستنجاء بالماء

28 — SU İLE İSTİNCÂ BÂBI

٣٥٤ — حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ مِنْ غَائِطٍ قَطُّ إِلَّا مَسَّ مَاءً .

TERCEMESİ

354) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i büyük abdestini bozup da su ile tahâretlenmeden (helâdan) çıktığını katiyyen görmedim."

İZAHI

Sindî bu hadisin açıklaması bahsinde şöyle söyler:

Tirmizî'de Hz. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet edildiğine göre kendisi: **«Ey kadınlar, eşlerinize su ile tahâretlenmelerini siz söyleyiniz. Çünkü ben erkeklere bunu söylemekten utanıyorum. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) su ile tahâretleniyordu»** demiştir. Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra hadisin hasen-sahih olduğunu ve ilim adamlarının taamülünün böyle olduğunu, yalnız taş ile istincâyı câiz görmekle berâber su ile yıkanmayı tercih ettiklerini söyler.

٣٥٥— حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثنا عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ. حَدَّثَنِي طَلْحَةُ بْنُ نَافِعٍ، أَبُو سُفْيَانَ. قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ، وَجَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، وَأَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ هٰذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ ـ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ـ (٩ / سورة التوبة / الآية ١٠٨) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ! إِنَّ اللهَ قَدْ أَثْنَى عَلَيْكُمْ فِي الطُّهُورِ. فَمَا طُهُورُكُمْ» قَالُوا: نَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ وَنَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ وَنَسْتَنْجِي بِالْمَاءِ. قَالَ «فَهُوَ ذَاكَ. فَعَلَيْكُمُوهُ».

في الزوائد: عتبة بن أبي حكيم، ضعيف. وطلحة لم يدرك أبا أيوب.

TERCEMESİ

355) "... Ebû Süfyan (33) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

---

(33) Talha bin Nâfi Ebu Süfyan el-Mekkî el-Kurayşî, bu senedde mezkûr Sahabîlerin ve İbn-i Abbas'ın ravisidir. Kendisinden de A'meş, Husayn bin Abdirrahman ve İbn-i İshak rivayet etmişler. İbn-i Hibban onu sıka saymıştır. (Hulâsa, 180)

Bana Ebû Eyyûb El-Ensârî, Câbir bin Abdillah ve Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anhüm) haber verdiler ki şu âyet nâzil oldu:

«... **Orada** (= Kuba mescisinde) **pisliklerden iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever.»** (Tevbe sûresi, âyet, 108).

Ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Ey Ensâr otpluluğu! Temizlik hakkında şüphesiz Allah sizi övdü. (Yukarıda meâli verilen âyeti indirdi) **Sizin övgüye lâyık temizliğiniz nedir?»** buyurdu.

Onlar da:

Biz namaz için abdest alırız. Cünüplükten dolayı boy abdesti alırız ve (abdest bozunca) **su ile tahâretleniriz, diye** cevap **verince Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«İşte budur temizliğiniz. O halde bu temizliğe sımsıkı sarılınız.» buyurdu."

Not: Bu hadisin râvîlerinden Utbe bin Ebî Hakîm'in zayıf olduğu ve Talha bin Nâfi'in de Ebû Eyyûb'a ulaşmadığı husûsu Zevâid'de ifade edilmiştir.

٣٥٦ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ شَرِيكٍ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِي ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَغْسِلُ مَقْعَدَتَهُ ثَلَاثًا .
قَالَ ابْنُ عُمَرَ : فَعَلْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ دَوَاءً وَطُهُورًا .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ . ثنا أَبُو حَاتِمٍ ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيُّ . قَالَا : ثنا أَبُو نُعَيْمٍ . ثنا شَرِيكٌ ، نَحْوَهُ .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف زيد العمّي . وجابر الجعفيّ ، وإن وثقه شعبة وسفيان الثوريّ ، فقد كذبه أيوب السختيانيّ .

TERCEMESİ

356) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **mak'adını üç defa yıkardı. İbn-i Ömer** (Radıyallahü anhümâ) **dedi ki: «Biz (de) bunu yaptık ve bunu hem deva hem de temizlik bildik.**

"Ebü'l-Hasan bin Seleme dedi ki: Bize Ebû Hâtim ve İbrâhim bin Süleyman el-Vâsıtî'nin dediklerine göre kendilerine Ebû Naîm ve Ebû Naîm'e'de Şerîk (kendisinden önceki mezkûr râviler senedi ile) hadîsi rivâyet etmiştir."

Not: Zevâid'de beyan edildiğine göre senedin râvilerinden Zeyd el-Ammî ve Câbir el-Ca'fî zayıf oldukları için bu isnad zayıftır. Şu'be ve Süfyan-ı Sevrî, Cabir'i sıka olarak kabul etmişler ise de Eyyub-i Sahtiyanî, Cabir'i tekzib etmiştir.

İZAHI

Sindî'nin beyanına göre İmam Ebû Hanîfe: «Ben Câbir El-Ca'fî'den daha yalancı kimse görmedim» demiştir. Başka zatlar da Câbir'i tekzib etmişlerdir.

Bu hadise göre gözle görülen necasetten tahâret için üç defa yıkamak kâfi görülüp pisliğin eserinin kalması mahzurlu değil ise de fıkıhçılar bu hadîsi terketmişlerdir. Çünkü senedi zayıftır. Gözle görülen necasetten tahâret için necasetin giderilmesi gerekir.

٣٥٧ – حدثنا أبو كريب . ثنا معاوية بن هشام ، عن يونس بن الحرث ، عن إبراهيم بن أبي ميمونة ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « نزلت في أهل قباء – فيه رجال يحبون أن يتطهروا والله يحب المطهرين – (٩ / سورة التوبة / الآية ١٠٨) قال : كانوا يستنجون بالماء فنزلت فيهم هذه الآية » .

حديث أبي هريرة هذا ، رواه أبو داود في أول كتاب الطهارة ، والترمذي في التفسير .

وقد نبه على ذلك صاحب الزوائد .

TERCEMESİ

357) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kubâ halkı hakkında:

فيه رجال يحبون أن يتطهروا والله يحب المطهرين

= Orada pisliklerden iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da böylece çok temizlenenleri sever.» (34) âyeti indi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

(34) Tevbe suresi 108'inci âyet

«Onlar (Kubâ ehli) su ile tahâretlenirlerdi. Bu nedenle onlar hakkında bu (övücü) âyet indi.»"

Not : Ebû Hüreyre'nin bu hadisini Ebû Dâvûd «Taharet» kitabının başında ve Tirmizî de «Tefsîr» bahsinde rivayet etmişlerdir. Zevâid sahibi buna işaret etmiştir.

İ Z A H I

Bu bâbta zikredilen hadisler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in su ile tahâretlendiğini ve 16'ncı bâbta geçen hadîsler de O'nun taşlar ile istincâ ettiğini isbat etmektedir. Fakat Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in taşla istincâ ve su ile hatâretlenmeyi beraber yapıp yapmadığı hususu ihtilâflıdır. Bununla beraber âlimlerin cumhûruna göre önce taş ile istincâ edip bunun arkasında su ile tahâretlenmek efdaldır. Su veyâ taş ile temizlenmek isteyen kimse suyu tercih etmelidir. Mamâfih yalnız taş ile veya yalnız su ile istincâ etmekle yetinmek de câizdir.

T e v b e sûresinin 108'inci âyeti ile övülmeye mazhar kılındığı burdaki 357 nolu hadîsle bildirilen K u b â halkının tahâretlenmelerine gelince, buna âit rivâyetlerin çoğunda onların su ile tahâretlendikleri belirtilmekle yetinilmiştir. Yani onların sudan önce taşla istincâ ettikleri durumu belirtilmemiştir. B e z z â r ' ın Müsned'inde beyân ettiği bir sened ile İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den yapılan bir rivâyete göre K u b â halkı taş ve su ile birlikte tahâretlenirlerdi. N e v e v î , İ b n ü ' r - R i f ' a t ve **El-Muhıbbü't-Tabarî** K u b â halkının yalnız su ile tahâretlendiklerine dâir rivâyetlerin sıhhatlı olduğunu ve diğer rivâyetlerin sahih olmadığını söyleyenlerdendirler.

357 nolu E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d **«Tahâret»** kitâbının başında ve T i r m i z î ' de **«Tefsir»** bahsinde rivâyet etmiştir.

355 nolu hadîsin : **«Ey Ensâr topluluğu!»** hitabı ile ilgili olarak S i n d î der ki burada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ensâr'a hitabetmesi Muhâcirlerin çoğunun taş ile istincâ etmekle yetindiklerine delâlet eder.

Sünen-i Ebî Dâvûd'un şerhi **El-Menhel** müellifi de **Tahâret** kitâbının su ile **istincâ** bâbında açıkladığına göre Ashâb-ı Kirâm'dan H u z e y f e b i n E l - Y e m â n , İ b n - i Ö m e r , ve İ b n - i Z ü b e y r su ile istincâ etmezlerdi.

K u b â , M e d î n e - i M ü n e v v r e ' ye çok yakın bir köydür. Hicrette Resûl-i Ekrem burada bir kaç gün kalmış ve İslâm'da ilk mescid burada inşa edilmiştir. Bu mescidin fazıleti hakkında müteaddit hadisler de vardır. N e s e i ' nin S e h l b i n H a n i f ' den rivâyet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

«Kim çıkıp Kubâ mescidine varsa ve orada iki rek'at namaz kılsa bir ömre kadar sevap kazanır.»

T i r m i z î hariç diğer **Kütüb-i Sitte'de** İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen diğer bir hadise göre Resûl-i Ekrem her C u m a r t e s i günü yaya veya binerek K u b â mescidini ziyaret eder ve içinde iki rek'at namaz kılardı. Müellifin 1411, 1412 nolu hadîsleri bu mescidin fazileti hakkındadır.

(٢٩) باب من دلك يده بالأرض بعد الاستنجاء

29 — İSTİNCÂ'DAN SONRA ELİNİ TOPRAĞA SÜRENİN BEYÂNI BÂBI

٣٥٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ شَرِيكٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى حَاجَتَهُ ، ثُمَّ اسْتَنْجَى مِنْ تَوْرٍ ، ثُمَّ دَلَكَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ : ثنا أَبُو حَاتِمٍ . ثنا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيُّ ، عَنْ شَرِيكٍ ، نَحْوَهُ .

T E R C E M E S İ

358) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) büyük abdestini bozduktan sonra bir kaptaki su ile tahâretlendi ve bundan sonra da elini toprağa sürdü."

٣٥٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا أَبُو نُعَيْمٍ . ثنا أَبَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ . حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْغَيْضَةَ فَقَضَى حَاجَتَهُ . فَأَتَاهُ جَرِيرٌ بِإِدَاوَةٍ مِنْ مَاءٍ . فَاسْتَنْجَى مِنْهَا . وَمَسَحَ يَدَهُ بِالتُّرَابِ .

T E R C E M E S İ

359) "... Cerîr (bin Abdillah El-Biclî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir ağaçlığa girip abdestini bozdu ve biraz sonra Cerîr O'na deriden mamûl bir kap su götürdü. Resûl-i Ekrem o sudan tahâretlendi ve elini toprağa sürdü."

İ Z A H I

Birinci hadîste geçen «Tevr» kelimesi bakır veya taştan mamûl olup su içmek, yemek yemek ve abdest almak için kullanılan kaba denir.

İkinci hadîsteki İdavet ise deriden mamûl su kabıdır.

E b û D â v û d ve N e s e i de aynı mânâyı ifade eden ve lafız bakımından az farklı hadîsi rivâyet etmişlerdir.

S i n d î diyor ki Resûl-i Ekrem'in tahâretlendikten sonra elini toprağa sürmesi, ümmetine öğretmek ve temizlikte titizlik içindir. Hoşlanılmayan bir kokunun izinin dahi kalmaması için ümmetinin temizlik husûsunda azami gayreti göstermelerini bu hareketi ile istemiş oluyor. Yoksa mübârek elinden pis bir kokunun eserinin kalmaması için böyle yapmış değildir. Çünkü bilindiği gibi Resûl-i Ekrem'in vücudundan çıkan maddeler tahırdı ve pis koku yoktu.

(٣٠) باب تغطية الإناء

30 — YEMEK VE SU KABININ (ÜSTÜNÜ) ÖRTMEK BÂBI

٣٦٠ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا يعلى بن عبيد . ثنا عبد الملك بن أبي سليمان، عن أبي الزبير، عن جابر ؛ قال : أمرنا النبي ﷺ أن نوكي أسقيتنا ونغطي آنيتنا .

T E R C E M E S İ

360) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) eskıyâ (= su, süt ve benzerleri için deriden mamûl kabları)mızın ağzını bağlamamızı ve kablarımızın (üstünü) örtmemizi emretti."

٣٦١ — حدثنا عصمة بن الفضل ، ويحيى بن حكيم . قالا : ثنا حرمي بن عمارة ابن أبي حفصة . ثنا حريش بن الخريت . أنا ابن أبي مليكة ، عن عائشة ؛ قالت : كنت أضع لرسول الله ﷺ ثلاثة آنية من الليل مخمرة : إناء لطهوره ، وإناء لسواكه ، وإناء لشرابه .

في الزوائد : ضعيف . لاتفاقهم على ضعف حريش بن الخريت .

TERCEMESİ

361) "... Âişe *(Radıyallahü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) için üstü örtülü 3 kabı akşamdan hazırladım. Birisi abdesti için, birisi misvakı için, diğer kab da içme suyu için."

Not : Hadisin râvilerinden Hâris bin el-Hırrît'in zayıf olduğu hususunda âlimler ittifak ettikleri gerekçesi ile bu isnadın zayıflığı Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

Sindi de diyor ki misvak abdest alındığı zaman kullanıldığı cihetle abdest için hazırlanan su kabından ayrı olarak misvak için de bir kabın hazırlanması akla uzak sayılabilir.

٣٦٢ — حدثنا أبو بدر ، عباد بن الوليد . ثنا مطهر بن الهيثم . ثنا علقمة بن أبي جمرة الضبعي ، عن أبيه أبي جمرة ، عن ابن عباس ؛ قال : كان رسول الله ﷺ لا يكل طهوره إلى أحد ؛ ولا صدقته التي يتصدق بها ، يكون هو الذي يتولاها بنفسه .

TERCEMESİ

362) "... İbn-i Abbas *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendi abdest suyunu

kimseye hazırlatmazdı (veyahut) abdest almada kimseden yardım istemezdi. Verdiği sadakasını da kimseye bırakmazdı. Bizzat kendisi verirdi."

«Not: Hadisin râvîlerinden Mutahhar bin el-Heysem zayıf olduğundan isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadisin metninde; طهور kelimesinin iki şekilde okunması mümkündür. Eğer **Tahûr** okunursa abdest suyu, mânâsını ifade eder ve fıkranın tercemesi:

«Resûlullah abdest suyunu kimseye hazırlatmazdı.» demektir.

Şayet bu kelime **Tuhûr** olarak okunursa abdest almak demektir. Fıkranın mânâsı da şöyle olur:

"Resûlullah abdest aldığında kimsenin ona yardım etmesini ve eline su dökmesini istemezdi."

S i n d î bu iki ihtimali belirttikten sonra diyor ki: «Yani abdest suyunu hazırlamak veya abdestte eline su dökmek gibi işler için kimseye emretmezdi. Halkın kendi arzuları ile bu hizmetleri ifâ etmeleri ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buna mâni olmaması bu hadîse aykırı düşmez. C e r i r, E n e s ve başka Sahâbîlerin O'nun için tahâret suyunu hazırlamaları ve M u ğ i r e b i n Ş u ' b e ' nin O'nun eline su dökmesi bu kabil işlerdendir.»

360 nolu hadîste deri ve benzeri maddelerden mâmul içecek kablarının ağızlarının bağlanması ve diğer kabların üstlerinin örtülmesi yolunda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in verdiği emrin hikmet ve önemi izahtan varestedir.

(٣١) باب غسل الإناء من ولوغ الكلب

31 — KÖPEĞİN YALAMASINDAN DOLAYI KABI YIKAMA BÂBI

٣٦٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن أبي رزين؛ قال: رأيت أبا هريرة يضرب جبهته بيده ويقول: يا أهل العراق! أنتم تزعمون

أَنِّي أَكْذِبُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ لِيَكُونَ لَكُمُ الْمَهْنَأُ وَعَلَيَّ الإِثْمُ . أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ
رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ ، فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ » .

TERCEMESİ

363) "... Ebû Rezîn *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Ben Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ı, eliyle alnına vurarak şöyle söylerken gördüm :

— Ey Irak halkı! Siz zan ediyorsunuz ki sizler için sevap ve ecir, benim için de günah hasıl olsun diye ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerine yalan söylüyorum. Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken (bizzat) şüphesiz işittiğime şahâdet ederim :

«Köpek, birinizin kabını yaladığı zaman o (kabı) yedi defa yıkasın.»"

٣٦٤ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ،
عَنِ الأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ ،
فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ » .

TERCEMESİ

364) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir : Şüphesiz Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdular ki :

«Köpek, birinizin kabını yaladığı zaman o (kabı) yedi defa yıkasın.»"

٣٦٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَبَابَةُ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ؛
قَالَ : سَمِعْتُ مُطَرِّفًا يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُغَفَّلِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا وَلَغَ
الْكَلْبُ فِي الإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ ، وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ » .

TERCEMESİ

365) "... Abdullah bin El-Muğaffel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Köpek kabı yaladığı zaman o (kabı) yedi defa yıkayınız. Sekizinci olarak toprakla tazir ediniz (toprağa bulanmış su ile yıkayınız.)»"

٣٦٦ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ . أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ » .

TERCEMESİ

366) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Köpek sizden birisinin kabını yaladığı zaman o (kabı) yedi defa yıkasın.»"

BU BABTAKİ HADİSLERİN İZAHI

Bu bâbta iki ayrı senedle Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen, yine ayrı ayrı senedlerle Abdullah bin El-Muğaffel'den ve Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet edilen hadis-i şerif, köpeğin, diliyle bir şey yaladığı kabın yedi defa yıkatılmasını emreder. Buharî, Müslim ve Ebû Dâvûd da Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini müteaddit senedlerle rivâyet etmişlerdir. Abdullah bin El-Muğaffel (Radıyallâhü anhümâ)'in hadîsini ise Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed, Darekutnî, Tahâvi ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Bütün rivâyetlerde yedi defa yıkama emri bulunmaktadır. Ancak hangi defasında suya toprak karıştırılacağı hususunda değişik rivâyetler vardır. Müslim ve Ebû Dâvûd'un bir rivâ-

yetinde; أُولاهُنَّ بِالتُّرَابِ = «İlk defası topraklı su ile...» buyuruluyor. Bunlardaki diğer bir rivâyet İ b n - i M â c e h ' deki rivâyet gibi; وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ = «Sekizinci olarak toprağa bulanmış su ile yıkayınız» şeklindedir. E b û D â v û d ' un sahih olan diğer bir rivâyetinde ise; السَّابِعَةُ بِالتُّرَابِ = «Yedinci defa topraklı su ile...» tabiri vardır. E b û D â v û d ' un şerhi El-Menhel'de beyan edildiğine göre T i r m i z î, El-Bezzâr ve Ş â f i i ' - nin sahîh bir rivâyetinde ise; أُولاهُنَّ أَوْ أُخْرَاهُنَّ = «İlk veya sonuncu defa topraklı su ile...» ifadesi bulunur. Bezzâr'ın başka bir rivâyetinde ise; إِحْدَاهُنَّ بِالتُّرَابِ = «Yedi defanın birisi topraklı su ile...» tabiri bulunur.

M ü s l i m ' in şârihi N e v e v i, Tahâret kitâbının konuya ilişkin 26'ncı bâbında ezcümle şöyle söyler :

«B e y h â k i ve başkaları (yukarıda belirtilen) bu rivâyetlerin hepsini nakletmişlerdir. Bu rivâyetlerin değişik oluşu gösteriyor ki; şart olan husus, yıkamaların birisinde suyun topraklı olmasıdır. Topraklı suyun birinci veya sonuncu defada kullanılması şart değildir.

وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ = «Sekizinci olarak toprağa bulanmış su ile yıkayınız» rivâyetine gelince bizim mezhebimiz (Şâfiî mezhebi) ve Cumhûr'un mezhebi de budur ki : Bu fıkradan murad «Onu yedi defa yıkayınız. Bu defaların birisinde suya toprak karıştırılmış olsun. Toprak sanki sekizinci yıkama yerini tutarcasına ona sekizinci ismi verilmiştir.»

E b û D â v û d ' un Sünen'inin şerhi El-Menhel'de verilen bilgiye göre H a s a n - ı B a s r î ve bir rivâyete göre A h m e d b i n H a n b e l hadîsin zahiri ile hükmederek yedi defa sâfi su ile yıkatıldıktan başka sekizinci defa toprakla bulanmış su ile yıkatılması gerekir, demişlerdir.

N e v e v î aynı bâbta daha sonra şunları belirtir :

«Bizce köpeğin, dili ile bir kabtan sıvı bir madde alması ile köpeğin her hangi bir parçasının dokunması arasında bir fark yoktur.

Yani köpeğin sidiği, pisliği, kanı, teri, kılı, salyası veyâ her hangi bir tarafı temiz bir şeye dokunurken dokunan ve dokunulan şeylerden birisinde ıslaklık bulunursa aynı şekilde birisi toprakla bulanmış olmak kaydı ile yedi defa temiz su ile yıkamak gerekir.

Bir köpeğin defalarca veya birden fazla köpeğin anlatılan şekilde dokundukları bir kabı temizlemek için arkadaşlarımızın üç görüşü vardır : En sıhhatlı görüşe göre hepsi için yalnız yukarda belirtildiği gibi yedi defa yıkamakla kab temizlenmiş sayılır. (Diğer görüşleri buraya almayı gerekli görmüyorum.)

Köpeğin dokunduğu kab başka nedenle de necis olmuş olsa bile yedi defa yıkamakla kab temizlenmiş olur. Yâni diğer necaset için ayrıca yıkamak gerekmez.

Toprakla bulanmış su ile yıkamak yerine sekizinci defa sâfi su ile yıkamak veya o kabı büyük bir göle batırıp yedi defa yıkamak için gereken süre kadar su içinde bekletmek en kuvvetli kavle göre kâfî sayılmaz.

Yine en sıhhatlı kavle göre toprak yerine sabun ve benzeri temizleyici bir maddeyi kullanmak yeterli değildir.

Kullanılacak toprağın temiz olması gerekir.

Köpeğin necis ettiği ıslak bir madde başka bir maddeye arada ıslaklık varken dokunursa dokunduğu maddenin de aynı şekilde yedi defa yıkanması gerekir.

Köpeğin dokunduğu madde sıvı değil de donuk yağ gibi katı halde ise, dokunulan yeri ve etrafını iyice oymak suretiyle atmak gerekir. Kalan kısım temiz sayılır.

Köpek beslemek mes'elesine gelince: İhtiyaç olmadan sırf hoşlandığı veya böbürlendiği için kişinin köpek beslemesi haramdır. Ziraat, av, hayvancılık ve evleri korumak için ise câizdir.»

Hanefî âlimleri köpeğin salyası ile görülmeyen diğer necasetler arasında bir fark yoktur, diyerek üç defa yıkamayı kâfi görmüşlerdir. Onlar yedi defa yıkamaya âit hadîs'i mendubluk anlamına yorumlamışlardır. Hanefî âlimlerin bu görüşünü nakleden Ebû Dâvüd'un Sünen'inin şerhi El-Menhel yazarı ezcümle şöyle söyler:

«Hanefî âlimleri bu hususta Ebû Hüreyre'nin 3 defa yıkamakla yetinmiş olduğuna dair Tahavî ve Dare-

k u t n î ' nin mevkuf olarak rivâyet ettikleri hadîsi delil göstermişlerdir. Yedi defa yıkamaya âit hadisin râvîsi de E b û H ü r e y r e olduğu için E b û H ü r e y r e 'nin ameli (yani üç defa yıkaması) yedi defa yıkama keyfiyetinin neshedildiğini gösterir. Bu yollu izah, hadîsin râvisinin yorumu ve tahsisi veya neshi ile amel etmenin gerekliliğine âit H a n e f î âlimlerin usûlüne uygundur. Fakat cumhur'un usûlüne uygun değildir.

El-Menhel yazarı iki tarafın görüşünü ve delilleri ile aralarındaki mukayeseyi uzun uzun izah etmektedir. Arzu edenler onun **Tahâret** kitabının **«El-Vudû' bi Su'ril-Kelb»** bâbına bakabilirler.

Köpeğin su içtiği kabtaki suyun hükmü husûsunda M a l i k î mezhebinde 4 rivâyet vardır.

1. Tahirdir.
2. Necistir.
3. Beslenmesine izin verilmiş olanın temiz, diğerinin ise necistir.
4. Evcil köpek ile yabanî olanı ayırmaktır.»

363 nolu hadîsin baş kısmında E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın I r a k halkına hitaben : **«Ey Irak halkı siz zan ediyorsunuz ki...»** fıkrası ile ilgili olarak S i n d î diyor ki E b û H ü r e y r e çok hadis rivâyetinde bulunduğu için bâzı kimseler onun rivâyet ettiği hadîslerin sıhhat derecesini araştırırlardı. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh), kendisi hakkında bir şüpheye mahal olmadığını ifade etmek için böyle hitap etmiş olabilir. Muhtemelen onun zamanında bile bazı K û f e ' liler 3 defa yıkamanın yeterliğine hükmettikleri için böyle hitabta bulunmuş olabilir.

(٣٢) باب الوضوء بسؤر الهرة والرخصة فى ذلك

32 — KEDİ ARTIĞI İLE ABDEST ALMAK VE ONUN HAKKINDAKİ RUHSAT BÂBI

٣٦٧ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ . أَنْبَأَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ .
أَخْبَرَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيُّ ، عَنْ حُمَيْدَةَ بِنْتِ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ ،
عَنْ كَبْشَةَ بِنْتِ كَعْبٍ ، وَكَانَتْ تَحْتَ بَعْضِ وَلَدِ أَبِي قَتَادَةَ ، أَنَّهَا صَبَّتْ لِأَبِي قَتَادَةَ مَاءً

يَتَوَضَّأُ بِهِ . فَجَاءَتْ هِرَّةٌ تَشْرَبُ . فَأَصْغَى لَهَا الإِنَاءَ . فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهِ . فَقَالَ :
يَا ابْنَةَ أَخِي ! أَتَعْجَبِينَ ؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ . هِيَ مِنَ الطَّوَّافِينَ
أَوِ الطَّوَّافَاتِ » .

TERCEMESİ

367) "... Kebşe bint-i Kâ'b (35) *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivayet edildiğine göre:

Kendisi Katâde (Radıyallâhü anh)'ın abdest alması için (bir kaba) su döktü. Kebşe, Ebû Katâde'nin bir oğlunun (Abdullah'ın) nikâhı altında idi. Bir kedi gelerek o kabtan su içmek istedi. Ebû Katâde kabı kediye doğru eğip (kolayca su içmesini sağladı.) Ben de Ebû Katâde'ye bakıp durdum. Bunun üzerine Ebû Katâde bana şöyle dedi: Ey kardeşimin kızı! Sen hayret mi ediyorsun? Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdular ki:

«Şüphesiz kedi necis (pis) değildir. (Çünkü o etrafınızda) çok dönüp dolaşan erkekler veyâ dişilerdendir.»"

İZAHI

Kebşe Bint-i Kâ'b Ebû Katâde'nin gelini idi. Abdest suyunu hazırladıktan sonra gelen kedi bu kabtan su içmek isteyince Ebû Katâde buna mâni olmamış, aksine kedinin rahatça su içmesine yardımcı olmuştur. Kebşe ise hayretle bu durumu seyredince Ebû Katâde, gelinine hitaben: **«Ey kardeşimin kızı! Buna şaşıyor musun?** sorusu ile şaşılacak bir şey olmadığını belirtmek istemiş ve bu husustaki Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emrini rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd'un Süneni'nin şerhi El-Menhel'de belirtildiği gibi Kebşe, Ebû Katâde'nin yeğeni değildi. Araplar, İslâm kardeşliği noktasından hareketle bu tür hitablarda bulunmayı itiyad etmişlerdi. Ebû Katâde de bu âdete göre gelinine **«Ey kardeşimin kızı!»** diye hitap etmiştir.

---

(35) Kebşe bint-i Kâ'b bin Malik Ensârilerdendir. Ebû Katâde'nin Abdullah adlı oğlunun eşidir. İbn-i Hibbân'ın beyanına göre Kebşe sahâbilerdendir. Ebû Katâde'nin ravisidir. Kendisinden de kız kardeşinin kızı Humeyme rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn-i Mâceh, onun hadislerini rivayet etmişlerdir.
El-Menhel Cild 1, Sah. 264, Mısır 1974

E b û K a t â d e ' nin bundan sonra neklettiği Resûl-i Ekrem'in buyruğuna gelince: Bununla kedinin necis (pis) olmadığı ve müslümanların çevresinde dönüp dolaşan bir hayvan olup ondan ev eşyasını, kab kacağı, elbiseleri ve benzeri şeyleri uzak tutmanın güçlüğüne işaretle temiz sayıldığı hükmü veriliyor.

Hadîsin: «... **Erkekler veyâ dişilerdendir.**» fıkrasındaki «veyâ» tâbiri râvinin tereddüdünü ifade eder. Yâhut kedinin erkek ve dişisi arasında temiz sayılmak bakımından bir fark olmadığını ifâde için olabilir. E b û D â v û d ' un rivâyetinde bu fıkra: «Erkekler ve dişilerdendir.» diye geçer.

Bu ve bunu takip eden iki hadîs kedinin ağzının temiz ve artığının tâhir olduğuna delâlet eder. E l - M e n h e l , E b û D â v û d'un **Sünen'inin Tahâret kitabının «Babu Suri'l-Hırre = Kedi Artığı Bâbı»** bölümündeki ayni hadîsin açıklamasında ezcümle şöyle söyler:

Ashab-ı kirâm'ın çoğu ve tabiîler kedinin ağzının temiz ve artığının tâhir olduğunu söylemişlerdir. İmamlardan M â l i k , Ş â f i î ve A h m e d b i n H a n b e l ile İ s h a k (Radıyallâhü anhüm) de aynı şeyi söylemişlerdir. E b û H a n î f e ve Ashâbı da evcil kedinin temizliğine hükmederek hadiste temiz sayılmasının nedeninin çevrede çok dönüp dolaşması olduğu açıkca bildirilmiştir, derler.

E b û H a n î f e ve İ m a m M u h a m m e d ' e göre kedi necasetlerden sakınmadığı için başka su varken kedinin artığı olan suyu kullanmak tenzihan mekruhtur. Ağzının pis olduğu bilindiği zaman, meselâ: Bir fareyi yedikten hemen sonra bir kabtan su içince onun necis olduğuna hükmedilir. Bu mes'elede Ş â f i î mezhebinin kavli de böyledir. Diğer taraftan ağzının temiz olduğu kesin bilindiği takdirde meselâ: Büyük bir havuzdan su içtikten hemen sonra ağzını bir su kabına sokup ondan içerse kabtaki suyu kullanmakta kerahat yoktur.

Hadîs, hayvana karşı şefkatli olmanın, bilinmeyen dini hususların âlimlere sorulmasının gereğine de delâlet eder.

Hadîs, M â l i k , A h m e d , E b û D â v û d , N e s e î , T i r m i z î , D a r e k u t n î , B e y h a k î ve D a r e m î tarafından da rivâyet edilmiştir.

٣٦٨ – حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ. قَالَا: ثنا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ حَارِثَةَ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كُنْتُ أَتَوَضَّأُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ ﷺ

مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ ، قَدْ أَصَابَتْ مِنْهُ الْهِرَّةُ قَبْلَ ذَلِكَ .

فى الزوائد : فى إسناده حارثة بن أبى الرجال ، ضعيف .

TERCEMESİ

368) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: **Önceden kedinin su içtiği bir kabtan ben ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdest alırdık."**

Not : İsnadında, zayıf olan Hârise bin Ebi'r-Rical'in bulunduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

Bu hadîs de kedinin artığının temiz olup bununla abdest dahi alınabildiğine delâlet eder. Râvilerden Hârise bin Ebu'r-Ricâl'in zayıf olduğu nedeni ile isnâdın zayıflığı Zevâid'de belirtilmiş ise de kendinin artığı ile Resûl-i Ekrem'in abdest aldığı Ebû Dâvûd, Tahavi ve Beyhakî'nin rivâyet ettikleri ve metin ile sened bakımından bu hadisten başka olan hadîsle de sabittir. Bu rivâyetlerdeki Hz. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin lafzı şöyledir:

وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ بِفَضْلِهَا

= **«Ve şüphesiz kedinin artığı ile Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **abdest aldığını ben gördüm.»**

٣٦٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عُبَيْدُاللهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ ، يَعْنِي أَبَا بَكْرٍ الْحَنَفِيَّ ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْهِرَّةُ لَا تَقْطَعُ الصَّلَاةَ . لِأَنَّهَا مِنْ مَتَاعِ الْبَيْتِ » .

فى الزوائد : رواه ابن خزيمة فى صحيحه والحاكم فى المستدرك من حديث بندار ، وهو محمد بن بشار .

TERCEMESİ

369) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kedi, namazı bozmaz. Çünkü şüphesiz o, evin eşyasındandır.»"

— Not : Zevâid'de belirtildiğine göre bu hadisi, İbn-i Huzeyme kendi sahîhinde ve El-Hâkim'de El-Müstedrek adlı kitabında rivayet etmişlerdir.

İ Z A H I

Namaza duran kimsenin önünden kedinin geçmesi ile namazın bozulmadığı hadîste hükme bağlanıyor. Sebebi ise kedinin (yararlı) ev eşyasından sayılmasıdır.

S i n d î diyor ki: «Bir de kedinin geçmesine mâni olmanın güçlüğü var. Bu durum açık olduğu için hadîste belirtilmemiştir. Hadîsteki maksad ise, kedinin; siyah köpek, merkep ve kadından farklı olduğunu belirtmektir. Kadın da kedi gibi dâima evde bulunduğuna rağmen namaza duranın önünden geçmemesi güç bir sorun arzetmez. Yâhut hadîsten maksad kedinin, köpek ve merkepten farklı oluşunu ifâde etmektir. Böyle yorum yapıldığı takdirde, kedinin zaptedilmesinin güçlük durumunu dikkate almaya gerek kalmaz.»

Hadîsin açıklaması dolayısıyle kadın, merkep ve siyah köpeğin namaza duran kimsenin önünden geçmesi halinde namazın bozulup bozulmadığı husûsuna da değinmek gerekir kanaatindeyim.

M ü s l i m'de Namaz kitabının 49'uncu bâbında E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen bir hadîs'e göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

يَقْطَعُ الصَّلاَةَ الْمَرْأَةُ وَالْحِمَارُ وَالْكَلْبُ

= **«Kadın, merkep ve köpek** (önünden geçtikleri kişinin) **namazını bozarlar.»"**

E b û Z e r (Radıyallâhü anh)'ın rivâyetindeki uzunca hadîsin bu fıkrası şöyledir:

... فَإِنَّهُ يَقْطَعُ صَلاَتَهُ الْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ وَالْكَلْبُ الأَسْوَدُ

= **«Çünkü sütreye doğru durmayanın namazını, merkep, kadın ve siyah köpek bozar...»**

M ü s l i m'in şarihi N e v e v î bu hadîsleri izah ederken ezcümle şöyle söyler:

«Âlimler, bunların namazı bozup bozmadığı husûsunda değişik hükümler vermişlerdir: Bâzı âlimler bunların namazı bozduklarını

söylemişlerdir. Ahmed bin Hanbel (Radıyallâhü anh): «Siyah köpek namazı bozar. Fakat kadın ve merkebin namazı bozdukları hususunda kalbimde tereddüt vardır, demiştir. Bu imamın siyah köpek hakkında kesin hüküm vermesinin sebebi, aksini bildiren bir hadisin olmayışıdır. Ama kadının geçmesi ile namazın bozulmadığı hakkında Hz. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den bu hadîsten sonra Müslim'in rivâyet ettiği hadîs vardır. Kezâ merkebin geçmesi ile namazın bozulmadığına dâir İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den Müslim'in rivâyet ettiği hadîs bu hadîsten evvel geçmektedir.

İmamlardan Mâlik, Ebû Hanife ve Şâfiî (Rahimehumullah) ve selef ile halefin cumhuru: «Ne mezkûr canlıların ne de başka hiç bir canlının geçmesi ile namaza duran kişinin namazı bozulmaz» demişlerdir. Bunlara göre kadın, merkep ve siyah köpeğin geçmesi ile namaz bozulur hükmünün çıkarıldığı hadîsteki kelime يَقْطَعُ fiilidir. Bu fiil lügatta «keser, bozar» anlamını taşıyor ise de buradaki maksad namazın bozulması değil, noksan olmasıdır. Yani namaza duran kişinin kalbi, onun önünden geçen şeylere meşgul olmakla namazdaki huzur ve huşû zedelenir.

Bâzı âlimler, bozulur diyen hadîsin;

لاَ يَقْطَعُ صَلاَةَ الْمَرْءِ شَيْءٌ وَادْرَؤُا مَا اسْتَطَعْتُمْ

= «Hiçbir şey namazı bozmaz. Sizin gücünüz dahilinde — namazınızın önünden geçmek isteyeni — defedin» hadîsi ile mensuh olduğunu iddiâ etmişler ise de bu iddiâya pek rıza gösterilmemiştir. Çünkü hadîslerin nesih yoluna hemen gidilemez. Ancak yek diğerine görünüşte zıt olan hadîsler arasında uzlaştırma ve hepsinin geçerliliği sağlanamaz, tevili mümkün görülemez ve hadîslerin hangisinin önce hangisinin sonra buyurulduğunu bilirsek o zaman nesih yoluna gidilir. Burada hadîslerin tarihlerini bilmiyoruz, hepsinin geçerliliği ve tevili mümkündür. Nitekim yukarda tevil şeklini izah ettik. Diğer taraftan nâsih olduğu iddiâ edilen hadîs zayıftır.»

Hanefî mezhebine âit fıkıh kitaplarında İbn-i Abdin'in «Namazı bozan şeyler»e dâir olan bâbta şöyle der:

«Namaza duranın önünden geçen şey ne olursa olsun namazı bozmaz. Zâhiriye mezhebine mensub âlimlerin: «Kadın, köpek ve merkebin geçmesi ile namaz bozulur» sözleri merduttur. Kezâ (Hanbelî İmamı) Ahmed'in siyah köpeğe mahsus benzer

hükmü de H a n e f î âlimlerince kabule şayan görülmemiştir. Bu hususta delil olarak gösterdikleri hadîs mensuhtur.»

Ş â f i î fıkıh kitaplarından Minhac'ın şerhi Nihâyetü'l-Muhtac'ın «Namazı bozan şeyler» bâbında aynen şöyle söylenir:

«Namaza duranın önünden kadın, merkep, köpek ve benzeri bir şeyin geçmesi ile namaz bozulmaz. Sahih-i Müslim'deki:

«Kadın, köpek ve merkep namazı keser» meâlindeki hadisten murad bunların namaz kılanı meşgul etmekle namazdaki huşuu kesmeleridir.» (36)

(٣٣) باب الرخصة بفضل وضوء المرأة

33 — KADININ ABDEST SUYU ARTIĞININ (KULLANILMASINA) RUHSAT BÂBI

٣٧٠ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : اغْتَسَلَ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ فِي جَفْنَةٍ . فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ لِيَغْتَسِلَ أَوْ يَتَوَضَّأَ . فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي كُنْتُ جُنُبًا . فَقَالَ « الْمَاءُ لَا يُجْنِبُ » .

T E R C E M E S İ

370) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hanımlarından birisi (Meymûne) büyükçe bir çanakta (ki sudan bir miktarla) gusletti. Biraz sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gelerek (o sudan) gusletmek veya abdest almak istedi. Bunun üzerine hanım:

Ya Resûlullah! Şüphesiz ben cünüp idim. (Bu sudan guslettim) dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de:

«Su necis olmaz» buyurdu.

İ Z A H I

Hadîs'i, T i r m i z î, N e s e î, E b û D a v û d, A h m e d ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d, Tahâ-

(36) Müellifimizin 947-952 nolu hadislerinin anıldığı 'Namazı Kesen Şeyler' babında konu hakkında gerekli izah yapılacaktır.

ret kitabının «EL-MAU LA YÜCNİBU = SU NECİS OLMAZ» başlığı ile açtığı bâbta, hadîsi aynı senedle rivâyet etmiştir. Yalnız burada son râvi Ebû Bekir bin Şeybe iken orada bunun yerine Müsedded var.

El-Menhel yazarı, hadîsi açıklarken şöyle söyler:

Hadiste ismi anılmayan hanım Meymûne (Radıyallâhü anhâ)'dır. Çünkü Darekutnî'nin İbn-i Abbâs'tan aldığı rivâyette bu olay Meymûne'nin ağzından anlatılıyor. (İbn-i Mâceh'in (372 nolu) hadîsi de buna delâlet ediyor.)

(Annemiz) Meymûne (Radıyallâhü anhâ), büyükçe bir çanaktaki sudan bir miktarını avuçlamak suretiyle boy abdestini aldıktan sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gelerek çanakta kalan su ile abdest veya boy abdestini almak istiyor. Meymûne (Radıyallâhü anhâ) ise cünüp iken elini soktuğu çanaktan su almakla artan suyun artık abdest ve gusulde kullanılamıyacağını sandığı için durumu Resûl-i Ekrem'e haber veriyor. Resûl-i Ekrem ise cünüp bir uzvun necis bir uzuv gibi suyu necis etmediğini bildiriyor.

Hadîsteki; اَلْمَاءُ لَا يُجْنِبُ cümlesinin lügat mânâsı: «Su cünüp olmaz.» demek ise de bu cümleyi: «Su necis olmaz» şeklinde terceme etmek gerekir. Çünkü Neseî'nin rivâyetinde bu cümle şöyledir: إِنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ = «Şüphesiz bir şey (yani cünüp uzuv) suyu necis etmez.» Resûl-i Ekrem burada müşakele denilen edebî san'ata uygun olarak yani Meymûne'nin kullanmış olduğu cünüplük tabirine uysun diye «Lâ Yücnibu» tabirini kullanmıştır.

İmam Mâlik, Nahaî, Hasan-ı Basrî ve Sevrî bu hadîsi delil göstererek abdest ve gusülde kullanılmış olan suyun, temizleyici olduğuna yani necasetin giderilmesinde ve abdest ile gusülde kullanılabildiğine hükmetmişlerdir. Fakat abdest ve gusülde kullanılmış olan ve fıkıh lisanında «Müstamel» adını alan suyun temiz olmakla beraber temizleyici olmadığına hükmeden fıkıh âlimleri bu hadîsin delil gösterilemiyeceğini beyân etmişlerdir. Şöyle ki: Meymûne, çanağın içinde gusletmemiştir. Çanaktan su avuçlayıp çanak dışında yıkanmıştır. Çünkü çanak içinde yıkanması çok zor ve uzak bir ihtimaldir. Muhtemel olan bir şey ise delîl olamaz. Kaldı ki Bağâvî'nin Şerhu's-Sünne'de ve El-Me-

sabîh'teki İ b n - i A b b â s ' ın rivâyeti (37) açıkca belirtiyor ki M e y m û n e çanaktaki suyun bir miktarını kullanmış ve bir miktar su artmıştır. Resûl-i Ekrem de artan su ile gusletmiştir. Gusülden artmış olan suyun temizleyici oluşu gusülde kullanılmış olan suyun temizleyici olduğuna delâlet etmez.

El-Menhel yazarı, E l - M i r k â t ' tan naklen yukardaki malûmatı verdikten sonra hadisten alınan fıkhi hükmü şöyle beyan ediyor :

Kadının abdest veya gusülde tek başına kullandığı sudan artan kısım ile erkek abdest ve guslünü alabilir. E b û H a n î f e, M â l i k, Ş â f i î ve âlimlerin cumhuru bu hükme katılmışlardır.

٣٧١ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ اغْتَسَلَتْ مِنْ جَنَابَةٍ . فَتَوَضَّأَ وَاغْتَسَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ فَضْلِ وَضُوئِهَا .

T E R C E M E S İ

371) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'den şöyle söylediği rivâyet edilmiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in zevcelerinden bir hanım cünüplükten gusletti. Onun kullandığı sudan artan su ile bilahare Resûl-i Ekrem abdest aldı ve gusül etti.

٣٧٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . قَالُوا : ثنا أَبُو دَاوُدَ . ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ مَيْمُونَةَ ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ بِفَضْلِ غُسْلِهَا مِنَ الْجَنَابَةِ .

T E R C E M E S İ

372) "... Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcelerinden Meymûne *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

(37) Müellifimizin 371 nolu hadisi olabilir.

Kendisinin cünüplükten dolayı aldığı boy abdestinden artan su ile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **abdest aldı."**

(٣٤) باب النهى عن ذلك

34 — ONDAN (38) NEHİY BÂBI

٣٧٣ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا أبو داود . ثنا شعبة ، عن عاصم الأحول ، عن أبي حاجب ، عن الحكم بن عمرو ؛ أن رسول الله ﷺ نهى أن يتوضأ الرجل بفضل وضوء المرأة .

[قال السندي: قال في شرح السنة: لا يصحح محمد بن إسماعيل حديث الحكم بن عمرو. إن ثبت فمنسوخ.]

TERCEMESİ

373) "... El-Hakem bin Amr (el-Akra') *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Şüphesiz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **kadının abdest suyunun artığı ile erkeğin abdest almasını yasakladı."**

٣٧٤ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا المعلى بن أسد . ثنا عبد العزيز بن المختار . ثنا عاصم الأحول ، عن عبد الله بن سرجس ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ أن يغتسل الرجل بفضل وضوء المرأة ، والمرأة بفضل الرجل . ولكن يشرعان جميعا .

قال أبو عبد الله بن ماجة : الصحيح هو الأول ، والثاني وهم .

Meymûne (R.A.)'nın Hâl Tercemesi

Meymûne (R.A.) hazretleri el-Hars-i Hilâli'nin kızıdır. Resûl-i Ekrem'in muhterem hanımlarındandır. Hicretin yedinci yılı Peygamber (A.S.) ile evlenmek şerefi ile bahtiyar olmuştur. Kendisinden 46 adet hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan yedi hadisi, Buharî ve beş hadisi Müslim rivayette bulunmuşlardır. Râvileri İbn-i Abbas ve Yezid İbn-i Assam (R.A.)'dır. Hicretin 51'inci yılı Ten'im yakınında bulunan ve Mekke-i Mükerreme'ye bir kaç kilometre mesafedeki «Serif» adlı yerde vefat etmiştir. (Hulasa Sah. 496 ve başka eser)

(38) Yani kadının abdest suyunun artığı ile erkeğin abdest alması ve gusul etmesinden.

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ . ثنا أَبُو حَاتِمٍ ، وَأَبُو عُثْمَانَ الْمُحَارِبِيُّ ؛ قَالَا : ثنا الْمُعَلَّى
ابْنُ أَسَدٍ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

374) "... Abdullah bin Sercis *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kadının abdest suyunun artığı ile erkeğin gusletmesini ve erkeğin (abdest suyu) artığı ile kadının gusletmesini yasakladı. Velâkin erkek ile kadın (bir sudan) beraberce gusüllerini yapabilirler.

Abdullah bin Mâceh (= müellifimiz) dedi ki sahih olanı birinci hadîstir. (= El-Hakem'in hadîsi) İkincisi (= Abdullah bin Sercis'in hadîsi) ise zayıftır.

Ebü'l-Hasan bin Seleme dedi ki : Ebû Hâtim ve Ebû Osman el-Muharibî bize tahdis ederek : El-Muâllâ bin Esed (mezkûr yolla) aynı hadîsi bize rivâyet etti."

İKİ HADÎSİN İZAHI

İki hadîste geçen «Vadû» kelimesi abdest için kullanılmaya şer'an elverişli su demektir. Böyle bir su gusül için de kullanılabilir. Aynı şekilde necasetten tahârette de kullanılabilir. Vadû' adı verilen suya fıkıh lisanında «Tahûr» da denilebilir. Temizleyicilik vasfı bakımından aynidir.

Şunu da belirtmek isterim : Abdest için elverişli olan bir su gusül için de kullanılabilir. Keza gusül için kullanılabilen bir su ile abdest de alınabilir. Bu duruma göre :

İlk hadîs, kadının abdest veya gusül için bir kısmını kullandığı sudan artan (yani kullanmadığı) kısım ile erkeğin abdest veya gusül almasını menediyor.

İkinci hadîs ise erkeğin gusül veya abdestinden artan su ile kadının veya bunun aksine kadının gusül (veyâ abdestinden artan su ile erkeğin abdest veya gusül) almasını yasaklıyor ve erkek ile kadının bir kabtaki suyu, beraberce abdest veya gusül almak için kullanmalarına cevaz veriyor.

Kadın veyâ erkeğin tahârette (= abdest veyâ gusülde) kullandığı sudan artan kısmın diğeri tarafından tahârette kullanılıp kullanılamıyacağı husûsunda Sünen-i Ebî Dâvûd'un şerhi El-Menhel'de 6 mezhebin bulunduğu belirtilerek şöyle bir izah yapılıyor:

1. Kadının tahâretinden artan su ile erkek tahâret yapamaz. Bunların beraber tahâretlenmesi veyâhut önce kadının tahâretini yapıp ondan sonra erkeğin tahâretlenmesi farketmez. Kadının ister cünüplükten ister aybaşı âdetinden ötürü gusül etmesi veyâ başka nedenle tahâretlenmesi neticeyi değiştirmez. Ömer bin El-Hattâb, Abdullah bin Sercis, El-Hakem bin Amr, Said bin El-Müseyyeb ve İbn-i Hazm (Radıyallâhü anhüm)'ün mezhebi budur. Bunların delili ise El-Hakem'in hadisi (373 nolu)dur.

2. Kadın ile erkeğin aynı kabtan beraberce su alıp tahâretlenmeleri câizdir. Fakat önce kadının tahâretlenmesi halinde ondan artan su ile erkeğin tahâretlenmesi câiz değildir. Dâvûd, İshak ve bir rivâyette Ahmed (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli budur. Onlar, bu hususların câiz olup olmadığı husûsunda hadîsler vardır. Kadının kullandığından artan su ile erkeğin tahâretlenemiyeceği husûsunda ise bir kaç Sahâbî'den sahih hadîs rivâyet edilmiştir, demişlerdir. Bunlara şöyle cevap verilmiştir: «Yasaklamaya âit hadîsler, tenzîhan kerâhete yorumlanmak sûretiyle hadîsler arasında görülen zahirî ihtilâfın kaldırılması mümkündür. Diğer taraftan, ne şekilde olursa olsun câizdir, diyen sahâbîler de vardır. Ezcümle, Ali, İbn-i Abbâs, Câbir, Ebû Hüreyre, Enes, Âişe, Ümmü Seleme, Meymûne ve Ümmü Hâni (Radıyallâhü anhüm) böyle söylemişlerdir.»

3. Kadın, cünüplük veyâ aybaşı âdeti dolayısıyla guslettiği takdirde artan suyun erkek tarafından tahâret işinde kullanılması yasaktır. Başka durumlarda yasaklık yoktur. Bu görüş İbn-i Ömer, Şa'bî ve Evzâî'ye isnad edilmiştir. Bu görüşü destekliyen bir delil yoktur.

4. Ne erkek, kadının tahâretinden artan suyu, ne de kadın, erkeğin tahâretinden artan suyu tahârette kullanamazlar. Fakat berabet kullanabilirler. Bunların delîli (374 numarada geçen) Abdullah bin Sercis (Radıyallâhü anhümâ)'den ve bir rivâyete göre başka sahâbî'den rivâyet edilen hadîstir. Fakat bu hadîs (bir önceki bâbta geçen 370, 371 ve 372 nolu) hadîslere zâhiren muhaliftir.

5. Kadın ve erkek gusül veya abdestlerini beraber bile alsalar hiç birisi diğerinin artığını tahârette kullanamaz. Bu görüş E b û H ü r e y r e ve A h m e d (Radıyallâhü anhümâ)'ya nisbet edilmiş ve İ b n - i A b d i ' l - B e r tarafından bir gruptan hikâye edilmiştir. Fakat söz konusu artık su ile tahâretin yapılmasının câiz olduğuna delâlet eden hadislerin açıklığı karşısında bu görüş reddedilmiştir.

6. Bahis konusu artık su ile kayıtsız şartsız tahâret yapılabilir. Bu hususta erkek - kadın ayırımı yoktur. Yani kadının tahâretinden, artan su ile erkek tahâretlenebilir. Erkeğin tahâretinden artan su ile de kadın tahâretlenebilir. Bunların beraber veya birbirinden sonra gusül veya abdest almaları farketmez. Cumhur'un mezhebi budur. A h m e d ' den böyle bir rivâyet yapılmıştır. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, bazı hanımlarının tahâretlenmesinden artan su ile tahâretlendiği (370, 371, 372 nolu) hadisler ve benzerleri ile sabittir. Kezâ bazı hanımları ile beraber tahâretlendiği (376, 377, 378, 379, 380 nolu) hadisler ve benzerleri ile sabittir.

İki Hâl Tercemesi

İlk hadisin râvisi El-Hakem bin Amr el-Gıfarî'ye el-Hakem bin el-Akra' da denilir. İbn-i Sa'd'in dediğine göre Resûl-i Ekrem (S.A.V.) vefat edinceye kadar el-Hakem, O'nun yanından ayrılmadı. Bilahare Basra'ya gitti ve bir ara Horasan valiliğini yaptı. Ravileri : Abdullah bin es-Samıt, Sirin, Hasan-ı Basrî, Ebü'ş-Şa'sa ve başkalarıdır. Radıyallahu anhüm.

Hasan-i Basri (R.A.) demiştir ki; Ziyâd, el-Hakem'i Horasan valiliğine atadı. El-Hakem oralarda büyük bir ganîmet almaya muvaffak oldu. Ziyâd, bunun üzerine kendisine bir mektup yazarak ganimet dolayısıyla elde edilen altın ve gümüşün halife Hz. Muâviye (R.A.) tarafından istendiği için gönderilmesini ve diğer malları dağıtmasını talep etti. Fakat el-Hakem, Ziyâd'a yazdığı cevapta Allah'ın kitabı Halîfenin zatınıza yazdığı emirnameden önce gelir. Gökler ve yer bir kulun başına yığılsa bile kul takvadan ayrılmazsa Allah onun her güçlüğüne bir çözüm yolunu ihsan buyurur, dedi. Daha sonra bütün ganimet malım halka dağıttı. Bilahare : «Allah'ım! Şayet huzuruna gelmem hayırlı ise canımı al» dedi ve çok zaman geçmeden hicretin 50. yılı Merv'de vefat etti.

Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesei ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivayet etmişlerdir. Buharî de bir hadisini rivayet etmiştir. (Bak : El-Menhel Cild 1, Sah. 274 - 275)

İkinci hadisin râvisi Abdullah bin Sercis el-Müzenî el-Mahzûmî el-Basrî'nin 17 hadisi vardır. Kendisi Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'den, Hz. Ömer'den ve Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivayet etmiştir. Râvileri ise Osman bin Hakîm, Asım el-Ahvel, Katâde ve Müslim bin Meryem'dir.

Müslim, Nesei, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivayet etmişlerdir. Buharî, İbn-i Hibbân ve İbn-i Abdi'l-Ber onun Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in sohbetinde bulunduğunu beyan etmişlerdir. (Bak : El-Menhel Cil 1, Sah. 114)

Artık sayılan mezkûr su ile tahâretlenmenin yasağına âit hadîslere gelince cumhur âlimleri şu çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır:

1. Abdest veya gusül yapılırken yıkanan uzuvlardan veya vücuttan ayrılan ve düşen su müstameldir. Bir daha o su ile abdest veya gusül alınamaz.

2. Yasağa âit hadîslerdeki yasaklama kabta artmış olan su ile tahâret yapmak tenzihen kerahat mânâsınadır.

Hattâbî ise yasaklamaya âit hadisler mensuhtur, demiştir.

İlk hadîs, Ahmed, Beyhakî, Darekutnî, Tirmizî ve Ebû Dâvûd tarafından da rivâyet edilmiştir. Tirmizî; bu hadîs hasen'dir, demiştir. İbn-i Mâceh de bundan sonra gelen hadîse tercih etmiştir. İbn-i Hibbân ve Ebû Muhammed El-Fârisî de bunu sahîh saymışlardır.

İkinci hadîsi de Ahmed, Beyhakî, Ebû Dâvûd ve Nesei de rivâyet etmişlerdir. (39)

٣٧٥ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عُبَيْدُ اللهِ ، عَنْ إِسْرَائِيلَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْحَرْثِ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَهْلُهُ يَغْتَسِلُونَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ . وَلَا يَغْتَسِلُ أَحَدُهُمَا بِفَضْلِ صَاحِبِهِ .

فى الزوائد : إسناده ضعيف .

TERCEMESİ

375) "... Ali *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile hanımı aynı kabtan (beraber) guslederlerdi ve birisi arkadaşının (guslünden) artanı ile gusletmezdi."

Not: Zevâid'de bu hadisin isnadı zayıf gösterilmiştir.

(٣٥) باب الرجل والمرأة يغتسلان من إناء واحد

35 — ERKEK VE KADININ BİR KABTAN GUSLETMELERİ BÂBI

(39) El-Menhel cüz 1, sah. 272

٣٧٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ .

TERCEMESİ

376) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle demiştir : Resulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve ben bir kabtan guslederdik."

İZAHI

Hadîsi Buhârî, Müslim, Nesei, Ebû Dâvûd ve Beyhaki de bir kaç senedle rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve hanımlarının bir kabtan boy abdesti aldıkları husûsunda Ali, Enes, Câbir bin Abdillah, İbn-i Ömer, Ümm-ü Hâni, Ümm-ü Habîbe, Meymûne ve Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhüm)'den ayrı ayrı rivâyetler vardır. Bunların bir kısmı bu bâbta geçecektir.

Buhârî'nin bir rivâyetinde; كِلَانَا جُنُبٌ = «Her ikimiz de cünüp iken» ve Ebû Dâvûd'un rivâyetinde aynı mânâyı ifâde eden; وَنَحْنُ جُنُبَانِ cümlesi bulunur. Şu halde yapılan gusül cünüplük dolayısıyla idi.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKHÎ HÜKÜMLER :

1. Cünüp olan birden fazla erkek ve kadın bir kabta bulunan suyu boy abdestinde kullanabilirler. (Ama karı ve koca durumunda olmayanların bir yerde bulunmalarının veya birlikte gusletmelerinin haramlığı husûsu ayrı bir mes'eledir.)

2. Cünüp adam necis sayılmaz. (Yani necis olan bir uzuv kabtaki suya batırılınca o su pislenmiş sayılır, gusül veyâ abdest işinde

kullanılmaz. Fakat cünüp olup da başka sebeple necis olmamış olan bir uzuv kabtaki suya — gusül niyeti olmadan — batırılınca o su pislenmiş sayılmaz. Onunla gusül ve abdest alınabilir.

٣٧٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة، عن عمرو بن دينار، عن جابر بن زيد، عن ابن عباس، عن خالته ميمونة؛ قالت: كنت أغتسل أنا ورسول الله ﷺ من إناء واحد.

TERCEMESİ

377) "... (Mü'minlerin annelerinden olan) Meymûne *(Radıyallâhü anhâ)*'dan :

Şöyle söylemiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve ben bir kabtan guslederdik."

٣٧٨ — حدثنا أبو عامر الأشعري، عبد الله بن عامر. ثنا يحيى بن أبي بكير. ثنا إبراهيم بن نافع، عن ابن أبي نجيح، عن مجاهد، عن أم هانئ؛ أن النبي ﷺ اغتسل وميمونة من إناء واحد، في قصعة، فيها أثر العجين.

TERCEMESİ

378) "... Ümmü Hâni' *(Radıyallâhü anhâ)*'den şöyle demiştir :

Şüphesiz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve (hanımı) Meymûne (Radıyallâhü anhâ), içinde hamur eseri bulunan bir çanaktan guslettiler."

٣٧٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن الحسن الأسدي. ثنا شريك، عن عبد الله بن محمد بن عقيل، عن جابر بن عبد الله؛ قال: كان رسول الله ﷺ وأزواجه يغتسلون من إناء واحد.

في الزوائد: هذا إسناد حسن.

TERCEMESİ

379) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

Şöyle demiştir : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve hanımları bir kabtan guslederlerdi."

Not : Zevâid'de, bu hadisin isnadı hasen'dir, demiştir.

٣٨٠ – حدّثنا أبُو بَكرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛ أَنَّهَا كَانَتْ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَغْتَسِلَانِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ .

TERCEMESİ

380) "... Ümm-ü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir kabtan guslederlerdi."

Ümmü Seleme ve Ümmü Hânî'nin Hâl Tercemesi

Ümmü Seleme (R.A.)'nın adı Hind bint-i Ebi Ümeyye el-Mahzumiyye'dir. İlk kocası Ebu Seleme Abdullah bin Abdi'l-Esed'dir. Kocası ile beraber Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardandırlar. Bilahare Mekke'ye döndüler. Oradan da Medine'ye hicret ettiler. Medine'de kocasının vefatından sonra Resûl-i Ekrem'in zevcesi olmak şerefine mazhar oldu. Kendisi Kureyş kabilesinin hanedanlarından ve ilk muhacirlerden olduğu cihetle mü'minlerin annesi olmak gibi yüce bir mertebeye yükseldi.

378 hadisi bulunur. Buhari ve Müslim 13 hadisinde ittifak etmişlerdir. Üçer hadisini de münferiden rivayet etmişlerdir. Râvileri ise, ilk kocasından olan çocukları Ömer ile Zeyneb'tir. Ayrıca Nâfi, Said bin el-Müseyyeb, Ebu Osman en-Nehdî ve başka zatlar da ondan rivayette bulunmuşlardır.

Hicrî 59. yılı vefat etmiş ve Ebû Hüreyre (R.A.) tarafından cenaze namazı kıldırılmıştır. Zehebî'nin dediğine göre Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in en son vefat eden hanımıdır. (El-Menhel cüz 1. Sah. 332)

Ümmü Hâni (R.A.), Ebû Tâlib'in kızıdır. Adı Fâhıte'dir. Ahmed ise, adının Hind olduğunu söylemiştir. 46 hadisi olup Buharî ve Müslim bir hadisinde ittifak etmişlerdir. Râvileri de torunu Ca'de, mevlâsı Ebû Mürre ve Mücahid'dir. Mekke'nin fetih günü müslüman olmuştur. (Hulasa sah. 500)

(٣٦) باب الرجل والمرأة يتوضآن من إناء واحد

36 — BİR KABTAN ABDEST ALAN ERKEK VE KADIN BÂBI

٣٨١ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ . حَدَّثَنِي نَافِعٌ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛

قَالَ : كَانَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَتَوَضَّؤُونَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ .

TERCEMESİ

381) "... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den şöyle rivâyet edilmiştir:

Erkekler ve kadınlar, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) zamanında bir kabtan abdest alırlardı."

İZAHI

Hadis Ebû Dâvûd, Nesei, Beyhakî ve İbn-i Huzeyme tarafından ayni sözlerle rivâyet edilmiştir.
El-Menhel'de hadisle ilgili olarak şu izah var:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) zamanında...» tabiri, hadisin hükmen merfû olduğunu ifâde eder. Çünkü Sahâbî, bir fi'li Resûl-i Ekrem'in zamanına isnad edince merfû hükmünde olur.

Hadisin zâhirine göre erkekler ile kadınlar bir kabtan aynı zamanda abdest alırlardı. Eğer böyle mânâlandırılırsa hadis eş durumunda olanlara ve mahremlere âit olur. Çünkü yabancı erkeklerle kadınların bir kabtan ayni zamanda abdest almaları uzak bir ihtimaldir.

İbnü't-Tîn'in dediği gibi şayet hadis mahrem olanlara tahsis edilmeyerek genel olarak kabul edilirse hadisden maksad şu olur: «Erkekler kendi aralarında toplu halde kadınlar da kendi aralarında toplu halde aynı kabtan abdest alırlardı.» Bu takdirde er-

kekler ayrı, kadınlar da ayrı olmuş olur. Ebû Dâvûd'un Müsedded'den bir rivâyetinde bulunan "Cemîan = toplu halde" kelimesi de İbnü't-Tîn tarafından bu şekilde açıklanmıştır. Erkeklerin ve kadınların ayrı ayrı zamanlarda ama toplu halde aynı kaptan abdest almış olduğu burada anlatılmış oluyor.

Bâzıları da kadınların örtünmesine âit «Hicâb» emri gelmeden önceki zamanda erkeklerle kadınların bir arada ve aynı zamanda bir kaptan abdest aldıkları bu hadîste ifâde edilmiş olabilir, demişler ise de bu yorum pek kabule şâyan görülmemiştir. Çünkü bu hâl akıldan bile uzaktır.

Sindî de bu hadîsle ilgili olarak ezcümle şöyle söyler:

«Suyutî, Râfiî'den naklen beyan ettiğine göre bu hadîs, eş durumunda olan erkek ve kadının bir kabtan beraber abdest aldıklarını, bu durumun Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) zamanında yoğun olduğunu, Peygamberin bu duruma itiraz etmediğini ve değiştirmediğini belirtmek içindir.»

El-Menhel yazarı daha sonra hadîsten çıkarılan fıkıh hükmünün şu olduğunu ifâde eder:

1. İki ve daha çok kimsenin bir kabtan suyu avuçlayarak (kabın dışında) abdest almaları câizdir.

2. El-Hâfız, El-Fetih'de demiştir ki: Kabtan su avuçlamakla, kabta kalan suyun müsta'mel sayılmayacağı hükmü bu hadîsten çıkar. Çünkü onların kabları küçük idi. Nitekim Şâfiî bu husûsu El-Ümm'ün müteaddit yerlerinde sarahaten belirtmiştir.

3. Sindî'nin beyânına göre, bâzı âlimler: «Bu hadîs, kadının abdest artığı ile erkeğin abdest almasının câiz olduğuna delâlet eder.» demiştir. Şöyle ki: Erkek ile kadın bir kabtan abdest alınca icabında kadın erkekten önce abdestini tamamlar, dolayısı ile erkek kadın artığı sayılan kabtaki su ile abdest almış sayılır. Eğer bu artık ile erkeğin abdest alması memnû olmuş olsaydı sahâbîler bu artıkla abdest almayacaklar idi.

٣٨٢ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ . ثنا أُسَامَةُ
ابْنُ زَيْدٍ ، عَنْ سَالِمٍ أَبِي النُّعْمَانِ ، وَهُوَ ابْنُ سَرْجٍ ، عَنْ أُمِّ صُبَيَّةَ الْجُهَنِيَّةِ ؛ قَالَتْ :
رُبَّمَا اخْتَلَفَتْ يَدِي وَيَدُ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الْوُضُوءِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ .

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ بْنُ مَاجَةَ : سَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَقُولُ : أُمُّ صُبَيَّةَ هِيَ خَوْلَةُ بِنْتُ قَيْسٍ فَذَكَرْتُ لِأَبِي زُرْعَةَ ، فَقَالَ : صَدَقَ .

TERCEMESİ

382) "... Ümmü Subyetü'l-Cüheniyye *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle söylemiştir : «Tek bir kabtan abdest alırken bâzen benim elim ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in eli gelip giderdi.»

Ebû Abdillah bin Mâceh dedi ki : «Ümmü Subye'nin Kays kızı Havlete olduğunu Muhammed'den işittim, sonra Ebû Zur'a'ya anlattım. Ebû Zur'a : Muhammed doğru söyledi, dedi."

İZAHI

El-Menhel yazarı, Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği bu hadîsi açıklarken ezcümle şunları söyler :

Ümmü Subye (Radıyallâhü anhâ)'nın maksadı : Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bâzen kendisinden önce ve bâzen de kendisinden sonra suyu avuçla kabtan aldığını belirtmektedir. Ümmü Subye, Kays kızı Havlete'dir. Resûl-i Ekrem'e biat edenlerdendir. Râvileri de Harrabûz'un oğulları Sâlim ve Nâfi'dir. Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh, onun hadîslerini almışlardır.

Ümmü Subye (Radıyallâhü anhâ), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mahremi veyâ zevcesi olmadığı halde, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile aynı kabtan abdest almaları nasıl câiz olur? denmesin, çünkü ikisinin arasında ve su kabı üzerinde bir perdenin gerilmiş olması ve perde arkasında durup sırayla suyu avuçlamış olmaları muhtemeldir. (Sindî bu ihtimalin yanında ikinci bir ihtimal olarak bu durumun «HİCAB» emrinden önceki zamanda meydana gelmiş olmasıdır, der.)

El-Menhel'de daha sonra hadîsten çıkarılan şu fıkhî hükümleri anlatılır :

1. Abdestsiz bir kimsenin (temiz olan) eli ile kabtan avucuyla su alması câizdir.

2. Abdestsiz bir kimse (temiz olan) elini kaba batırmakla kabtaki su müstamel sayılmaz (temizleyicidir, tahârette kullanılır.)

3. Kabta kalan su ile abdest alınabilir.

4. Biri erkek, diğeri kadın bile olsa iki kişinin tek bir kabtan abdest alması câizdir. (Yabancı erkek ile kadının bir arada bulunup abdest almalarının başka yönlerden yasak olması ayrı bir husustur.)

Hadis, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh'ten başka Darekutnî, Ahmed, Beyhakî, İbn-i Ebi Şeybe, Tabarânî ve Tahavî tarafından da rivâyet edilmiştir. Buhârî de El-Edebü'l-Müfred'de nakletmiştir. (40)

٣٨٣ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا دَاوُدُ بْنُ شَبِيبٍ. ثنا حَبِيبُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ هَرِمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُمَا كَانَا يَتَوَضَّآنِ جَمِيعًا لِلصَّلَاةِ.

TERCEMESİ

383) "... Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi ile eşi Âişe (Radıyallâhü anhâ) namaz için beraber abdest alırlardı."

(٣٧) باب الوضوء بالنبيذ

37 — NEBÎZ İLE ABDEST ALMAK BÂBI

Nebîz: Üzüm, hurma, bal, buğday, arpa ve benzeri maddelerden imal edilen meşrûbat türüne denilir. Nebîz adı verilen meşrûbat türü sarhoşluk verdiği takdirde içilmesi yasak olan içkilerden sayılıp necistir. Sarhoşluk vermiyen nebîz kısmı da fıkıhçılar tarafından bir kaç gruba ayrılmıştır. İnşâallah «Kitabü'l-Eşribe» bölümünü terceme ederken sarhoşluk veren ve vermiyen nebîz çeşitlerinin hepsini ve bu husûstaki fıkıh âlimlerinin görüşlerini tafsilâtı ile açıklayacağız.

٣٨٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَالَا: ثنا وَكِيعٌ، عَنْ أَبِيهِ.
ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي فَزَارَةَ الْعَبْسِيِّ،

(40) El-Menhel Cild. 1. Cüz. Sah. 270

عَنْ أَبِي زَيْدٍ ، مَوْلَى عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
قَالَ لَهُ ، لَيْلَةَ الْجِنِّ « عِنْدَكَ طَهُورٌ ؟ » قَالَ : لَا . إِلَّا شَيْءٌ مِنْ نَبِيذٍ فِي إِدَاوَةٍ . قَالَ
« تَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ » فَتَوَضَّأَ . هٰذَا حَدِيثُ وَكِيعٍ .

مدار الحديث على « أبي زيد » وهو مجهول عند أهل الحديث ، كما ذكره الترمذيّ وغيره .

TERCEMESİ

384) "... Abdullah İbn-i Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* cinler gecesi ona:

— **«Senin yanında abdeste elverişli su var mı?»** diye sordu. Abdullah:

— **Hayır! (su yoktur.) Ancak bir su kabında biraz nebîz (= hurma şırası) vardır,** diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem:

— **«(O), tertemiz hurma ve temizleyici sudur.»** buyurdu. Sonra (Onunla) abdest aldı. Vekîin hadîsi budur."

Not: Bunun senedinin sıhhat durumu râvi Ebû Zeyd'in durumuna bağlıdır. Bu râvi ise, Tirmizî ve başkasının dediği gibi hadisçilerce mechul bir kimsedir.

İZAHI

Ebû Dâvûd, kısmen değişik bir senedle Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit metni aynen ve **İbn-i Mes'ûd'a** âit sözü de mânâyı etkilemeyen az bir değişiklikle rivâyet etmiştir.

Tahâret Kitabının 42'nci bâbını bu konuya tahsis eden **Ebû Dâvud'un** Sünen şerhi El-Menhel'de hadîsin metni ile ilgili olarak şu bilgiyi verir:

Hadîsin «... Cinler gecesi ...» tâbiri ile İslâm dinini öğrenmek için **Nusaybin** cinlerinin Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), yanında toplandıkları gece kasdedilmiştir. Çünkü **Kâ'bü'l-Ahbâr** (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre **Batn-ı Nahle'den** dönen ve aralarında **El-Ahkab'ın** da bulunduğu dokuz kişilik cin hey'eti kavmini uyardıktan sonra peygamberle görüşmek üzere üçyüz kişilik bir cemâat halinde **Mekke'**-

nin C e h û n adlı dağına geri geldiler. Cinlerden E l - A h k a b Resûl-i Ekrem'in huzûruna çıkarak selâm verdikten sonra cemâatın mülâkat isteğini arzederek görüşmek için zaman ve yer göstermesini istedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de C e h û n dağında buluşmak üzere gecenin bir saatını tensip buyurdu. K â ' - b ü ' l - A h b â r ' dan nakledilen bu haberi E b û N a î m ve E l - V â k ı d î rivâyet etmişlerdir.

B e y h a k î ' nin «Delâilü'n-Nubuvve»de İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) M e k k e ' de iken Ashâbına:

«Bu gece cinlerle yapılacak görüşme işinde bulunmak isteyenleriniz gelebilir.» buyurdu. Benden başka kimse bulunmak istemedi. Resûl-i Ekrem ve ben M e k k e ' nin üstündeki dağa çıktık. Orada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ayağı ile bir dâire çizdikten sonra içinde oturmamı emretti. Sonra biraz ileri gidip durdu. K u r ' a n okumaya başlayınca aramıza çok sayıda karaltı girdi...

A h m e d ' in rivâyetinde, İ b n - i M e s ' û d bu olayı anlatırken; fecir vakti olunca Peygamber, durduğum yere gelerek, beraberimde abdest için suyun bulunup bulunmadığını sordu. Ben tulumda su bulunduğu kanaatı ile evet, dedim. Tulumu açınca bir de baktım ki su değil, Nebîzdir. Bunun üzerine; ben: Su olduğunu sanıyordum. Fakat nebîzdir, dedim. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Tertemiz hurma ve temizleyici sudur.» buyurarak ondan abdest aldı. Sonra namaza durmak istedi. Cinlerden iki kişi O'na yetişince, arkasında onları saf yapıp bize namaz kıldırdı. Daha sonra ben: Ya Resûlallah! bunlar kimdir? diye sordum. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Nusaybin cinleridir» buyurdu.

Hadisin «Tertemiz hurma ve temizleyici sudur.» fıkrasının anlamı şudur: Nebîz dediğin şey hurma ve temizleyici olan sudan ibarettir. Suya hurmanın atılmış olması abdest almaya mâni teşkil etmez.

İ b n - i M â c e h ve T i r m i z i ' nin rivâyetinde bu fıkradan sonra İ b n - i M e s ' û d ' un şu sözü bulunur: «Sonra Peygamber nebîzden abdest aldı.» A h m e d ' in müsnedinde ise bu söz

فَتَوَضَّأَ مِنْهُ وَصَلَّى = «Sonra Peygamber nebîzden abdest aldı ve namaz kıldı» şeklindedir

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Sevrî bu hadîse dayanarak: Su bulamayan bir kimse, abdest uzuvları üzerinde akıcı, tatlı ve çiğ olup sarhoşluk vermiyen hurma nebîzi (şırası) ile abdest alacak, teyemmüm edemez, demişlerdir. İmam Muhammed'e göre bu kimse hem anılan vasıfları hâiz nebîzle abdest alacak hem de teyemmüm edecektir. İmam Ebû Yûsuf'a göre ise bu kimse nebîzle abdest alamaz, teyemmüm eder. Ebû Hanîfe de bu kavle dönmüştür. Diğer mezheb imamlarının ve cumhur'un kavli de budur. Tahâvî de bu kavli tercih ederek: İbn-i Mes'ûd'un (mezkûr) hadîsine dayanarak Ebû Hanîfe'nin ilkin söylediği sözün dayandığı bir asıl yoktur, demiştir. İmamın dönüştüğü son görüş mezhebin asıl görüşüdür. Çünkü, Et-Tevzîh'ten naklen El-Bahr'de beyân edildiği gibi bir müctehidin terkettiği fetvâsını tutmak câiz değildir.

Tirmizî de: Nebîz ile abdest alınmaz» diyenlerin sözü kitap'a uygun olanıdır. Çünkü Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuştur:

... فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا ...

= «... Sonra su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm ediniz ...» (Mâide Sûresi, 6. âyet)

Yukarda verilen malûmattan anlaşıldığı gibi ihtilâf noktası çiğ, tatlı, ince ve abdest uzuvları üzerinde akıcı olup sarhoşluk vermeyen hurma nebîzi hakkındadır. Çünkü içine hurma taneleri atılmış olmakla beraber henüz tatlılığı belirmemiş olan su ile abdest alınması ittifakla câizdir. İnceliğini kaybeden ve sarhoşluk veren nebîz ile abdest alınamıyacağı husûsunda âlimler ittifak halindedir...

(Hanefî fıkıh kitablarından olan) El-Bahr'ü-Raık'de de şöyle deniliyor: «Hulasa, bizim yanımızda sağlam, seçkin ve güvenilir mezhebimiz, anılan vasıfları taşıyan nebîzle abdest alınamamasıdır. Diğer üç mezheb imamlarının fetvasına katılıyoruz. Bu sebeple, nebîzle abdest alınabildiğine delâlet eden İbn-i Mes'ûd'un hadisi ile meşgul olmaya ihtiyaç yoktur. Zira bazı âlimler bu hadîsin zayıf olduğunu söylemiştir. Hadis sahih olarak kabul edildiği takdirde bile (yukarda meâlı verilen) teyemmüm âyeti ile mensuhtur. Çünkü âyet Medîne'de inmiştir. (İbn-i Mes'ûd'un hadîsinde anlatılan olay ise Mekke'de ve daha önce vuku bulmuştur.) Müteahhirîn âlimlerden bir cemaat hadîs'in teyemmüm âyeti ile mensuh olduğu yolunu seçmiştir.»

El-Menhel yazarı, Bahr-ı Râık'ten bu nakli aldıktan sonra şöyle der: Farâza hadîs mensuh olmamış olsa bile söz konusu nebîz, içinde biraz hurma atılmış olmakla beraber vasıfları değişmemiş su idi. Zîra tatlı olmayan içme suyunun acılığını gidersin diye içine biraz hurma atmak arabların âdeti idi.

HADÎSİ TAHRİC EDENLER

Ahmed, Beyhakî, Ebû Dâvûd, Tirmizi, İbn-i Ebî Şeybe, Darekutnî ve Tahâvî de hadîsi müteaddit yollarla rivâyet etmişlerdir.

El-Münzirî şöyle demiştir: Ebû Zur'a, hadîsin sahîh olmadığını söylemiş, Ebû Ahmed El-Kerabîsî de, bu bâbta anılan rivâyetten bir hadîs sâbit olmamış, bilâkis, Abdullah İbn-i Mes'ûd'dan rivâyet edilen sahîh hadîsler bunun aksini (nebîzle abdest alınamıyacağını) ifade etmektedirler.»

Hadîs âlimleri bu hadîsi 3 sebepten zayıf saymışlardır:

Birinci sebep: Senedindeki râvîlerden Ebû Zeyd hadîscilerce mechul bir kimsedir. Tirmizî ve başka zatlar bu nedeni zikretmişlerdir. Ancak, Ebû Zeyd'den başka 14 kişi, hadîsi İbn-i Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir. Buhârî'nin üzerindeki El-Bedrü'l-Aynî şerhinde 14 kişinin rivâyetlerinin kimler tarafından tahriç edildiği belirtilmiştir.

İkinci sebep: Yine râvîlerden Ebû Ferâze'nin Râşid bin Keysân adlı zat mı, başkası mı diye tereddüt hasıl olmuştur. Fakat İbn-i Adıy, Darekutnî ve İbn-i Abdilber, bu zatın Râşid bin Keysân olduğunu belirtmişlerdir.

Üçüncü sebep: Cinler gecesinde İbn-i Mes'ûd'un Peygamber'in beraberinde olmadığı husûsudur. Çünkü Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Beyhakî ve Darekutnî'nin rivâyet ettikleri sahîh ve Hasen bir hadîs'te Alkame şöyle demiştir:

«Ben Abdullah İbn-i Mes'ûd'a: Cinler gecesi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde sizlerden kim bulundu? diye sordum. Abdullah: Bizden hiç kimse O'nun yanında yoktu, diye cevap verdi.»

Bu üçüncü sebebe cevâben: A b d u l l a h İ b n - i M e s ' û d ' un cinler gecesi Peygamber'e refakat ettiği yedi yolla rivâyet edilen hadiste belirtiliyor, demiştir. (El-Menhel'de yolların hepsi sırayla anlatılmıştır.)

El-Menhel yazarı daha sonra İ b n - i M e s ' û d ' un refakatta bulunduğuna dâir hadîs ile refakatta bulunmadığına dâir hadîslerin arasında görülen ihtilâfın zahirî olduğunu şöyle belirtmiştir:

İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh) cinler gecesi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e refâkat etmiştir. Fakat Peygamber'in cinlerle olan görüşmelerine katılmayarak uzakça bir yerde Peygamber'i beklemiştir.

Bâzı âlimler de şöyle yorum yapmışlardır: Cinlerle görüşme iki defa vuku buldu. İlk görüşmeye gidildiğinde ne İ b n - i M e s ' û d ne de başkası Peygamber'e refakat etmedi. N a h l e denilen semtte yapılan görüşme N i n o v a cinlerine âit idi. İkinci defa C e h û n dağında N u s a y b i n cinleri ile yapılan görüşmede ise İ b n - i M e s ' û d bulunmuştur.

E ş - Ş i b l î «Âkâmü'l-Mercan» adlı eserinde, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in 6 defa cinlerle görüşmüş olduğu, hadislerin zahirinden anlaşılıyor, demiştir. El-Menhel bunları saymış ise de burada anlatmaya lüzum görmüyorum.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Peygamber'imiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cinlere de gönderilmiştir. Bunun için cinler O'na gelmişler ve O da onlara İslâm dinini öğretmiştir

2. Kişi, ilerde ihtiyaç duyacağını umduğu şeyleri önceden hazırlamalıdır. Hele ibâdeti için gerekeni önceden temin etmelidir.

3. Küçüğün büyüğe hizmet etmesi meşrudur.

4. Nimeti övmek meşrudur.

٣٨٥ — حدثنا العَبَّاسُ بْنُ الوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ .
ثنا قَيْسُ بْنُ الْحَجَّاجِ ، عَنْ حَنَشٍ الصَّنْعَانِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ
قَالَ لِابْنِ مَسْعُودٍ ، لَيْلَةَ الْجِنِّ « مَعَكَ مَاءٌ ؟ » قَالَ : لَا . إِلَّا نَبِيذًا فِي سَطِيحَةٍ . فَقَالَ

رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ . صُبَّ عَلَيَّ » قَالَ ، فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ ، فَتَوَضَّأَ بِهِ .

حديث ابن عباس قد تفرد به المصنف . في سنده ابن لهيعة وهو ضعيف .

TERCEMESİ

385) "... Abdullah İbn-i Abbas *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre cinler gecesi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Abdullah İbn-i Mes'ûd'a :

— Senin beraberinde su bulunur(mu)?» buyurdu. Abdullah da: Hayır yanımda su yoktur. Ancak bir tulumda bulunan nebîz vardır, diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Tertemiz hurma ve temizleyici sudur. Bana (= elime) dök» buyurdu. Abdullah dedi ki: Bunun üzerine O'na (= O'nun eline) döktüm. O da o (nebîz) ile abdest aldı.»"

Not : İbn-i Abbas (R.A.)'ın bu hadisini yalnız musannıfımız rivâyet etmiştir. Senedinde İbn-i Lahia bulunur. Halbuki bu zat zayıftır. Dolayısıyla sened zayıf sayılmıştır.

(٣٨) باب الوضوء بماء البحر

38 — DENİZ SUYU İLE ABDEST ALMA BÂBI

٣٨٦ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ . حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَلَمَةَ ، هُوَ مِنْ آلِ ابْنِ الأَزْرَقِ ؛ أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ أَبِي بُرْدَةَ ، وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ . وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ . فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا . أَفَنَتَوَضَّأُ مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ ، الْحِلُّ مَيْتَتُهُ » .

TERCEMESİ

386) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : Bir adam, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek : Yâ Resûlallah! Biz denize binerek beraberimizde (tatlı) az su taşırız. Eğer onunla abdest alırsak susamış (susuz) kalırız. Bu sebeple deniz suyu ile abdest alabilir miyiz? diye sordu. Buna cevâben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Deniz, suyu tahûr (temizleyici) dir, meytesi (murdarı) helaldır.»"

İZAHI

Hadîs; Mâlik, Ahmed, Nesei, Tirmizi, İbn-i Ebi Şeybe, İbn-i Huzeyme, İbn-i Hibbân, Daremi, El-Hâkim, Darekutni, ve İbnü'l-Cârûd tarafından da rivâyet edilmiştir. Tirmizi, hadîsin hasen-sahîh olduğunu söylemiş, İbn-i Abdi'l-Ber, İbnü'l-Münzir ve Ebû Muhammed El-Bağavi de hadîsin sıhhatına hükmederek âlimlerce makbul sayıldığını belirtmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e müracaat eden zatın Abdullah El-Müdlici olduğu Darekutni'nin bâzı senedlerinde belirtilmiş, Daremi'nin rivâyetinde de «Beni Müdlic» kabilesinden bir adam... diye geçer. El-Hâkim'in rivâyetinde ise: «Bir avcı geldi...» ifâdesi kullanılmıştır.

Soru sahibinin maksadı: El-Hâkim ve El-Beyhaki'-nin tafsilatlı olan rivâyetinde açıklandığı gibi, avlanmak için denize açıldığında bâzen abdest almak veya gusletmek gerekir. Beraber götürülen tatlı su az olup hem içme hem tahâret için bâzen yetmez. Abdest veya gusülde kullanıldığı takdirde içme suyu kalmaz. Deniz suyu acı olduğundan içmeye elverişli değildir. Acaba tahârette kullanılabilir mi?

Verilen cevapta deniz suyunun temizleyici olduğu bildirilmekle, abdest ve gusül'de kullanılabildiği gibi necasetin (pisliğin) giderilmesinde de kullanılabileceği belirtiliyor.

Tahûr: Temizleyici demektir. Tahûr sayılan bir su hadesten tahârette (abdest ve gusülde) ve necasetten (pislikten) tahârette kullanılabilir. Soru sahibi, deniz suyunun abdest için kullanılıp kullanılamıyacağını sormuş, fakat Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) daha şümullü bir cevap vererek deniz suyunun tahâretin her çeşidine elverişli olduğunu bildiriyor.

Meyte: Boğazlanmadan ölen hayvan demektir. Çekirgeden başka karada yaşayan bütün hayvanların meytesi necistir. Soru sahibi denizde yaşayan hayvanların meytesinin helâl olup olmadığını sormadığı halde önemine binâen Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) meytenin hükmünü bildirmekle bunun açıklanmasını gereğine işaret buyurmaktadır. Deniz meytesine âit hükmün cevapta yer alması sebebi şöyle de olabilir: Genel olarak meyte, necis olup içine düştüğü az suyu da necis eder. Deniz meytesinin diğer meytelerden farklı olup necis sayılmadığı bildirilmekle, deniz suyunun,

içindeki meytesinden dolayı pislenmediği belirtiliyor. Böylece soru sahibinin ve emsalinin deniz meytesi ile deniz suyunun pislendiğini sanmaları önlenmiş oluyor.

İ b n ü ' l - A r a b î : Sorulan soru cevaplandırılırken, tam faydalı olmak mülahazasıyla sorulmamış olan fakat önemli görülen başka bir husûsu da aydınlatmak fetva vermenin güzelliklerindendir, demiştir.

DENİZ MEYTELERİ HAKKINDAKİ ÂLİMLERİN FETVÂLARI

Tahâret Kitabından bir bâbı konuya ayıran E b û D â v û d ' un Sünen şerhi El-Menhel'de verilen geniş malûmat şöyledir:

«Deniz meytesi hakkındaki âlimlerin verdiği cevaplarda ayrıntılar vardır: B u h â r î ' nin şarihi E l - A y n î şöyle demiştir: M â l i k, Ş â f i i ve A h m e d, bu hadise dayanarak deniz hayvanlarının hepsinin meytesi helâldır. Ancak Ş â f i î ve A h m e d ' den gelen bir rivâyette kurbağa bu hükümden hariç tutulmuştur. Bu üç imama göre karada eti yenmeyen hayvanın denizdeki türünün meytesi de haramdır.

Bizim arkadaşlarımız (Hanefî âlimleri) ise; 'deniz hayvanlarından balık, bütün çeşitleri ile helâldır. Diğer deniz hayvanlarının eti yenmez. Çünkü Cenab-ı Allah;

... وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ ...

= «... Ve murdar şeyleri de üzerlerine haram kılıyor ...» meâlindeki E l - A ' r a f sûresinin 157'nci âyetinde murdarları haram kılmıştır. Balıktan başkası murdardır. Hadisteki meyte (murdar) ise; balık ile yorumlanır. Nitekim Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Bizim için iki meyte ve iki kan helâl kılınmıştır. İki meyte balık ve çekirgedir...» buyurmuştur; demişlerdir. (A y n î ' den yapılan nakil burada bitti).

H a n e f î âlimlere göre zâhiren sebepsiz olarak ve kendi kendine ölüp su yüzüne çıkan ve karın kısmı yukarı çıkan balıklar yenilemez. Ama sıcak, soğuk veya başka sebeple ölen balık anılan durumda su yüzüne çıkmış olsa bile yiyilir.

Kurbağa ve kaplumbağa gibi denizde ve karada yaşıyabilen de-

niz hayvanının yenilmesi husûsunda Mâlikî mezhebinde ihtilâf vardır. El-Bâcî, Muvatta' şerhinde diyor ki: Deniz hayvanı iki kısımdır. Bir kısmı karada yaşıyamaz. Balık türleri gibi. Diğeri karada da yaşıyabilendir. Kurbağa, yengeç ve kaplumbağa gibi. Balık ne şekilde ölürse ölsün tâhirdir ve yenilir. Mâlik ve Şâfiî böyle hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe ise, kendi kendine ve sebepsiz ölen balık yinilmez, demiştir.

... أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ ... = «Deniz avı ve taâmı sizler için helâl kılındı.» (Mâide 96) âyeti ve (bu bâbta geçen) hadîs bizim delilimizdir. Lügat ehli olan Ömer bin El-Hattâb (Radıyallâhü anh) âyetin tefsirinde: Deniz avı senin avlandığındır. Taâmı da denize atılandır, demiştir. Meyte kelimesi kayıtsız olarak şer-i şerifte kullanıldığı zaman boğazlanmadan ölen hayvan demektir.

Deniz kurbağası ve kaplumbağası gibi karada hayatını sürdürebilen hayvan Mâlik'e göre temiz ve helâldır. Boğazlanması gerekmez. İbn-i Nâfi ise; bunlar sebepsiz ölürse pistir ve haramdır, demiştir. İmam Mâlik'e göre bunlar balık gibi deniz hayvanı olup boğazlanmasına ihtiyaç yoktur. İbn-i Nâfi'e göre ise bunlar kuş gibi karada yaşıyabilen hayvandır. (El-Bâcî'nin sözü burada bitti.)

Hanbelî âlimlerine göre deniz hayvanlarından kurbağa, yılan ve timsah yiyilmez, diğerlerin hepsi yiyilir.

Şâfiî âlimlerince genel hüküm budur:

Yalnız denizde yaşayan ve karada yaşıyamayan hayvanlar balık şeklinde olmasa bile yinilir. Deniz köpeği ve deniz domuzu gibi. Fakat hem denizde hem karada yaşıyabilen hayvanların yinilmesi haramdır. Kurbağa, yengeç, yılan, kablumbağa ve timsah gibi. Minhâc'ın şerhi Nihâyetü'l-Muhtaç müellifi El-Allâme Muhammed Er-Remlî konu hakkında şöyle der:

Karada yaşıyamıyan deniz hayvanlarından balık türü nasıl ölürse ölsün yenilir. Çünkü Cenâb-ı Allah: «Deniz avı ve taâmı sizin için helâl kılındı» buyurmaktadır. (Mâide 96) Sahâbilerin ve tabiîlerin cumhûru âyetteki «taâmı» su yüzünde kalan, diye yorumlamışlardır. (Bu bâbta geçen) hadis de sahîhtir. Evet su yüzünde kalan balık şayet şişerek sıhhî yönden zarar verecek durumda ise yinilmesi haramdır.

Karada yaşıyamıyan diğer deniz hayvanları da nasıl ölürse ölsün en sahih kavle göre balık gibi helâldır. Er-Ravda'da belirtildiği gibi karada yaşayamayan bütün deniz hayvanlarına Semek = balık» denilir.

Balıktan başka deniz hayvanlarının helâl olmadığına dâir bir kavil vardır. Bu kavlin delili :

أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ السَّمَكُ وَالْجَرَادُ

= «**Bizim için iki meyte helâl kılındı. Bunlar da balık ve çekirgedir.**» hadisidir. Fakat «Semek - Balık» kelimesinin bütün deniz hayvanlarına verilen bir isim olduğu gerekçesi ile bu kavil reddedilmiştir.

Ş â f i î mezhebindeki diğer bir kavle göre deniz hayvanı, eğer karadaki benzeri yiyilen cinsten ise yenilir. Aksi takdirde yenmez. Buna göre deniz merkebi ve deniz köpeği yenmez.

Kurbağa, yengeç, yılan ve kablumbağa gibi hem denizde hem de karada yaşıyabilen hayvan yinilmez. Çünkü bunlar ham habistir hem de zararlıdır. Mûtemed olan kavil budur. (Nihaye'nin sözü burada bitti.)

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Kişi bilmediği bir sorunu ilim ehline sormalıdır.

2. Susuzluk korkusu bulunduğu takdirde içme suyunun abdestte kullanılmaması mübahtır.

3. Acı olan deniz suyu ile abdest almak câizdir. Selef ve halefin cumhûru böyle demiştir.

4. Deniz hayvanları yenilir. Bunun tafsilâtını yukarda gördük.

5. Balığın boğazlanması gerekmez. Diğer deniz hayvanları da balık gibidir.

6. Müftü, sorulan soruya uzaktan veya yakından ilişkin hususlar soru sahibinin ihtiyacını sezdiğinde sorunun cevabını verirken bu hususları da anlatmalıdır.

Hulasa bu hadîs, bir çok hükümleri ve önemli kaideleri ihtiva etmektedir. Bu nedenledir ki Ş â f i î (Rahimehullah) : Bu hadîs **tahâret ilminin yarısıdır**, demiştir.

٣٨٧ — حدثنا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ . حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ ، عَنْ بَكْرِ بْنِ سَوَادَةَ ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ مَخْشِيٍّ ، عَنِ ابْنِ الْفِرَاسِيِّ ؛ قَالَ : كُنْتُ أَصِيدُ وَكَانَتْ لِي قِرْبَةٌ أَجْعَلُ فِيهَا مَاءً . وَإِنِّي تَوَضَّأْتُ بِمَاءِ الْبَحْرِ . فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ « هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ . الْحِلُّ مَيْتَتُهُ » .

فى الزوائد: رجال هذا الإسناد ثقات. إلا أن مسلما لم يسمع من الفراسىّ . وإنما سمع من ابن الفراسىّ ولا صحبة له . وإنما روى هذا الحديث عن أبيه . فالظاهر أنه سقط من هذا الطريق . اهـ السندىّ .

TERCEMESİ

387) "... Müslim bin Mahşî'nin İbnü'l-Fârisî *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet ettiğine göre şöyle söylemiştir :

Ben avcılık ederdim. Bir kırbam (= su kabım) vardı. Ona su koyardım ve ben deniz suyu ile abdest aldım. Sonra bunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattım. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

«Deniz suyu tahûr (= temizleyici)'dir, meytesi (murdarı) helâldir.» buyurdu."

Not : Sindî'nin Zevâid'den naklen beyan ettiğine göre hadisin isnadındaki râvîler sıkalardan ibarettir. Ancak Müslim bin Mahşi, sahâbî olan el-Firâsî'den hadis işitmemiş, ancak El-Firâsî'nin oğlundan hadis dinlemiştir. El-Firâsî'nin oğlu ise sahâbî değildir. Bu sebeple hadisi babasından rivâyet etmiştir. (Yani avcılık eden Peygamber (S.A.V.) ile görüşüp babasından rivâyet eden El-Firâsî'dir, oğlu değildir. Bu duruma göre senedden El-Firâsî düşmüş görülür.

٣٨٨ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ . ثنا أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ . قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ حَازِمٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ، هُوَ ابْنُ مِقْسَمٍ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سُئِلَ عَنْ مَاءِ الْبَحْرِ ، فَقَالَ « هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ . الْحِلُّ مَيْتَتُهُ » .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الْهِسِنْجَانِيُّ . ثنا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ . ثنا أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ . ثنى إِسْحَاقُ بْنُ حَازِمٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ، هُوَ ابْنُ مِقْسَمٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

388) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Nebî *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e deniz suyu(nun hükmü) sorulmuş, O da:

«Deniz, suyu tahûr (= temizleyici)dir, meytesi (murdarı) helâldir.» buyurdu.

Müellifimiz, yine Câbir bin Abdillah'a ulaşan ikinci bir senedin müellifin şeyhinden yukarıya doğru şu zatlardan ibaret olduğunu ifade ediyor:

Ebü'l-Hasan bin Seleme, Ali bin El-Hasan El-Hestecânî, Ahmed bin Hanbel, Ebü'l-Kasım bin Ebi'z-Zinad, İshâk bin Hâzım, Ubeydullah İbn-i Mıksem ve Câbir bin Abdillah... (Radıyallâhü anhüm).

Not: Zevâid'de belirtildiğine göre İbn-i Hibbân ve Darekutnî de hadisi yine Câbir bin Abdillah'e ulaşan birer senedle rivâyet etmişlerdir.

(٣٩) باب الرجل يستعين على وضوئه فيصب عليه

39 — ABDESTİ İÇİN YARDIM İSTEYİP KENDİSİNE SU DÖKÜLEN ADAMIN BEYÂNI BÂBI

٣٨٩ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . ثنا الأَعْمَشُ ، عَنْ مُسْلِمِ ابْنِ صُبَيْحٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ؛ قَالَ : خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ لِبَعْضِ حَاجَتِهِ . فَلَمَّا رَجَعَ تَلَقَّيْتُهُ بِالإِدَاوَةِ . فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ، ثُمَّ ذَهَبَ يَغْسِلُ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَتِ الْجُبَّةُ فَأَخْرَجَهُمَا مِنْ تَحْتِ الْجُبَّةِ . فَغَسَلَهُمَا . وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ ، ثُمَّ صَلَّى بِنَا .

TERCEMESİ

389 "... El-Muğîre bin Şu'be *(Radıyallâhü anh)*'den:

Şöyle söylemiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdestini bozmak için dışarı çıktı. (Kazâ-ı hâcetten) sonra dönünce ben bir su kabı ile O'nu karşıladım. Ve suyunu dökmeye başladım, önce ellerini, sonra yüzünü yıkadı. Bundan sonra kollarını yıkamaya davrandı. Cübbesi(nin yeni)nin darlığı mâni oldu. Bunun üzerine (mübârek) ellerini cübbenin altından çıkarıp yıkadı ve mestleri üzerine mesih etti. Sonra bizimle beraber namaz kıldı."

İZAHI

Hadîs, Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ebû Dâvûd tarafından muhtelif sözlerle uzun ve kısa metinler halinde müteaddit senetlerle rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvûd'un uzun bir metin halindeki rivâyetlerinin birisi şöyledir:

El-Muğîre bin Şu'be (Radıyallâhü anhümâ)'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Tebük savaşından bir gün fecirden önce Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yoldan ayrıldı. Ben de O'nunla beraber ayrıldım. O, devesini çökerterek abdest bozmak için uzaklaştı. Sonra gelince ben su kabından eline su döktüm. Önce ellerini, sonra yüzünü yıkadı. Daha sonra kollarını açmak istedi. Cübbesinin yenlerinin darlığı engel oldu. Bunun üzerine kollarını içeri sokup cübbenin altından çıkardı da dirseklerle beraber kollarını yıkadı. Ve başını meshetti. Daha sonra mestleri üzerine meshetti. Sonra bineğine binerek Medine-i Münevvere'ye doğru yola çıktık. Nihayet halkı namaz kılarken bulduk. Namaz zamanı geldiğinde halk Abdurrahman bin Avf'ı imamlığa geçirerek sabah namazının bir rek'atını kılmış olarak bulduk. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) müslümanların saffına katılarak Abdurrahman bin Avf'ın arkasında bir rek'at namaz kıldı. Sonra Abdurrahman selâm verince Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ikinci rek'atına kalktı. Müslümanlar Resûl-i Ekrem'den önce bir rek'at namaz kılmakla acele etmek hatâsına düştükleri endişesi ile çok tesbih etmeye başladılar. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) selâm verince cemaata:

«Siz vakti gelince namaza durmakla isabetli hareket ettiniz. Veya iyi ettiniz.» buyurdu.

Tercemesini yukarıya aldığım Ebû Dâvûd'un rivâyetinde olduğu gibi bir çok rivâyette, Resûl-i Ekrem'in söz konusu gün ve vakitte Abdurrahman (Radıyallâhü anh)'a uyduğu belirtilmiştir. İbn-i Mâceh'in burdaki rivâyetinde ve Müslim'in bir rivâyetinde; صَلَّى بِنَا tâbiri kullanılmıştır. Bu cümlenin zâhirine göre mânâsı şudur: «... Peygamber bize namaz kıldırdı.»

Bu husûsu aydınlatmak için sindî şöyle der:

Fıkranın zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara namaz kıldırmıştır. Halbuki olayın sabah namazında meydana geldiği ve Abdurrahman bin Avf'ın cemaata na-

maz kıldırdığı, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ikinci rek'atta cemaate yetiştiği, A b d u r r a h m a n ' a uyarak arkasında bir rek'at kıldığı ve imamın selâmından sonra kalkıp bir rek'at daha kıldığı sabit ve meşhurdur. Bu itibarla fıkrayı şöyle yorumlamak mümkündür:

صَلَّى بِنَا = «... Peygamber bizimle beraber namaz kıldı.»

Yahut da Peygamber aynı abdestle onlara o gün öğle namazını kıldırdığı ifade edilmek istenmiştir, denilebilir.

El-Menhel'de belirtildiği gibi şöyle bir soru hatıra gelebilir:

Hz. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet edilen sahîh hadisle sabittir ki Resûl-i Ekrem'in son hastalığında O'nun emri ile Hz. E b û B e k i r cemaate namaz kıldırmaya başladıktan sonra Hz. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gelince E b û B e k i r geri çekilmek istemiş ve Peygamber'in işareti üzerine yerinde durmuştur. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), E b û B e k r ' in yanında oturunca E b û B e k i r kendi namazını O'nun namazına, cemaat da namazlarını E b û B e k r ' in namazına bağlamıştır. E b û B e k r, böyle yaparken A b d u r r a h m a n b i n A v f, Peygamber'in gelişinden sonra nasıl yerinde durup imamlığını devam ettirmiştir?

Soruya şöyle cevap verilmiştir:

A b d u r r a h m a n da E b û B e k r gibi geri çekilmek istemiş fakat Resûl-i Ekrem öne geçmemiştir. Çünkü A b d u r r a h m a n cemaate bir rek'at kıldırmış idi. Cemaatın namazının tertibi bozulmasın diye Peygamber öne geçmeyi terketti. Fakat E b û B e k i r henüz bir rek'at kıldırmamış iken Resûl-i Ekrem geldi.

Şöyle de cevap verilebilir: A b d u r r a h m a n bir rek'at kıldırdıktan sonra gelen Resûl-i Ekrem mesbukî sayılır. Bütün rek'atlerde imama yetişmeyen ve mesbukî diye fıkıhta anılan kimsenin imama yetişmediği rek'atleri nasıl kılmasının gerekeceğini Resûl-i Ekrem fi'len de beyan etmek istemiş olabilir. Ve bunun için A b d u r r a h m a n ' a uymuş olabilir.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Resûl-i Ekrem, ikisine de geri çekilmemeleri için işaret buyurmuştur. Neden E b û B e k i r geri çekildi de Abdurrahman çekilmedi?

Bunun cevabı şudur: E b û B e k i r, edeb yoluna gitmeyi vücub (= uyulması zorunlu) için olmayan emre uymaya tercih et-

miştir. A b d u r r a h m a n ise emre itaat etmeyi tercih etmiştir. Şüphesiz E b û B e k r ' in prensibi daha mükemmeldir. Şöyle demek de mümkündür: E b û B e k r Resûl-i Ekrem'in iyileşerek câmiye geldiğini görünce sevincinden kendini tutamayıp geri çekilmiş olabilir.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in üzerindeki cübbe B u h â r î ' nin bir rivâyetine göre Ş a m tarafından, E b û D â v û d ' un bir rivâyetine göre R u m tarafından gelme idi.

FIKHÎ HÜKÜMLER

389 nolu hadîs ve yukarda tercemesini verdiğimiz E b û D â v û d ' un uzunca hadîsinden çıkarılan hükümlerin bir kaçını aşağıya alalım:

1. Abdest bozmak isteyen kişi yoldan ve halktan uzaklaşmalı.
2. Liyakatlı olanlara hizmet etmek meşru'dur.
3. Abdest alırken başkasından yardım istemek câizdir.
4. Yenleri dar olan elbiseyi giymek câizdir.
5. Mestler üzerine mesh etmek câizdir.
6. Üstün zâtın kendisinden dun (aşağı) olan kişiye namazda uyması câizdir.
7. Bâzı rek'atlerde imama yetişememiş olan (mesbukî) kişinin namazını nasıl tamamlıyacağı hükme bağlanmıştır.
8. Namaz, ilk vaktin fazîleti kaçırılmadan kılınmalıdır.

٣٩٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ . ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ ، عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ ؛ قَالَتْ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِمِيضَأَةٍ . فَقَالَ « اسْكُبِي » فَسَكَبْتُ . فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ . وَأَخَذَ مَاءً جَدِيدًا . فَمَسَحَ بِهِ رَأْسَهُ . مُقَدَّمَهُ وَمُؤَخَّرَهُ . وَغَسَلَ قَدَمَيْهِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا .

TERCEMESİ

390) "... Er-Rubeyyi' bint-i Muavviz *(Radıyallâhü anhâ)*'den:

Şöyle söylemiştir : **Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **bir ıbrık su ile vardım. Kendisi :** «(Su) dök.» **buyurdu. Ben de (suyunu) dökmeye başladım. Yüzünü ve kollarını yıkadı. Yeni bir su alarak başının ön ve arkasını (tamamını) meshetti ve ayaklarını üçer defa yıkadı.**"

İ Z A H I

Hadîsin râviyesi E r - R u b e y y i ' (Radıyallâhü anhâ) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e biat ederek savaşlara katılan Ensâr-ı Kiram'ın bahtiyar kadınlarındandır. B u h â r î ve N e s â î ' nin tahric ettikleri bir hadîste E r - R u b e y y i ' :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber savaşır, askere su verir, onlara hizmet eder, şehitleri** ve **yaralıları Medine-i Münevvere'ye götürürdük,** demiştir. 21 hadisi var: B u h â r î ve M ü s l i m 1 hadîsini müttefikan ve yalnız B u h â r î 2 hadisini rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d , T i r m i z î , N e s â î ve İ b n - i M â c e h de o'nun hadîslerini nakletmişlerdir.

Râvîleri ise N a f i ' , M e v l â , İ b n - i Ö m e r , E b û S e l e m e , S ü l e y m a n b i n Y e s â r , A b d u l l a h b i n M u h a m m e d , H a l i d b i n Z e k v a n ve başkalarıdır.

E r - R u b e y y i ' in burada rivâyet edilen hadîsi, T i r m i z î , A h m e d ve B e y h a k î tarafından da rivâyet edilmiştir. E b û D â v û d da kısa ve uzun metinler halinde muhtelif yollarla rivâyette bulunmuştur.

E l - H a f ı z , **Telhis'te :** R u b e y y i ' in hadîsi için bulunan yolların ve lafızların dönüm noktası râvî A b d u l l a h İ b n - i A k î l ' dir ki o'nun zayıflığı söz konusu edilmiştir, der.

M ü e l l i f ' in rivâyetinde Peygamber'in mübarek yüz ve kollarını kaçar defa yıkadığı beilrtilmemiş ve yüz yıkamadan önce el yıkamaya, ağız ile buruna su almaya, keza kulakları meshetmeye temas edilmemiştir. Fakat E b û D â v û d ' un rivâyetlerinden birisinde Resûl-i Ekrem'in (mübârek) ellerini (bileklere kadar) ve yüzünü üçer defa yıkadığını, bir defa (mübârek) ağzına ve burnuna su aldığını, kollarını üçer defa yıkadığını, başının arkasını ve önünü iki defa meshettiğini, kulağının her tarafını meshettiğini ve ayaklarını üçer defa yıkadığını belirtiyor.

Abdest uzuvlarının kaçar defa yıkandığı hususu, İ b n - i M â c e h ' in Süneninde **Tahâret** Kitabı'nın 45 ilâ 53'üncü bâblarında ri-

vâyet edilen hadîslerin tercemesi yapılırken anlatılacağından burada üzerinde durmayalım.

Abdest almada başkasının yardımcı olması husûsuna gelince, bu bâbta geçen hadisler abdest almak için başkasından yardım istemenin câiz olduğuna delâlet eder. Müslim'in «Mestler üzerine meshetmek» bâbında rivâyet olunan El-Muğîre'nin hadîsini (389) açıklayan Nevevî ezcümle şöyle söyler:

«Abdestte yardım istemenin câiz olduğuna bu hadîs delâlet eder. Ayrıca Usâme bin Zeyd (Radıyallâhü anh)'in hadîsinde Resûl-i Ekrem'in Arefe'den dönüşünde abdest alırken, suyunun Usâme tarafından döküldüğü sabittir. Sabit olmayan bâzı hadîslerde, abdest için yardım istemek yasaklanmıştır.

Arkadaşlarımız, söz konusu yardım istemek üç kısımdır, demişlerdir:

1. Abdest suyunun hazırlanması için başkasından yardım istemek. Bunda ne kerahet var ne de noksanlık.

2. Abdest uzuvlarını yıkamak için başkasından yardım istemek ve o'na yıkatmaktır. Bunda kerahet var. Ancak bir zarûret ve ihtiyaç duyulursa kerâhet yoktur.

3. Abdest suyunu başkasına döktürmektir. En iyisi bunu yapmamaktır. Ama, buna mekruh denilir mi? Bu husûsta iki türlü fetvâ vardır. Bâzılarına göre mekruhtur.

Abdest alanın eline su döken kişi, abdest alan adamın solunda durmalıdır.»

Hanefî fıkıh âlimlerinden İbn-i Âbidîn, abdestin müstahabları bahsinde, abdestte başkasından yardım istemek husûsunda müteaddit kitablardan nakiller yaptıktan sonra şöyle söyler:

«El-Hilye'de Buhârî, Müslim ve diğer hadîs kitablarından naklen zikredilen bir çok hadîste Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in istemesi üzerine ve istemeden, abdest suyunun başkası tarafından döküldüğü açıkca belirtilmiştir. El-Hilye yazarı bu hadîsleri kaydettikten sonra şunları söyler:

Resûl-i Ekrem'in mekrûh olan bir şeyi yapmadığı kesindir. Şu halde, başkasına su döktürmesi işi kerâhetsiz cevâzla yorumlanır. Bir şeyin mekruh olduğuna dâir delil bulunduğu halde Resûl-i Ekrem tarafından yapılmış ise o işin ümmeti için mekruh olmakla beraber

cevazını bildirmek için yapmıştır, denilir. Burada Keraheti ifade eden bir delil yoktur. Hz. Ömer (Radıyallâhü anh)'in: **Abdest hususunda kimsenin bana yardım etmesini sevmem,** meâlindeki hadîs zayıftır. Kezâ, **Resûl-i Ekrem abdest işini kimseye bırakmazdı,** şeklindeki hadîs de zayıftır. Bunlar sabit olmuş olsaydı bile yukarda (El-Hilye)'de geçen sahîh hadîslere karşı güçsüzdür. Kaldı ki, anılan iki hadîsten maksad, abdest uzuvlarını başka şahsa yıkattırmak husûsu olabilir. El-Ihtiyâr'ın: «Acizlik hâli olmadan abdest işinde başkasından yardım istemek mekruhtur...» sözünden maksadının da bu olduğu umulur.»

İbn-i Âbidîn, yukarıya özetini aldığım **El-Hilye'nin** sözünden sonra diyor ki:

Hulâsa: Abdest için istenen yardım su hazırlatmak veya su döktürmek tarzında olursa bunda kat'iyyen kerâhet yoktur. Şâyet yardım, yıkama ve mesh işini başkasına özürsüz yaptırmak şeklinde ise mekruhtur. Bunun için **Tatarhâniye**'de: Abdestin adabından birisi de kişinin abdest işini bizzat görmesidir. Eğer başkasından yardım isterse yıkayıcı kendisi olduktan sonra kerâhet yoktur, denilmiştir.»

Şâfiî fıkıh kitablarından **Nihâyetü'l-Muhtaç** yazarı abdest bâbında şunları beyan eder:

«Özür olmaksızın abdest suyunun başka şahıs tarafından dökülmesini istememek sünnettir. İstemek ise mekruh değil ama uygun da sayılmaz. Abdest suyunu hazırlatmak şeklindeki yardım talebi ise mübahtır. Özürsüz halde abdest uzuvlarını başkasına yıkatmak şeklindeki yardım istemek mekruhtur. Özür dolayısıyla abdest almaya gücü yetmeyen kimse ise maddî durumu ücret ödemeye müsait olduğu takdirde ücretle bile olsa başkasına abdestini aldırması zorunludur. Maddî durumun müsaitliği ölçüsü fıtra ödemek husundaki ölçüdür. (Aile efradının ve kendisinin bir günlük nafakasından fazla olarak ödeyeceği ücrete sahıp olması ölçüsüdür.)»

٣٩١ — حدثنا بِشْرُ بْنُ آدَمَ . ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ . حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ . حَدَّثَنِي حُذَيْفَةُ بْنُ أَبِي حذَيْفَةَ الْأَزْدِيُّ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ ؛ قَالَ : صَبَبْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ الْمَاءَ فِي السَّفَرِ وَالْحَضَرِ ، فِي الْوُضُوءِ .

TERCEMESİ

391) "... Safvân bin Assâl (41) *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle söylemiştir : Ben seferde ve hazerde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in abdest suyunu döktüm."

٣٩٢ — حَدَّثنا كُرْدُوسُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْوَاسِطِيُّ . ثنا عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ رَوْحٍ .
ثنا أَبِي ، رَوْحُ بْنُ عَنْبَسَةَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ ، مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ، عَنْ أَبِيهِ عَنْبَسَةَ
ابْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ جَدَّتِهِ ، أُمِّ أَبِيهِ ، أُمِّ عَيَّاشٍ ، وَكَانَتْ أَمَةً لِرُقَيَّةَ بِنْتِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛
قَالَتْ : كُنْتُ أُوَضِّئُ رسُولَ اللهِ ﷺ . أَنَا قَائِمَةٌ وَهُوَ قَاعِدٌ .

في الزوائد : إسناده مجهول . و « عبد الكريم » مختلف فيه .

TERCEMESİ

392) "... Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'ın kızı Rukayye *(Radıhallâhü anhâ)*'nın câriyesi Ümmü Ayyâş (42) *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle söylemiştir : **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **oturarak** (abdest alırken) **ben ayakta ona abdest aldırırdım.** (= yardım ederdim)"

Not : Râvi Abdülkerim'in sıkalığı ihtilâflı olduğu için bu senedin meçhul sayıldığı Zevâid'de bildirilmiştir.

---

(41) Safvân bin Assâl El-Müradî El-Cemelî, Resûl-i Ekrem ile beraber 12 savaşa katılmıştır. 20 hadîsi vardır. Abdullah İbn-i Mes'ûd (R.A.) gibi bir zat bile ondan rivâyette bulunmuştur. Hulasa : 174)

(42) Hadisin râviyesi Ümmü Ayyâş (R.A.) sahâbidir. Hz. Rukayye'nin câriyesidir. Ravisi, torunu Anbere bin Saîd'dir. Hulasa yazarı onu adı bilinmeyen râviler arasında ve 499'uncu sahifede bu kısa bilgi ile zikretmiştir.

SÜNEN-İ İBN-İ MÂCE, TERCEME ve ŞERHİ'nin Birinci Cildi Burada Bitti. II.ci Cildi UYKUDAN UYANAN ADAM, ELİNİ YIKAMADAN ÖNCE KABA SOKABİLİR Mİ?

Bâbı ile başlayacaktır.

KİTABIN SAHİFELERİNE GÖRE MEVZÛLARIN MÜCMEL FİHRİSTİ

Bab No.	Hadîs No.	Hadîsin Râvisi	Sahife No.